

149
Coll. Lat. Gr.
37
6
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMAN.
SALA DI STUDIO

CORPUS
SCRIPTORUM HISTORIAE
BYZANTINAE.

EDITIO EMENDATIOR ET COPIOSIOR,

CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

INSTITUTA,

AUCTORITATE

ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE
BORUSSICAE

CONTINUATA.

CODINUS CUROPALATES.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXXIX.

Codinus Curopalates
De officialibus Palatii Constant.

CODINI CUROPALATAE

DE OFFICIALIBUS PALATII CPOLITANI

ET DE OFFICIIS MAGNAE ECCLESIAE LIBER.

EX RECOGNITIONE

IMMANUELIS BEKKERI.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXXIX.

EMINENTISSIMO S. R. E. PRINCIPI

MICHAELI MAZARINO,

AQUENSIUM ARCHIEPISCOPO.

Quanto magis aemula Graecarum Gallia literarum, Eminentissime Cardinalis, primaeva non inferior pietate, imperii dignitate nunc potior, tanto sibi Graecia pristinae eruditionis religionis maiestatis memor quaerit ardentius Galliae praesidium; et quo vehementius Galli proceres sapientiae Athenaeum ambiunt, eo maiori gestit ubertate gaudiorum Codinus σοφωτάτου nomen adeptus suum hoc de Officiis ecclesiasticis et palatinis opus a Gallis aeterna consecratione dedicari. extra patriam, licet non ignotus, errare videretur, ni patrios suos ecclesiasticos proceres in sacrarium Tuum reciperet, aulicos in palatium induceret, in quo avitae religioni, simul ac regiae maiestati sedem pararet. albicantis sub Tua purpura vestis candore perspecto, intimum animi Tui candorem coniecit nec imparem eminentiae nobilitatem; patriarchamque suum cum ecclesiae magnae optimatibus modo, cum nec luget nec ieiunat illa, candido colore fulgentem, modo, si luctum vel ieiunium indixerit, purpureo coruscum, in sacris Tuis aedibus Te colere; imperatorem vero curiali suo comitatu stipatum, aureum quamvis et purpureum undequaque, si maiestatem nullo maerore obnubilatam proferat, candidis contra vestibus amictum, si luctum testetur, Te venerari et in musei Tui secretiore penetrali Tuis pedibus advolvi exoptat, et nunc amisso imperio, ad felicitatis reparandae omen, priusquam iterato se proferat, in Tuo nomine apparere postulat. id sane Codini opus est, quod non crediderit merito quispiam tot dicandum hominibus quot Officia percensuit,

sed ei soli vovendum quem plurima respiciunt Officia, et cuius in fronte praefixum nomen pars libri sit potissima. sic est profecto, Cardinalis Eminentissime: per Te Codinus mirum in modum augetur, nempe qui non Officia solum enumerat magnae ecclesiae et aulae Cpolitanae, sed etiam ampliores, quas in Te colligis, utriusque palatii Regii et Vaticani dignitates videtur expressius repraesentare. quapropter auctorem hunc Tuo nomine consignasse sincere et sine fuco profiteor praecipuam ex meis ad eum notis. ita non foret iste meus, nisi Tuus. utinam olim Codino datum Tuo frui conspectu: unus ei fuisses satis ad novam Officiorum bene longam seriem contexendam. quam luculentas in illum nunc commentationes ederem! quam ingens implerent volumen, ubi circa singula, quibus perfunctus es, munera, quanta Te gessisses in unoquoque prudentia integritate laude, curiosius annotassem! at quid vana mentis oblectatione deludor? quasi vero notis indigeat quod omnibus notum? neminem hoc fugere potuit. Te quotusquisque facile suspiciendum habuit, quem decora virtutum ante purpuram ubique statuerunt Eminentissimum. Te talem purpurae fulgor invenit, non fecit. nihil ad veritatem addo: sic apud me supremum aeterni numinis in Te consilium, non desultoria cogitatione sed accurato mentis examine, soleo pensitare. Te, fausto prorsus omine, decrevit adlectum in praedicatorum familiam, in qua meritorum suffragio vere fores purpurae candidatus. Te natum in salutem huius imperii voluit ad doctoratus gradum promoveri, quae laurea non obscure lauros alias adumbraret; et quod antiquitas fabulosum cecinit, veritatis praenuntium ac praeconium posteritas comprobaret, Palladem e Iovis cerebro natam, laureatis armis instructam, Athenarum ac scientiarum omnium sibi comparasse praesidium, ac subinde ad oleam pacis argumentum Athenis plantandam atque pacem ipsam in orbem universum propagandam animum convertisse. quem caelum designabat proregem, Ordo provincialem renuntiavit: sacri palatii magistrum prius instituit pontifex quam regum supremus Gallici ministrum. virtuti proclive per descensum gradatim ascendere. quod deinde bonum contigit Aquensibus, ardebant toti Praedicatorum ordini in comitiis Genuensibus Galli et Itali, quorum iudicium vel ex eo sapiens comprobatum est, quod unum e multis Te Gallia censuerit universa dignum qui principem referres, cui nescit orbis aequalem. prudenter haud dubie tibi tum Roma purpuram obtulit, cum regem

esses exhibiturus; sed quam probe Te novit, tam verecunde in hoc ipso purpurae dono novum ac ampliorem fatetur accepisse splendorem. illum velut admirantis turbae unus (cuius enim animum tantus fulgor non alliceret aut exhilararet), deposito non amisso pudore, vicinior intueri sum ausus, quo meo labori et operi lucis plurimum affulgeat. levidense offero Tibi munus, sed affectu grande; meritis impar, verum in quo cunctis ceu congestis in acervum dignitatibus, quantum illa sibi iure deposcerent, bono in lumine pono. hoc igitur observantiae in Te meae monimentum velim excipias, et oculis quibus meum rapuisti pridem animum, benigne inspice. vale et vive ecclesiae ad utilitatem, Galliae ad omne genus felicitatis, Ordini nostro ad ornamentum, Tibi ad beatam gloriam. ita vovet summissi animi

Eminentiae Tuae

E conventu tuo Parisiensi
S. Mariae annunciatae.

dedditissimus servus
F. IACOBUS GOAR ord. Praedic.

P. IACOBI GRETSERI

PROOEMIUM.

Ante viginti, et quod excurrit, annos libenter et diligenter legebam libellum Georgii Codini de *Officiis et Officialibus magnae ecclesiae et aulae Cpolitanae.* testimonio esse possunt notae ad secundum tomum de S. Cruce, et notae ad Codinum cum Ethicis Mureti publicatae, et Facula Codino accensa, evulgata cum eiusdem Mureti in Tacitum Commentariis, consultis et cum editione Iuniana collatis tribus calamo exaratis exemplaribus, duobus nimirum Boicae bibliothecae, tertio Lautherianae.

Saepe a me petierunt viri docti ut Codinum de integro interpretarer. paruissem iam dudum, si per alias occupationes, qua publicas in scholis qua privatas domi, licuisset. nunc cum perpetuus capitis totiusque corporis languor sat luculentum otium mihi pepererit, Codinum, ne plane otiosus essem, in manus sumpsi, verti, commentaria adieci, errores gravissimos Iunii detexi, utique id aut non facturus aut parce facturus, quamvis innumeros eius errores dissimulaverim, nisi Iunius homo arrogantissimi supercilii et catholicae fidei immanissimus hostis fuisset; qui cum a suis haberetur et venditaretur omniscius, perspicue ostendit edito Codino sibi hac opinione et fama fieri iniuriam, si tamen volenti fieri potest iniuria, quia Iunius hanc de se opinionem et famam volebat et fovebat, qui Curopalatam primo edidit anno redemptoris 1588 ex bibliotheca Iulii Pacii, suppresso suo nomine, vel potius in Iudaïcum commutato: *Nadabus* enim *Agmonius* senatui Francofortensi Codinum dedicabat; et ne non satis dedicatus esset, eundem Pacius dedicavit Hippolyto a Collibus, suo in praetorio Heidelbergensi collegae. postea

nactus Iunius a Marquardo Frehero integriora exemplaria, adiectis priori editioni aliquot pagellis, quibus lacunas nonnullas explevit, nomen suum professus est, Codinumque Frehero inscripsit, ita ut Curopalata iam tribus patronis stipatus in publicum venerit. merito tamen culpandus est Iunius, quod novam editionem non adornarit et a se pleno sacco sparsos errores non correxerit adiutus codicibus bibliothecae Palatinae et Raphaëlis Seileri exemplari, quod erat apographum optimi codicis Augustani: nam Codinum olim fuisse in bibliotheca inclytae rei publicae Augustanae testis est Wolfius praefatione ad Nicetam et ipse Seilerus, qui inde Graece descripsit et Latine vertit, tametsi versionem suam in vulgus exire nunquam permisit. dico olim fuisse: iam enim non est, sed amissus est, ut ante aliquot annos ex amplissimo domino Marco Welsero II viro Augustano intellexi: nescitur cuius negligentia vel fraude perierit. tot ergo subsidiis instructus Iunius, praesertim translatione Seileriana, debebat Codinum a capite ad calcem recognoscere, plurima et gravissima menda emendare, librumque ab erroribus liberum lectori proponere. verum nihil horum praestitit, nisi quod, ut antea dictum, pauculas pagellas primae ac mendosissimae suae editioni assuit, mutato titulo, addito novo patrono appositoque suo nomine. quo ipso fucum lectoribus fecit, quasi novam editionem promeret, anno 1596, cum non fuerit nova sed prima, illa nimirum ipsa quae anno 1588 prodierat.

De mea editione et commentariis non habeo quod dicam. aequos lectores laboris mei arbitros esse volo. aequos inquam: nam iniquos non moror. si quid mutatum sit, cuius ratio in commentariis non redditur, noveris id aut ex duobus Boicis et Lautheriano codicibus aut ex perspicua ratione petitum. vale feliciter, mi lector. Ingolstadii anno salutis 1620.

P. IACOBUS GOAR
LECTORI.

Quod usu solet evenire illis qui inter expurganda dirutorum aedificiorum rudera veteres offendunt et effodiunt nummos, illud idem hactenus Codiniani operis interpretibus contigisse neminem, qui legerit, infitias iturum puto, illi siquidem ubi praeter omnem spem in aliquod numisma incidere, se locupletes existimant; unde facto impetu irruunt, et quasi foret reconditi thesauri argumentum, maiori conamine terram hinc inde eruunt, gaudent, mirantur, sperant, et quodnam sit metalli genus aut monetae species unusquisque, prout menti occurrit, interpretatur. me Hercule, si non felices omnino, si non divites illi, beata numismata quae in illorum devenere manus, quarum opera contractam amittunt rubiginem, et quicquid squalidum adhaeserat deponunt, ita ut si non pristinum valorem, restitutum saltem ex aliqua parte recipiunt splendorem. fossores vero nec ditiores nec feliciores appello, si pretium nullum sit, si cuius principis inscriptionem numisma ferat aut imaginem repraesentet ignorent. exesos rubigine characteres perlustrant; ac nisi vaticinari noverint aut aliunde acceperint quid literae vel figurae significent, non explanabunt. verumtamen quod ad Codini opus attinet, etiamsi prae vetustate non sit rancidum, prae novitate tamen, quae maiorem lucem ut plurimum deberet promittere, invenitur obscurum. de nupera namque solum Graecia Codinus agit, non vocibus tantum novis, sed, quod mirum est, iam obsoletis. usus quippe, qui recentiores ritus mores officia vestes, integrum denique Graeciae statum invexit, Orientis everso imperio funditus interiit; et sub ipsius Cpolis ruinis, quae ante ducentos tantum annos in ea vigebant consuetudines, quia ferme novo et ignoto loquendi genere expressae, iacent misere consepultae. paucos ea de causa reperire est qui aspectu primo non demirentur, quamvis rari sint qui propius inspicientes literas auctoris ac eius scribendi characterem vel evolverint vel penetrarint. quam infeliciter Iunius in elucidanda verborum, quibus usus est Codinus, obscuritate de-

sudaverit, Meursii pluribus in locis demonstrat emendatio et instituta per Gretserum versio ac in amplis disertisque commentariis eiusdem Codini illustratio; sed cum ea qua Gretserus aetate vertebat, voces illae neotericae Graeciae nondum in Occiduas partes essent allatae, propterea venia dignus est vir sane de re literaria bene meritus, cuius scripta multam doctrinam continent, doctrina pietatem sapit et ad sanctitatem accedit pietas, si aliorum mentem secutus in eorum menda prolapsus impegerit. non enim ille solus est qui ad scopulos quos Meursii Glossarium ex potiori parte ὁλοβάρβαρον exponit allidat: is enim cum germanam Graecarum ac vulgarium vocum mentem non sit assecutus, sequacibus foveam fecit, in quam ipse prior lapsus, nisi a recentioris Graecanicae linguae bene perito corrigatur illustretur ac infinitis propemodum, quae possunt addi, dictionibus augeatur, facilem adhuc secuturis praebebit lapsus occasionem. fateor Gretserum eruta metalla examinasse, a plerisque situm et squalorem detersisse, in exponendis emblematibus Oedipi gessisse personam, et characterum, qui vix dignoscebantur, reconditam significationem investigasse: sed cum omnino sit impossibile vel nihil ignorare vel omnium votis satisfacere, complures et egregii quidem viri aliquid praeter eius laborem, quo labor ipsemet amplificatus excresceret, exspectabant. illa me desideria moverunt ut multa illustrarem, explanarem alia, de meo nonnulla conferrem: utinam homine Gallo monstrante viam, nemo in posterum etiam aliunde natus in Graecia peregrinus aberret. in alienam messem non adeo falcem quam uberiores segetes immitto. Gretsero sua sarta tecta reliqui, et velut data ex tripode responsa sum veneratus. superest ut quae mea sunt et iuris publici facienda paucis proponam, accuratam scilicet Codiniani textus cum alterutro vel simul cum duobus Regiae bibliothecae exemplaribus collationem. textum ipsum non ad abundantioris doctrinae ostentationem sed ad utilitatem respiciens emendavi: emendationem vel lectionum varietatem in marginem reieci. ubi cum utroque Regio minus convenire comperi, locos hoc indice *utr. Reg.* *) designavi: ubi vero unum illorum a textus lectione discrepat, primum numeralis character Arabicus 1 indigitat, ac 2 alterum **).

*) nunc AB.

**) nunc A et B.

et si quando defectu alicuius notae laboraveris, lector, ad praecedentem, quae vices eius supplebit, recurre.

Et ne quis putet me data opera Gretseri censorem agere, ipsum inter et me quemlibet statuamus arbitrum, qui de feliciori textus expositione diiudicet. et quamvis in Gretseri favorem feratur sententia, non debui perceptum a me novum sensum praetermittere, quem qui Codinianum textum legerit emendatum, non longius requiret, cum oculis subsit in versionis margine.

Parum sane, licet nonnihil, splendoris Codino contulissem, si in solo textu vel eius versione restituenda tempus impendissem: debui, quod operae pretium erat et operis erit utilitas et oblectamentum, ut ignotos recentiorum Graecorum mores, ita Codinianae dictionis abstrusos et reconditos sensus elucidare, catalogos de ecclesiae vel palatii Officialibus ex Regiae vel illustris Mazarinae bibliothecae codicibus mss alios ac omnino diversos proferre, ritus istos velut regulas factis et exemplis confirmare, de meo referre pauca vel ferme nihil, a me relata cuncta vel Graecis scriptoribus vel iis qui viva voce docuerunt ascribere. quodsi mihi fidem non faciat quae fide laborare Graecia praesumitur, si meum testimonium in suspicionem veniat, qui fieri potest ut tam multi auctores in notis ad singula capita adiectis catervatim prolati fide vacent, aut quis eorum suffragia voluerit in dubium vocare?

Unum restat quod moneam, primum caput de Officialibus magnae ecclesiae non mihi videri Codini. cuius sententiae rationem subiungo, nimirum catalogum in quo Officialium nomina recensentur, a reliquis Codini capitibus saepius in Regiis mss distinctum reperiri. et integrum opus absque catalogo in sua recto ordine capita videre est distributum; quod et ipsi quibus usus est Gretserus comprobant codices. cum tamen in Codinum scriptorem plerique referant, quin Codinum agnoscat parentem non invideo *). alios ipso ampliores inter notas adiungo. ipsas etiam notas utrisque ac toti Codini operi volui connexas, ut auctoris arridente textu eius expositio nullam tibi relinquat animo dubietatem. Codinum igitur plenius ac integre magis explanatum suspice, et integerrime vale.

*) cf. Gretser. commentar. 1 1 extr.

Ὁ ΚΟΥΡΟΠΑΛΑΤΗΣ.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΟΥΡΟΠΑΛΑΤΟΥ P 1
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΦΦΙΚΙΑΛΙΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΛΑΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΦΦΙΚΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.
ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΦΦΙΚΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

SAPIENTISSIMI CUROPALATAE
DE OFFICIALIBUS
PALATII CONSTANTINOPOLITANI
ET DE OFFICIIS MAGNAE ECCLESIAE,
ET PRIMUM DE OFFICIIS MAGNAE ECCLESIAE,
IACOBO GRETSERO INTERPRETE.

INDEX CAPITUM HUIUS LIBRI.

Κεφάλαιον ά.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὀφφίκια ἔχουσιν οὕτως. P 2

Ἡ πρώτη πεντάς. ὁ μέγας οἰκονόμος, κρατῶν πάντα τὰ C
κτήματα τῆς ἐκκλησίας καὶ πᾶν τὸ ἰσοδιαζόμενον ἐξ αὐτῶν. καὶ

4 *εἰσοδιαζόμενον καὶ ἐξοδιαζόμενον* L (i. e. codex Leonis Allatii)

Caput 1.

Ecclesiastica officia sic habent.

Primus quinarius. magnus oeconomus, qui sua in potestate omnes ecclesiae facultates omnesque in illis reditus tenet, et tam patriarchae

οἰκονομεῖ τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ. ὁ μέγας σακελλάριος, κρατῶν τὰ ἀνδρῷα καὶ γυναικεῖα μοναστήρια, ἔχων ὑπουργὸν εἰς τοῦτο τὸν ἄρχοντα τῶν μοναστηρίων. ὁ μέγας σκευοφύλαξ, κρατῶν τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας. ὁ χαρτοφύλαξ, κρατῶν τὰ
D *ἐκκλησιαστικὰ χαρτῷα δικαιώματα, κριτὴς τῶν ὅλων ὑποθέσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔχων τὰς γαμικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν κληρικῶν ὑποθέσεσιν ἔκδικος ὡς δεξιὰ τοῦ ἀρχιερέως χείρ. ὁ σακελλίου, κρατῶν τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας καὶ τὸ σακέλιν. ὁ πρωτέκδικος εἰς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ κριτὴς τῶν ἐγκληματικῶν ὑποθέσεων.*

Οὗτοι κάθηνται ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ μετὰ τοῦ ἀρχιερέως.

Ἡ δευτέρα πεντάς. ὁ πρωτονοτάριος θύρα τῶν ἐξωκατα-
P 3 *κοίλων, καὶ εἰς τὰ πιττάκια. ὁ λογοθέτης εἰς τὸ λογογραφεῖν, καὶ εἰς τὰς δημοσιακὰς καὶ ἀρχοντικὰς ὑποθέσεις λογογραφεῖν. ὁ κανστρίσιος εἰς τὸ κανστρίον καὶ εἰς τὸ ἀλλάσσειν τὸν ἀρχιερέα. ὁ ῥεφερενδάριος εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰς μέγαν ἄρχοντα. ὁ ὑπομνηματογράφων εἰς τὸ γράφειν τὰ ὑπομνήματα.*

16 *καστρίνσιος* L, *κανστρήνσιος* alii

quam ecclesiae hac in re dispensator est. magnus sacellarius habet sua in potestate virorum et mulierum monasteria, et ad hoc ministro seu adiutore utitur praefecto monasteriorum. magnus sceuophylax seu vasorum custos sua in potestate habet ecclesiae vasa seu supellectilem. chartophylax tabulas habet chartaceas ad iura ecclesiastica pertinentes (hoc est, literas quibus privilegia et alia iura ecclesiae continentur) et est iudex omnium causarum ecclesiasticarum, et controversiis matrimonialibus cognoscendis ad dirimendis praesidet. quin et in ceteris clericorum litibus iudex est, tanquam dextera patriarchae manus. praefectus sacelli sua in potestate habet catholicas ecclesias et sacellum. protecdici munus ad curam captivorum extenditur; et est simul iudex omnium querimoniarum, quae ad forum deferuntur.

Isti sedent in sacra concione cum patriarcha.

Secundus quinarius. protonotarius ostium est et aditus ad exocatacoelos, praeestque pittaciis conficiendis. logotheta praeest discutiendis et conscribendis rationibus, tam quas reddunt qui ex plebe quam qui ex ordine ecclesiastico principali. canstrisius canistro praefectus est, et patriarchae, dum vestibus sacris induitur, servit. referendarii munus est ut mittatur ad imperatorem et ad magnum principem. qui a commentariis est, scribendis commentariis sive memorialibus vacat.

Ἡ τρίτη πεντάς. ὁ ἱερομνήμων εἰς τὸ βλέπειν τὰς εὐχὰς
ὄπισθεν τοῦ ἀρχιερέως, κρατῶν τὸν ἐνθρονιασμὸν καὶ τὸ κοντά- B
κιον τῆς χειροτονίας. ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων, κρατῶν τὸ ἐπιγο-
νάτιον τοῦ ἀρχιερέως. ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων ἀπέρχεται εἰς τὸν
βασιλέα ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων. ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων εἰς τὸ
παύειν τὸν λαὸν ἐπὶ τὸ κρίνειν. ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως
εἰς τὸ ποιεῖν εὐταξίαν ἐντὸς τοῦ βήματος.

Ἡ τετάρτη πεντάς. ὁ ὑπομιμνήσκων εἰς τὸ ἐνθυμίζειν C
τὸν ἀρχιερέα μυστικῶς. ὁ διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου, ἑρμη-
νεύων αὐτό. ὁ διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου, ἑρμηνεύων αὐτόν.
ὁ διδάσκαλος τοῦ ψαλτηρίου εἰς τὸ ἑρμηνεύειν αὐτό. ὁ ῥήτωρ
εἰς τὸ ἑρμηνεύειν τὰς γραφάς.

Ἡ πέμπτη πεντάς. ὁ ἄρχων τῶν μοναστηρίων, ἔχων μετὰ
τοῦ μεγάλου σακελλαρίου τὴν τῶν μοναστηρίων ἐνοχήν. ὁ ἄρ- D
χων τῶν ἐκκλησιῶν, ἔχων τὴν ἐνοχὴν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ σα-
κελλίου. ὁ ἄρχων τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὸ κρατεῖν τοῦτο εἰς τὰς
λιτάς. ὁ ἄρχων τῶν φώτων, ἔχων τὴν ἐνοχὴν τῶν νεοφω-
τίστων. ὁ ἄρχων τῶν ἀντιμινσίων, εἰσάγων τοὺς εἰσερχομέ-
νους εἰς τὴν ἁγίαν μετάληψιν.

Ἡ ἕκτη πεντάς. ὁ πρῶτος ὀστιάριος, κρατῶν τὰς θύ-
ρας εἰς τὰς χειροτονίας. ὁ δεύτερος ὀστιάριος, κρατῶν τὸ P 4

3 κρεμῶν P (i. e. editio Parisiensis), κρατῶν margo

Tertius quinarius. hieromnemonis munus est pone patriarcham preces inspicere; habetque sua in potestate enthroniasmum et contacium seu librum ordinationis. qui a genibus est, sua in potestate habet supergenuale patriarchae. praefectus supplicum precibus, pro illis qui iniuria afficiuntur, ad imperatorem accedit. eius qui secreto praeest munus est ut, dum iudicia habentur, populum in officio contineat. praefectus sacrae stationis (qui moderandis moribus praeest) curat ut intra sacrum tribunal, seu intra altare, debitus et conveniens ordo observetur.

Quartus quinarius. monitor seu suggestor ad hoc constitutus est ut patriarchae tacite suggerat et in memoriam revocet. doctor evangelii, qui interpretatur illud. doctor apostoli, qui illius interpres est. doctor psalterii psalterio explanando destinatus. rhetoris munus est scripturas interpretari.

Quintus quinarius. praefectus monasteriis gerit cum magno sacellario monasteriorum curam. praefectus ecclesiis ecclesiarum curam gerit cum curatore sacelli. praefectus evangelio tenet illud ad processiones ac litanias. praefectus luminibus curam habet eorum qui nuper illuminati, hoc est baptizati, sunt. praefectus antimensiis eos qui sanctam communionem percipere volunt introducit.

Sextus quinarius. primus ostiarius fores custodit, dum ordinationes peraguntur. secundus ostiarius tenet monampulum. proto-

μονοβάμβουλον. ὁ πρωτοπαπᾶς, ἔκδικος καὶ πρῶτος τοῦ βήματος, καὶ φέρων τὰ δευτερεῖα τοῦ ἀρχιερέως. ὁ δευτερεύων τῶν ἱερέων, εἰσοδεύων τοὺς ἱερεῖς καὶ φέρων τὰ δευτερεῖα τοῦ πρωτοπαπᾶ. ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων πρῶτος τῶν κοινῶν διακόνων, καὶ εἰσοδεύων τοὺς διακόνους.

B Ἡ ἑβδόμη πεντάς. ὁ πρωτοψάλτης. οἱ δύο δομέστικοι, τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου χοροῦ. ὁ λαοσυνάκτης. ὁ πριμμικήριος τῶν ταβουλαρίων. ὁ ἄρχων τῶν κοντακίων.

Ἡ ὀγδόη πεντάς. ὁ πριμμικήριος τῶν ἀναγνωστῶν. ὁ
C νομικός. ὁ πρωτοκανόναρχος. ὁ ἔξαρχος. ὁ ἐκκλησιάρχης.

Ἡ ἐννάτη πεντάς. οἱ δομέστικοι τῶν θυρῶν. ὁ χαρτουλάριος. ὁ δεποτάτος. ὁ ἐπὶ τῆς ποδέας.

Καὶ ταῦτα τὰ ὀφφίκια τὰ ἐκκλησιαστικά.

P 17

Κεφάλαιον β'.

Τὰ τῶν ὀφφικιαλίων τοῦ παλατίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀνόματα.

Δεσπότης. σημείωσαι ὅτι οἱ τοῦ βασιλέως υἱοὶ οἱ δεσπόται προΐστανται τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν γαμβρῶν τοῦ βασιλέως, δεσποτῶν καὶ αὐτῶν ὄντων.

1 μονάμπουλον P 8 νοταρίων AB 13 δεπουτάτος L

papas defensor et primus in loco altaris; secundas a patriarcha obtinens. secundus sacerdotum introducit (ad altare seu sacram mensam) sacerdotes, et secundas a protopapa tenet. secundarius ex diaconis primus est inter communes diaconos, et introducit (ad altare) diaconos.

Septimus quinarius. protopsaltes. duo domestici, primi et secundi chori. qui populum convocat. primicerius tabulariorum. praefectus contaciis.

Octavus quinarius. primicerius lectorum. nomicus. protocanonarcha. exarchus. ecclesiarcha.

Nonus quinarius. domesticus ostiorum. chartularius. deputatus. praefectus pavimenti (caudatarius).

Et haec sunt officia ecclesiastica.

Caput 2.

Nomina officialium palatii Cpolitani.

Despota. observa hic filios imperatoris, si sint despotae, praecedere fratres et generos imperatoris, licet ipsi quoque sint despotae.

σεβαστοκράτωρ. ἰστέον ὅτι μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος ἀξίωμα οὐκ ἦν, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν βασιλέα πρῶτον πάντων ἦν τὸ τοῦ Καίσαρος. οὗτος δὲ ἐπεὶ τὸν Μελισσηνὸν Νικηφόρον τὸ τοῦ Καίσαρος ἀξίωμα τετί- B μηκεν, ἦν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ πρῶτος κατὰ τὸν χρόνον, ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, ἐχρῆν δὲ τοῦτον μείζονι τιμηθῆναι ἀξιώματι, ἕτερον δὲ ἀξίωμα οὐκ ἦν, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, πλὴν τὸ τοῦ Καίσαρος, ὠνοματοποίησε δὲ νέον ἀξίωμα, συνθεὶς αὐτὸ ἀπὸ τοῦ σεβαστοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἐφηρμόσατο τῷ ἀδελφῷ, τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος δηλαδὴ ὄνομα, δεύτερον οἱονεὶ βασιλέα τοῦτον πεποιηκώς, καὶ ὑπεβίβασε τούτου τὸν Καίσαρα, καὶ μετὰ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος εὐφημίαν ἀναγορεύεσθαι ἀπηριθμήσατο.

Καῖσαρ.

μέγας δομέστικος. C

ὁ πανυπερσέβαστος. καὶ τοῦτο δὲ τὸ ἀξίωμα οὐκ ἦν, ἀλλ' ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἀλέξιος πρῶτος ἐπινενόηκε. θέλων γὰρ ὡσαύτως τιμῆσαι καὶ τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Ταρωνίτην, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἰσοστάσιον καὶ σύνθρονον τῷ Καίσαρι, μήτε ὑποβιβάσας αὐτὸν τούτου μήτε ἀναβιβάσας. ὃ καὶ μέχρι τινὸς οὕτως ἐπεκράτησεν, ἕως τῆς βασιλείας τοῦ δευτέρου Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου. οὗτος γὰρ δὴ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ, τιμήσας τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννην, ὃς

4 ἐπὶ P 8 δὲ] τε? 16 articulum ὁ ante officialium nomina ubique om AB

Sebastocrator. sciendum sebastocratoris dignitatem usque ad imperium Alexii Comneni non fuisse, sed post imperatorem, primas tenuisse Caesarem. iste Caesaris dignitate Nicephorum Melissenum honoravit. habebat autem fratrem se natu maiorem Isaacium Comnenum. oportebat vero istum ad altiorem dignitatem evehere; nec altior erat quam Caesaris, ut iam diximus. commentus igitur est novam dignitatem, composito vocabulo ex sebasto et autocratore, fratrique sebastocratoris nomen imposuit, altero quodammodo imperatore eo constituto, eique postposuit Caesarem, hoc etiam decreto, ut ipse in faustis acclamationibus statim post imperatorem nominaretur.

Caesar.

Magnus domesticus.

Panhypersebastus. haec itidem dignitas non erat, quam ille idem imperator Alexius primus excogitavit. cum enim vellet similiter honorare Michaelem Taronitem sororis coniugem, aequalem eum et statione et throno fecit Caesari, cui eum neque postposuit neque anteposuit. quod etiam aliquamdiu valuit, nempe usque ad imperium secundi Andronici Palaeologi. iste enim imperator et avus eius Ioannem Cantacuze-

ἐγεγόνει καὶ βασιλεὺς ὕστερον, μέγαν δομέστικον, πρῶτον μὲν
D *ἰσοστάσιον τῷ πανυπερσεβάστῳ τοῦτον ἐποίησεν, ὕστερον δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ πάππου ὑπεβίβασε τὸ ἀξίωμα τοῦ πανυπερσεβάστου, καὶ ἔταξεν αὐτὸ εἶναι τὸν μέγαν δομέστικον, ἀναβιβάσας τὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου. ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι παρεχρήσατο τῇ τοῦ σεβαστοῦ ἀξίᾳ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος τῇ συνθέσει τῶν ὀνομάτων τούτων. σεβαστοὶ γὰρ ἀνέκαθεν ἐπιθετικῶς οἱ βασιλεῖς ὠνομάζοντο, καὶ ἦν ἐξιδιαζόντως εἰς βασιλέα λεγόμενον τὸ τοῦ σεβαστοῦ ὄνομα· αὐτὸς δὲ εἰς τὸ κοινότερον πρῶτος κατήνεγκε τὴν τοιαύτην ἀξίαν. ἔξεστι δὲ καὶ τοῖς βασιλεῦσι καινοτομεῖν καὶ πράγματα καὶ ὀνόματα ἀκωλύτως, καὶ ἀναβιβάζειν καὶ ὑποβιβάζειν ὡς βούλοιντο.*

P 18 *πρωτοβεστιάριος. σημείωσαι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι βασιλεὺς Μιχαὴλ τῶν Παλαιολόγων ὁ πρῶτος ἀπὸ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ τὰ πράσινα ἀφελών, ὅ ἐστιν ἀξίωμα ιγ', ἐφόρεσε ταῦτα εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Ταρχανιώτην, τιμήσας πρωτοβεστιάριον· ὃν καὶ ὑπερέχοντα πάντων, τοῦ τε μεγάλου δομεστίκου καὶ τοῦ πανυπερσεβάστου, ἐποίησε μετὰ τὸν Καίσαρα. ὑπεβίβασε δὲ πάλιν τοῦτον ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος τῶν Παλαιολόγων ὁ δεύτερος, ὅτε τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννην, ὡς ἀνωτέρω προλέλεκται,*
B *ἐτίμησε μέγαν δομέστικον· ἀνεβίβασε δὲ αὐτὸν τοῦ τε πάππου καὶ βασιλέως ἀνεψιῶν, ἑαυτοῦ δὲ θείων, καὶ ἑτέρων πάντων, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ πανυπερσεβάστου καὶ τοῦ πρωτοβεστιαρίου.*

4 ὑπὸ?

num, qui post etiam imperator fuit, magni domestici honoribus augens, primum aequalem fecit Panhypersebasto: deinde post mortem avi dignitatem Panhypersebasti postposuit, statuitque ut sub magno domestico esset, evecta magni domestici dignitate. sciendum et hoc, Alexium Comnenum sebasti dignitate abusum esse, quando duo illa nomina in unum conflavit: nam superioribus saeculis sebasti nomen imperatoris epithetum erat, eumque proprie designabat. at iste nominis huius honorem primus vulgatiorem et communiorem fecit. sed nimirum imperatoribus ius est absque obstaculo pro arbitrio et voces novandi, et quos volunt anteponendi et postponendi.

Protovestiarius. observa et hoc. imperator Michael, primus ex Palaeologis, ablata a Protosebasto, quae est 13 dignitas, prasina indumenta transtulit ad Michaelem Tarchaniotam sororis suae filium, creatum abs se protovestiarium; quem etiam omnibus, magno itidem domestico et panhypersebasto, excepto tamen Caesare, antetulit; quem rursus subiecit imperator Andronicus ex Palaeologis hoc nomine secundus, quando Ioannem Cantacuzenum, ut supra dictum, magnum domesticum creavit. extulit vero eum et supra avi imperatoris sororum filios, suosque avunculos, et supra omnes alios, non panhypersebasto et protove-

ἐντεῦθεν οὖν ἡ τῶν ὀφφικίων τάξις ἐπεκράτησεν οὕτως, τὸ τὸν μέγαν δηλαδὴ δομέστικον μετὰ τὸν Καίσαρα εἶναι ἀρχήν, εἶτα τὸν πανυπερσέβαστον, καὶ καθεξῆς τοὺς λοιπούς.

ὁ μέγας δούξ.

ὁ πρωτοστράτωρ.

ὁ μέγας στρατοπεδάρχης.

ὁ μέγας πριμμικήριος.

ὁ μέγας κοντοσταῦλος.

ὁ μέγας λογοθέτης.

ὁ πρωτοσέβαστος. C

ὁ πιγκέρνης.

ὁ κουροπαλάτης.

ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης.

ὁ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος.

ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ. τὸν οὖν Θεόδωρον τὸν Μετοχίτην, λογοθέτην ὄντα τοῦ γενικοῦ, ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος τῶν Παλαιολόγων ὁ πρῶτος τιμήσας μέγαν λογοθέτην πεποίηκεν· ὃς καὶ ἦν ὑπερέχων τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου, ὑπὸ τὸν πρωτοστράτορα δέ. μετὰ δὲ τὸν τοῦ κοιτῶνος παρακοιμώμενον.

ὁ πρωτοβεστιαρίτης.

ὁ δομέστικος τῆς τραπέζης. D

8 κονοσταῦλος AB 15 τὸν οὖν Μετοχίτην Θεόδωρον AB 16 Ἀνδρόνικος om AB

stiario exceptis. hinc igitur iste officiorum ordo obtinuit, ut magnus domesticus post Caesarem primus esset, postea panhypersebastus, et sic deinceps reliqui.

Magnus dux.

Protostrator.

Magnus stratopedarcha.

Magnus primicerius.

Magnus contostaulus seu comes stabuli.

Magnus logotheta.

Protosebastus.

Pincerna.

Curopalata.

Praefectus sigilli seu annuli signatorii.

Praefectus cubiculi seu cubicularius.

Logotheta aerarii generalis. Theodorum igitur Metochitam aerarii publici logothetam cum imperator Andronicus ex Palaeologis hoc nomine primus honorare constituisset, magnum logothetam fecit, qui et priores magno stratopedarcha tenebat; sed non protostratore. post praefectum cubiculi sequitur.

Protovestiarius.

Domesticus mensae.

ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης.
ὁ μέγας παππίας.
ὁ ἔπαρχος.
ὁ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης.
ὁ μέγας ἑταιριάρχης.
ὁ μέγας χαρτουλάριος.
ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου.
ὁ πρωτασηκρῆτις.
ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ.
ὁ μυστικός.
ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν.
ὁ μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου.
ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς.
ὁ πρωτοσπαθάριος.
P 19 ὁ μέγας ἄρχων.
ὁ τατᾶς αὐλῆς.
ὁ μέγας τζαούσιος.
ὁ πραίτωρ τοῦ δήμου.
ὁ λογοθέτης τῶν οἰκειακῶν.
ὁ μέγας λογαριαστής.
ὁ πρωτοκυνηγός.

1 ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης om B 3 ὕπαρχος B 11 δομέστικος] μυστικός P 16 τὰ τῆς αὐλῆς AB

Praefectus mensae.
Magnus pappias.
Eparchus.
Magnus drungarius vigiliarum seu excubiarum.
Magnus hetaeriarcha.
Magnus chartularius.
Logotheta publici cursus.
Primus secretarius.
Praefectus exercitus.
Mysticus.
Domesticus scholarum.
Magnus drungarius classis.
Primicerius aulae.
Protospatharius.
Magnus princeps.
Tatas aulae.
Magnus tzausius.
Praetor populi.
Logotheta rerum domesticarum familiarium.
Magnus logariastes.
Primus venatorum.

ὁ σκουτέριος.
ὁ ἀμηράλιος.
ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων.
ὁ κοιαίστωρ.
ὁ μέγας ἀδνουμιαστής.
ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ.
ὁ πρωτοϊερακάριος. B
ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν.
ὁ μέγας διερμηνευτής.
ὁ ἀκόλουθος.
ὁ κριτὴς τοῦ φοσσάτου.
ὁ ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου.
ὁ πρωταλλαγάτωρ.
ὁ μέγας διοικητής.
ὁ ὀρφανοτρόφος.
ὁ πρωτονοτάριος.
ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων.
ὁ δομέστικος τῶν τειχέων.
ὁ προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος.
ὁ προκαθήμενος τοῦ βεστιαρίου. C
ὁ βεστιάριος.

11 φωσάτου AB 12 ἀλογίου P 13 πρωταλογάτωρ P
21 βεστιαρίου A: supple ὁ ἐπὶ τοῦ. om B

Scuterius seu scutifer.
Amiralius.
Magister supplicum libellorum.
Quaestor.
Magnus adnumiasta.
Logotheta castrensis.
Primus accipitrarius.
Logotheta rei pecuariae.
Magnus interpres.
Acoluthus.
Iudex castrensis.
Praefectus Allagii.
Protallagator.
Magnus administrator.
Orphanotrophus, hoc est curator pupillorum.
Protonotarius.
A memoria.
Domesticus murorum.
Praeses cubiculi.
Praeses vestiarii.
Vestiarius.

ὁ ἑταιριάρχης.
ὁ λογαριαστὴς τῆς αὐλῆς.
ὁ στρατοπεδάρχης τῶν μουρτάτων.
ὁ στρατοπεδάρχης τῶν τζακώνων.
ὁ στρατοπεδάρχης τῶν μονοκαβάλλων.
ὁ στρατοπεδάρχης τῶν τζαγγρατόρων.
ὁ προκαθήμενος τῶν μεγάλων παλατίων.
D ὁ προκαθήμενος τῶν Βλαχερνῶν παλατίων.
ὁ δομέστικος τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων.
ὁ δομέστικος τῶν δυτικῶν θεμάτων.
ὁ μέγας μυρταΐτης.
ὁ πρωτοκόμης.
ὁ παππίας.
ὁ δρουγγάριος.
ὁ σεβαστός.
ὁ μυρταΐτης.

Εἰσὶ καὶ προκαθήμενοι πόλεων κατ' ἀξίαν ἑκάστης αὐτῶν.

P 20 Ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἦν ὁ συμπένθερος τοῦ βασιλέως ὁ Χοῦμνος καὶ οὔτε εἰς παράστασιν ἱστάθη ποτὲ οὔτε εἰς ἀσπασμὸν παρεγί-

3 ὁ στρατοπ. τῶν μουρτάτων post τζαγγρατόρων A, om B
8 ὁ προκαθ. τ. Βλ. π.] δομέστικος τῶν θεμάτων A

Hetaeriarcha.
Logariastes aulae.
Stratopedarcha seu praefectus murtatorum.
Stratopedarcha tzaconum.
Stratopedarcha seu praefectus monocaballorum.
Stratopedarcha seu praefectus tzangratorum.
Praeses magnorum palatiorum.
Praeses palatiorum in Blachernis.
Domesticus orientalium thematum.
Domesticus occidentalium thematum.
Magnus myrtaites.
Protocomes.
Pappias.
Drungarius.
Sebastus.
Myrtaites.

Sunt insuper praesides civitatum pro cuiuslibet ipsarum dignitate.

Ad caniclei dignitatem evectus est Chumnus, imperatoris consocer; qui neque in comitatu apparuit unquam neque in salutatione im-

νετο· διὸ καὶ ἦν ὁ τόπος αὐτοῦ ἀνεπίγνωστος. κατεῖχε δὲ δικανίκιον ξύλον λεῖον.

Ὡσαύτως καὶ ὁ τοῦ μεγάλου βαϊούλου τόπος ἀνεπίγνωστος ἦν.

Κεφάλαιον γ΄. P 45

Περὶ τῶν φορεμάτων ἑκάστου τῶν τε ἀξιωμάτων καὶ ὀφφικίων.

Τὸ περικάλυμμα τῆς κεφαλῆς τοῦ δεσπότου τὸ καλούμενον σκιάδιον ὁλομάργαρον. ὁ ἀὴρ αὐτοῦ ἔχει ὀνόματα τοῦ φοροῦντος αὐτό, χρυσοκλαβαρικόν, συρματέϊνον. τὰ σεῖα οἷα καὶ τὰ βασιλικά, πλὴν τοῦ κόμβου τῶν φοινίκων. τὸ κόκκινον ῥοῦχον αὐτοῦ, B ὥσπερ καὶ τὸ βασιλικόν, μετὰ ῥιζῶν, ἄνευ τῶν στρατηλατικίων. τὸ ταμπάριον αὐτοῦ κόκκινον μετὰ μαργελλίων. αἱ κάλτζαι κόκκιναι. τὰ δ' ὑποδήματα αὐτοῦ διβολέα, χρώματος ὀξέος καὶ λευκοῦ, ἔχοντα ἀετοὺς μαργαριταρέϊνους ἐκ πλαγίων τε καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν, ἤτοι ἐπάνω τῶν ὑποδημάτων τῶν μουζακίων. τὰ σίδηρα τῶν πτερνιστηρίων αὐτοῦ οἷα καὶ τὰ βασιλικά, τὰ δὲ C πτερνιστηρόλουρα διβολέα. ἡ σέλλα τοῦ ἀλόγου αὐτοῦ διβολέα

4 γ] β΄ AB 4 ἐνταῦθα περὶ τῶν περικαλυμμάτων τῆς κεφαλῆς καὶ ἐνδυμάτων τῶν ὀφφικιάλων P 7 τὸ σκιάδιον τοῦ δεσπότου, ὁλομ. AB ὄνομα τὸ? 8 χρυσοκλαδαρικὰ συρματέϊνα AB 9 κόμπου καὶ τῶν φοινικίων AB τὸ κόκκινον ἱμάτιον ἤως τὸ ῥοῦχον αὐτοῦ P 16 πτερνιστηρίλωρα AB τοῦ ἵππου P

peratoris. quare locus eius ignotus est. baculus eius insigne non alius fuit quam lignum laevigatum.

Similiter magni baiuli locus incognitus est.

Caput 3.

De tegumentis capitis seu pileis et indumentis officialium; ac primum de ipso pileo despotae.

Tegumentum capitis quo despota utitur, pileus vulgo dictus, totus ex margaritis constat. circulus inferior praefert nomina eius qui gestat illud, opere Phrygio, auro ductili picta. fila intextis unionibus pendula, qualia sunt imperatorii pilei, exceptis apice gemmeo ac gemmeo pariter muscario. tunica coccinea sive ruchum eius ut imperatoris cum figuris ac ramalibus aureo pictis, absque aquilis, militaribus insignibus. tamparium eius seu penula coccinea cum margellis. caligae eius coccineae. ocreae sive cothurni bicolores, coloris nempe violacei et albi, habentque ad latera, et in utroque calcaneo seu calce aquilas ex margaritis confectas; sive supra ipsos calceos quasi de musivis pictos. ferrum calcarium eius, quale est imperatoris. lora vero calcarium duplici colore constant. sella equi eius similiter bicolor est, constans ante et

ὡσαύτως, μετὰ ἀετῶν μαργαριταρείνων ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν καὶ εἰς τὰ τέσσαρα μέρη τῶν ἱδρομαχίων, ἔχουσα καὶ μαργέλλιον ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, ὡς καὶ ἡ βασιλική. οὐ μὴν καὶ μετὰ μαργάρων τὸ κοπριτόριον. αἱ δὲ σκάλαι οἷαι καὶ αἱ βασιλικαί. ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς κεφαλαρέας τοῦ χαλιναρίου, διβολέας καὶ αὐτῆς, ἀπηώρηται τοῦφα μετὰ φοινικίων, οἷα καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ· οὐ μὴν δὲ καὶ κόμπωσιν. τὸ δὲ τῆς σέλλας ἐπανωσκέπιον λευκὸς κάμπος ἤως πεδίον, μετὰ ἀετῶν κοκκίνων μι-
D κρῶν. ὡσαύτως καὶ ἡ τέντα αὐτοῦ λευκή, ἀετόπουλα γέμουσα ἐρυθρά.

Πεζεύει ὁ δεσπότης ἐν ᾧ ἂν τόπῳ προστάξοι τοῦτον ὁ βασιλεύς. ἐπὶ κεφαλῆς ἔτι νέος μὲν ὢν ὁ δεσπότης φορεῖ ἐν τῷ παλατίῳ οὐδέν, ἀλλ' ἔνι οὕτως ἀσκεπής. ὅταν δὲ καβαλλικεύῃ, φορεῖ οἷον προείπομεν σκιάδιον. εἰς ἐφήβου δὲ χρόνον καταντήσας φορεῖ καὶ ἐν τῷ παλατίῳ τὸ δηλωθὲν σκιάδιον. κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς σκαράνικον χρυσοχοϊκόν, λιθάρια καὶ μαργαριτάρια ἔχον οὕτω λεγόμενα περίχυτα. τὸ δὲ καββάδιον αὐτοῦ ὀξὺ ἢ ἐρυθρόν, μαργαριταρῖνον, οἷον ἂν ἐκ τούτων ὀρέγοιτο καὶ ἀποδέχοιτο.

P 46 Τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος σκαράνικον καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ τῶν ἑορτῶν ζητεῖται.

Τὰ σκιάδια τῶν γαμβρῶν τοῦ βασιλέως, δεσποτῶν ὄντων,

4 κοπριτούριον B, κοπριτούριον διβολέον A σκάλλαι AB 6 φοῦντα A, φοροῦντα B 8 ἐπάνω σκέπιον P ἄσπρος A 9 ἄσπρη A 10 κόκκινα A 12 ὢν om A 13 τοῦτος A καβαλλικεύῃ ἤως ἱππεύῃ P 16 καὶ] δὲ καὶ A 17 κόκκινον A 19 καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος om B

retro aquilis ex margaritis, et ad quattuor partes ornamentorum e sella pendulorum. habet insuper ante et retro margellium, quemadmodum imperatoris. coopertorium tamen caret margaritis. stapiae seu stapedes eius quales et imperatoris. in fronte ad capistrum fraeni, quod et ipsum bicolor est, pendet floccus cum inferiore muscario, quale etiam imperatorii equi capistrum est: caret tamen apice muscario superiore. sellae superum tegumentum albus campus est, cum aquilis coccinis parvis. tentorium eius album et rubris aquilis plenum.

Desilit ex equo despota ubicunque mandaverit imperator. cum despota adhuc puer est, nullum tegumentum fert in capite dum in palatio versatur; sed manet aperto capite. at quando equitat, tunc fert eum quem antea descripsimus pileum. cum ad ephebi aetatem processit, tunc gestat supra dictum pileum etiam in palatio. diebus festis fert scaranicum auro tectum et onustum, unionibus et margaritis quas grandinatim sparsas appellant, distinctum: cabbadium eius violacei vel rubri coloris, margaritis contextum, quale nimirum ex illis elegerit et acceperit.

Sebastocratoris et Caesaris scaranica in festis, adhuc quaeruntur.

Pilei generorum imperatoris, si sint despotae, aurei et coccinei co-

χρυσοκόκκινα, συρματέϊνα, ἔχοντα σταυροὺς μαργαριταρέϊνους καὶ γύρους.

Τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος σκιάδιον χρυσοκόκκινον, συρματέϊνον. ὁ ἀὴρ καὶ τὰ σεῖα οἷα καὶ τὰ τοῦ δεσπότου. τὸ κόκκινον ἱμάτιον αὐτοῦ οἷον καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ δεσπότου, ἄνευ δὲ ῥιζῶν. τὸ ταμπάριον αὐτοῦ τὸ μὲν παλαιὸν ζητεῖται, πλὴν αἱ κάλτζαι ἠεράνεαι. ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς τοὺς γυναικαδέλφους αὐτοῦ Ἰωάννην τε καὶ Μανουὴλ τοὺς Ἀσανίους τιμήσας σεβαστοκράτορας B δέδωκεν αὐτοῖς φορεῖν ταμπάρια καὶ κάλτζας οἷα καὶ οἱ δεσπόται. τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ ἠεράνεα, ἔχοντα ἀετοὺς συρματέϊνους εἰς ἀέρα κόκκινον, ἐφ' ὧν εἴρηται τόπων τῶν τοῦ δεσπότου. ὁμοίως ἥ τε σέλλα καὶ τὸ κοπριτόριον ἠεράνεα· αἱ σκάλαι οἷαι καὶ αἱ τοῦ δεσπότου· τὸ τῆς σέλλας ἐπανωσκέπιον ἠεράνεον καὶ αὐτό, μετὰ ἀετῶν κοκκίνων τεσσάρων. ἡ τέντα αὐτοῦ λευκή, ἔχουσα χαρτάρια κατὰ ῥαφὴν ἠεράνεα. πεζεύει δὲ καὶ οὗτος ἐν τῇ τοῦ παλατίου αὐλῇ εἰς τὸ τετράστυλον· λέγω δὲ τοῦτο διὰ τὸ C τοῦ τόπου γνώρισμα. τοῦ βασιλέως δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ εὑρισκομένου πεζεύει κατ' ἀναλογίαν κἀκεῖσε τοῦ τόπου τετραστύλου.

Τὸ τοῦ Καίσαρος σκιάδιον συρματέϊνον χρυσοκόκκινον, οἷον τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος. ὁ ἀὴρ καὶ τὰ σεῖα οἷα τὰ αὐτοῦ. καὶ τὸ ῥοῦχον ὡσαύτως οἷον τὸ ἐκείνου. τὸ δὲ ταμπάριον καὶ τούτου

3 τὸ om AB 14 ἄσπρη A 20 δασέα P 21 ῥοῦχον ἤως τὸ ἱμάτιον P τοῦτο P

loris sunt, et auro ductili texti, habentque cruces ex margaritis et gyros seu circulos.

Pileus sebastocratoris aurei et coccinei coloris est et filis aureis textus. circulus inferior et fila unionibus intexta et pendula qualia despotae. coccineum vestimentum eius tale est quale ipsius despotae, sed sine figuris ac ramalibus auro textis. chlamys eius, qualis olim fuerit, quaeritur. ceterum caligae subviridis coloris sunt. at vero Ioannes Cantacuzenus uxoris suae fratres Ioannem et Manuelem Asanios sebastocratoras creans, potestatem eis fecit ferendi chlamydes et caligas instar despotae. calcei eius sunt colore subviridi, habentes aquilas filis aureis ac solidis pictas in panni planitie rubra, iis locis quae indicavimus, cum de despota ageremus. similiter sella et coopertorium subviridi colore gestant. stapiae eius quales despotae. superum sellae tegumentum subviridis coloris est, et quattuor coccineis aquilis decoratum. tentorium eius album, habetque insuta subviridis sive caesii coloris scutula quadrata. ex equo desilit et iste in palatii aula ad Tetrastylum sive vestibulum quattuor columnarum: dico autem hoc propter loci manifestam notitiam. si imperator alio in loco versetur; tum desilit ibi ex equo, ratione a loco Tetrastyli sumpta.

Caesaris pileus filis aureis textus et rubris est, aurei et coccinei coloris, qualis est sebastocratoris. circulus inferior et pendentes taeniolae qualia eiusdem. tunica eius similis sebastocratori. chlamys adhuc

ζητεῖται. αἱ κάλτζαι καὶ τὰ ὑποδήματα ἠεράνεα. ὁμοίως καὶ ἡ σέλλα τά τε τοῦ κοπριτορίου καὶ τοῦ ἐπανωσκεπίου καὶ ἡ τέντα D *αὐτοῦ ὅμοια οἷα καὶ ἡ τοῦ σεβαστοκράτορος, μετὰ χαρτίων ἠερανέων ἄνευ ἀετῶν. πεζεύει δὴ καὶ οὗτος ἐντὸς τῆς τοῦ παλατίου αὐλῆς πλησίον οὗ ὁ σεβαστοκράτωρ πεζεύει.*

Τὸν μέντοι δεσπότην ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως καλοῦσιν οὕτως ἁπλῶς, δέσποτά μου, καὶ ἡ βασιλεία σου. τὸν δὲ σεβαστοκράτορα, δέσποτά μου σεβαστόκρατορ, καὶ ἡ βασιλεία σου. τὸν Καίσαρα καὶ τοῦτον, δέσποτά μου Καῖσαρ, καὶ ἡ βασιλεία σου, ὥσπερ καὶ τὸν σεβαστοκράτορα.

Εἰδέναι δὲ δεῖ ὅτι εἰ δεήσῃ ἀνενέγκαι τινὰ τῶν ἀρχόντων τῷ P 47 *βασιλεῖ τι ὥστε καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ δεσπότου μνησθῆναι, "ὁ αὐθεντόπουλός μου" λέγει, "ὁ υἱός σου ὁ δεσπότης." εἰ δὲ πρὸς ἀλλήλους ἄρχοντες ὁμιλοῦσιν, μνημονεύουσι τούτου, "ὁ αὐθεντόπουλός μας" λέγουσιν "ὁ δεσπότης." ἂν δὲ ἄρχων πάλιν μετὰ ἀνθρώπου τοῦ δεσπότου ὁμιλῇ, εἰ μὲν βούλοιτο, λέγει "αὐθεντόπουλός μου ὁ δεσπότης·" εἰ δὲ καὶ "ὁ αὐθέντης μας" εἴποι "ὁ δεσπότης" διὰ πλείονα τιμήν, οὐ κωλύεται. ἂν δὲ πάλιν ἄνθρωπον τοῦ δεσπότου δεήσῃ ἀνενεγκεῖν τῷ βασιλεῖ ὥστε καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ μνησθῆναι, οὐχ "ὁ αὐθεντόπουλός* B *μου" λέγει ἢ "ὁ αὐθέντης μου ὁ υἱός σου," ἀλλ' "ὁ κύριός μου ὁ υἱός σου ὁ δεσπότης." καίτοι γε ταυτοδύναμόν ἐστιν ὁ κύριός*

3 *χαρταρίων* **A** **7. 8. 10** *σου]* *αὐτοῦ* **P** **14** *μνημονεύοντες?*

quaeritur. caligae et calcei caesia. pari modo sella, coopertorium, et tegumen quod supra sellam, et tentorium eius conveniunt cum sebastocratore; interiectis scutulis quadratis, sed sine aquilis. ex equo descendit et iste intra aulam palatii iis locis quibus et sebastocrator desilit.

Despotam coram imperatore sic simpliciter appellant, despota mi, et maiestas tua. sebastocratorem vero, domine mi sebastocrator, et maiestas tua. Caesarem porro, domine mi Caesar, et maiestas tua, ad eum modum quo sebastocrator compellatur.

Scire oportet, si quis ex proceribus aliquid imperatori referat ita ut despotae mentio facienda sit, eum tunc uti hac formula: dominus domini mei filius, filius tuus despota. si vero proceres mutuo inter se colloquio meminerint despotae, tum dicunt: dominus noster domini nostri filius despota. si quis procerum cum aliquo ex familia despotae colloquatur, si velit, dicere potest, dominus domini mei filius despota. si ob maiorem reverentiam dicere velit dominus noster despota, non prohibetur. ceterum si quem ex familia despotae aliquid ad imperatorem referre contingat, ut necesse habeat domini et heri sui monitionem iniicere, non dicit, herulus meus vel herus meus, tuus filius: sed dominus meus, filius tuus, despota. quanquam idem valent kyrius (s. dominus)

μου εἰπεῖν καὶ ὁ αὐθέντης μου· ἀλλ' οὕτως ἐπεκράτησεν. οὐδὲ γὰρ τῷ δεσπότῃ λέγει τις, εἰ δεήσει, κύριέ μου, καίτοι γε ταυτοδυνάμου ὄντος καὶ αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ δέσποτά μου· ἄρχοντι δὲ λέγει κύριέ μου.

Κεφάλαιον δ'. P 50

Περὶ τῶν τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων σκιαδίων καὶ φορεμάτων.

Τὸ σκιάδιον τοῦ μεγάλου δομεστίκου χρυσοκόκκινον, κλαπωτόν, μετὰ ἀέρος χρυσοκοκκίνου κλαπωτοῦ καὶ αὐτοῦ. τὰ σεῖα χρυσοκόκκινα, οἷα καὶ ὁ ἀήρ. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ μετὰ τῶν κόμβων ἐνοκοπητῶν. ὁ μὲν ἐπάνω κόνδυλος χρυσοῦς, λεῖος· ὁ B
μετ' αὐτὸν χρυσοῦς καὶ αὐτός, ἐντετυλιγμένος δὲ διὰ σχοινοπλοκίου ἀργυροῦ· ὁ μετ' αὐτὸν τρίτος χρυσοῦς, λεῖος κατὰ τὸν πρῶτον, ὁ δὲ τέταρτος κατὰ τὸν δεύτερον ἐντετυλιγμένος σχοινοπλοκίῳ ἀργυρῷ καὶ καθεξῆς ὁμοίως τοῖς ῥηθεῖσι. τὸ σκαράνικον αὐτοῦ χρυσοκόκκινον, συρματεῖνον, ἔχον ἔμπροσθεν εἰκονικῶς τὸν βασιλέα ἐνοκοπητὸν ἱστάμενον ἐστεμμένον, ἐκ δεξιῶν μέντοι ἄγγελον ἕνα, καὶ ἕτερον ἐξ ἀριστερῶν, περικυκλωμένους διὰ μαργάρων, ἔτι δὲ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα. ἔχει δὲ καὶ τὸ P 51
σκαράνικον γύρωθεν ἐπὶ τοῦ μετώπου σειρὰν μαργαριταρεῖνην. τὸ καββάδιον αὐτοῦ διβολέον, μετὰ μαργελλίων συρματεῖνων.

21 διβολαῖον A

meus et authentes (s. herus) meus. sed usus, ut distinguantur, obtinuit. neque enim despotae dicit quis, quando necesse est, kyrie mi, tametsi hoc quoque, ut dictum est, aequipolleat; sed despota mi: at proceri dicit, kyrie mi.

Caput 4.

De pileis et gestaminibus magni domestici et reliquorum principum.

Pileus magni domestici aureo et coccineo colore tinctus est. filis sericis auro tectis textus est, ac pariter eius ora auro intermixta. taeniae pendulae, sicut et pilei circulus, auro coccinoque textae; baculus nodis caelatis constat. qui supra visitur calamus, aureus est et laevis. qui sequitur, aureus est et ipse, sed involutus argento instar funarii operis contorto. tertius aureus est et laevis instar primi. quartus in modum secundi involutus argento more funium contorto; et deinceps consimiliter iis quae dicta sunt. scaranicum eius aureum et coccineum est, fimbriatum, anteriore et posteriore parte praeferens imperatoris imaginem, caelatam, stantem, coronatam. a dextris unum habet angelum, alterum a sinistris, margaritis circumdatos; insuper etiam imaginem imperatoris. habet vero scaranicum circa supremam oram catenam ex margaritis confectam. cabbadium eius duplicis coloris est cum mar-

αὐτὰ δὲ ταῦτα, τό τε σκιάδιον δηλαδὴ καὶ τὰ φορέματα, ἐφόρουν καὶ οἱ τοῦ βασιλέως τοῦ πρώτου Ἀνδρονίκου ἀνεψιοί, ὅ τε πανυπερσέβαστος, ὁ πρωτοβεστιάριος καὶ οἱ ἕτεροι· ἅτινα ἐδόθησαν καὶ τῷ Καντακουζηνῷ Ἰωάννῃ παρὰ τῶν δύο βασιλέων, ὅτε μέγας δομέστικος ἐγεγόνει.

Τὰ ὑποδήματα τοῦ πανυπερσεβάστου κίτρινα· ὡσαύτως καὶ ἡ σέλλα, ἔχουσα ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν μαργέλλιον κλα- B πωτόν, καὶ τὸ ταμπάριον αὐτοῦ κίτρινον μετὰ μαργελλίων.

Τὸ δικανίκιον τοῦ πρωτοβεστιαρίου χρυσοπράσινον, χρυσοχοϊκόν, ὑποϋέλιον. τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ πράσινα· ἔτι τε καὶ ἡ σέλλα, ἔχουσα καὶ αὐτὴ μαργέλλιον, ὡς καὶ ἡ τοῦ πανυπερσεβάστου. καὶ τὸ ταμπάριον αὐτοῦ πράσινον μετὰ μαργελλίων.

Τὸ σκιάδιον τοῦ μεγάλου δουκὸς χρυσοκόκκινον κλαπωτὸν ἄνευ ἀέρος. τὸ σκαράνικον αὐτοῦ χρυσοκόκκινον, συρματέϊνον, ἔχον καὶ αὐτὸ ἔμπροσθεν μὲν εἰκονικῶς τὸν βασιλέα ἱστάμενον ἰνοκοπητόν, ὄπισθεν δὲ καθήμενον ἐπὶ θρόνου. τὸ καββάδιον C αὐτοῦ βλάτινον, ἢ οἷον ἂν βούλοιτο ἀπὸ τῶν συνήθων. τὸ δὲ δικανίκιον αὐτοῦ ἔχει μὲν κόμπους χρυσοῦς ἐγκοπτούς, καὶ κονδύλους ὡσαύτως χρυσοῦς, κεκλωσμένους δὲ διὰ σχοινοπλοκίου ἀργυροῦ ὡς τοὺς τοῦ δικανικίου τοῦ μεγάλου δομεστίκου.

Τὸ τοῦ πρωτοστράτορος σκιάδιον τό τε σκαράνικον καὶ τὸ καββάδιον αὐτοῦ ὅμοια τοῦ μεγάλου δουκός. τοῦ δὲ δικανικίου

8 ταμπάριν A 10 ὑπὸ νἰελλίου A 12 ταμπάριν A 17 βλατίον A

gellis auro ductili ornatis. haec vero ipsa, nempe pileum et alia gestamina, ferebant primi Andronici imperatoris ex sorore nepotes, panhypersebastus, protovestiarius et alii. quae etiam a duobus imperatoribus Ioanni Cantacuzeno concessa sunt, quando magnus domesticus creatus est.

Calcei panhypersebasti coloris citrini sunt. similiter et sella, quae ante et retro constat margellis filis aureis textis. penula eius citrino colore nitet cum margellis.

Baculus protovestiarii aureo et prasino colore constat, auro fusus est et liquato ad pigmentum metallo collucens. calcei eius prasini. ad haec et sella; quae etiam margellis insignitur, sicut sella panhypersebasti. tamparium eius prasinum est cum margellis.

Pileus magni ducis colore aureus et coccineus est, filis aureis textus, at sine circulo. scaranicum eius aureum et coccineum est et auro ductili textum, continetque parte anteriore imperatorem stantem, caelatum, retro autem sedentem in throno. cabbadium eius sericum, vel quale ex consuetis voluerit. baculus eius habet quidem bullas aureas incisas, ut similiter calamos aureos, sed argento quasi opere funario implexos, instar illius quo magnus domesticus utitur.

Protostratoris pileus scaranicum et cabbadium similia sunt magni

αὐτοῦ οἱ κόμποι ὁ μὲν ἐπάνω χρυσοῦς, οἱ δὲ ἐφεξῆς ἀργυροῖ· οἱ κόνδυλοι δὲ χρυσοῖ.

Τὰ τοῦ μεγάλου λογοθέτου φορέματα, ἤτοι τό τε σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον, οἷα τὰ τοῦ πρωτοστράτορος. οὐδὲν δὲ φέρει δικανίκιον.

Καὶ τὰ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου, ἤγουν τὸ σκιάδιον D καὶ τὸ σκαράνικον, οἷα τὰ τοῦ πρωτοστράτορος καὶ τοῦ μεγάλου λογοθέτου. τοῦ μέντοι δικανικίου αὐτοῦ οἱ κόνδυλοι πάντες ἀργυροῖ ἄνευ τοῦ πρώτου, οἱ δὲ κόμποι χρυσοῖ, ἐγκοπτοί.

Τὸ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου σκιάδιον συρματέϊνον, τὸ καββάδιον οἷον τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ. τὸ τοῦ σκαρανίκου αὐτοῦ βλάτιον βερικοκκόχροον, συρματέϊνον· ὥσπερ οὖν τὸ φαιόν ἐστι μέσον λευκοῦ καὶ μέλανος, οὕτω καὶ τοῦτο μέσον κοκκίνου καὶ λευκοῦ. ἔχει δὲ καὶ τὸ τούτου σκαράνικον τὸν βασιλέα εἰκονικῶς, ἔμπροσθεν μὲν ἱστάμενον ὑπὸ ὑελίου λεγομένου διαγελάστου, ὄπι- P 52 σθεν δὲ καθήμενον ἐπὶ θρόνου. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον κεχρυσωμένον, οἷον τὸ τοῦ βασιλέως.

Καὶ τὰ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου πάντα ὡς τὰ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου. οὐδὲν δὲ κρατεῖ δικανίκιον.

Τὰ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ φορέματα οἷα τὰ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου· τὸ δὲ σκιάδιον αὐτοῦ χρυσοπράσινον· πλὴν τὸ σύρμα,

3 τὸ — φόρεμα P   6 ἤγουν] ἤως τὸ καββάδιον A   18 κονοσταύλου AB

ducis. at bullae sceptri eius, superior quidem aurea, subsequentes argenteae. calami vero aurei sunt.

Magni logothetae gestamina, hoc est pileus cabbadium et scaranicum, nihil ab his quae protostratoris sunt differunt. nec fert baculum.

Pileus et scaranicum magni stratopedarchae talia sunt qualia protostratoris et magni logothetae. baculi eius calami omnes argentei, excepto primo. bullae aureae, incisae.

Magni primicerii pileus auro ductili textus est. cabbadium quale et antecedentium. scaranici illius superficies pruni Damasceni colorem refert, auro ductili admixta; quemadmodum igitur fuscus color medius est inter album et nigrum, sic et iste medius est inter coccineum et album. continet scaranicum hoc imaginem imperatoris, anteriore quidem stantem, liquato ad pigmentum metallo pictam, quod a pellucida vi διαγέλαστον appellatur; posteriore vero parte sedentem in throno. baculus eius est lignum inauratum, quale et imperatoris.

Magni contostauli insignia omnia se habent ut magni primicerii. nullum gestat baculum.

Protosebasti ornamenta qualia magni contostauli. at pileus eius aureo et prasino colore nitet: verum auro ductili ditescit, nec simplex

τοῦτο βλάτιον. τὸ σκαράνικον δὲ οἷον τὸ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου· καὶ ἄνευ δικανικίου.

Τὰ τοῦ πιγκέρνη πάντα οἷα τὰ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου, ἄνευ δὲ δικανικίου. καὶ τὰ τοῦ κουροπαλάτου ὅμοια τοῖς τοῦ
B πιγκέρνη, καὶ ἄνευ δικανικίου.

Τὰ τοῦ παρακοιμωμένου τῆς σφενδόνης φορέματα ὅμοια τοῖς τοῦ κουροπαλάτου. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλινον. ὁ ἐπάνω κόνδυλος κεχρυσωμένος, ὁ δεύτερος χρυσόλευκος κεκλωσμένος, ὁ μετ' αὐτοῦ πάλιν κεχρυσωμένος, ὁ δὲ μετὰ τοῦτον αὖ κεκλωσμένος, καὶ καθεξῆς ὁμοίως.

Καὶ τὰ τοῦ παρακοιμωμένου τοῦ κοιτῶνος πάντα οἷα τὰ τοῦ παρακοιμωμένου τῆς σφενδόνης. πλὴν ὁ μὲν πρῶτος κόνδυλος τοῦ δικανικίου χρυσοῦς ὡς καὶ οἱ τῶν ἄλλων, τὸ δὲ ἐφεξῆς ἕως κάτω χρυσάσπρον κεκλωσμένον.

C Τὸ τοῦ λογοθέτου τοῦ γενικοῦ σκιάδιον λευκὸν βλάτιον μετὰ μαργελλίων. τὸ καββάδιον ἐκ τῶν συνήθως πολιτευομένων βλατίων. τὸ δὲ σκαράνικον χρυσόλευκον βλάτινον συρματέϊνον, ἔχον ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν τὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα διαγέλαστον, ὥσπερ καὶ τοῦ πριμμικηρίου, καὶ ἄνευ δικανικίου.

Τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίου σκιάδιον κλαπωτόν. τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον αὐτοῦ οἷα τὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ γενικοῦ.

1 τοῦτο] οὐ τὸ AB   7 ξύλον A   8 χρυσάσπρος A   15 λευκὸν] ἄσπρον A   17 σκαράνικον αὐτοῦ A   χρυσάσπρον AB βλατίον A

est pannus auro textus. scaranicum eius quale magni primicerii; baculo caret.

Pincernae omnia ornamenta sunt ut magni primicerii. non fert baculum. curopalatae insignia sunt similia pincernae. caret et ipse baculo.

Accubitoris sigilli seu annuli signatorii gestamina conveniunt cum curopalata. baculus eius ligneus est. superior calamus inauratus, secundus colore aureo et albo intortus. qui hunc sequitur, rursum inauratus est. proximus ab hoc iterum intortus est, et sic deinceps.

Accubitoris cubiculi insignia omnia conveniunt cum insignibus accubitoris sigilli seu sigilliferi, excepto quod primus calamus baculi est aureus, ut et aliorum, sequentes vero ad finem usque ex aureo et albo colore nexi.

Logothetae generalis aerarii pileus est albus pannus cum margellis. cabbadium ex iis quae communi more gestari solent pannis sericis. scaranicum aurei et albi coloris est, panno serico ductili auro texto confectum, habens ante et retro imperatoris imaginem ex liquato ad pigmentum metallo, cuiusmodi etiam est scaranicum primicerii. caret baculo.

Protovestiaritae pileus auro textus est. cabbadium et scaranicum

τοῦ δὲ δικανικίου αὐτοῦ ὁ πρῶτος μὲν κόνδυλος χρυσοῦς, τὸ δὲ ἐφεξῆς συβαλταρέα, χρυσοκόκκινα.

Τὰ τοῦ δομεστίκου τῆς τραπέζης φορέματα ὅμοια τοῖς τοῦ D *πρωτοβεστιαρίτου, ἄνευ δικανικίου.*

Τὰ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης οἷα τὰ αὐτῶν, τοῦ τε πρωτοβεστιαρίτου καὶ τοῦ δομεστίκου τῆς τραπέζης. τοῦ δὲ δικανικίου αὐτοῦ ὁ μὲν πρῶτος κόνδυλος χρυσοῦς, ὁ δὲ δεύτερος μέλας, εἶτα χρυσοῦς καὶ πάλιν μέλας, καὶ καθεξῆς ὁμοίως.

Τὰ τοῦ μεγάλου παπίου φορέματα ὅμοια τοῖς τοῦ δομεστίκου τῆς τραπέζης. τὸ δὲ δικανίκιον αὐτοῦ, ὥσπερ τοῦ παρακοιμωμένου τῆς σφενδόνης ἔχει κόνδυλον χρυσοῦν καὶ κόνδυλον χρυσόλευκον, οὕτω τοῦτο κόνδυλον χρυσοῦν καὶ κόνδυλον χρυσοκόκκινον.

Καὶ τὰ τοῦ ἐπάρχου οἷα τὰ τοῦ μεγάλου παπίου, ἄνευ δὲ δικανικίου.

Τὰ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης φορέματα, ἤγουν P 53 *τό τε σκιάδιον καὶ τὸ καββάδιον, ὅμοια τοῖς τοῦ ἐπάρχου. τὸ δὲ τοῦ σκαρανίκου αὐτοῦ βλάτιον χρυσοκίτρινον, χρυσοκλαβαρικόν, συρματέϊνον, ἔχει ἔμπροσθεν μὲν τὸν βασιλέα εἰκονικῶς καθήμενον ἐπὶ θρόνου χρυσοῦ ἀναβατοῦ, ὄπισθεν δὲ ἐφ' ἵππου. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ μετὰ τὸν ἐπάνω κόνδυλον κεχρυσωμένον ὄντα,*

1 ὁ AB 2 χρυσοκόκκινος AB 3 οἷα AB 4 πρωτοβεστιαρίου B 7 μαῦρος B 12 χρυσάσπρον A 18 χρυσοκλαδαρικὸν AB 20 θρόνον χρυσοῦν ἀναβατὸν AB ἔφιππον AB

eius ut logothetae generalis aerarii. baculi primus calamus est aureus, sequentes storeatim plexi aurei et coccinei coloris.

Gestamina domestici mensae talia sunt qualia protovestiaritae. caret tamen baculo.

Praefecti mensae qualia protovestiaritae et domestici mensae. baculi eius primus calamus aureus est, secundus niger, postea aureus, iterum niger, et sic deinceps.

Magni pappiae gestamina similia sunt domestici mensae. et ut sceptrum sigilliferi habet calamum aurei et albi coloris, sic sceptrum pappiae habet calamum aureum, et calamum aurei et coccinei coloris.

Eparchi omnia sunt ut magni pappiae; sed non gestat baculum.

Magni drungarii vigiliarum gestamina, nempe pileus et cabbadium, conveniunt cum gestaminibus eparchi. scaranici ipsius pannus aureo citrinoque colore nitet, opere Phrygio ornatur, et auro ductili: habet anteriore quidem parte imperatorem effigiatum sedentem in sublimi throno aureo, pone vero equestrem. baculus eius post supremum calamum in-

ὡς καὶ ἐν τοῖς τῶν πάντων, χρυσοκόκκινον, κεκαλλωπισμένον ἕως κάτω.

B Σημείωσαι ὅτι ἀπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μέχρι καὶ τοῦ αὐτοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης πάντες ἄρχοντες, ὅτε μὲν βούλονται, φοροῦσιν καββάδια, ὅτε δέ, ἐπιλούρικα· ἀπὸ δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ κάτω οὐχ οὕτως.

Τὰ τοῦ μεγάλου ἑταιριάρχου φορέματα οἷα τὰ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ, ὥσπερ τὸ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου χρυσοκόκκινον, οὕτω τοῦτο χρυσοηέρανον κεκλωσμένον.

Τὰ τοῦ μεγάλου χαρτουλαρίου οἷα τὰ τοῦ μεγάλου ἑταιριάρχου, ἄνευ δὲ δικανικίου.

Τὸ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου σκιάδιον οἷον τὸ τοῦ μεγάλου C χαρτουλαρίου. φακεωλίδα δὲ φορεῖ οὗτος καὶ ἐπιλούρικον, οὐ μὴν σκαράνικον.

Τὸ τοῦ πρωτοασηκρῆτις σκιάδιον βλάτιον, διβολέον, χρώματος ὀξέος καὶ λευκοῦ, ἔχον μαργέλλια συρματεῖνα πλατέα, οὐ μὴν σταυροειδῶς, ἀλλὰ κυκλόθεν, περί τε τὸ ἄκρον τοῦ σκιαδίου καὶ τὸν γῦρον τῆς τρούλης, ἥτις ἔχει ἐπάνω τύπον τριφύλλου, διὰ μαργελλίου, οἷον εἴπομεν. φορεῖ δὲ φακεωλίδα καὶ ἐπιλούρικον, οἷα τὰ τοῦ λογοθέτου· καὶ οὐδ' οὗτος σκαράνικον.

1 κεκλωσμένον A   14 ἐπιλουρίκιον P

auratum, ut aliorum omnium, aureo et coccineo colore constat, ornatus usque ad imum.

Observa a magno domestico usque ad magnum excubiarum drungarium omnes proceres, quando volunt, ferre cabbadia; et quando lubet, ferre epilorica, hoc est superulas. ab hoc vero deorsum versus res aliter se habet.

Magni hetaeriarchae gestamina sunt qualia magni drungarii. et quemadmodum magni drungarii baculus est aurei et coccinei coloris, ita huius est aurei et caesii intorti.

Magni chartularii gestamina qualia magni hetaeriarchae. sed caret baculo.

Logothetae cursus pileus est qualis magni chartularii: fert iste phaceolium et epiloricum, at non scaranicum.

Primi secretarii pileus est ex panno serico, duplicis coloris, violacei et albi; habens margellia ex auro ductili, lata, non in crucis formam, sed in orbem circa verticem pilei, ambitumque trullae, quae supra habet figuram trifolii, margellarum opere, quale descripsimus. gestat phaceolium et epiloricum, ea specie qua logotheta. caret et iste scaranico.

Τὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ σκιάδιον κλαπωτόν. τὸ δὲ καββάδιον καὶ σκαράνικον αὐτοῦ οἷα τὰ τοῦ μεγάλου χαρτουλαρίου.

Τὰ τοῦ μυστικοῦ φακεωλὶς καὶ ἐπιλούρικον, οὐ μὴν καὶ D σκαράνικον.

Τὰ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν φορέματα ὅμοια τοῖς τοῦ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ἀργυροῦν μέν, ἀχρύσωτον δέ, ἔχον τὰ ἐπάνω καὶ μετὰ τὸν κόνδυλον ἕτερον κόμπον καὶ πλέον οὐδέν.

Τὰ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ στόλου φορέματα πάντα ὅμοια τοῖς τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν, καὶ ἄνευ δικανικίου.

Τὰ τοῦ πριμμικηρίου τῆς αὐλῆς, ἤγουν τό τε σκιάδιον καὶ τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον, ὡς καὶ τὰ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου. τὸ δὲ δικανίκιον αὐτοῦ χρυσοσήρανον συβαλταρέα, ὥσπερ τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίτου, χρυσοκόκκινον.

Τὸ τοῦ πρωτοσπαθαρίου σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον, ὅμοια τοῖς τοῦ πριμμικηρίου τῆς αὐλῆς. οὐδὲν δὲ P 54 κρατεῖ δικανίκιον.

Τὰ τοῦ μεγάλου ἄρχοντος οἷα τὰ τοῦ αὐτοῦ πρωτοσπαθαρίου. καὶ οὐδὲ οὗτος κρατεῖ δικανίκιον.

Καὶ τὰ τοῦ τατᾶ τῆς αὐλῆς ὡς τὰ τοῦ μεγάλου ἄρχοντος. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον λεῖον.

Τὸ τοῦ μεγάλου τζαουσίου σκιάδιον, καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον, καὶ ταῦτα ὡς τοῦ τατᾶ τῆς αὐλῆς. φέρει δὲ οὗτος ἀπὸ

7 καὶ μετὰ — κόμπον om P   9 πάντα om P   11 ἤως A τό τε σκιάδιον καὶ om B   15 καὶ] ἤως τὸ ἐπάνω ἔνδυμα πάντων, καὶ P   20 ὡς τοῦ AB

Praefecti exercitus pileus auro textus est. cabbadium et scaranicum qualia magni chartularii.

Mystico phaceolium competit et epiloricum, at non scaranicum.

Domestici scholarum gestamina similia sunt praefecti exercitus. baculus eius argenteus est, sine auro; superne bullam habet, et nihil praeterea.

Magni drungarii classis gestamina similia sunt domestici scholarum. caret baculo.

Primicerii aulae pileus cabbadium et scaranicum comparata sunt ut magni drungarii. baculus eius storeatim plexus aureum caesiumque colorem praefert, sicuti baculus protovestiaritae ex aureo et coccineo.

Protospatharii pileus cabbadium et scaranicum similia sunt primicerii aulae; nec utitur baculo.

Magni principis qualia protospatharii. neque hic baculum habet.

Tatae aulici ut magni principis. baculus eius est lignum laeve.

Magnus tzausii pileus cabbadium et scaranicum similia sunt tatae

τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς ζώνης αὐτοῦ σειρομάστην, ὃν κοινῶς καλοῦσι σαλίβαν.

Τὰ τοῦ πραίτορος τοῦ δήμου πάντα φορέματα ὅμοια τοῖς B τοῦ μεγάλου τζαουσίου. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον λεῖον.

Τὰ τοῦ λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν φακεωλὶς καὶ ἐπιλούρικον, οὐ μὴν δὲ σκαράνικον.

Τὰ τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ οἷα τὰ τοῦ λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν.

Τὸ τοῦ πρωτοκυνηγοῦ σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον, ὡς τὰ τοῦ πραίτορος τοῦ δήμου. καὶ τὰ τοῦ σκουτερίου τοιαῦτα. τὰ τοῦ ἀμηραλίου ὡσαύτως.

Τὰ τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων φακεωλὶς καὶ ἐπιλουρίκιον, οὐ μὴν δὲ σκαράνικον.

Τὸ τοῦ κοιαίστορος σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον, ὅμοια τοῖς τοῦ μεγάλου τζαουσίου.

C Καὶ τὰ τοῦ μεγάλου ἀδνουμιαστοῦ οἷα τὰ τοῦ κοιαίστορος· τὸ δὲ δικανίκιον αὐτοῦ ἀργυροῦν ἀχρύσωτον, ἔχον ἐπάνω κόμπον ἕνα καὶ μόνον, ἔχοντα ἐπικαθημένην περιστεράν.

Τὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ στρατιωτικοῦ φορέματα φακεωλὶς καὶ ἐπιλούρικον, οὐ μὴν καὶ σκαράνικον.

Τὸ τοῦ πρωτοϊερακαρίου σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον, ὅμοια τοῖς τοῦ μεγάλου ἀδνουμιαστοῦ. φέρει δὲ

9 καββάδιν A

aulici: gestat ipse a sinistra parte zonae siromasten, quem vulgo salibam vocant.

Omnia gestamina praetoris populi conveniunt cum gestaminibus magni tzausii. baculus eius est lignum laeve.

Logothetae rerum domesticarum competunt phaceolium et epiloricum, at non scaranicum.

Magni logariastae qualia logothetae rerum domesticarum.

Primarii venatoris pileus cabbadium et scaranicum habent se ut praetoris populi. similiter et scuterii seu scutiferi. nec dissentiunt gestamina amiralii.

Praefecto supplicum precibus competunt phaceolium et epiloricum, at non scaranicum.

Quaestoris pileus cabbadium et scaranicum similia sunt magni tzausii.

Magni adnumiastae qualia quaestoris. baculus eius argenteus est, auri expers, habens superno unum nodum et solum, cui insidet columba.

Logothetae exercitus gestamina sunt phaceolium et epiloricum, at non scaranicum.

Primi accipitrarii pileus cabbadium et scaranicum similia sunt magni adnumiastae. fert in zona ad sinistram chirothecam, quae circa sum-

ἐπὶ ζώνης χειρόρτιον ἀριστερόν, ἔχον περὶ τὴν τῆς εἰσόδου ἄκραν ἐρραμμένον μαργέλλιον, ὑφαντόν, ἔχον ἀετοὺς ὀξέας.

Τὰ τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγελῶν φακιωλὶς καὶ ἐπιλούρικον, ὡς τὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ στρατιωτικοῦ, οὐ μὴν καὶ σκαράνικον. D

Τὸ τοῦ μεγάλου διερμηνευτοῦ σκιάδιον καὶ τὸ καββάδιον ὡς τὰ τοῦ πρωτοϊερακαρίου. τὸ σκαράνικον αὐτοῦ ἐνδεδυμένον χασδίῳ, ἔχον ἐπὶ κορυφῆς μικρὰν τοῦφαν κοκκίνην. τοῦ δικανικίου αὐτοῦ τὸ μὲν ἓν πλάγιον κόκκινον, τὸ δὲ ἕτερον ἀργυροῦν διὰ πεταλίου ζωγραφικοῦ.

Τὸ τοῦ ἀκολούθου σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον ὅμοια τοῖς τοῦ μεγάλου διερμηνευτοῦ, ἄνευ δὲ δικανικίου.

Τὰ τοῦ μεγάλου διοικητοῦ φορέματα οἷα τὰ τοῦ ἀκολούθου. P 55
φέρει δὲ δικανίκιον, ξύλον λεῖον ἄνευ κόμβου.

Τὰ τοῦ κριτοῦ τοῦ φοσσάτου ὡς τὰ τοῦ μεγάλου διοικητοῦ· οὐδὲν δὲ κρατεῖ δικανίκιον.

Τὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἀλογίου πάντα οἷα τὰ τῶν κριτοῦ τοῦ φοσσάτου· κρατεῖ δὲ δικανίκιον ξύλον λεῖον.

Τὸ τοῦ πρωταλλαγάτορος σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ σκαράνικον ὅμοια τοῖς τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἀλλαγίου. φέρει δὲ ἀντὶ δικανικίου ἣν ἰδιωτικῶς καλοῦσι ματζοῦκαν, ἀργυρᾶν κεχρυσωμένην, ἧς ὁ στηλειὸς ἐνδεδυμένος βλατίῳ κοκκίνῳ· ἔχων εἰς τὸ

2 ὑφ' αὐτὸν B 8 χάσδεον A, χάσδιον B φοῦνταν A, φοῦταν B 14 δικανίκι A κόμπων A 21 ματζοῦκα P

mum ingressum habet insutam margellam, cui subiiciuntur violacei coloris aquilae.

Logothetae rei pecnariae seu gregum phaceolium et epiloricum qualia logothetae exercitus: sed scaranico non utitur.

Magni interpretis pileus et cabbadium sicut primi accipitrarii. scaranicum eius est suffultum serico heteromallo, cuius in vertice parvus floccus, isque coccineus apparet. baculi eius unum latus coccineum est, alterum argenteum opere pictorio.

Acoluthi pileus et cabbadium et scaranicum similia sunt magni interpretis, sed caret baculo.

Magni administratoris gestamina qualia acoluthi. baculi loco fert lignum laeve sine nodo.

Iudicis exercitus qualia magni administratoris. sed caret baculo.

Praefecti allagii ornamenta conveniunt cum insignibus iudicis exercitus. baculus eius est lignum laeve.

Protallagatoris pileus cabbadium et scaranicum similia sunt iis quibus decoratur praefectus allagii. loco baculi fert eam quam vulgus vocat matzucam (clavam), argenteam, inauratam, cuius contus indutus

B ἄκρον κατακεχρυσωμένον βουτίον καὶ κατὰ τὴν μέσην δέμα ὁμοίως κεχρυσωμένον.

Τὰ τοῦ ὀρφανοτρόφου τοιαῦτα, ἄνευ δικανικίου. καὶ τὰ τοῦ πρωτονοταρίου πάντα ὅμοια.

Τὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων οἷα τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ, πρωτονοταρίου τε καὶ τῶν λοιπῶν. τοῦ δὲ δικανικίου αὐτοῦ ὁ μὲν ἐπάνω κόνδυλος κεχρυσωμένος, τὸ δὲ λοιπὸν συβαλταρέα ἀσπροκόκκινον, ἄνευ χρυσαφίου τινός.

Τὰ τοῦ δομεστίκου τῶν τειχέων ὡς τὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων. τὸ δὲ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον λεῖον.

C Τὸ τοῦ προκαθημένου τοῦ κοιτῶνος σκιάδιον, τὸ καββάδιον καὶ τὸ κόκκινον σκαράνικον ὅμοια τοῖς τοῦ δομεστίκου τῶν τειχέων. τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον λεῖον.

Τὰ τοῦ προκαθημένου βεστιαρίου πάντα, καὶ τὸ δικανίκιον, οἷα τὰ προκαθημένου τοῦ κοιτῶνος. καὶ τὰ τοῦ βεστιαρίου ταῦτα, ἄνευ δὲ δικανικίου.

Τὰ τοῦ ἑταιριάρχου πάντα ὁμοίως τούτοις· τὸ δὲ δικανίκιον αὐτοῦ, ὥσπερ τὸ τοῦ μεγάλου ἑταιριάρχου χρυσοηέρανον κεκλωσμένον, οὕτω τοῦτο κιτρινοηέρανον κεκλωσμένον.

Τὰ τοῦ λογαριαστοῦ τῆς αὐλῆς τοιαῦτα· τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον λεῖον.

D Τὰ τοῦ στρατοπεδάρχου τῶν μονοκαβάλλων ὁμοίως.

1 κάτω κεχρυσωμένον AB 4 ὅμοια AB, ὁμοίως P

est panno coccineo, habens in vertice inauratam bullam (nodum, caput), et in medio cingulum pariter inauratum.

Similia sunt orphanotrophi, at sine baculo. eodem modo se habent omnia ornamenta protonotarii.

Eius qui a memoria est, insignia talia noveris qualia eorum qui antecedunt, protonotarii scilicet et aliorum. baculi eius superior quidem calamus inauratus est, reliqui storeatim plexi albi et coccinei sine ullo auro illito.

Domestici murorum qualia eius qui est a memoria. baculus eius est lignum laeve.

Praesidis seu excubitoris sacri cubiculi pileus cabbadium ac coccineum scaranicum similia sunt domestici murorum. baculus eius lignum laeve.

Praesidis vestiarii ornamenta omnia et baculus eodem modo se habent quo praesidis cubiculi. eadem sunt vestiarii, excepto baculo.

Gestamina hetaeriarchae sunt similia istis. baculus ut magni hetaeriarchae est aurei et caesii coloris intorti; ita huius est citrini et caesii coloris intorti.

Talia sunt itidem logariastae aulae. baculus eius lignum laeve.

Concinunt insignia praefecti monocaballorum, hoc est eorum qui uno equo utuntur.

Τὰ τοῦ στρατοπεδάρχου τῶν τζαγγρατόρων ὁμοίως τοῖς τοῦ πρὸ αὐτοῦ.

Τὰ τοῦ στρατοπεδάρχου τῶν μουρτάτων οἷα τὰ τοῦ στρατοπεδάρχου τῶν τζαγγρατόρων.

Καὶ τὰ τοῦ στρατοπεδάρχου τῶν τζακόνων ὅμοια κατὰ πάντα τοῖς πρὸ αὐτοῦ.

Τὰ τοῦ προκαθημένου τῶν μεγάλων παλατίων πάντα οἷα τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ. ὡσαύτως καὶ τὸ δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον λεῖον.

Καὶ τὰ τοῦ προκαθημένου τῶν βλαχερνῶν παλατίων ἀπαρ- P 56 αλλάκτως τοιαῦτα.

Τὰ τοῦ δομεστίκου τῶν θεμάτων πάντα ταῦτα ὡσαύτως.

Τὰ τοῦ δομεστίκου τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων πάντα, καὶ τὰ τοῦ δομεστίκου τῶν δυτικῶν θεμάτων πάντα, ἔτι δὲ καὶ τὸ δικανίκιον αὐτοῦ, ὅμοια τοῖς τῶν πρὸ αὐτοῦ.

Τὰ τοῦ μεγάλου μυρταΐτου, ἤτοι τὸ μὲν καββάδιον καὶ τὸ κόκκινον σκαράνικον αὐτοῦ, ὡς τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ. τὸ δὲ δικα- B νίκιον αὐτοῦ ἀργυροῦν, χρυσοχοϊκόν, γαμματίζον ἄνωθεν.

Καὶ τὰ τοῦ πρωτοκόμητος φορέματα ὁμοίως τοιαῦτα. οὐδὲν δὲ κρατεῖ δικανίκιον.

Ὁ δὲ δρουγγάριος κρατεῖ δικανίκιον μόνον ξύλον λεῖον. ὁ σεβαστὸς οὐδέν. ὡσαύτως καὶ ὁ μυρταΐτης.

10 τῶν μεγάλων παλατίων βλαχερνῶν B 12 πάντα B, πάντων A, om P 14 δυσικῶν AB πάντα] τοιαῦτα B

Insignia praefecti tzangratorum nihil discrepant ab antegressis.

Paria habet praefectus murtatorum cum stratopedarcha tzangratorum.

Praefecti tzaconum omnia conveniunt cum ante dictis.

Omnia gestamina praesidis magnorum palatiorum similia sunt iam antea commemoratis. baculus eius lignum laeve est.

Cum iisdem invariabiliter conveniunt gestamina eius qui Blachernis palatiis praesidet.

Domestici thematum omnia eodem modo se habent.

Omnia insignia domestici Orientalium thematum et omnia domestici Occidentalium thematum, ad haec et baculus eius, conveniunt cum prioribus.

Magni myrtaitae cabbadium et coccineum scaranicum similia sunt iam ante positis. baculus eius argenteus, auro perfusus, figuras literae gammae superne repraesentans.

Protocomitis gestamina nil abeunt a praedictis. caret baculo.

Drungarius tenet baculum, sed solum et nudum lignum laeve. sebastus nullum, quemadmodum et myrtaites.

Οἱ προκαθήμενοι τῶν ἐντίμων πόλεων κρατοῦσι δικανίκια, ξύλα λευκά.

Ὁ δὲ παππίας κρατεῖ δικανίκιον μονόξυλον χωρὶς κόμβων.

P 60 Κεφάλαιον έ.

Περὶ τῆς ὑπηρεσίας ἑκάστου τῶν ὀφφικίων.

Ὁ δεσπότης μέν, ὁ σεβαστοκράτωρ καὶ ὁ Καῖσαρ οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχουσιν, ἐὰν μὴ ταχθῶσιν εἰς ἡγεμονίαν.

P 61 Αἱ δὲ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὑπηρεσίαι καὶ τοῦ πρωτοβεστιαρίου κείσθωσαν τό γε νῦν ἔχον· λεχθήσονται γὰρ ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

Ὁ πανυπερσέβαστος οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

Ὁ μέγας δοὺξ, ὥσπερ ὁ μέγας δομέστικος εὑρίσκεται εἰς τὸ φωσσάτον ἅπαν κεφαλή, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν οὗτος. καὶ οἱ μὲν εἰς τὰ ἕτερα εὑρισκόμενοι ἄρχοντες ὡς κεφαλαὶ ἱστῶσι τὸ σύνηθες βασιλικὸν φλάμουλον ἤτοι τὸν σταυρὸν μετὰ πυρεκβόλων· οὗτος δὲ ὁ μέγας δοὺξ τὴν τοῦ βασιλέως στήλην ἵστησιν ἔφιππον. ἔχει δὲ ὑπ' αὐτὸν τόν τε μέγαν δρουγγάριον τοῦ στόλου, τὸν ἀμηράλιον, τὸν πρωτοκόμητα, τοὺς δρουγγαρίους καὶ τοὺς κόμητας.

4 έ] γ' A 5 ἐντεῦθεν ἄρχονται αἱ ὑπηρεσίαι καθ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν ὀφφικιάλων P 13 πρώτη κεφαλή A 14 ἕτερα κάτεργα εὑρ. A 15 φλάμπουρον P

Praesides spectatissimarum civitatum habent baculos, ligna candida.

Pappias habet sceptrum ex solo ligno, sine ullis nodis.

Caput 5.

Hinc incipiunt ministeria uniuscuiusque officialium.

Despota sebastocrator et Caesar nullo munere funguntur, nisi praefectura quaepiam eis committatur.

Ministeria magni domestici et protovestiarii hic sileantur. exponentur suo loco.

Panhypersebastus nullo munere fungitur.

Ut magnus domesticus caput est in exercitu, ita magnus dux praecipuus est in mari. et proceres quidem aliis triremibus, ceu capita, praepositi statuunt et erigunt usitatum imperatoris flammulum, hoc est crucem cum quattuor igniariis chalybibus: magnus dux statuit et erigit flammulum imperatoria imagine equestri insignitum. habet autem sub se magnum drungarium classis, amiralium, drungarios et comites.

Ὁ πρωτοστράτωρ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀπόντος φέρει B
τὴν τοῦ βασιλέως σπάθην. ὅτε οὖν ὁ βασιλεὺς μέλλει τοῦ ἵππου
ἐπιβήσεσθαι, τοῦ κόμητος τῶν βασιλικῶν ἵππων κομίσαντος ἵπ-
πον, καὶ κρατοῦντος ἵππον, μετὰ τὸν βασιλέα ἐπιβῆναι, ὁ πρω-
τοστράτωρ ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ λαβὼν σύρει τὸν ἵππον μέχρι τοῦ τε-
τάρτου ἢ πέμπτου τῆς τοῦ παλατίου αὐλῆς μέρους. ἔπειτα δια-
δεξάμενος τοῦτον ὁ μέγας χαρτουλάριος φέρει διὰ τοῦ χαλινοῦ ἕως
τῆς πύλης. ὡσαύτως ποιεῖ καὶ ὁπότε μέλλει πεζεύειν ὁ βασιλεύς,
φέρων δηλονότι ἀπὸ τῆς πύλης τὸν ἵππον μέχρι καὶ τοῦ προρρη-
θέντος τόπου, ἀφ᾽ οὗ διαδέχεται πάλιν αὐτὸν ὁ πρωτοστράτωρ,
φέρων μέχρι καὶ τοῦ πεζεύματος. εἰ δὲ ἴσως τύχοι τὸν πρωτο- C
στράτορα ἀποδημεῖν, ποιεῖ τοῦτο ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τέλους ὁ μέγας
χαρτουλάριος. ἐὰν δὲ οὗτος ἀποδημεῖ, φέρει τὸν ἵππον ἀπὸ τῶν
καθευρεθέντων ἀρχόντων ὁ ἐντιμότερος.

Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ἔθος ἐστὶ καθ᾽ ἑκάστην ἑτοίμους εἶναι
ἵππους ἑπτά, οἳ καὶ καλοῦνται στρώσια, ἐκδεχομένους τὸν βασι-
λέα, καβαλλικεῦσαι οἷον ἂν ἐκ τούτων βούλοιτο. οἱ δὲ λοιποὶ
ἵπποι ἀκολουθοῦσιν, οἳ καὶ καλοῦνται συρτά. ὁ μέντοι δηλωθεὶς
κόμης ἐπ᾽ ἀδείας ἔχει, οἷον ἂν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἵππων βούλοιτο, D
καβαλλικεύειν εἰς τὸ καβαλλαρίκιον τοῦ βασιλέως, ἄγειν τε καὶ
φέρειν ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐθίζειν, πεζεύειν αὖ εἰς τὸ καβαλλαρίκιον,

2 τὸν ἵππον P 4 τὸ? 12 ποιεῖ — 13 ἀποδημεῖ om A
14 post ἐντιμότερος B: οἱ συρτοὶ ἵπποι τοῦ βασιλέως καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, P σημείωσαι διὰ τί οἱ συρτοὶ ἵπποι τοῦ β. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν.

Protostrator magno domestico absente portat imperatoris ensem. quando igitur imperator equum ascensurus est, equo per comitem equorum imperatoriorum adducto, quem etiam tenet, postquam imperator ascendit, protostrator apprehenso freno ducit equum usque ad quartam vel quintam palatii aulae partem. postea subiens eius in locum chartularius freno ducit usque ad portam. idem facit, quando imperator ex equo desilire paratus est: ducit enim a porta equum usque ad designatum locum; in cuius vicem iterum succedit protostrator adducto equo ad eum usque locum, ubi imperator descendere solet. si protostrator forte absit aut peregre abierit, praestat hoc ab initio ad finem magnus chartularius. si et ipse absit, tunc aliquis ex honoratioribus, qui praesentes sunt proceribus, equum ducit.

Observandum est moris esse ut quotidie parati sint septem equi, quos stratos vocant, excepturi imperatorem, ut quemcunque ex illis voluerit equitet. reliqui equi sequuntur, quos manuductos appellant. memoratus igitur comes potestatem habet equitandi quemcunque ex imperatoriis equis voluerit in equile imperatoris, item domandi exercendi et instituendi in aula et ex equo desiliendi in catadromo: attamen, ut

ἐντὸς μέντοι, ὡς εἴρηται, τῆς αὐλῆς μόνον· ἐκβῆναι δὲ ταύτης ἱππότης ἢ εἰσελθεῖν οὐδ' οὗτος οὔτε τις ἕτερος. εἰ δὲ δεήσῃ ἄρχοντάς τινας καβαλλικεῦσαι ἐν τῇ αὐλῇ, πεζῇ μὲν εἰσέρχονται, εἶτα καβαλλικεύουσιν. πάλιν δὲ εἰς τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν πεζεύοντες ἐξέρχονται πεζῇ. ἔχει τε ἄδειαν ὁ κόμης βασιλέως παρόντος βασιλικὸν καβαλλικεύειν συρτόν, οἷον ἂν βούλοιτο· ἀπόντος δ'
P 62 οὐχ οὕτως. ἀλλὰ σαγίσματος τῶν τοῦ ἵππου σκαπουλίων ἐπικειμένου μέχρι καὶ τῆς ἡμισείας σκέποντος σέλας, οὕτω καβαλλικεύει, ἀπερχόμενος ἀλλαχοῦ μὲν οὐδαμῶς, ἕως δὲ καὶ μόνον τοῦ στρατορικίου.

Ἔθος δέ τι καὶ τοῦτο κατ' ἔτος ἐστίν, τὸ κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Πάσχα καιρὸν γίνεσθαι σέλλας βασιλικὰς καὶ χαλινοὺς καὶ ἐπάνω σκέπια πάντα καινά, καὶ τὰ παλαιὰ λαμβάνειν πάντα τὸν κόμητα, ἤτοι τὰς σέλλας μετὰ τῶν κομπωσίων καὶ τοὺς χαλινοὺς οὕτω μετὰ τῶν τουφῶν.

Ἡ δὲ τῶν λεγομένων συρτῶν βασιλικῶν ἵππων ἀκολούθησις, ὁπηνίκα καβαλλικεύῃ ὁ βασιλεύς, λέγεται γενέσθαι ἐξ αἰτίας
B τοιᾶσδε. τὸν βασιλέα Θεόφιλόν φασι γενέσθαι φιλοδίκαιον. ἱππότην οὖν φερόμενόν ποτε, ὑπαντῆσαί φασι γυναῖκα, κράζουσαν ἑαυτῆς εἶναι τὸν ἵππον ᾧ ἐποχεῖται ὁ βασιλεύς. τοῦ τοιούτου τοίνυν ἐξετασθέντος εὑρεθῆναι ἀληθεύουσαν τὴν γυναῖκα· εἶναι μὲν γὰρ τὸν ἵππον αὐτῆς, τὸν δὲ ἔπαρχον ἀφελόμενον δῶρον, ὡς

7 καπουλίων AB   15 φουντῶν AB

dictum est, solummodo intra aulam; ex hac vero equitem exire vel introire neque huic neque alteri cuipiam concessum est. sin autem oporteat proceres aliquos equitare in aula, pedites ingrediuntur, deinde equitant. rursus cum abeundum est, descendunt ex equo, et egrediuntur pedites. habet comes potestatem praesente imperatore equitandi quemcunque voluerit imperatoris equum ex his qui ducuntur manu. absente imperatore non item. sed tegumento equi scapulis incumbente et mediam sellam operiente equitat; neque quoquam se confert nisi ad locum ubi strator imperatorem in equum sublevat.

Consuetudine receptum est ut quotannis circa magnum pascha renoventur omnes imperatoris sellae freni et omnia alia tegmina, omniaque vetera accipiat comes, sellas nimirum cum apicibus muscariis et frena simul cum phaleris ac floccis.

Ceterum comitatus equorum qui manu ducuntur, quando imperator equitat, tali ex occasione exstitisse fertur. fama est imperatorem Theophilum fuisse iustitiae amantem. cum igitur quodam tempore equo insideret, occurrisse aiunt quandam mulierculam, et clamasse equum illum, quo vehebatur imperator, suum esse. inquisitione facta cognitum esse mulierem vera dicere, equum enim ipsius esse, eparchum autem vi ra-

ἑαυτοῦ τοῦτον ὄντα, προσενεγκεῖν τῷ βασιλεῖ. τούτου τοίνυν δήλου γεγονότος τὸν μὲν βασιλέα εὐθύς, ὡς εἶχε, καταβῆναι τοῦ ἵππου, καὶ δοῦναι τοῦτον τῇ κεκτημένῃ. ἐπεὶ δ' οὐκ ἦσαν τότε ἵπποι βασιλικοὶ συρόμενοι, ἐγένετο δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν χρείᾳ ἵππου καὶ ἐκαβαλλίκευσεν ἵππον τὸν τυχόντα, ἐτάχθη ἡ τῶν συρτῶν C ἀκολούθησις, ὡς ἄν, εἴ τι συμβεβηκὸς τύχοι, εἴησαν ἕτοιμοι ἵπποι βασιλικοὶ πρὸς τὸ ἀφιππάσασθαι τὸν βασιλέα.

Ἡ μέντοι σπάθη τοῦ βασιλέως ἀεὶ εἰς τὸ ῥουχαρεῖον εὑρίσκεται, τὰ δὲ ὑποδήματα εἰς τὸ βεστιάριον. ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος ὑποδημάτων, ἃ καλοῦνται τζαγγία, ἔχοντα ἐκ πλαγίων κατὰ τὰς κνήμας καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν ἀετοὺς διὰ λίθων καὶ μαργάρων, ἅτινα καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς εἴς τε τοὺς περιπάτους καὶ τὰς προκύψεις. καὶ ὁ ταῦτα ποιῶν οὐ τζαγγάριος, ὡς οἱ ἕτεροι, ἀλλὰ τζαγγὰς ὀνομάζεται. ὁπηνίκα γοῦν δεήσει τὸν βασιλέα κα- D βαλλικεῦσαι, φέρει τὰ ὑποδήματα παιδόπουλον τοῦ βεστιαρίου ἐκτός, οὕτω κοινῶς ὀνομαζομένου ἀλλαξιμαρίου. ἑτοιμασθέντος οὖν καὶ καβαλλικεύσαντος τοῦ βασιλέως, οἱ ἀνακαρισταὶ κρούουσι τὰ ἀνάκαρα, σαλπίζουσι δὲ καὶ οἱ σαλπιγκταὶ ὁμοίως καὶ οἱ βουκκινάτορες δι' ὀργάνων ἀργυρῶν. αἱ μέντοι κατὰ τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν σαλπίζουσαι σάλπιγγες οὐ κατὰ τὰς ἄλλας εἰσὶ σάλπιγγας, ἀλλ' ἕτερόν τι σχῆμα. δηλοῖ δὲ καὶ ἡ τῶν τοιούτων ὀργά-

1 προσαγαγεῖν AB 13 ὡς] ἤως σκυτεὺς ὡς P

puisse et ut suum, imperatori munus obtulisse. imperatorem, cum haec comperisset, statim in vestigio descendisse de equo, eumque dedisse ei cuius erat. cum autem tunc usus equorum qui manu ducerentur nondum introductus esset, et imperator equo indigens obvium equitasset equum, decretum fuisse ut eum comitarentur equi sessoribus vacui, ut si quis casus existeret, parati suppeterent equi imperatorii, qui imperatorem equos mutantem exciperent.

Spatha seu ensis imperatoris semper est in ruchario, calcei vero in vestiario. est et alia species calceorum, qui nominantur tzangia. insigniuntur a lateribus secundum tibias et in calcaneis, aquilis ex lapillis et margaritis, quos etiam induit imperator ad processiones et ostentationes. et qui hos calceos facit, non tzangarius sive sutor, ut ceteri, sed tzangas seu tzancas appellatur. quandocunque igitur imperatorem equitare oportet, calceos adfert puer ex vestiario, quod vulgo vocant allaximarium. parato iam et equitante imperatore cymbalistae cymbala pulsant, tubicines tubis et buccinatores buccinis argenteis canunt. hae vero tubae huic usui destinatae non referunt aliarum tubarum formam, sed alia quadam figura praeditae sunt. indicat hoc ipse etiam sonus talium instrumentorum; qui est, ut si quis ex populo ali-

νων φωνή, τὸ ἐάνπερ τι αἰτῇ τις τοῦ λαοῦ ἢ ἀδικῆται, ἀκούσας τούτων δραμὼν ἀνενέγκῃ.

P 63 Γίγνεται μέντοι τὸ τοιοῦτον, εἰ κατὰ τὴν πρωΐαν τύχοι καβαλλικεύων ὁ βασιλεύς· μετὰ δὲ τὸ γεῦμα καβαλλικεύσειν μέλλοντος οὐδαμῶς γίγνεται τοῦτο. ἡ αἰτία ἀγνοεῖται. στοχαστικῶς γε μὴν λέγω ὡς ἐπείπερ οἱ τοῦ πλήθους ἄνθρωποι πρωΐας μὲν νήφουσιν, μετὰ δὲ τὸ γεῦμα μεθύουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ προπετέστεροι γίνονται, εἰκότως πρωΐας μὲν σαλπίζουσι δι' ὃν εἴπομεν τρόπον, μετὰ δὲ τὸ γεῦμα οὐδαμῶς, ἵνα μή τις μεθύων ἀτάκτως καὶ προπετῶς προσέλθῃ τῷ βασιλεῖ.

Ἔτι ὁ πρωτοστράτωρ ἔνι καὶ δεφένσωρ τῶν κουρσευόντων. τούτων γὰρ μήτε τάξιν ἐχόντων μήτε φλάμουλον ἴδιον, ἀλλ' ἀτάκτως οὕτως ἀπολυομένων, ὁ πρωτοστράτωρ ὀπίσω τούτων
B εὑρισκόμενος δεφενδεύει τούτους, ἐὰν ἄρα πόλεμον εὕρωσιν· διὰ τοῦτο καὶ γὰρ πρωτοστράτωρ καλεῖται, διὰ τὸ προηγεῖσθαι παντὸς αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ. ἀπὸ δὲ τῶν κουρσευομένων πάντα τὰ ποικίλα, ἃ ὀνομάζονται φυτίλια, ἔθος ἐστὶ λαμβάνειν τὸν πρωτοστράτορα.

Ὁ μέγας λογοθέτης διατάττει τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστελλόμενα προστάγματα καὶ χρυσόβουλλα πρός τε ῥῆγας σουλτάνους καὶ τοπάρχας. καὶ τοῦτο μὲν ἴδιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου ὑπηρέτημα.

4 καβαλλικεῦσαι AB 11 ὅτι BP 16 κουρσευομένων] ζώων AB

quid petat vel iniuria afficiatur, audito hoc sono accurrat et ad imperatorem libere referat.

Fit autem hoc, si imperator mane equitet. at si post prandium equitet, id nullo modo observatur. causa nescitur: at si coniecturae locus datur, dico: cum plebeii mane quidem sobrii sint, post prandium plerumque ebrii et magis temerarii, merito mane tubis canunt eo quo diximus modo, post prandium vero nequaquam, ne quis ebrius incomposite et temere ad imperatorem accedat.

Insuper protostrator est defensor eorum qui excursiones faciunt et praedas agunt: cum enim isti neque certum ordinem neque proprium flammulum habeant, sed confuse et sine ordine ferantur, protostrator pone consistens defendit illos, si bellum ingruat. ideo etiam protostrator appellatur, nimirum quod antecedat totum στρατόν, hoc est exercitum. ex animalibus vero praeda abactis, quaecunque colore sunt varia, quae nominantur phytilia, mos est protostratorem accipere.

Magnus logotheta curat missa mandata et chrysobullas seu aureas literas ad reges sultanos toparchas. et hoc munus proprium est magni logothetae.

Τὸ δὲ τοῦ δομεστικίου ἐνεργεῖν ὃ ἂν ἐπιτάξοι ὁ βασιλεύς.

Ὁ μέγας στρατοπεδάρχης ἐστὶν ἐπιμελητὴς τῶν τῆς στρατιᾶς C *ἐπιτηδείων, ἤτοι τροφίμων, ποτῶν καὶ πάντων τῶν χρειωδῶν.*

Ὁ μέγας πριμμικήριος ἐντὸς τοῦ παλατίου εἰς τὴν παράστασιν παιδοπούλου τοῦ βεστιαρίου κομίζοντος τὸ βασιλικὸν δικανίκιον, μέχρι καὶ τοῦ τρικλίνου διμοίρου, οὗτος τοῦτο λαμβάνων τῷ βασιλεῖ φέρων δίδωσιν. ὅταν δ' αὖ τοῦτο παρὰ τοῦ βασιλέως λάβῃ, ἐπ' ἀδείας ἔχει πολλάκις κατέχειν αὐτὸ τιμῆς ἕνεκα. τὸ δὲ οἰκεῖον δίδωσι πρὸς τὸ ῥηθὲν τοῦ βεστιαρίου παιδόπουλον, ὃς καὶ ἐξάγει τοῦτο ἐν τῷ σχήματι, κατὰ καὶ τὸ βασιλικόν.

Ἔνι δὲ καὶ τεταγμένον δίδοσθαι πρὸς τὸν μέγαν πριμμικήριον κατὰ κυριακήν, χάριν δικανικίου, ὑπέρπυρον ἕν. ἂν δ' D *ἴσως οὗτος ἀποδημεῖ, δίδωσι τὸ δικανίκιον ὁ ἐντιμότερος τῶν καθευρεθέντων ἀρχόντων. εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸ φωσσάτον κεφαλὴ τῆς βασιλικῆς συντάξεως. ἔχει δὲ καὶ ἰδικὸν αὐτοῦ φλάμουλον ἐν τῇ τοιαύτῃ συντάξει.*

Ὁ μέγας κοντοσταῦλος εὑρίσκεται κεφαλὴ τῶν ῥογατόρων Φράγγων.

Ὁ πρωτοσεβαστὸς οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

Τοῦ πιγκέρνη ἡ ὑπηρεσία, ὅτε καὶ ἡ τῶν μεγάλου δομεστίκου λεχθήσεται.

1 *τὸ δὲ τοῦ μεσαστικίου* (vel *μεσαστικείου*) *ἐνεργεῖν, ᾧ ἂν ἐπιτάξοι ὁ βασιλεύς* AB 10 *καθὰ?*

Domesticii officium est ut quidquid imperator praeceperit exsequatur.

Magnus stratopedarcha procurator est omnium quibus exercitus indiget, ut sunt esculenta poculenta et omnia ad vitam necessaria.

Magnus primicerius, quando intra palatium famulus ex vestiario, circumstante aulicorum coetu, imperatoris sceptrum etiam usque ad duplam triclinii partem affert, ab eodem acceptum imperatori porrigit; et quando illud ab imperatore recipit, saepe potestatem habet retinendi illud honoris gratia. proprium vero baculum tradit praedicto vestiarii famulo, qui illud effert eadem ceremonia qua imperatoris.

Mos quoque obtinet ut magno primicerio singulis diebus dominicis, propter baculum, detur unum hyperpyrum: monetae id genus est. si fortassis iste absit, tum imperatori baculum porrigit quisquis ex honoratioribus proceribus adest. est idem in exercitu quoque imperatorii comitatus caput. habet vero proprium etiam flammulum in huiusmodi turma.

Magnus contostaulus est caput stipendiariorum Francorum.

Protosebastus nullo munere fungitur.

Pincernae officium explicabitur, quando de magni domestici munere sermo erit.

P 64 Ὁ κουροπαλάτης εἶχε μὲν εἰς τὸ παλαιὸν ὑπηρεσίαν, ἥτις ἐστὶν ἀνεπίγνωστος, νῦν δὲ οὐδεμίαν.

Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης τὴν τοῦ βασιλέως σφενδόνην λαμβάνων σφραγίζει διὰ κηροῦ ἔνθα δεῖ· ἡ δὲ τοιαύτη σφραγίς, ἡ διὰ κηροῦ δηλαδή, οὐδαμοῦ γίνεται ἀλλαχοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως, εἰ μὴ πρὸς τὴν δέσποιναν τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τὴν δέσποιναν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ. πρὸς δὲ δεσπότας πατριάρχας καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τῶν ἐντιμοτέρων διὰ μολιβδίνης βούλης. φέρει δὲ οὗτος καὶ τὴν βασιλικὴν σπάθην, ἀποδημοῦντος τοῦ πρωτοστράτορος.

B Ὁ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος εὑρίσκεται κεφαλὴ τῶν ἐν τῷ κοιτῶνι παιδοπούλων καὶ τῶν κοιτωναρίων, ἔχων ὑπ' αὐτὸν καὶ τὸν προκαθήμενον τοῦ κοιτῶνος. μένει δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ παλατίου. τοῦ παρακοιμωμένου δὲ τῆς σφενδόνης ἀποδημοῦντος οὗτος φέρει τὴν τοῦ βασιλέως σπάθην.

Ἡ τοῦ γενικοῦ λογοθέτου ὑπηρεσία οὐ γινώσκεται.

Ὁ πρωτοβεστιαρίτης ἐστὶν ὑπηρέτης τῆς παραστάσεως. πρὸ γὰρ τοῦ τὸν βασιλέα τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἐξελθεῖν οὗτος εὑρίσκεται ἐν τῷ τρικλινίῳ μετά τε τοῦ μεγάλου ἑταιριάρχου καὶ τοῦ τῆς αὐλῆς πριμμικηρίου. καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν καὶ σταθῆναι τὸν βα- C σιλέα ἐξέρχεται ὁ πρωτοβεστιαρίτης, καὶ καλεῖ τοὺς τῶν ἀρχόντων ἐντιμοτέρους εἰς τὴν παράστασιν. ἔπειτα ὁ μέγας ἑταιριάρχης, καὶ καλεῖ καὶ οὗτός τινας τῶν προτέρων πλείους. καὶ μετὰ τοῦτον ἐξέρχεται ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς, καὶ καλεῖ καὶ οὗτος

6 μάναν AB

Curopalata olim quidem habebat officium, quod nunc incognitum est. in praesenti nullo fungitur munere.

Praefectus sigilli seu sigillifer imperatoris pala seu annulo obsignat literas cera, quando oportet. hoc vero per ceram sigillum non usurpat uspiam imperator, nisi ad dominam matrem suam, ad dominam uxorem suam et ad imperatorem filium; ad despotas autem, ad patriarchas et ad reliquos honoratiores principes et proceres utitur plumbea bulla. portat insuper iste imperatoris ensem, absente protostratore.

Praefectus cubiculi est caput eorum qui ministrant in cubiculo et cubiculariorum. habet sub se quoque praesidem cubiculi. manet in palatio. absente praefecto sigilli fert iste imperatoris ensem.

Functio logothetae generalis incognita est.

Protovestiarites minister est circumstationis. prius enim quam imperator ex suo conclavi exeat, iste iam in triclinio versatur cum magno hetaeriarcha et primicerio aulae. et postquam imperator prodiit et in triclinio constitit, egreditur protovestiarites, vocatque ad circumstationem honoratiores ex proceribus. postea magnus hetaeriarcha vocat et ipse aliquos, et quidem plures prioribus. post hunc exit primicerius

ὡσαύτως τοὺς λοιποὺς τῶν ἀρχόντων. εἶτα φέρουσι τὸ τοῦ βασιλέως δικανίκιον· οὗ καὶ δοθέντος τῷ βασιλεῖ παρὰ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου, ὡς εἴρηται, εὐθὺς οἱ ἑταιριάρχαι καλοῦσι τοὺς ἐπιλοίπους, τοὺς τὰ κόκκινα δηλονότι φοροῦντας σκαράνικα, καὶ πάντας τοὺς κάτω. καὶ γίνεται μὲν οὕτω τοῦτο πάντοτε, κατά τε τὴν τοῦ ὄρθρου ὥραν τῆς λειτουργίας καὶ ἑσπερινοῦ· μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν, εἰ μὲν ἔχει θέλημα ὁ βασιλεὺς ἵνα δημηγορήσῃ ἢ εὐεργ- [D] *ετήσῃ ὀφφίκιον πρός τινα, ἔτι ἡ παράστασις ἵσταται. εἰ δὲ μή, τοῦ πρωτοβεστιαρίτου τὸ ἑαυτοῦ δικανίκιον κρούσαντος ἐπ' ἐδάφους ἠρέμα οἱ ἑταιριάρχαι οἱ δικανίκια ξύλινα φέροντες λέγουσι τοῖς μετὰ τὸ δικανίκιον εἰσελθοῦσι τοῦ βασιλέως, καὶ ἐξέρχονται. εἰ δέ τι τῆς παραστάσεως ἱσταμένης δεήσει ἀνενεχθῆναι τῷ βασιλεῖ, εἴτε δι' ἀποκρισιάριον εἴτε δι' ἄλλο τι τῶν ἀναγκαίων, οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἔχει τοῦτο ἐπ' ἀδείας ποιῆσαι, μὴ τοῦ βασιλέως ἴσως ἐπιτάξαντος, εἰ μὴ μόνος ὁ πρωτοβεστιαρίτης· εἰ δ' οὗτος ἀποδημεῖ, ὁ μέγας ἑταιριάρχης, εἰ δὲ καὶ οὗτος, ὁ τῆς αὐλῆς πριμμικήριος.*

Ἡ τοῦ δομεστίκου τῆς τραπέζης ὑπηρεσία καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς [P 65] *τραπέζης λεχθήσεται, ὅτε καὶ ἡ τοῦ μεγάλου δομεστίκου.*

Ὁ μέγας παππίας εἶχε μὲν πάλαι ὑπηρεσίαν ἀνεπίγνωστον, νῦν δὲ οὐδεμίαν.

Ὁ ἔπαρχος ὡσαύτως· νῦν δὲ οὐδὲ οὗτος.

4 *τὰ*] *κατὰ* BP 9 *ἐπ' ἐδάφους* om A 10 *ξύλα* A 13 *ἀποκρισιαρίου* BP 15 *μόνος*] *πρῶτος* BP

aulae, qui reliquos procerum similiter advocat. deinde afferunt imperatoris sceptrum; quod magnus primicerius imperatori modo supra exposito porrigit. quo peracto statim hetaeriarchae accersunt ceteros, nempe eos qui scaranica coccinea ferunt, et his inferiores; fitque hoc semper mane circa horam liturgiae et horam vespertini officii. post missionem, si imperator aut verba facere aut beneficium officii in aliquem conferre velit, manet circumstatio. sin minus, protovestiarita humum cum suo baculo pulsante paulatim hetaeriarchae, et qui baculos ligneos gestant, id indicant iis qui post allatum sceptrum imperatoris ingressi sunt, et egrediuntur. si quid durante circumstatione sive per apocrisiarium sive aliud quid ex necessariis imperatori proponendum sit, nemo ex proceribus eius faciendi potestatem habet, non mandante id fortassis imperatore, nisi solus protovestiarites, et ipso absente magnus hetaeriarcha; si et ipse absit, primicerius aulae.

Officium domestici mensae et praefecti mensae explicabitur, quando de munere magni domestici disseretur.

Magnus pappias olim habuit incognitum officium, nunc autem nullum.

Similiter eparchus, qui et ipse nullum officium habet.

Ἡ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης ὑπηρεσία εἰρήσεται καὶ αὐτή, ὅτε καὶ ἡ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἡ εἰς τὸ φωσσάτον.

Τὸ τοῦ μεγάλου ἑταιριάρχου ὑπηρέτημα ἐλέχθη μὲν πρότερον, ὅτε περὶ τῆς παραστάσεως ἐλέγομεν. δέχεται δὲ οὗτος B καὶ τοὺς προσερχομένους πανταχόθεν φυγάδας· διὸ καὶ ἑταιριάρχης καλεῖται, ὡς τοὺς ἑταίρους ἤτοι τοὺς φίλους δεχόμενος.

Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, εἶχε μὲν πάλαι καὶ οὗτος ὑπηρεσίαν ἡμῖν ἀνεπίγνωστον, νῦν δὲ οὐδεμίαν.

Τὸ τοῦ πρωτασηκρῆτις ὑπηρέτημα δῆλον καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος· πρῶτος γὰρ τῶν σεκρέτων λέγεται. ἔστι δὲ ὅτε συγκρίνουσι μετ' αὐτοῦ βασιλικῷ ὁρισμῷ καὶ ἕτεροι ἐντιμότεροι τούτου.

Τὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐπὶ στρατοῦ ὑπηρέτημα, λεχθήσεται καὶ τοῦτο, ὅτε καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὸ εἰς φωσσάτον.

C Ἡ τοῦ μυστικοῦ ὑπηρεσία νοεῖται καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος.

Ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν πάλαι μὲν εἶχεν ὑπηρεσίαν σχεδὸν ἣν ὁ μέγας δομέστικος ἄρτι, νῦν δὲ οὐδεμίαν.

Ὁ μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει πρὸς τὸν μέγαν δοῦκαν ὃν ὁ τῆς βίγλης μέγας δρουγγάριος πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον.

Ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς ἔχει μὲν ἐν τῇ παραστάσει ὑπη-

11 κριτῶν A

Magni drungarii vigiliarum officium exponetur, quando de officio magni domestici in exercitu disseremus.

Magni hetaeriarchae munus prius quidem explicatum est, quando de circumstatione agebamus. recipit iste undequaque adventantes exsules et perfugas: ideo etiam hetaeriarcha appellatur, tanquam qui ἑταίρους sive amicos suscipiat.

Logotheta cursus olim habuit officium nobis incognitum, nunc vero nullum.

Primi secretarii munus ex ipso vocabulo innotescit. est primus inter iudices. interdum cum ipso iudicant, decreto imperatoris, etiam alii honoratiores ipso.

Praefecti exercitus officium explicabitur, quando de officio magni domestici in exercitu sermo erit.

Mystici functio patescit ex ipso nomine.

Domesticus scholarum olim ferme idem officium gessit quod modo magnus domesticus. nunc nullo munere fungitur.

Magnus drungarius classis eam rationem habet ad magnum ducem, quam vigiliarum magnus drungarius ad magnum domesticum.

Primicerius aulae habet in circumstatione eam functionem de qua

ρεσίαν οἵαν προείπομεν, εὐτακτεῖ δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ πάντας. ὥσπερ γὰρ τῶν ἀρχόντων ἕκαστος τὸν ἀποτεταγμένον καὶ ἴδιον ἔχει τόπον εἰς τὴν παράστασιν, οὕτω καὶ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων D
ἑκάστη τὸν ἴδιον αὐλῆς κέκτηται τόπον. οἱ μὲν γὰρ Βάραγγοι εὑρίσκονται ὑπηρετοῦντες εἴς τε τὰς θύρας τοῦ κελλίου τοῦ βασιλέως καὶ εἰς τὸ τρίκλινον, ἐν τῇ αὐλῇ δὲ τοῦ παλατίου στρατιῶται ὀνομαζόμενοι οὕτω παραμοναί, ἔχοντες ἄλογα, ἐφ' ὧν καὶ ἀλλαγάτωρ. καὶ μετ' αὐτοὺς ἕτεροι, παραμοναὶ μὲν καὶ οὗτοι, πλὴν ἄνευ ἀλόγων, ἔχοντες ἀλλαγάτωρα, φέροντες ἐν χερσὶ πάντες τὰς σπάθας αὐτῶν. εἶτα εὑρίσκονται οἱ ὀνομαζόμενοι τζάκονες, φέροντες καὶ οὗτοι πιλατίκια. καὶ μετὰ τούτους ἕτεροι, πεζοὶ μὲν καὶ οὗτοι, ὀνομαζόμενοι Μυρτάτοι, τόξα ἕκαστος φέροντες· αἱ μέντοι παραμοναὶ μετὰ σκιαδίων, οἱ τζάκονες δὲ μετὰ καπασίων, P 66
φοροῦντες καὶ ἐπάνω κλίβανα ἠεράνεα, λέοντας περὶ τὸ στῆθος ἔχοντα ἱσταμένους λευκούς, ὁρῶντας ἀντικρὺ κατὰ πρόσωπον. ὡσαύτως καὶ ὄπισθεν. εἰσὶν καὶ Κορτινάριοι, ἔχοντες καὶ οὗτοι ἔνοχον, ὃς κόμης καλεῖται· οἵτινες δὴ κἂν ἐλάττων τάξις εὑρίσκωνται, ἀλλ' οὖν κάτω ἵστανται τῆς προκύψεως. οἱ δὲ Βαρδαριῶται εἰς τὴν τῆς αὐλῆς θύραν. πάντες οὖν οὗτοι, καὶ οἱ εἰρημένοι, καθ' ἣν ὥραν ὅ τε ὀρθρινὸς ὕμνος ψάλλεται, ὁ τῆς λειτουργίας, καὶ ὁ τοῦ ἑσπερινοῦ, κατὰ τάξιν ἵστανται, εὐτακτοῦντος αὐτοὺς τοῦ πριμμικηρίου τῆς αὐλῆς, καθὰ εἴρηται.

1 οἵαν] ὡς A   11 ἀπελατίκια AB   12 Μουρτάτοι AB
15 ἄσπρους AB

antea dictum. eius etiam munus est ut inter omnes, qui in aula versantur, decentem ordinem constituat. quemadmodum enim quilibet ex proceribus designatum et proprium locum in circumstatione obtinet, ita et quaelibet aulicorum classis proprium in aula tenet locum. Barangi enim ministri sunt ad fores conclavis imperatorii et triclinii. in aula vero palatii milites sunt stationarii, habentes equos, quibus etiam alogator praeest. post istos sunt alii stationarii, sed equis carent; habent tamen alogatorem; qui spathas suas manibus gestant. deinde sunt quos nominant tzacones, qui et ipsi pilaticia portant. post hos sunt alii, pedites quidem et isti, quos murtatos vocant, quorum quilibet fert tela. stationarii pileos seu umbellas gestant, tzacones petasos seu cuculiones. ferunt etiam superne coloris caesii loricas stantibus leonibus, iisque albis in pectore insignitas, qui contra sese erecti sunt. similiter in tergo. sunt etiam Cortinarii, qui et ipsi praefectum habent, quem comitem appellant; quorum licet classis minor sit, stationem tamen habent infra locum imperatorii throni. Bardariotae destinati sunt ad custodiam ianuae aulicae. omnes igitur isti, quando matutinae laudes, liturgiae et vespertinae decantantur, ordine quique suo consistunt, primicerio aulae ipsos in ordinem decentem cogente, ut dictum est.

B Ὑπηρετοῦσι δὲ οἱ Κορτινάριοι εἰς τὴν τοῦ βασιλέως σκηνήν, ἥτις κόρτη ὀνομάζεται. ὁ μέντοι κόμης αὐτῶν καὶ αὐτοὶ δ' οὗτοι πανία φοροῦσι κόκκινα ἐκ τῶν τῆς κόρτης παλαιῶν πανίων, ἐξ ὧν καὶ ἐπὶ κεφαλῆς σκουφίας μόνον ἐρυθρὰς ἐντὸς μὲν τῆς αὐλῆς, οὐ μὴν δὲ καὶ καπάσια· ἔτι τε καὶ κάλτζας τοιαύτας, μετὰ παπουτζιῶν μελάνων. ἐκτὸς δὲ φοροῦσι τὰς τοιαύτας σκουφίας μετὰ καπασίων.

Τοιαῦτα ἐνδύματα ἐρυθρὰ ἐνδύονται μὲν καὶ οἱ Βαρδαριῶται, διὰ πανίων, οὐκ ἐκ τῆς κόρτης ἀλλ' ἐξ οἰκείων, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ Περσικὸν φόρεμα, ἀγγουρωτὸν ὀνομαζόμενον, ἔχον ἀντὶ C μαργελλίων πάνιον κίτρινον. κρέμανται δὲ ἐπὶ ζώνης ἑκάστου τούτων λῶροι, οὓς καλοῦσι μαγκλάβια, μαστίζειν τοὺς ἀξίους μαστίζεσθαι, φέροντες ἀεὶ δικανίκια. ὅτε δὲ καβαλλικεύσῃ ὁ βασιλεύς, προηγοῦνται, καὶ φέροντες αὐτὰ ὄρθια εὐτακτοῦσι τὸν λαόν. ἔχουσι δὲ οὗτοι καὶ πριμμικήριον. τούτους πάλαι Πέρσας κατὰ γένος ὄντας ὁ βασιλεὺς μετοικίσας ἐκεῖθεν εἰς τὸν Βαρδάριον ἐκάθισε ποταμόν, ἀφ' οὗ καὶ Βαρδαριῶται καλοῦνται.

D Ὁ πρωτοσπαθάριος λέγεται ὅτι ἦν κατὰ μὲν τὸ παλαιὸν πρῶτος τῶν σπαθαρίων παραμονῶν. νῦν δὲ οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

6 μαύρων AB 9 κούρτης B 12 post μαγκλάβια P ἤως βακτηρίας ἢ ῥάβδους 16 post βασιλεὺς AB lacunam nomine regis implendam.

Cortinarii ministrant ad imperatoris tabernaculum, quod cortis nominatur; quorum comes et ipsi ferunt pannos coccineos ex cortis veteribus pannis, et ex iisdem in capite galericulos rubros intra aulam quidem; at non petasos. praeterea caligas eiusdem generis cum nigris calceamentis. extra aulam vero gestant huiusmodi galericulos cum petasis seu cuculionibus.

Huiusmodi rubris indumentis vestiuntur etiam Bardariotae, quae confecta sunt ex pannis, non a corte sumptis, sed ex propriis. in capite Persicum gestamen gestant, cui nomen angurotum, quod loco margellarum pannum citrini coloris habet. ex cuiuslibet horum zona pendent lora, quae vocantur manuclavia, hoc est baculi seu virgae, ut flagellis dignos flagellent. semper ferunt baculos. praecedunt, quando imperator equitat, et baculos erectos ferunt, ut constituant ordinem in populo. habent et isti primicerium; quos origine Persas imperator inde transtulit ad Bardarium flumen, a quo etiam Bardariotarum nomen inditum est.

Protospatharius hoc nomen adeptus est, quia olim fuit primus inter spatharios stationarios. in praesenti nullum officium gerit.

'Ο μέγας ἄρχων οὐδὲ ἓν ὑπηρέτημα κέκτηται, καὶ ὁ τατᾶς τῆς αὐλῆς ὡσαύτως.

Οἱ μεγάλοι τζαούσιοι εὑρίσκονται εὐτακτοῦντες τὴν τοῦ βασιλέως σύνταξιν, ὑπὸ τὸν μέγαν πριμμικήριον ὄντες.

'Ο πραίτωρ τοῦ δήμου οὐδ' οὗτος ἔχει ὑπηρεσίαν τινά.

'Ο τῶν οἰκειακῶν λογοθέτης ὡσαύτως.

Καὶ ὁ λογαριαστὴς τῆς αὐλῆς οὐδ' οὗτος ἔχει τι ὑπηρέτημα νῦν.

'Ο πρωτοκυνηγὸς ἔχει μὲν τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ὅτι τοῦ βασιλέως P 67 τὸν ἵππον ἀναβαίνοντος οὐδεὶς ἕτερος τὸν σκάλαν κατέχει εἰ μὴ μόνος οὗτος, εἰ παρὼν εὑρίσκεται, ἄρχει δὲ καὶ τῶν κυνηγῶν τῶν λεγομένων σκυλλομάγγων. εἰ δέ ποτε κυνηγετοῦντος τοῦ βασιλέως αἱμαχθῆναι συμβῇ τι τῶν ἱματίων αὐτοῦ, λαμβάνει τοῦτο καθ' ὑπηρεσίαν ὁ πρωτοκυνηγός.

'Ο σκουτέριος βαστάζει τὸ διβέλλιον καὶ τοῦ βασιλέως σκουτάριον, οὐ μόνον εἰς τὰς προκύψεις, ἀλλὰ κἂν ὅπου ὁ βασιλεὺς ἀπέρχηται. εὑρίσκονται δὲ μετὰ τοῦ διβελλίου καὶ πάντες οἱ Βάραγγοι. εἴτε οὖν εἰς τὸ φωσσάτον ὁ βασιλεὺς εὑρίσκεται εἴτε καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ διβέλλιον πάντοτε ἔμπροσθεν αὐτοῦ φέρεται.

'Ο ἀμηράλιος ὑπὸ τὸν μέγαν δοῦκαν εὑρίσκεται, ἡγεῖται δὲ B τοῦ στόλου παντ'ς.

'Ο ἐπὶ τῶν δεήσεων δέχεται τὰς τῶν αἰτούντων καὶ τῶν ἀδικουμένων ἀναφοράς, καβαλλαρίου διερχομένου τοῦ βασιλέως.

4 τάξιν A 17 οἱ] οἱ ἀκολουθοῦντες AB 20 προηγεῖται A

Neque magnus princeps officium aliquod habet, ut nec tatas aulae.

Magni tzausii comitatum imperatoris ordinant, et subsunt magno primicerio.

Praetor populi caret functione.

Similiter logotheta rei familiaris.

Neque logariastes aulae aliquo munere fungitur.

Primus venatorum hoc muneris habet: imperatore equum ascendente nullus alius, sed ipse solus, si praesens sit, stapedem tenet. praeest venatoribus, quos canum mangones vocitant. si contingat aliquod ex vestimentis imperatoris sanguine aspergi in venatione, accipit illud ex munere suo primus venatorum.

Scutifer fert vexillum et imperatoris scutum non solum ad loca quibus in throno sublimis sedet, sed quocunque se confert imperator. omnes porro Barangi ad hoc vexillum defendendum sunt destinati. sive igitur imperator sit in exercitu sive alibi, vexillum semper illi praeportatur.

Ameralius magno duci subditur, regitque totam classem.

Magister supplicum libellorum, quando imperator equitat, supplicationes eorum qui petunt quique iniuria affecti sunt recipit.

Ὁ κοιαίστωρ εἶχε μὲν πάλαι καὶ οὗτος ὑπηρεσίαν, νῦν δὲ οὐδαμῶς.

Τὸ τοῦ μεγάλου ἀδνουμιαστοῦ ὑπηρέτημα λεχθήσεται δὲ τοῦτο, ὁπηνίκα τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὸ εἰς τὸ φωσσάτον.

Ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

C Ὁ πρωτοϊερακάριος ἄρχει τῶν φερόντων ὄρνεα κυνηγῶν, φέρει δὲ καὶ χειρόρτιον ἐπὶ ζώνης, ὡς προείρηται.

Ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν εἶχε καὶ οὗτος πάλαι ὑπηρεσίαν, νῦν δὲ οὐδαμῶς.

Ὁ μέγας διερμηνευτής ἐστι πρῶτος τῶν ἑρμηνέων, οὓς κοινῶς ὀνομάζουσι δραγομάνους.

Ὁ ἀκόλουθος εὑρίσκεται μὲν ἔνοχος τῶν Βαράγγων, ἀκολουθεῖ δὲ τῷ βασιλεῖ ἔμπροσθεν αὐτῶν· διά τοι τοῦτο καὶ ἀκόλουθος λέγεται.

Ὁ κριτὴς τοῦ φοσσάτου, τοῦ βασιλέως εἰς τὸ φωσσάτον εὑρισκομένου, τὰς παρεμπιπτούσας ὑποθέσεις τοῖς στρατιώταις D εἴτε περὶ ἀλόγων εἴτε ἁρμάτων εἴτε καὶ κούρσων ἢ περὶ τοιούτου τινὸς καθιστᾷ καὶ ἐξετάζει.

Ὁ ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου εἰς τὴν τοῦ βασιλέως εὑρίσκεται μὲν σύνταξιν· καὶ ὑπὸ τὸν μέγαν δὲ πριμμικήριον.

Πρωταλλαγάτωρ ὡσαύτως ὑπὸ τὸν μέγαν πριμμικήριον, πλὴν ἀκολουθεῖ ὄπισθεν τῆς συντάξεως, ἵνα κἂν ἀπολιμπάνηταί τις αὐτῆς, φέρῃ οὗτος καὶ ἀποκαθιστᾷ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ εὐ-

22 ἐὰν AB

Quaestor olim habebat officium, nunc nullum.

Functio magni adnumiastae explicabitur, quando agetur de officio domestici in exercitu.

Logotheta castrensis nullum ministerium habet.

Primus accipitrarius praeest illis venatoribus qui aves ferunt. gestat quoque chirothecam in zona, ut antea dictum.

Logotheta gregum seu pecuariae functus quidem olim fuerat officio, nunc vero nullo.

Magnus interpres est primus interpretum, quos vulgo nominant dragomanos.

Acoluthus barangorum praefectus est. sequitur imperatorem ante illos. ea etiam de causa acoluthus, hoc est secutor, appellatur.

Iudex exercitus, si imperator sit in exercitu, occurrentes controversias militum, sive de equis sive de armis sive de praeda sive de alia quacunque re, cognoscit ac componit.

Praefectus allagii locum obtinet in comitatu imperatorio, et subest magno primicerio.

Protallagator similiter subiicitur magno primicerio, et comitatum sequitur, ut si quis eum deserat, revocet et in comitatum re-

τακτῇ. εἰ δὲ καὶ ὁ μέγας πριμμικήριος ἐν χρείᾳ τινὸς γένοιτο τῶν ἀπὸ ταύτης, πρὸς τὸν πρωταλλαγάτορα λέγει καὶ καλεῖ τοῦτον.

Ὁ μέγας διοικητὴς οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

Ὁ ὀρφανοτρόφος ἦν μὲν φροντίζων καὶ ἐπιμελούμενος πάλαι P 68 τῶν ὀρφάνων, νῦν δὲ οὐδαμῶς κέκτηταί τινα ὑπηρεσίαν.

Ὁ πρωτονοτάριος δῆλος καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· πρῶτος γὰρ τῶν νοταρίων ἤτοι τῶν γραμματικῶν.

Τὸ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων ὑπηρέτημα πάλαι μὲν ἦν τοῦ ἀπογράφεσθαι τοὺς ἐν ταῖς στρατιαῖς καὶ ἀλλαχοῦ ἀριστεύοντας, καὶ ἀναμιμνήσκειν τὸ ὑπὲρ αὐτῶν τῷ βασιλεῖ, ἵνα λαμβάνωσι τὰς προσηκούσας τιμάς· κατὰ δὲ τὸ παρὸν οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

Ὁ δομέστικος τειχέων ἔχει τοῦτο τὸ ὑπηρέτημα, ὅτι εἴ τινος τὰ κάστρα περιποιήσεως δέοιντο, ἐπιμελεῖσθαι τοῦτο εἰς τὸ ἀνακτίζεσθαι.

Ὁ προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλικοῦ ἄρχει μὲν τῶν B κοιτωναρίων, εὑρίσκεται δὲ ὑπὸ τὸν τοῦ κοιτῶνος παρακοιμώμενον.

Ὁ προκαθήμενος τοῦ βεστιαρίου ὑπὸ τὸν πρωτοβεστιαρίτην εὑρίσκεται, ὑπηρετεῖ δὲ καὶ εἰς τὰς προφερομένας καὶ ἐξερχομένας εἰσόδους τε καὶ ἐξόδους.

Ὁ βεστιάριος ἔχει ὑπηρέτημα θαλάσσιον. τοῦ γὰρ βασι-

4 ὁ vulgo om 19 ὑπὸ — 20 εὑρίσκεται] ἄρχει μὲν βεστιαρίου A, om B 22 ὁ βεστιαρίου A, τὸ βεστιαρίου B

ducat debitumque ordinem conservet. si vero magnus primicerius aliquo ex militibus comitatus opus habeat, significat id protallagatori, qui eum accersit.

Magnus administrator nullam functionem habet.

Orphanotrophus olim habebat curam pupillorum, nunc omni officio caret.

Protonotarius ipso suo nomine innotescit: est enim primus notariorum sive scribarum.

Eius qui a memoria functio olim erat, ut eorum qui in expeditionibus et alibi praeclare se gessissent, nomina describeret, eosque imperatori in memoriam revocaret, quo iustis honoribus et praemiis afficerentur. in praesenti nullam functionem habet.

Domesticus murorum hanc functionem habet, ut si cuius urbes reparatione egeant, ea reparanda curet.

Praeses cubiculi imperatorii praeest quidem cubiculariis, sed subiacet accubitori cubiculi.

Praeses vestiarii subiicitur protovestiaritae. operam suam locat in acceptorum expensorumque proventuum rationibus annotandis.

Vestiarii munus occupatur in mari. nam quando imperator expe-

λέως κατὰ θάλασσαν στρατεύοντος ἄρχει οὗτος τοῦ τὸ βεστιάριον φέροντος κατέργου, ἀκολουθεῖ τε κατόπιν τοῦ βασιλικοῦ κατέργου.

Ὁ ἑταιριάρχης ὑπηρετεῖ μὲν εἰς τὴν παράστασιν, ὡς προείρηται, C συνυπηρετεῖ δὲ καὶ τῷ μεγάλῳ ἑταιριάρχῃ ὑπὲρ τῶν προσφύγων.

Ὁ τῆς αὐλῆς λογαριαστὴς λογίζεται τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ εὑρισκομένους πάντας ῥογάτορας, εἰ λείπει τινὶ ἀπὸ τῆς ῥόγας αὐτοῦ ἢ ἐξεδούλευσεν ὑπὲρ ὧν ἐρογεύθη.

Στρατοπεδάρχης τῶν μονοκαβάλλων ὑπηρέτημα εἶχε τοιοῦτον. ἦσαν ἐν τοῖς κατὰ θέματα τόποις φωσσάτου τάγματα, οἱ μὲν μεγαλοαλογῖται ὀνομαζόμενοι, οἱ δὲ τρικάβαλλοι, οἱ δὲ δικάβαλλοι, καὶ ἕτεροι μονοκάβαλλοι. ἦν οὖν οὗτος ὁ στρατοπεδάρχης φροντιστὴς καὶ ἐπιμελητὴς μόνων τῶν μονοκαβάλλων.

D Ὁ τῶν τζαγγρατόρων στρατοπεδάρχης φροντίζων ὡσαύτως καὶ ἐπιμελούμενος τούτων, καὶ ὁ τῶν μουρτάτων στρατοπεδάρχης ὁμοίως.

Ὁ στρατοπεδάρχης τῶν τζακόνων ἐπιμελεῖται τῶν εἰς τὰ κάστρα εὑρισκομένων φυλάξεων, οἵτινες τζάκονες ὀνομάζονται.

Ὁ προκαθήμενος τῶν μεγάλων παλατίων ἐπιμελητὴς αὐτῶν, καὶ τῶν Βλαχερνῶν παλατίων ὡσαύτως προκαθήμενος.

2 post κατέργου P ἤως τριήρεως 9 ἢ εἰ ἐδούλευσεν A, ἢ εἰς δούλευσιν B 12 μεγαλοαλλαγῖται margo P 21 ὡσαύτως om BP

ditionem marinam suscipit, iste praeest triremi quae vestiarium (imperatoris) vehit. pone sequitur triremem imperatoriam.

Hetaeriarcha quidem, ut ante dictum est, ad circumstationem ministrat. simul autem cum magno hetaeriarcha curam gerit eorum qui refugium quaerunt.

Logariastes aulae numerat et computat omnes milites qui in aula stipendia merent; et dispicit num quid alicui de stipendio desit, aut num plene satisfecerit pro stipendio quod accepit.

Stratopedarcha militum qui uno solum equo utuntur, huiusmodi munus gessit. erant in locis thematum exercitus agmina, quorum alii appellabantur μεγαλοαλογῖται, alii a tribus equis tricaballi, alii a duobus dicaballi, alii ab uno monocaballi. et isti soli pertinebant ad curam stratopedarchae.

Tzangratorum curam similiter gerit eorum stratopedarcha, ut et murtatorum eorundem stratopedarcha.

Stratopedarcha Tzaconum curator est custodiarum in urbibus, qui Tzacones nominantur.

Praeses magnorum palatiorum eadem palatia sub sua cura habet, ut et praeses palatiorum quae sunt in Blachernis.

Τῶν θεμάτων δομέστικος ἦν πάλαι φροντίζων καὶ ἐπιμελούμενος τῶν τοῦ δημοσίου πραγμάτων. καὶ οἱ δομέστικοι τῶν τε P 69 ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν θεμάτων φρονισταὶ ὡσαύτως καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν ἐκεῖσε δημοσίων πραγμάτων.

Τὸ τοῦ μεγάλου μυρταΐτου ὑπηρέτημα ἀνεπίγνωστόν ἐστιν.

Τὸ τοῦ πρωτοκόμητος θαλάσσιόν ἐστιν. εὑρίσκεται οὗτος τῶν ἐν τῷ βασιλικῷ στόλῳ πάντων κομήτων πρῶτος.

Καὶ τὸ τοῦ δρουγγαρίου ὡσαύτως θαλάσσιον. δροῦγγα ποσότης τοσούτων τινῶν ἑρμηνεύεται, ἧς ἡ ἀρχὴ ὁ τοιοῦτος B δρουγγάριος.

Οἱ προκαθήμενοι καὶ οἱ καστροφύλακες ὑπηρέται ἑκάστης κατ' ἀξίαν τῶν πόλεων.

Ἕως ὧδε πασῶν αἱ ὑπηρεσίαι.

Κεφάλαιον ϛ'. P 77

Περὶ τῆς τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν τάξεως, καὶ τῶν κατ' αὐτὰς τελουμένων ἐθίμων, ἐν αἷς διαλαμβάνεται καὶ περὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὑπηρεσίας, τοῦ τε πικέρνη καὶ δομεστίκου τῆς τραπέζης καὶ τοῦ ἐπὶ τραπέζης.

Τῇ κδ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, καθ' ἣν ἡ τῶν Χριστουγέννων παραμονή, τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ὄρθρον μὴ ἐξελθόντος

1 ἦν] ὡσαύτως ἦν BP 3 δυσικῶν A 13 ἕως — ὑπηρεσίαι om AB 14 ϛ'] δ' A 15 ἐντεῦθεν αἱ ἑορταί, ἃς εἰώθασι ποιῆσαι, ἐν τῷ παλατίῳ· καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων P

Domesticus thematum olim cura sua publicas res comprehendebat. et domestici orientalium et occidentalium thematum similiter curatores erant publicorum negotiorum, qui ibi enascebantur.

Magni myrtaitae munus est incognitum.

Protocomitis functio ad mare spectat: est enim in imperatoris classe comitum omnium primus.

Drungarii officium consimiliter ad mare pertinet. drunga est certus numerus militum, quibus talis drungarius imperat.

Praesides civitatum et castrorum custodes ministri sunt pro cuiusque civitatis dignitate.

Hucusque omnium administrationes.

Caput 6.

Sequuntur feriae quas in palatio feriari solent; et primum de festo nativitatis domini.

Mensis Decembris 24 celebratur vigilia nativitatis Christi, imperatore ad matutinum secundum usitatam sibi consuetudinem non egresso,

κατὰ τὴν ἐξ ἔθους αὐτῷ συνήθειαν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτοῦ κελλίῳ εὑ-
ρισκομένου, φέρουσι μετὰ τὴν ἀπόλυσιν οἱ κανονάρχαι καὶ ἱστῶσιν
B εἰκονοστάσιον, εἰς ὃ κρέμανται ἅγιαι εἰκόνες τῆς τε γεννήσεως τοῦ
Χριστοῦ καὶ ἕτεραι τρεῖς ἢ τέσσαρες. ἔμπροσθεν δὲ τούτου ἀνα-
λόγιον, ἐφ' οὗ ἐπίκειται ἅγιον εὐαγγέλιον. καὶ οἱ μὲν ἱερεῖς
ἵστανται πλησίον τῶν ἁγίων εἰκόνων μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν,
οἱ δ' ἀναγνῶσται μέσον τοῦ τρικλίνου κατὰ πρόσωπον τοῦ βασι-
λέως μετὰ τῶν ἱματίων καὶ ἐπιρριπταρίων αὐτῶν, φοροῦντες καὶ
καμίσια ἐπάνω τῶν ἱματίων, ὁ μέντοι πρωτοψάλτης καὶ ὁ δομέ-
στικος λευκά, ὁ λαμπαδάριος δὲ κρατῶν τὸ χρυσοῦν διβάμπουλον,
C ὁ μαΐστωρ καὶ πάντες οἱ ψάλται πορφυρᾶ. οἱ κανονάρχαι δὲ
μετὰ ἱματίων μόνων καὶ ἀσκεπεῖς. καὶ μετὰ ταῦτα ὁ πρωτοβε-
στιαρίτης τε, ὁ μέγας ἑταιριάρχης, ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς,
οἱ ἑταιριάρχαι, καὶ ὅσοι φέρουσι τὸ δικανίκιον καὶ ὑπηρετοῦσιν,
εἰσάγουσι τοὺς ἄρχοντας εἰς τὴν τοῦ βασιλέως παράστασιν ὥστε
τοῦτον πληρωθῆναι τὸν οἶκον. καὶ μετὰ τοῦτο ἐξέρχεται ὁ βασι-
λεὺς τοῦ κελλίου αὐτοῦ, τοῦ μεγάλου δομεστίκου εἰς τὴν θύραν
ἱσταμένου καὶ τὴν τοῦ βασιλέως φέροντος σπάθην. ἅμα οὖν τῷ
τὸν βασιλέα φανῆναι οἱ ψάλται αὐτίκα ψάλλουσι τὸ πολυχρόνιον.
D ψαλλόντων δὲ τούτων ὁ βασιλεὺς ἀπέρχεται καὶ ἀσπάζεται τὰς
ἁγίας εἰκόνας. εἶθ' ὑποστρέψας ἵσταται πλησίον τοῦ θρόνου αὐ-
τοῦ, τοῦ μὲν μεγάλου δομεστίκου κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος ἱστα-
μένου τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς σπάθης, ὡς εἴρηται, τοῦ δὲ λαμ-

7 μέσου P   14 τὰ δικανίκια B   16 τούτων B

sed suo in conclavi commorante. finito matutino et dimisso coetu canonarchae imagines afferunt et tabulatum erigunt, ex quo pendent sanctae imagines nativitatis Christi et aliae tres vel quattuor. coram hoc pulpitum est, in quo sanctum evangelium repositum iacet. et sacerdotes quidem stant prope sanctas imagines cum sacerdotalibus suis stolis: at lectores stant in medio triclinio e conspectu imperatoris cum suis tunicis et capitis tegminibus, ferentes quoque camisia super vestes, protopsaltes quidem et domesticus candida, lampadarius autem tenens auream hastam, cui cereus est impositus, magister et omnes cantores purpurea; sed canonarchae cum solis tunicis adstant, et capite aperto. post haec protovestiarites, magnus hetaeriarcha, primicerius aulae, hetaeriarchae et quotquot baculos ferunt et ministerium obeunt, introducunt proceres ad imperatoris circumstationem, donec impleatur domus. postea egreditur imperator ex suo conclavi, magno domestico ad ianuam stante et imperatoris ensem ferente. igitur simul ac imperator apparet, cantores statim canunt illud "diuturnum faciat deus imperium tuum." quibus canentibus imperator vadit, sanctasque imagines osculatur. deinde regressus stat prope thronum suum, magno domestico ad sinistrum imperatoris latus stante cum spatha seu ense imperatorio, ut dictum est.

παδαρίου κάτωθεν τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὸ διβάμπουλον μεθ' ἡμμένης λαμπάδος φέροντος, ἧς δὴ λαμπάδος τὰ μὲν ἄκρα εἰσὶ P 78 διὰ κινναβάρεως βεβαμμένα, τὸ δὲ μέσον διὰ πεταλίου κεχρυσωμένον ἔχοντος σταυροὺς ἐντὸς κύκλῳ κοκκίνους. τῆς οὖν τῶν ὡρῶν ἐνάρξεως γενομένης φέρει αὐτίκα παιδόπουλον τοῦ βεστιαρίου τὸ τοῦ βασιλέως δικανίκιον, ὅπερ λαβὼν ὁ μέγας πριμμικήριος φέρων δίδωσι τῷ βασιλεῖ.

Ἰστέον δὲ ὅτι εἰς μὲν τὰς καθ' ἑκάστην γινομένας παραστάσεις ὁ βασιλεὺς λέγει ὅτι τὸ δικανίκιόν μου, καὶ φέρει τοῦτο τοῦ βεστιαρίου παιδόπουλον, καθὰ εἴρηται· ἐπὶ δὲ τῶν ἑορτῶν, ὅταν παράστασις γένηται, μετὰ τὸ τὸν βασιλέα εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ σταθῆναι, καὶ χωρὶς τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν ὅτι τὸ δικανίκιόν μου, λέγει ὁ μέγας πριμμικήριος, παιδόπουλον, καὶ φέρει τοῦτο. B ὁ δὲ περὶ τούτου λόγος οὗτός ἐστιν, ὅτι εἰς τὰς καθ' ἡμέραν τῶν ὄρθρων παραστάσεις καὶ τῶν ἑσπερινῶν, μετὰ τὸ τοὺς ἐντίμους τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν παράστασιν εἰσελθεῖν, λέγει ὁ βασιλεὺς ὅτι τὸ δικανίκιόν μου, σημεῖον ὂν τοῦτο τοῦ καὶ τὸν παρακάτωθεν λαὸν εἰσελθεῖν. κατὰ δὲ τὰς μεγάλας τῶν ἑορτῶν πάντες ἄρχοντές τε καὶ οἱ λοιποὶ εἰσέρχονται, καὶ οὐκ ἔστι χρεία διὰ τοῦτο τὸν βασιλέα ζητῆσαι τὸ δικανίκιον αὐτοῦ· τόδε γὰρ εἰδὼς ὁ μέγας πριμμικήριος λέγει ἀνερωτήτως, καὶ φέρουσιν αὐτῷ.

Ψάλλονται οὖν αἱ ὧραι, ὡς ἔθος, ἥ τε πρώτη, ἡ τριθέκτη

7 φέρων om P 11 παραστάσεις γένωνται A 16 ἐλθεῖν P 17 παρακάτω A 19 ἔσται P 22 τριθ' ἕκτη A, τρίτη ἕκτη P

lampadarius autem infra magnum domesticum fert aureum contum cum ardente lampade; cuius lampadis supremae partes tinctae sunt cinnabari; medium vero per bracteam inauratum est, quae intus cruces coccineas in orbem repraesentat. facto igitur horarum initio, famulus vestiarii statim imperatoris sceptrum affert; quod magnus primicerius imperatori porrigit.

Sciendum est imperatorem in quotidianis circumstationibus dicere: proferatur sceptrum meum. et mox famulum vestiarii illud afferre, ut antea diximus. ceterum in festis, quando circumstatio instituitur, postquam imperator stat suo in solio; omisso illo proferatur sceptrum meum, magnus primicerius compellans famulum, famule, inquit: et confestim sceptrum apportat. ratio huius est, quia in quotidianis matutini et vesperarum circumstationibus, postquam honoratiores ex proceribus in circumstatione iam praesentes sunt, ait imperator "proferatur sceptrum meum;" quod argumento est populum, qui inferius consistit, etiam ingressurum. at in magnis festis omnes proceres et reliqui intrant, nec opus est ut imperator sceptrum suum deposcat: hoc enim sciens magnus primicerius iniussus praecipit, et afferunt illud.

Cauuntur igitur horae, ut moris est, prima, tertia, sexta et nona

C καὶ ἡ ἐννάτη, μετὰ τῶν τροπαρίων. εἰς μέντοι τὸ τελευταῖον τῆς ἐννάτης ὥρας τροπάριον λέγει ὁ πρωτοψάλτης τὸ δόξα, καὶ ψάλλεται. εἶτα καὶ τὸ καὶ νῦν καὶ ἀεί. καὶ οὐ ψάλλεται ἐκ δευτέρου μὲν τὸ τροπάριον, ἀναγινώσκεται δὲ ὑπὸ τοῦ κανονάρχου· ὃς καὶ μετὰ τὸ ἀναγνῶναι λέγει οὕτω "πολυχρόνιον ποιήσαι ὁ θεὸς τὴν κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν σᾶς εἰς πολλὰ ἔτη" καὶ πάλιν ἐκ τρίτου "πολυχρόνιον ποιήσαι ὁ θεὸς τὴν θεοπρόβλητον θεόστεπτον καὶ θεοφρούρητον, κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν σᾶς εἰς πολλὰ ἔτη" καὶ ψάλλεται τὸ τροπάριον αὖθις, ἐπεὶ τὸ νῦν καὶ ἀεὶ προεῤῥέθη.

D Τοὺς μὲν οὖν ψαλμοὺς τῶν ὡρῶν ἀναγινώσκει ὁ ἀρχιδιάκονος, τὴν προφητείαν καὶ τὸν ἀπόστολον ὁ πρωταποστολάριος, τῶν δὲ εὐαγγελίων τὸ μὲν πρῶτον ὁ πρωτοπαπᾶς, τὰ δὲ λοιπὰ ἱερεῖς ἕτεροι.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῶν ὡρῶν τοῦ βασιλέως ἀπελθόντος αὖθις καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀσπασαμένου, καὶ μετὰ τοῦτο εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ εἰσελθόντος, λύεται ἡ παράστασις μέχρις ἂν ἡ τῆς λειτουργίας προσήκουσα ἔλθῃ ὥρα, καὶ τότε ψάλλεται ὁ ἑσπερινὸς ὕμνος. γίνεται μέντοι τοῦτο οὕτως, εἴπερ τύχοι οὖσα ἡ ἑορτὴ ἐν
P 79 ἄλλῃ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ· εἰ δὲ ἐν σαββάτῳ ἢ κυριακῇ, τῶν ὡρῶν καὶ τῶν τροπαρίων ψαλλομένων πάρεστιν μὲν ὁ βασιλεύς, οὐ μὴν δὲ καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν, ἀλλ' ἰδίᾳ ψάλλεται αὐτή.

2 τροπάριν A 6 κραταιὰν καὶ om B 13 δὲ λ.] δέ γε λ. A 19 τύχῃ AB

cum tropariis. ad ultimum nonae horae troparium dicit protopsaltes "gloria patri et filio et spiritui sancto;" et decantatur. additur deinde et hoc "et nunc et semper;" nec secundo cantatur troparium, legitur autem a canonarcha, qui post lectionem sic profatur "diuturnum faciat deus praepotens et sanctum imperium vestrum ad multos annos." rursus tertia vice "diuturnum faciat deus a deo acceptum et a deo custoditum praepotens et sanctum imperium vestrum ad multos annos." deinde acclamant circumstantes "diuturnum faciat deus sanctum imperium vestrum ad multos annos." caniturque illud troparium, iterum, cum illud "nunc et semper" antea decantatum fuerit.

Psalmos horarum legit archidiaconus, prophetiam et apostolum protapostolarius. ex evangeliis primum quidem legit protopapa, reliqua alii sacerdotes.

Finitis horis, imperatore rursus abeunte et sanctas imagines exosculante suumque conclave repetente, solvitur circumstatio, donec debita liturgiae hora advenerit. et tunc psalluntur vesperae. et hoc ita fit, si festum in alium septimanae diem incidat. si vero festum in sabbatum aut dominicam diem inciderit, cum horae et troparia concinuntur, adest quidem imperator, sed non in liturgia, quae privatim pera-

ἡ δέ γε αἰτία τοῦ μὴ παρεῖναι αὐτὸν βασιλέα καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν ἐστὶν ὅτι τὰς μὲν ἄλλας πέντε ἡμέρας ψάλλεται πρῶτον ὁ ἑσπερινὸς ὕμνος καὶ μετ' αὐτὸν ἡ λειτουργία, εἰ δὲ ἐν σαββάτῳ τύχοι ἢ κυριακῇ, εἰς τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας γίνεται ἡ λειτουργία. διά τοι τοῦτο καὶ οὐδὲν σώζει ψάλλεσθαι τὴν τοιαύτην ὅλην ἀκολουθίαν τῶν τε ὡρῶν καὶ τῶν τροπαρίων, διὰ τὸ πλείστην εἶναι, καὶ ἐξ ἀνάγκης ψάλλεται μὲν πρῶτον ἡ λειτουργία ἰδίως, ὡς κατὰ τὸν τεταγμένον καιρόν, καὶ ἄνευ τῆς τοῦ βασιλέως ἐπιδημίας, B κατὰ δὲ τὴν τοῦ ἑσπερινοῦ ὥραν ὁ βασιλεὺς ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Τῶν οὖν τροπαρίων ψαλλομένων ὁ μὲν βασιλεὺς φορεῖ σκιάδιον καὶ τὴν καθημερινὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄρχοντες δὲ ὡσαύτως· κατὰ δὲ τὸν ἑσπερινὸν καὶ τὴν λειτουργίαν ἀλλάσσει ῥοῦχον μαργαριταρεῖνον. φορεῖ δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ δοκοῦν αὐτῷ φόρεμα, ἤως ἢ κρινωνίαν ἢ τετράφυλλον ἤ τι ἕτερον ὅμοιον τούτοις· οἱ δὲ ἄρχοντες σκαράνικα φακεώλια καὶ καββάδια καὶ ἐπιλούρικα, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ.

Ψαλλομένης οὖν τῆς λειτουργίας, ἢ μόνον τοῦ ἑσπερινοῦ, C εἰ ἐν σαββάτῳ ἢ κυριακῇ τύχοι, ὡς εἴρηται, οἱ προρρηθέντες ἄρχοντες οἱ καὶ τῆς παραστάσεως ὑπηρέται τὰ βασιλικὰ φέροντες φλάμουλα τῆς προκύψεως ἱστῶσι κατάντικρύ. ἃ δὴ καὶ εἰσὶ ταῦτα,

5 ὅλην om P 6 τε om P 13 post ῥοῦχον P ἤως ἐπάνω ἔνδυμα 16 post καββάδια P ἤως ἐνδύματα

gitur. causa cur imperator liturgiae non sit praesens est ista, quia aliis quinque antecedentibus diebus cantatur primum vespertinus hymnus, et post hunc liturgia perficitur. si vero festum in sabbatum vel dominicum diem incurrat, hora tertia diei liturgia celebratur. quamobrem integrum non est ut huiusmodi totum officium horarum et trop ariorum persolvatur; eo quod sit valde prolixum. hinc necessario prius liturgia seorsim decantatur, tanquam statuto tempore, et sine imperatoris praesentia. at circa vesperarum horam imperator ad ecclesiam se confert.

Dum igitur troparia psalluntur, imperator fert pileum et quotidianum suum amictum. similiter et proceres aulici. circa vespertinas vero laudes et liturgiam mutat suum ruchum, hoc est extimum indumentum, margaritis contextum: fert autem in capite quod allubescit gestamen, puta vel crinoniam vel tetraphyllum vel quid assimile. proceres vero gestant scaranica, phaceolia, cabbadia et epilorica, quilibet secundum ordinem et dignitatem suam.

Dum igitur liturgia peragitur aut solae vespertinae laudes decantantur, si festum sabbato aut dominico die occurrat, ut dictum est, praenominati proceres, qui etiam circumstationis moderatores sunt, gestant flammula ex adverso imperatorii solii, quae sunt ista. unum qui-

τὸ μὲν ἓν ἀρχιστράτηγος, τὸ δὲ ἕτερον εἰκόνας ἔχον πολλὰς θείας ἱεραρχῶν ὀκτάγλωσσον, ὅπερ καλεῖται ὀκταπόδιον. ἄλλο σταυρὸς ἔχων εἰκόνας τῶν ἁγίων τεσσάρων μεγάλων μαρτύρων, Δημη-
D τρίου Προκοπίου καὶ Θεοδώρων, ἕτερον ἔχον τὸν ἅγιον Γεώργιον ἔφιππον, ἄλλο δρακόντειον, καὶ ἕτερον δὲ τὴν τοῦ βασιλέως ἔχον στήλην ἔφιππον. ἃ δὴ ταῦτά εἰσιν ἕκαστον ἀνὰ δύο, ἤτοι ὁμοῦ ιβʹ τὸν ἀριθμόν. ἔμπροσθεν δὲ τῶν τοιούτων φλαμούλων προΐσταται ὁ σκουτέριος βαστάζων τὸ διβέλλιον, ὃ δὴ ἔνι μόνον ἕν, καὶ τὸ σκουτάριον τὸ βασιλικόν. ἦν μὲν οὖν πάλαι συνήθεια, ὅτε ἡ τοῦ βασιλέως σύνταξις ἦσαν ἑξακισχίλιοι, ἦσαν καθ᾽ ἓν ἕκαστον φλάμουλον πεντακόσιοι. νῦν δὲ τὰ μὲν τοιαῦτα φλάμουλα φέ-
P 80 ρουσι καὶ ἱστῶσι κατἀντικρύ, ὡς εἴρηται, τῆς προκύψεως· ἐκτὸς δὲ ὁπόταν στρατεύει ὁ βασιλεύς, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ποσότητος τῆς αὐτοῦ συντάξεως ἔχει καὶ φλάμουλον ἓν τυχὸν ἢ δύο. ὄπισθεν δὲ τῶν τοιούτων βασιλικῶν φλαμούλων ἵστανται τὰ τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, οὐ μὴν καὶ κατὰ τάξιν. τούτων δ᾽ αὖ ὄπισθεν τὰ τῶν δημάρχων.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῶν προρρηθέντων ὕμνων πάντες ψάλται τε καὶ οἱ ἀναγνῶσται πολυχρονίζουσι τὸν βασιλέα εἰσερχόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσκυνῆσαι καὶ ἀντίδωρον λήψεσθαι.
B εἶτα ἀνέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῆς προκύψεως, καὶ αὐτίκα ἔρχεται ὁ βασιλικὸς ἅπας κλῆρος μετὰ τῶν προρρηθέντων ἐνδυμάτων αὐ-

6 ταὐτά? 7 τὸν ἀριθμόν om AB 8 μόνον] μὲν AB
10 ἦσαν καθ᾽] ἤτοι καθ᾽ B 15 βασιλικῶν φλαμούλων om A

dem archistrategus appellatum, alterum habens multas divinasque sacrorum pontificum imagines lingulis octo, quod vocant octapodium; tertium crux est, habens imagines sanctorum quattuor magnorum martyrum, Demetrii Procopii et utriusque Theodori; aliud repraesentans S. Georgium equestrem, aliud draconteum, aliud imperatoris effigiem equo insidentis exhibens. bina et bina sunt omnia, hoc est universe duodecim. ante quae flammula stat scutifer, ferens divelium seu vexillum imperatorium, quod ab aliis separatim et singulare tenetur, cum imperatoris scuto. olim, quando praesidium imperatoris sex milibus constabat, aderant cuivis flammulo quingenti. nunc vero talia flammula ferunt et statuunt e regione imperatorii solii, ut diximus. extra vero, quando imperator in expeditione versatur, secum circumfert pro exercitus magnitudine unum vel alterum flammulum. retro huiusmodi imperatoria flammula visuntur flammula despotarum et procerum, at non certo ordine. pone ista conspiciuntur flammula rectorum populi seu tribunorum.

Ceterum postquam praedicti hymni finem acceperunt, omnes cantores et lectores multos annos imperatori apprecantur, quando ecclesiam ingreditur adorationis causa, et ut panem benedictum sumat. deinde redit imperator ad solium elevatius, et confestim adest universus impe-

τῶν, καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν φλαμούλων. μεταξὺ δὲ τούτων δή, τῶν τοῦ κλήρου καὶ αὐτῶν δὴ τῶν φλαμούλων, ἵστανται πάντες οἱ λεγόμενοι παιγνιῶται, ἤτοι σαλπιγκταὶ βουκκινάτορες ἀνακαρισταὶ καὶ σουρουλισταί, οὗτοι καὶ μόνοι· ἀπὸ γὰρ τῶν λεπτῶν ὀργάνων οὐδὲ ἓν παραγίνεται. εἶτα ἔρχονται ὡσαύτως μετὰ τῶν φορεμάτων, καὶ ἵστανται ἕκαστοι κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, καθὰ καὶ ἐν τῷ τρικλίνῳ. ὁμοίως καὶ οἱ Βάραγγοι, καὶ ἵστανται C καὶ οὗτοι ἐν τῇ αὐλῇ πλησίον τῶν τῆς προκύψεως κιονίων, φέροντες τὰς πελέκας αὐτῶν ἐπὶ τῶν καρποχείρων αὐτῶν· τοῦ βασιλέως δὲ ἄνωθεν ἀπὸ τῆς προκύψεως φανέντος αἴρουσιν αὐτὰς πάντες, ὡς ἔθος, ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν.

Ἀνερχομένου οὖν τοῦ βασιλέως, ὡς δεδήλωται, εἰς τὴν πρόκυψιν συνανέρχονται καὶ οἱ δεσπόται, ἔτι δὲ ὁ λαμπαδάριος μετὰ τοῦ διβαμπούλου καὶ τῆς λαμπάδος καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος. καὶ ἐπειδὴ κρέμανται βηλόθυρα εἰς τὴν πρόκυψιν τὴν τοῦ βασιλέως καλύπτοντα θεωρίαν, ὁ πρωτοβεστιάριος πιλατίκια κρατῶν ἀπῃωρημένα γε ὄντα κατὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα αὐτοῦ, περὶ ὧν μετ' D ὀλίγον ῥηθήσεται, ἐκβαλὼν αὐτὰ ἀπὸ τοῦ βηλοθύρου δείκνυσι πρὸς τὸν λαόν, δηλῶν διὰ τούτου ὅτι ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πρόκυψιν. ὄντος οὖν ἐν τῇ προκύψει τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ἑαυτοῦ στέμμα ἤ τι τῶν ἄλλων αὐτοῦ φορεμάτων φορέσειν μέλλοντος, ὁ πρωτοβεστιάριος λαμβάνων αὐτὸ ἀπὸ τῶν τοῦ ῥουχαρείου ὑπηρε-

3 βυκινάτορες AB 6 αὐτῶν om AB 10 αὐτοὺς P 16 post πιλατίκια P ἤως σκῆπτρα 18 προθύρου P 21 φορέσιν A, φορέσαι P

rialis clerus cum supradictis indumentis suis, et stant ante flammula. inter haec autem, clerum, inquam, et flammula, stant omnes qui dicuntur paegniotae, nempe tubicines, buccinatores, cymbalistae et surulistae; et hi soli: nam ex minutioribus instrumentis ne unum quidem adest. postea adveniunt quoque proceres similiter cum suis gestaminibus, stantque singuli secundum ordinem et dignitatem suam, prout in triclinio fieri consuevit. similiter et Barangi; stant ii quoque in eadem aula prope columnas solii, ferentes secures suas palmis suis. cum autem superne ex solio elevatiore imperator se conspiciendum praebet, transferunt eas, ut moris est, in humeros suos.

Ascendente igitur imperatore in solium, ut prius expositum est, simul ascendunt etiam despotae, praeterea lampadarius cum conto et face et lampade, et protovestiarius. et postquam vela seu cortinas suspenderunt circa solium imperatoris, protovestiarius pilaticia sive clavas honorarias manu dextra in sublimi suspensa tenens (de quibus paulo post dicetur) emittensque per cortinam populo ostendit; quo indicio significat imperatorem iam in solium ascendisse. cum ergo imperator in solio suum stemma vel aliud gestamen gestaturus est, protovestiarius

τῶν δίδωσι τῷ βασιλεῖ. οὐ μόνον δὲ κατὰ τὸν τοιοῦτον τῶν ἑορτῶν καιρόν, ἀλλὰ καὶ ἀεὶ οὕτω ποιεῖ.

Ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἴδιον καὶ ἐξαίρετον, ὅτι ἐάν τι ζωΰφιον ἴδῃ ἢ πηλὸν ἢ ἄλλο τι περὶ τὸ ῥοῦχον τοῦ βασιλέως, τὸ σκιάδιον P 81 ἐκβάλλων τὴν χεῖρα ἐκτείνας ἐπαίρει ἢ καθαίρει τοῦτο ἀνερωτήτως, μηδενὸς τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀρχόντων ἄδειαν ἔχοντος τοῦτο ποιῆσαι, εἰ μὴ τούτου καὶ μόνου.

Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ὅπερ καλεῖται νῦν στέμμα, ὠνομάζετο πάλαι διάδημα. τοῦτο δὲ ἦν βλάτιον μετὰ λίθων καὶ μαργάρων, κατὰ τὸ τοῦ βασιλέως μέτωπον κείμενον μέν, δεδεμένον δ' ὄπισθεν περὶ τὸν ἐγκέφαλον, διὸ καὶ ἐκαλεῖτο διάδημα· ὅπερ ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἀμειφθὲν ἐγένετο οἷον ὁρᾶται τὴν σήμερον, καὶ ὀνομάζεται στέμμα. ὃ δὲ νῦν καλεῖται διάδημα, ἐλέγετο πάλαι ζώνη B στρατιωτικὴ δηλοῦσα τιμήν· ὅθεν καὶ οἱ τύραννοι πρῶτον ἀφῄρουν τῆς ζώνης καὶ τοῦ στρεπτοῦ τοὺς τῶν μαρτύρων ἐντίμους τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντας, ἔπειτα παρεδίδουν τούτους βασανισταῖς. στρεπτὸν δέ ἐστιν ἐληλαμένος χρυσός, ἐκ τριῶν πεπλεγμένος καθάπερ σχοινίων, ὅπερ ἐφόρουν ἐπὶ τραχήλου. ὅτε γοῦν ὁ βασιλεὺς τὸ στέμμα φορεῖ, ἕτερόν τι ἔνδυμα οὐ φορεῖ εἰ μὴ τὸν σάκκον καὶ τὸ διάδημα. καὶ ὅτε μὲν ταῦτα ὅτὲ δὲ ἐπιλουρίκιον καὶ φακεωλίδα φορεῖ, ἄλλοτε καββάδιον καὶ φυαλίν, ἐπὶ δὲ κεφαλῆς

4 ῥοῦχον] ἱμάτιον P   post σκιάδιον P ἤως τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ   10 πρόσωπον P

ex ruchario acceptum imperatori ex officio suo id offert. neque solum occasione horum festorum, sed semper sic agit.

Habet et hoc proprium atque eximium, ut si in veste vel pileo imperatoris aliquod animalculum viderit vel lutum vel aliud quid assimile, deposito capitis sui tegumento seu pileo, extenta manu illud tollat aut purget, licet prius facultatem non obtinuerit. quod huic soli concessum est, ceteris omnibus proceribus eius faciendi potestate denegata.

Scire oportet illud quod nunc vocatur stemma, olim appellatum esse diadema. id autem erat lata vitta ex unionibus et margaritis, posita quidem in imperatoris fronte, sed circa occiput retro ligata; unde et diadematis, quasi dicas ligamenti, nomen obtinuit: quod paulatim mutatum evasit tale quale hodie visitur, et nominatur stemma. porro quod nunc vocatur diadema, olim zona militaris dicebatur, insigne honoris. hinc tyranni venerandos martyres, qui Christum confitebantur, ante omnia privabant zona et torque, et postea tradebant tortoribus. στρεπτόν (torques) vero est aurum diductum, ex tribus quasi funiculis contextum, quod ferebant in collo. quando igitur imperator fert stemma, aliud indumentum non gestat praeter saccum et diadema; et aliquando quidem haec, aliquando epiloricum seu superulam et phaceolium gestat, aliquando cabbadium et phyalin. in capite diversa habet gestamina,

φορέματα διάφορα, ποτὲ μὲν τὸ ὀνομαζόμενον τροπαιουχίαν, ποτὲ δὲ Ἰουστινιάνειον, ἐν ἄλλοις δὲ ὑπέρτερον, ὧν τὰ σχήματα C ἑκάστων οὐκ ἔστι νῦν κατὰ μέρος λέγειν.

Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φορεμάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἂν βούλοιτο, τὸν δέ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει ἀεί, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ βλάτιον κώδικι ἐοικός, δεδεμένον μετὰ μανδυλίου· ὃ βλάτιον ἔχει χῶμα ἐντός, καὶ καλεῖται ἀκακία. καὶ τὸν μὲν σταυρὸν ὁ βασιλεὺς φέρων δι᾽ αὐτοῦ δείκνυσι τὴν εἰς Χριστὸν ἑαυτοῦ πίστιν, διὰ τοῦ στέμματος τὴν τιμήν, διὰ τῆς ζώνης (ἣ νῦν, ὡς εἴρηται, καλεῖται διάδημα) τὸ στρατιώτην εἶναι αὐτόν, διὰ τοῦ σάκκου μέλανος ὄντος τὸ τῆς βασιλείας κρύφιον, διὰ τοῦ χώματος, καλεῖται ἀκακία, ὡς εἴπομεν, τὸ τὸν βασιλέα ταπεινὸν εἶναι ὡς θνητὸν καὶ μὴ διὰ τὸ τῆς βασιλείας ὕψος ἐπαίρεσθαι καὶ μεγαλαυχεῖν, διὰ τοῦ μανδυλίου τὸ ταύτης ἄστατον καὶ τὸ μεταβαίνειν ἀφ᾽ ἑτέρου εἰς ἕτερον, διὰ τῆς σπάθης τὸ ἐξουσιαστικόν. καὶ τὴν λαμπάδα φέρουσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ διὰ τὸ φάσκον λόγιον ὅτι οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως D ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα καὶ δοξάζωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Μετὰ μέντοι τὸν βασιλέα ἀλλάξαι τὰ ἑαυτοῦ φορέματα, ὁ πρωτοβεστιάριος ἐμφανίζει αὖθις τὰ πιλατίκια, τὴν τοῦ βασιλέως δεικνύων ἑτοιμασίαν. τὴν δὲ σπάθην αὐτοῦ φέρει ἀρχον-

7 καὶ τὸν μὲν — 12 καλεῖται ἀκακία om BP 16 κυριακὸν AB 21 ἐπιλατίκια AB

interdum id quod vocatur tropaeuchia, aliquando Iustinianeum, aliquando hyperteron dictum; quorum figuras particulatim declarare non est huius loci.

Ex his igitur gestaminibus gestat imperator quodcunque voluerit. at crucem in dextera semper portat, in sinistra vero pannum sericum codici simile, ligatum mantili, habetque intus terram, et vocatur acacia. et crucem quidem ferens imperator suam in Christum manifestat fidem, stemmate protestatur honorem; zona, quae, ut sumus praefati, diadema vocatur, se militem profitetur; sacco subfusco (violaceo nimirum vel purpureo) imperii obscuritatem et secretum; pulvere, qui, ut diximus, acacia nuncupatur, imperatorem humilem esse ut mortalem, neque propter imperii sublimitatem efferri, neque insolenter se iactare. per mantile significatur eiusdem imperii inconstantia et mos ab uno ad alium transeundi. per ensem indicatur potestas. lampadem praeferunt imperatori propter illud Christi dictum "sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in coelis est."

Postquam imperator sua indumenta mutavit, protovestiarius iterum pilaticia ostendit; quo significat imperatorem iam paratum esse. cuius

τόπουλον ἀσκεπές, τῶν ἐγγὺς προσηκόντων τῷ βασιλεῖ· ὁ γὰρ μέγας δομέστικος ἵσταται καὶ οὗτος μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων ἐν τῇ αὐλῇ.

Σταθεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῆς προκύψεως φαίνεται ἀπὸ P 82 τῶν γονάτων καὶ ἄνω, ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τὸν σταυρὸν φέρων, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὴν ἀκακίαν, ὡς δεδήλωται. αὐτὰ ταῦτα φορεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἰ ἐστεμμένος εὑρίσκεται· εἰ δὲ μή, τὸ σύνηθες ῥοῦχον αὐτοῦ, καὶ ἐπ' αὐτὸ λεγόμενον φυαλὶν μετὰ λίθων καὶ μαργάρων. ἐπὶ κεφαλῆς δὲ φέρει στέφανον, φαινόμενος καὶ οὗτος ἀπὸ τῶν γονάτων καὶ ἄνω. τῶν δὲ δεσποτῶν τὰ μὲν λοιπὰ τῶν σωμάτων κρύπτονται, ἀπὸ δὲ τοῦ στήθους καὶ ἄνω φαίνονται.

Μετὰ γοῦν τὸ ἑτοιμασθῆναι τὸν βασιλέα καὶ σταθῆναι, ὁ πρωτοβεστιάριος ἐμφανίζει πάλιν ἐκ τρίτου τὰ πιλατίκια, δηλῶν B διὰ τούτου ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐστάθη εἰς τὴν πρόκυψιν. καὶ παρευθὺς ἀνοίγουσι τὰ βηλόθυρα, καὶ οὔτε ὁ πρωτοβεστιάριος οὔτε ὁ λαμπαδάριος οὔτε μὴν ὁ τὴν βασιλικὴν φέρων σπάθην φαίνονται ὅλως, εἰ μὴ ἡ σπάθη μόνη καὶ ἡ λαμπάς. ἅμα γοῦν τῷ ἀνοιγῆναι ταῦτα, καὶ τὸν βασιλέα καὶ μόνον φανῆναι, εὐθὺς ψάλλουσιν οἱ ψάλται τὸ πολυχρόνιον, τῶν ὀργάνων ἠχούντων, διαφόρων ὄντων, ὡς εἴρηται. οἱ μέντοι ψάλται μετὰ τὸ πολυχρονίσαι σιωπῶσιν, τὰ ὄργανα δὲ ἠχοῦσι μέχρι καὶ ἱκανῆς ὥρας. εἶτα τοῦ

8 ῥοῦχον] ἱμάτιον P, additis, post αὐτοῦ, ἤως ἔνδυμα   15 τοῦτο P

ensem aperto capite fert iuvenis primarius ex illis qui imperatorem genere prope attingunt: nam magnus domesticus stat et ipse cum ceteris proceribus in aula.

Stans igitur imperator in solio conspicuus est a genibus et supra, dextra crucem, sinistra acaciam portans, ut antea dictum. eadem gestamina fert itidem imperatoris filius, si sit coronatus: sin minus, usitatum sibi indumentum habet, et super illud id quod dicitur capitis tegimen, ex unionibus et margaritis confectum. capite sertum gestat. apparet et iste populo a genibus et supra. despotae a pectore et supra adspectabiles sunt: ceterae corporum partes occultantur.

Postquam igitur imperator paratus est et stat, protovestiarius tertio pilaticia ostendit, indicans hoc signo imperatorem iam in solio stare, statimque diducuntur cortinae; et neque protovestiarius neque lampadarius, neque qui portat ensem imperialem, uspiam apparent, sed solus ensis et lampas. ergo simul ac cortinae panduntur et imperator, isque solus, conspicitur, statim cantores cantant illud "diuturnum faciat deus imperium tuum," resonantibus organis, quae varia sunt, ut antea dictum. cantores igitur post multorum annorum apprecationem conticescunt. at organa satis multo tempore perstrepunt. deinde imperatore

βασιλέως ἠρέμα τὸ μανδύλιον κινήσαντος παραυτίκα καὶ ταῦτα παύουσιν, καὶ ἄρχονται πάλιν οἱ ψάλται, προσφόρους λέγοντες C στίχους τῇ ἑορτῇ, καὶ μετ' ὀλίγον "Χριστὸς ἐγεννήθη ὁ στέψας σε βασιλέα," καὶ μετὰ τοῦτο στίχους, καὶ πάλιν αὐτὸ μέχρι καὶ ἱκανῆς ὥρας. εἶτα γίνεται ἡ εὐφημία τῶν ὀνομάτων τῶν βασιλέων καὶ τῶν δεσποινῶν, μεθ' ἣν πολυχρονίζουσιν αὖθις οἱ ψάλται. τούτου δ' ἔτι ψαλλομένου κλείουσι τὰ βηλόθυρα. πάλιν δὲ τῶν ὀργάνων πρὸς ὀλίγον ἠχούντων ἐκβαίνουσι τὰ φλάμουλα. καὶ τὰ μὲν βασιλικὰ διακομίζονται εἰς τὸ βεστιάριον, ὅπου εὑρίσκεται, τὰ δὲ τῶν ἀρχόντων ἐν τοῖς οἴκοις ἑκάστων. κατελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἀπέρχεται εἰς τὴν τράπεζαν κατ' ἔθος, φορῶν καθ- D ημερινὴν στολήν, οἱ δὲ ἄρχοντες τὰ προρρηθέντα τούτων φορέματα.

Ὁ μέντοι τῆς τραπέζης λόγος ἀναμεινάτω μικρόν· ἐπεὶ δὲ πιλατικίων προεμνήσθημεν, εἴπωμεν κατὰ πρῶτον περὶ αὐτῶν, ἔπειτα ἵνα καὶ περὶ ταύτης δηλώσωμεν.

Ὁ Κῦρος ὁ μέγας, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς, υἱὸς ὢν τοῦ Καμβύσου, μετὰ θάνατον Ἀστυάγου τοῦ πάππου αὐτοῦ ἐκληρώσατο καὶ τὴν ἐκείνου ἀρχὴν ἤτοι τοὺς Μήδους. τῶν τοίνυν Περσῶν ἔθνους ὄντων μικροῦ, καὶ νομαδικὸν βίον ζώντων, ὁ Κῦρος P 83 δὴ οὗτος τὰ τῶν Περσῶν ἔθιμα καταλείψας τοῖς τῶν Μήδων ἐχρήσατο, μεγάλου ὄντος ἔθνους καὶ μεγαλοπρεποῦς, ὧν δὴ οἱ

6 δεσποτῶν P 22 ἐχρῆτο P

sensim mantile suum movente cessant et ipsa; et rursus incipiunt cantores accommodatos festo versus decantare, et paulo post illud "Christus natus est, qui te imperatorem coronavit," et post hoc stichos seu versus. et rursus idem sat longo tempore. deinde nomina imperatorum et imperatricum bonis precationibus afficiuntur. quo peracto cantores iterum multos annos concinunt. quibus adhuc canentibus expanduntur et clauduntur cortinae imperatoris; organis denuo ad modicum tempus resonantibus exeunt flammula seu vexilla. et imperatoria quidem feruntur in vestiarium, ubi asservari solent; procerum vero quodlibet ad proprias cuiusque aedes defertur. descendens imperator ad mensam se confert, quotidianum amictum ferens: at proceres supra exposita gestant gestamina.

Ceterum oratio de mensa differatur nonnihil. quoniam vero pilaticiorum mentionem antea fecimus, dicamus prius illis, ut postmodum etiam de mensa disseramus.

Cyrus magnus, rex Persarum, filius Cambysae, post obitum Astyagis avi sui hereditate etiam acquisivit imperium eius, hoc est Medorum regnum. cum igitur Persarum gens parva esset et vitam pastoriciam ageret, Cyrus, relictis Persarum moribus, utebatur ritu et consuetudine Medorum utpote gentis magnae et magnificae. horum vero iudices fe-

κριταὶ ἐφόρουν ἐπιλούρικα καὶ ἐπὶ κεφαλῆς φακεωλίδα. ἐν οὖν φακεωλίῳ ἑκάστῳ κρέματαί τε κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος μαργέλλιον συρματέϊνον, τὸ ἕτερον τοῦ φοροῦντος τῶν ὤτων καλύπτον, δηλοῦν ὡς τὸ μὲν ἀσκεπὲς τῶν ἐγκαλούντων ἐστί, τὸ δὲ σκεπόμενον οὓς τῶν κατηγορουμένων μέν, μὴ παρόντων δέ. ἐπὶ δὲ τραχήλου τῶν κριτῶν ἐκρέμαντο δύο τινὰ διὰ σιτανίων πιλατίκια
B λεγόμενα, ἅπερ εἰσὶ μαργέλλια μετὰ σύρματος, τὸ μὲν μῆκος σπιθαμῆς ἔλαττον, τὸ δὲ πλάτος παλαμιαῖον. ἅτινα ὁ τῶν Μήδων ἐφόρει βασιλεύς, ὁμοίως καὶ οἱ κριταί. ὥσπερ οὖν ἐφόρουν πάλαι οἱ στρατηγοὶ στρεπτά, τὴν τιμὴν τούτων δηλοῦντα, οὕτω καὶ τὰ πιλατίκια τὴν τιμὴν τῶν κριτῶν ἐδήλουν. ὁ τοίνυν Κῦρος τὴν τῶν Μήδων ἀρχὴν κτησάμενος, ὡς δεδήλωται, καὶ τοῖς ἔθεσι τούτων ἐχρῆτο· πολεμήσας δὲ ἔπειτα καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις συμπαρέλαβε μὲν καὶ τὴν τούτων ἀρχήν, μείζω τῆς τῶν Μήδων οὖσαν, ἀφ' ὧν καί τινα τούτων ἔθιμα ἔλαβεν, ἑαυτὸν δὲ βασιλέα Περσῶν ὠνόμαζε τιμῆς ἕνεκα τῆς τοῦ πατρὸς ἀρχῆς, εἰ
C καὶ τῶν Μήδων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἐλάττων ἦν αὐτή, ὡς εἴρηται. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς τῶν Μήδων ἀρχῆς ἔλαβε τό τε φακεώλιον καὶ τὸ ἐπιλούρικον, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν Ἀσσυρίων τὸ σκαράνικον τό τε καββάδιον καὶ τὸ δρακόντειον φλάμουλον. καὶ ἔκτοτε ἐπεκράτησε τοὺς μετὰ Κῦρον πάντας βασιλέας καλεῖσθαι Περσῶν, μέχρι καὶ τοῦ Δαρείου, ὃν καταστρεψάμενος Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων

12 τὴν τιμὴν τῶν Μήδων κτ. P   15 ἐφ' P

rebant epilorica seu superulas, et in capite lineum tegmen phaceolidem appellatum. ex quolibet phaceolio pendebat a sinistra parte margellium sive fimbria ex margella, alteram aurem eius qui gestabat obtegens. quo significabatur aurem quidem retectam accusatoribus dari, tectam vero aurem accusatis, sed absentibus, reservari. ex collo iudicum pendebant in sericis filis margellia auro ductili texta. longitudo erat spithama minor, latitudo unius palmi; quae rex Medorum ferebat, similiter et iudices. quemadmodum igitur olim exercituum duces ferebant torques, qui erant honoris indices, sic et pilaticia honorem iudicum manifestabant. Cyrus igitur regnum Medorum adeptus eorum quoque consuetudinibus utebatur, ut antea expositum est. armis vero in Assyrios sumptis eorum itidem imperium occupavit maius imperio Medorum, a quibus etiam nonnullas consuetudines mutuatus est; se ipsum vero Persarum regem appellavit, tribuens hoc paterni regni honori, licet minus esset imperio Medorum et Assyriorum, ut dictum est. ergo a Medis accepit phaceolium et epiloricum, ab Assyriis scaranicum, cabbadium et draconibus insignitum flammulum seu vexillum; et ab eo tempore mos obtinuit ut omnes post Cyrum appellarentur reges Persarum, usque ad Darium, quem cum Alexander Macedonum rex devicisset, pariter et regno

βασιλεὺς ἔσχε τὴν ἀρχὴν τούτου. ἐπεὶ δὲ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο βασιλεὺς Ῥωμαίων, βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων καλοῦνται μέχρι τοῦ νῦν καὶ οἱ ἐκείνου διάδοχοι βασιλεῖς. καὶ D *ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος τῶν Μακεδόνων ἦν βασιλεύς, ἡ δὲ Μακεδονία ὑπὸ τὴν τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων χεῖρα εὑρίσκεται, τὰ μὲν ἑῷα ἔθνη διδόασι τὴν τιμὴν τῷ βασιλεῖ ὡς διαδόχῳ τοῦ πατρικοῦ οἴκου τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰ δ᾽ αὖ ἑσπέρια ὡς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου διαδόχῳ. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.*

Κεφάλαιον ζ΄. P 89

Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως τραπέζης.

Ἐπανιτέον δὲ αὖθις ὅθεν ἐξήλθομεν. τοῦ βασιλέως μὲν οὖν εἰς τὴν τράπεζαν ἀπελθόντος καὶ καθίσαντος, ὑπηρετοῦσιν αὐτῷ ὅ τε δομέστικος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης· οὗτοι καὶ γὰρ ὑπηρετοῦσιν, εἰ παρόντες εὑρίσκονται, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ πιγκέρνης. πολυχρονίζουσι δὲ τοῦτον ἔξω τοῦ τρικλίνου ὅσοι φοροῦσι σκιάδια B *χρυσοκόκκινα, καὶ εἰσελθοῦσιν ὁρίζει ὁ βασιλεὺς εἰς πολλὰ ἔτη, καὶ ἀπέρχονται. καὶ μετ᾽ αὐτοὺς πολυχρονίζουσιν οἱ συρματεῖνα φοροῦντες. καὶ μετὰ τὸ πολυχρονίσαι καὶ τούτους, ὁ πρωτοβεστιαρίτης πρὸς τῇ πύλῃ ἱστάμενος, ἢ εἰ τύχοι λείπειν αὐτόν, ὁ*

1 *εἶχε* P 6 *τὴν*] *μεγάλην τὴν* P 7 *δσπητίου* AB
10 titulum om AB 12 *ἐπελθόντος* P 14 *ὁ ἐπὶ κέρνης* B

eius potitus est. cumque magnus Constantinus et esset et diceretur imperator Romanorum, successores eius usque ad haec tempora imperatores Romanorum salutantur; et cum Alexander fuerit rex Macedonum, Macedonia autem Romanorum imperatoris in dicione sit, Orientales populi magno honore afficiunt imperatorem tanquam successorem in paterna domo Alexandri: at populi Occidentales eundem imperatorem valde colunt ceu Constantini magni successorem. et de his quidem ita dictum esto.

Caput 7.

De mensa imperatoris.

Redeundum iterum est unde digressi sumus. imperatori ergo iam ad mensam profecto ministrant domesticus et praefectus mensae. isti enim ministrant, si praesentes sint, quemadmodum et pincerna. porro extra triclinium multos annos apprecantur omnes qui ferunt aurei et coccinei coloris pileos; quibus ingressis etiam imperator multos annos precatur, et abeunt. post istos in multorum annorum precationem prorumpunt illi qui auro ductili textos pileos gestant. qua finita protovestiarites ad ianuam stans, vel si forte absit, magnus hetaeriarcha vel

μέγας ἑταιριάρχης ἢ ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς λέγει πρὸς αὐτοὺς
"εἰς πολλὰ ἔτη ὁρίζει ὁ αὐθέντης μᾶς ὁ βασιλεύς." οἱ δὲ καὶ
εἰσελθόντες προσκυνοῦσι, καὶ ἀπέρχονται καὶ οὗτοι. ἔπειτα πο-
λυχρονίζουσιν οἱ ἐφεξῆς ἄρχοντες. καὶ οἱ μὲν φοροῦντες σκιάδια
C χρυσοκόκκινα καὶ συρματέϊνα ἀπέρχονται, ὡς εἴρηται, πλὴν τοῦ
πιγκέρνη· περιμένει γὰρ οὗτος ὑπηρετήσων ἐπὶ τῆς τραπέζης τῷ
βασιλεῖ. τοὺς δὲ κλαπωτὰ φοροῦντας, οἱ προδηλωθέντες ὑπηρέ-
ται τοὺς τόπους ἑκάστων τούτων γινώσκοντες φέρουσιν αὐτούς,
καὶ πολυχρονίζουσι καὶ οὗτοι· εἶτα λέγουσι πρὸς αὐτοὺς "εἰς
πολλὰ ἔτη ὁρίζει ὁ αὐθέντης μᾶς ὁ βασιλεύς." καὶ οὐκ ἀπέρχον-
ται, ἀλλ' ἵστανται εἰς τὴν παράστασιν.

D Ὁ δέ γε ποτεστάτος τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουϊτῶν, καὶ οὗτος
εἰς τὸν καιρὸν τῆς προκύψεως σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ ἄρχουσι μετὰ
τῶν λοιπῶν ἀρχόντων εὑρισκόμενος, προσκαρτερεῖ μέχρι καὶ τῆς
τραπέζης. καὶ μετὰ τὸ σταθῆναι τοὺς ἄρχοντας εἰς τὴν παρά-
στασιν μέχρι καὶ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ στόλου, ἐλθόντες
δὲ καὶ οὗτοι πολυχρονίζουσι Λατινικῶς. εἰσελθόντος οὖν καὶ
P 90 προσκυνήσαντος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ, ὁρίζει ὁ βασιλεὺς εἰς πολλὰ
ἔτη καὶ δίδωσι διὰ χειρὸς τῷ ποτεστάτῳ κολίκιον, καὶ ἀπέρ-
χεται.

Μετὰ δὲ τούτους πολυχρονίζουσιν καὶ ἕτεροι τῶν ἀρχόντων,
καὶ εἰσέρχονται μέχρι καὶ τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγελῶν. εἶτα καὶ ὁ

12 τῶν] ὁ P   ἐν] ἐν τῷ AB   15 τὸ vulgo om

primicerius aulae, sic affatur illos "multos annos mandat vobis imperator;" qui ingressi imperatorem venerantur, moxque recedunt. deinde multos annos comprecantur consequentes proceres. et quidem ii qui pileis aurei et coccinei coloris, auro nempe ductili textis, insigniti sunt, abeunt, ut dictum est, excepto pincerna, qui manet utpote inserviturus mensae imperatoris. illos vero qui filis aureis solidisque compactos pileos gestant, supradicti ministri, gnari quis cuivis locus competat, adducunt; qui imperatorem multorum annorum fausta acclamatione salutant; ad quos isti "multos annos mandat vobis imperator noster;" nec discedunt, sed circumstant in circumstatione.

Potestatus autem seu praetor Genuensium in Galata seu Pera habitantium, ipse etiam suis cum proceribus inter primores aulicos imperatori in solio sedenti praesens repertus, permanet usque ad mensam. et postquam aulici proceres omnes usque ad magnum drungarium classis suo quique loco consistunt, adveniunt et isti, ac imperatori multos annos Latine apprecantur. cum igitur intravit et reverentiam cum suis exhibuit, multos quoque annos imperator ipsis mandat, et manu sua porrigit potestato collicium, quo accepto abit.

Post istos multorum annorum apprecatione imperatorem prosequuntur alii itidem proceres, usque ad gregum logothetam, qui etiam tricli-

τῶν Πισσαίων ἔρχεται κόνσουλος, καὶ πολυχρονίζει καὶ οὗτος σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν. εἰσελθόντων οὖν καὶ προσκυνησάντων, ὁρίζει καὶ τούτοις διὰ ἑρμηνέως ὁ βασιλεὺς "εἰς πολλὰ ἔτη," καὶ ἀπέρχονται. καὶ μετὰ τούτους ὁ κόνσουλος τῶν Ἀγκωνιτιανῶν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ· καὶ γίνεται καὶ εἰς τού- B τους καθὰ καὶ εἰς τοὺς Πισσαίους.

Οἱ Βενέτικοι ἔρχονται μὲν εἰς τὴν πρόκυψιν, οὐ προσκαρτεροῦσι δέ, ἀλλ' ἀπέρχονται. ἡ αἰτία ῥηθήσεται μετὰ ταῦτα.

Ἔπειτα ἔρχονται καὶ πολυχρονίζουσιν καὶ οἱ Βάραγγοι, κατὰ τὴν πάτριον καὶ οὗτοι γλῶσσαν αὐτῶν, ἤγουν Ἰγκλινιστί, τὰς πελέκεις αὐτῶν συγκρούοντες κτύπον ἀποτελοῦνται.

Μετὰ γοῦν τὸ πάντας τοῦ παλατίου πολυχρονίσαι κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, μέχρι καὶ τῶν Βαρδαριωτῶν, κατὰ τὴν πάλαι πάτριον καὶ τούτων φωνήν, ἤτοι Περσιστί, εἰσέρχονται καὶ οἱ ψάλται, καὶ πολυχρονίζουσι ψάλλοντες καὶ μετ' αὐτὸ τὸ κοντάκιον C "ἡ παρθένος σήμερον ὑπερούσιον τίκτει," καὶ πάλιν τὸ πολυχρόνιον.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν μέγας δομέστικος προαπέρχεται μετὰ τῆς πρώτης τάξεως τῶν ἀρχόντων· ὁ δὲ δομέστικος τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης προϊστάμενος τῷ βασιλεῖ ὑπηρετεῖ, συνυπηρετοῦντα ἔχων καὶ τὸν ἐπὶ τραπέζης, κράζων οὗτος ἕκαστον τῶν ἀρχόντων κατὰ τὸν τόπον αὐτοῦ, ἤτοι ἀπὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίου καὶ κάτω, δίδωσι

13 πάλαι om P 15 τὸ πολυχρόνιον ψάλλ. margo P 19 τοῦ] ἦως ὁ P 20 προϊστάμενος] ὡς προείρηται BP τῷ βασιλεῖ — 21 ἐπὶ τραπέζης om P et nescio an B

nium ingrediuntur. deinde venit Pisanorum consul, qui et ipse cum suis secundum ordinem suum imperatori longaevitatem optat. ingressis igitur, post reverentiam imperatori exhibitam, imperator per interpretem multos annos habere iubet. quo peracto discedunt, hos sequitur consul Anconitanorum cum suis; cum quibus idem modus observatur qui cum Pisanis.

Veneti veniunt quidem ad consessum in solio, at non manent usque ad mensam, sed abeunt. causa suo loco explicabitur.

Postea veniunt et multos annos precantur Barangi, patria sua lingua, nempe Anglicana; concussisque invicem securibus suis strepitum edunt.

Postquam igitur omnes palatini ex ordine quique suo hoc officio defuncti sunt, etiam usque ad Bardariotas, vernacula sua, hoc est Persica lingua usos, ingrediuntur cantores multosque annos cantando precantur, psallentes postea contacium illud "virgo hodie supersubstantialem parit;" iterumque canticum longaevitatis repetunt.

Postquam autem magnus domesticus cum prima classe procerum abiit, domesticus, vel praefectus mensae, uti dictum est, nominatim advocat unumquemque ex primatibus, a protovestiario et deinceps, dat-

μίνσον ἀπὸ τῆς τραπέζης· ὃν λαμβάνων ὁ ἄρχων ὑποχωρεῖ μὲν τῆς τραπέζης μέχρι καὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἵσταται κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ, ἱστάμενα δὲ ἐκεῖσε βασιλικὰ παιδόπουλα ἐπαίρουσι τοὺς
D μίνσους ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ οὕτως ἀπέρχονται πάντες. τοῦτο δὲ γίνεται οὕτω μέχρι καὶ τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγελῶν· μεθόριον γὰρ ὥσπερ ἵσταται οὗτος, ἐπεὶ οὔτε χρυσοῦν σκαράνικον οὔτε ἐρυθρὸν φορεῖ. οἱ δὲ μετὰ τοῦτον καὶ κάτω, ὅσοι δηλονότι σκαράνικα κόκκινα φοροῦσιν, τοὺς μίνσους λαμβάνοντες καὶ μέχρι τῆς τοῦ τρικλίνου θύρας φέροντες πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἀνθρώπους διδόασι, καὶ ἀπέρχονται πάντες, ὡς εἴρηται, προσκαρτεροῦντος ἐξ αὐτῶν οὐδενός.

Εἰ δεήσει δὲ τὸν βασιλέα πιεῖν, ὁ πιγκέρνης ὑπηρετεῖ τοῦτο, οὐ κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντοτε τοῦ βασιλέως
P 91 ἐσθίοντος κιρνᾷ, εἰ παρὼν εὑρίσκεται· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ κερνῆς. καὶ κατὰ μὲν τὸ παλαιὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀκολουθῶν τῷ βασιλεῖ ἔφερε κωθώνιον μετὰ ἁλύσεως, ὡς ἄν, εἰ ἐν χρείᾳ γένοιτο πιεῖν αὐτὸν ἀπὸ βρύσης ἢ ποταμοῦ, δῷ τοῦτο καὶ πίῃ· τοῦτο δὲ κατὰ τὸ παρὸν οὐκ ἐνηργεῖτο.

Μετὰ μέντοι τὸ δεῖπνον τοῦ βασιλέως ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ ἀπελθόντος πολυχρονίζουσιν οἵ τε δεσπόται, οἱ σεβαστοκράτορες καὶ οἱ Καίσαρες· πρὸς οὓς καὶ ὁρίζει ὁ βασιλεὺς δι' ἑαυτοῦ εἰς

8 λαμβάνουσι A 14 οὗτος κιρνᾷ A 16 κωδώνιον B 17 βρύσου P 19 τὸν βασιλέα — 20 ἀπελθόντα A

que ferculum de mensa. quo accepto recedit is qui accepit, in locum quem ex ordinis praescripto tenere solet. stant autem ibi imperatorii famuli, qui ex manibus eorum fercula accipiunt, et ita omnes abscedunt. hoc hunc in modum fit usque ad logothetam gregum: est enim iste quasi limes et terminus quidam, cum neque aureum scaranicum neque rubrum ferat. qui vero inferiores sunt isto, nimirum quotquot scaranica coccinea gestant, accepta fercula usque ad fores triclinii portant, ubi ea famulis suis tradunt, disceduntque omnes, ut dictum est, nemine remanente.

Si imperator bibere velit, pincerna poculum porrigit, non solum in festis, sed et alias semper imperatore epulis accumbente poculum miscet, si praesens sit: propterea enim pincernae nomen tulit, a mistura scilicet seu mistione. et olim quidem extra civitatem imperatorem comitans ferebat suspensum ex catenula pocillum, ut si imperator siti urgeretur, ex fonte vel fluvio haustum porrigeret. quod hoc tempore non est usitatum.

Post coenam imperatorem suum in conclave se recipientem fausta multorum annorum apprecatione prosequuntur despotae sebastocratores et Caesares. quibus ipse imperator per se multos annos reprecatur,

πολλὰ ἔτη, καὶ ἀπέρχεται. μετ' αὐτοὺς πολυχρονίζουσιν ὡσαύτως καὶ ὅσα τῶν κατὰ γένος προσηκόντων τῷ βασιλεῖ ἀρχοντόπουλά εἰσιν ἀσκεπῆ.

Τῇ δὲ ἐπαύριον εἰς μὲν τὸν ὄρθρον τῆς συνήθους παραστάσεως B γενομένης ὅ τε βασιλεὺς καὶ οἱ ἄρχοντες φοροῦσι τὰ συνήθη καθ' ἡμέραν φορέματα, εἰς δὲ τὴν λειτουργίαν ὁ μὲν βασιλεὺς φορεῖ ῥοῦχον μαργαριταρένον, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ἓν ὧν ἐμνήσθημεν πρότερον φορεῖν αὐτὸν φορεμάτων κατὰ τὸν τῆς λειτουργίας καιρόν, οἱ δὲ ἄρχοντες τὰ ἑαυτῶν φορέματα, ὡς δεδήλωται.

Μετὰ μὲν οὖν τὴν λειτουργίαν, τοῦ βασιλέως εἰς τὴν τράπεζαν παραγενομένου, πρὸ τοῦ τοῦτον καθίσαι, ἔρχεται ὁ πρωτοπαπᾶς ἤ τις τῶν ἱερέων ἕτερος, καὶ ποιῶν εὐχὴν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης διὰ τὸ τὴν τεσσαρακοστὴν παρελθεῖν, ἀρχὴν δὲ C τὴν κρεωφάγον λαβεῖν, λαμβάνει ἄρτον καὶ μίνσον, καὶ ἀπέρχεται. ἔπειτα δὲ προσκαλεῖται ὁ πρωτοβεστιαρίτης τὸν μέγαν δομέστικον εἰς τὴν τράπεζαν. τοῦ οὖν βασιλέως καθίσαντος ὑπηρετεῖ ὁ μέγας δομέστικος οὕτω. παρίσταται πρῶτος οὗτος δὴ ὁ μέγας δομέστικος ἐνεγγὺς τῷ βασιλεῖ, μετὰ τοῦτον ὁ τῆς τραπέζης δομέστικος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης. διακομίζοντος δὲ μίνσους τοῦ δομεστίκου τοῦ δομεστικίου, οὓς μέλλει φαγεῖν ὁ βασιλεύς, καὶ διδόντος τῷ ἐπὶ τῆς τραπέζης, τοῦ δὲ τῷ τῆς τραπέζης δομεστίκῳ, τούτου δὲ αὖ πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον, ὁ μέγας δομέστικος τίθησιν αὐτοὺς ἔμπροσθεν τοῦ βασι-

11 τοῦ vulgo om 12 ἤ τις τῶν ἱερέων ἕτερος om A 18 συνεγκὺς A

abitque. hos in eodem officii genere subsequuntur pueri honorarii, qui imperatorem sanguine attingunt et nudis capitibus incedere solent.

Postero die, tempore matutino, solita circumstatione instituta, imperator et proceres consueta in dies singulos gestamina gestant. et imperator quidem ad liturgiam seu missam gestat amictum ex margaritis confectum, capite autem gestat unum ex illis gestaminibus quae prius diximus eum ferre solere, dum liturgia peragitur. proceres suis quique gestaminibus insigniti sunt, ut explicatum est.

Absoluta liturgia, imperatore iam ad mensam praesente, prius quam accumbat, venit protopapa aut alius de sacerdotum numero, et benedicens imperatoriam mensam eo quod quadragesima iam effluxerit tempusque carnis edendae iam advenerit, accepto pane et ferculo discedit. deinde protovestiarites accersit magnum domesticum ad mensam. imperatore igitur iam accumbente, magnus domesticus ministrat hunc in modum. stat magnus domesticus proximus imperatori, post eum domesticus mensae, post istum praefectus mensae. adferente igitur fercula domestico rei domesticae quibus imperator vesciturus est, tradit ea praefecto mensae, hic domestico mensae, iste magno domestico, qui

D λέως. καὶ ἐσθίοντος οὖν, εἰ δέῃ πιεῖν, ὑπηρετεῖ ὁ πιγκέρνης, ὡς εἴρηται, εἰ ἐνδημῶν εἴη· εἰ δὲ μή, καὶ ὁ ἐντιμότερος κιρνᾷ τῶν ἀρχόντων. οἱ τοῦ δομεστικίου τοίνυν δομέστικοι τοὺς μίνσους ἅπαντας φέροντες τιθέασιν ἐπ' ἐδάφους. εἶτα οἱ προδηλωθέντες ἄρχοντες ὑπηρέται, ἤγουν ὅ τε πρωτοβεστιαρίτης, ὁ μέγας ἑταιριάρχης καὶ ὁ τῆς αὐλῆς πριμμικήριος, τοὺς ἄρχοντας προσκαλοῦνται εἰς τὴν παράστασιν· οἱ δὲ καὶ παραγενόμενοι ἵστανται ἕκαστοι εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν. ἔπειτα εἰσέρχονται καὶ οἱ ψάλται μετὰ τῶν ἐπιρριπταρίων καὶ καμισίων αὐτῶν, καὶ ψάλλουσιν P 92 ἰδιόμελον τὸ τῆς ἑορτῆς, ἤτοι τὸ μάγοι Περσῶν βασιλεῖς. ψαλλόντων οὖν τούτων ὁ μὲν βασιλεὺς μικρὸν ἀπεχόμενος τοῦ ἐσθίειν κάθηται· ὁ δὲ μέγας δομέστικος, ὁ δομέστικος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης ὑποχωροῦσι πλαγίως μέχρι καὶ τοῦ τοίχου. καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τούτους τὴν ψαλμῳδίαν τοῦ βασιλέως αὖθις ἀρξαμένου ἐσθίειν, ὁ μέγας δομέστικος πρὸς τὴν τράπεζαν ἀπελθὼν κατέρχεται πρὸς τὸ ἄκρον, καὶ καλεῖ κατ' ὄνομα τόν τε πρωτοψάλτην, τὸν δομέστικον, τὸν λαμπαδάριον καὶ τὸν μαΐστορα. ἐλθοῦσιν οὖν καὶ δίδωσιν μίνσους αὐτοῖς· οὓς καὶ ἀπαίροντες οἱ κανονάρχαι ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν, ὥσπερ τὰ παιδόπουλα ἀπὸ τῶν ἀρ- B χόντων, ὡς εἴρηται, ἐκβάλλουσιν ἔξω. καὶ μετὰ τοῦτο λέγει πάλιν ὁ μέγας δομέστικος "ἔλθετε καὶ ὑμεῖς." καὶ ἐρχόμενοι πάντες οἱ ἀναγνῶσται ἐπαίρουσι μίνσους, καὶ φέρουσιν τούτους δι'

1 δεήσει margo P 11 ἀποσχόμενος A 21 ἐλᾶτε καὶ ἐσεῖς A 22 ἀπαίρουσι P

anteponit ea imperatori. si inter edendum bibere velit, ministrat pincerna, si non absit peregre, ut dictum est. sin minus, ex proceribus eminentior poculum miscet. domestici itaque seu curatores rei domesticae allata omnia fercula humi reponunt. deinde praenominati proceres, ministri mensae imperatoriae, videlicet protovestiarites, magnus hetaeriarcha et aulae primicerius, proceres alios ad circumstationem advocant; illi vero accedentes stant suo quisque loco. postea ingrediuntur etiam cantores cum suis pileis et camisiis, canuntque festi proprium canticum, nempe illud: "magi Persarum reges." his igitur concinentibus, abstinet paululum imperator ab edendo. at magnus domesticus, domesticus mensae, et praefectus mensae subducunt se ad latus usque ad parietem. postquam isti cantandi finem fecerunt et imperator iterum comedere coepit, magnus domesticus ad mensam reversus, extremam eius partem occupat, vocatque nominatim primum cantorem, chori domesticum, lampadarium et magistrum, traditque accedentibus illis fercula; quae de manibus eorum tollunt canonarchae, quemadmodum imperatorii pueri a proceribus, ut antea dictum est, et foras efferunt. postea iterum dicit magnus domesticus "accedite et vos;" acceduntque omnes

ἑαυτῶν. καὶ μετ' αὐτοὺς στραφέντες οἱ κανονάρχαι ἐπαίρουσι καὶ τοὺς ἑαυτῶν μίνσους, καὶ ἀπέρχονται.

Εἶτα ἔρχεται ὁ μέγας δομέστικος πλησίον τοῦ βασιλέως, καὶ μετ' ὀλίγον λέγει πρὸς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τὸν πανυπερσέβαστον οὕτω, πανυπερσέβαστε, καὶ ἐλθόντι δίδωσι μίνσον, ὃν παρευθὺς παιδόπουλον ἀπὸ τῶν αὐτοῦ λαμβάνει χειρῶν, καὶ ἀπελθὼν δίδωσιν ἀνθρώπῳ τοῦ αὐτοῦ πανυπερσεβάστου· ὁ δὲ ἀπέρχεται, καὶ ἵσταται πάλιν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. ὁμοίως λέγει C καὶ τῷ ἀνεψιῷ τοῦ βασιλέως τῷ πρωτοβεστιαρίῳ, καὶ γίνεται καὶ εἰς αὐτὸν οὕτω. τοὺς δὲ ἑτέρους ἀνεψιοὺς τοὺς μὴ ὀφφίκια ἔχοντας κράζει οὕτως, ἀνεψιὲ τοῦ αὐθέντου μας τοῦ βασιλέως, ἢ ἐξάδελφε, ἢ θεῖε. καὶ ἔρχεται ὁ προϊστάμενος τούτων, εἶτ' ἐφεξῆς οἱ λοιποὶ κατὰ τὸν τόπον εἰς ὃν ἕκαστος ἵστατο· καὶ γίνεται καὶ εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν παιδοπούλων ὥσπερ καὶ εἰς τὸν πρωτοβεστιάριον καὶ τὸν πανυπερσέβαστον, καθὰ προδεδήλωται.

Ἔπειτα κράζει τοὺς ἄρχοντας πάντας ὀνομαστί, μέχρι καὶ αὐτῶν πάντων τῶν σκαράνικα φορούντων κόκκινα. καὶ πάντων D μίνσους λαμβανόντων ἐξέρχεται οὐδὲ εἷς, ἀλλὰ πάντες ἵστανται εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου τιμήν.

Ἔπειτα μετὰ τὸν πρωτονοτάριον ἔρχονται οἱ πριμμικήριοι οἱ τῶν Βαράγγων καὶ πάντες οἱ Βάραγγοι μετ' αὐτῶν, καὶ λαμβάνουσι μίνσους καὶ οὗτοι· μετ' αὐτοὺς στρατιῶται καὶ παραμοναὶ

6 λαμβάνων A 11 μας] καὶ P 13 ἵσταται P

lectores, tolluntque et suis manibus asportant fercula. quod post ipsos similiter canonarchae reversi factitant, et abeunt.

Deinde accedit magnus domesticus prope ad imperatorem; et paulo post dicit ad nepotem imperatoris panhypersebastum hoc pacto: "panhypersebaste;" et venienti dat ferculum, quod statim de manibus eius tollit puer honorarius, et abiens tradit panhypersebasti famulo. ille vero abit, iterumque locum sibi debitum occupat. similiter etiam dicit nepoti imperatoris, qui protovestiarius est, fitque cum eo in eundem modum. alios autem nepotes nullo officio insignitos sic advocat "nepos domini imperatoris" vel "patruelis" aut "patrue;" et accedit qui his potior est; quem ordine sequuntur reliqui secundum locum quem quisque tenet. idemque erga illos fit ab honorariis pueris, quod erga protovestiarium et panhypersebastum, ut prius expositum est.

His peractis advocat nominatim cunctos proceres usque ad illos qui coccinea scaranica gestant, et omnibus fercula accipientibus ne unus quidem egreditur, sed manent in suo quique loco propter magni domestici reverentiam.

Post protonotarium veniunt primicerii Barangorum omnesque Barangi cum ipsis, qui et ipsi accipiunt fercula. quos sequuntur milites

καὶ ἕτεροι πλεῖστοι. ἅπαντες δὲ οὗτοι ἀπὸ τοῦ μεγαλωτέρου μέχρι καὶ τοῦ μικροτέρου διὰ τῆς τοῦ μεγάλου δομεστίκου χειρὸς λαμβάνουσι τοὺς μίνσους, καὶ ἀπέρχονται· τῶν γὰρ τοῦ δομεστικίου δομεστίκων τοὺς ἐπ' ἐδάφους κειμένους μίνσους δι' ἑαυτῶν εἰς τὸ ἄκρον τῆς βασιλικῆς τραπέζης τιθέντων (καὶ γὰρ ἔχουσιν οὗτοι
P 93 ἐπ' ἀδείας τοῦτο τότε καὶ μόνον ποιεῖν) ὁ μέγας δομέστικος, ὡς εἴρηται, ἀπὸ τῆς τραπέζης τούτους ἀπαίρων διαδίδωσι. καθ' ἣν δ' ὥραν οὗτος τοὺς τοιούτους διανέμει μίνσους, εἴπερ ὁ βασιλεὺς ἐν χρείᾳ τινὸς γένοιτο, παρά τε τοῦ δομεστίκου καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης ὑπηρετεῖται.

Μετὰ δὲ τὸ τὸν μέγαν δομέστικον πρὸς πάντας διανεῖμαι τοὺς μίνσους, τοῦ δομεστίκου καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης ὑποχωρησάντων, ὑπηρετεῖ αὖθις τῷ βασιλεῖ ὁ μέγας δομέστικος, καὶ πᾶσι μὲν οὗτος διαδίδωσι τοὺς μίνσους, ὡς εἴρηται, τούτῳ δὲ ὁ βασιλεὺς αὐτοχείρως.

B Ὅσα μὲν οὖν ἄλλοις δίδονται εἴτε χρυσία εἴτε ἀργύρια διὰ μίνσων, εἰσκομίζονται αὖθις εἰς τὸ βεστιάριον· τὸ δὲ σκεῦος ὃ μέγας δομέστικος διὰ τῆς τοῦ βασιλέως λαμβάνει χειρός, εἴτε χρυσοῦν εἴτε ἀργυροῦν εἴη, εἰσκομίζεται οὐδαμῶς, ἀλλ' ἔχει τοῦτο δῶρον αὐτός.

Ἔπειτα μετὰ τὸ ἀπαρθῆναι τὸ μινσάλιον, τοῦ δομεστίκου τοῦ δομεστικείου κομίσαντος ἄρτον ἐν παναγιαρίῳ, ὁ βασιλεὺς

8 τοῦ δομεστικίου add A 9 καὶ τοῦ] καὶ τῶν A 11 τὸ vulgo om 16 εἴτε χρυσάφια εἴτε ἀσήμια A 22 κομίζοντος P

aulici et stationarii et alii plurimi; qui omnes a maximo ad minimum usque ex manu magni domestici fercula accipiunt, et abeunt. cum enim domestici seu curatores rei familiaris fercula humi posita suis manibus in mensa imperatoris reponunt (huius enim faciendi tunc solum potestatem habent), magnus domesticus, ut dictum est, ea ex mensa tollit et dividit. quo autem tempore iste fercula distribuit, si qua re imperator interea egeat, domesticus et praefectus mensae subveniunt.

Ceterum postquam magnus domesticus omnibus fercula impertiit, domestico et praefecto mensae recedentibus, imperatori iterum ministrat magnus domesticus, qui, ut explicatum est, omnibus dat fercula: magno autem domestico ipsemet imperator sua manu ferculum porrigit.

Et vasa quidem ferculorum quae aliis dantur, sive aurea sint sive argentea, rursus inferuntur in vestiarium: at vas illud quod magnus domesticus ex imperatoris manu accipit, sive aureum sit sive argenteum, non infertur amplius in vestiarium, sed magnus domesticus tanquam sibi donatum retinet.

Sublata mensae mappa, cum domesticus rei domesticae panem adfert in panagiario, imperator statim surgit. scabellum vero quod impe-

εὐθέως ἀνίσταται. ὃ δὲ πατεῖ σουππέδιον, τῶν τῷ βασιλεῖ κατὰ γένος προσηκόντων νέων ἀπὸ τῶν ἀσκεπῶν τις δραμὼν ἀμφοτέραις κατέχει χερσίν, ὥστε τὸν βασιλέα ἑδραίως πατεῖν. τὸ δέ γε παναγιάριον ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης λαβὼν ἐπάνω τίθησι τῆς τραπέζης, C καὶ ὑψῶν παναγίαν δίδωσι ταύτην τῷ δομεστίκῳ, ὁ δὲ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, οὗτος δὲ τῷ βασιλεῖ. καὶ ἅμα τῷ παναγίαν λαβεῖν ἐν τῷ στόματι πάντες βοῶσι τὸ πολυχρόνιον. καὶ ὁ πιγκέρνης αὐτίκα τὸ τοῦ οἰνοχείου φέρει σκουτέλιον, κρατῶν καὶ μανδύλιον, ἐπεὶ προαπῇραν, ὡς εἴρηται, τὸ μινσάλιον.

Εἶτα τοῦ μὲν βασιλέως καθίσαντος, τοῦ δὲ μεγάλου δομεστίκου, τοῦ δομεστίκου καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀράντων τὴν τράπεζαν, λαμβάνουσι ταύτην οἱ τοῦ δομεστικείου δομέστικοι. τῶν δὲ μετὰ τοῦτο προσκυνησάντων, λέγει ὁ βασιλεὺς τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ μεγάλῃ τῇ φωνῇ "εἰς πολλὰ ἔτη, μέγα δομέστικε." D ἔπειτά φησι πρὸς αὐτὸν ἄπελθε, καὶ παρευθὺς συνεξέρχονται πάντες τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ.

Ἔτι καὶ ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων βασιλείας κατῆλθέ τι φόρεμα μέχρι καὶ τῶν νῦν βασιλέων, γρανάτζα λεγόμενον, ὅπερ καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς ἄνευ ζώνης, οὗ κρεμάμενα τὰ μανίκια διήκουσι μέχρι καὶ ἀστραγάλων· ὃ δὴ φόρεμα καὶ τῶν ἀρχόντων ἕκαστοι ἔχουσιν ἐπ' ἀδείας φορεῖν, πλὴν ἐζωσμένον, τῶν μανικίων ἐμπεπηγμένων ὄντων πρὸς τὴν ζώνην ὄπισθεν. καὶ ὃ μὲν ὁ βασιλεὺς φορεῖ, P 94

1 εἰσοπέδιον A, ἰσοπέδιον B 6 βαλεῖν A 8 σκουτέλι AB 14 τῇ φωνῇ om A

rator pedibus premit, iuvenum quispiam ex iis qui imperatori sanguine iunguntur et sine capitis tegmine in aula versantur, accurrens utraque manu tenet, ut imperator firmius consistat. porro praefectus mensae acceptum vas panagiarium mensae imponit, et elevans panem panagiam dictum dat illam domestico mensae, ille magno domestico, hic imperatori. et quam primum panagiam ori inserit, omnes accinunt "ad multos annos." et confestim pincerna vini et aquae poculo discum supponendum affert cum mantili, quia mensaria mappa iam antea ablata fuit, ut dictum est.

Posthaec imperatore considente, magno autem domestico, domestico et praefecto mensae mensam amolientibus, accipiunt illam rei domesticae domestici sive administri. tribus vero illis imperatori reverentiam exhibentibus, dicit imperator magno domestico sonora voce "ad multos annos, magne domestice." deinde subiungit "abi, ilicet," et sine mora omnes cum magno domestico exeunt.

Ceterum ab imperio Assyriorum pervenit usque ad hodiernos imperatores gestamen quoddam granatza appellatum, quod imperator fert etiam sine cingulo, ex quo dependentes manicae descendunt usque ad talos; cuius gestaminis ferendi singulis proceribus libera est potestas, sed cum cingulo manicisque a tergo zonae illigatis. et illud quidem

καλεῖται γρανάτζα, ὡς εἴρηται, τὸ δὲ τῶν ἀρχόντων λαπατζᾶς. ὅπως δέ, ἄδηλόν ἐστιν.

Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἄρχοντες οὕτω· τοῦ δὲ μεγάλου δομεστίκου καὶ αὐτὸ τοῦτο φοροῦντος ἐζωσμένον κατὰ τοὺς ἄλλους, τὸ μὲν ἓν τῶν τοῦ τοιούτου λαπάτζα μανικίων ἔνι ἐμπεπηγμένον, τὸ δὲ ἕτερον κρέμαται τιμῆς ἕνεκα, ἐπεὶ τοῦ βασιλέως ἀμφότερα, ὡς εἴρηται, κρέμανται.

Καὶ τὰ μὲν ἐν τῷ παλατίῳ ὑπηρετήματα τοῦ μεγάλου δομε-
B στίκου ταῦτά ἐστι, καθὼς εἴπομεν, τὰ δὲ ἐκτὸς μετ᾽ ὀλίγον ῥηθήσεται καὶ αὐτά.

Ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς πεντάκις τοῦ ἔτους τρώγει ἐν τῷ τρικλινίῳ, πάντων παρισταμένων ἀρχόντων καὶ ἐνδεδυμένων τά τε σκαράνικα καὶ τὰ καββάδια αὐτῶν, ἤγουν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, τῶν φώτων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν βαΐων, τῆς μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἴπομεν δὲ κατὰ μέρος περὶ μιᾶς τούτων, τῆς τοῦ Χριστοῦ δηλονότι γεννήσεως, ῥητέον ἤδη καὶ περὶ τῶν λοιπῶν.

P 96 ## Κεφάλαιον ή.

Ἑορτὴ τῶν Ἐπιφανείων.

Ἡ μὲν οὖν τῶν θείων Θεοφανείων ἑορτὴ γίνεται ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως· ὁ δὲ μετὰ τὴν λειτουρ-

11 τρικλίνῳ margo P 16 δηλονότι om A 17 ἤδη] δὲ δὴ P 18 ή] ε΄ A 19 περὶ ἑτέρων διαφόρων ἑορτῶν ἐν αἷς ἀπέρχεται ὁ βασιλεύς, εἰ ἐνδημῶν τῇ Κωνσταντινουπόλει εὑρίσκεται A

quod imperator gestat vocatur granatza, ut antea dictum, procerum vero lapatza. ratio incerta est.

Et alii quidem primores ita se gerunt, magnus autem domesticus ipse etiam hoc gestamen fert cinctus instar aliorum: verum altera manica lapatzae cingulo constringitur, altera libere dependet, honoris causa, cum imperatoris ambae manicae dependeant, ut dictum est.

Et haec quidem sunt magni domestici in palatio ministeria, prout exposuimus: quae vero extra palatium obeat, paulo post exponentur.

Cum autem imperator quinquies in anno cibum sumat in triclinio, universis aulae proceribus adstantibus indutisque sua scaranica et cabbadia, nempe in festo nativitatis domini, luminum, palmarum, magna dominica paschatis et sancti spiritus, iam vero sigillatim de uno ex his festis disseruerimus, restat ut et de reliquis tractemus.

Caput 8.

Festum Epiphaniae.

Festum divinae Epiphaniae eodem modo peragitur quo nativitatis domini. ceterum consecratio et adspersio aquae post liturgiam fit ab

γίαν ἁγιασμός, εἰ πατριάρχης εὑρίσκεται οἰκουμενικός, γίνεται παρ' αὐτοῦ, εἰ δὲ μή, παρά τινος τῶν ἑτέρων πατριαρχῶν, ἢ τοῦ Ἀλεξανδρείας ἢ τοῦ Ἀντιοχείας ἢ τοῦ Ἱεροσολύμων, ἐὰν ἐνδημῶν B τύχῃ. εἰ δ' ἴσως μηδένα τούτων εἶναι συμβαίη, ποιεῖ τὸν ἁγιασμὸν ὁ τοῦ παλατίου πρωτοπαπᾶς. δίδοται δὲ παρὰ μὲν τοῦ πατριάρχου τῷ βασιλεῖ λαμπάς, παρὰ δὲ τῶν προρρηθέντων ὑπηρετῶν τοῖς ἐν ἀξιώμασι καὶ πᾶσι τοῖς τε ἐντὸς τῆς παραστάσεως ἄρχουσι καὶ τοῖς ἐν τῇ αὐλῇ, ὡσαύτως τῷ τε ποτεστάτῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ.

Κεφάλαιον θ'. A

Ἑορτὴ τῆς σταυροπροσκυνήσεως.

Κυριακῇ τῆς σταυροπροσκυνήσεως, τῆς παραστάσεως ἱσταμένης κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν προειρημένων ἑορτῶν, περὶ τὸ τέλος τοῦ ὄρθρου φέρει τὸν σταυρὸν ἀπὸ τῆς τοῦ παλατίου ἐκκλησίας B μετὰ τῶν ψαλτῶν ὁ ἀρχιδιάκονος, φορῶν μὲν τὸ σύνηθες αὐτῷ στιχάριον, φορῶν δὲ ἐπ' αὐτοῦ καὶ φελώνην, οὐ μὴν καὶ ἐπιτραχήλιον ἀλλ' ὠράριον, τὸ "σῶσον κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον P 97 τὴν κληρονομίαν σου" ψαλλόντων· καὶ ὁ βασιλεὺς προσυπαντᾷ τούτῳ τῆς παραστάσεως ἱσταμένης εἰς τὴν τῆς θύρας εἴσοδον, καὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ἀναλογίου τεθέντος ἀσπάζεται τοῦτον ὁ βασιλεύς· ἔπειτα ὑποστρέφει, καὶ ἵσταται πάλιν εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν ἀπέρχεται καὶ προσκυνεῖ

oecumenico patriarcha, si praesens sit; sin minus, ab aliquo ex patriarchis, nimirum ab Alexandrino vel Antiocheno vel Hierosolymitano, si forte tunc Cpoli versetur. si nullus horum adsit, consecratio peragitur a palatii protopapa. imperatori autem tradit patriarcha cereum maiorem. a praedictis vero ministris dantur cerei iis qui in dignitate sunt, et omnibus circumstationis proceribus aulicisque, similiter et potestato Genuensium et qui in eius comitatu.

Caput 9.

Festum adorationis crucis.

Dominica quae adorationi sanctae crucis deputata est, consistente iam circumstatione pro consuetudine supra dictorum festorum, circa finem adfert archidiaconus cum cantoribus ex palatii ecclesia crucem, gestans consuetam diacono tunicam, ferens etiam super ipsa casulam, non tamen stolam sacerdotalem sed diaconicam, id est orarium; canuntque illud "salvum fac, domine, populum tuum, et benedic haereditati tuae;" et imperator, sic circumstante comitatu aulico, obviam it usque ad ianuam, crucemque in pulpito positam osculatur. quo peracto revestitur, et stat in throno suo. post missionem venit imperator, iterum-

αὖθις καὶ ἀσπάζεται τὸν σταυρόν. καὶ εὐθέως αἴρουσι τοῦτον τοῦ βασιλέως προπέμποντος μέχρι καὶ τῆς τοῦ τρικλινίου θύρας, καὶ πλέον οὐδέν.

Ἡ δὲ αἰτία τοῦ τὸν ἀρχιδιάκονον φελώνην κατὰ ταύτην τὴν ἑορτὴν φορεῖν ἐστὶν αὕτη, ὅτι κατὰ τὸ πρῶτον οἱ ἐξωκατάκοιλοι
B *ἱερεῖς εὑρίσκοντο ἔχοντες ἕκαστοι ἐκκλησίας καὶ ὑπ' αὐτοὺς κλῆρον. διὰ τοῦτο κατὰ τὰς μεγάλας καὶ ἐπισήμους τῶν ἑορτῶν ἡμέρας ὄντων ἑκάστου εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν, ὁ πατριάρχης οὐκ εἶχεν ὑπηρέτας ἐντίμους μεθ' ἑαυτοῦ. τῶν πατριαρχῶν οὖν τις ἠθέλησεν αὐτοὺς διακόνους εἶναι πρὸς τὸ ὑπηρετεῖν αὐτῷ ἐν ταῖς τοιαύταις τῶν ἑορτῶν· ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν. ὅταν οὖν ὁ πατριάρχης σφραγίζει τοὺς τοιούτους ἐξωκατακοίλους, ἤγουν ἢ μέγαν οἰκονόμον ἢ μέγαν σακελλάριον ἤ τινα ἕτερον ἐξ αὐτῶν, ποιεῖ αὐτὸν φορεῖν φελώνην, ὡς καὶ πρότερον καθὸ ἱερεὺς ἐφόρει, οὐ μὴν καὶ ἐπιτραχήλιον, ἀλλ' ὠράριον. ὅθεν ὁ βασιλεύς, ὅτε προβάλ-*
C *λεται ἀρχιδιάκονον, ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν ἐξωκατακοίλων τάξεως ὡς ἐντιμοτέρων τῶν ἄλλων ὄντων προβάλλεται τοῦτον, καὶ οὐκ ἄλλοθεν. διὸ καὶ κατὰ τὸν ῥηθέντα λόγον φορεῖ ὁ ἀρχιδιάκονος κατὰ ταύτην καὶ μόνην τὴν τῆς σταυροπροσκυνήσεως ἑορτὴν ἐν τῷ παλατίῳ φελώνην, καὶ οὐκ ἄλλοτέ ποτε. εἰ δὲ τύχοι μὴ εἶναι ἀρχιδιάκονον, φέρει τὸν σταυρὸν ὁ τυχὼν διάκονος.*

Εἰδέναι δεῖ ὅτι ὑπὲρ ὅλης τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακο-

2 *τρικλίνου* margo P 5 *ἐξ κατάκοιλοι* AB 11 *τοιαύταις ἡμέραις τῶν* B 12 *ἐξ κατακοίλους* AB 15 *ὅθεν* add A

que crucem adorat et osculatur; quam statim tollunt comitante eam imperatore usque ad triclinii ianuam, et non ulterius.

Causa autem cur archidiaconus hoc festo ferat casulam sacerdotalem, est ista, quia ab initio exocatacoeli sacerdotes sub se habebant proprias ecclesias et proprium clerum. quapropter cum magnis et illustribus festis quilibet sua in ecclesia occuparetur, patriarcha ministris honoratioribus carebat. quidam igitur ex patriarchis voluit illos diaconos tantum esse, ut in huiusmodi festis ipsi ministrarent. quod et perfecit. quando igitur patriarcha tales exocatacoelos ordinat, nempe vel magnum oeconomum vel magnum sacellarium vel alium ex horum numero, dat ei potestatem ferendi casulam sacerdotalem, quemadmodum antea ferebant cum sacerdotes essent: at non stolam sacerdotalem verum diaconicam tantum, id est orarium. imperator igitur quando designat archidiaconum, ex exocatacoelorum ordine tanquam ceteris honoratiore eum designat, nec aliunde assumit. quocirca fert archidiaconus in hoc, et quidem solo, adorationis crucis festo in palatio casulam; neque unquam alias. si non sit archidiaconus, tunc crucem fert obvius quisque diaconus.

Scire oportet tota sancta et magna quadragesima sacerdotes et dia-

στῆς οἱ ἱερεῖς τε καὶ οἱ διάκονοι πορφυρᾶ στιχάρια καὶ φελώνας φοροῦσι, πλὴν τῆς τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἑορτῆς τῶν βαΐων, καὶ τοῦ μεγάλου σαββάτου.

Κεφάλαιον ι΄. P 99

Ἑορτὴ τῶν βαΐων.

Τῇ ἑορτῇ τῶν βαΐων προετοιμάζεται μὲν ὁ περίπατος διὰ
μέσης τῆς ἑβδομάδος, ἀπὸ τοῦ κελλίου τοῦ βασιλέως διήκων
μέχρι καὶ τῆς ἐκκλησίας, διὰ δὲ τῆς τοῦ σαββάτου τοῦ Λαζάρου
νυκτὸς καταπάττουσι τὸ ἔδαφος μὲν τοῦ περιπάτου, ἐνδύουσι δὲ
πάντας τοὺς στύλους ἢ διὰ μυρτινῶν ἢ δαφνῶν ἢ ἐλαιῶν. καὶ
ἐπιφωσκούσης τῆς κυριακῆς φαίνεται ἐξαίφνης κατεσκευασμένος
ἅμα καὶ ἕτοιμος ὁ περίπατος. τοῦ οὖν ὄρθρου ψαλλομένου ἀλ- B
λάσσει ὁ βασιλεὺς καὶ ἐξέρχεται τοῦ κελλίου αὐτοῦ. καὶ κατὰ μὲν
τὰς ἄλλας τῶν ἑορτῶν φορεῖ ἐπὶ κεφαλῆς τε καὶ τοῦ σώματος οἷον
ἂν ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ φορεμάτων βούλοιτο, ὡς δεδήλωται· κατὰ δὲ
ταύτην οὐδὲν ἄλλο φορεῖ εἰ μὴ τὸ στέμμα καὶ τὸν σάκκον, φέρων
ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ σταυρόν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὸ μανδύλιον μετὰ
τῆς ἀκακίας, ὡς ἔθος ἐστί, καὶ λαμπάδα. ἀλλάσσουσιν ὡσαύ-
τως καὶ οἱ ἄρχοντες τὰ συνήθη τούτων ἀλλάγματα, ὡς προεί-
πομεν.

5 titulum om A 10 μυρσινῶν A 11 τῆς] τῆς ἡμέρας τῆς P 13 post αὐτοῦ BP ἤτοι μετὰ τῶν προρρηθέντων ἀλλαγμάτων αὐτοῦ μετὰ P 15 μετὰ P

conos gestare purpurea sticharia et phelonas, excepto festo annuntiationis, palmarum et magno sabbato.

Caput 10.

Festum palmarum.

Ad festum palmarum media hebdomade ante praeparatur ambulacrum ab imperatoris conclavi usque ad ecclesiam pertingens. sabbato Lazari noctu ramis virentibus sternunt ambulacri pavimentum, vestiuntque omnes eius columnas vel myrtorum vel laurorum vel olivarum ramis; et illucescente iam die dominica derepente apparet exstructum iam et praeparatum ambulacrum. dum ergo matutinum decantatur, assumit indumenta sua imperator, et egreditur ex suo conclavi cum praedictis vestimentis suis. et aliis quidem festis fert in capite et corpore ex suis gestaminibus, arbitratu suo, quodcunque voluerit, ut antea explicatum est: hoc autem palmarum festo nihil aliud fert nisi stemma et saccum, dextera portans crucem, sinistra mantile cum acacia, ut moris est, et maiorem cereum. similiter et proceres assumunt usitata sibi indumenta, ut antea dictum est.

C *Προέρχεται γοῦν ὁ λαμπαδάριος εἰς τὸν περίπατον λαμπάδα φορῶν, ψάλλων ὅλον τὸ ἰδιόμελον "ἐξέλθετε ἔθνη, ἐξέλθετε καὶ λαοί, θεάσασθε σήμερον τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν· εἰς τύπον γὰρ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον ἔρχεται." εἶτα ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ βασιλεύς, εἰ παρατύχοι· ὃς δὴ καὶ εἰ ἐστεμμένος ἐστί, φορεῖ στέμμα καὶ οὗτος ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀκολουθῶν τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ αὐτοῦ· εἰ δὲ μή, στέφανον καὶ φυάλιν, ὡς προείπομεν. καὶ μετ' αὐτὸν ἀνέρχονται οἱ δεσπόται, εἶτα ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἔπειτα ὁ πατριάρχης, μᾶλλον δὲ οἱ πατριάρχαι,*
P 100 *εἰ παρόντες εἰσίν, ἐνδεδυμένοι τὰς ἀλλαγὰς αὐτῶν, καὶ μετὰ τούτους ἱερεῖς πέντε ἢ πλείους, ἁγίας εἰκόνας φέροντες.*

Ἀπελθόντων οὖν οὕτω διὰ τοῦ περιπάτου μέχρι καὶ τῆς ἐκκλησίας, γίνεται ἡ ἀπόλυσις τοῦ ὄρθρου ἐκεῖσε. εἶτα ὁ βασιλεὺς ὑποστρέφει καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, τοῦ λαμπαδαρίου προπορευομένου.

Καὶ μετὰ τὸ τὸν βασιλέα τοῦ περιπάτου κατελθεῖν τόν τε πατριάρχην καὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ βασιλέως, παιδόπουλον ἐξελθὸν ἁρπάζει κλάδον, δηλοῦντος τούτου βασιλικὸν ὁρισμὸν εἶναι τὸ τὸν
B *περίπατον διάρπαγμα γενέσθαι, καὶ αὐτίκα γίνεται οὕτω. διαρπάζεται δὲ παρά τε τῶν Βαράγγων, τῶν παραμονῶν καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ εὑρισκομένων τάξεων. μετὰ δὲ τὸ ταῦτα πάντα γενέσθαι ἀπέρχεται μὲν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπεὶ*

1 *προανέρχεται* margo P 13 *ὁ* om P 18 *τὸ* om P
19 *καὶ αὐτίκα γίνεται*] *καὶ ἀναιτίους γίνεσθαι* P

Prior ergo in ambulacrum ascendit lampadarius, cereum ferens, totumque festi proprium canticum decantans. "egredimini gentes, egredimini populi, contemplamini hodie regem caelorum: Christi enim figuram gerens evangelium progreditur." deinde imperator et filius eius imperator, si adsit; qui si coronatus sit, fert et ipse instar patris stemma, imperatorem et patrem suum subsequens. si vero non sit coronatus, tunc fert simplicem coronam et phyalin, ut antea diximus. post quem ascendunt despotae, deinde archidiaconus cum evangelio, postea patriarcha vel potius patriarchae, si praesentes sint, induti indumenta sua. post istos, quattuor vel quinque sacerdotes portantes sacras imagines.

His igitur hunc in modum per ambulacrum usque ad ecclesiam abeuntibus, finitur ibidem matutinum. deinde imperator eo quo dictum est modo revertitur, praeeunte lampadario.

Postquam imperator patriarcha et imperatoris sacerdotes de ambulacro descenderunt, puer accurrens rapit ramum; quod indicium est imperatoris decreto ambulacrum iam in praedam concessum, et extra culpam fore hos qui diripiunt. ita diripitur a Barangis, a stationariis, et a reliquis qui in aula sunt ordinibus. omnibus istis peractis imperator

λειτουργία οὐ γίνεται διὰ τὸ τὴν ὥραν παραταθῆναι, ὑπηρετεῖ δὲ ὁ μέγας δομέστικος.

Κεφάλαιον ιά. P 101

Περὶ τοῦ ὅτε ἔστι λελυπημένος ὁ βασιλεύς.

Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ τῶν Χριστουγεννῶν ἑορτὴ καὶ τῶν φώτων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν βαΐων, γίνεται κατὰ τὴν γεγραμμένην τάξιν μετὰ τῶν προκύψεων καὶ τοῦ περιπάτου, ἂν μὴ ᾖ λελυπημένος ὁ βασιλεύς. εἰ δὲ διὰ θάνατον ἢ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἴσως, τῆς δεσποίνης, ἢ υἱοῦ αὐτοῦ βασιλέως ὄντος, εἴη λελυπημένος, τὰ μὲν B ἄλλα, τὰ φλάμουλα δηλονότι καὶ ὀργάνων ἦχος καὶ στολῶν λαμπρότης, οὐ γίνεται διὰ τὴν λύπην τοῦ βασιλέως· ὡσαύτως οὐδὲ πρόκυψις. ἀλλ' ἐξιὼν ὁ βασιλεύς, ὡς ἔθος, μετὰ φορέματος λευκοῦ καὶ τοῦ σκιαδίου αὐτοῦ, τῶν ἄλλων ἀρχόντων μελανειμονούντων μέχρι καὶ σεβαστοκρατόρων καὶ δεσποτῶν (μέλανα γὰρ καὶ οὗτοι φοροῦσι πλὴν ὑποδημάτων τε καὶ σελλῶν), ἵσταται ἔμ- C προσθεν τῆς παναγίας θεοτόκου τῆς νικοποιοῦ, ὅπου ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐστὶν εἰκών. γίνεται τοίνυν ἡ τῶν βασιλικῶν ὀνομάτων εὐφημία μόνον ἐν τῇ τῶν Χριστουγεννῶν ἑορτῇ καὶ τῶν φώτων, ὡς εἴρηται, καὶ ἀπέρχεται ὁ βασιλεύς. ἐν δὲ τῇ τῶν βαΐων, ἐπεὶ ἔτι ψαλλομένου τοῦ ὄρθρου γίνεται ὁ περίπατος, καὶ ἔστιν ἀνάγκη γενέσθαι, ὡς ἔθος, λιτήν, ἐν δὲ τῇ λιτῇ περιπατῆσαι καὶ τὸν D

4 titulum om AB 7 ὁ δεσπότης βασιλεὺς B 10 τὰ om A

ad mensam se confert, quia liturgia non celebratur, quod tempus iam effluxerit. ministrat autem magnus domesticus.

Caput 11.

De modo agendi, si imperator versetur in luctu.

Notandum festa, ut nativitatis luminum et palmarum, celebrari iuxta praescriptam formam cum solio elevato et ambulacro, si imperator non versetur in luctu. si vero ob mortem vel uxoris suae imperatricis vel filii, qui imperator fuerit, versetur in luctu, tunc flammula, organorum concentus et vestium splendor omittuntur ob luctum imperatoris. pari modo solii solemnitas intermittitur. sed egressus imperator pro more cum indumento candido et pileo suo, ceteris proceribus etiam usque ad sebastocratorem et despotam pullatis (pulla enim omnia ferunt, exceptis calceis et sellis), stat ante sanctissimam deiparam victricem seu victoriae effectricem; ubi S. Georgii imago visitur. imperatoria itaque nomina multorum annorum apprecatione faustisque acclamationibus solummodo in natali domini et in festo luminum afficiuntur, ut supra dictum, abitque imperator. in festo autem palmarum, cum, quando adhuc matutinae laudes decantantur, processio fiat et necesse sit supplicationem

βασιλέα, ὁ μὲν περίπατος γίνεται, περιπατεῖ δὲ ὁ βασιλεὺς φορῶν ἐπιλούρικον λευκὸν καὶ φακεώλιον, καὶ γενομένης ἀπολύσεως τοῦ ὄρθρου ἔμπροσθεν τῆς νικοποιοῦ, ὅπου καὶ τῆς ὁδηγητρίας ἵσταται εἰκών, ὑποστρέφει ὁ βασιλεύς.

P 102 Κεφάλαιον ιβʹ.

Ἀκολουθία τῆς μεγάλης ἑβδομάδος.

Τῇ μεγάλῃ δευτέρᾳ, τῇ μεγάλῃ τρίτῃ, τῇ μεγάλῃ τετάρτῃ, τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ ἀναγινώσκονται τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια ἢ παρὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἢ παρ' ἑτέρου διακόνου, ἐὰν μὴ οὗτος παρὼν τύχοι. πρὸ δὲ τῆς λειτουργίας τῆς αὐτῆς μεγάλης πέμπτης γίνεται ὁ νιπτὴρ οὕτω. προετοιμάζουσι πτωχοὺς δώδεκα, καὶ ἐνδύουσι τούτους ὑποκάμισα ἤως χιτῶνας, κουρτζουβράκια καὶ
B παπούτζια. καὶ τεθείσης ἐν τῷ τοῦ βασιλέως κελλίῳ λεκάνης, ὁ πρωτοπαπᾶς ἐκτὸς πρὸς τὴν θύραν εὑρισκόμενος ποιεῖ εὐλογητὸν καὶ λέγει τὸ τρισάγιον. ἔπειτα τοῦ εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένου παρ' αὐτοῦ, ὅταν εἴπῃ "τὸ ὕδωρ βάλλει εἰς τὸν νιπτῆρα," ἐγχεῖ ἐν τῇ λεκάνῃ τὸ ὕδωρ ὁ βασιλεύς. εἶτα φέρουσι τοὺς προητοιμασμένους πένητας καθ' ἕνα βαστάζοντα κηρὸν ἁπτόμενον. καὶ τούτου μὲν καθίσαντος, τοῦ δὲ πρωτοπαπᾶ, ὡς εἴρηται, τὸ εὐαγγέλιον ἀναγινώσκοντος καὶ λέγοντος τὸ ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς τοὺς

6 titulum om A. ὅρα τὸν βασιλέα νίπτοντα τοὺς πόδας τῶν πενήτων margo B 12 κουρτουβράκια P 17 προετοιμασθέντας A

instituí, in supplicatione porro etiam imperatorem oporteat ambulare, processio quidem peragitur, et imperator ambulat ferens candidam superulam et phaceolium. finito matutino ante imaginem virginis victoriae effectricis, ubi etiam virginis viae ducis imago reperitur, domum revertitur imperator.

Caput 12.

Officium magnae hebdomadae.

Feria secunda magnae hebdomadis, tertia quarta et quinta, leguntur quattuor evangelia, vel ab archidiacono vel ab alio diacono, si forte ille non sit praesens. eadem magna feria quinta ante liturgiam instituitur pedum lotio hunc in modum. constituunt duodecim pauperes, eosque subuculis sive tunicis, curtis braccis seu caligis et calceis vestiunt; et posita pelvi in imperatoris conclavi, protopapa foris ad ianuam consistens benedictionem praemittit, cum trisagio. deinde lecto per illum evangelio, quando processit usque ad illa verba "mittit aquam in pelvim," infundit imperator aquam in pelvim. postea adducunt iam antea praeparatos pauperes sigillatim quemlibet, quorum quivis manu cereum ardentem gestat; et hoc quidem sedente, protopapa autem evangelium legente, illudque pronuntiante "coepit Iesus lavare pedes discipulorum,"

πόδας νίπτειν τῶν μαθητῶν, καὶ τοῦτο πολλάκις μέχρι δηλονότι πάντας νιφθῆναι, νίπτει ὁ βασιλεὺς τὸν δεξιὸν πόδα ἑκάστου, καὶ ἀποσπογγίσας διὰ τῆς κρεμαμένης ἔμπροσθεν τούτου σινδόνος τὸν νιφθέντα πόδα ἀσπάζεται τοῦτον. καὶ οὕτω γενομένου τελειοῦται ἡ τοῦ νιπτῆρος ἀκολουθία. δίδονται δὲ καὶ ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν ἀνὰ χρυσᾶ νομίσματα τρία· καὶ μετὰ τοῦτο ἄρχεται ἡ λειτουργία.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς φορεῖ ἐκ τῶν προειρημένων φορεμάτων
αὐτοῦ οἷον ἂν βούλοιτο, οἱ δέ γε ἄρχοντες τὰ συνήθη αὐτῶν φο-
ρέματα ἕκαστος· μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν ἀπέρχεται μὲν ὁ βασιλεὺς P 103
εἰς τὸ κέλλιον αὐτοῦ· τράπεζα δὲ οὐδαμοῦ.

Ἔπειτα ψάλλεται ἡ τῆς ἀγρυπνίας ἀκολουθία κατὰ τὸν τεταγμένον καιρόν, καθ' ἣν ἀναγινώσκονται τὰ δώδεκα εὐαγγέλια, ὅτε τῷ μὲν βασιλεῖ δίδοται λαμπὰς παρὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἄρχουσι πᾶσι, τοῖς τε ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τρικλίνου, κηροί, ὡς καὶ κατὰ τὴν τῶν φώτων ἡμέραν· ἥντινα δὴ λαμπάδα φέρει ὁ βασιλεὺς τοῦ εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένου, καὶ μετὰ τὴν τούτου ἀπόλυσιν ὁ ἐντιμότερος τῶν καθευρεθέντων ἐκεῖσε ἀρχόντων ἀπὸ τοῦ βασιλέως λαμβάνων χειρῶν ἑνὶ τῶν παιδοπούλων δίδωσιν ἀσκεπεῖ, καὶ κατέχει ἔξω περὶ τὰ πρόθυρα τοῦ κελλίου
τοῦ βασιλέως. καὶ ὅτε γε πάλιν μέλλει ἀναγνωσθῆναι ἕτερον B
εὐαγγέλιον, ὁ δηλωθεὶς ἄρχων τὴν λαμπάδα λαμβάνων δίδωσιν αὖθις τῷ βασιλεῖ· καθεξῆς ὁμοίως μέχρι καὶ τῶν δώδεκα.

12 ἡ ἀγρυπνία A   14 τότε P

idque saepius, donec scilicet omnium pedes abluuntur, lavat imperator dextrum cuiusque pedem, lotumque sindone, qua praecinctus est, abstergit, et osculatur. quo peracto terminatur officium lotionis. dantur autem cuilibet pauperi tria aurea numismata. postmodum inchoatur liturgia seu missa.

Et quidem imperator induit ex supradictis suis gestaminibus quodcunque velit, proceres ferunt usitata sibi indumenta. post absolutam liturgiam abit imperator in conclave suum. mensa nuspiam instruitur.

Deinde praestituto tempore canitur officium vigiliae, in quo leguntur duodecim evangelia; tunc imperatori a protopapa grandis cereus traditur, reliquis autem proceribus et intra et extra triclinium dantur cerei, sicuti in festo luminum. cereum suum gestat imperator, dum evangelium legitur. lectione finita procerum quispiam ex honoratioribus acceptum ab imperatore cereum maiorem tradit alicui puero aulico ex illis qui nullo capitis tegmine utuntur, tenetque illum extra ad vestibulum conclavis imperatorii. quando vero alterius evangelii legendi tempus appetit, recipit cereum supra dictus ille ex procerum numero, eamque imperatori tradit; et sic deinceps usque ad duodecimum evangelium.

Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐν τῷ παλατίῳ τέσσαρες ἀγρυπνίαι γίνονται κατ' ἐνιαυτόν, τοῦ μεγάλου κανόνος, τῆς ἀκαθίστου, τοῦ εὐαγγελισμοῦ, καὶ κατὰ ταύτην τὴν μεγάλην ἑορτήν· καὶ ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς ἵσταται ἐν ᾧ ἂν τῶν κελλίων αὐτοῦ βούλοιτο κατὰ ταύτας τὰς ἀγρυπνίας, τῆς ἀκολουθίας ἀκούων, οἱ δὲ ἄρχοντες ἐν τῷ τρικλίνῳ.

C *Ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης αὐτῶν ἐπιδημοῦσα ἐν τῷ παλατίῳ εἰκὼν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς ὁδηγητρίας μένει μέχρι καὶ τῆς μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα· ἥντινα εἰκόνα ἐρχομένην μὲν ἀπαντᾷ ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ πύλῃ τῆς τοῦ παλατίου αὐλῆς, τῇ δευτέρᾳ δὲ ἀπερχομένην προπέμπει μέχρι καὶ τῶν ὑψηλῶν ἐκτός, καὶ γενομένης ἐκεῖσε μνήμης τῶν βασιλέων ὁ βασιλεὺς ὑποστρέφει.*

P 104

Κεφάλαιον ιγ'.

Αἱ ὧραι τῆς μεγάλης παρασκευῆς.

Τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ ψάλλονται αἱ ὧραι μετὰ τῶν τροπαρίων καθ' ὃν εἴπομεν τύπον ἐν τῇ τῶν Χριστουγεννῶν ἑορτῇ.
B *καὶ τῇ ἐπαύριον, ἤτοι εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ μεγάλου σαββάτου, ὁ μὲν βασιλεὺς φορεῖ πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτοῦ φορεμάτων οἷον ἂν*
P 105 *βούλοιτο, οἱ δὲ ἄρχοντες τὰ ἑαυτῶν παράσημα, ὡς δεδήλωται. καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου ἀνάγνωσιν, ἤτοι εἰς τὸ ἀνάστα ὁ θεὸς κρίνων τὴν γῆν, ἐξάγουσι τρεῖς ἀπὸ τῶν ἀναγνωστῶν δάφνας*

3 ἑορτήν] *πέμπτην* margo P   14 titulum om A

Scire oportet quattuor quotannis vigilias in palatio peragi, magni canonis, virginis acathistae, annuntiationis et magnae huius feriae quintae in coena domini. et in hisce vigiliis imperator eligit sibi arbitratu suo conclave, ut divinum officium audiat; proceres triclinium occupant.

A prima vigilia peregrinatur in palatio sanctissimae deiparae hodegetriae imago, et ibi manet usque ad magnam dominicam paschae; cui imagini venienti occurrit imperator ad ipsam portam palatii aulae. secunda vero paschatis abeuntem deducit usque ad locum Blachernarum τὰ ὑψηλὰ dictum; et facta ibi imperatorum commemoratione imperator revertitur.

Caput 13.

Horae magnae parasceues et officium magni sabbati.

Magna parasceue canuntur horae cum tropariis, eo modo quo in solennitate nativitatis Christi. postridie sive ad liturgiam magni sabbati imperator iterum ex suis gestaminibus fert quod placet. proceres autem sua gerunt insignia, ut prius explicatum est. post apostoli lectionem, vel ad illud "exsurge deus iudicans terram," tres ex lectorum ordine

ἐκ τῆς ἐκκλησίας, καὶ πάττουσιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. εἶτα ἐξ ἑτοίμου παιδόπουλα ὄντα φέρουσιν ἀπὸ τῶν ἐκτὸς δάφνας καὶ οὗτοι, καὶ ἀποπάττουσι, πληροῦντες τούτων τὸ τρίκλινον. τράπεζα δὲ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν οὐδαμῶς.

Κεφάλαιον ιδ΄. B

Ὁ ὄρθρος τῆς μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα.

Ὁ δὲ τῆς μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα ὄρθρος ψάλλεται ἐν τῇ τρίτῃ ἢ τετάρτῃ τῆς ἡμέρας ὥρᾳ· γίνεται δὲ οὕτω. τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῶν αὐτοῦ φορεμάτων φοροῦντος ἅτινα βούλεται, καὶ τῶν ἀρχόντων τὰ οἰκεῖα παράσημα, ἐξέρχεται ὁ πρωτοπαπᾶς τῆς C ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου καὶ τινῶν τῶν ἀναγνωστῶν, καὶ δίδωσι λαμπάδα τῷ βασιλεῖ. καὶ οἱ ὑπηρέται ἄρχοντες, ὧν πολλάκις ἐμνήσθημεν, διδόασι πᾶσι τοῖς ἄρχουσιν, ὡς καὶ ἐν ταῖς προρρηθείσαις ἑορταῖς, κηρούς. τῶν οὖν τῆς ἐκκλησίας θυρῶν κεκλεισμένων οὐσῶν, θυμιᾷ ὁ πρωτοπαπᾶς, εἶτα ἐκφωνεῖ πρῶτον "δόξα τῇ ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἀδιαιρέτῳ τριάδι, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων." καὶ τῶν ψαλτῶν τὸ ἀμὴν ἐπειπόντων, ἐκφωνεῖ οὗτος τὸ ἀναστάσιμον τρο- D πάριον, τὸ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, ἐκ τρίτου. ἔπειτα διαδεξάμενοι τοῦτο οἱ ψάλται ψάλλουσιν, μέχρις ἂν ὁ πρωτοπαπᾶς τοὺς τεταγμένους στίχους τελέσῃ, ἤτοι τὰ ἀναστήτω ὁ θεὸς καὶ

3 πάττουσι A 4 οὐδαμοῦ A 6 titulum om A 18 τὸ ἀναστάσιμον τροπάριον om B

efferunt ex ecclesia lauros, easque ante imperatorem spargunt. pueri quoque honorarii ex composito lauros ab illis qui extra sunt adferunt et spargunt, illisque triclinium replent. absoluto divino officio mensa nulla sternitur.

Caput 14.

Horae magnae dominicae paschalis.

Matutinum magnae dominicae paschatis decantatur hora diei tertia vel quarta, hunc in modum. imperatore suis ex gestaminibus ferente quae magis arriserint, et proceribus itidem propria insignia gestantibus, egreditur protopapa ex ecclesia cum archidiacono et nonnullis lectoribus, traditque imperatori lampadem. et administri proceres, quorum saepe meminimus, porrigunt proceribus cereos, ut et in supra dictis festis. ecclesiae igitur foribus clausis, tus adolet protopapa, deinde elata voce canit illud "gloria sanctae et consubstantiali et vivificae et indivisae trinitati, omni tempore, nunc et semper, et in saecula saeculorum." et cantoribus subiicientibus amen, concinit iste resurrectionis troparium "Christus surrexit a mortuis," idque tertium. postea excipientes cantores decantant illud, donec protopapa praescriptos versus percurrerit, illum scilicet "exsurgat deus" et reliquos. post haec archidiacono pre-

τοὺς λοιπούς. καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ ἀρχιδιακόνου τὰ εἰρηνικά, ὡς P 106 ἔθος, εἰπόντος, ὁ πρωτοπαπᾶς ἀνοίξας τὴν θύραν διὰ χειρὸς εἰσέρχεται οὗτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ "ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί," γεγωνοτέρᾳ τῇ φωνῇ ψάλλοντες. οὐ μὴν τῶν θυρῶν ἔτι κεκλεισμένων οὐσῶν λέγει, ὡς ἐν πολλαῖς τῶν ἐκκλησιῶν λέγεται, τὸ "ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν" καὶ τὰ ἑξῆς. μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου, τοῦ πρωτοπαπᾶ καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἱσταμένων ἐν τοῖς προθύροις τοῦ βήματος, τοῦ μὲν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ δὲ τὸν σταυρὸν φέροντος, εἰσέρχεται ὁ βασιλεύς, καὶ τὸ πρῶτον ἀσπάζεται τὸ εὐαγγέλιον, εἶτα τὸν πρωτοπαπᾶν, ἔπειτα τὸν σταυρὸν καὶ τὸν ἀρχι- B διάκονον. ἐν ὅσῳ οὖν γίνεται οὕτως, βασιλικοῦ θρόνου τε ἑτοιμασθέντος ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἅμα τῷ ἐξελθεῖν τῆς ἐκκλησίας τὸν βασιλέα, καὶ τῶν θυρῶν κλεισθεισῶν, καθίζει ἐπὶ τοῦ θρόνου, τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὴν σπάθην φέροντος. καὶ ἡ μὲν λειτουργία ψάλλεται ἡσυχῶς μέχρι καὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἀποστόλου, οἱ δ' ἄρχοντες πάντες εἰσερχόμενοι ἕκαστος μέχρι καὶ τοῦ ἐσχάτου ἀσπάζονται πρῶτον μὲν τὸν δεξιὸν πόδα τοῦ βασιλέως, εἶτα τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ μετ' αὐτὴν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ παρειάν.

Εἰ δὲ ἐν ᾧ τόπῳ εὑρίσκεται τότε ὁ βασιλεύς, ἔνι καὶ ποτεστάτος τῶν ἐν τῷ Γαλατᾷ Γενουΐτῶν, εἰσέρχεται καὶ ἀσπάζεται C καὶ οὗτος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ τὸν βασιλέα, καθὰ καὶ οἱ ἄρχοντες, ὡς δεδήλωται, ἤτοι τὸν πόδα, τὴν χεῖρα καὶ τὴν παρειὰν αὐτοῦ.

1 καὶ μετὰ ταῦτα λέγει ὁ ἀρχιδιάκονος τὰ εἰρηνικά, ὡς ἔθος, ὅλην τὴν ἐκτενῆ margo P 10 καὶ κατὰ πρῶτα margo P 12 γοῦν γίνεται τοῦτο margo P 23 ὡς δεδήλωται om A τὸν] τούτου τὸν B

ces pro pace, ut moris est, recitante; protopapa aperiens manu sua fores ingreditur. qui cum comitatu suo in ecclesia illud "resurrectionis dies; exsultemus populi" sonantiore et sublimiore voce decantat. ceterum ianuis adhuc clausis non usurpat illud; prout in multis ecclesiis usitatum est, "attollite portas principes vestras" et cetera. absolutis matutinis laudibus, protopapa et archidiacono in vestibulo sacri tribunalis stantibus, altero evangelium altero crucem portante, ingreditur imperator; et primo quidem osculatur evangelium, deinde protopapam, postea crucem et archidiaconum. dum haec fiunt, imperatorio throno iam instructo, simul ac imperator ex ecclesia exit foresque clauduntur, ille in solio residet, magno domestico ensem praeportante. liturgia tacite psallitur usque ad apostoli lectionem. proceres vero omnes etiam usque ad novissimum ingressi osculantur primo quidem dextrum pedem imperatoris, deinde dextram manum, postea dextram genam.

Si vero, eo loco in quo versatur imperator, sit quoque Genuensium in Galata potestatus seu praefectus, ingreditur osculaturque et ipse cum comitatu suo imperatorem, quemadmodum et proceres, ut expositum

ψαλλομένου δὲ ἔτι τοῦ ὄρθρου δίδονται καὶ πρὸς αὐτοὺς κηροί, ὡς καὶ τοῖς ἄρχουσι· μετὰ δὲ τὸν ἀσπασμὸν ἀπέρχονται.

Βενετικοὶ δὲ οὔτε εἰς τὸ πολυχρόνισμα ἔρχονται οὔτε μὴν εἰς τὸν ἀσπασμόν· ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν αὕτη. ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ τῶν Παλαιολόγων ὁ πρῶτος ἐποίησε μετὰ μὲν τῶν Γενουΐτῶν ἀγάπην διαιωνίζουσαν, ἐν ᾗ καὶ ἐτάχθη ἡ ὀφειλομένη ἀποδίδοσθαι τῷ βασιλεῖ παρ᾽ αὐτῶν τιμή, ἵνα, ὅταν δηλονότι ποτεστάτος ἔλθῃ ἐκ Γενούας, ἀρχὴν καὶ μόνον εἰσερχόμενος εἰς τὴν τοῦ βασιλέως D προσκύνησιν γονατίζει δεύτερον, ἅμα τῷ εἰσελθεῖν δηλονότι τὴν τοῦ τρικλίνου θύραν καὶ κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ. καὶ μετὰ τοῦτο προσέρχεται καὶ ἀσπάζεται τὸν τοῦ βασιλέως πόδα καθημένου ἐπὶ θρόνου καὶ τὴν χεῖρα. ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν Γενουΐτῶν ἄρχοντες, ἐρχόμενοι ἐξ ἀποδημίας, προσκυνοῦντες ἀσπάζονται τὸν τοῦ βασιλέως πόδα καὶ τὴν χεῖρα. ἐρχόμενοι δὲ καθ᾽ ἡμέραν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ, ἀφαιροῦντες τὰ ἑαυτῶν καπούτζια γονατίζουσι δεύτερον. καὶ ὅταν δὲ ἔλθωσι τριήρεις τούτων, εἴτε πολλαὶ εἴτε ὀλίγαι εἶεν εἴτε καὶ μία, εὐφημίζουσι τὸν βασιλέα. καὶ P 107 οὕτω μὲν περὶ τῶν Γενουΐτῶν· περὶ δέ γε τῶν Βενετίκων, ἐπειδὴ ὁ ῥηθεὶς βασιλεὺς ἐβούλετο μετ᾽ ὀλίγον μάχην ποιῆσαι μετ᾽ αὐτῶν, οὐκ ἐποίησε διὰ τοῦτο ἀγάπην τελείαν, ἀλλὰ τρεύαν μέχρι τινὸς ὀλίγου καιροῦ. ὅθεν καὶ οὐκ ἠκρίβωσε τὰ τούτων ἔθιμα, καθὰ καὶ τῶν Γενουΐτῶν. ὅταν οὖν ἔλθῃ μπαΐουλος, καθ᾽ ἣν

4 ὁ ante βασιλεὺς om A 9 τὴν om A 16 τριήρεις] κάτεργα margo P 20 τρέβαν alii

est, nempe pedem manum et genam eius; cumque adhuc matutinum decantatur, traduntur illis, sicuti et ceteris primoribus, cerei. post osculum discedunt.

Veneti vero neque ad multorum annorum comprecationem neque ad osculum veniunt. causa est ista. imperator Michael primus Palaeologorum perpetuum cum Genuensibus foedus pepigit, in quo etiam de honore imperatori habendo constitutum est: quando nimirum potestatus ex Genua appellit, initio et tunc solum, ingressus ad venerationem imperatoris genua bis flectit, semel simul ac triclinii ianuam intrat, et rursus in medio eius; quo facto accedit et osculatur imperatoris in throno sedentis pedem et manum. similiter et alii Genuensium primores peregre reversi cum veneratione osculantur imperatoris pedem et manum. in quotidiano autem cultu deferendo, ablatis capputiis, secundo genua flectunt; et quando triremes eorum veniunt, sive multae sive paucae sive etiam una, imperatorem faustis acclamationibus prosequuntur. et haec de Genuensibus dicta sunto. ad Venetos quod attinet, cum praedictus imperator statuisset paulo post arma contra illos sumere, non fecit cum illis perfectam pacem sed modici temporis indutias; quapropter accurate non sunt eorum consuetudines annotatae, sicuti Genuensium. quando igitur venit baiulus, quo primum die imperatorem salu-

μὲν πρώτην ἡμέραν προσκυνήσειν μέλλει, γονατίζει μόνον οὗτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀσπάζεται δὲ τὸν τοῦ βασιλέως πόδα οὐδαμῶς· εἰς τὸ ἑξῆς δὲ ὅταν ἔρχονται, τὰ μὲν καπούτζια μόνον αὐ- B τῶν ἐκβάλλουσιν, οὐ γονατίζουσι δέ. καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον οὔτε εἰς τὸ πολυχρόνισμα προσκαρτεροῦσιν οὗτοι οὔτε εἰς τὸν ἀσπασμὸν ἔρχονται, ὡς δεδήλωται. ἀλλὰ οὐδὲ τὰ τούτων κάτεργα εὐφημίζουσι. καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν Φραγγῶν οὕτω.

Τῆς λειτουργίας δὲ ἠρέμα, ὡς εἴρηται, ψαλλομένης, ὥστε μὴ ἐξακούεσθαι ταύτην ἔνθα ὁ βασιλεὺς κάθηται, μετὰ τὸ τελεσθῆναι τὸν ἀσπασμὸν ἀνίσταται· καὶ αὐτίκα ἀνοίγουσι τὰ τῆς ἐκκλησίας θύρας. καὶ μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναγινώσκεται ὁ C ἀπόστολος, καὶ καθεξῆς ἐκτελεῖται ἡ θεία λειτουργία, ἧς μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ὁ βασιλεὺς ἀπέρχεται εἰς τὴν τράπεζαν, ἐν ᾗ ὑπηρετεῖ ὅ τε μέγας δομέστικος καὶ ὁ δομέστικος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης, καθὰ προεδηλώθη ἐν τῇ τῶν Χριστουγεννῶν ἑορτῇ καὶ τῇ τῶν φώτων. κατὰ δὲ τὴν ἑσπερινὴν ὥραν ἀπέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν ὁ βασιλεύς, καὶ τῶν ἑσπερινῶν ὕμνων ἀκούων θυμιᾶται παρὰ τοῦ πατριάρχου οὗτός τε καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες. καὶ γίνεται τοῦτο οὕτω μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων, τότε καὶ μόνον.

Ἦν μὲν οὖν πάλαι συνήθεια κατὰ τὸν τοιοῦτον ἑσπερινὸν D εἰσέρχεσθαι τὸν βασιλέα εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ θυμιᾶν τὴν ἁγίαν

6 ὡς δεδήλωται om A   post κάτεργα P ἤως τριήρεις   14 ὅ τε δομέστικος ὁ μέγας A   καὶ ὁ δομέστικος om B

taturus et veneraturus est, genua ipse et socii solummodo flectunt, pedem vero nequaquam osculantur. ceteris diebus, quando ad palatium veniunt, capputia sua tantum deponunt, non flectunt vero genua. eodem modo neque ad faustam multorum annorum apprecationem permanent neque ad osculum veniunt, ut antea dictum. neque istorum triremes, quando recenter appellunt, imperatorem bene ominatis verbis prosequuntur. et quidem quae ad Francos spectant, ita se habent.

Liturgia vero submisse, ut dictum est, psallitur, ita ut non audiatur ubi imperator sedet. qui finito osculo surgit, statimque aperiunt ecclesiae ianuas: tum hymno trisagio dicto legitur apostolus, atque ita perficitur liturgia. post cuius finem abit imperator ad mensam, cui ministrant magnus domesticus, domesticus et praefectus mensae, prout in festo nativitatis Christi et luminum demonstratum est. circa vesperam abit imperator ad sanctam Sophiam, audiensque vespertinos hymnos incensatur seu turis suffitu honoratur a patriarcha, omnesque simul aulici proceres, etiam ad ultimum usque. et fit hoc tunc solum, non alia vice.

Erat olim moris ut in his vesperis imperator ingrederetur in sanctum tabernaculum, sanctaeque mensae tus adoleret, et clericis ex ve-

τράπεζαν, δίδοσθαί τε κληρικοῖς ἀπὸ τοῦ βεστιαρίου κατὰ δωρεὰν χρυσίου λίτρας ἑκατόν· νῦν δὲ οὐ γίνεται τοῦτο.

Κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος ἣν καλοῦσι διακαινήσιμον, ἀπέρχεται ὁ πατριάρχης εἰς τὸ παλάτιον μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀρχόντων, ἔτι τε καὶ τῶν ἀρχιμανδριτῶν καὶ ἡγουμένων. ἀλλάσσει γοῦν καὶ ἔρχεται πρὸς τὸν βασιλέα, ἱστάμενον εὑρὼν εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. ἄρχοντες δὲ τηνικαῦτα οὐ πάρεισιν, ὥστε εἶναι παράστασιν. ἵστανται δὲ ἀντ' αὐτῶν οἵ τε ἀρχιερεῖς, ὡς εἴρηται, καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἄρχοντες P 108
μετ' ἄλλων ὧν εἴπομεν. θυμιᾷ τοίνυν ὁ πατριάρχης τὸν βασιλέα· εἶτα τὸν μὲν θυμιατὸν δίδωσι τῷ ἀρχιδιακόνῳ, αὐτὸς δὲ προσερχόμενος εὐλογεῖ καὶ ἀσπάζεται τὸν βασιλέα ἐν τῷ στόματι, ἀντασπαζόμενος οὕτω καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ βασιλέως. μετὰ δὲ τοῦτο ὁ μὲν πατριάρχης ἵσταται πλησίον αὐτοῦ, οἱ δ' ἀρχιερεῖς ἐρχόμενοι κατὰ δύο ἀσπάζονται καὶ οὗτοι τὸν βασιλέα, πρῶτον μὲν τὴν χεῖρα, εἶτα τὴν παρειάν. ἐφεξῆς δὲ πάντες οἱ ῥηθέντες ἄρχοντες τῆς ἐκκλησίας ἀρχιμανδρῖταί τε καὶ ἡγούμενοι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι. τελεσθέντος δὲ τούτου ὁ μὲν πατριάρχης εὐχὴν ἐπειπὼν αὖθις B
ἀπέρχεται, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ κέλλιον αὐτοῦ.

Ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἑορτῇ φορεῖ πάλιν ὁ βασιλεὺς κατά γε τὸν ἑσπερινὸν καὶ τὴν λειτουργίαν ἀπὸ τῶν φορεμάτων αὐτοῦ τὰ πρὸς βουλήσεως, ὡσαύτως καὶ οἱ ἄρχοντες τὰ ἑαυτῶν.

3 τῆς, ἣν ὀνομάζουσι διακαινήσιμον ἑβδομάδος B 6 εἰς B 10 μεθ' ὧν ἄλλων εἴπομεν B 15 μὲν εἰς τὴν A, μὲν πρὸς τὴν B 16 πρὸς τὴν παρειάν AB 22 βούλησιν P

stiario seu aerario suo centum libras auri liberaliter dono daret. nunc mos iste desiit esse in more.

Feria quinta hebdomadis quam a renovatione *διακαινήσιμον* vocitant, recipit se patriarcha cum episcopis et reliquis ecclesiae primoribus, insuper et cum archimandritis et monasteriorum praefectis ad palatium. sacras igitur assumit patriarcha vestes, et ad imperatorem venit, stantem in throno suo. proceres aulici tunc non adsunt neque circumstant; sed eorum locum supplent episcopi, ut diximus, et ecclesiae primores cum aliis, de quibus iam dictum. incensat patriarcha imperatorem, deinde tradit turibulum archidiacono. ipse vero accedens benedicit et osculatur imperatorem in ore; eodemque modo fert ipse osculum ab imperatore. postea patriarcha stat vicinus imperatori. episcopi porro duo simul accedentes osculantur et ipsi imperatorem, primum quidem manum, deinde genam. postea idem faciunt omnes ecclesiae proceres, archimandritae etiam et monasteriorum praefecti. quibus peractis patriarcha precationem sacram superaddens discedit. imperator suum in conclave se confert.

In festo sancti spiritus induit iterum imperator in vesperis et liturgia ex suis gestaminibus ea quae volet. similiter proceres quoque ge-

καὶ γίνεται μὲν τράπεζα κατὰ τὴν κυριακήν, τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὑπηρετοῦντος καὶ ὧν εἴπομεν· ἐν δὲ τῇ τοῦ ἑσπερινοῦ ὥρᾳ, εἰ μὲν εὑρίσκεται πατριάρχης, ἀπέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν ὁ βασιλεύς, καὶ ἀκούει παρ' αὐτοῦ τὰς τοῦ μεγάλου Βασιλείου εὐχὰς πλησίον τοῦ διακονικοῦ· εἰ δ' οὖν, ἐν τῷ παλατίῳ παρὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ.

C Ἐν τῇ τῆς ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ ἑορτῇ γίνεται διὰ ξύλων ἀναβάθρα ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἣν καὶ ἐνδύνουσι βλατίῳ κοκκίνῳ. ὁ πατριάρχης οὖν ἀνελθὼν ἐπ' αὐτῆς, εἰ ἄρα εὑρίσκεται, ἢ τις τῶν ἑτέρων πατριαρχῶν, ἐὰν ἐκδημῶν ᾖ, τὴν τοῦ σταυροῦ ποιεῖ ὕψωσιν. ἐὰν δὲ τούτων οὐδεὶς εὑρίσκεται, ὁ πρωτοπαπᾶς ποιεῖ τοῦτο.

Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι κατὰ τὰς τῶν μηνῶν ἑκάστων ἀρχὰς γίνεται ἁγιασμὸς ἐν τῷ παλατίῳ, ἄνευ μόνου τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τοῦ Ἰανουαρίου· κατὰ γὰρ τούτους τοῦ μὲν ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, τοῦ δὲ ἐν τῇ ἕκτῃ γίνεται. γίνεται δὲ ὁ ἁγιασμὸς D οὕτως. τοῦ βασιλέως εἰς τὴν παράστασιν ἱσταμένου ψάλλεται ἔξω περὶ τὰ πρόθυρα τοῦ τρικλίνου τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ὄρθρου, εἶτα συναμμένως ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγιασμοῦ. καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἔρχεται ὁ πρωτοπαπᾶς καὶ ἐκ πλαγίων αὐτοῦ ὅ τε ἀρχιδιάκονος καὶ ὁ πρωτοψάλτης, εἰ πάρεστιν, ἢ ἕτερός τις τῶν ἐχόντων ὀφφίκιον, φέρων ὁ μὲν ἀρχιδιάκονος τὸν σταυρόν, ὁ δὲ σκεῦος τὸ κοινῶς οὕτω καλούμενον οἰνοχεῖον, κωθώνιον ἔχον ἐντὸς μετὰ

8 τρικλινίῳ B ἐνδύουσι B 9 ἀνελθὼν A, ἐλθὼν vulgo
23 λεγόμενον A

stant sua; et mensa apparatur utpote dominico die, magno domestico et aliis, de quibus diximus, imperatori ad mensam ministrantibus. circa vespertinum tempus confert se imperator ad sanctam Sophiam, si patriarcha praesens sit; auditque ab illo magni Basilii precationes prope diaconicum: sin minus, a protopapa in palatio.

In festo exaltationis sanctae crucis erigitur in triclinio ligneum tabulatum, quod etiam ornant serico coccineo; in quo patriarcha ascendens, si praesens sit, vel alius ex patriarchis, si tunc Cpoli versetur, crucis exaltationem peragit. si nullus horum adsit, tunc facit hoc protopapa.

Nosse oportet principio cuiusvis mensis aquae sanctae benedictionem fieri in palatio, excepto Septembri et Ianuario: nam in priore fit haec benedictio die decimo quarto, in posteriore die sexto. peragitur autem benedictio hunc in modum. imperatore suo in comitatu stante canitur extra, circa vestibulum triclinii, id quod de matutino restat. deinde absque ulla interruptione officium aquae benedicendae; quo absoluto venit protopapa, et a latere eius archidiaconus et protopsaltes, si adsit, vel alius quispiam ex iis qui officio aliquo funguntur. archidiaconus fert crucem, iste vero vasculum, vulgo oenocheum nominatum,

ἁγιάσματος. καὶ ὁ βασιλεὺς προϋπαντᾷ τούτοις μέχρι καὶ ὀργυιῶν δύο ἢ καὶ πλέον. καὶ λαβὼν ὁ πρωτοπαπᾶς τὸν σταυρὸν ἀπὸ τοῦ P 109 ἀρχιδιακόνου τίθησιν ἐπὶ μετώπου τοῦ βασιλέως, καὶ λέγει εὐχήν. εἶτα ὁ μὲν βασιλεὺς ἀσπάζεται τὸν σταυρόν, οἱ ἐν τῇ παραστάσει δὲ πάντες βοῶσι τὸ πολυχρόνιον. ἔπειτα ὁ πρωτοπαπᾶς τὸν μὲν σταυρὸν δίδωσι τῷ ἀρχιδιακόνῳ· τὸ κωθώνιον δὲ ἀπὸ τοῦ πρωτοψάλτου λαβών, καὶ τοῦ ἁγιάσματος διὰ τῶν δακτύλων ὡς ἔθος ἁψάμενος, περιχρίει τὸ μέτωπον τοῦ βασιλέως καὶ τοὺς ὀφθαλμούς. μεταλαμβάνοντος δὲ ἔπειτα ἁγιάσματος ἀπὸ τοῦ κωθωνίου B πάντες αὖθις βοῶσι τὸ πολυχρόνιον. καὶ τούτου γενομένου ἐξέρχονται μὲν οὗτοι τοῦ τρικλίνου, τῆς δὲ παραστάσεως ἱσταμένης ἔτι, προστάγματος εὐεργεσίας ὄντος ἑτοίμου, ὑπογράφει τοῦτο ὁ βασιλεύς, πάντων αὖθις βοώντων τὸ πολυχρόνιον. ἔχει δὲ δύναμιν τὸ τοιοῦτον πρόσταγμα ἐγγὺς χρυσοβούλλου· οὕτω γὰρ ἀπ' ἀρχῆς γράφει "δωρεῖται ἡ βασιλεία τῷ δεῖνι τόδε τι."

Καὶ αὗταί εἰσιν αἱ ἐν τῷ παλατίῳ τελούμεναι ἑορταί.

Κεφάλαιον ιε'. P 112

Περὶ ἑτέρων διαφόρων ἑορτῶν, ἐν αἷς ὁ βασιλεὺς ἀπέρχεται, εἰ ἐνδημῶν τῇ Κωνσταντινουπόλει εὑρίσκηται.

Κατὰ μὲν τὴν πρώτην τοῦ Σεπτεμβρίου, τοῦ πατριάρχου μετὰ λιτανείας καὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων εἰς τὸ πορφυροῦν κιόνιον

2 ἀπὸ τὸν ἀρχιδιάκονα A 21 λιτῆς A

quod intus continet craterculum aqua benedicta plenum; quibus imperator obviam it ad duas usque orgyas vel etiam amplius. protopapa acceptam ab archidiacono crucem imponit fronti imperatoris cum precibus. deinde imperator osculatur crucem; at vero omnes qui circumstant, acclamant illud "ad multos annos." postmodum protopapa crucem archidiacono tradit; acceptoque a protopsalta urceolo et accepta digitis, ut moris est, aqua benedicta, ungit frontem et oculos imperatoris. dum autem imperator ex craterculo inungitur, omnes iterum intonant "ad multos annos," quo peracto exeunt isti ex triclinio. manente adhuc circumstante comitatu, si quod imperatorium beneficii in alium conferendi mandatum in promptu sit, subsignat illud imperator, omnibus iterum illud "ad multos annos" accinentibus. habet porro huiusmodi mandatum ferme eandem vim quam aurea bulla. sic enim initio scribit "donat maiestas mea huic vel illi hoc vel illud."

Et haec sunt festa in palatio peragi consueta.

Caput 15.

De aliis diversis festis, quibus imperator procedere solet, si Cpoli versetur.

Primo Septembris patriarcha cum litaniis et sanctorum imaginibus ad Porphyreticam columnam profecto (in loco qui olim forum appella-

παραγενομένου ἐφ' οὗ ὁ σταυρὸς ἵσταται, ὃ πάλαι φόρος ἐκα-
B *λεῖτο, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ ἀκούει τὴν κατ' ἔθος ἐκεῖσε ἐκ-*
τελουμένην ἀκολουθίαν. μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν ἀπέρχεται αὖθις
εἰς τὸ παλάτιον.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν γενεσίων τῆς θεοτόκου ἀπέρχεται εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν τὴν τοῦ Λιβός.

P 113 *Κατὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Δημητρίου εἰς τὴν ἐπ'*
ὀνόματι αὐτοῦ τιμωμένην σεβασμίαν μονὴν τὴν τῶν Παλαιο-
λόγων.

Κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Χρυσοστόμου μνήμην ἀπέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ἀκούει μὲν τῶν ἑσπερινῶν ὕμνων, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν ἀνέρχεται εἰς τὸ κελλίον τοῦ πατριάρχου ἀναπαυόμενος ἐκεῖσε· τῇ δὲ ἐπαύριον κατὰ τὸν τῆς θείας λειτουργίας καιρὸν κατέρχεται, καὶ ταύτης τελεσθείσης ἀπέρχεται.

Κατὰ τὴν τῶν εἰσοδίων τῆς θεοτόκου μνήμην ἀπέρχεται εἰς
τὴν τῆς Περιβλέπτου σεβασμίαν μονήν.

B *Κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἀπέρχεται ὡσαύτως εἰς*
τὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ τιμωμένην σεβασμίαν μονήν.

Κατὰ τὴν τῆς ὑπαπαντῆς ἑορτὴν εἰς τὸν τῶν Βλαχερνῶν ναόν, ἀκολουθούντων καὶ τῶν Βαράγγων. καὶ πάντοτε μὲν τοῦ βασιλέως καβαλλικεύοντος ἀκολουθοῦσιν, φέροντες ἐπ' ὤμων τὰς πελέκεις αὐτῶν καὶ μέχρι τῶν Ὑψηλῶν ἀπερχόμενοι, κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἑορτὴν μέχρι καὶ τοῦ ναοῦ ἀκολουθοῦσιν. οὐ μὴν καὶ

6 σεβασμίαν om A

batur), in cuius vertice crux visitur, eo etiam se confert imperator, auditque quod pro more ibi peragitur officium. missione data revertitur ad palatium.

In festo nativitatis deiparae abit ad venerabile monasterium Libis.

In memoria magni Demetrii abit imperator ad venerandum monasterium Palaeologorum, quod nomine praedicti martyris insignitur.

Festo magni Chrysostomi confert se ad S. Sophiam, et interest vespertinis laudibus. quibus absolutis cellam patriarchae petit, ut ibi quiescat. postero die circa liturgiae tempus descendit, eaque finita discedit.

In praesentatione deiparae virginis, quando templum ingressa est, abit ad venerandum monasterium spectatae et admirandae virginis deiparae.

Festo magni Basilii confert se imperator ad venerabile monasterium, quod istius nomine honoratur.

In festo occursus seu purificationis recipit se imperator ad Blachernarum templum, comitantibus Barangis, qui semper imperatorem equitantem comitantur, portantes humeris suis secures suas, deducuntque usque ad locum *Ὑψηλὰ* dictum. at in hoc festo etiam ad templum comitantur; ubi tamen non manent usque ad imperatoris reditum, sed

εἰς τὴν ὑποστροφήν, ἀλλ' εὑρίσκονται κατὰ συνήθειαν εἰς τὴν πύλην τῶν Ὑψηλῶν ἐκδεχόμενοι τὸν βασιλέα, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ μέχρι καὶ τοῦ πεζεύματος.

Κατὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Γεωργίου εἰς τὴν σεβασμίαν C
μονὴν τῶν Μαγγάνων.

Κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀπέρχεται εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔνθα καὶ ἡ ἁγία τούτου σορὸς κεῖται.

Κατὰ τὸ γενέσιον τοῦ τιμίου προδρόμου εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τιμωμένην σεβασμίαν μονὴν αὐτοῦ τῆς Πέτρας, ἀκολουθούντων κἀνταῦθα τῶν Βαράγγων μέχρι καὶ τῆς μονῆς, καθὰ καὶ εἰς τὸν τῶν Βλαχερνῶν ναόν, ὡς δεδήλωται.

Κατὰ τὴν μνήμην τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων ἀπέρχεται πάλιν εἰς τὸν ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν θεῖον ναὸν τιμώμενον.

Κατὰ τὴν τῆς θείας μεταμορφώσεως ἑορτὴν ὑπέρχεται D
ὡσαύτως εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ παντοκράτορος.

Κατὰ τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου αὖθις ἀπέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν διαννκτερεύων ἐκεῖσε, ὡς κἂν τῇ μνήμῃ τοῦ Χρυσοστόμου.

Κατὰ τὴν ἀποτομὴν τοῦ τιμίου προδρόμου πάλιν εἰς τὴν εἰρημένην σεβασμίαν μονὴν αὐτοῦ τὴν τῆς Πέτρας, τῶν Βαράγγων ἀκολουθούντων ὡς καὶ τὸ πρότερον.

7 αὐτοῦ A 18 ὑπεραγίας om A

praestolantur, ut consuetum est, ad portam loci τῶν Ὑψηλῶν, ubi imperatorem excipiunt, et usque ad locum quo ex equo desilit deducunt.

Festo magni Georgii abit ad venerandum Manganorum monasterium.

In memoria magni Constantini discedit ad templum SS. apostolorum, ubi sanctum eius conditorium exstat.

In nativitate venerandi prodromi confert se imperator ad venerabile monasterium Petrae, quod ipsius nomine honoratur, sequentibus et hic Barangis usque ad monasterium, sicuti ad Blachernarum templum comitari solent, ut praedictum est.

Festo sanctorum et omnium ore laudandorum apostolorum abit iterum in templum quod eorum nomine colitur.

In festo divinae transfigurationis similiter abit ad venerabile monasterium Christi salvatoris omnipotentis.

In dormitione sanctissimae deiparae confert se ad S. Sophiam, et ibi pernoctat, sicut in festo S. Chrysostomi.

In decollatione venerandi praecursoris iterum abit imperator ad supradictum venerabile monasterium Petrae, Barangis comitantibus, ut prius.

Ἀπέρχεται πάλιν ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν καταθεσίων τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς θεοτόκου εἰς τὸν τῶν Βλαχερνῶν
P 114 ναόν, ἀκολουθούντων τῶν Βαράγγων, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν.

Ἀπέρχεται δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν καὶ κατὰ τὴν κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας. καὶ ὅτε μὲν ἀναγινώσκεται τὸ συνοδικόν, ἵσταται, τῆς εὐφημίας δὲ λεγομένης κάθηται ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ.

Ἔτι ἀπέρχεται καὶ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Λαζάρου εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ τιμωμένην σεβασμίαν μονήν.

Ἐν ταῖς δηλωθείσαις οὖν ἁπάσαις ἑορταῖς οὐκ εἰς τοὺς ἑσπερινοὺς μόνον ὕμνους ἀπέρχεται ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λειτουργίας.

B Ἔθος δέ ἐστι καὶ τὰς γινομένας ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἑορτάς, καθὼς εἴρηται, τὸν τοῦ βασιλέως τζάγκαν φέροντα τὸ διβέλλιον, πλὴν σκουταρίου, ἐπὶ τῶν ὤμων πλάγιον, ἀκολουθούντων καί τινων τῶν τῆς αὐλῆς, προαπέρχεσθαι εἰς τὸ τῆς οὔσης ἑορτῆς μοναστήριον καὶ ἀναμένειν τὸν βασιλέα, κατέχειν τε ὁμοίως καὶ λαμπάδα βασιλικήν, ἐρχομένου δὲ τοῦ βασιλέως ἅπτειν αὐτὴν ἐπάνω τοῦ διβελλίου, κατέχειν τε ὀρθὸν μέχρι τῆς ἀπολύσεως ἐκτὸς τῶν ὡραίων λεγομένων πυλῶν ἤτοι ἐν τῷ προνάῳ. ὁ δὲ λόγος περὶ τοῦ πῶς ὁ τζάγκας φέρει τὸ διβέλλιον καὶ οὐκ ἄλλος, ἀγνοεῖται.

C Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῶν ἑορτῶν· ἐπεὶ δὲ ὅτε ἐλέγομεν τὰς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὑπηρεσίας, ἐπηγγειλάμεθα

7 καὶ δικαίου om A

Die qua colitur memoria depositae venerandae vestis deiparae, proficiscitur imperator ad Blachernium templum comitantibus Barangis, ut antea diximus.

Dominica orthodoxiae abit imperator ad S. Sophiae templum: et quando legitur synodicum, stat. deinde fausta acclamatione peracta sedet in throno suo.

In resuscitatione sancti et iusti Lazari tendit imperator ad venerabile monasterium quod ipsius nomine honoratur.

In omnibus praedictis festis non solum ad vesperas venit imperator, sed et ad liturgias.

Est autem moris in festis quae celebrantur in monasteriis, ut imperatoris tzancas seu calcearius ferat humeris suis vexillum, excepto scuto, nonnullisque ex aula a latere comitantibus praecedat ad monasterium, ubi festus dies agitur, et ibi exspectet imperatorem et teneat lampadem imperatori praeferri solitam, quam veniente imperatore accendit, et vexilli conto affigit, erectumque tenet extra speciosas quas vocant portas, hoc est in vestibulo ecclesiae, usque ad rei divinae finem. ratio autem, quomodo tzancas et non alius vexillum portet, nescitur.

Et haec de festis. quia vero cum exponeremus magni domestici officia in palatio, polliciti sumus nos etiam explicaturos ea officia quae

δεῖξαι καὶ τὰς ἐκτὸς αὐτοῦ ἤτοι τὰς ἐς τὸ φοσσάτον, ὥρα καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν.

Κεφάλαιον ιϛ΄. P 117

Περὶ τῆς ἐν τῷ φοσσάτῳ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὑπηρεσίας, τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης, τοῦ ἐπὶ στρατοῦ καὶ τοῦ μεγάλου ἀδνουμιαστοῦ.

Ἅπαν τὸ φοσσάτον ὑπὸ τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου χεῖρα B εὑρίσκεται. διὸ καὶ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ φοσσάτον εὑρισκομένου εἰς τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου τένταν σαλπίζουσι τὸ τῆς κινήσεως σήμαντρον. καὶ ὁπότε ἡ τοῦ φοσσάτου κατάστασις ἔμπροσθεν γίνεται τοῦ βασιλέως, δι᾽ αὐτοῦ δὴ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐνεργεῖται, ἤγουν τίνες μὲν ἔμπροσθεν τίνες δ᾽ αὖ ἐκ πλαγίων ὀφείλουσιν εὑρίσκεσθαι. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπικρίνει τὴν τοιαύτην κατάστασιν. P 118

Τὰ τῶν ἀρχόντων ἅπαντα φλάμουλα πρὸ τοῦ τὰ βασιλικὰ ἀποτυλιχθῆναι ἐντετυλιγμένα εὑρίσκονται πλησίον τοῦ σκήπτρου, ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἕκαστον θήκαις, καὶ οὐκ ἔχουσιν ἐπ᾽ ἀδείας ταῦτα ἁπλῶσαι πρὸ τῶν βασιλικῶν· ὁ δὲ μέγας δομέστικος ἄδειαν ἔχει ἐξαπλῶσαι τὰ ἑαυτοῦ, ὅτε βούλοιτο, καὶ πρὸ τῶν βασιλικῶν.

Ἔτι ἡνίκα δεήσει πεζεῦσαι τὸ φοσσάτον, προαπέρχεται ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐκλέγεται ὃ ἂν αὐτὸς διακρίνοι κατουνοτόπιον.

5 τοῦ μεγάλου δρ. — 6 ἀδνουμιαστοῦ om B   11 δὲ P   12 πλαγίου P   20 ὁπηνίκα A

obit extra palatium, hoc est in exercitu, tempus reposcit ut promissis satisfaciamus.

Caput 16.

De magni domestici, magni drungarii vigiliarum, praefecti exercitus et magni adnumiastae officiis in exercitu.

Totus exercitus subest magno domestico. quapropter cum ipse etiam imperator in exercitu praesens est, in magni domestici tentorio tubis dant castris movendis signum: cumque praesente imperatore acies dirigitur, magni domestici munus est disponere, quinam ante, qui retro quique ex latere stationem habere debeant. imperator vero examinat huiusmodi ordinem ac dispositionem.

Omnia procerum flammula, antequam imperatoria explicentur, involuta manent prope sceptrum (imperatorium signum), quaelibet in suis thecis; neque facultatem habent ea prius explicandi quam explicentur imperatoria. at magnus domesticus potestatem habet explicandi sua, quando lubet, etiam ante imperatoria.

Praeterea quando castra movere exercitumque alio proficisci necessum est, praefectus exercitus antecedit, et eligit quemnam ipse aptum

ἐὰν μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας δομέστικος στέρξῃ τοῦτο, ἤδη καλόν· εἰ
B δὲ μή, ἔνθα ἂν οὗτος διακρίνοι, στρατοπεδεύει. καὶ ὅτι οὐδεὶς πρὸ τοῦ τὸν μέγαν δομέστικον ἑνὶ ἑκάστῳ φλαμούλῳ τὸν προσήκοντα δοῦναι τόπον πεζεύει.

Πρὸ τοῦ πεζεῦσαι τὸ φοσσάτον ἀπερχόμενος ὁ τῆς βίγλης μέγας δρουγγάριος καθίστησι τὸ λεγόμενον ἡμεροβίγλιον, ὡς παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου προσετάχθη. καὶ οἱ μὲν ἡμέρας βιγλίσοντες ἀπέρχονται εἰς τὴν βίγλαν αὐτίκα (ἀπέρχεσθαι δὲ σύνηθές ἐστι φοσσάτον ἐλαφρὸν διὰ τὸ τόξα φέρειν αὐτούς· οἳ καὶ οὐδαμῶς
C κατὰ τὴν νύκτα βιγλίζουσι), πρὸς δὲ τοὺς αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς νυκτὸς βιγλίσοντας ἀπερχόμενος οὗτος δὴ ὁ μέγας δρουγγάριος πρὸ τῆς τοῦ δειλινοῦ ὥρας λέγει οὕτως "ἄρχοντες ἑτοιμάσθητε, δειπνήσατε, καὶ δότε τροφὴν τοῖς ἵπποις." καὶ ὅταν ὁ τεταγμένος καὶ πρέπων τῆς βίγλης ἔλθῃ καιρός, ἐκβάλλει τούτους τοῦ στρατοπέδου. ἔπειτα εἰ μὲν ὁ μέγας δομέστικος ἐθελήσῃ, ἀπέρχεται καὶ ἵστησι τούτους δι' ἑαυτοῦ, ὅπου ἂν διακρίνοι· εἰ δὲ μή, ἀνατίθησι τῷ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ τὸ περὶ τούτου, ὃς καὶ ὑπηρετεῖ τοῦτο ἀντ' αὐτοῦ. ὀφείλει δὲ οὗτος ἀπέρχεσθαι πρὸς τὴν εἰρημένην τῆς νυκτὸς βίγλαν καὶ ἐπιτηρεῖν καὶ ἀνακρίνειν αὐ-
D τήν. καὶ εἰ μὲν ἐγγύς ἐστι πολεμίων, οὐχ ἅπαξ μόνον ἀλλὰ καὶ δίς· εἰ δ' ἀνέσεως εἴη καιρός, ἅπαξ τοῦτο ποιεῖ.

11 δὲ vulgo 20 αὐτούς alii

tentoriis figendis indicaverit locum. si igitur magnus quoque domesticus locum approbet, bene habet: sin minus, castra locantur ubi ipse censuerit; et nullus iter init antequam magnus domesticus unicuique flammulo convenientem locum assignet.

Priusquam exercitus in viam se dat, magnus drungarius vigiliae constituit diurnas vigilias, prout a magno domestico ordinatum est; et qui interdiu vigilant, statim se ad vigiliam conferunt. moris autem est ut exercitus levis, hoc est milites levis armaturae, has excubias obeant, eo quod arcus ferant; qui etiam a nocturnis excubiis semper sunt liberi. ad illos vero qui nocturnas vigilias acturi sunt, abiens ante vespertinum tempus magnus drungarius sic eos affatur "proceres, parati estote, coenate, et date pabulum equis;" cumque praefinitum excubiarum tempus advenit, emittit illos ex castris. deinde, si magnus domesticus volet, abit, et cuivis locum, ubi consultum indicaverit, ipsemet assignat. sin minus, hanc curam committit magno drungario, qui in hac re perficienda eius minister est et vicarius. debet autem iste ad praedictas nocturnas excubias sese conferre, easque observare et num recte se habeant iudicare. et siquidem prope sit hostis, non tantum semel sed et bis hoc facere oportet. si vero sit tempus quietis et relaxationis, semel facit.

Ὁ δὲ μέγας ἀδνουμιαστὴς τοῦ φοσσάτου ἀδνουμιαζομένου παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πάρεστι μὲν καὶ αὐτός· ἐὰν δέ τινες ὦσιν ἀπὸ τούτων στερούμενοι ἀλόγων ἢ ἁρμάτων τινῶν, ἀπογραφόμενος οὗτος τὰ λείποντα ἐπιμελεῖται ἀναπληροῦσθαι ταῦτα.

Πάντες μὲν οὖν, καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ βασιλέως υἱοί, βιγλίζουσι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτούς, ὁ δὲ μέγας δομέστικος οὐδαμῶς. ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν αὕτη, ὅτι ἑκάστου μὲν τῶν ἀρχόντων μέρους φοσσάτου ὄν- P 119
τος, ἄρχοντος τοῦ μεγάλου δομεστίκου τοῦ καθόλου, καθὰ εἴρηται, δεῖ παρεῖναι διὰ τοῦτο τοῦτον ἀεὶ ἐν παντὶ τῷ φοσσάτῳ διατάττοντα πάντας, ἵνα μὴ ἐφόδου πολεμίων γενομένης, εἰ τύχοι, χωρὶς ἡγεμόνος τὸ καθόλου στράτευμα εὑρεθῇ. διά τοι τοῦτο καὶ τοῦ βασιλέως ἀποδημοῦντος ὁ μέγας δομέστικος ἐν ᾧ τόπῳ ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ φοσσάτον εὑρίσκεται.

Ἀπὸ τοῦ κούρσου πρῶτον μὲν δίδοται ἡ πενταμοιρία λόγῳ τοῦ βασιλέως, δεύτερον ἀπὸ τοῦ καθόλου φοσσάτου λόγῳ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, τρίτον δὲ λόγῳ τῶν μερικῶν κεφαλάδων, ἀφ' B
οὗ μέρους ἕκαστος ἄρχει.

Ἐάν τινα ἀπὸ τῶν ῥογατόρων στρατιωτῶν ἄπαιδα συμβῇ τελευτῆσαι, τὸ τοῦ πολέμου ἄλογον ἐκείνου καὶ τὰ ἅρματα πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον κομίζονται.

Εἰ δεήσει διελθεῖν τὸν μέγαν δομέστικον εἰς ἡγεμονίαν τινὸς τῶν ἀρχόντων, τὸ ἐκεῖσε φοσσάτον τοῦτον ἐρωτῶσι, καὶ πρὸ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς, τὸ τί γενέσθαι δεῖ.

17 ἕκαστος om AB

Magnus adnumiastes adest et ipse, quando exercitus a magno domestico lustratur. si reperiantur qui careant equis vel armis aliquibus, consignatis nominibus curat ut quae desunt suppleantur.

Omnes igitur, ipsi etiam imperatoris filii, vigilant cum illis quos sub se habent. at magnus domesticus nunquam. ratio est ista: quia cum quilibet ex aliis proceribus et ducibus sit tantum pars exercitus, magnus autem domesticus universo exercitui imperet, ut dictum est, oportet ut semper universum exercitum obeat et omnes in ordinem cogat, ne si fortassis hostium insultus oriatur, exercitus generali duce careat. quamobrem absente imperatore tenet ille in exercitu locum, quem imperator teneret, si adesset.

Ex spoliis primum quidem quinta pars datur imperatori, secundo ab universo exercitu magno domestico, tertio particularibus capitaneis seu ducibus a particularibus turmis, quibus quilibet praeest.

Si quis ex stipendiariis militibus moriatur sine liberis, equus, quo ille in bello utebatur, et arma ad magnum domesticum deferuntur.

Si oporteat magnum domesticum per alicuius procerum praefecturam transire, qui ibi reperitur exercitus eum prius quam suum ducem interrogat, quid facto sit opus.

P 120

Κεφάλαιον ιζ'.

Περὶ στεφηφορίας βασιλέως.

Τοῦ μέλλοντος στεφθήσεσθαι κατὰ τὴν προ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἑσπέραν εἰς τὸ μέγα παλάτιον ἐρχομένου μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἄλλων οἰκειακῶν αὐτοῦ καὶ διανυκτερεύοντος, διαλαμπούσης ἡμέρας συναθροίζονται ἐκ πρωΐας εὐθὺς οἵ τε ἀξιώματα ἔχοντες καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄρχοντες, τὸ φοσσάτον τε καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος τῆς πόλεως πανδημεί. περὶ δὲ ὥραν τῆς B ἡμέρας ταύτης δευτέραν ἀπέρχεται μὲν ὁ νέος βασιλεὺς εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, εἰθισμένον δὲ ὂν τὴν τῆς αὐτοῦ πίστεως ὁμολογίαν οἰκείαις χερσὶν ἐγγράφως παραδιδόναι, ποιεῖ τοῦτο οὕτως. "ὁ δεῖνα ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων οἰκείᾳ χειρὶ προέταξα." οὕτω μὲν ὁ στεφανωθεὶς τῆς ἑαυτοῦ προτάσσων ὁμολογίας γράφει. ἂν δὲ υἱὸς αὐτῷ ᾖ, εἰ μὲν ἐνδίδωσιν ὁ πατήρ, γράφει καὶ αὐτὸς προτάσσων οὕτως, ἤτοι αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων· εἰ δ' οὔ, "πιστὸς ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὁ δεῖνα."

C "Πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων" καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ ὅρου τῆς πίστεως μέχρι τέλους. καὶ μετὰ τοῦτο "ἔτι στέργω καὶ ὁμολογῶ καὶ βεβαιῶ τὰς ἀποστολικὰς καὶ θείας παραδόσεις, ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς διατάξεις καὶ διατυπώσεις τῶν ζ' οἰκουμενικῶν

Caput 17.

De coronatione imperatoris.

Qui coronandus est, is pridie eius diei circa vesperam venit ad magnum palatium cum principibus aliisque familiaribus suis, ibique pernoctat. illucescente die congregantur statim sub diluculum qui in dignitate constituti sunt, et omnes alii proceres, exercitus et reliqua civitatis promiscua multitudo. circa horam secundam abit iunior imperator ad sanctam Sophiam. in more autem positum est ut tradat propria manu scriptam fidei suae confessionem. quod hunc in modum facit. "ego N. in Christo deo nostro fidelis rex et imperator Romanorum propria manu haec praemisi ac praescripsi." sic quidem iam coronatus imperator fidei suae confessionem praescribens auspicatur. si vero filium habeat, praefigit et ipse confessioni suae illud "imperator Romanorum," si pater concesserit: si minus, istud solummodo praefigit "fidelis in Christo deo nostro Romanorum rex N."

"Credo in unum deum, patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium," et reliqua symboli apostolici, usque ad finem. "praeterea amplector confiteor et approbo apostolicas et divinas traditiones. insuper etiam constitutiones et definitiones se-

συνόδων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς τοπικῶν, ἔτι δὲ καὶ τὰ προνόμια καὶ ἔθιμα τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. προσέτι P 121
γε μὴν βεβαιῶ καὶ στέργω ὅσαπερ ἐδογμάτισαν καὶ ἐθέσπισαν οἱ κατὰ τόπους ἁγιώτατοι πατέρες ἡμῶν ὀρθῶς καὶ κανονικῶς καὶ ἀνεπιλήπτως. ὡσαύτως ὑπισχνοῦμαι ἐμμένειν καὶ διηνεκῶς εὑρίσκεσθαι πιστὸς καὶ γνήσιος δοῦλος καὶ υἱὸς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας· πρὸς τούτοις εἶναι καὶ δεφένσωρ καὶ ἐκδικητὴς αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ ὑπήκοον εὐμενὴς καὶ φιλάνθρωπος κατὰ τὸ εἰκός τε καὶ πρέπον, καὶ ἀπέχεσθαι φόνων καὶ ἀκρωτηριασμῶν καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις κατὰ τὸ δυνατόν, κατανεύειν τε εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην. καὶ ὅσα ἀπεβάλοντο καὶ ἀνεθεμάτισαν οἱ ἅγιοι πατέρες, ἀποβάλλομαι καὶ ἀναθεματίζω καὶ αὐτός, καὶ πιστεύω ὅλῃ μου B
γνώμῃ καὶ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ τῷ προειρημένῳ ἁγίῳ συμβόλῳ. ταῦτα δὲ πάντα ὑπισχνοῦμαι φυλάττειν ἐνώπιον τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. κατὰ μῆνα τόνδε, εἰς τὰς τόσας, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἰνδικτιῶνι τῇδε, τοῦδε τοῦ ἔτους."

Ὁ δὲ προτάσσων, τοῦτ' αὐτὸ πάλιν καὶ μετὰ τὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν ὑποτάσσων γράφει, ἤγουν τὸ ὁ δεῖνα ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ἢ βασιλεὺς Ῥωμαίων, οἰκείᾳ χειρὶ ὑποτάξας παραδίδωμι τῷ παναγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κυρῷ .... καὶ μετ' αὐτοῦ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ.

4 ἁγιώτατοι καὶ θειότατοι π. A 5 διηνεκῶς] addit A καὶ ἀνεπιλήπτως 9 καὶ post φόνων om B αὐτοῖς B 19 ἢ βασιλεὺς Ῥωμαίων] ὁ ante lacunam nomini imperatoris recipiendo AB

ptem oecumenicarum synodorum, et localium, quae tempore suo celebratae sunt; ad haec etiam privilegia et consuetudines sanctissimae magnae dei ecclesiae. praeterea confirmo et amplector quaecunque statuerunt et definierunt diversis locis sanctissimi patres nostri recte, canonice et inculpate. similiter promitto me perpetuo mansurum fidelem servum et genuinum filium sanctae ecclesiae; ad haec defensorem et vindicem eius, clementem insuper futurum et humanum erga subditos, quatenus aequitas et decentia id sinent. abstinebo etiam a caedibus et mutilationibus et id genus aliis, quantum fieri poterit; omnemque veritatem et iustitiam sequar; et quaecunque repudiarunt et anathematizarunt sancti patres, ipse etiam repudio et anathematizo, et assentior tota mente anima et corde meo supradicto sancto symbolo. haec omnia me custoditurum promitto coram sancta dei catholica ecclesia." mense N, die et indictione N, anno N.

Id vero quod initio praescripsit, rursus factae fidei professioni subscribit; illud nimirum "N. in Christo deo nostro fidelis Romanorum imperator, vel rex Romanorum, propria manu subscripsi, tradoque sanctissimo meo domino et oecumenico patriarchae domino N. et sanctae, quae cum ipso est, synodo."

C *Μετὰ τοῦτο τοίνυν ἀνέρχεται ἐπὶ τὸν τρίκλινον τὸν λεγόμενον Θωμαΐτην, πρὸς τὸν Αὐγουστεῶνα ἀφορῶντα, ὅπου τὸ πλῆθος ἅπαν ἵσταται μετὰ τοῦ φοσσάτου.*

Πρὸ τοῦ φανῆναι οὖν αὐτὸν διά τινος τῶν συγκλητικῶν, ᾧ ἂν ἐπιτάξοι ὁ βασιλεύς, ῥίπτονται εἰς τὸν λαὸν ἃ λέγουσιν ἐπικόμβια. ἔστι δὲ τοιοῦτον. τμήματα ἐκ πανίων κόπτοντες, καὶ ἐν ἑκάστῳ τμήματι νομίσματα χρυσᾶ μὲν τρία ἀργυρᾶ δὲ τοσαῦτα καὶ τρία ἐξ ὀβολῶν περιδήσαντες, ῥίπτουσιν εἰς τὸ πλῆθος. ῥίπτουσι δὲ τοιούτους ἀποδέσμους ἀριθμὸν χιλιάδων ὅσον ἂν προστάξοι ὁ βασιλεύς. εἰθισμένον δέ ἐστι ῥίπτειν τὰ τοιαῦτα ἐπικόμ-
D *βια ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ναοῦ, ἤγουν ἐν ᾧ εἴρηται Αὐγουστεῶνι, ἱσταμένου τοῦ ῥίπτοντος ἐπάνω τῶν τοῦ Αὐγουστεῶνος βαθμίδων.*

Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ σκουταρίου καθεσθεὶς ἐπαίρεται εἰς ὕψος, καὶ φαίνεται πᾶσι τοῖς κάτωθεν ἱσταμένοις πλήθεσιν. κατέχουσι δὲ τὰ μὲν ἔμπροσθεν τῆς ἀσπίδος αὐτός τε ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου, ἐὰν ζῶν ᾖ, καὶ ὁ πατριάρχης, τὰ δὲ ἐκ πλαγίων καὶ ὄπισθεν οἱ ἐν ἀξιώμασιν ὑπερέχοντες, ἤγουν δεσπόται καὶ σεβαστοκράτορες, ἐὰν ὦσιν, εἰ δὲ
P 122 *μή, οἱ κρείττονες καὶ εὐγενέστεροι τῶν ἀρχόντων. εἰ δ' οὐκ ἔστι πατήρ, τὰ μὲν τῆς ἀσπίδος ἔμπροσθεν ὁ ἐντιμότερος τῶν ἀξιωματικῶν ἢ τῶν ἀρχόντων μετὰ τοῦ πατριάρχου, τὰ δέ γε ὄπισθεν, οὓς εἴπομεν.*

Post haec ascendit imperator ad triclinium quod vocatur Thomaites, ad Augusteonem respiciens; ubi universa multitudo plebis cum exercitu stat.

Antequam ergo imperator se conspiciendum praebeat, per aliquem de senatu, cui id imperator praeceperit, iaciuntur in populum ea quae nominantur epicombia. quae talia sunt. frustilla ex pannis resecant, et in quolibet segmento tria aurea, argentea totidem numismata, et tria ex obolis illigantes proiiciunt in multitudinem. proiiciunt autem talium fasciculorum tot milia, quot imperator praeceperit. consuetudine receptum est ut huiusmodi epicombia iaciantur in atriis magnae ecclesiae, nempe in praedicto Augusteone, stante eo qui proiicit in Augusteonis gradibus.

Post haec novus imperator in scuto sessitans tollitur in altum, et ab universa multitudine infra stante conspicitur. tenent vero priores partes clipei imperator parensque renuntiati, si adhuc sit in vivis, et patriarcha. partes a latere et retro tenent qui dignitate praecipua excellunt, videlicet despotae et sebastocratores, si fuerint. sin minus, munus hoc obeunt praestantiores et nobiliores ex proceribus. si non superest novi imperatoris pater, anteriores partes clipei tenet excellentior ex illis qui in dignitate sunt, aut aliquis ex proceribus cum patriarcha. partes posteriores tenent quos iam antea commemoravimus.

Ἐπευφημίσαντος δὲ τοῦ λαοῦ καὶ φοσσάτου παντὸς κατέρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ σκουταρίου, ἄγεται δὲ εἰς τὸν τῆς ἁγίας Σοφίας ναόν, ὅπου δεῖ αὐτὸν καὶ στεφθήσεσθαι. ὑπάρχει δὲ ἐκεῖσε προκατεσκευασμένον ξύλινον οἴκημα μικρὸν ἕνεκα τῆς χρείας ταύτης· εἰς ὃ ξύλινον οἴκημα εἰσάγοντες τὸν νέον βασιλέα ἐνδύουσι τὸν σάκκον καὶ τὸ διάδημα, εὐλογούμενα ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων. ἐπὶ B δὲ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ οὐ νενομισμένον τι φορεῖ, ἀλλ' ἢ στέφανον ἢ ἕτερον ὅ τι ἂν δόξῃ. τούτων δὲ γινομένων τελεῖται ἡ λειτουργία. πλησίον δὲ οὗ εἴπομεν ξυλίνου οἰκήματος κατασκευάζεται ἐκ ξύλων ὁμοίως καὶ ἀναβάθρα, καὶ ἐνδύουσι ταύτην πάντοθεν διὰ βλατίων ἐρυθρῶν. ἐπάνω δὲ ταύτης τίθενται κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν βασιλέων θρόνοι χρυσοῖ, οὐ τοιοῦτοι δὲ ὁποῖοί εἰσι καὶ ἄλλοι θρόνοι τῶν βασιλέων, ἀλλὰ τοσοῦτον ὑψηλοὶ ὥστε ἔχειν βαθμίδας δ' ἢ καὶ ε'. ἐφ' οὓς ἐξερχόμενοι ἀπὸ τοῦ ξυλίνου οἰκήματος οἱ βασιλεῖς, ἐὰν μὴ εἷς, καθὼς εἴπομεν, ἀλλὰ πλείους ὦσιν, καθίζουσιν. C ἀναβαίνουσι δὲ καὶ μετ' αὐτῶν καὶ αἱ δέσποιναι αἱ γυναῖκες αὐτῶν, καὶ καθίζουσιν καὶ αὐταὶ ἐφ' ἑτέρους θρόνους, παρισταμένων ἄνωθεν τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν βασιλισσῶν, ἡ μὲν οὖν προεστεμμένη καὶ μήτηρ τοῦ ἀναγορευομένου φοροῦσα καὶ τὸ ἑαυτῆς στέμμα, ἡ δὲ νέα βασιλὶς φοροῦσα στέφανον.

Τῆς οὖν θείας, ὡς εἴπομεν, τελουμένης λειτουργίας, πρὸ τοῦ τρισαγίου ὕμνου ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης τοῦ βήματος ἀναβαίνει ἐπὶ τὸν ἄμβωνα, καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ ἐντιμότεροι τῶν ἀρχόν-

3 καὶ add A   11 ἐρυθρῶν] κοκκίνων A   12 οὐ — 13 βασιλέων om A   16 αἱ δέσποιναι om P

Populo et universo exercitu faustis acclamationibus personante, descendit de scuto, duciturque ad sanctae Sophiae templum, in quo coronandus est. est autem ibi hunc in usum lignea aedicula exstructa, in qua novum imperatorem introductum induunt sacco et diademate, episcoporum benedictione prius consecratis. in capite non fert certum quid ac definitum, sed vel sertum vel quid aliud arbitratu suo. his peractis liturgia peragitur. porro prope aediculam illam ligneam, de qua iam diximus, aedificata est lignea anabathra pannis rubris vestita, in qua pro numero imperatorum ponuntur aurei throni, at non tales quales sunt alii imperatorum throni, sed adeo excelsi ut habeant quattuor vel quinque gradus, in quibus egressi ex lignea aedicula imperatores, si non unus sed plures fuerint, resident. ascendunt et cum illis dominae uxores eorum, quae et ipsae in aliis thronis sedent, adstantibus supra despotis et reginis. mater igitur renuntiati imperatoris iam olim coronata gestat coronam suam, nova vero imperatrix sertum.

Dum igitur, ut diximus, divina liturgia celebratur, ante hymnum trisagium egreditur patriarcha ex tabernaculo, et ascendit in ambonem,

των τῆς ἐκκλησίας, τὰς ἱερὰς αὐτῶν φοροῦντες στολάς. σιωπῆς
δὲ μεγάλης καὶ ἠρεμίας γινομένης ἐν τῷ ναῷ, πέμπων ὁ πατριάρ-
D χης προσκαλεῖται τοὺς βασιλεῖς, οἵτινες καὶ ἔρχονται ἐπὶ τὸν ἄμ-
βωνα, ὅπου ὁ πατριάρχης ἐστίν. ἐλθόντων δὲ ἀναγινώσκει οὗτος
τὰς ἐπὶ χρίσει βασιλέων συντεθειμένας εὐχάς, τὰς μὲν μυστικῶς
τὰς δὲ καὶ ἐκφωνῶν, ἱκετεύει δὲ καὶ εὐμενίζει τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ
μέλλοντος χρισθήσεσθαι βασιλέως. μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαίρει μὲν ὁ
νέος βασιλεὺς ὅ τι ἂν φορῇ ἐπὶ κεφαλῆς, εὐθὺς δὲ πάντες ὅσοι
εὑρίσκονται ἐν τῷ ναῷ ἀποκαλύπτουσι τὰς κεφαλὰς ἵστανται. ὁ
δὲ πατριάρχης χρίει σταυροειδῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῷ
θείῳ μύρῳ, ἐπιλέγων μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὸ ἅγιος. οἱ δὲ ὄντες ἐν
P 123 τῷ ἄμβωνι πάντες περὶ τὸν πατριάρχην, διαδεχόμενοι τὴν φωνὴν
λέγουσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τρίτου τὸ ἅγιος. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λοιπὸν
τοῦ λαοῦ πλῆθος ἐκ τρίτου λέγει τὸν αὐτὸν λόγον.

Μετὰ δὲ ταῦτα, εἰ καί τινες λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης κεῖται τὸ στέμμα τοῦ βασιλέως, ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· ἐντὸς δὲ τοῦ ἁγίου βήματος κρατούμενον ὑπὸ διακόνων τὰς ἱερὰς φορούντων στολὰς ἄγεται ἐπὶ τὸν ἄμβωνα.

Εἰ οὖν, ὡς προείπομεν, πάρεστιν ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ
αὐτοῦ, αὐτός τε καὶ ὁ πατριάρχης λαβόντες τὸ στέμμα ἐπιτιθέασι
τῇ κεφαλῇ τοῦ νέου βασιλέως, καὶ ἐκφωνεῖ ὁ πατριάρχης τὸ ἄξιος.
B εἰ δὲ οὐκ ἔστι πατὴρ αὐτοῦ, ποιεῖ τοῦτο μόνος ὁ πατριάρχης.

2 καὶ ἠρεμίας om A 5 χρίσεις P 12 πάντες περὶ τὸν πατριάρχην om A 14 ἐκ τρίτου om A 17 βήματος] θυσιαστηρίου A

et cum illo digniores ex ecclesiae proceribus, sacris amicti stolis. magno autem silentio facto et quiete orta in templo, misso quopiam vocat patriarcha imperatores, qui in ambonem ad patriarcham veniunt. quibus praesentibus legit patriarcha ad unctionem imperatorum compositas preces, partim tacite, partim clara voce: supplicat autem deo pro illo qui in imperatorem inungendus est, eumque eidemque propitium reddere studet. posthaec tollit novus imperator capitis tegumentum, qualecunque illud fuerit. e vestigio autem, quotquot in templo reperiuntur, apertis capitibus adstant. at patriarcha crucis in formam caput imperatoris divino unguento inungit, accinens elata voce illud "sanctus." omnes porro qui cum patriarcha sunt in ambone, excipientes vocem canunt et ipsi tertio illud "sanctus." quos similiter reliqua populi multitudo subsequitur, ter illud "sanctus" admodulantes.

Posthaec licet sint qui tradant, stemma seu coronam imperatoris in sancta mensa repositum esse, id tamen secus est, quia intra sanctum tabernaculum tenetur a diaconis sacras vestes ferentibus; deportaturque in ambonem.

Si igitur, ut antea dictum, adest imperator pater eius, ipse et patriarcha acceptum stemma imponunt novi imperatoris capiti, patriarcha illud incinente "dignus." si pater non adsit aut etiam non supersit,

ὥσπερ δὲ πρότερον ἐν τῇ τοῦ μύρου τὸ ἅγιος, διαδεχόμενοι ὁμοίως καὶ ταύτην τὴν φωνὴν οἱ ἐπὶ ἄμβωνος καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ λαοῦ πλῆθος βοῶσιν ἐκ τρίτου τὸ ἄξιος. εἶτα ἀναγινώσκει πάλιν ὁ πατριάρχης εὐχάς, καὶ κατέρχεται ὁ βασιλεὺς τοῦ ἄμβωνος, οὐκ ἐκ τοῦ μέρους μέντοι οὗπερ ἀνῆλθεν, ἤως τοῦ πρὸς τὰς Ὡραίας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὸν σωλέαν καὶ τὸ ἅγιον βῆμα.

Ἐὰν οὖν συμβῇ μὴ ἔχειν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον γυναῖκα τὸν βασιλέα, εὐθὺς μετὰ τοῦ κατελθεῖν τοῦ ἄμβωνος ἀνέρχεται πάλιν εἰς ἀναβάθραν καὶ καθίζει ἐπὶ τοῦ θρόνου· εἰ δὲ ἔχει γυναῖκα, πᾶσά ἐστιν ἀνάγκη στεφθῆναι τότε καὶ αὐτήν. γίνεται C δὲ καὶ τοῦτο οὕτως.

Ἡ μὲν προεστεμμένη καὶ μήτηρ τοῦ νέου βασιλέως ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ βασιλέως, τοῦ πατρὸς δηλονότι τοῦ νέου βασιλέως, ἵσταται στεφηφοροῦσα, κατέχουσα τῇ χειρὶ βάϊον χρυσοῦν, ἔχον τε ἀπὸ τῆς κορυφῆς καὶ κάτωθεν ὅσον σπιθαμιαῖον μῆκος μαργαριτάρια καὶ λιθάρια ἐμπεπηγμένα κυκλόθεν. εἰ δὲ τύχοι οὖσα χήρα, τὸ μὲν βάϊον κατέχει καὶ ἱσταμένη καὶ καθημένη, φορεῖ δὲ ἔνδυμα μέλαν λεγόμενον ἱμάτιον καὶ μανδύαν ὀξύν. ἡ δὲ νέα βασιλὶς ἱσταμένη καὶ αὐτή, καὶ κατεχομένη ἐξ D ἑκατέρων τῶν μερῶν ὑπὸ δύο συγγενῶν τῶν γνησιωτάτων, ἢ εἰ μὴ ἔχει γνησίους, ὑπ' εὐνούχων δύο, κατέρχεται ἀπὸ τῆς ἀναβάθρας,

11 τότε] τε BP ταύτην B 14 τοῦ πατρὸς δηλονότι τοῦ νέου βασιλέως om AB

solus patriarcha hoc facit. quemadmodum vero antea in imperatoris unctione illi qui in ambone stabant et tota reliqua concio illud "sanctus" ter insonabant, ita et nunc ter recinunt illud "dignus." deinde patriarcha iterum recitat preces, descenditque imperator ex ambone, non ea parte qua ascendit, ea scilicet quae ad speciosas portas respicit, sed ex altera soleae et sancto tabernaculo obversa.

Si igitur eo tempore imperator necdum uxoratus sit, statim post descensum ex ambone ascendit rursus in anabathram, seu tabulatum, et sedet in throno suo. si iam uxorem habeat, plane necessarium est ut et ipsa coronetur; quod fit hunc in modum.

Imperatrix prius coronata et mater novi imperatoris, si vivat adhuc maritus eius imperator et pater novi imperatoris, stat stemmate conspicua, tenens aureum ramum (sceptrum ita dictum), habentem a vertice usque ad imum, quasi in longitudinem spithamae margaritas et uniones in orbem infixos. si vidua sit, ramum quidem et stans et sedens tenet, fert vero indumentum nigrum, quod himatium appellatur, et mandyam coloris violacei. at nova imperatrix stans et ipsa, et sustentata utrinque a propinquissimis cognatis, si autem cognatis propinquis et genuinis careat, a duobus eunuchis, descendit ex anabathra, et ve-

καὶ ἐρχομένη ἵσταται πρὸ τοῦ σωλέου. κατερχόμενος οὖν τοῦ ἄμβωνος ὁ βασιλεὺς καὶ ἀνὴρ αὐτῆς λαμβάνει ἀπὸ τῆς τοῦ πατριάρχου χειρὸς τὸ στέμμα εὐλογηθὲν πρότερον παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, οὐχ ὅμοιον τῷ τοῦ βασιλέως ἀλλ' ἕτερόν τι σχῆμα προητοιμασμένον ὑπάρχον, καὶ βασταζόμενον καὶ αὐτὸ ἢ ὑπὸ γνησίων, ὡς εἴρηται, συγγενῶν αὐτῆς P. 124 ἢ ὑπὸ δύο εὐνούχων. ἡ δὲ ἐπιτεθέντος τῇ κεφαλῇ αὐτῆς τοῦ στέμματος παρὰ τῆς τοῦ βασιλέως καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς χειρὸς εὐθὺς προσκυνεῖ τὸν βασιλέα καὶ ἄνδρα αὐτῆς, ὥσπερ ὁμολογοῦσα διὰ τῆς προσκυνήσεως ὑπ' αὐτὸν εἶναι καὶ ὑποτετάχθαι αὐτῷ. ὁ δὲ πατριάρχης πλησίον τοῦ σωλείου ἱστάμενος καὶ αὐτὸς ἀναγινώσκει ἑτέραν αὖθις εὐχὴν ὑπέρ τε τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίδος καὶ παντὸς τοῦ ὑπηκόου λαοῦ.

Καὶ οὕτω μὲν στεφόμενος ὁ βασιλεὺς στέφει καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γυναῖκα· εἰ δὲ συμβῇ προεστεμμένον εἶναι τὸν βασιλέα, στέφεται ἡ βασιλὶς παρὰ τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς καὶ βασιλέως ὁμοίως, B ὅταν ἀγαγόμενος αὐτὴν εἰς γυναῖκα ἐπιτελῇ τὴν ἐπιγάμιον τελετήν.

Ἂν δὲ ὡς προείπομεν γένηται, μετὰ τὸ στέψαι μὲν τὸν νέον βασιλέα τὴν ἰδίαν γυναῖκα καὶ βασιλίδα, ἐκείνην δέ, ὡς εἴρηται, προσκυνῆσαι, ἀναβάντες καὶ οἱ δύο εἰς τὴν ἀναβάθραν κάθηνται αὖθις ἐπὶ τὸν θρόνον, ὁ μὲν βασιλεὺς κατέχων σταυρόν, ἡ δὲ νέα βασιλὶς βάϊον, κατὰ τὸ εἰρημένον. καὶ τῆς μὲν ἄλλης μυσταγω-

1 σωλέα A, σωλεῖον P 12 καὶ τῆς βασιλίδος om P

niens stat ante soleam. descendens igitur de ambone imperator, maritus eius, acceptum ex patriarchae manu prius benedictum stemma imponit capiti uxoris suae, non eius formae cuius est stemma imperatoris, sed alterius, quod prius hanc in rem praeparatum fertur et ipsum vel a genuinis cognatis vel a duobus eunuchis. illa stemmate imperatoris et coniugis sui manu capiti imposito, statim adorat imperatorem et coniugem suum, quasi per delatam reverentiam aperte fateatur se illi subiectam esse. at patriarcha prope soleam stans et ipse recitat alteram orationem pro imperatore et imperatrice omnique populo subdito.

Et sic quidem coronatus imperator coronat etiam propriam uxorem. si imperator prius coronatus fuerit, coronatur imperatrix a proprio coniuge suo et imperatore, quando ducta illa in uxorem nuptialem solennitatem peragit.

Si autem, ut praediximus, fiat, postquam novus imperator propriam uxorem et imperatricem coronavit, et postquam illa eundem debita veneratione affecit, ascendentes simul in anabathram seu tabulatum rursus consident in thronis, imperator quidem tenens crucem (sceptrum suum), nova vero imperatrix ramum seu palmam, ut antea ostensum; dumque

γίας γινομένης κάθηνται οἱ βασιλεῖς, τοῦ τρισαγίου δὲ ὕμνου ᾀδομένου ἢ τῶν ἀποστολικῶν γραφῶν ἢ τῶν θείων εὐαγγελίων ἀναγινωσκομένων ἀνίστανται καὶ αὐτοί. ἐξ ἑκατέρων δὲ μερῶν τοῦ ναοῦ ξυλίνων οὐσῶν ἀναβαθρῶν ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο πεποιημένων, ἱστάμενοι ἐπάνω οἵ τε πρωτοψάλται καὶ οἱ δομέστικοι καὶ οἱ ἀνα- C γνῶσται, οὓς ἐξ ἔθους παλαιοῦ κράκτας ἐν ταῖς τοιαύταις ὀνομάζουσι πανηγύρεσι καὶ τελεταῖς, ψάλλουσιν ᾄσματά τινα συντελοῦντα καὶ ἡρμοσμένα εἰς τὰ τοιαῦτα. κατέχουσι δὲ ἐξ ἑκατέρων μερῶν ἀνὰ τρία κοντάρια, ἔχοντα ἕκαστον γύρους ἐκ ξύλων, ἐκκρεμαμένας ἔχοντα κυκλόθεν μετάξας κοκκίνας καὶ λευκάς, ὅσον δισπιθάμους· ἃ καὶ μετὰ τὸ τελεσθῆναι τὴν λειτουργίαν προηγοῦνται τοῦ βασιλέως, τῶν κατεχόντων αὐτὰ προϊόντων καὶ ψαλλόντων μέχρι καὶ τοῦ μεγάλου παλατίου· τίνι δὲ τρόπῳ γίνεται τοῦτο, ὁ λόγος ζητεῖται.

Ἀρχομένου δὲ ψάλλεσθαι τοῦ ἐπὶ τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ ὕμνου, D ἐρχόμενοι οἱ ἐντιμότεροι τῶν διακόνων τῆς ἐκκλησίας προσκαλοῦνται τὸν βασιλέα. ὁ δὲ ἔρχεται μετ᾽ αὐτῶν εἰς τὴν λεγομένην πρόθεσιν, ἔνθα κεῖνται τὰ ἅγια. ἔτι δὲ ἔξω τῆς προθέσεως ἱστάμενος ἐνδύεται ἐπάνω τοῦ σάκκου καὶ τοῦ διαδήματος μανδύαν χρυσοῦν. καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει τὸν σταυρόν, ὡς σύνηθές ἐστι κρατεῖν τὸν βασιλέα, ὅταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κατέχει νάρθηκα. ἐπέχει γοῦν τότε τάξιν ἐκκλησιαστικὴν ἣν καλοῦσι τοῦ δεποτάτου. κρατῶν οὖν ἀμφότερα ὁ βα-

10 κοκκίνους καὶ ἄσπρας ὅσον δισπιθάμας AB

mystagogia peragitur, imperatores sedent. at decantato trisagio, vel apostolicis scripturis divinisque evangeliis lectis, surgunt et ipsi. cum autem utraque ex parte templi ligneae anabathrae hunc ipsum in usum exstructae sint, quas occupant protopsaltae et domestici et lectores, quos veteri more in huiusmodi panegyricis festis et initiationibus clamatores vocant, qui canunt cantica quaedam huc facientia et accommodata; qui utraque ex parte tenent tres hastas, circulis ligneis insignitas, ex quibus in orbem panni serici coccinei et candidi dependent quasi duarum spithamarum. quae (hastae) peracta liturgia imperatorem antecedunt, iis et qui ipsas portant praeeuntibus et cantantibus usque ad magnum palatium. quo autem modo hoc fiat, ratio quaeritur.

Quando igitur in magno introitu inchoatur hymnus, accedentes ex honoratioribus ecclesiae diaconis invitant imperatorem. ille cum illis se confert ad locum qui prothesis appellatur, ubi sancta reposita sunt. ceterum adhuc extra prothesin stans induit super saccum et diadema mandyam aureum; dextra manu tenet crucem, prout moris est ferre imperatorem, quando gestat stemma. sinistra tenet narthecem seu ferulam. habetque tunc locum ecclesiasticum quem vocant deputati. impe-

P 125 σιλεύς, ἤγουν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν νάρθηκα, προηγεῖται τῆς εἰσόδου πάσης· ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν μερῶν συμπαρακολουθοῦσιν αὐτῷ οἵ τε βάραγγοι πάντες πελεκυφόροι καὶ νέοι εὐγενεῖς ἔνοπλοι περὶ ἑκατόν. οὗτοι μὲν οὖν ἀκολουθοῦσιν ἐκ πλαγίων, ὡς εἴρηται, ἐχόμενα δὲ τοῦ βασιλέως εὐθὺς μετ' αὐτὸν ἔρχονται οἵ τε διάκονοι καὶ οἱ ἱερεῖς, σκεύη δέ τε ἄλλα τῶν ἱερῶν κρατοῦντες καὶ δὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια. περιελθόντες δὲ κατὰ τὴν συνήθειαν τὸν ναὸν ἔρχονται μέχρι καὶ τοῦ σωλέου. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἵστανται ἐκτός· μόνος δὲ ὁ βασιλεὺς διερχόμενος τὸν σωλέαν εὑρίσκει τὸν πατριάρχην ἱστάμενον εἰς τὰ ἅγια θύρια. τὰς οὖν αὐ-
B τῶν καὶ ἀμφότεροι κεφαλάς, ὁ μὲν πατριάρχης ἔσωθεν ὁ βασιλεὺς δὲ ἔξωθεν, εἰς σχῆμα δῆθεν χαιρετισμοῦ κλίναντες ἵστανται. καὶ μετὰ τοῦτο ἔρχεται ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων, τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχων θυμιατόν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ τὸ λεγόμενον ὠμοφόριον τοῦ πατριάρχου. καὶ εἰς μὲν τὸ παλαιὸν εἶχε καὶ ἡ ἐκκλησία ἀρχιδιάκονον, νῦν δὲ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἔχει τοῦτον ὁ κλῆρος τοῦ βασιλέως. ἡ αἰτία ζητεῖται. ὡσαύτως οὐδὲ πρωτοψάλτην ἔχει ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ δομέστικον· ὁ δὲ βασιλικὸς κλῆρος καὶ ἀμφοτέρους. καὶ ὁ μὲν πρωτοψάλτης τοῦ βασιλικοῦ ἔξαρχος κλήρου, ὁ δέ γε δομέστικος τοῦ δεσποινικοῦ· καὶ ποτὲ μὲν ἔχει καὶ ἡ ἐκκλησία ἕτερον
C δομέστικον παρὰ τὸν δεσποινικόν, ποτὲ δὲ ὁ αὐτὸς ἀμφοτέροις τοῖς κλήροις ὑπηρετεῖ, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς. ἔχει μὲν

5 ἐχομένως P 8 σωλέως A 9 σωλέα AP 11 ἀμφότεροι BA, ἀμφοτέρων P 21 ὁ om P

rator igitur utrumque portans, nempe crucem et narthecem, eorum qui sacrorum donorum ingressum perficiunt ducem se praebet. ex utraque parte comitantur illum Barangi, omnes securiferi, et iuvenes nobilitate eximii, armati circiter centum. isti ergo comitantur imperatorem a latere, ut dictum est. imperatorem proxime subsequuntur diaconi et sacerdotes cum alia sacra vasa tum ipsa sancta portantes. circumeuntes, ut consuetum est, templum, veniunt usque ad soleam omnibus aliis extra stantibus. solus imperator, transito solea, reperit patriarcham in foribus sanctis stantem. ambobus igitur, patriarcha intus, imperatore foris in speciem salutationis capita inclinantibus, suo quique loco subsistit. deinde venit secundarius diaconus dextra manu turibulum gestans, sinistra id quod dicitur pallium seu humerale patriarchae. et olim quidem etiam ecclesia habebat suum archidiaconum, nunc vero nequaquam; sed habet illum clerus imperatoris. causa quaeritur. similiter neque protopsalten habet ecclesia sed domesticum: imperatorius clerus utrumque habet. et quidem protopsaltes cleri imperatoris praepositus est, domesticus autem cleri imperatricis exarchus est. et olim quidem habebat ecclesia alterum domesticum praeter illum imperatricis. aliquando idem utrique clero inservit, quemadmodum protopapas quoque. habet

γὰρ ὁ βασιλεὺς πρωτοπαπᾶν εἰς τὸν κλῆρον αὐτοῦ, ἔχει δὲ ἡ ἐκκλησία· ἔστι δ' ὅτε ὁ αὐτὸς εὑρίσκεται καὶ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κλήρους. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δευτερεύων δὲ τῶν διακόνων θυμιᾷ τὸν βασιλέα, καὶ κλίναντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν βοᾷ μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὸ μνησθείη κύριος ὁ θεὸς τοῦ κράτους τῆς βασιλείας σᾶς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. εἶτα ἐπιλέγει τὸ ἀμήν. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἐρχόμενοι λέγουσι, διάκονοί τε καὶ μετ' αὐτοὺς ἱερεῖς. λέγουσι δὲ πάντες οὗτοι τοῦτο καὶ εἰς τὸν πατριάρχην, ἐρχόμενοι εἰς τὸ D
βῆμα, ἤτοι μνησθείη κύριος ὁ θεὸς τῆς ἀρχιερωσύνης σου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Τούτου δὲ τελεσθέντος, αὖθις τὸν πατριάρχην ὁ βασιλεὺς προσαγορεύσας ἀποδύεται ὅνπερ εἴπομεν χρυσοῦν μανδύαν. ἀπαίρειν δὲ αὐτὸν σύνηθες τὸν τῆς ἐκκλησίας ῥεφερενδάριον. ὁ δὲ βασιλεὺς πάλιν ἐρχόμενος εἰς τὴν ἀναβάθραν κάθηται, ἀνιστάμενος μόνον ἔν τε τῇ ἀναγνώσει τοῦ ἁγίου συμβόλου καὶ ἐν τῇ τοῦ πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς προσευχῇ καὶ ἐν τῇ ὑψώσει τοῦ δεσποτικοῦ καὶ ἁγίου σώματος. γενομένης δὲ τῆς ὑψώσεως, εἰ P 126
μὲν οὐκ ἔστιν ὁ βασιλεὺς πρὸς κοινωνίαν ἕτοιμος, κάθηται ἐπὶ θρόνου μέχρι τέλους τῆς ἁγίας λειτουργίας, εἰ δὲ παρεσκευασμένος ἐστὶν εἰς τοῦτο, προκαλοῦνται τοῦτον αὖθις οἱ προρρηθέντες

11 ἤτοι om P ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ BP 14 τελειωθέντος P 22 θείας margo P

imperator protopapam in suo clero, habet et ecclesia. est cum idem utrique clero annumeratur. et de his quidem hunc in modum dictum sit.

Ceterum secundarius diaconorum tus imperatori adolet, ipsoque caput inclinante magna voce insonat illud "recordetur dominus deus potentiae regni vestri in regno suo, ubique, nunc et semper, et in saecula saeculorum." deinde addit amen. idem accinunt post ipsum venientes diaconi, et post hos sacerdotes quoque. et omnes isti ad tabernaculum progressi patriarchae itidem hoc canticum incinunt. "recordetur dominus pontificatus tui in regno suo ubique, nunc et semper, et in saecula saeculorum."

Hoc peracto imperator, salutato patriarcha, exuit aureum mandyam, de quo antea diximus. consuetum vero est ut eum tollat ecclesiae referendarius. at imperator anabathram repetens considet, solumque assurgit in lectione symboli et in oratione dominica "pater noster, qui es in caelis," et in elevatione dominici et sancti corporis. post elevationem, si imperator non est paratus ad communionem, sedet in solio suo usque ad finem sanctae liturgiae seu missae. si vero ad communionem prae-

διάκονοι. εἰσέρχεται οὖν βασιλεὺς μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καὶ λαμβάνων θυμιατὸν θυμιᾷ τὴν ἱερὰν τράπεζαν σταυροειδῶς, πρῶτον μὲν κατὰ ἀνατολάς, εἶτα πρὸς ἄρκτον, ἔπειτα πρὸς ἑσπέραν, καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς μεσημβρίαν. εἶτα πάλιν πρὸς ἀνατολὰς θυμιῶν θυμιᾷ καὶ τὸν πατριάρχην. αὐτὸς δὲ προσαγορεύσας, καὶ λαβὼν ἀπὸ τῆς τοῦ βασιλέως χειρὸς τὸν θυμιατόν, ἀντιθυμιᾷ
B τὸν βασιλέα. μετὰ δὲ ταῦτα ἐκβάλλων ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς τὸ στέμμα ἐγχειρίζει τοῖς διακόνοις, ὁ δὲ πατριάρχης μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τοῦ τιμίου σώματος δίδωσι καὶ τῷ βασιλεῖ εἰς τὰς χεῖρας μερίδα τοῦ δεσποτικοῦ σώματος· οὗ καὶ μετασχὼν κοινωνεῖ ὁμοίως καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αἵματος. κοινωνεῖ δὲ τοῦ μὲν πατριάρχου τὸν ἅγιον κρατῆρα κατέχοντος, αὐτὸς δὲ προσάγων τῷ κρατῆρι τὸ στόμα, ὥσπερ καὶ οἱ ἱερεῖς.

Μετὰ δὲ τὸ κοινωνῆσαι τῶν θείων μυστηρίων περιθέμενος αὖθις τὸ στέμμα τῇ κεφαλῇ ἐξέρχεται τοῦ ἁγίου βήματος· καὶ τελεσθείσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ τοῦ διαδιδομένου τῷ λαῷ
C ἁγιάσματος, ὃ φαμὲν ἀντίδωρον, αὖθις μετασχών, καὶ εὐλογηθεὶς παρά τε τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν παρόντων ἀρχιερέων, καὶ κατασπασάμενος τὰς αὐτῶν χεῖρας, ἀνέρχεται εἰς τὰ λεγόμενα Κατηχούμενα. ξυλίνης δὲ κἀκεῖσε ἀναβάθρας μετρίας οὔσης προκατεσκευασμένης καὶ θρόνων τῶν καθ' ἡμέραν συνήθων ἐπικειμένων, ἀνέρχονται ὅ τε νέος βασιλεὺς καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ καὶ βασιλὶς μετὰ

1 οὖν add A 6 τῆς vulgo om

paratus est, invitant illum praedicti diaconi, cum quibus ingreditur imperator in tabernaculum seu in sancta sanctorum; et accepto turibulo incensat, crucis in speciem, sacram mensam, primum quidem ad orientem, deinde ad septentrionem, postea ad occidentem, et tandem ad meridiem. deinde iterum ad orientem incensans suffitu quoque patriarcham honorat. ipse autem salutato imperatore eidem incensi et suffitus honorem redhibet. his peractis imperator deposita de capite corona tradit eam diaconis. at patriarcha postquam pretiosum domini corpus sumpsit, tradit quoque imperatori in manus dominici corporis particulam; qua sumpta sumit etiam vivificum sanguinem; communicat autem, patriarcha sanctum calicem tenente ipse os ad calicem applicans, quemadmodum sacerdotes solent.

Postquam divinorum mysteriorum particeps effectus est, imposita rursus capiti corona egreditur e sacro tribunali, finita liturgia et populo pane sanctificato, quod antidorum nominamus, distributo; de quo postquam et ipse participavit, et benedictionem a patriarcha ceterisque praesentibus episcopis accepit, eorumque manus deosculatus est, ascendit ad locum catechumena dictum. lignea ibi quoque anabathra, sed modica, praeparata; et positis thronis, qui quotidiano sunt in usu, ascendunt novus imperator et uxor eius imperatrix cum imperatore pa-

τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς καὶ τῆς δεσποίνης καὶ μητρός, συμπαρόντων καὶ τῶν εἰρημένων πρωτοψαλτῶν καὶ δομεστίκων. χρυσῶν δὲ βηλοθύρων τὴν ἀναβάθραν σκεπόντων ὥστε μὴ ὁρᾶσθαι τοὺς βασιλεῖς, οἱ ψάλται ᾄδουσι τὸ ἀνατείλατε. αἰρομένων οὖν εὐθὺς D τῶν βηλοθύρων εὐφημοῦνται οἱ βασιλεῖς ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς κατηχουμένοις ὄντων ἁπάντων. γενομένου δὲ καὶ τούτου κατέρχονται οἱ βασιλεῖς, καὶ ἀπέρχονται μετὰ τῶν δεσποινῶν εἰς τὸ παλάτιον στεφηφοροῦντες, οὗτοι μὲν ἔφιπποι μόνοι, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες πεζῇ, ἀπὸ τοῦ δεσπότου μέχρι καὶ τοῦ μικροτέρου.

Ἦν δὲ πρότερον μὲν συνήθεια φορεῖν τὸν τοῦ βασιλέως ἵππον ἐν τῇ τοιαύτῃ πανηγύρει περὶ τὸν τράχηλον καὶ ὄπισθεν τῆς σέλλας ἐπάνω τῶν σκαπουλίων ἅπερ ὠνομάζοντο χαιώματα, ἐκ μαργάρων καὶ λίθων συγκείμενα, μικρὸν δ' ἄνωθεν τῶν ἀστραγάλων περιδεδεμένας μετάξας ἐρυθράς, ἅπερ ὀνομάζονται τούβια. P 127 νῦν οὖν τὰ μὲν ἄλλα οὐκ εἰσί, τὸ δὲ τῶν τουβίων γίνεται.

Τραπέζης δὲ ἐκεῖσε προητοιμασμένης οὔσης καθήμενοι εὐωχοῦνται στεφηφοροῦντες. ὑπηρετεῖ δὲ αὐτοῖς ὁ μέγας δομέστικος. ἂν δὲ μὴ ὑπάρχῃ μέγας δομέστικος, ὑπηρετεῖ ὁ δεσπότης ἤ τις τῶν ἀξιωματικῶν, εἰ δὲ μή, ὁ ἐντιμότερος, παρισταμένων πάντων ἀρχόντων μετὰ τῶν ἑαυτῶν φορεμάτων· οὐ μὴν δὲ δίδονται πρὸς αὐτοὺς τότε μίνσοι.

1 τῆς om P 4 ἀνατείλατε, ἀνατειλάτε A 7 δεσποτῶν AP

tre et imperatrice matre, praesentibus itidem supra dictis protopsaltis et domesticis, aureis velis anabathram velantibus, ne imperatores videantur. cantores cantant illud "exoriamini." statim igitur sublatis velis, omnes illi qui in Catecumenis sunt faustis acclamationibus imperatores extollunt. quo facto descendunt imperatores, abeuntque cum imperatricibus in palatium stemmata capitibus ferentes; et hi quidem soli in equis, alii omnes a despota usque ad novissimum pedites.

Erat olim consuetudo ut imperatoris equus tali in panegyri circa collum et retro sellam supra scapulas, ferret ea quae vocabantur *χαιώματα*, ex margaritis et unionibus confecta; paululum autem supra talos circumligata serica rubra, quae appellantur flocci. nunc quidem cetera desierunt, flocci vero adhuc sunt in usu.

Mensa ibidem praeparata accumbentes epulantur, stemmatibus suis insigniti, quibus ministrat magnus domesticus. si non sit magnus domesticus, ministrat despota, aut alius ex illis qui dignitates nuncupantur, quales sunt despota, sebastocrator, Caesar, panhypersebastus et protovestiarius soli. sin minus, honoratior ex proceribus, praesentibus omnibus circumstationis imperatoriae consortibus cum suis ornamentis, quibus non porriguntur fercula.

Ταύτην οὖν τὴν ἡμέραν ἐκεῖσε μένοντες, τῇ μετ' αὐτὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἔρχονται παλατίοις, ὅπου καὶ αὖθις ῥίπτονται ἐπι- B κόμβια, παρὰ μὲν συγκλητικοῦ τῷ λαῷ. ὁ δέ γε βασιλεὺς καὶ αὐτὸς κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἐξέρχεται μὲν ἐν τῇ αὐλῇ, ἐν ᾧ τόπῳ ἡ εἰκών ἐστι τοῦ μεγάλου μάρτυρος Γεωργίου, ἵσταται δὲ πλησίον αὐτοῦ ὁ τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου ἄρχων, καὶ ἔχει ἐντὸς τοῦ ἱματίου αὐτοῦ νομίσματα χρυσᾶ κεχυμένα πολλά· ὧν καὶ δραττόμενος ὁ βασιλεὺς σκορπίζει εἰς τοὺς περιεστῶτας ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχοντόπουλα, ἐφ' ὅσον ἂν δοκεῖ τοῦτο. αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης διαδόσεως τῶν νομισμάτων ἐστὶν τὸ βούλεσθαι τὸν βασιλέα C συνευφραίνεσθαι αὐτῷ ἄρχοντάς τε πάντας καὶ ἀρχοντόπουλα καὶ τὸ φοσσάτον καὶ τὸν δῆμον, ἐσθίοντας καὶ πίνοντας ἐξ ἀναλωμάτων βασιλικῶν. δέκα δὲ ἐφεξῆς ἡμέρας ἢ πλείους ἢ ἐγγὺς ἐλάττους τούτων (οὐδὲ γάρ ἐστι νενομισμένος ἀριθμὸς ἡμερῶν, ἀλλ' ὅπως ἂν βούλοιτο ὁ βασιλεὺς) ἑορτάζουσι πολυτελῶς, τὰς συνήθεις καθημερινὰς στολὰς λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς οὔσας φέροντες.

Γίνονται οὖν κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας, ἃς εἴπομεν, εὐωχίαι καὶ δεῖπνα πολυτελῆ· καὶ καθήμενοι οἱ τῆς συγκλήτου πάντες εὐωχοῦνται εὐφραινόμενοι ἔμπροσθεν τῶν βασιλέων, εὐωχουμένων καὶ αὐτῶν ἐν τῇ ἑαυτῶν τραπέζῃ. ὑπηρετεῖ δὲ τότε αὐτοῖς ὁ δομέστικος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης· εἰ δ' οὔ, τῶν ἐκ γένους τις τοῦ D βασιλέως ἀσκεπής, ᾧ ἂν ἐπιτάξοι ὁ βασιλεύς. ὁ δὲ μέγας δομέ-

2 εἰσέρχονται A   15 παντελῶς P

Hac igitur die ibidem manentes postridie ad alia palatia se conferunt, ubi rursus in populum ab aliquo senatorii ordinis epicombia sparguntur. imperator hac die in aula confert se ad eum locum ubi est imago magni martyris Georgii. stat vero prope ipsum imperatorii vestiarii seu aerarii praefectus, tenetque intra vestem suam multa aurea numismata confusim sparsa. quae imperator apprehensa dispergit in circumstantes proceres et honorarios pueros, quotquot ipse volet. causa huius distributionis numismatum est, quod imperator cupiat omnes proceres et honorarios pueros, exercitum et populum simul laetari, edentes et bibentes ex imperatoris impensis. decem consequentibus diebus, aut pluribus aut paucioribus (neque enim est certus dierum numerus, verum quoties imperatori placuerit) perfectas ferias agunt, splendidis suis et sumptuosis quotidie induti vestimentis.

Instituuntur ergo his diebus, quas diximus, epulae et coenae opiparae omnibus de senatu cum laetitia epulantibus coram imperatoribus, qui et ipsi in propria sua mensa epulantur. quibus tunc ministrat domesticus et praefectus mensae, sin minus, aliquis honorarius ephebus, capite non tectus, ex imperatoris stirpe, cui id imperaverit imperator. at

στικος ἐν τῷ προσήκοντι αὐτῷ τόπῳ μετὰ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν ἀνακείμενος καὶ αὐτὸς εὐωχεῖται. ἡ τοιαύτη δὲ τάξις ἀπαραλλάκτως γίνεται καὶ ἐν τοῖς γάμοις τῶν βασιλέων.

Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ εὐωχήσει τὸ ἑαυτοῦ φορεῖ στέμμα, εἰ προεστεμμένος ἐστί. κάθηται δὲ ἐν τῇ ἀναβάθρᾳ οὕτως ὡς ἐν τῇ στεφηφορίᾳ προείρηται.

Δεῖ δὲ γινώσκειν καὶ τοῦτο, ὅτι ὁπηνίκα φορεῖ τὸ ἑαυτοῦ στέμμα ὁ βασιλεὺς ἢ ἐν προβλήσει πατριάρχου ἢ δεσπότου ἢ καθ' οἵαν δή τινα χρείαν ἄλλην, συνήθειά ἐστι παρίστασθαι τούτῳ τέσσαρας ἀπὸ τῶν ἐντιμοτέρων ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ἀνὰ δύο P 128 ἐξ ἑκατέρου μέρους, φοροῦντας μὲν ἐπιλούρικα χρυσᾶ καὶ σκαράνικα κόκκινα, κατέχοντας δὲ ἐν χερσὶν ἕκαστοι ἀσπίδα στρογγύλην γεγραμμένον τὸν βασιλέα ἔχουσαν ἔφιππον, καὶ κοντάριον κεχρυσωμένον ἔχον τὸ ξύλον. τὰ μὲν οὖν κοντάρια ταῦτα ὀνομάζονται ῥομφαῖαι, οἱ δὲ κατέχοντες ῥομφαιοκράτορες.

Κεφάλαιον ιη'. P 136

Περὶ προβλήσεως δεσπότου.

Ποιοῦσιν ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἔνθα ὁ βασιλικὸς ἵσταται θρόνος, διάφραγμα διὰ βλαττίων χρυσῶν τόν τε θρόνον διαχωρίζον καὶ

13 κοντάρι A, κοντάριον ἤως δόρυ P 14 κοντάρια ἤως δόρατα P

magnus domesticus in loco sibi debito cum aliis senatorii ordinis accumbens epulatur et ipse. et hic ordo servatur etiam sine ulla variatione in imperatorum nuptiis.

Sciendum et hoc, imperatorem benedictionem nuptialem suscipientem ferre suam coronam, si prius coronatus fuerit. eodem autem modo sedet in anabathra quo in die coronationis suae, ut antea dictum.

Nosse etiam hoc oportet, moris esse ut imperatori, quoties fert suum stemma, sive in creatione patriarchae sive despotae, sive ob aliam quamcunque necessitatem, adsistant quattuor ex honoratioribus proceribus politicis, duo ex qualibet parte; qui gestant aurea epilorica et scaranica coccinea, tenentque singuli in manibus clipeum rotundum, equestri imperatoris imagine insignitum et hastam inaurato ligno constantem. quae hastae vocantur rhomphaeae, et qui eas tenent, rhomphaeocratores.

Caput 18.

De creatione despotae.

Faciunt in triclinio, ubi stat imperatorius thronus, sepimentum aureis splendidum pannis, quod thronum et circumstationem separat. et

τὴν παράστασιν. καὶ τῶν μὲν ἀρχόντων τὰ οἰκεῖα φορούντων
παράσημά τε, σκαράνικα δηλονότι καὶ τὰ λοιπά, ὑποδύουσι τὸν
δεσπότην ἄρχοντες, πρὸς οὓς ἂν ὁρίσοι ὁ βασιλεύς, ἐντὸς τοῦ
B τρικλίνου περὶ τὸ ἄκρον, τά τε διβολέα πέδιλα καὶ καββάδιον
ὀξὺ ἢ κόκκινον μαργαριταρέϊνον. ὁ δὲ βασιλεὺς φορῶν ἐν τῷ
κελλίῳ αὐτοῦ τὸ στέμμα καὶ τὰ λοιπὰ ἔρχεται ὅπου ἐστὶν ὁ θρό-
νος αὐτοῦ. τοῦ γοῦν διαφράγματος ἀνοιγέντος πολυχρονίζουσι
πάντες· εἶτα τῶν ἐντιμοτέρων ἄρχοντες δύο φέρουσι τὸν ὑπόψη-
φον δεσπότην, καὶ ἱστῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, καὶ λέγει
πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἱστάμενος οὕτως "ἡ βασιλεία μου προβάλ-
λεταί σε δεσπότην," καὶ αὐτίκα πάλιν πολυχρονίζουσι πάντες.
(ἰστέον δὲ ὅτι οὐχ ὅτε μόνον προβάλλεται δεσπότην ὁ βασι-
C λεὺς ἵσταται· ἀλλὰ καὶ ὁπηνίκα τῶν ὀφφικίων ποιήσει τι,
κἂν ἐλάχιστον ᾖ, ἱστάμενος τοῦτο ποιεῖ). ὁ δέ γε δεσπότης
τὸν τοῦ βασιλέως κύψας ἀσπάζεται πόδα. ἀναστάντος οὖν ὁ
βασιλεὺς περιτίθησιν οἰκειοχείρως τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ στέφανον
διὰ λίθων καὶ μαργάρων, ἔχοντα καμάρας μικρὰς τέσσαρας
ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν καὶ ἐκ πλαγίων, εἰ ἄρα ὁ χειρο-
τονηθεὶς βασιλέως υἱός ἐστιν, εἰ δὲ γαμβρὸς τύχοι ὤν, ἔμπροσθεν
μόνον· ὃς δὴ στέφανος καλεῖται καὶ στεμματογύριον. καὶ πολυ-
χρονίζουσιν αὖθις. ἔπειτα κλεισθέντος τοῦ διαφράγματος ὁ μὲν
βασιλεὺς ἀπέρχεται εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, ὁ δέ γε δεσπότης εἰς τὸ
ἑαυτοῦ ὁσπίτιον μετὰ τῶν ῥηθέντων αὐτοῦ φορεμάτων, πάντων

12 δεσπότης P 15 κύψας add A 23 ὁσπίτιον] οὕτω P φορεμάτων add AB

proceribus quidem sua insignia gestantibus, utpote scaranica et id genus alia, induunt despotam proceres ii quos imperator praescripserit, intra triclinium, in summa eius parte, nempe duplici colore cothurnis, cabbadio violaceo vel coccineo, margaritis distincto. at imperator gestans suo in conclavi stemma suum et reliqua, procedit ad locum throni sui. sepimento igitur patefacto omnes precantur multos annos. deinde duo ex honoratioribus proceribus adducunt despotatus candidatum, et statuunt ante imperatorem, quem stans sic affatur: "imperium meum sive maiestas mea creat te despotam;" et statim omnes in multorum annorum apprecationem erumpunt. sciendum vero imperatorem non solum stare, quando despotam creat; sed quandocunque aliquod officium confert, licet minimum sit, id stans facit. at despota pedem imperatoris osculatur. ut autem surrexit, imponit imperator propria manu capiti eius coronam ex unionibus et margaritis confectam, habentem quattuor parvulas cameras seu forniculas ante retro et ab utroque latere, si ad despotatum evectus sit filius imperatoris: sin autem gener, tum ante duntaxat; quod sertum appellatur etiam stemmatogyrium; iterumque multos annos apprecantur. deinde clauso interstitio imperator ad suum conclave abit; despota itidem in suum cum omnibus praedictis gestami-

ἀρχόντων ἐφίππων ἀκολουθούντων αὐτῷ, ἑκάστων τὰ ἑαυτῶν φορούντων φορέματα, καθὰ προείρηται.

Κεφάλαιον ιθ'. P 137

Περὶ προβλήσεως σεβαστοκράτορος καὶ Καίσαρος.

Ἡ τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ τοῦ Καίσαρος πρόβλησις ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἡ τοῦ δεσπότου γίνεται, πλὴν τῶν ἐπὶ κεφαλῆς φορεμάτων. ταῦτα γὰρ τὰ μὲν παλαιὰ ζητεῖται· ὁ δὲ βασιλεὺς B ὁ Καντακουζηνὸς τοὺς γυναικαδελφοὺς αὐτοῦ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννην τοὺς Ἀσανίους τιμήσας σεβαστοκράτορας, ἐφόρεσε καὶ στεφάνους διὰ λίθων ἠερανέων καὶ μαργάρων, ἔχοντας ἕκαστον αὐτῶν ἔμπροσθεν ἀνὰ μίαν καὶ μόνην καμάραν.

Συναπέρχονται δὲ καὶ μετ' αὐτῶν εἰς τὰ αὐτῶν ὁσπίτια πάντες οἱ ἄρχοντες μετὰ τῶν αὐτῶν φορεμάτων, ὡς καὶ εἰς τὸ τοῦ δεσπότου.

Κεφάλαιον κ'. P 138

Περὶ προβλήσεως πατριαρχῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων.

Συνάγονται οἱ ἐπιδημοῦντες τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀρχιερεῖς, εἰ μὲν καὶ πλείους τύχοιεν ὄντες, εἰ δ' οὖν, δώδεκα· ἔτι δὲ

12 τοὺς αὐτῶν οἴκους P 16 περὶ προβλήσεως πατριάρχου, καὶ περὶ χειροτονίας τοῦ αὐτοῦ καὶ ἄλλων πατριαρχῶν τε καὶ ἐπισκόπων P 18 οὗ P

nibus, comitantibus eum proceribus in equis, quorum singuli sua propria gestant ornamenta, ut antea dictum.

Caput 19.

De creatione sebastocratoris et Caesaris.

Sebastocratoris et Caesaris inauguratio eodem modo, sine ulla mutatione, peragitur quo despotae, exceptis gestaminibus capitis. haec enim quae antiquitus fuerint, adhuc quaeritur. at imperator Cantacuzenus, cum uxoris suae fratres Manuelem et Ioannem Asanios ad sebastocratoris dignitatem evexisset, concessit iisdem ut gestarent coronas ex unionibus caesii coloris et ex margaritis, una et sola camera seu fornicula ab anteriore parte constantia.

Deducunt autem illos in proprias aedes in universi proceres suis gestaminibus conspicui, prout etiam despota deduci solet.

Caput 20.

De electione et inauguratione patriarchae aliorumque patriarcharum et episcoporum.

Congregantur, qui tunc Cpoli degunt, episcopi, licet plures fuerint: sin minus, duodecim; praeterea etiam ex vicinis ecclesiis evocati. si

καὶ ἀπὸ τῶν πλησιοχώρων ἐκκλησιῶν μετακεκλημένοι. εἰ δὲ μήτε B ἐπιδημοῦντες τύχοιεν μήτε ἐν ταῖς πλησιοχώροις ἐκκλησίαις ὦσιν ἀρχιερεῖς δώδεκα, κάθηνται ἐν τῷ ψηφηφορείῳ ἐξ ἀνάγκης ὅσοι ἂν εὑρεθῶσι, καὶ ἐκλέγονται εἰς πατριάρχην πρόσωπα τρία, οὓς ἂν ὁ θεὸς χορηγήσει εἰς τὴν γνῶσιν αὐτῶν· ὧν τὰ ὀνόματα διακομίζουσιν ἐγγράφως τῷ βασιλεῖ οἱ τῶν ἀρχόντων τῆς ἐκκλησίας ἔκκριτοι, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκλέγεται ἀπὸ τούτων ὃν ἂν ὁ θεὸς ἐμβα- P 139 τεύσει εἰς τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. εἶτα ἀποστέλλονται ἄρχοντες παρ' αὐτοῦ οὓς ἂν διακρίνοι, καὶ οἱ δηλωθέντες ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες, καὶ διακομίζουσι τὸ ψήφισμα πρὸς τὸν ψηφισθέντα καὶ ἐκλεγέντα ὡς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τε καὶ τοῦ βασιλέως. κἂν μὲν δέξηται τοῦτο, ἤδη καλόν· εἰ δὲ μή, ἀπέρχονται εἰς τὸν ἕτερον· εἰ δὲ καὶ οὐχ οὗτος, εἰς τὸν λοιπόν. εἰ δ' ἴσως οὐδ' ὁ τρίτος, γίνονται αὖθις ψῆφοι ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς, καὶ μετὰ τὸ δέξασθαι τὸν ψηφισθέντα τὸ μήνυμα προβάλλεται τοῦτον ὁ βασιλεὺς οὕτως.

Γινομένης ἀναβάθρας διὰ ξύλων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τρικλίνου, περισκεπομένης διὰ βλατίου κοκκίνου, ἐφ' ἧς ἵσταται θρό- B νος βασιλικὸς ὁποῖος ἐν τῇ τοῦ βασιλέως στεφηφορίᾳ εἴρηται, ὁ μὲν τρίκλινός ἐστι διαπεφραγμένος βλατίοις, καθὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ δεσπότου προβλήσει δεδήλωται, ὁ δὲ βασιλεὺς τό τε στέμμα καὶ τὰ λοιπὰ φορῶν ἐλθὼν ἐκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ καθίζει ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐρχόμενος ἐκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ, πάντων τῶν ἀρχόντων παρι-

1 ἢ εἰ μήτε margo P   5 ὧν om P   10 μήνυμα margo P
21 ἐλθὼν ἐκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ add A

vero neque ex iis qui peregre advenerunt, neque ex finitimis ecclesiis duodenarius numerus episcoporum confici queat, tunc necessario in loco suffragii ferendi sedent tot quot reperti fuerint, tresque in patriarcham eligunt, quos scilicet deus ipsis inspiraverit; quorum nomina scripto consignata deferunt selecti ecclesiae proceres ad imperatorem, qui ex illis eligit aliquem, quem deus in mentem eius miserit. deinde ablegat imperator principes, qui simul cum ecclesiasticis proceribus perferunt electionem ad electum, electum, inquam, et ab ecclesia et ab imperatore. si electus electioni annuat, bene est; si abnuat, eunt ad alterum. si neque iste consentiat, ad tertium se conferunt. si et hic recuset, rursus de integro et alio quasi principio sumpto suffragia ferunt. postquam electus suffragationi assensum praebuit, hunc in modum ab imperatore renuntiatur.

Exstructa lignea anabathra ad initium triclinii, opertaque coccineis sericis, in qua stat talis imperatoris thronus qualis in coronatione imperatoris descriptus est, triclinium quidem intersepitur eiusmodi velis et pannis quales in despotae inauguratione adhiberi solent. at imperator stemma et alia gestamina gestans sedet in throno suo, egressus ex con-

σταμένων ἔξω τοῦ διαφράγματος μετὰ τῶν παρασήμων καὶ φορεμάτων αὐτῶν. καὶ θρόνου ἡρανέου τεθέντος κατὰ τὸ τοῦ τρικλίνου τρίτον μέρος ἀπὸ τοῦ τοίχου πρὸς τὸν βασιλέα, περισκεπομένου διὰ βλατίου χρυσοῦ, ἔρχεται ὁ ὑπόψηφος πατριάρχης (ὑπόψηφος γὰρ μέχρι τότε λέγεται) καὶ καθίζει ἐπ' αὐτοῦ. εἶτα τῶν βλατίων τοῦ διαφράγματος αἰρομένων ἀνίστανται ἀμφότεροι, C καὶ πάντες αὐτίκα πολυχρονίζουσι. καὶ μετὰ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν ἀξιωμάτων τις, τοῦτ' ἔστιν ἢ δεσπότης ἢ σεβαστοκράτωρ ἢ Καῖσαρ, φέρει τὸν ὑπόψηφον (οὐδὲ γὰρ ἐνδημοῦσιν οὗτοι ταῖς τῶν πατριαρχῶν προβλήσεσι τῇ αἰτίᾳ ὅτι τοῦ πατριάρχου καθημένου ἀνοικεῖόν ἐστιν ἵστασθαι τούτους· πάλιν δὲ τῆς τῶν βασιλέων εὐφημίας γινομένης οὐκ ἐφεῖται τούτους καθῆσθαι· διὰ τοῦτο καὶ οὐ πάρεισιν) ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ὁ κρείττων καὶ διαφορώτερος ἐπαίρων διὰ χειρὸς φέρει τοῦτον ἔμπροσθεν τῆς ἀναβάθρας. τοῦ οὖν πατριαρχικοῦ δικανικίου ἐκεῖσε ἐν τῷ ῥηθέντι διαφράγματι εὑρισκομένου, λαβὼν τοῦτο ὁ βασιλεὺς διά τινος τῶν μὴ φορούντων σκιάδια εὐγενῶν, ἱσταμένου καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, D εἰ πάρεστιν ἐκεῖσε, μεγάλῃ φωνῇ λέγει οὕτως "ἡ ἁγία τριὰς διὰ τῆς παρ' αὐτῆς δωρηθείσης ἡμῖν βασιλείας προβάλλεταί σε ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην." καὶ οὕτως αὐτίκα πολυχρονίζουσι πάντες. εἶτα ὁ πατριάρχης ἐπὶ τῆς ἀναβάθρας ἀνελθὼν λαμβάνει τὸ δικανίκιον

12 γενομένης P 15 πατριάρχου P 18 ἡ τὴν βασιλείαν δωρησαμένη ἡμῖν A

clavi suo, omnibus proceribus extra septum consistentibus cum suis insignibus et ornamentis; positoque caesio throno circa tertiam triclinii a pariete distantem partem, versus imperatorem, qui aureis velamentis instratus est, venit electus seu suffragiis adhuc obnoxius (eo usque enim hoc nomine appellatur) et sedet in illo. deinde sublatis septi velamentis surgit uterque; et mox omnes ora in apprecationem multorum annorum resolvunt. post haec non aliquis summa in dignitate constitutus, puta vel despota vel sebastocrator vel Caesar, sistit electum (neque enim isti patriarcharum renuntiationibus interesse solent, hac de causa, quia patriarcha sedente insolitum est ipsos stare: rursus fausta acclamatio imperatoribus facta non sinit ut isti sedeant; quamobrem non adsunt), sed ex proceribus dignior et eminentior manu prehensum ducit ante anabathram. reperto autem intra septum patriarchali pedo, imperator, ministerio nobilis adolescentis ex iis qui sine pileo in aula obambulant, accipit illud, stansque tam ipse quam filius eius, si adsit, magna voce ita fatur "sancta trinitas per imperium ab ipsa nobis concessum constituit te archiepiscopum Cpoleos, novae Romae, et oecumenicum patriarcham." et mox universi multos annos accinunt. deinde patriarcha ascendens in anabathram ab imperatoris manu pedum accipit, dataque ei be-

ἀπὸ τῆς τοῦ βασιλέως χειρός, καὶ εὐλογῶν αὐτὸν εὐθὺς κατέρχεται. καθεσθέντων οὖν ἑκατέρων ἐπὶ τῶν θρόνων αὐτῶν γίνεται P 140 *ἡ εὐφημία τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πατριάρχου. καὶ μετὰ τὴν εὐφημίαν κλεισθέντος τοῦ διαφράγματος ὁ μὲν βασιλεὺς εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, ὁ δὲ πατριάρχης ἀπέρχεται ἱππότης εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, τοῦ ἵππου αὐτοῦ περισκεπομένου σαγίσματι ἐκ πανίου λευκοῦ μέχρι καὶ κεφαλῆς. συναπέρχονται δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες μετ' αὐτοῦ τὰ ἑαυτῶν ἐνδεδυμένοι παράσημα.*

Ἰστέον δὲ ὅτι ὑπόψηφος ἔτι ὢν καὶ ἐρχόμενος προβληθῆναι ἔξω τῆς τοῦ παλατίου αὐλῆς πεζεύει, μετὰ δὲ τὴν πρόβλησιν ἐντός. σκεπάζουσι δὲ καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ σαγίσματι, καθὼς εἴρηται.

Ἀπελθὼν οὖν εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τὸ προβληθῆναι, B *ὡς δεδήλωται, εὐωχεῖται μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς ἐκκλησίας. ἐν δὲ τῷ τῆς αὐτοῦ χειροτονίας καιρῷ ἔρχεται μὲν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, τὴν καθ' ἡμέραν συνήθη φέρων στολήν, χειροτονεῖται δὲ ὁ πατριάρχης ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείας, ἐπεὶ τῆς Ἡρακλείας ἐπισκοπὴ ἦν τὸ Βυζάντιον.*

Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι ἀρχιερεῖς χειροτονοῦνται σφραγιζόμενοι ἐκ δευτέρου (τὴν μὲν πρώτην σφραγῖδα καλοῦσι μικράν, τὴν δὲ δευτέραν μεγάλην, ἥτις ἐστὶ χειροτονία), ὁ δὲ πα-

3 *τῆς εὐφημίας* P 9 *ὑποβληθῆναι* P 13 *ἐπελθὼν* P

nedictione statim descendit. sedentibus igitur utrisque in thronis suis, fausta acclamatione tam imperatorem quam patriarcham prosequuntur. post acclamationem clauso septo imperator abit in conclave suum, patriarcha eques se confert ad sanctam Sophiam; et equus illius tectus est operimento ex candido panno usque ad caput; quem comitantur principes, suis quique insignibus spectabiles.

Sciendum est patriarcham, dum adhuc tantummodo electus est, ubi accedit ut ab imperatore promoveatur, extra palatium pedibus ambulare, quando ad renuntiationem suam venit, post renuntiationem vero tantum in palatio. tegunt autem et equum eius velamento, ut dictum est.

Profectus igitur ad sanctam Sophiam post suam renuntiationem, ut ostensum est, epulum init cum episcopis et proceribus ecclesiae. in ordinatione eius et consecratione venit imperator ad sanctam Sophiam, ferens consuetam sibi in dies singulos stolam. ordinatur vero patriarcha ab episcopo Heracleae, quia Byzantium olim ad episcopatum Heracleae spectabat.

Scire oportet alios quidem episcopos duplici crucis signatione sive benedictione accepta eligi, ex quibus primam nominant parvam, alteram magnam, quae est ipsa consecratio; patriarcham vero solum una ordi-

τριάρχης χειροτονεῖται μόνον, ἐπεὶ ἡ τοῦ βασιλέως πρόβλησις ἀντὶ τῆς μικρᾶς λογίζεται σφραγῖδος.

Ὁμοίως καὶ ἀπαραλλάκτως γίνεται καὶ ἡ τῶν ἑτέρων πα- C τριαρχῶν πρόβλησις, τοῦ τε Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἐπεὶ δευτέρα Ἰουστινιανή ἐστιν ἡ Κύπρος, καὶ τρίτη ἡ Καρχηδών.

Οἱ μέντοι γε ἀρχιερεῖς μετὰ τὰς ψήφους αὐτῶν χειροτονούμενοι παρὰ τοῦ πατριάρχου, μεθ' ἡμέρας τινὰς τῆς χειροτονίας αὐτῶν, ποιῶν εὐχὴν ἕκαστος ὑπὲρ τῶν κρατούντων καὶ τοῦ ὑπηκόου, ἀπέρχεται προσκυνῶν τὸν βασιλέα, καὶ ἀναγινώσκει ταύτην τῆς παραστάσεως ἱσταμένης.

Οἱ δέ γε ἀρχιμανδρῖται καὶ πρωτοσύγκελλοι, ἀλλὰ δὴ καὶ D καθηγούμενοι τῶν ἐντίμων μοναστηρίων, μετὰ τὸ τὴν σφραγῖδα παρὰ τοῦ πατριάρχου λαβεῖν ἀπέρχονται καὶ προσκυνοῦσι καὶ οὗτοι, καὶ λαμβάνουσι τὸ δικανίκιον ἀπὸ τῆς τοῦ βασιλέως χειρός· καὶ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς εἰς προσκύνησιν τοῦ βασιλέως, ὡς εἴρηται, ἐρχόμενοι μετὰ τῶν ἐχόντων μανδύων αὐτῶν ποταμοὺς προσκυνοῦσιν αὐτόν, οἱ δέ γε τῆς ἐκκλησίας ἄρχοντες μετὰ τῶν ἐπιρριπταρίων καὶ ἱματίων.

10 τοῦ om P

nari et consecrari, quandoquidem imperatoris renuntiatio parvae per crucem signationis vicem supplet.

Ad eundem modum sine ulla variatione peragitur aliorum patriarcharum proclamatio et designatio, nimirum Alexandriae Antiochiae et Hierosolymorum; quin et archiepiscopi primae Iustinianae Achridis et totius Bulgariae: nam secunda Iustiniana est Cyprus, tertia Carthago.

Episcopi postquam electi et a patriarcha consecrati sunt, conferunt se post aliquot dies ad palatium, vota ibi precesque pro imperatoribus et subiecto populo facturi et imperatorem veneraturi. recitat quivis sacram precationem, circumstante comitatu aulico.

At archimandritae et protosyncelli, sed et praefecti venerabilium monasteriorum, postquam a patriarcha electi sunt, abeunt et ipsi ad palatium veneranturque imperatorem, et ab imperatoris manu pedum pastorale accipiunt. episcopi quidem ad honorem imperatori habendum profecti, ut dictum est, venerantur illum palliis suis undulatis induti. ecclesiae vero proceres epirrhiptariis seu capitum tegminibus tunicisque ornati.

P 143

Κ ε φ ά λ α ι ο ν κα΄.

Περὶ πενθίμων βασιλικῶν φορεμάτων.

Πατρὸς βασιλέως ἀποθανόντος ἢ μητρὸς ἢ γυναικὸς αὐτοῦ, ἢ μὴν υἱοῦ καὶ ἐκγόνου βασιλέων ὄντων, ὁ κρατῶν λευκὰ φορέματα φορεῖ μέχρι καιροῦ ὅσον ἂν βούλοιτο, εἶτα κίτρινα ἄνευ μαργελλίων, ἔπειτα τὰ αὐτὰ πάλιν μετὰ μαργελλίων, καὶ μετὰ B *ταῦτα λαμπροφορεῖ. εἰ δὲ θεῖος ἢ θεία πρὸς πατρός, ἢ ἀδελφὸς αὐτοῦ δεσπότης ὢν εἴτε καὶ μή, ἢ ἀδελφὴ ἢ υἱός, κίτρινα μὲν καὶ τότε, χωρὶς δὲ μαργελλίων, εἶτα μετὰ μαργελλίων. καθ᾽ ὃν δὲ καιρὸν ὁ βασιλεὺς λευχειμονεῖ, ὡς εἴρηται, διὰ τοὺς ἑαυτοῦ γνησίους, πάντες μελανειμονοῦσιν, οὐκ ἄρχοντες μόνον ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ. οἱ δὲ τοῦ τεθνεῶτος γνήσιοι, τοῦ βασιλέως κίτρινα φοροῦντος, μέλανα οὗτοι ἐνδύονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἕως ἡμερῶν τεσσαράκοντα, καὶ μετὰ ταῦτα ἠεράνεα μέχρις ἂν ἀλλάξοι ὁ βα-* C *σιλεύς, καὶ τότε λαμπροφοροῦσι καὶ οὗτοι.*

Ἄνευ δὲ ὧν εἴρηται, εἰ συμβῇ τινὰ ἕτερον τῶν καθ᾽ αἷμα συγγενῶν αὐτοῦ τελευτῆσαι, οὐδαμῶς φορεῖ κίτρινα ὁ βασιλεύς. ἂν δέ τινος τῶν γνησίων αὐτοῦ ἢ θείου ἢ ἀνεψιοῦ ἢ ἐξαδέλφου γυνὴ τελευτήσῃ ἢ ἀδελφὸς ἢ υἱός, ὁ τὸν τεθνεῶτα ἀποβαλὼν διαβιβάζει ἐν τῷ ἑαυτοῦ ὁσπιτίῳ τὰς τεταγμένας πενθίμους ἡμέρας,

17 τελευτῆσαι] *ἀποθανεῖν* A 20 οἴκῳ P

Caput 21.

De lugubribus imperatoris gestaminibus.

Patre imperatoris mortuo vel uxore, quin et filio et nepote, si imperatores fuerint, imperator, quamdiu placuerit, et pro libito, fert candida vestimenta, deinde citrina sine margellis, postea splendidis vestibus amicitur. si mortem obierit patruus aut amita ex patre, vel frater eius despotae honore decoratus, et quamvis hoc etiam honore careat, vel soror vel filius, citrina fert tunc quoque indumenta, absque margellis, postea cum margellis. quo tempore imperator gestat albas vestes, ut dictum est, propter suos propinquos defunctos, omnes pullas vestes ferunt, non proceres modo sed et populus: propinqui vero eius qui obiit, imperatore citrina gestante, nigris vestimentis etiam coram imperatore usque ad quadragesimum diem utuntur; postmodum caesiis sive subviridibus, donec imperator vestes mutet; et tunc ipsi quoque candidis vestibus amiciuntur.

Praeter hos de quibus diximus, si contingat aliquem alium ex sanguine iunctis mori, nunquam et nuspiam fert citrina imperator. si alicuius ex cognatis, puta patrui consobrini vel patruelis, uxor in fata concedat, vel frater vel filius, is ex cuius domo funus prodiit, domi

ἤτοι μέχρι καὶ τῶν νενομισμένων ἐννάδων, καὶ μετὰ τοῦτο ἔρχεται
νυκτὸς καὶ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα μελανειμονῶν, καὶ ἔκτοτε ἐκτὸς P 144
μὲν ἐνδεδυμένος ἐστὶ μέλανα, τὸν δὲ βασιλέα προσκυνῶν φορεῖ
ἠεράνεα· οὐδὲ γὰρ ἐνδεδομένον ἐστὶ μελανειμονεῖν ἐν τῷ παλατίῳ.

Κεφάλαιον κβ'. B

Περὶ μελλονύμφης δεσποίνης.

Χρὴ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι δεσποίνης νύμφης ἐρχομένης
ἔξωθεν ἢ διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης, κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν
μέλλει ἀποσωθῆναι εἰς τὴν πόλιν ἐγνωσμένην οὖσαν προσυπαντᾷ
ταύτην ὁ βασιλεὺς καὶ ἀνὴρ αὐτῆς ὁ νεόνυμφος μετὰ τοῦ βασιλέως
καὶ πατρὸς αὐτοῦ, εἰ περίεστιν· εἰ δ' οὖν, αὐτὸς μόνος. καὶ εἰ C
μὲν διὰ ξηρᾶς ἔρχεται, πεζεύειν αὐτὴν εἴθισται περὶ τὴν Πηγήν,
εἰ δὲ μετὰ τριηρῶν, πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν Βλαχερνῶν ἔξω τῆς
πόλεως, ὅπου ἂν τύχοι εἶναι ἐπιτήδειον. προκαταλαμβάνουσαι
τοίνυν τὴν καταγωγὴν ἢ ἐνταῦθα ἢ ἐκεῖ αἱ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ
συγκλητικῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων γυναῖκες αἱ κρείττους καὶ
εὐγενέστεραι ὑποδέχονται τὴν δέσποιναν καὶ νεόνυμφον ἐρχομένην, D
φιλοφρονούμεναι βασιλικῶς αὐτὴν καὶ θεραπεύουσαι, προσυπαντώντων καὶ τῶν βασιλέων, ἢ καὶ ἀμφοτέρων ἢ τοῦ νεονύμφου καὶ
μόνου, ἂν μὴ καὶ πατὴρ ᾖ, καθάπερ εἴρηται. εἰ μὲν οὖν μετὰ

14 κατέργων A   16 αἱ] καὶ P

diebus luctui destinatis, videlicet usque ad nonum diem, se continet. et postea noctu venit, indutusque nigris vestibus imperatorem adorat. et ab hoc tempore extra palatium induitur vestimentis nigris, cum vero ad imperatorem venerandum procedit, portat caesia: neque enim fas est nigras vestes in palatio ferre.

Caput 22.

De futura sponsa et imperatrice.

Oportet et hoc scire. domina sponsa peregre adveniente vel terra vel mari, ubi dies ille quo appulsura et urbem ingressa est innotuit, occurrit ei imperator maritus eius, novus sponsus, cum imperatore patre suo, si sit superstes: sin minus, ipse solus. et quidem, si terra adveniat, consuetudine receptum est ut appellat ad locum quem ad Fontem nominant. sin in triremibus, tunc exscendit prope templum Blachernarum extra civitatem, ubi commodum fuerit. praeoccupato igitur sive hic sive illic diversorio, eorum qui in suprema dignitate sunt, et senatorum et reliquorum principum uxores praestantiores et nobiliores excipiunt dominam et novam sponsam, regie illam et omni humanitatis genere prosequentes atque honorantes, occurrentibus etiam imperatoribus, vel utroque vel novo sponso solo, si pater non superest, prout explicatum est. si ergo in triremi veniat, obvius fit illi circa arcem ad por-

τριήρεως ἔρχεται, προϋπαντᾷ αὐτῇ περὶ τὴν ἀκρόπολιν εἰς τὴν τοῦ Εὐγενίου πύλην ἔφιππος ὢν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ἀρχόντων, εἰ δ' ἀπὸ ξηρᾶς, ἔξω τῆς πόλεως, ὥσπερ εἴρηται. μετὰ δὲ τοῦτο οἱ μὲν βασιλεῖς ἢ ὁ βασιλεὺς ἀπέρχεται καταλιμπάνων αὐτὴν ἐκεῖσε, P 145 *ἀπὸ δὲ τῶν εἰρημένων ἀρχοντισσῶν ὑποδοῦσιν αὐτὴν τὰ ἐρυθρὰ ἢ βασίλισσαι, ἐὰν ὦσιν, ἢ σεβαστοκρατόρισσαι ἢ Καισάρισσαι ἢ αἱ εὐγενέστεραι τῶν λοιπῶν. ὄντων δὲ προητοιμασμένων καὶ φορεμάτων βασιλικῶν, σταλεῖσα βασιλικῶς καὶ προπεμπομένη ἀπέρχεται εἰς τὸ παλάτιον ἔφιππος, τελουμένων μετὰ τοῦτο καὶ τῶν γαμικῶν τελετῶν ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ.*

Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς οἱ Παρδόβαλλοι, ὁπηνίκα φέρουσι τοὺς πάρδους, ἱππόται εἰσέρχονται εἰς τὸ παλάτιον καὶ ἱππόται ὁμοίως ἐξέρχονται. ὡσαύτως καὶ οἱ τὰ κρυστήρια φέροντες παροι- B *νοχόοι ἔφιπποι καὶ αὐτοὶ ἐντὸς τοῦ παλατίου εἰσέρχονται.*

ἕως ὧδε τὰ τῶν ὀφφικιαλίων τῶν βασιλέων Κωνσταντινουπόλεως ὀνόματα καὶ τῶν ὀφφικίων τῆς μητρὸς ἐκκλησίας.

1 τριήρεως] κατέργων A 10 ῥητῇ] hactenus B, qui τέλος adiungit 11 παρδοβάγιλοι A 13 παρσινοχόοι P, correctum in margine 15 ἕως — 16 ἐκκλησίας om A

tam Eugenii equo insidens cum proceribus. sin terra advenerit, occurrit ei extra civitatem, ut dictum est. postea abeunt imperatores vel imperator, ibidem ea relicta. ex praedictis primariis feminis vel reginae et imperatrices, si fuerint, vel sebastocratorissae vel Caesarissae vel aliae reliquis nobiliores calceant eam rubris calceis, paratisque imperatoriis ornamentis et gestaminibus regifice comitata ac deducta proficiscitur equo insidens in palatium. et postea praestituto die nuptiarum solemnitas peragitur.

Sciendum et hoc, Pardorum venatores, quando adducunt pardos, equites ingredi in palatium, et equites similiter egredi. sic et illi qui refrigerando potui glaciem adferunt, equites palatium intrant.

hucusque officialium imperatorum Cpoleos nomina; et officiorum matris ecclesiae.

IACOBI GRETSERI S. I.

IN LIBRUM

GEORGII CODINI CUROPALATAE

DE OFFICIIS ET OFFICIALIBUS MAGNAE ECCLESIAE
ET AULAE CPOLITANAE

COMMENTARIORUM LIBRI TRES,

QUIBUS NON TANTUM CODINUS SED ET VARIA ALIA TAM
GRAECORUM QUAM LATINORUM MONUMENTA
EXPLICANTUR ET ILLUSTRANTUR.

INSERTAE SUNT

P. IACOBI GOAR ORD. PRAEDICAT.

NOTAE ET OBSERVATIONES.

INDEX CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

CAPUT. I.

Quis fuerit Georgius Codinus Curopalata, et quo saeculo vixerit, P 151
non habeo dicere; ut nec illud, num Curopalatae nomen sit cognomen an officii palatini. illud liquet, sequiore iam Graecia, et cum ad interitum tenderet, floruisse, post Cantacuzenum scilicet vel cum illo.

Praeter hunc librum, qui nobis est in manibus, scripsit idem Codinus *παρεκβολὰς ἐκ τῆς βίβλου τοῦ χρονικοῦ περὶ τῶν πατρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, *selecta ex libro chronico de originibus Cpoleos*, quae iam Graece et Latine exstant, tametsi longe copiosiora in bibliotheca Bavarica asservantur. titulus ita a Iunio formatus est, *Georgii Codini liber de officialibus palatii Cpolitani et officiis magnae ecclesiae.* nam alter titulus, quem ex ms quodam codice adducit, prorsus nihil ad hunc librum facit: *παρεκβολαὶ ἐκ τῆς βίβλου* P 152
τοῦ χρονικοῦ περὶ τῶν πατριῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πόθεν ἐκλήθη Βυζάντιον, συντεθεῖσαι παρὰ Γεωργίου Κωδίνου. nihil, inquam, ad hunc locum hic titulus facit, quia est illius alterius de originibus Cpoleos, cui etiam ab editore recte praefigitur, licet non, ut Iunius, *τῶν πατριῶν* a recto *πατριά*, sed melius *τῶν πατρίων* a plurali *τὰ πάτρια* nobis exhibeat; quo titulo etiam Hesychius Milesius librum scripsit, qui iam vulgatus est. et nota sunt ex Suida Diogenis Cyziceni *τὰ πάτρια Κυζίκου*, *res patriae* seu *origines Cyzici.*

Et tamen suavissime nugatur Iunius, cur liber iste de officiis *παρεκβολῶν* appellationem tulerit, nempe *quod ex libro, cuius inscriptio est* Chronicum, *excerptus fuerit; Chronicum hoc fuisse publicum palatii Cpolitani, in quod acta curopalatae rettulerint, in quorum custodia idem quoque liber fuerit.* quid est nugas agere, si hoc non est? cum epigraphe ista non ad hunc librum, sed ad alium de originibus Cpo-

leos spectet, prout ab interprete totidem verbis eidem libro praefixus est.

Recentiores Graeci in orthographia dictionum, praesertim peregrinarum, varii sunt. addunt, ut *παλλάτιον*, *κουροπαλλάτης*, *διβέλλιον*, *πριμμικήριος*, *φλάμμουλον*, et in pure Graecis *κρέμμασθαι*, pro *παλάτιον*, *κουροπαλάτης*, *διβέλιον*, *πριμικήριος* *φλάμουλον*, *κρέμασθαι*. addunt etiam initio vocabulorum, si inchoentur a *β* vel *π*, *β* mutato in *π*, ut *βαΐουλος μπαΐουλος*, *Βελλαρμίνος Μπελλαρμίνος*, apud Gabrielem episcopum Philadelph. in libro de sacramentis, *μπάλλα* *palla*, *pila*, *Μβασίας* *Bassa*, et id genus alia sine numero. imo in ipso etiam vocabulo suum hoc *μ* adiiciunt ante *β* vel *π*, ut *ῥομπέρτος* pro *ῥοπέρτος* apud Annam in Alexiade, *ταμπάριον* pro *ταπάριον*. detrahunt: *σέλα*, *σακελάριος* pro *σέλλα*, *σακελλάριος* vel *σακκελλάριος*. nec tamen haec nimis scrupulose observant: hinc *τὸ π* sine adiectione *τοῦ μ* saepissime invenias, ut *πατέλλα*, *πατέλλιον*, *πατρίκιος*, *πατριάρχης* et id genus alia innumera. vide Glossarium Graecobarb. litera *π*.

Cave autem ne novem pentadas clericorum percurrens suspiceris etiam aetate Codini non fuisse plures clericos magnae ecclesiae quam his novem quinariis enumerentur: nam officiales tantum hoc indice continentur. olim quidem fuisse numerosissimum clerum liquet ex Novella tertia Iustiniani, qui, ne nimium diffunderetur, ad certum numerum restrinxit. *sancimus*, inquit, *ne quando in sacrosancta maiore ecclesia ultra* 60 *presbyteros*, *diaconos vero mares* 100, *feminas* 40 *et subdiaconos* 90, *lectores autem ultra* 110, *cantores ultra* 25 *existant*, *ut universis reverendissimorum clericorum maioris ecclesiae numerus in* 425 *personis et* 100 *praeterea ostiariis* (*ut vocant*) *consistat. in sanctissima igitur maiore almae huius urbis nostrae ecclesia, et tribus illis sacris aedibus ei coadunatis, tanta clericorum multitudo esto, neminem eorum qui nunc sunt eiiciendo, tametsi multo maior numerus existat quam a nobis definitus est; nemine item de caetero per ullum ordinem, qui hoc tempore est, adiiciendo, donec intra hunc numerum mensura consistat.* Heraclius imperator in diplomate de numero definito clericorum magnae Ecclesiae tom 1 Iuris Graeco-Romani: *religiosorum presbyterorum catalogus ad* 80, *diaconorum vero marium ad* 150, *feminarum diaconissarum ad* 40, *subdiaconorum ad* 70, *lectorum ad* 160, *cantorum ad* 25, *ostiariorum ad* 75, *quacunque tandem causa*, *redigatur.* idem imperator clericos officiales hoc numero definivit, nimirum ut essent syncelli 2, cancellarii 12, defensores 10, referendarii 12, notarii 40, sceuophylaces presbyteri 4, sceuophylaces diaconi 6, lectores 2 etc. quae cum officialibus Codini non satis concinunt. sed in his nihil erat apud Graecos constantius quam ipsa inconstantia et mutandi mos indesinens.

Index primus officialium, qui novem pentades antecedit, non
P 153 videtur esse a Curopalata: cur enim bis battologice, nec satis constanter, eosdem eodem propemodum loco percenseret? nolui tamen

omittere, cum in editione Iuniana exstet, et nisi me fallit memoria, etiam in altero codice Bavarico *).

CAPUT II.

Catalogus officialium magnae ecclesiae deest in altero ms Bavarico, quemadmodum et in Lautheriano: sed cum ab aliis exemplaribus repraesentetur, minime omitti debuit, quandoquidem ab ipso etiam libri titulo promittitur.

Ante novem pentadas seu quinarios officialium magnae ecclesiae praemittitur officialium index, qui sola vocabula continet, at nec omnia nec ordinate, ut antea dictum. noluimus tamen praeterire, ne quis fidem nostram desideraret. pleraque non tam sunt officiorum indigitamenta quam inanium titulorum crepitacula, etiam extra Cpolim ad alias Graecanicas ecclesias prolata, ut videre est in Turcograeciae l. 4, ubi exstat epistola clericorum insulae Chii ad patriarcham Cpolitanum, in qua invenies *sacellarium Chii*, *logothetam Chii*, *protosyngelum Chii*, *caliarchum pneumaticum et protecdicum Chii*, *canstrisium Chii*, *protopsalten Chii*, *dicaeophylacem Chii*; *nomophylacem Chii*, *referendarium Chii*, *doctorem evangelii*, *doctorem apostoli.*

p. 3 v. 4. *τῶν ὀφφικίων*] deo optimo maximo, patriarchae, templo, populo Christiano praestanda in ecclesia CP cum honoris splendore obsequia constituunt eius officia. ministeriis insudant *θεωροί*, *δεπουτάτοι καὶ καμισάτοι*: hi tus, carbones, aquam et alia praeparant; cereos praeferunt evangelio deputati; vigiles vasa supellectilemque sacram custodiunt. officiorum tamen appellationem sibi vindicare vetat usus ecclesiae. quid causae est? *οὐκ εἰσὶν ὀφφίκια ἀλλὰ διακονίαι περὶ τὸ ἅγιον βῆμα ἄλλοις ἁρμόζουσαι*: *non sunt officia, verum ministeria tantum sacro tribunali, id est altari, ab his nec non ab aliis quibuspiam impendenda*, ait ecclesiasticus ordo in Euchologio. ideo vero maxime, quia patriarchis non placuit illa officiis connumerari, quod viliora forent haec obsequia, et auxilia superioribus honoris elationem adeptis accedentia. verumenimvero cum dignitatis decus officio coniunctum assevero, ne, precor, superiorum et infimorum ordine servato, cuncta deinceps officia

---

*) Is ita habet: ὁ μέγας οἰκονόμος. ὁ μέγας σακελλάριος. ὁ μέγας σκευοφύλαξ. ὁ χαρτοφύλαξ. ὁ σακελλίου. ὁ πρωτέκδικος. ὁ πρωτονοτάριος. ὁ λογοθέτης. ὁ καναστρήσιος (Allat. mss καναστρήνσιος et καναστρίνσιος). ὁ ῥεφερενδάριος. ὁ ὑπομνηματογράφος. ὁ ἱερομνήμων. ὁ ὑπομιμνήσκων. ὁ διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου. ὁ διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου. ὁ διδάσκαλος τοῦ ψαλτηρίου. ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων. ὁ ἐπὶ τῶν κρίσεων. ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων. ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως. ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων. ὁ ἄρχων τῶν μοναστηρίων. ὁ ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν. ὁ ἄρχων τοῦ ἀρχιμινσίου. ὁ ἄρχων τῶν φώτων. ὁ ῥήτωρ. ὁ πρῶτος ὀστιάριος. ὁ νομοδότης. ὁ πριμμικήριος τῶν ἀναγνωστῶν. ὁ νοτάριος. ὁ πρωτοπαπᾶς. ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων.

unius, quod aiunt. classis et rationis censenda facile credideris. exstant ex iis suprema, *ἀρχοντίκια μεγάλα*, nobili praecipuoque reddendo patriarchae ministerio deputata, iurisque populo Christiano dicundi praefecturam obtinentia: *τὰ γὰρ ἀρχοντίκια καὶ ὀφφίκια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εἰς ὑπηρεσίαν τῷ ἀρχιερεῖ γεγόνασι καὶ εἰς κρίσιν τῶν ἐν βίῳ προσαγομένων.* alia sunt minus nobilia, *ἀρχοντίκια μικρά*, suntque tam protopapas quam qui sequuntur inferiores officiales, sinistri chori assessores, maiores siquidem dextrum cum patriarcha obtinent et praecipuis ubique coluntur privilegiis. tertii tandem generis officia *λιτά* nuncupantur, ita nimirum ut nullum habeant dignitatis annexum decus, nec lites cum patriarcha diiudicent: sunt etenim privati patriarchae ministri, archidiaconus ac secundus ab eo diaconus. *ἔξωθεν*, inquit typus Allatianus in Euchologio, *τῶν δεκαπέντε ὀφφικίων καὶ κληρικάτων τῆς ἁγίας ἐκκλησίας* (quae *ἀρχοντίκια μεγάλα*, primarum trium pentadum diaconos exornantia) *διώρισαν οἱ ἁγιώτατοι πατριάρχαι ἀρχοντίκια μικρὰ εἰς ὑπηρεσίαν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας. ὁ μέγας ἀρχιδιάκονος καὶ ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων αὐτά εἰσιν ὀφφίκια.* et alibi: *ὁ μέγας ἀρχιδιάκων καὶ ὁ δεύτερος τῶν διακόνων οὐ τάσσονται μετὰ τῶν ἀρχοντικίων τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ἀλλ' ὀφφίκιά εἰσι καὶ μόνα.*

p. 4 v. 4. *τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*] aedificii amplitudine, throni praecellentia, ministrorum numero, redituum ubertate, cultus observantia.

ib. v. 5. *πρῶτον περὶ τῶν ὀφφικίων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*] officiorum magnae ecclesiae catalogum plura licet ostentent exemplaria mss, pauca, quae ordinem ac numerum eundem observant, reperias. haec rerum humanarum condicio, ut mutationem in ecclesiam, quia mortalium coetus est, etiam inducat: haec rerum novandarum in patriarchis libido, ut prioribus recentia vellent addita, antiquis nova succedere, cuncta nonnunquam detruncarent; ac ut reor, ex eorum placito fluxit ut exemplarium in iis recensendis diversitas, eo quod diversis aetatibus pro diverso ecclesiae officiorumque statu exscriberentur, emerserit. integriores uberioresque percupis? brevis enim est, truncus ac imperfectus a Codino exaratus. hos tibi variis ex mss et nostris Euchologicis depromptos, gratiores multo futuros, percurrendos accipe.

(I) EX REGIIS MSS.

Ὁ μέγας οἰκονόμος κρατῶν τὴν οἰκονομίαν πᾶσαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· ὁ μέγας σακελλάριος ἐνεχόμενος εἰς τὰ ἀνδρῷα καὶ γυναικεῖα μοναστήρια· ὁ μέγας σκευοφύλαξ φυλάσσων τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας· ὁ μέγας χαρτοφύλαξ κριτὴς τῶν ὅλων ὑποθέσεων. καὶ δεξιὰ χεὶρ τοῦ πατριάρχου· ὁ σακελλίου τὴν ἐνοχὴν ἔχων τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν· ὁ πρωτέκδικος τοὺς πρόσφυγας ἀναδεχόμενος καὶ κρίνων τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. οὗτοι οἱ ἐξωκατάκηλοι.

πρώτη πεντάς. ὁ πρωτονοτάριος θύρα τῶν ἐξωκατακήλων καὶ πρῶτος τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων· ὁ λογοθέτης ποιῶν λόγους κατηχητικοὺς πρὸς τὸν λαόν, δίκαιος τοῦ πατριάρχου· ὁ κανστρίσιος κρατῶν τὸ κανστρίον τῶν θυμιαμάτων ἐν ταῖς λειτουργίαις· ὁ ῥεφερενδάριος ἀναφορεὺς τῶν πρὸς βασιλέα μηνυμάτων· ὁ ὑπομνηματογράφος γράφων τὰ πατριαρχικὰ ὑπομνήματα.

δευτέρα πεντάς. ὁ ἱερομνήμων κρατῶν τὸ κοντάκιον τὸ πατριαρχικὸν ἐν ταῖς λειτουργίαις, δεχόμενος καὶ τὰς ἐγγραφὰς τῶν ἀρχιερέων· ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων ἀναφέρων τῷ πατριάρχῃ τὰς τῶν δεομένων ἀναφοράς, πεμπόμενος πρὸς τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ ῥεφερενδαρίου· ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων καθιστῶν τὸ πατριαρχικὸν σέκρετον ἀθόρυβον καὶ ἀτάραχον, εἰσάγων τοὺς κρινομένους· ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως

λέγων λειτουργοῦντος τοῦ πατριάρχου τὸ στῶμεν καλῶς· ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων φορένων τῷ πατριάρχῃ τὸ ἐπιγονάτιον.

τρίτη πεντάς. ὁ ὑπομιμνήσκων ἀσχολούμενος) τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τὰς εὐχὰς καθ' ἑκάστην ὑπομιμνήσκων· ὁ ῥήτωρ γράφων λόγους διδασκαλικοὺς ἀπὸ προσώπου τοῦ ἀρχιερέως· ὁ διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου· ὁ διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου· ὁ διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος.*

τετάρτη πεντὰς τῶν ἱερῶν ἀρχόντων. ὁ ἄρχων τῶν μοναστηρίων ἔχων τὴν ἐνοχὴν τῶν μοναστηρίων μετὰ προτροπῆς τοῦ μεγάλου σακελλαρίου· ὁ ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν ἔχων τὴν ἐνοχὴν τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν μετὰ προτροπῆς τοῦ σακελλίου· ὁ ἄρχων τοῦ εὐαγγελίου κρατῶν ἐν ταῖς λιταῖς τὸ εὐαγγέλιον· ὁ ἄρχων τῶν φώτων ἀναδεχόμενος τοὺς εἰς τὸ βάπτισμα εὐτρεπιζομένους, διδοὺς καὶ τὰ κηρία τοῖς κληρικοῖς ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς· ὁ ἄρχων τῶν ἀντιμινσίων διδοὺς τὰ ἀντιμίνσια δι' ὧν καθιεροῦνται οἱ θεῖοι ναοί.

πέμπτη πεντάς. ὁ ὀστιάριος κρατῶν τὴν λαμπάδα τοῦ πατριάρχου καὶ ἐν ταῖς ψήφοις τὰς θύρας· ὁ νουμοδότης διδοὺς τὰ νούμια τοῖς κληρικοῖς καὶ τοῖς πένησιν· ὁ πρωτοπαπᾶς· ὁ δευτερεύων τῶν ἱερέων καὶ ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων.

ὁ πριμμικήριος τῶν νοταρίων καὶ οἱ νοτάριοι, ὁ δομέστικος, ὁ λαοσυνάκτης, ὁ πριμμικήριος τῶν ἀναγνωστῶν, ὁ ἄρχων τῶν κοντακίων, ὁ ἐπὶ τῆς εὐταξίας, ὁ δομέστικος τοῦ σεκρέτου καὶ οἱ ἐπισκοπειανοί, ὁ πριμμικήριος τῶν ἐξκουβίτων.

(II) EX IISDEM REGIIS MSS.

Τάξις τῶν ὀφφικίων τῆς ἐκκλησίας. ὁ μέγας οἰκονόμος κρατεῖ τῆς ἐκκλησίας τὰ κτήματα, ὁ μέγας σακελλάριος τὰ γυναικεῖα μοναστήρια, ὁ μέγας σκευοφύλαξ τὰ σκεύη καὶ τὰ ἱερὰ πάντα τῆς ἐκκλησίας. ὁ μέγας χαρτοφύλαξ εἰς τὸ μετάζειν καὶ εἰς τὰς σημειώσεις. ὁ σακελλίου κρατεῖ τὴν σακέλλην. ὁ πρωτέκδικος εἰς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν αἰχμαλώτων. ὁ πρωτονοτάριος θύρα τῶν ἐξωκατακοίλων. ὁ λογοθέτης εἰς τὸ λογογραφεῖν τὰς ἑορτάς, ὁ κανστρίνσιος εἰς τὸ κανστρὶν καὶ εἰς τὸ ἀλλάσσειν τὸν ἀρχιερέα, ὁ ῥεφερενδάριος εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι εἰς τὸν βασιλέα δι' ὑποθέσεις, ὁ ὑπομνηματογράφος εἰς τὸ ὑπογράφειν τὰ ὑπομνήματα, ὁ ἱερομνήμων εἰς τὸ βλέπειν τὰς εὐχὰς ὄπισθεν· κρατεῖ καὶ τὸ κοντάκιον καὶ τὸν κώδικα τῶν χειροτονιῶν. ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων κρημνᾷ τὸ ἐπιγονάτιον τοῦ ἀρχιερέως. ὁ διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου, εἰ ἐπίσταται, ἑρμηνεύει δημηγορῶν. ὁ ἐπιμιμνήσκων εἰς τὸ ῥυθμίζειν τὸν ἀρχιερέα μυστικῶς. ὁ ἐπὶ δεήσεων ἀπέρχεται εἰς τὸν βασιλέα ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων. ὁ ἄρχων τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ ἀνδρῷα μοναστήρια, ὁ ἐπὶ σεκρέτων εἰς τὸ παύειν τὸν λαὸν εἰς τὸ κρίνειν, ὁ ἐπὶ ἱερᾶς καταστάσεως εἰς τὸ ποιεῖν εὐταξίαν, ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ ῥητορεύειν. ὁ ὀστιάριος κρατεῖ εἰς τὰς χειροτονίας τὰς θύρας. οἱ διδάσκαλοι τοῦ ψαλτῆρος δύο. ὁ πρωτοπαπᾶς ἔκδικος τῶν κρίσεων. ὁ δευτερεύων εἰσοδεύει τοὺς ἱερεῖς, ἐὰν οὐκ ἔνι πρωτοπαπᾶς, καὶ ἄρχει τῶν ἱερέων ἀπὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ. οἱ δύο κατηχηταὶ εἰς τὸ κατηχίζειν τοὺς βαπτιζομένους. ὁ ἄρχων τῶν φώτων εἰσάγει τοὺς νεοφωτίστους. ὁ νομοδότης εἰσάγει τοὺς ἐρχομένους εἰς τὴν ἁγίαν μετάληψιν. ὁ πριμμικήριος τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων. οἱ δύο δομέστικοι τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας (adde *χοροστασίας*). *ὁ λαοσυνάκτης. ὁ πριμμικήριος τῶν ἀναγνωστῶν. ὁ δομέστικος τοῦ ἄμβωνος.*

---

*) **ἀσχολουμένῳ?**

(III) EX BIBLIOTHECA EMIN. D. CARDIN. MAZARINI.

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

περὶ τῶν ὀφφικίων τοῦ παλατίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἰατροῦ μοναχοῦ ταυτὶ Ματθαίου θύτου.

Τῆς ἐκκλησίας τὰς τιμὰς καὶ τὰς διακονίας,
αἳ διαιροῦνται πνεύματι κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον,
ἀπαριθμεῖ πρὸς ὄνομα νῦν μοναχὸς Ματθαῖος.
πεντάδος πρώτης πέφυκεν ὁ μέγας οἰκονόμος,
ὁ μέγας σακελλάριος, ὁ μέγας σκευοφύλαξ,
ὁ χαρτοφύλαξ μετ᾽ αὐτοὺς καὶ μέντοι σακελλίου·
ἀλλά γε καὶ πρωτέκδικος συναριθμεῖται τούτοις,
οἷσπερ ἐξωκατακοίλοις πᾶσι προσωνυμία.
ὁ δὲ πρωτονοτάριος πεντάδος τῆς δευτέρας,
ὁ λογοθέτης μετ᾽ αὐτὸν σύν γε τῷ καστρινσίῳ,
ὅ τε ῥεφερενδάριος, ὑπομνηματογράφος.
ἱερομνήμων τρίτος τε, καὶ μὴν ὑπομιμνήσκων,
οἱ τρεῖς ἐσθλῆς διδάσκαλοι, πρῶτος εὐαγγελίου,
τοῦ ἀποστόλου μετ᾽ αὐτόν, τρίτος ὁ τοῦ ψαλτῆρος.
τῆς δὲ τετάρτης πέφυκεν ὁ γὰρ ἐπὶ γονάτων,
ὅ τε τὰς κρίσεις ἐφορῶν, ὅ τε δεήσεις φέρων,
ὅ τε τῆς καταστάσεως ἱερᾶς καὶ ὁ σεκρέτων.
τῆς πέμπτης ἄρχων τῶν μονῶν, ἄρχων ἐκκλησιῶν τε,
ἄρχων εὐαγγελίων τε, ἄρχων ἀντιμινσίων,
ἄρχων τῶν φώτων μετ᾽ αὐτούς, πληρῶν πεντάδα πέμπτην.
ὅρα τὸν λαμπρὸν ῥήτορα, διπλοῦς ὀστιαρίους,
τὸν νομοδότην τε ὁμοῦ, πριμμικήριον νοταρίων.

(IV) EX ALLATIANIS *).

Χορὸς ὁ δεξιός.

Ὁ ἐπίσκοπος **)

πεντὰς πρώτη ***). *ὁ μέγας οἰκονόμος, ὁ μέγας σακελλάριος, ὁ μέγας σκευοφύλαξ, ὁ χαρτοφύλαξ, ὁ σακελλίου.*
πεντὰς δευτέρα. ὁ πρωτονοτάριος, ὁ κανστρήνσιος, ὁ ῥεφερενδάριος, ὁ λογοθέτης, ὁ ὑπομνηματογράφος.
πεντὰς τρίτη. ὁ πρωτέκδικος, ὁ ἱερομνήμων, ὁ ὑπὸ γονάτων, ὁ ὑπομιμνήσκων, ὁ διδάσκαλος.

Χορὸς ὁ εὐώνυμος.

Ὁ πρωτοπαπᾶς, ὁ δευτερεύων, ὁ ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ ἔξαρχος, ὁ κατηχητής, ὁ περιοδευτής, ὁ βουτιστής, οἱ

---

v. 6. *μέντοι*] *μὴν ὁ?* 12. *τρίτης?*

*) Allatianum hunc indicem habet etiam, quam duobus e codicibus, Monchalliano et Pugetiano, Bernardus Medonius edidit, *ἑρμηνεία τῶν ὀφφικίων τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης ἐκκλησίας, ἃ διηρμηνεύθησαν κατὰ τάξιν* (M).

**) *ὁ ἐπίσκοπος* om M.

***) *πρώτη πεντάς* M, et mox *δευτέρα πεντάς* et *τρίτη πεντάς*.

*δύο ἔκδικοι**), *οἱ δύο δομέστικοι*, *οἱ δύο λαοσυνάκται*, *οἱ δύο πριμμικήριοι*, *ὁ πρωτοψάλτης*, *ὁ πρώξιμος*, *ὁ δηποτάτος*, *οἱ θεώριοι*, *ὁ***) *ἐπὶ τῆς εὐταξίας*, *ὁ κατηγοριάρης*, *ὁ κουβούκλης*, *ὁ δεκανός* ***), *οἱ λαμπαδάριοι*, *ὁ περιεισερχόμενος*, *ὁ βασταγάριος*, *ὁ μυροδότης*****).

p. 3 v. 3 *a fin.* *τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὀφφίκια ἔχουσιν οὕτως*] ecclesiasticorum palatinorumve officiorum catalogus in mss occurrit frequentius: at quam diverse, nonnihil perspicax oculus advertet. nonnunquam sola nominum series apponitur: etiam quandoque nominum expositio et officiorum varia ministeria cernuntur exscripta. quae sequuntur in textu, proferunt haec: solum catalogum iam superius percurristi. porro cum expositio plura officia quam catalogus exhibeat, hunc foris ascitum et ab hac alienum merito quis poterit suspicari.

Dividit Codinus officia magnae ecclesiae in novem pentadas seu quinarios. exstant etiam istae pentades tom. 1 iuris Graeco-Romani l. 4, in ipsa calce, sed tribus pauciores, quia index ille tantum sex pentadas adducit.

In prima ergo pentade apud Codinum continetur 1. *magnus oeconomus*, 2. *magnus sacellarius*, 3. *magnus sceuophylax* seu *custos sacrorum vasorum*, 4. *chartophylax*, 5. *ὁ σακελλίου*, *curator* seu *praefectus sacelli*, 6. *protecdicus* seu *defensor primus*. ubi mirum vocari pentadem quae sex complectatur. sed hanc admirationem eximet nobis Ioannes episcopus Citri in Responsis ad Constantinum Cabasilam Dyrrhachii archiepiscopum, ita scribens l. 5 iuris Graeco-Romani, tom. 1 fol. 327: *τὸ τοῦ πρωτεκδίκου δὲ ὀφφίκιον ἐν τοῖς*

---

*) *οἱ δύο ἔκδικοι*, *ὁ βουτιστής* M.

**) *οἱ* M.

***) *ὁ δεκανός*, *ὁ κουβούκλης* M.

****) post *ὁ μυροδότης* M *ὁ μέγας ἀρχιδιάκονος*, *ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων*. addit praeterea haec: *οὐ τάσσονται μετὰ τῶν ἀρχοντικίων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀλλὰ ὀφφίκιά εἰσι καὶ μόνα. γίνωσκε δὲ τοῦτο ὅτι εἴ τις δ᾽ ἂν ἔχῃ ἀπὸ τὰς τρεῖς σφραγῖδας ταῦτα ὑπορεῖ νὰ σέβῃ εἰς οἷον ὀφφίκιον θέλει κεκληρηκότων, οἷον ἀναγνώστης, ὑποδιάκονος, ἱεροδιάκονος, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων· οὐκ ὀφείλει γὰρ εἶναι τὸν ἱερέα κληρικόν, διότι τοῖς ἱερεῦσιν ἔταξεν ὁ κανὼν ἱερουργεῖν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν καὶ οἰκέταις τοῦ ἀρχιερέως μὴ εἶναι. τὰ γὰρ ἀρχοντίκια καὶ ὀφφίκια τῆς ἁγίας ἐκκλησίας εἰς ὑπηρεσίαν τῷ ἀρχιερεῖ γεγόνασι καὶ εἰς κρίσεις τῶν ἐν βίῳ προσαγομένων, καὶ διερμηνευόμενα κατὰ τάξιν ἓν ἕκαστον τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν καὶ ὑπηρεσίαν. non adnumerantur ista inter magnae ecclesiae archonticia, sed officia tantum sunt. observa igitur obire officia ministrantium, quales sunt lector subdiaconus hierodiaconus archidiaconus et diaconorum secundus, nemini eorum licere qui tria suffragia, hoc est ordines, ut aiunt, maiores, ad sacerdotium susceperint: quippe indecens et indecorum esset sacerdotem servire patriarchae, cum sacerdotibus praecipiat canon ut incruentam sacrificent hostiam atque ab omni erga patriarcham servili ministerio abstineant. dignitates et officia sanctae ecclesiae ad patriarchae praestandum ministerium et in eorum quae in vita solent accidere iudicium constituta sunt. singula autem secundum eorum ordinem vicem munus et ministerium quod obtinent, explicantur.*

ὑποβεβηκόσιν ὃν ἔκπαλαι ὕστερον τοῖς ὑπερέχουσι συνετάγη παρὰ τοῦ τῆς μακαρίας λήξεως πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου. τῇ πράξει δὲ ταύτῃ ἐπηκολούθησε καὶ γνώμη γενναία τοῦ ἐν ἁγίοις μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, ἐπαινοῦσα καὶ ἐξαίρουσα τὸ γεγονὸς ὡς εὐλόγως καὶ ἀμέμπτως πραχθέν. cum ergo olim quinque duntaxat hoc quinario comprehenderentur, iure Codinus *πεντάδα* nominavit, respiciens nimirum ad antiquiorem, non ad illum a Xiphilino introductum numerum. nam et Balsamon in *Melete* seu disceptatione sua de officio chartophylacis et protecdici, tom. 1 iuris Graeco-Romani fol. 456, quinque tantum in hac prima classe ponit, omisso protecdico, eosque dicit esse quasi quinque sensus patriarchae, quibus tanquam instrumentis negotia omnia exsequatur. vocat etiam horum quinque ecclesiasticorum procerum ministeria *πέντε σεκρέτων εὐαγῆ λογοθέσια*, hoc est, ut interpres vertit, *quinque secretorum religiosa ratiocinia.* rectius forte:
P 154 *quinque secretorum consistoria.* nos *rebus expediendis praefectos.* et quivis horum habebat sua in functione plures adiutores, quos Balsamon vocat *chartularios*, *τοῦ κόπου συμμεριστὰς καὶ σεκρετικοὺς διακονητάς*, *laboris consortes*, *senatusque illius seu consistorii seu consilii administros.*

Appellabantur iidem *ἐξωκατάκοιλοι ἄρχοντες*, ut Balsamon docet et Ioannes Citrius, etsi in huius Responsis scribatur hoc nomen in penultima non per *οι* sed per *η*, *ἐξωκατάκηλοι*, et Latine Exocataceli, ut in editione Bonefidii. sed vitiose: nam recta scriptura est *ἐξωκατάκοιλοι*, Latine *exocatacoeli.* graviter errat Iunius, cum p. 4 v. 13 verbum hoc in duo dividit, *ἔξω κατακοίλων*, itaque interpretatur, *catacoelorum*, *qui foris sunt.* nugae: unicum vocabulum est, non duo. quare legendum *ὁ πρωτονοτάριος θύρα τῶν ἐξωκατακοίλων.* hinc etiam reformanda lectio c. 9 p. 66 5 et 12, ubi Iunius *ἓξ κατάκοιλοι*, redditque *sex catacoeli.* quam lectionem vitiosam esse, licet in Bavaricis quoque codicibus appareat, vel ex descriptione protonotarii discere poterat, ubi scriptum in suis etiam exemplaribus reperit *ἐξωκατακοίλων*, quamvis male disiunxit quae coniungenda erant. quomodo ergo nunc ex *ἔξω* procudit nobis *ἕξ*? eo item nomine non potest ferri illa lectio, quia *ἄρχοντες* isti vocabantur tunc etiam *ἐξωκατάκοιλοι*, quando erant tantum quinque, ut ex Balsamone planum: non ergo a numero dicti sunt *ἓξ κατάκοιλοι.*

Sed quae notio huius nominis *ἐξωκατάκοιλοι*? ut Iunio suaviter *de vallibus et de ecclesiis in editiore loco Cpoli semper exstructis* philosophanti assentiar, committere non possum. sed eum qui ex *exocatacoelis* nobis *catacoelos* procudit, falsam itidem originationem fabricare nec insolens nec novum videri debet, cuius falsitas cuivis absque mora subolebit, qui haec Iunii verba cum sensu perpenderit: *maximae ecclesiae praeerat patriarcha, reliquis pastores sui, qui dicebantur catacoeli, κατὰ τὰς κοιλάδας singuli commorantes.* scilicet Cpoli omnes parochi habitabant in vallibus, nullus in excelsiore urbis

loco: alioquin *Iuniani catacoeli* nomen tueri non potuissent. nec plures in tanta civitate parochi erant quam quinque aut summum sex: nomen enim *catacoeli* seu, ut nos scribimus, *exocatacoeli* quinque vel sex duntaxat obtinebant.

Nec magis verisimilia de istis apponit nobis Petrus Gregorius Tolosanus Syntagm. universi Iuris 15 9, ubi dicit a Graecis vocari *evicellos* episcopos nonnullos, nulli metropolitano subiectos, patriarchis familiares et suffraganeos semperque astantes; quales describit Wilhelmus Tyrius Belli sacri 14 12, quos ipse Tyrius dicit a Graecis appellari *cancellos.* Petrus Gregorius suspicatur subesse mendum: forsan enim scripsit Tyrius *catacelos*, ut rectus sit *κατάκηλος. κατάκηλοι* a *κατακηλέω*, quod est *permulceo, suavitate animum delinio.* hinc *κατακηλητικός vim demulcendi habens.* et cur non hinc itidem *κατάκηλος?* illud alterum *evicellos* format Petrus Gregorius *παρὰ τὸ εὐκήλους:* hoc enim nomine significant Graeci *stantes sine motu, quietos;* hinc apud Hesiodum *πόντος ἀπήμων, εὔκηλος.* sed haec nihil ad exocatacoelos nostros faciunt, sive isti *evicelli* a P. Gregorio allati aliquando in rerum natura exstiterint, sive ex cerebro eximii illius iureconsulti prognati fuerint, ut ego quidem existimo: legendum enim apud Tyrium *concellos*, id est syncellos, eiusdem cellae socios et habitatores. et nupera editio Tyrii syncellos exhibet, tametsi prior illa lectio melior et scripturae vulgatae propior sit. adde concellos istos fuisse episcopos, tametsi suffraganeos, ut Tyrius appellat. et exocatacoeli nostri non erant episcopi sed patriarchales diaconi. valeant ergo isti *evicelli,* antehac inauditi, Tyriusque suos *concellos* et Codinus suos *exocatacoelos* re- P 155
tineat.

Nescio an audeam proponere coniecturam meam, quam diu iam premo: sed promatur, quandoquidem nullius periculo prometur. quid si unica literula mutata legamus *ἐξωκατάκοιτοι? qui foris dormiunt, qui foris cubant*, non in patriarcheo: olim namque proprias ecclesias administrabant, et sic sua domicilia extra magnae ecclesiae limites incolebant, in iisque quietem capiebant. Canon Trullanus 46 de monialibus: *παντελῶς δὲ αὐταῖς ἐξωκοιτεῖν οὐκ ἔξεστι.* ubi Zonaras Graecus interpres: *καὶ μηδὲ ἔξω τῆς μονῆς τὴν νύκτα διάγειν· τοῦτο γὰρ τὸ ἐξωκοιτεῖν.* probabilior redderetur coniectura, si *ἐξωκατακοιτεῖν* legeretur. verum prior quoque lectio suspicioni nostrae aliquid verisimilitudinis conciliat; longeque plus fulcimenti adhuc accederet, si aliquis ms codex *ἐξωκατακοίτους* nobis repraesentaret. apud Nicetam in vita Ignatii lege *Λέων ὁ καλούμενος κατακοίλας*: sed nihil hic ad rhombum. tempore Leonis Armenii, et ante itidem, clerici palatini non in palatio sed foris in privatis aedibus commorabantur, et tertia circiter vigilia noctis ad Elephantinam (portam) congregabantur, indeque ad ecclesiam abibant et matutinas preces deo persolvebant, ut scribit Ioannes Curopalata in Leone Armenio. postea in aula seu regia habitarunt, eo quod

interfectores Leonis Armenii nocte nativitatis domini his clericis immisti templum ingressi essent et Leonem trucidandi occasionem nec frustra captassent. quid si exocatacoelis quoque mos extra patriarchicum pernoctandi fuit? erant olim isti exocatacoeli sacerdotes, postea ab patriarcha quopiam in patriarchalium diaconorum numerum redacti, ut patriarcha diebus solemnioribus ministris honoratioribus non careret, ut patet ex ipso Codino c. 9 p. 66 8 et sequentibus.

Magnae fuerunt auctoritatis *exocatacoeli*, quam ex his pauculis Codini verbis colligas p. 4 11: *οὗτοι κάθηνται ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ μετὰ τοῦ ἀρχιερέως.* chartophylaci, uni ex istis, moverunt aliquando litem episcopi *διὰ τὸ προκαθῆσθαι αὐτὸν τῶν ἀρχιερέων, ὁπηνίκα δέοι τούτους συνέρχεσθαι κατά τινα χρείαν καὶ συνεδριάζειν κατὰ ταὐτὸν πρὸ τῆς εἰς τὴν ἁγιωσύνην σου εἰσελεύσεως.* verum pro chartophylace rescripsit Alexius Comnenus. exstat Novella eius inter illas quas cum Ecloga seu Synopsi Iuris Romani edidit Leunclavius.

Eorundem fit mentio in concilio Florentino tanquam auctoritate et dignitate in clero Graecanico valde excellentium: *καὶ τὸν πάπαν ὁ πατριάρχης ἠσπάζετο ἱστάμενον ἐν τῇ παρειᾷ, ἡμεῖς δὲ καθημένου τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ τὴν παρειὰν σὺν τοῖς ἐξωκατακοίλοις. παραγενομένου ἐν αὐτῷ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου, τῶν καρδηναλέων καὶ πάντων τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐξωκατακοίλων.* hactenus de exocatacoelis in genere *).

Quod attinet ad oeconomum, qui primus inter exocatacoelos, eius officium his verbis describit Codinus p. 3 v. *penult.* *ὁ μέγας οἰκονόμος κρατῶν πάντα τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας καὶ πᾶν τὸ ἐσοδιαζόμενον ἐξ αὐτῶν. καὶ οἰκονομεῖ τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ.* quae sic interpretatur Iunius: *magnus oeconomus, qui in omnes possessiones ecclesiae auctoritatem habet, omnemque reditum qui ex eis percipitur. ministrat autem sacerdoti summo et ecclesiae hac*
P 156 *oeconomica procuratione.* quanto brevius et distinctius dixisset *magnum oeconomum esse illum qui in omnes facultates proventusque ecclesiae ius habet, procuratorque est episcopi simul ac ecclesiae.* breviter eundem descripsit Balsamon: *καὶ ἔχει τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων τὴν πρόνοιαν ὁ μέγας οἰκονόμος.* natum est autem illud *ὁ μέγας* ex recentium Graecorum ambitione, qui officiis et dignitatibus titulum *μεγάλου* admodum liberaliter praeponebant, et saepe duo officia, ceteroquin paria, aliter non distinguebant quam vocis *τοῦ μεγάλου* appositione. qua in re longe parciores et restrictiores sunt semperque fuerunt Latini, qui et ad omnes, etsi virtute et eruditione praestantes, raro hoc elogium quasi praenomen aut cognomen transtulerunt, cum tamen apud Graecos nihil sit frequentius quam illud *ὁ μέγας*. saepe ex musca *μέγαν* elephantem facere solent. et iam quoque ex

---

*) cf. Goar. ad c. 9.

ingenito fastu μεγάλου titulo mirifice sese circumspiciunt, ὁ μέγας ῥήτωρ, ὁ μέγας σακελλάριος, ὁ μέγας οἰκονόμος, cum sint omnium prope mortalium longe miserrimi propter iugum Turcicum.

p. 3 *penult.* ὁ μέγας οἰκονόμος] oeconomi munia recensent uberius Allatiana. ὁ μέγας οἰκονόμος τῶν κτημάτων ὀφείλει εἶναι ἱεροδιάκονος. ὅταν δὲ λειτουργεῖ ὁ ἀρχιερεύς, φορῶν τὸ στιχάριον αὐτοῦ καὶ τὸ ὠράριον ἵσταται ἐν τῇ (δεξιᾷ add M) μερίδι τῆς ἁγίας τραπέζης, βαστάζων καὶ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ καὶ τὸ ἅγιον ῥιπίδιον. προσφέρει δὲ καὶ τὸν μέλλοντα χειροτονηθῆναι κληρικὸν τῷ ἀρχιερεῖ. ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ πᾶν κτῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἐξετάζει εἰσόδους καὶ ἐξόδους καὶ λογαριασμοὺς ἀπὸ πᾶν πρᾶγμα τῆς ἐπισκοπῆς. κρατῶν καὶ χαρτουλάριον ἀναφέρει ταῦτα, καὶ τετράκις τοῦ χρόνου (δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ M) ἀναφέρει τῷ ἀρχιερεῖ, ἐπισκοπεύων καὶ τὴν χηρευομένην ἐκκλησίαν, πάντα τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἐπισκόπου. ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρίσεις ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ ἀρχιερέως. addunt alia: ἔστι καὶ ἐπὶ ψήφους τοῦ ἐπισκόπου πρῶτος, διανέμων καὶ τὰ δικαιώματα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, τὰ εἰσερχόμενα δίκαια τῆς ἐπισκοπῆς. uno verbo Regia scripserunt: ὁ μέγας οἰκονόμος ἔχει τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἐπιμέλειαν. oeconomum diaconum tantum voluere posteriores Graeci: Ioannem enim Tabennisiotam Zenonis tempore ex presbytero et oeconomo patriarcham Alexandriae factum memorat Theophanes; idem sub Heracleona Paulum CP pariter patriarcham ex eodem officio presbyteriique dignitate refert assumptum. ab imperatore quondam instituebatur; ab Isaacii Comneni tempore a patriarcha. Zonaras in Isaacii Comneni vita: τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκονομίαν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπένειμε μέχρι τότε τοῦ μεγάλου οἰκονόμου προχειριζομένου παρὰ τοῦ βασιλεύοντος, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ σκευοφύλακος. ἐκεῖνος δὲ καὶ ἄμφω ὑπὸ τὴν τοῦ πατριάρχου ἔθετο ἐξουσίαν. vide Balsamonem in Canon. 9 edicti Theophili.

CAPUT III.

p. 4 v. 1. Ὁ μέγας σακελλάριος appellatur a Ioanne Citrio ὁ ἐπὶ τῆς μεγάλης σακέλλης. at ὁ τοῦ σακελλίου vocatur quoque ὁ ἐπὶ τῆς μικρᾶς σακέλλης ἤγουν ὁ σακελλάριος. in Turcograecia non male dicitur *sacellius.* quid vero σακέλλη seu sacella seu σακέλιον seu σακέλην seu σακέλλιον? his enim nominibus utuntur recentiores Graeci, a quibus sacellarii magni et minoris nomina deducunt. σακέλλιον, inquit Suidas, βαλάντιον, μαρσύπιον, ἐξ οὗ καὶ σακελλάριος. Hesychius: σακέλλα, ὅπου τὸ χρυσίον τίθεται. σακέλλιον ὁμοίως. nec dubium nomen hoc ad Graecos venisse ex Latino seu potius multis communi vocabulo, *saccus*, *sacculus*, *saccellus*, extrito altero c. hinc Germanicum *säcklein* et *seckel* pro *loculis;* et *seckelmeister* quaestor, *praefectus sacculi* seu *saccelli.* quare si duos istos propriis nominibus afficere velimus, tum ὁ μέγας σακελλάριος erit nobis *der gross oder grosser seckelmeister*, ὁ τοῦ σακελλίου seu sacelli *der klein seckel-*

meister, quia ecclesiae pecunias curabant, asservabant, expendebant. et haec est primaria appellationis huius ratio, petita nimirum a *sacculo*, hoc est ab aerario ecclesiastico, cui praeerant.

p. 4 v. 1. *ὁ μέγας σακελλάριος*] *ἀπὸ τοῦ σακελλίου* dictus. *σακέλλιον βαλάντιον, μαρσύπιον*, ait Suidas: loculorum itaque et pecuniarum custos est sacellarius. hanc expositionem mihi suggerit Balsamon Medit. de protecdico: *παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σάκκελλον παρὰ τὸ διοικεῖν καὶ φυλάττειν ἐστί. λέγεται οὖν σακελλάριος ὁ τῶν μοναστηρίων διοικητής.* viri Latinorum ignari dirige vel corrige linguam: mentem percipe, quasi dicat "sacellum administrationis custodiaeque rationem secum vehit: ubi ergo sacellarii mentio, confestim monasteriorum administrator obversetur oculis". optime: nam et Stephanum Persam, quem Nicephorus patriarcha *ταμίαν τῶν βασιλικῶν χρημάτων*, Theophanes *σακελλάριον* vocat. quod igitur oeconomus magnae ecclesiae, id sacellarius monasteriis praestat, ut nimirum eorum bonis custodiendis invigilet. perpende haec ex Allatianis excerpta: *ὁ μέγας σακελλάριος ἐπισκοπεύων καὶ ἐρευνῶν τὰ ἀνδρίκια μοναστήρια ἐκ πάντων τῶν συνερχομένων δικαιωμάτων. ἐπαίρει δὲ λογαριασμόν, εἰσόδους καὶ ἐξόδους, βίους δὲ καὶ πολιτείας τῶν μοναχῶν ἐρευνῶν. καὶ δὶς* (*τρὶς* M) *τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναφέρει αὐτὰ τῷ ἀρχιερεῖ. ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρίσεις εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ οἰκονόμου.* adiungunt alia: *προσφέρει καὶ τὸν μέλλοντα χειροτονηθῆναι εἰς ἱερέα, στηκόμενος πλησίον τοῦ μεγάλου οἰκονόμου.* non omnium porro et ubique sitorum monasteriorum praefecturam sibi vindicat sacellarius, sed, ut aiunt Regia num. 1039, *τῶν κατὰ τὴν πόλιν καὶ τῶν περατικῶν*, *eorum quae in regia urbe nec non et trans portum in Sycena sive Galatensi regione sunt condita.* (M: *ὁ μέγας σακελάριος φορῶν τὸ στιχάριον αὐτοῦ καὶ τὸ ὠράριον στήκεται ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῆς ἁγίας τραπέζης, βαστῶν τὸ ἅγιον ῥιπίδιον.*)

Interim alia quoque munia obibant: nam *magnus sacellarius potestatem habet in virorum et mulierum monasteria, quo in munere administro utitur illo qui antistes monasteriorum appellatur*, de quo Codinus in quinta pentade, sicut et *ὁ τοῦ σακελλίου* adiutorem habet *ἄρχοντα τῶν ἐκκλησιῶν*, de quo in quinto quinario.

ib. v. 2. *ἔχων ὑπουργόν*] Allatiana (et M) vocant *χαρτουλάριον*. ex quo percipe *χαρτουλάριον scribam inferiorem* denotare.

Non absimilia Balsamon: *magnus sacellarius curam gerit monasteriorum, tam eorum quae sunt intra urbem quam τῶν περατικῶν*, hoc est quae sunt in Pera seu Peraea, cum civitatis imperatricis decima tertia regio sit Pera seu Peraea, ut patet ex descriptione urbis Cpolitanae, inter cuius regiones locum decimum tertium obtinet *Sycena*, quae alio nomine *Pera* et hodie *Galata*. cum ergo ad Cpolitanam urbem pertineat, non immerito curam et inspectionem habet *sacellarius* in monasteria quae in Pera sita sunt, quaeque Balsamon vocat *Peratica:* a Pera enim urbe deduxit hoc nomen.

Minor sacellarius seu *sacellius catholicas ecclesias sua in potestate habet et sacelin sive sacellium*, inquit Codinus. ubi mentio fit
P 157 sacelli, ne cogites curam ecclesiarum excludere *sacellium* proprie dictum. et quamvis in descriptione officii *magni sacellarii* denuo non repetatur cura *sacellae*, attamen ipsum nomen id satis indicat: nemo enim proprie, imo forsan ne apte quidem nominatur

absolute *sacellarius*, eo quod curat tam virorum quam virginum monasteria. *minori sacellio* tribuit Balsamon, in sua disceptatione de chartophylace, etiam curam et administrationem emphyteusium. ait enim: ὁ σακελλίου *praefectus sacelli* curam gerit τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν, *catholicarum ecclesiarum* (inepte interpres *ecclesiarum in genere;* quem errorem non semel errat), πρὸς δὲ καὶ ἐμφυτεύσεων τὴν διοίκησιν.

Regia de sacello praeposito ac eius appellatione: ὁ σακελλίου τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐμφυτεύσεων τὴν διοίκησιν ἔχει· σάκελ γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ διοικεῖν ἐστὶ καὶ φυλάσσειν· ἀπὸ τούτου μετωνόμασται σακέλλη ἡ τοὺς κακουργοὺς φυλάττουσα, καὶ τὸ σακκούλιον. Allatiana de eodem: ὁ σακελλίου, ὅταν λειτουργεῖ ὁ ἀρχιερεύς, ἱστάμενος καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀρχιερέως. ἔχων δὲ ἐπισκοπεύειν τῶν γυναικείων μοναστηρίων ἐρευνᾷ καὶ ἀναθεωρεῖ αὐτὰ κατὰ τὴν τῶν ἁγίων κανόνων ἀκρίβειαν. κρατῶν δὲ φυλακὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἐν φυλακῇ ἀποστελλομένους παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, κρατῶν αὐτούς. elucidant haec Simeonis Thessalonicensis verba: ὁ σακελλίου τῶν εὐαγῶν οἴκων κατὰ τὴν πόλιν διερευνᾷ καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐπιμέλεται εὐταξίας, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τε καὶ τῷ βήματι, μή ποτε καὶ παρὰ τὸ δέον εἴη γενόμενον καὶ τὰ ἱερὰ ἀμελῆται. ex his τοῦ σακελλίου nominis duas rationes collige, primam quod ut sacellarius muliebrium monasteriorum, ita hic virilium bona custodiat, alteram quod patriarchalem carcerem, σακκέλην σακέλιν vel σακέλλιον dictum, sub sua dispositione teneat. Balsamon Medit. de chartoph. et protecd. l. 7 Iuris GR: ταὐτόν ἐστιν εἰπεῖν φύλακα, σακελλάριον καὶ τὸν σακελλίου. παρὰ γὰρ Ῥωμαίοις τὸ σακέλλιον παρὰ τὸ διοικεῖν, καὶ ἡ τοὺς κακουργοὺς φυλάττουσα πατριαρχικὴ σακέλλη ἐντεῦθεν καὶ οὐκ ἄλλοθεν μετωνόμασται, ὥσπερ δὲ καὶ τὸ σακούλιον. λέγεται γοῦν σακελλάριος ὁ τῶν μοναστηρίων διοικητής, καὶ ὁ σακελλίου ὑποκοριστικῶς ὁ τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν φροντιστής. nusquam itaque τὸν σακελλίου minorem sacellarium affirmaveris, qui maiores regit ecclesias, nec sacellarii potestati subiectus dignoscitur, cui licet loco cedat (monastica quippe sacellario commissa, et alia quaevis ad monachos spectantia summo cultu prosequitur orientalis ecclesia) non veretur auctoritatem, et ambo ex aequo patriarcham suis obsequiis colunt et ei in iure dicundo assident. (M: ὁ σακελίου ἐστὶν οἰκέτης τῆς πρώτης πεντάδος, κρατῶν καὶ τὴν φυλακὴν τῆς ἐπισκοπῆς, ἔχων οὖν καὶ ἐν τῇ ἐπισκέψει αὐτοῦ τῶν μοναστηρίων γυναικείων τὴν σκέψιν.)

p. 4 v. 8. τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας] virorum monasteria et in eis constructae ecclesiae viris tantum, mulierum mulieribus sunt apertae. ea vero ecclesia quae viris et mulieribus, quales sunt paroeciae, patet, καθολικὴ est. auctor vitae Nili iunioris: βάλε αὐτὰ ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ κάστρου. interpres posuit *cathedralem*. verum non cathedrales modo, sed et paroeciae maxime monasteriis opponuntur: catholicas autem ecclesias monasteriis opponit Balsamon iamiam lectus, quod haec sacellii praefecto, illas (etsi minus nobiles) ceu praefectum superiorem nactas sacellario subiectas asserat. sunt itaque catholicae ecclesiae eaedem quae paroeciales, cum pleraeque huiusmodi reperiantur in urbe CP, cathedralis unica, magna nimirum ecclesia. catholicis et monasticis ecclesiis adiungit Ius GR fol. 255 εὐκτηρίους οἴκους, ecclesias nimirum non dedicatas et vel in agris vel in urbibus cunctis pervias, at paroeciae iure privatas: κἂν μοναστήρια ὦσι κἂν ἐκκλησίαι καθολικαὶ κἂν εὐκτήριοι οἶκοι. adverte demum auctorem Balsamoni socium tam virorum quam mulierum monasteria sacellario, communes vero ecclesias CP repertas sacelli praefecto regendas tribuere,

Allatiana vero sacellario virilia, alteri feminea deputare; quae quidem diversa licet, potuere tamen alio et alio modo variis temporibus disponi.

In Turcograecia subditur alia cura, nempe supplicum et confugientium ad ecclesiam. interea non expungitur cura proprie dicti *sacellii;* tametsi nescio quam vere Turcograecia hoc munus sacellio transcribat, cum ibidem paulo post idem munus assignet protecdico, *τοὺς πρόσφυγας ἀναδέχεσθαι, confugientes ad ecclesiam recipere*, ut interpretatur Turcograecus Crusius. utut sit, ὁ *σακελλίου* a *minori sacello pecuniario seu aerario* nomen habet, ut *maior sacellarius a maiore sacello*, non aliunde; neque talis nominatur nisi respectu ad curam sacelli. quare non satis assequor quod Balsamon affirmat in Melete sua de chartophylace et protecdico: *τὸ σάκελλον παρὰ Ῥωμαίοις εἶναι παρὰ τὸ διοικεῖν καὶ φυλάττειν.* aut enim loquitur Balsamon de derivatione vocis; et tunc *σακέλλιον* non magis est *παρὰ τὸ διοικεῖν καὶ φυλάττειν* quam *παρὰ τὸ τύπτειν καὶ μάχεσθαι.* aut loquitur de significatione vocum; et tunc verum est *praefectum sacellio* seu *sacellarium* esse *διοικητὴν καὶ φύλακα*, et hanc praefecturam esse *φυλακὴν custodiam:* sed non ideo omnis *φύλαξ* est *sacellarius*, nec omnis *φυλακὴ custodia sacelli*, sed ille tantum *φύλαξ* est *sacellarius*, cui *sacella* credita est, et illa tantum *custodia sacellae*, quae circa sacellam occupatur. alioquin si omnis phylax esset *sacellarius*, etiam opiliones et caprarii essent *sacellarii*, quia sunt *φύλακες*, *custodes*, ut alias absurditates taceam. quodsi quid aliud *sacellii* nomen obtinuit, eius curatorem seu custodem quo minus *sacellarium* vel *sacellium* appelles non impedit. *ἡ τοὺς κακούργους δὲ φυλάττουσα πατριαρχικὴ σακέλλη ἐντεῦθεν καὶ οὐκ ἄλλοθεν μετωνόμασται, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ σακούλιον.*

p. 4 v. 9. *σακέλιν*] vel ut scribit Balsamon *σακέλλην*, *patriarchalem carcerem*, in quo nimirum clericos sibi subiectos, si sontes fuerint, patriarcha coartat.

Sed nec a custodia nec propter custodiam patriarchicus carcer dictus est *sacella*, sed aliam ob causam, quaecunque illa fuerit: alioqui omnis carcer, quatenus custodia est, vocaretur *sacella;* quod non est ita; sicut et apud Germanos non omnes carceres sed certi quidam vocantur *sacci*, *sack*, non ob custodiam praecise, quia alioqui omnes carceres appellarentur *sacci*, quia omnes sunt custodiae, sed alias ob causas, quas nominis impositor spectavit. quoad carcerem, *sacellae* nomen tulerunt virginum monasteria, cum sint quasi quidam carceres, quia nulli egredi licet nisi gravissima urgente causa, nec sine honesto comitatu, qui ducant et reducant, ut praecipitur in 46 canone Trullano. et huc spectant illa quae in Turcograecia p. 203 ex Augustano ms Pachymeris codice annotantur: *οὗτος (ὁ μέγας σακελλάριος) ἐπιτηρεῖ τὰς ἱερὰς σακέλλας, δηλονότι τὰ γυναικεῖα μοναστήρια.* si quis ob huiusmodi sacellas earum curatorem velit quoque sacellarii nomenclaturam tulisse, cum hoc non pugnabo, dummodo non abnuat sacellarium primario nomi-

natum a sacello pecuniario seu ab aerario, ut supra diximus. S. Anastasius Sinaita in suo Hodego dicit *sacellarium* esse nomen Syriacum: *σάκελλα γὰρ τὸ δέχεσθαι εἴρηται*, *nam sacella est receptaculum, a recipiendo sic dictum.* nec mirum *saccum* et *sacellum* omnes linguas pervagatos etiam in Syriacam irrepsisse.

Ex his quae hactenus dicta, facile erit iudicium facere P 158 quam vera sint quae de *sacellario* et de *praefecto sacellii* Iunius commentatur p. 245 et 246. *nomen est ambiguum σακελάριος*, inquit Iunius. sit ita, quandoquidem Ioannes Citrius *τὸν ἐπὶ τῆς μικρᾶς σακέλλης* etiam *sacellarium* nominat, cuius plura forte exempla non reperies; aptius *sacellius* vocabitur, si uno nomine vocare velis. *nam modo personarum respectu dicitur, qui sacris hominibus et deo dicatis praefectus est, modo rerum locorumque; puta is qui templis domibusque sacris.* at ὁ τοῦ σακελλίου non modo parietibus templorum praeerat, sed et clero ad illa templa pertinenti, et confugientibus quoque ad illa templa: hoc enim est *κρατεῖν τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας.* ergo et ὁ τοῦ σακελλίου non modo in res et loca sed et in personas ius habuit, aeque ac magnus sacellarius. cadit ergo haec Iuniana distinctio: *hominum procuratio et praefectura dicitur sacellaria, locorum vero sacellium.* ex quo auctore probas hoc discrimen? quis ille qui priore illo vocabulo tua notione utitur? certe *sacellarium* deducit Balsamon a *sacella*, et hanc a *sacello*, ut et *τὸν τοῦ σακελλίου*, quod ait esse *ὑποκοριστικὸν* seu diminutivum, a *sacello* seu *saccello:* nam diminutivum a diminutivo formari, ut a *sacello sacellium*, sicut Latine a sacculo *saccellum saccellulum*, nemo nescit.

Nec verum illud: *σακελλίου, id est rerum ad sacras aedes et sacella pertinentium.* nihil minus, quia nihil hic de sacellis quae Latinis *sacella*, *cappellae*, unde sacellanus et cappellanus; nec ὁ τοῦ σακελλίου a sacris sacellis, quae sunt cappellae, nomen habet; nec ad curam eius spectabant sacrae vestes, vasa, reditus et id genus alia ad templa seu sacella sacra (quas Graeci vocant *παρεκκλησίας* seu *παρεκκλήσια*) pertinentia, quia haec alios curatores habebant, ut ex ipso Codino notum est p. 4 v. 3. noster autem *sacellarius* et *sacellius* nomen hoc habent a *sacello;* et si primam originem repetere velimus, a *sacco*, ut supra probatum est.

Coronidis loco addamus et hoc *sacellarii* nomen eadem formatione et notione ne Latinis quidem ignotum fuisse. ascribam verba Onuphrii ex libello de interpret. obscurarum vocum ecclesiasticarum. *sacellarius, alias saccularius, a saccello pecuniarum quas erogabat dictus etc. hunc hodie thesaurarius repraesentat. cuius muneris Bibliothecarius* (Anastasius) *saepe mentionem facit. dictus autem est a sacco saccularius, vel a sacello, id est parvo sacello, sacellarius; quae vox apud Augustinum exstat in commentariis Psalmorum.* haec Onuphrius. *sacelli* nomen pro thesauro seu aerario usurpat quoque Corippus de Laudibus Iustini 4 334; ubi quem memorat, fuit Calinicus iste *sacellarius*, sed aulicus, non ecclesiasticus. S. Gregorius Magnus

l. 4 epist. 34 nominat se *sacellarium* Romanum. *putavi interdum*, inquit Baronius (tom. 8 anno Christi 595 num. 17) *in textu Gregorii pro sacellarium legi debere saccellarium, quasi a saccellis sumptum nomen, quod satis ipse Gregorius docet, dum ostendit sacellarium fuisse thesaurarium pecuniae publicae, cuius rei gratia oportuit ipsi creditos esse pecuniarum sacculos, ob idque sacellarium dictum esse. huic meae sententiae suffragatur idem Gregorius in epistola ad Honoratum diaconum, ubi agens de solutione consuetae pecuniae pro dignitate consulari adipiscenda ait "magis ex se agat dilectio tua, quatenus oblatis in saccella consuetudinibus honores mereatur accipere." ubi per saccella certum est intelligi principis pecuniariam capsam, et proinde per saccellarium thesaurarium.
P 159 in quam sententiam et Isidorus "fiscus" inquit "est saccus publicus."* sed nil opus ulla mutatione; nam et *sacellarius* est *saccellarius a saccello*, simplici *c*, vel a *sacella*, quam nobis paulo ante Corippus descripsit, quia Latini Graecos imitati aliquando alterum *c* expungunt. idem ergo est *saccellarius* et *sacellarius*. quapropter probare non possum eiusdem magni viri discrimen, quod statuit hunc in modum: apud Latinos, si *saccellarius* scribitur a saccellis, thesaurarius ecclesiae intelligitur; si vero per simplex *c*, *sacellarius* a sacello, qui scilicet *sacello* (cappellae) praeest, significatur. secus se res habet, ut ex dictis planum relinquitur. vide etiam Cuiacium Observat. 10 27, ubi de *sacculario* a sacculo et *saccellario* a sacello multa scribit, etsi alio significatu horum nominum.

CAPUT IV.

p. 4 v. 3. Chartophylacem male vocant Leunclavius et alii *chartularium:* nam *chartularius* alterius officii et inferioris nomen est, contineturque in nona pentade officiorum ecclesiasticorum: at *chartophylax* principem locum tenet, quippe quartus inter exocatacoelos. Iunius Latine *praefectum chartis* nominat, nescio quam idonee. ego libenter vocem retineo Graecam. unde componatur et derivetur, liquet absque meo admonitu. plus tamen significat quam ipsa vocabula fronte prima prae se ferant. quocirca Balsamon in sua disceptatione de chartophylace refutat illos qui volunt chartophylacem παρωνυμίζεσθαι ἐκ τοῦ φυλάττειν μεμβράνας καὶ κωδίκια, quamvis si nomen praecise considerare velimus, haec notatio a veritate non recedat: sed in impositione nominum monent sapientes non tam videndum esse *a quo* quam *ad quid* nomen imponatur. ea de causa licet a custodia *chartae* nomen traxerit, longe tamen plura ad eius curam et administrationem pertinebant: ipse enim sua in potestate habebat ἐκκλησιαστικὰ χαρτῷα δικαιώματα, *literas in quibus iura et privi-*

legia ecclesiae continebantur; uno verbo *archivum* dicere possis. *κριτὴς τῶν ὅλων ὑποθέσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔχων τὰς γαμικὰς ὑποθέσεις*, *iudex omnium ecclesiasticarum causarum et matrimonialium controversiarum.* *ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν κληρικῶν ὑποθέσεσιν ἔκδικος, ὡς δεξιὰ τοῦ ἀρχιερέως χείρ*, *quin et in caeteris clericorum causis cognitor et iudex est et tanquam dextra patriarchae manus;* quo nomine afficitur etiam a Balsamone, qui *chartophylacem os et labra* patriarchae vocat, aitque esse patriarchae id quod Moysi fuit Aaron et Baruch Hieremiae; cuius chirotoniam et ordinationem copiose describit. fieri namque consuerat cum impositione manuum et appensione *βουλωτηρίου* de pectore instar *rationalis* Aaronici dependentis, claviumque traditione, quorum omnium mysteria fusius enarrat Balsamon, ipse etiam hoc munere aliquando functus, ut testatur in disceptatione quadam matrimoniali l. 7 Iuris GR tom. 1 fol. 458. qui et his verbis officium eius exaggerat: *τὰς πατριαρχικὰς διαγνώσεις καλλιγραφεῖ καὶ ὑπογραφαῖς οἰκείαις καὶ σφραγῖσι κατεμπεδοῖ, καὶ μεγάλου δικαστηρίου προκάθηται, καὶ δικαιοδοτεῖ κατὰ μὲν παντὸς ἀνθρώπου, καὶ οἵας ἂν εἴη τύχης καὶ φύσεως, περὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ σφαλμάτων ψυχικῶν διορθώσεως, κατὰ δὲ ἱερωμένων καὶ μοναχῶν περὶ πάσης ἐγκληματικῆς καὶ χρηματικῆς αἰτιάσεως.*

Etiam ante episcopos sedebat, quae praerogativa cum multorum telis olim appeteretur, defensa est proprio edicto ab Alexio Comneno, quod Leunclavius edidit totumque recitat P 160
Balsamon in sua *Melete* seu disceptatione pro chartophylace contra protecdicum, qui et ipse chartophylaci litem de loco et statione moverat, sed Balsamonem patronum et advocatum non indisertum et in hoc munere satis exercitatum reperit; quem solum ait ex toto *τῶν προκαθημένων* numero honestatum esse geminis ecclesiasticis ordinibus, nimirum *episcopatus* et *secreticis*, quia non modo causas temporales cognoscebat tanquam iudex, sed et spirituales animaeque salutem concernentes diiudicabat, eamque fere his in rebus potestatem habebat qua nunc praediti sunt episcoporum nostrorum vicarii.

Olim quoque aurea tiara insignitus foras prodibat, licet hunc morem iam sua aetate desiisse Balsamon scribat. in festo tamen sanctorum notariorum maxime magnificus erat chartophylax; cuius gloriam ita describit Balsamon ad Photii Nomocanonem tit. 8 c. 1: *ὁ κατὰ καιροὺς χαρτοφύλαξ ἀπὸ τοῦ παρόντος ἰδίκτου δικαιοῦται καβαλλικεύειν κατὰ τὴν λιτὴν τῶν ἁγίων νοταρίων τὸ πατριαρχικὸν ἄλογον μετὰ ὀθονίου λευκοῦ. ἔδει δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὡς καλδηναρίου πατριαρχικοῦ σκέπεσθαι μετὰ τῆς χρυσῆς τιάρας, ἥτις καὶ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ ἀπόκειται.* Graeci Cardinalem vocant *καρδινάριον, καρδινάλιον, καλδινάριον*, mutato ρ in λ.

Suos habebat in hoc munere administros, et inter caeteros

duodecim notarios. locus in quo ius dicebat, et quae suae functionis erant tam asservabat quam peragebat, χαρτοφυλακεῖον dicebatur; quod nomen reperies tom. 1 Iuris Graeco-Rom. fol. 256. et de notariis chartophylaci subservientibus mentio quoque fit fol. 249. scribitur et χαρτοφυλάκιον a Suida, de quo hanc praescribit regulam, nescio quam veram: *τὰ παρὰ τὸ φυλάσσω πάντα διὰ τοῦ ἰῶτα γράφεται καὶ προπαροξύνεται, οἷον χαρτοφυλάκιον, θησαυροφυλάκιον, σκευοφυλάκιον καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, πλὴν τοῦ σιτοφυλακεῖον.*

Porro cum Balsamon et alii chartophylacem omnibus omnino praeponere videantur, sive negotiorum sive privilegiorum magnitudinem et multitudinem spectes, merito mirari possis cur Codinus tantae dignitatis virum quarto loco in prima pentade collocet. an ordinem dignitatis non servavit? an et caeteri *exocatacoeli* episcopis anteponebantur, tametsi diaconorum quasi munere fungerentur, sicut et iam in ecclesia Romana diaconi cardinales antecedunt omnes episcopos? et certe isti *exocatacoeli* videntur in Cpolitana ecclesia quasi *cardinales* fuisse.

Coronidis loco addamus definitionem chartophylacis quam Turcograecia affert fol. 203 ex Pachymere Augustano: *χαρτοφύλαξ ὁ πᾶσαν ὑπόθεσιν διάγων.* quae tamen definitio restringenda, ne caeteris *exocatacoelis* nihil prorsus quod agant remaneat.

Apud Ioannem Citrium proponitur haec quaestio: *an liceat antistiti, praesente chartophylace, alteri cuivis committere potestatem signandi vel sigillandi* (τοῦ σημειοῦσθαι), *idque vel semper vel tantum semel aut aliquoties.* respondet Citrius non licere: nam *τὸ σημειοῦσθαι τὰ παρεμπίπτοντα, signare quae in dies incidunt, inviolabiliter chartophylacis officio annexum esse, nisi forte huiusmodi quid faciendum sit longe dissito in loco; tum enim praesulem mittere posse quem velit. absentis autem vel aegrotantis vicem obire commentariensem.*

De chartophylace ita scribit Anastasius bibliothecarius in notis ad Actionem secundam synodi octavae abs se in Latinam
P 161 linguam conversae. *chartophylax interpretatur chartarum custos. fungitur autem officio chartophylax apud ecclesiam Cpolitanam quo bibliothecarius apud Romanos, indutus videlicet infulis ecclesiasticorum ministrorum et agens ecclesiastica cuncta prorsus obsequia, exceptis illis solis quae ad sacerdotale specialiter ac proprie pertinere probantur officium. sine illo praeterea nullus praesulum aut clericorum a foris veniens in conspectum patriarchae intromittitur; nullus ecclesiastico conventui praesentatur; nullius epistola patriarchae missa recipitur, nisi forte a caeteris patriarchis mittatur; nullus ad praesulatum vel alterius ordinis clericorum sive ad praepositaram monasteriorum provehitur, nisi iste hunc approbet et commendet atque de illo ipsi patriarchae suggerat et ipse praesentet.*

p. 4 v. 4. ὁ μέγας χαρτοφύλαξ] Regia: ὁ δὲ μέγας χαρτοφύλαξ οὐκ ἔστιν, ὥς τινές φασι, φύλαξ τοῦ σεκρέτου καὶ θυρωρὸς (τοῦτο γὰρ τῶν ὀστιαρίων ἐστὶν ἀρχαῖον ἐπάγγελμα) ἀλλ' ἔστιν ἐπισκοπικῶν δικαίων φροντιστὴς καὶ οἱονεὶ δικαίῳ τῶν ἀνηκόντων τῷ πατριάρχῃ. alia eius munia in Allatianis occurrunt. ὁ μέγας χαρτοφύλαξ, ὅταν λειτουργεῖ ἀρχιερεύς, ἵσταται (ἀλλάσσει καὶ ἵσταται M) πλησίον τῶν ἁγίων μυστηρίων (θυρῶν M). λέγει ὁ αὐτὸς ἀρχιδιάκονος "προσέλθετε τῷ βασιλεῖ καὶ θεῷ." ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρίσεις τὰς εἰσερχομενας ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐκ προσώπου τοῦ ἀρχιερέως διδόναι παρ' αὐτοῦ τὰς ἀποφάσεις πάσας. ἔχων δὲ καὶ τὰς ἱερολογίας τῶν μνηστειῶν, ἱερολογῶν αὐτὰς καὶ ἀποστέλλων τῷ ἱερεῖ τοῦ ναοῦ τοῦ δεῖνος, εὐλογεῖν αὐτάς. (ἔστιν οὖν καὶ εἰς μνηστείας ἀρραβῶνος γενομένου ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγράφει ὄνομα τοῦ ἱερέως τοῦ μέλλοντος εὐλογῆσαι τὸν γάμον. M) ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς χειροτονίαις τῶν ἀρχιερέων προσφέρειν τὸν χειροτονούμενον ἀρχιερέα. ἔχων δὲ αὐτὸς χαρτούλην ἀναγράφει τὰς τῶν ἐπισκόπων ἀποφάσεις καὶ αὐτὰς τῷ ἀρχιερεῖ ἀναφέρει. adde (cum M): ἐν τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει αὐτὸς λέγει "ἱερεῖς προσέλθετε." ἔστι δὲ καὶ ἐκ προσώπου ἀρχιερέως εἰς πᾶσαν κρίσιν διδόναι τὰς ἀποφάσεις. hinc eius tribunal, de quo Iuris GR p. 258, episcopatus nomine decoratum a Balsamone in 9 can. Trull. ἐπεὶ δὲ τὸ μεγαλεῖον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου διάφορα μὲν σέκρετα ἔχει ὑφ' ἑαυτό, καὶ ἰδικῶς δὲ ὡρίσθησαν τῷ σεκρέτῳ τοῦ χαρτοφυλακείου τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια, καὶ ὁ κατὰ καιρὸν χαρτοφύλαξ ἐνεργεῖ δικαίῳ κατα καιροὺς ἁγιωτάτου πατριάρχου πάντα τὰ τούτῳ ἀνήκοντα ὡς ἐπισκόπῳ (ἀφορίζει γάρ, διορθοῦται ψυχικὰ σφάλματα, διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐπιτρέπει χειροτονεῖσθαι, τὰ τῶν ἱερολογιῶν πινάκια ἐκτίθεται, καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα), καλῶς ἐπισκοπεῖον κληθήσεται τὸ χαρτοφυλακεῖον. hinc eius administri ἐπισκοπειανοί dicti Iuris GR fol. 171 et 172. de aliis eius muniis et privilegiis videndus Balsamon Meditato de eo composito Iuris eiusdem GR 7. acta et subsignationes eius fol. 235 et 270. quos sibi titulos vindicat, ipse chartophylax perorans in actis 6 Synodi, P. Francisci Combefis diligentia propediem complendis, eloquitur: ὁ ἁμαρτωλὸς ἐγὼ καὶ πάντων ἐλάχιστος Ἀγάθων, ἀνάξιος διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς ἐνταῦθα ἁγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ τοῦ εὐαγοῦς πατριαρχικοῦ σεκρέτου πρωτονοτάριος καὶ καγκελλάριος δεύτερος. unde vero μεγάλου appellatio eidem accesserit, refert Cantacuzenus 2 1: τὸν χαρτοφύλακα ἐπεὶ μὴ ἐβούλετο (Ἀνδρόνικος) ἀπὸ τῆς τοῦ χαρτοφύλακος ἀξίας εἰς ἑτέραν μείζονα μετενεχθῆναι, αὐτὴν ἑαυτῆς ἐποίησεν ἐντιμοτέραν, μέγαν χαρτοφύλακα προσαγορεύσας· καὶ ἀπ' ἐκείνου ὡς δεῦρο τῷ χαρτοφύλακι σώζεται τὸ μέγας. legant haec qui Graecorum miseriae lubentius ac facilius insultaturi pristinae eorum dignitati obtrectant, et vanae imputant ambitioni ut officiis et dignitatibus non parce τὸ μέγας praeponant, et saepe duo officia caeteroquin paria aliter non distinguant quam vocis τοῦ μεγάλου appositione. an iniurie vero factum? an non ordo clarior, ubi unus alium quadam eminentiae praecedit nota? si oeconomus in ecclesia Blachernensi, si alius in Χρυσοπηγῆς, cur ecclesiae magnae oeconomus, ut iis dignior vel ab eis dignoscendus, μεγάλου nomen recuset? videntur, inquies, inanium titulorum crepitacula. verum si apud te imperatorum decreta ecclesiasticas dignitates titulis istis augentia, si nihil ipsius ecclesiae splendor, si ratio iam prolata nil obtineant, vide ne Latinam ecclesiam paribus probris obiicias, ac non absimili ratione tibi sit ei facili ad obloquendum ore conviciandum.

CAPUT V.

Sceuophylax est is quem multis in locis *custodem* appellant; cui in supellectilem sacram arbitrium et auctoritas. *τῶν ἱερῶν κειμηλίων τὴν ἐπιμέλειαν ἔχει ὁ μέγας σκευοφύλαξ*, inquit Balsamon. nec aliter Codinus: sceuophylax *κρατῶν τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας*. quidam vertunt *sacristam*, non incommode, nisi forsan refragetur iudicium illius, qui res veteres novis vocibus significanter exprimi patienter ferre non potest. hinc *σκευοφυλάκιον*, ubi sacrum instrumentum asservatur. neque enim agnoscit Suidas *σκευοφυλακεῖον* convenienter regulae suae, de qua antegresso capite p. 125 in.

p. 4 v. 3. *ο μέγας σκευοφύλαξ*] Allatiana (et M): *ὁ μέγας σκευοφύλαξ στήκεται ὅταν λειτουργεῖ ὁ ἀρχιερεὺς ἔμπροσθεν τοῦ σκευοφυλακίου, καὶ εἴ τι δ' ἂν χρειασθοῦν ἐκ τοῦ σκευοφυλακίου, αὐτὸς ἀποδίδει, ἤτοι σκεῦος, βιβλίον ἱερόν, κηροὺς καὶ ἀλλαγάς, ὑποκρατῶν καὶ τὸ σκευοφυλάκιον τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ πᾶν σκεῦος τῆς ἐκκλησίας, ἔχων δὲ καὶ τὰς χηρευομένας ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν πάντα. ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρίσεις, φυλάττων καὶ τὰ δίκαια τῶν εἰσερχομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τοὺς κληρικοὺς μέχρι τοῦ διανέμειν αὐτοὺς ταῦτα.* his adiunge: *δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναφέρει τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ ἔστιν εἰς τὰς κρίσεις.* brevius Regia: *τῶν ἱερῶν κειμηλίων τὴν πρόνοιαν ἔχει.*

Protecdicus vertitur a Bonefidio *primarius actor.* rectius *primus defensor.* eius officium erat, teste Codino, *τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τοὺς αἰχμαλώτους*, curam gerere captivorum.

p. 4 v. 10. *τοὺς αἰχμαλώτους*] quos nimirum ipsi Christiani sibi volunt servos facere. Blastares c. 33 *τοῦ Ε στοιχείου: οἱ τῆς βοηθείας δεόμενοι, οὗτοι ἄρα εἶεν οἱ τῇ ἐκκλησίᾳ προσπεφευγότες, ἐπηρείας δυναστῶν ἐκτρεπόμενοι ἢ πρίν τι πταιτίσαντες ἢ εἰς δουλείαν ἑλκόμενοι καὶ ζητοῦντες ἐπικουρίαν, δι' οὓς καὶ οἱ ἔκδικοι γίνονται.* de his Alexii Novella 11 Iuris GR l. 2. Regia vero aliquoties citata: *ὁ πρωτέκδικος ἔχει τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐκδίκων, καὶ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ζητούντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν βοήθειαν χάριν ἐλευθερίας καὶ τῶν λοιπῶν προσφύγων, εἴτε ἀντιποιεῖσθαι καὶ ἐκδικεῖν ἀπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων αὐτούς.*

Vocatur ab eodem *κριτης τῶν ἐγκληματικῶν ὑποθέσεων*, iudex controversiarum quae in accusatione versantur.

p. 4 v. 9. *ὁ πρωτέκδικος*] Allatiana *ὁ πρωτέκδικος κριτης* (*ἐκ προσώπου τοῦ ἀρχιερέως* M) *μετὰ δώδεκα* (*τῶν δύο* M, qui infra: *οἱ δύο ἔκδικοι κρίνουσι μετὰ τοῦ πρωτεκδίκου μικρὰς ὑποθέσεις*) *ἐκδίκων μικρὰς ὑποθέσεις τὰς εἰσερχομένας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ* (*ἐρευνᾷ*). *ἀναφέρει δὲ ταύτας τῷ ἀρχιερεῖ.* eius tribunal ad S. Sophiae vestibulum: *εἰς τὸ προσκήνιον τοῦ νεώ, ὃ πρωτεκδικεῖον κικλήσκεται.* Nicetas.

Quocirca non probo descriptionem quam Turcograecia adducit fol. 218: *ὁ πρωτέκδικος ὁ τοὺς πρόσφυγας ἀναδεχόμενος*, *qui confugientes ad ecclesiam recipit*, ut interpretatur

auctor Turcograeciae, sed male. nam confugientium ad ecclesiam cura pertinebat πρὸς τὸν τοῦ σακελλίου, ut supra dictum c. 3. itaque, si definitio haec probanda sit, aliter explicari debebit, ut per πρόσφυγας intelligamus illos qui ex captivitate ad Christianos spe libertatis confugiunt, non autem illos qui confugiunt ad ecclesiam tanquam ad asylum impunitatis gratia. dicitur πρωτέκδικος respectu aliorum ἐκδίκων seu defensorum: plures enim erant; ad quorum munus pertinebat quoque pauperum et infirmorum cura, ne opprimerentur a potentioribus, ut docet Balsamon in sua de chartophylace et protecdico disceptatione. et olim quidem laici hoc officio fungebantur, postea tamen clericis commissum est. protecdicum rettulit inter exocatacoelos Xiphilinus patriarcha, ut c. 2 diximus: antea enim minoris subsellii magistratus erat. ἐκδικεῖον apud Balsamonem locus est ubi οἱ ἔκδικοι, quae muneris sui sunt, asservant consultant et peragunt. ἐκδίκησις est ipsa defensio seu τῶν ἐκδίκων actio.

Observandum est etiam in Romana ecclesia fuisse antiquitus *defensores*, unumque ex illorum numero praecipuum, qui *primus defensor* audiret. quorum officium breviter describitur (verba Onuphrii refero) a Pelagio in *Rescripto* ad Antoninam Patriciam, quae postulabat monachum fieri *defensorem*, in quo ostendit officium monachi et *defensoris* convenire non posse "*illis enim*, inquit *quies oratio*, *labor manuum* (competit): *at iis causarum cognitio*, *conventiones*, *actus*, *publica litigia*, *et quaecunque vel ecclesiastica instituta vel supplicantium necessitas poscit*". ex decreto Urbani patet procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administratorem, ut verbi gratia praepositum, oeconomum, vicedominum, defensoris nomine advocatum sive castaldum et iudicem etc. quorum quidam defensores sine adiectione, quidam defensores regionarii dicti sunt, quod scilicet in singulis regionibus distributi essent. quorum primus vel princeps primicerius defensorum dicebatur, magnae in ecclesia Romana existimationis. haec Onuphrius in explicat. vocum Ecclesiastic. docet Baronius *regionarios defensores* institutos fuisse a S. Gregorio anno domini 598, ut sicut erant septem *regionarii notarii* et totidem *regionarii diaconi*, ita etiam essent septem *defensores regionarii*, caeteris dignitate praestantiores; de quibus qui plura cupit, is Baronium consulat anno Christi 598. P 162

p. 4 v. 11. συνόδῳ] non omnium vel ex cunctis provinciis episcoporum quorundam simul coactorum concio σύνοδος est: conflant eam ex more pontifices in urbem advenae. ab ea tamen primi sex diaconi nequeunt abesse: οὗτοι κάθηνται ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ. similibus in synodis, quaecunque lib. 3 et 4 Iuris GR legis, sunt definita.

Haec de prima pentade officiorum et officialium ecclesiasticorum.

CAPUT VI.

p. 4 v. 13. *ἡ δευτέρα πεντάς*] quid est quod quinarium titulus superior, sicut et hic promisit, at non ita velut hic quinque officiales exposuit? respondeo, protecdico quondam quinarii tertii primam sedem obtinente, prout Allatiani catalogi declarant in Euchologio, primum quinarium plures officialibus quinque non continuisse: at vero postmodum superioribus annumerato, ne se deiectos quinarii secundi officiales conquererentur, primo visum est illum aggregandum. *ἀλλά γε*, dixit in praecedentibus Matthaeus Iatrus, *καὶ πρωτέκδικος συναριθμεῖται τούτοις*, senarium componeret, nisi quinarii nomen vellent esse retentum. rationem profert Ioannes Citrius Resp. 8 Iuris GR l. 5: *τὸ δὲ τοῦ πρωτεκδίκου ὀφφίκιον ἐν τοῖς ὑποβεβηκόσιν ὂν ἔκπαλαι, ὕστερον ἐν τοῖς ὑπερέχουσιν συνετάγη παρὰ τοῦ τῆς μακαρίας λήξεως πατριάρχου ΚΠ Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου.* promotionis origo fuit lucrum ex huiusmodi ortum officio, quod nullus nisi invitus deserebat, ut volente patriarcha superiorem locum teneret; vel ambitus honor suggessit evectionem, ne qui officio ditescebat, semper in humili sede iaceret. vide Balsamonem in can. 34 Carthagin.

In secunda continentur 1 protonotarius, 2 logotheta, 3 *ὁ καυστρίσιος*, 4 referendarius, 5 *ὁ ὑπομνηματογράφων.*

ibid. ὁ πρωτονοτάριος] explicant eius officium Allatiana: *ὁ πρωτονοτάριος ἱστάμενος ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑψώσεως δίδοται νίψιμον τῷ ἀρχιερεῖ, κρατῶν καὶ τὸ δικήριον. γράφει δὲ ὅ τι ἂν βούλεται ὁ ἀρχιερεὺς μηνύματα εἰς πάντα ἄρχοντα. ἀναθεωρεῖ δὲ καὶ τοὺς νομικοὺς δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, σκεψάμενος δὲ καὶ συμφωνήσεις πράσεις διαθήκας καὶ ἐλευθερίας. καὶ ἀναφέρει τὰς εἰσερχομένας ὑποθέσεις τῷ ἀρχιερεῖ.* (M: *ὁ πρωτονοτάριος εἰστήκει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ κρατῶν τὸ καλαμάριον αὐτοῦ παρίσταται ἔμπροσθεν τοῦ ἀρχιερέως καὶ γράφει ὁ τοιοῦτος εἴ τις χρεία ἐστίν. ἀναθεωρεῖ καὶ τοὺς νομικούς, γράφει καὶ διατάξεις καὶ ἐλευθερίας καὶ προστάγματα καὶ τὰ τούτων ὅμοια.*)

Post exocatacoelos primus est protonotarius, inquit Ioannes Citrius. ex quo liquet, quare vocetur *θύρα τῶν ἐξωκατακοίλων*, nimirum quia proximus a primis est et quasi ianua seu primus ingressus ad exocatacoelos.

ibid. θύρα τῶν ἐξωκατακοίλων] eo quod officium adeptus inter omnium supremos et *ἔξω τῶν κατακοίλων* incipiat numerari. protecdico vero nondum evecto superius erat adhuc protonotarius *θύρα τῶν ἓξ κατακοίλων* ianua ad numerum sex illorum patriarcha inferiorum attingendum. at de exocatacoelis uberius alibi loquemur. est et catalogus in Euchologio protecdicum exocatacoelorum, protonotario reiecto, recensens ultimum: verum orta inter eos lite, pacem, quam citius, pro libito patriarcha conciliabit.

Hinc evanescunt commenta Iunii, qui de *ianua* seu *thyra* multa nugatur *ex usu* non *Orientalium* sed suo. ait *θύραν* seu ianuam dici, *quisquis aditum ad superiorem praebet; quem Latine*, inquit, *cum Festo admissivum aut cum recentioribus admissionalem commode nuncupaveris.* quo fit ut ex *protonotario* faciat *ostiarium* seu ianitorum *exocatacoelorum.* quis autem unquam au-

divit protonotarium esse *θυρωρόν* seu ostiarium? *θύρα* igitur, hoc est *ianua*, nominatur non quod sit *ianitor* seu *admissionalis*, sed quia est proximus ab exocatacoelis. nec est quod Iunius a *Ianizaris* subsidium petat: alii enim nomen hoc non a *ianua* sed ab alio longe diverso vocabulo deducunt, ut in Pandecte Turc. videre licet.

Illud insuper festivum est, cum ait *protonotarii fuisse ut quae foris a catacoelis vel per catacoelos ad patriarcham afferebantur, ea acciperet.* quo auctore hoc affirmas? nam dicenti duntaxat si crederemus, omnia crederemus, etiam aperte falsa. *protonotarii* fuit curare *pittacia*, ut inquit Codinus. *pittacia*, ait Cuiacius ad tit. 37 lib. 12 cod. Iustinianei, *sunt rationes et commentarii annonarum militarium. eodem nomine significantur etiam epistolae, album, notaria.* ita in iure civili: hic *militares annonae* locum non habent. est ergo *πιττάκιον* proprie quod nos vocamus, ecclesiastica consuetudine et appellatione, *breve* (hinc *breve* apostolicum, et Germanicum *brief* pro epistola, et in Annalibus Latino-Barbaris *brevigerulus ein briefträger*, seu *breviculum* seu *breviarium*, unde Germani suum *brevier* formarunt, pro libro sacerdotali ex quo horae canonicae persolvuntur. occurrit haec vox *breve* aliquoties in legibus Francicis et in Synodo Meldensi can. 4. Glossarium: *πιττάκιον pittacium, brevis.* Anna in Alexiade sua: *καὶ τὰ βιβλία εἰς μέσον τηνικαῦτα προυτίθετο· βρεβία ταῦτα ἡ συνήθεια οἶδε καλεῖν, ἐν οἷς ἀναγράφεται τὰ ἐν ἑκάστῳ τεμένει ὄντα κειμήλια.* haec notavit Pithoeus ad leges Francicas. huiusmodi ergo *brevibus* conficiendis praeerat protonotarius, et posset forte *ὁ εἰς τὰ πιττάκια* unico et etiamnum ecclesiasticis functionibus usitato vocabulo dici *abbreviator* vel potius *breviator;* qua voce utitur etiam Iustinianus Novell. 105. est etiam *breve*, et per consequens *pittacium*, *inventarium;* quod ab Optato l. 1 vocatur *commemoratorium.* item P 163
brevis: brevis, id est index, *auri et argenti Caeciliano traditur, adhibitis testibus.* et absolute indicem et summariam rei comprehensionem significat. inde in legibus Francicis et apud Nithardum Histor. l. 4 verbum *inbreviare*, hoc est aliquid in breve seu inventarium referre. de pittacio vide etiam Heribertum Rosweidum nostrum in Onomastico ad Vitas patrum. Zonaras in concilii Carthaginensis Canones: *βρέβιον ἡ ἐπιτομὴ λέγεται καὶ σύντομος γραφή. βρεβίω γὰρ κατὰ Λατίνους τὸ τέμνω, καὶ βρεβίτας ἡ συντομία.*

p. 4 v. 14. De origine vocis *πιττάκιον* haec Moschopulus: *πεττύκια Δωρικῶς τὰ λεπτὰ περιτμήματα τῶν δερματίων, ἀφ' οὗ ἡμεῖς πιττάκια λέγομεν.*

Moschopulus *πεττύκια* Dorice pronuntiat, et *membranas* sive pelliceam chartam sive pergamenum significat. in eodem sensu audies vulgus Graecorum *λεμπρηνόν* dicere. nonnunquam tamen *diploma tabulas breve codicillos* refert; tumque materiam ne contempleris, sed in scriptis lectisque tibi sistendum.

Etiam Latinae ecclesiae protonotarius usitatus fuit, qui et primicerius notariorum; de quo vide Onuphrium in explicat. vocum obscurarum Ecclesiast.

Sequitur *logotheta*, quem Nicetas l. 7 rerum a Manuele gestarum Latinis ait esse *cancellarium*, qui a *cancellis* nomen habet, ut ipsum nomen satis indicat. *erat moris*, inquit Casaubonus in Flavium Vopiscum, *ut principum et magistratuum secreta (ita vocarunt loca ubi de negotiis pro ratione muneris quisque sui tractaturi conveniebant) in aditu primo vela et deinde cancellos haberent: Graeci hos vocant κιγκλίδας, δρυφάκτους, ut et Cassiodorus fenestratas ianuas. qui vela servabant, velarii dicti, qui cancellos, cancellarii. vox non admodum antiqua, nec multo ante Vopisci tempora coepta usurpari. cancellariorum praecipuum munus erat ut ad cancellos haererent, admissiones curarent, et ne quid tumultus, ut fieri amat in turba, audiretur prospicerent. simillimum munus hodie in curia eorum qui ostiarii dicuntur; quare ut re, sic et nomine conveniunt, quod acceperunt hi ab ostio, illi a cancellis qui pro ostio erant.* haec origo nominis, quod successu temporis amplissimae dignitatis tam in ecclesia quam in regum et principum aulis indicium esse coepit. vide Onuphrium lib. iam saepius citato, et Cuiacium in Paratitlis ad lib. 1 cod. Iustinianei tit. 51.

Redeamus ad logothetam; qui a ponendis seu discutiendis rationibus hoc nomen traxit. hinc *discussor rationum* a quibusdam appellatur; et forte non male *rationalem* vocaveris, etsi *rationalis* generali notione quivis procurator dicitur, ut docet ad Lampridium et Capitolinum Casaubonus. sed nil vetat generalem notionem restringere, praesertim cum Codinus dicat logothetam esse εἰς τὸ λογογραφεῖν, *ad conficiendas et scribendas et discutiendas rationes.* talis profecto nec male nec absurde *rationalis* appellabitur. hinc etiam non inepte appellabitur λογογράφος: si enim eius est λογογραφεῖν, cur non παρὰ τὸ λογογραφεῖν appellaretur λογογράφος? non ignarus sum quid in codice Iustinianeo lib. 10 l. 1 de logographis decernatur, et quid ad illam quoque legem tradat Cuiacius: sed nos ecclesiasticarum duntaxat appellationum vim et originem hoc loco indagamus et pro viribus explicamus.

p. 4 v. 14. ὁ λογοθέτης] haec de illo Allatiana: ὁ λογοθέτης ὑποκρατῶν τὴν βοῦλλαν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ εἴ τι ἂν γράφει ὁ ἀρχιερεύς, σφραγίζεται παρ' αὐτοῦ. ὁμοίως καὶ εἰς πᾶσαν εἴσοδον της ἐπισκοπῆς. ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρίσεις. praeterea κρατῶν καὶ τὸν δίσκον μετὰ τοῦ ἁγίου ἀντιδώρου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, διδομένου τοῦ κατακλαστοῦ παρὰ τοῦ αρχιερέως. quale patriarchae sigillum et qualis fuerit eius subscriptio, haec loca ἐκ τῶν σημειώσεων καὶ σιγιλλίων, *ex publicis instrumentis et brevibus sigillatis*, demonstrant Iuris GR p. 236: εἰς εἴδησιν εἶχε τὸ μηνὶ Ἰουνίῳ, ἐπινεμήσεως πέμπτης, διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρός. ἀπῃώρητο δὲ καὶ κάτωθεν μολιβδίνη βοῦλλα, ἔχουσα ἐν μὲν τῷ ἑνὶ μέρει τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον παλάμαις φέρουσαν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ γράμματα ταῦτα "Γερμανὸς ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπί-

σκοπος ΚΠ νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης." mensem itaque et indictionem propria manu scribebat ille, nomen bulla sive sigillum indicabat. haec vero modo plumbea modo cerea coloris viridis fuit. vidisti plumbeam: adverte modo ceream. p. 240: *εἶχε τὸ μηνὶ Ἰουλίῳ ἐπινεμήσεως η', καὶ τὴν κηρίνην πρασίνην σφραγῖδα.* p. 242: *εἶχε τὸ μηνὶ Ἰουλίῳ ἐπινεμήσεως η', διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας χειρός, καὶ τὴν συνήθη μολιβδίνην βοῦλλαν.* p. 256: *ἐν ὑπομνήμασιν ἐκτιθέντα τῇ συνήθει διὰ μολίβδου σφραγῖδι ἐβεβαιώθη, καὶ ἐπεδόθη μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἐπινεμήσεως ια', ἔτους ͵ϛφλϛ'.* annum porro non apponebat patriarcha; hic ceu exemplo tantum adiungitur. et p. 259: *τῇ διὰ μολίβδου σφραγῖδι ἐπιστώθη καὶ ἐπεδόθη μηνὶ Νοεμβρίῳ ἐπινεμήσεως ια' ἔτους ͵ϛφλϛ'.* est insuper alius Cantacuzeni de sua coronatione loquentis insignis locus, 3 36: *πατριάρχης δὲ ἐπεὶ τὴν ἀξίαν ἀμείβειν οὐκ ἐνῆν, εἰς σεμνότερόν τι περιέστησε τὸ σχῆμα, καὶ ἔν τε ταῖς ὑπογραφαῖς ἠεραέῳ χρώματι ἐχρῆτο.* *colore inter caeruleum et viridem medio usus est,* Caesarum videlicet more. gradus enim hic est inter colores ut primus sit purpureus, tum ruber sive flammeus, tertius violaceus, quartus caeruleus, deinde subviridis sive caesius; sequitur viridis purus, qui prasinus, quem excipit citrinus etc. de quibus c. 3.

p. 4 v. 15. Addit Codinus eiusdem logothetae fuisse *τὰς δημοσιακὰς καὶ ἀρχοντικὰς ὑποθέσεις λογογραφεῖν.* Iunius vertit: *logotheta rationibus et quidem rationibus ad populum principemque sacerdotum pertinentibus praescribendis praeest.* male: vertendum enim: *logotheta praeest discutiendis et conscribendis rationibus, tam quas reddunt qui ex plebe quam qui ex ordine ecclesiastico.*

Exstat apud Ioannem Citrium quaestio, *ἐν τοῖς ἀρχοντικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀξιώμασι τίς πρῶτος καὶ τίς δεύτερος* etc. responsio est: primus est magnus oeconomus, secundus magnus sacellarius etc. isti enim, et alii quos Citrius commemorat, habebant *ἀρχοντικὰ ἀξιώματα*, horumque negotia sunt et appellantur *ἀρχοντικαὶ ὑποθέσεις*, non autem illa tantum, quae ad ipsum patriarcham seu episcopum pertinent.

ibid. Optime interpres *τοὺς ἀρχοντικοὺς* ad ordinem ecclesiasticum pertinere aestimat: quo gradu vero non apposuit. sunt igitur *ἀρχοντικοί*, qui habent *ὀφφίκια ἀρχοντικά* ecclesiae CP clerici; quos Ius GR p. 215 et 269 vocat *δεσποτικοὺς ἄρχοντας*, eo quod patriarchae obsequio mancipati (is enim *δεσπότης* est) procerum ecclesiae supremum attingant gradum. *ὑπόθεσις* porro non rationem sed *negotium* indicat. Simon Portius: *ὑπόθεσις, ὕλη, ὑποκείμενον.*

Caeterum infra c. 5 ita describit Codinus magnum logothetam ut prorsus in cancellarios nostros descriptio illa competat: P 164
ait enim magni logothetae esse *curare imperatoris mandata et literas ad reges sultanos et toparchas.*

ib. v. 16. Post logothetam adest *canstrisius;* quem Bonefidius in Iure suo Orientali vocat *castrensem*, male: nil enim loci *castrensi* in ecclesia et ecclesiasticis officiis. dicitur ergo *canstrisius* quasi *canistrius* a *canistro.* ius ei erat *εἰς τὸ κάνστριον*, inquit Codinus, *in canistrum, καὶ εἰς τὸ ἀλλάσσειν τὸν ἀρχιερέα.* eius etiam munus erat patriarcham seu episcopum, quando vestes in re divina peragenda

mutandae erant, adiuvare et induere una cum hieromnemone: sic enim Ioannes Citrius: *hieromnemonis officium* διακόνῳ ἐξ ἀνάγκης προσήκει, ἐπειδὴ συνυπουργὸς οὗτός ἐστι τῷ κανστρισίῳ εἰς τὸ περιτιθέναι τὴν ἱερὰν στολὴν τῷ ἀρχιερεῖ μέλλοντι ἱεροπρακτεῖν. itaque *canstrion* nihil aliud videtur hic esse quam vestiarium seu locus vestium sacrarum, et ipse *canstrisius* nihil aliud quam is qui inter palatinas dignitates appellatur *vestiarius*. fuit et in Romana ecclesia peculiaris *vestiarii* dignitas et officium, ut ex Anastasio Bibliothecario docet Onuphrius. In Turcograecia fol. 285 dicitur κανστρίσιος, *qui in liturgia tenet* τὸ κάνστριον τῶν θυμιαμάτων, *quod ego turibulum interpretor*, inquit auctor. at inscite: quis enim unquam audivit κάνστριον esse turibulum? nisi forte etiam canistrum sit turibulum: nam a *canistro* seu diminutivo *canistrio* fit *canstrion* per syncopen, idemque est quod κάνεον, contracte κανοῦν, ita ut κανστρίσιος integre sit κανιστρίσιος, *praefectus canistrio* seu *canistro;* cuius praefecturam extendit quoque Iunius ad *penariam*. at nobis, et ipsi etiam veritati, nisi fallor, satius videtur *canstrisii* officium vestiario circumscribere, et *canstrii* nomine nihil aliud accipere quam locum ubi vestes pontificales asservabantur, uno verbo *vestiarium*.

p. 4 v. 16. κανστρήνσιος quoque, nec non καστρίνσιος et καστρήνσιος scriptum reperies, ac pro variis Graecis characteribus Latinis quoque varie redditum. sensus requiratur, ubi vix iuvat character. κανστρίσιον ἀπὸ τοῦ κανστρίου dictum video; κάνστριον vero panis benedicti *lancem*, vel potius turis *arculam*, vel denique *canistrum* recipiendis patriarchae vestibus idoneum interpretor: κανοῦν enim idem quod πινάκιον vasculum apud Nicetam, pro variis lectionibus. Allatiana (et M) de canstrensio: ὁ κανστρήνσιος ἀλλάσσων τῷ ἀρχιερεῖ τὴν αὐτοῦ στολήν, κρατῶν δὲ καὶ τὸν θυμιατὸν ἐν τῇ λειτουργίᾳ, καὶ τὸν ἀέρα (velum calicis et disci) ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρί, ῥαντίζων καὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὸν λαὸν ἐν τῷ τριαδικῷ ὕμνῳ, κρατῶν δὲ καὶ τὸ κιβώτιον τῶν ἀρωμάτων, καθεζόμενος καὶ εἰς τὰς κρίσεις.

Referendarius a referendo nomen trahens hodie etiam in ecclesiae usu manet: mittebatur ex officio ad imperatorem καὶ εἰς μέγαν ἄρχοντα. male Iunius *ad sacerdotem maximum:* nam ὁ μέγας ἄρχων dignitas erat palatina, ut clarum ex ipso Codino c. 2.

ib. v. 17. Suidas: ῥεφερενδάριος Ῥωμαϊκὸν ἀξίωμά ἐστιν, ἤγουν ἀναφορεύς. Nicetas in Alexio secundo: τοῦ πατριάρχου στείλαντος εἰς τὴν δέσποιναν τὸν ἑαυτοῦ ὑπηρέτην, ὃς ἐκ τοῦ προβάλλειν εἰς τὰ ἀρχεῖα καὶ διαπορθμεύειν τοῖς βασιλεῦσι τὰ βουλητέα καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἐκεῖθεν αὖθις μεταφέρειν παλατῖνος ὠνόμασται. Allatiana: ὁ ῥεφερενδάριος ἀποστελλόμενος εἰς (ἄρχοντας καὶ M) μεγάλους ἀνθρώπους μηνύματα παρὰ τῷ ἀρχιερεῖ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως φέρει, καθεζόμενος καὶ εἰς τὰς κρίσεις.

ib. v. 18. ὁ ὑπομνηματογράφων] Latine a *commentariis* seu *commentariensis*, *scribendis commentariis praefectus*, qui Graecis etiam ὑπομνηματογράφος et κομενταρίσιος. nomen officii non tantum ecclesiastici sed et politici, saltem apud Latinos, de quo multa Baronius ad Martyrolog. tom. 27 die Martii. Bonefidius vertit *actuarium*.

p. 4 v. 18. Allatiana: ὁ ὑπομνηματογράφος καθεζόμενος εἰς ψήφους ἐπισκόπων, καὶ γράφει, εἴ τι αὐτὸν ὁρίσωσιν ἀληθῶς (οἱ ἀρχιερεῖς M. qui addit: ἔστι δὲ οἰκέτης τῆς δευτέρας πεντάδος.). Ioannes Citri episcopus in Resp. iuris GR l. 5: νοσοῦντος μέντοι τοῦ χαρτοφύλακος ἢ ἀποδημοῦντος ἀντ' ἐκείνου τῷ ὑπομνηματογράφῳ ἀνεῖται ἡ ἔκθεσις καὶ ἀνάγνωσις τῶν τοῦ χαρτοφυλακικοῦ σεκρέτου ὑπομνηματισμῶν. ex quo eius munus chartophylacis officio videtur coniunctum et operas etiam habere connexas.

Porro Ioannes Citrius in suis responsis alio ordine collocat et enumerat has ecclesiasticas dignitates. nam post exocatacoelos primo loco ponit protonotarium, secundo ὑπομνηματογράφον, tertio logothetam, quarto canstrisium, quinto hieromnemona, qui apud Codinum primus est in pentade tertia, sexto referendarium, qui in pentade secunda quartum locum tenet.

CAPUT VII.

p. 5 v. 1. Tertiae pentadis primas tenet ὁ ἱερομνήμων, qui Bonefidio *sacrorum memorialis* et uno verbo *sacrimemor*, Iunio deterius *sacrorum praesul.* ego Graecum retinendum censeo, quando nulla vox Latina satis apta suppetit.

ibid. Allatiana rursus: ὁ ἱερομνήμων κρατῶν ἐν τῇ παραδόσει (φυλακῇ M) αὐτοῦ τὸν κώδικα (τὸ κοντάκιον M) τῆς ἐκκλησίας βουλλωθέντα παρὰ τῶν κληρικῶν καὶ τοῦ ἀρχιερέως ἐμβαλάντιον. καὶ εἰ μὲν οὐκ ἔστιν ἐπίσκοπος, μᾶλλον ἐγκαινίζει ἐκκλησίαν νέαν. σφραγίζει δὲ καὶ ἀναγνώστας. hunc Graeci volunt esse diaconum, cum subserviat pontifici, cui diaconi ex officio debent ministrare. vide Citrium apte et erudite de hoc disserentem loco superiori nota citato.

De eius officio haec Citrius. *hieromnemonis officium ad diaconum necessario pertinet. nam hic simul cum canstrisio subservit induendo sacris vestibus sacrificaturo pontifici. si vero hieromnemon sit sacerdos, solo nomine* ἱερομνημονεῖ: *neque enim ei licet* ἐν ταῖς ὑπηρε- P 165
σίαις τῶν ἀρχιερατικῶν στολισμάτων διακόνου τάξιν τηρεῖν. videtur dicere hieromnemona pontifice sacris operante non posse diaconi officio fungi, si sit sacerdos, et sic solo nomine hieromnemona esse. quod Citrius hausit ex recentiorum Graecorum erroribus, qui reprehendunt Latinos quod in eorum ecclesia sacerdotes saepe fungantur munere diaconi, dum sacrosanctum missae sacrificium offertur. *improbe profecto,* inquit Manuel Caleca contra Graecos 4 21: *ignorant enim, quia is quidem qui quod maius est habet, etiam quod minus est eiusdem generis habet necessario, non autem e converso. homo enim rationalem habens animam sensibilem quoque et vegetabilem sub ea habet: neque tamen, quae vegetabili anima utuntur, sensibili etiam et rationali potiuntur. atque itidem in aliis, sive humana sive divina inspicere quis*

velit. nempe et dominus, secundum hominem primus existens et maximus sacerdos, non ideo, quia ministri habitum et ministerium pedes abluendo monstravit, sacerdotii confudit ordinem. et hic igitur sacerdos, quoniam inferioris sacerdotii gradus in se ipso continet, constat quia omnibus quae sub se sunt legitime utetur. haec praeclare Caleca, apud quem plura leges, si velis.

Addit ad extremum Citrius iniuste facere illos pontifices, qui hieromnemoni testimonia de vita et moribus eorum qui ad sacros ordines adspirant discutienda et examinanda tradunt: hoc enim pertinere ad officium chartophylacis.

Codinus haec tria hieromnemoni tribuit, *βλέπειν τὰς εὐχὰς ὄπισθεν τοῦ ἀρχιερέως*, *videre vota*, hoc est *suffragia*, *in electionibus*, *pone sacerdotem summum*, vel a` tergo summi sacerdotis, hoc est patriarchae; deinde *κρατεῖν τὸν ἐνθρονιασμόν*, *habere ius collocandi electum in throno* seu, ut vulgo loquimur, *inthronizandi;* tertio *κρατεῖν καὶ τὸ κοντάκιον τῆς χειροτονίας*, habere etiam ius *auspicandi seu canendi contacium in ordinatione cantari consuetum.* ita quidem Iunius, cui, quod *κοντάκιον canticum* interpretatur et hic fol. 10 et fol. 114, assentiri prorsus non possum. *canticum* enim generale est: quicquid enim cani potest, id utique recte dici potest *canticum.* at *κοντάκιον* est peculiare quoddam genus, ut patet ex Graecorum libris ritualibus, sicut et apud eosdem *εἱρμοί*, *troparia*, *canones*, *odae*, *theotocia*, *στιχηρά*, *καθίσματα*, *προσόμοια* etc. peculiaria quaedam sunt ecclesiastici ritus modulamina; quemadmodum etiam apud Latinos *versus*, *versiculi*, *antiphonae*, *graduale*, *tractus*, *sequentia* et similia tam in divino missae sacrificio quam extra in precibus ecclesiasticis usitata. quare per generalia vocabula idonee non exprimuntur.

Secundo vehementer dubito num *βλέπειν εὐχάς* sit illud quod vult Iunius: nam *εὐχάς* pro *suffragiis* accipi apud Graecos, etiam recentiores, nescio num exemplo aliquo demonstrari queat. Latine quidem vulgo accipimus *vota* pro *suffragiis:* sed nescio num Graecis haec notio recepta sit; certe vix credo. et quid tandem illud est, *pone sacerdotem vota seu suffragia inspicere?* nisi istud *ὄπισθεν* usurpetur pro *post*, ut sensus sit, post pontificem inspici suffragia, quae Graecis et ipsi Codino passim *ψῆφοι*, ab hieromnemone. nec per *εὐχάς* intelligi arbitror *τὰς ἐγγραφὰς τῶν μαρτύρων*, scriptas testium depositiones de vita et moribus ordinandorum, quarum examen ait Citrius commissum ex imperitia aliquorum hieromnemoni. in eam igitur sententiam inclino, *εὐχάς* significare apud Codinum preces seu precationes, eumque nihil aliud velle quam hieromnemonem tanquam diaconum pontifici in liturgia sacras preces recitandi pone assistere, eo modo quo etiam apud nos diaconi adsistere sacrificantibus et preces quas recitant aspicere et folia itidem vertere solent.

p. 5 v. 1. Qua de causa *τὸν κώδικα τῆς ἐκκλησίας* penes se tenet, patri-

archicum videlicet cerimoniale vel euchologium, orationum promptuarium, ut quae sunt agenda dicendave suggerat.

Enthronismus seu enthroniasmus et ius *contacii* in chirotonia, hoc est ordinatione seu inauguratione, distincta sunt a priore munia.

p. 5 v. 2. Reliquiae sub altari reconditae in ecclesiae consecratione *ἐνθρονίζονται*, teste Euchologio in eodem officio. ipse episcopus consecratione peracta sedens cum presbyteris *ἐν συνθρόνῳ*, *in throno altare circumambiente*, rursus *ἐνθρονίζεται* vel *ἐνθρονιάζεται*. idem demum ad praesulatum primum evectus, concessamque sedem recenter occupans, verius *ἐνθρονιάζεται*: unde Cedrenus in Constantio *τὸν μὲν* inquit *Παῦλον ἐξορίζει, τὸν δὲ Μακεδόνιον ἐνθρονιάζει*. lego quam dilucide Iuris GR p. 431 *ἐνθρονισμόν* pro *sportula*, quae pendebatur ab episcopo pauperioribus clericis, quum in solium collocaretur: satius tamen asseram vel literas ecclesiae consecratae, vel similes ipsius episcopi consecrati testes, vel denique ipsum ordinandi episcopi ac in solium collocandi ritum esse *ἐνθρονιασμόν*. ea de causa observo hieromnemonem adhuc tenere, prout subditur.

Ex his quae de contaciis et *εὐχαῖς* diximus, quivis eruditus nullo negotio iudicium feret de illis quae commentatur in scholiis P 166 suis Iunius fol. 248, 249: quotiescunque enim *contacium cantionem* seu *cantationem* vertit, toties hallucinatur, nec ullo ex loco Codini verum et solidum errori suo patrocinium invenire potest.

Adscribam hic Anconitani cuiusdam origine Graeci iudicium de contacio, cuius tam frequens in ritualibus Graecorum libris et in Codino mentio, qui super hac re rogatus hunc in modum rescripsit. *κοντάκιον non Latinam vocem sed Graecam esse arbitror, licet vernaculam. κοντόν enim hodie Graecis est τὸ βραχύ, τὸ σύντομον καὶ συνεσταλμένον, id est breve, compendiarium et contractum. proinde a brevitate canticis eiuscemodi nomen inditum puto, non quidem quod omnium brevissima, sed quod inter brevissima sint. huiusmodi vero nomenclatura nulli mira videatur, cum in Graecorum ritualibus huic similes multae reperiantur, imo etiam nonnullae voces quae vel Latinae omnino sunt vel Latinis affines et ab illis quasi deductae; cuiusmodi sunt ὠράριον, μανουάλιον, φακέλλιον et similia. quin etiam si tempora et aetatem τοῦ ποιητοῦ τῶν κοντακίων scrutemur, nomen τοῦ κοντακίου haud insolens videbitur, cum Romanus diaconus Emesenus, ut habetur in Menaeis Graecorum mense Octobri die prima, primus τῶν κοντακίων auctor et concinnator Anastasii imperatoris aetate, id est circa annum domini quingentesimum, floruerit, quo tempore pene corruptus et adulteratus erat Graecus sermo, ut hoc idem nomen ostendit et eius aetatis locutio.* et haec quidem recte ac docte Graecus iste.

Caeterum *κοντάκιον* adhuc unam notionem subiectam habet: significat enim etiam librum seu volumen seu codicem. Balsamon ad Marcum patriarcham Alexandrinum Respons. 5: *ἔχοντες τῶν συνήθων ἁγίων εὐχῶν ἀπαράλλακτα, ὡς μεταγραφέντα ἐκ κοντακίων καλλιγραφηθέντων, διὰ γραμμάτων Ἑλληνικῶν. ἀπροσδιονύ-*

σως trahitur a Glossario ad hanc notionem contacion de quo Codinus c. 7 *ψάλλοντες τὸ κοντάκιον:* nam hic *contacion* non est codex seu volumen seu liber, sed odarium sacrum, nempe illud cuius initium· *ἡ παρθένος σήμερον.* sic apud Citrium in Responsis ad Cabasilam (*ἄρχων τῶν κοντακίων*) per *contacia* non codicis sed sacras odas accipe. in nostro tamen proposito non iniuria dubitari posset num contacion librum an odarium significet: videtur enim *τὸ κοντάκιον τῆς χειροτονίας* esse liber ritualis, in quo ordo chirotoniae seu sacrae ordinationis insit, quem hieromnemon teneat. nihil definio, sed solum suspicionem meam promo. haec de contacio, quod saepius nobis occurret.

p. 5 v. 2. *τὸ κοντάκιον χειροτονίας*] *ordinationum omnium ordinem ac earum ritualem librum:* illum enim *κοντάκιον* hic manifestat, quamvis alibi *librum* missalem vulgo indicet, vel etiam brevem modulum inter officia divina decantandum, de quo nos abunde in Euchologicis.

p. 5 v 3. Secundum locum in hac tertia Pentade obtinet *ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων*, *minister a genibus*, *κρεμῶν τὸ ἐπιγονάτιον τοῦ ἀρχιερέως. appendens genuale patriarchae seu summi sacerdotis.* ita Iunius; qui etiam *τὸ ἐπιγονάτιον* vocat *instratum genuum*, *quia*, ut inquit, *cum patriarcha circumferebatur, ut perpetuum ipsius ad fundendas preces officium significaretur.* mystica explicatio, eaque propter pulchra et festiva. forsan idem mysterium significatur per pulvinum, qui principum genibus subiici et in eum usum circumferri consuevit

Addit Iunius: *hoc autem ἐπιγονάτιον appendebatur non patriarchae, sed pluteo seu pegmati in quod procumbere solebat oraturus, ut magnatibus fieri solet.* mirum, si ita est, appellari *ἐπιγονάτιον*, non potius *ὑπογονάτιον.* logi meri. *ἐπιγονάτιον*, quod in ritualibus Graecorum libris etiam *ὑπογονάτιον* appellatur, una est ex vestibus quibus episcopi sacrificium peracturi induuntur, dependens a lumbis super genua; unde etiam *supergenuale* nominatur. qui igitur pontificem hoc *ἐπιγονατίῳ* ex officio amiciebat, is erat *ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων.*

Adscribam verba Balsamonis, quibus imperitia Iunii proscribetur. exstant responsa quaedam Balsamonis tom. 1 Iuris GR ad nonnullas quaestiones, inter quas et haec fol. 381, *an licite sacerdotes, qui hegumeni seu antistites sunt, item protopapas et episcopus, epimaniciis et epigonatiis condecorentur.* respondetur: *τῶν ἐπιμανικίων καὶ ἐπιγονατίων ἱερωτάτη ἐνδυμενία μόνοις ἀρχιερεῦσι πεφιλοτί-*
P 167 *μηται, sacratissimus epimaniciorum et epigonatiorum amictus solis episcopis concessus est tanquam figuram domini et servatoris nostri dei Iesu Christi gerentibus, et hinc etiam peccata remittentibus, et alia ad imitationem Christi facientibus quae sacerdotibus non sunt concessa. quare neque epimaniciorum neque epigonatiorum amictu insigniuntur. nam epimanicia typus sunt vinculorum, quibus Christi manus colligatae fuerunt quando ad passionem tendebat. epigonatium autem (supergenuale vocat interpres) figura est lintei, quod induit dominus cum*

discipulorum pedes lavit. quemadmodum igitur episcopis non conceduntur ea indumenta quae patriarchis concessa sunt, ut saccus et polystaurion, vestis crucibus undequaque conspicua, ita nec ea privilegia quae episcopis concessa sunt ad sacerdotes transferri possunt. haec Balsamon. ex cuius verbis liquet epigonatium episcopale vestimentum seu indumentum esse, non autem id quod Iunius lectoribus venditat.

p. 5 v. 3. ἐπιγονάτιον ornamentum est ecclesiasticum, plusquam palmare, et quadrum, ex angulo et fune serico zonae appensum, ac genu sinistrum, unde illi nomen datum, obumbrans, ut ecclesiae sponsum gladio super femur accinctum et armatum adumbret; eiusque soli pontifices ac praecipua dignitate praeclari nacti sunt usum; et ab eo, qui pontificum zonis affigit minister, ὁ ἐπὶ, vel ut alii, ὑπὸ τῶν γονάτων appellationem hic accipit. de quo Allatiana: ὁ ὑπὸ γονάτων, ὅταν ἀλλάσσουσι τὸν ἀρχιερέα, φορεῖ αὐτῷ τὸ ὑπογονάτιον, κρατῶν δὲ καὶ τὸν δίσκον ἐν τῇ λειτουργίᾳ διδομένου παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου ἄρτου τῷ λαῷ.

Vocatur etiam γονάτιον quasi *genuale.* Cabasilas in Glossario: καὶ τύπον τινὰ ῥομφαίας περιζωννύουσι αὐτόν, τὸ λεγόμενον γονάτιον, ὃ πρὸς σχῆμα ξίφους ἐσχημάτισται.

ibid. ἐπιγονάτιον] alias ὑπογονάτιον.

Lepidum et risu dignum arbitror quod Salomon Sweiggerus, praedicans Noricus, l. 2 sui Hodoeporici c. 62 vestem hanc vocat πωγωνάτιον, a pogone seu barba. ita pogonati nostri nuspiam barbae suae oblivisci possunt.

ib. v. 4. Tertius in tertia pentade est ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων, *magister libellorum supplicium,* inquit Iunius, seu *praefectus supplicationibus: huius erat pro iniuria affectis accedere imperatorem.* non meminit huius functionis Citrius, nisi forte apud Citrium legendum sit ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων pro ὁ ἐπὶ τῶν κρίσεων, quem ipse undecimo loco ponit. nominat initio Codinus τὸν ἐπὶ τῶν κρίσεων, licet eum postea in nulla pentade collocet, si tamen primus officialium index est Codini.

Deest in Allatianis hoc officium, ut et sequens, accensi ecclesiastici silentium quietem et ordinem in secretis, hoc est pontificiis tribunalibus, indicentis.

ib. v. 5. Quartus est ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων, quem *secretarium* dicere liceret, nisi *secretarii* vox usu recepto iam *actuarium* seu *scribam* seu *notarium* significaret. at noster iste ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων aliud munus habebat: erat enim institutus εἰς τὸ παύειν τὸν λαὸν ἐπὶ τὸ κρίνειν, *compescendo populo, ut iudicia habeantur,* inquit Iunius, perperam. verte: *eius qui secreto praeest munus est ut, dum iudicia habentur, populum in officio contineat,* nimirum ut silentium servaret nullasque turbas cieret; quod munus olim erat *velariorum* et *cancellariorum,* ut supra notavimus ex Casaubono ad Augustam historiam; ubi etiam dictum *secreta* vocari loca ubi de negotiis pro ratione muneris quisque sui tractaturi conveniebant. inde in Iure GR aliquoties σεκρετικὸν ἀξίωμα, *dignitas curialis*

sive *senatoria.* hinc et palatina dignitas apud Codinum p. 10 8 c. 2 πρωτασηκρῆτις, vox ex Graeco et Latino compacta (*protosecretarium* aliqui nominant), longe diversus ab isto nostro qui dicitur ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων: nam ille iudex erat, hic iudicum et senatus administer. quare ut nomine cum Latinis Graeci conveniant, neutro tamen modo conveniunt re significata: Latinis enim *secretarius* iam vulgo est *actuarius* seu *scriba* etc.. etsi hac notione vox haec apud Graecos quoque occurrat, qui et hanc *a secretis* suam fecerunt et in unam conflarunt, ἀσεκρῆτις vel ἀσεκρήτης. apud Citrium tenet ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων locum decimum. ἀσηκρήτειον apud Cedrenum in Michaele imperatore est curia seu locus secretioris consilii, vel locus ubi secretarii conveniunt. in Pseudocarolino opere de Imaginibus 4 9 unica dictione occurrit *Asecreta.*

p. 5 v. 6. Sequitur quintus ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, *praefectus sacro consistorio*, ait Iunius. rectius in Iure GR *praefectus sacrae stationi*, cuius est ἐντὸς τοῦ βήματος, *intra tabernaculum*, *intra altare ipsum*, εὐταξίαν, rectum debitumque ordinem, conservare inter ministros et alios. errat enim Iunius, qui praefecti huius munus alio trahit. *at locis illis secretioribus*, inquit Iunius, *iudices ad tribunal consilio capto veniebant*, *ubi ordinem is qui proxime sequitur procurabat*, ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως scilicet.

ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως] si, ut consentit Allatius, idem qui ἐπὶ εὐταξίας fuerit, de illo haec eius mss: ὁ ἐπὶ εὐταξίας ἵσταται καὶ δέχεται τοὺς ἄρχοντας καὶ στήκει αὐτοὺς κατὰ τὴν τάξιν, μᾶλλον δὲ καὶ νὰ καθίσουν. addunt alia: νὰ ὁρίζουν ἵνα φιλοκαλοῦν καὶ νὰ πλύνωσι τὰς κανδήλας. verum nominum omisso discrimine, dicendum manifesto περὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως: de quo non Allatiana mss, sed Allatii ipsius manus, ubi de recentiorum Graecorum templis. ne ministri, qui ut plurimum iuvenes sunt, ad ludendum prompti, ineptias agant et risum excitent, praefectus illis ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, *praefectus sacro consistorio* in Iure GR, et Gretsero *praefectus sacrae stationi*, quam recte, ipsi viderint. ego verterem *moderandis moribus* vel *dirigendis ritibus sacris ac constitutionibus*, ex recentioris linguae Graecae proprietate, in ea siquidem κατάστασις non est *statio*, sed ipsa hominis condicio, ritus, ordo, constitutio et mores: hinc hominem dicunt ἀκατάστατον non qui non stat, sed qui improbis insulsisque moribus est. sic cum vident aliquem nulla discretione praeditum, quasi admiratione ducti ἴδε κατάστασιν, quod alii σύστασιν. neque aliud nobis innuit quod apud Cyrillum Scythopolitanum in vita S. Sabae legitur: ἔχων μεθ' αὐτοῦ δευτερεύοντα τῆς τῶν κοινοβιακῶν καταστάσεως φροντίδων, *habebat secum praefecti vices gerentem*, *cui coenobitici ordinis servandi cura commissa est.* et infra: ἀναγκάζεται δὲ τὴν ἀκαταστασίαν εἰπεῖν φρατριασάντων ἑξήκοντα. et rursum: τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου σφοδρῶς ἀγανακτοῦντος, καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ Παλαιστίνην ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἀνατρέψαι καὶ συγχέειν πειρωμένου. et: τοῦ τὴν ἕνωσιν καὶ εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν συγχέειν σπουδάζοντος καὶ ταραχῆς καὶ ἀκαταστασίας τὰ πάντα πληρώσαντος. et hypotyposis Studii: ὑποτύπωσις σὺν θεῷ καταστασίας τῆς μονῆς τῶν Στουδίων. εὐταξία porro non tantum bonus ordo est, sed mores compositi recteque constituti, quemadmodum oppositum ἀταξία male morigeratos notat. propterea ut iuventutis impetus compescerent et immoderatos iuvenum mores frenarent ac turbis rixisque modum ponerent, τὸν

ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως in bemate, ad sacri altaris latus, constituerunt, qui iuvenes irrequietos et faciles, sua auctoritate sedatos, ab iniuriis et contentionibus et indecoris actibus ad bonam frugem reduceret. non placet? sit ille *in rebus sacris dirigendis praefectus:* id namque illi incumbebat, ut ex praescripto et sanctorum patrum sancitis res divina perageretur, caveretque ne quis extra praescriptos limites pedem efferret. haec ille. placet prae secunda prior expositio: ut enim prior ἐπὶ τῶν σεκρέτων in iudiciis ordinem et quietem, ita hic in sacro tribunali morum compositionem indicit; nec ἐπὶ τῶν σεκρέτων leges ponit, nec hic patrum sancita, nisi ad modestiam spectent, observanda proponit. Regia superius allata: ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως εἰς τὸ ποιεῖν εὐταξίαν.

CAPUT VIII.

p. 5 v. 8. Primas in quarta pentade obtinet ὁ ὑπομιμνήσκων, P 168
monitor, inquit Iunius, εἰς τὸ ἐνθυμίζειν τὸν ἀρχιερέα μυστικῶς. ego, si usus ferat, malim *suggestorem*: nam ὑπομιμνήσκειν est *suggerere, menti subiicere*, et ut Codinus loquitur, ἐνθυμίζειν, quasi aliquid *in mente ponere;* et est quiddam restrictius minusque fusum quam *monere:* nam et memorem monere possumus. videtur ergo officium τοῦ ὑπομιμνήσκοντος hoc fuisse, ut patriarchae sacrificanti vel verba ad populum facienti adsisteret, eique, si alicubi memoria laberetur, *mystice*, hoc est clam, occulte, suggerendo subveniret. si quis hoc officium etiam extra templi adyta proferre et efferre velit, putetque τὸν ὑπομιμνήσκοντα fuisse similem illi qui inter officia palatina a Codino c. 2 p. 11 17 appellatur ὁ ἐπὶ ἀναμνήσεων, quemque Latini *a memoria* seu *magistrum memoriae* nominant, cum eo non contendam: neque enim a vero alienum est huiusmodi officium fuisse in ecclesia Cpolitana, non modo intra sed et extra templum. in Concil. Lugd. in epist. ad Greg. X vocantur οἱ ὑπομιμνήσκοντες *rememoratorii.*

Allatiana: ὁ ὑπομιμνήσκων δεχόμενος τὰς ὑπομνήσεις τῶν ὑπομνημάτων (commendationes memorialium) τῶν ἐρχομένων ἐν τῇ κρίσει· καὶ ἀναφέρει τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τῷ κλήρῳ. ὑπομνήματα non possum *commentaria* exponere, cum Regia scribant ὁ ὑπομνηματογράφος εἰς τὸ ὑπογράφειν τὰ ὑπομνήματα. commentaria, relictis memorialibus, non sunt hic coniicienda.

ib. v. 9. De reliquis huius pentadis nulla est difficultas: nam unde *interpres evangelii*, *interpres apostoli*, *interpres psalterii* nomina haec sumpserint, per se notum est. videntur autem uniuscuiusque generis fuisse gradus diversi. nam c. 6 p. 46 12 nominat Codinus protapostolarium, id est *primum interpretem apostoli.*

ibid. ὁ διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου] huius et sequentium sacrorum oratorum munera ad unius officium revocant Allatiana: ὁ διδάσκαλος

ἑρμηνεύει τὸ εὐαγγέλιον, ὅταν λειτουργεῖ ὁ ἀρχιερεύς, καὶ εἰ δυνατόν ἐστι, καὶ τὸ ψαλτήριον. hinc perspicis cur SS. PP. quaedam homiliae n evangelia, aliae in psalmos, in apostolum nonnullae etc. adverto τοῦ ἀποστόλου quandoque διδασκάλους plures simul repertos, quorum antesignanus πρωταποστολαρίου nomen habuit. [M: κρατῶν καὶ τὰ σχολεῖα τῆς ἐπισκοπῆς. ἔστι δὲ καὶ οἰκέτης τῆς τρίτης πεντάδος.] *)

p. 5 v. 11. *rhetoris* officium est generatim scripturas sacras interpretari; et videtur ille quem nos *concionatorem* nominamus.

CAPUT IX.

p. 5 v. 13. In quinta continetur 1. ὁ ἄρχων τῶν μοναστηρίων, socius et adiutor magni sacellarii, de quo iam suo loco, 2. ὁ ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν, socius et adiutor curatoris sacellii, de quo itidem supra.

p. 5 v. 15. τῶν ἐκκλησιῶν] καθολικῶν intellige, de quibus supra Allatiana: γράφει τὰ ἀντιμίνσια (ἀντίμηνσα M) καὶ τὰ σταυροπήγια. *altaria portatilia signat, et literas quibus cruce data a dioecesanis exemptiones conferuntur monasteriis.* de his Euchologium fuse. idem, ceu paroeciis praefectus, κρατεῖ ἐν τῇ φυλάξει αὐτοῦ τὸ μύρον, *sacrum unguentum*, in confirmatione adhibendum a privatis sacerdotibus ceu consuetis apud Graecos eius sacramenti ministris, *suae custodiae commissum tenet.*

ibid. v. 16. 3. ὁ ἄρχων τοῦ εὐαγγελίου, εἰς τὸ κρατεῖν τοῦτο εἰς τὰς λιτάς, cuius officium est *gestare evangelium seu codicem evangeliorum in supplicationibus et processionibus.* hoc tamen non videtur consentire cum Ioanne Citrio, qui diserte scribit τὸ ἐν ταῖς λιταῖς βαστάζειν τὸ εὐαγγέλιον *esse* τοῦ δευτερεύοντος τῶν διακόνων, quem Codinus in sexta pentade collocat. et fieri potest ut haec res aliter se habuerit tempore Citrii et aliter aetate Codini: nam ut ipse Citrius conqueritur, haec saepius patriarchae arbitratu suo mutabant, τὰ ἄνω κάτω ποιοῦντες, ita ut in illos quadraret paroemia ἄνω ποταμῶν χωρεῖν λέγουσα τὰς πηγάς, καὶ τὰ παρὰ Ἰου-

---

*) addit M: οὕτως περιέχει ἡ τρίτη πεντάς.
τέλος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ.

ἴσθι οὖν καὶ αὐτὸ εἰς τὴν τῶν κληρικῶν διάκρισιν. τὸ μὲν ἅγιον εὐαγγέλιον τοῦ βαιοφόρου ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ πρωτονοταρίου, τὸ τῆς μεγάλης δευτέρας ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ ἱερομνήμονος, τὸ τῆς μεγάλης τετράδος ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ σακελλαρίου, τὸ τῆς μεγάλης πέμπτης ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ χαρτοφύλακος, τὸ τοῦ μεγάλου σαββάτου ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ σκευοφύλακος. τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ κυριακῇ τοῦ πάσχατος ἀναγινώσκεται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ μεγάλου οἰκονόμου.

ἐπληρώθη ὁ δεξιὸς χορὸς καὶ τὰ μεγάλα ὀφφίκια τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

δαίοις δευτερόπρωτα σάββατα, καὶ παρὰ τοῖς δεινοῖς σοφισταῖς τὰ πρωθύστερα, ut scite ait Citrius.

p. 5 v. 16. ὁ ἄρχων τοῦ εὐαγγελίου] consule, si laborem meretur, Euchologium nostrum fol. 770 et 811 περὶ λιτῆς et evangelio in ea legendo.

ib. v. 17. Sequitur ὁ ἄρχων τῶν φώτων, quem Bonefidius vocat *luminarium*, Iunius *praefectum luminibus.* eius erat curam gerere φωτιστῶν, recens illuminatorum seu baptizatorum: veteri enim ecclesiae phrasi *baptismus* appellatur φωτισμός et *baptizati* φωτιστοί, forsan non sine respectu ad caeremoniam quandam quae baptismum subsequebatur: dabantur enim baptizato cerei accensi in signum fidei et gratiae acceptae, et quod a potestate tenebrarum translatus es- P 169
set ad lumen et sortem sanctorum. meminit huius caeremoniae Nazianzenus orat. *in sanctum lavacrum*, et S. Augustinus in illud Psalm. 65: *transivimus per ignem et aquam etc.* Iunius ritum hunc involvit, ne emineat. *accendebantur*, inquit, *luminaria.* at non tantum hoc, sed et accensa tradebantur baptizatis. *atqui hic*, inquit, *ritus ordinarie ad baptismum observabatur.* cur igitur vos mutastis et abrogastis? *praeterea vero anniversarie in singularibus quibusdam diebus festis per lampadarium, ut in hoc libro appellatur* p. 44 10 et 23, (accendebantur haec luminaria.) at *lampadarius* iste nihil huc facit: erat enim officium eius palatinum, non ecclesiasticum; praeferebatque lampadem accensam non singularibus duntaxat festis et anniversarie, sed quoties imperator in publicum procedebat, ut ex Balsamone infra ostendam ad p. 45 v. 1. longe ergo alius ὁ ἄρχων τῶν φώτων et alius ὁ λαμπαδάριος. neque tantum semel vel aliquoties in anno usus luminum erat in templis, sed perpetuo et toto anno; etiam tunc quando nulli νεοφώτιστοι aderant: neque enim moris erat Graecis liturgiam sine luminibus celebrare.

ibid. ὁ ἄρχων τῶν φώτων] hoc officium in quattuor videntur Allatiana dispertiri, hoc pacto: ὁ κατηχητὴς κατηχίζει (τὸν λαὸν καὶ M) πάντας τοὺς εἰσερχομένους ἐκ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ὡς ἵνα τὸ ἅγιον βάπτισμα δέξωνται. ὁ περιοδευτὴς περιπατῶν καὶ παιδευόμενος (ὁδηγῶν M) τοὺς θέλοντας βαπτισθῆναι τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει (εἰσελθεῖν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν M). ὁ βουτιστὴς ἵσταται ἐν τῇ ἁγίᾳ κολυμβήθρᾳ, καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει τὰς εὐχάς, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς σταυρώνει τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ βουτιστὴς βαπτίζει τὸν μέλλοντα βαπτισθῆναι. ὁ μυροδότης ἵνα ὑποκρατῶν τὸ ἅγιον μύρον, καὶ ὅπου τὸ ὁρίζει ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ δοῦναι μῦρον.

p. 5 v. 18. Ultimus in hac pentade est ὁ ἄρχων τῶν ἀντιμινσίων seu ἀντιμινσίου, εἰσάγων τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὴν ἁγίαν μετάληψιν, *praefectus antimensiorum, inducens eos qui sacram communionem accipere volunt.*

ibid. Chartophylax, ut supra visum est, ad ecclesiasticam, hic ad laicam communionem invitat.

Iunius *praefectus antecessui mensae, adducens eos qui erant venturi ad communionem sacram.* inepte prorsus, et adhuc ineptius in scholiis, ut satis mirari nequeam hominis huius his in rebus seu ὀλι-

γωϱίαν seu *ἀπαιδευσίαν.* examinemus singulas eius ineptias. *τῶν ἀντιμινσίων*, *ad verbum*, *antimensalium*, inquit etc. *a mensa denominati sunt οἱ ἀντιμίνσιοι, quasi dicat antemensales, qui ad sacram mensam primum recipiebantur et communionem eucharistiae etc. hi enim prius quam admitterentur ad communionem sacram, solebant ecclesiis ante mensam sisti διὰ τὸν τῶν ἀντιμινσίων ἄϱχοντα, posteaque eodem praeeunte adduci ad communionem, ut palam testatum faceret, illos suos comites in unum corpus coaluisse cum Christo et ecclesia eius. hic autem ritus τὸ ἀντιμίνσιον dictus est.* fabulae plusquam Aesopicae; quibus refellendis diu immorari nil erit necesse, ubi ipsam veritatem explicaverimus, nec aliunde nisi ex Graecorum monumentis. quid igitur sunt *antimensia? antimensia*, inquit ille in Iure GR fol. 239, *scimus fieri solita, quando episcopus consecrato dedicatoque templo pannum mensae substratum mensamque seu altare tegentem, in frusta dissectum pictumque sacerdotibus distribuit, ut eo praediti sacrificium offerre queant.* sunt igitur *antimensia* ea quae apud Latinos *lapides consecrati* seu *arae portatiles*, sine quibus sacrificium fieri non potest, si non offeratur in altari per se alioquin consecrato et dedicato. dicuntur *antimensia*, quia sunt loco mensae seu arae consecratae eiusque vicem subeunt; fiuntque ex panno diviso et in frusta dissecto, ex illo, inquam, panno qui altare ab episcopo de novo consecratum vestiebat et ornabat: hoc enim operimentum in partes minutas dissectum distribuebat episcopus sacerdotibus, ut postea partium istarum beneficio sacrificium in altaribus etiam non consecratis offerre possent.

p. 5 v. 18. Antimensia, quasi *mensae sacrae vice* assumpta, sunt Graecorum altaria portatilia, lintea nimirum sacris reliquiis ditata, unguento quoque sacro delibuta ac pontificis benedictione ad missam in iis celebrandam dedicata. ut eorum usus est in communione, qui huius curam suscipit, illis praefici asseritur.

Quocirca quaerit ille in Iure Graeco-Romano, *quid faciendum si desint antimensia, cum sine his celebrare non liceat?* responsum his verbis datur: *antimensia in omnibus sanctis mensis* (hoc est altaribus) *poni necesse non est, sed in iis de quibus incertum num consecratae sint necne. nam antimensia locum obtinent consecratarum mensarum, nec iis opus est ubi mensas consecratas esse constat.* ex quibus liquido patet quae sint *antimensia*, quis eorum usus, nempe idem prorsus qui apud nos *altarium portatilium* seu *lapidum*, ut vocamus, *consecratorum*, quorum beneficio potest quis etiam in non consecrato altari celebrare. quod ergo nos possumus hoc medio, id Graeci quibant per *antimensia*, hoc est per partes tegumenti illius quod novum altare, quando templum consecrabatur, operuerat.

P 170 Inter ceteras quaestiones Ioanni Citrio propositas haec etiam una erat, an *antimensia etiam valeant in aliis provinciis et dioecesibus, an solum in dioecesi episcopi antimensia illa consecrantis et conficientis.*

responsio est *valere ubique, sicut et ipsum sacrum unguentum et alia sacra, quamvis uno in loco sanctificata, semel tamen sanctificationem adepta ubique eam retinent et exserunt,* inquit Citrius, qui et docet *antimensia non primo statim dedicationis die distributa, sed tum demum, ubi tegumentum altaris per sacrificia septem continuis diebus oblata sanctificationem accepisset, in partes divisum et pro antimensiis distributum esse.* in eandem sententiam Nicephorus patriarcha Cpolitanus tom. 1 Iuris GR fol. 29 *antimensia,* inquit, *ubicunque fuerit iis opus, mittuntur, nec vel hac vel illa regione circumscribuntur, sed in aliam quoque provinciam transferuntur sicut et sacrum unguentum.* addit Nicephorus notationem nominis: *sic autem appellantur ὡς ἀντίπρόσωπα καὶ ἀντίτυπα τῶν πολλῶν μίνσων τῶν καταρτιζόντων τὴν ἁγίαν καὶ δεσποτικὴν τράπεζαν.* sunt enim ipsius consecratae mensae seu arae *vicaria:* nam ut idem Nicephorus dicit, *proprie mensas* seu aras significant *quas consecratio non sanctificavit.* monet etiam hoc Nicephorus: *si per ignorantiam lotum fuerit antimensium, non propterea amittere sanctificationem nec profanum effici.* pro quo alii, vitiose prorsus nulloque sensu, *si impletum fuerit antimensium:* nimirum pro πλυθῇ legerunt πληθυνθῇ. quae vitiosa lectio a Bonefidio profecta exstat etiam tom. 6 Bibliothecae SS. Patrum.

In Euchologio Graecorum praescribitur τάξις, hoc est modus et ordo, consecrandi antimensia. *quando,* inquit, *sacerdotes antimensia mensae imponunt, illis ex oenanthe seu flore vini superinfundit episcopus ter quantum satis, recitato interim psalmo "asperges me domine hyssopo, et mundabor, lavabis me, et super nivem dealbabor." hoc ter dicto reliqua eiusdem psalmi adiungit, deumque benedicens ait "benedictus deus noster, nunc et semper et in secula seculorum, amen." postea accepto sacri unguenti vase, et diacono clamante "attendamus," facit per antimensium cruces tres, unam per medium, utrinque duas, recitaturque psalmus "ecce quam bonum et quam iucundum" usque ad finem; deumque collaudans dicit episcopus "gloria tibi, sancta trinitas, deus noster in secula." deinde accepto turibulo incensum facit; et diacono dicente "oremus dominum" sic precatur pontifex.* subduntur deinde preces, quas super *antimensia* pontifex fundit; quarum desiderio qui tenetur, is Euchologium consulat.

Animi causa iuvat addere quaestionem Ioanni Citrio propositam, quid Graece significet *antimensium,* et quomodo scribendum sit, num per ἦτα an per ἰῶτα. ad hanc quaestionem ita respondet Citrius. *appellatio deducitur a mensa, quod secundum Graecos quidem significat κανοῦν canistrum, et secundum Italicam linguam τὸ πεπραγματευμένον τοῖς ἑψοποιοῖς ἐδεστόν.* interpres: *venale propinatorum edulium* (quam bene Graecus, tam bene Graeci interpres). audiamus caetera. *hac ratione et in mensis explicatae mappae nominantur mensalia, tanquam ad ornatum mensae posita. vulgari autem usu antimensia dicuntur ut in vestibus antipana* (antipanni). *haec autem in sanctis illis ponuntur mensis quas consecratio non sanctificavit.*

subiungit Citrius: *si templum non est dedicatum, quod ei deest, sanctificatoria vis antimensii implet. ideoque in non consecrato templo sacrificium sine antimensio nunquam facere licet. et sacerdoti qui hoc ausus fuerit, poena erit depositio. per iota autem scribitur διὰ τὸ ἐθνικόν· τὰ γὰρ ἐθνικὰ κατὰ τὸν γραμματικὸν κανόνα οὔτε παραγωγὰς οὔτε κανόνας ἔχουσιν. solent autem grammatici per iota et omicron et epsilon τὰς ἐθνικὰς φωνὰς scribere.* quae ratio Citrii quanti sit, in cuiusvis arbitrio situm esto.

Ait insuper *antimensia* nullo modo licitum conficere nisi in novi
templi dedicatione, quique secus agant, canones transgredi; nec re-
P 171 ferre num nuper templum sit exstructum; satis esse quod non fuerit
dedicatum, quandocunque demum exstructum fuerit.

His hunc in modum de antimensiorum ratione explicatis, in tenues auras evanescit Iunianus ille *antecessui mensae praefectus*, cum scholiis illis vere scoriis et insulsis. nos praefectum *antimensiorum* vel *antimensii* nominemus; cui praeter curam *antimensiorum* etiam haec incumbebat, ut corpus domini accepturos ad communionem seu deduceret seu induceret.

CAPUT X.

p. 5 v. 20. In sexta pentade primum locum tenet *primus ostiarius κρατῶν τὰς θύρας εἰς τὰς χειροτονίας, qui fores custodit in ferendis suffragiis*, inquit Iunius, *chirotoniam* pro *electione* accipiens. ego malim *chirotoniam* accipere pro proprio suo significato, nempe pro consecrratione seu ordinatione ministrorum ecclesiae, ita ut *primo ostiario* cura ianuae demandata sit tunc quando diaconi sacerdotes aliique ordinantur et consecrantur. quamvis magnopere non repugnabo, si quis officium primi huius ostiarii interpretetur de ipsa electione ministrorum ecclesiae, cum per suffragia eliguntur ab illis quibus ius et potestas eligendi: tunc enim vel maxime attento et circumspecto *ostiario* opus est.

ibid. Huic aliud munus adiungunt Allatiana: *οἱ ὀστιάριοι βαστάζουν τον ῥάβδον τοῦ ἀρχιερέως.* cubicularii onus esse asserunt alia: *ὁ κουβούκλης ἵνα βαστάζῃ τὸ δεκανίκιον τοῦ ἀρχιερέως, ὅταν περιπατεῖ.*

p. 5 v. 21. *Secundus ostiarius* est *ὁ κρατῶν τὸ μονοβάμβυλον, qui tenet*, seu cui ius in *monobambylum:* ita edidit Iunius. quid vero hoc nominis? vel potius quid monstri? Iunius hic multa, sed plane ridicularia. quid ergo illi est *monobambylon?* duo loca chirotoniae distinguit, *alterum, in quem a primo ostiario omnes admissos dicit quos noverat habere ius suffragii ferendi; alterum secretiorem, in*

quem ad patriarcham vel episcopum per secundum ostiarium intromissi fuerint, ut libere et intrepide optima fide dicerent quibus suffragarentur, quibus non suffragarentur, et quare. hunc secretiorem singularis χειροτονίας locum, opinor, dixerunt Graeci recentiores μονοβάμβυλον, παρὰ τὸ μόνους ἢ κατὰ μόνας βαμβάλειν, eo quod in loco eiusmodi rogatus quisque pro fide seorsim sententiam suam teneretur quamvis trepide enuntiare, si quem non esse ἀνεπίληπτον comperisset (haec enim testimonia et accusationes nonnisi trepide et labris ferme trementibus efferri solent), aut certe alteri obstrepere et detrahere de existimatione ipsius. est enim βαμβάλειν Graecis ψοφεῖν τοῖς χείλεσι, aut etiam, ut in Glossario legimus, haesitare, vacillare, titubare: sed in locum τοῦ α dorice υ suffectum est, et μονοβάμβυλον corrupte dictum. quid est nugari, si hoc non est? ut enim omittam vanissimas nugas de suffragatione et electione, quomodo admissi sunt ut libere et intrepide indicarent quibus suffragarentur, si haec, ut postea ait, nonnisi *trepide* et *labris trementibus* efferri solent, et si in his necesse est *βαμβάλειν, haesitare* et *fluctuare?* sed valeat bambalio iste: nos legamus *μονάμπουλλον* seu *μονάμπουλον.* ut enim prioris ostiarii est fores custodire dum ministri ecclesiae, diaconi subdiaconi sacerdotes episcopi, ordinantur et initiantur, ita huius secundi ostiarii est tenere ampullam unam et solam, ut distinguatur a dibampulo, de quo infra ad p. 44 10. erat autem in ampulla hac chrisma ad unctionem sacerdotum et episcoporum necessarium, eamque tenebat iste ostiarius, ut in promptu statim foret, si initiator reposceret. porro voculam *ampulla* etiam Graeci fecerunt suam *ἄμπουλα* vel *ἄμπουλλα.* Aetius l. 7: *ἄμπουλλαν ὑελίνην πλήσας ἐλαίου*, ut sit cur eo minus mireris *τὸ μονάμβουλον καὶ τὸ διβάμπουλον.*

p. 6 v. 1. Patriarchae, sicut et imperatori, praefertur ignis in ecclesia, fax nimirum accensa hastae quam ornatae affixa. vocatur illa *μονάμπουλον διὰ τὸ μόνην ἅπτειν*: aliud eius nomen est *λαμπρόν.* imperatori reservatur *διβάμπουλον.* de utroque fusius c. 15 in notis. consule Balsamonis Meditatum de patriarcharum privilegiis Iuris GR l. 7. porro secundum hunc ostiarium proprio nomine vocant Allatiana *περιεισερχόμενον: ὁ περιεισερχόμενος*, inquiunt, *ἵνα φέρῃ λαμπρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.*

ibid. Nunc ad protopapam me confero; quem sic describit Codinus: *ἔκδικος καὶ πρῶτος τοῦ βήματος, καὶ φέρων τὰ δευτερεῖα τοῦ* P 172
ἀρχιερέως defensor et primus tribunalis (sic enim Iunius: ego *tabernaculi* seu altaris: *βῆμα* enim hic est locus interior et sanctior, ubi sacrificium peragitur), *proximas a pontifice obtinens.* non tamen simpliciter (nam exocatacoeli absque dubio potiores erant maiorisque dignitatis et excellentiae) sed inter sacerdotes, ut Citrius loquitur, *κοινούς* protopapa primus erat et sic proximus a patriarcha, seu, quod idem est, secundus a patriarcha ferens.

ibid. Clarius Allatiana: *ὁ πρωτοπαπᾶς ἵσταται ἐπάνω τῶν ὀφφικίων τοῦ εὐωνύμου χοροῦ, ὅταν λειτουργεῖ ὁ ἀρχιερεύς. μεταδίδει αὐτὸς τὴν ἁγίαν μετάληψιν τῷ ἀρχιερεῖ, ὁμοίως καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τῷ*

πρωτοπαπᾷ, ἔχων δὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ πρωτεῖα πάντα. ut *παπᾶς* *sacerdotem* indicet, vide Euchologica.

Notio et origo nominis satis constat. apud Balsamonem tom. 1 Iuris GR legimus *protopapadas*, ut rectus sit *πρωτοπαπάδης.* interpres *primopapadas:* sed satius videtur in his et similibus retinere Graeca. in Turcograecia fol. 218 dicitur *πρωτοπαπᾶς ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων.* iura illius in eadem Turcograecia fol. 258 *πρωτοπαπαδίκια* appellantur.

p. 6 v. 2. Sequitur *ὁ δευτερεύων τῶν ἱερέων, secundus sacerdotum, εἰσοδεύων τοὺς ἱερεῖς*, dux et antecessor sacerdotum et proximus a protopapa, quem Iunius non male *δευτεροπαπᾶν* appellat. at male illud: *qui sacerdotes introducit, εἰσοδεύων, nimirum in tribunal, si quam causam agendam habuerint.* nullo modo: nam *εἰσοδεύειν* est esse aliorum in sacris ministeriis functionibus et supplicationibus ducem et quasi antecessorem et ductorem; quod etiam ex descriptione *τοῦ δευτερεύοντος* diaconi, quae proxime subiungitur, manifestum evadit. deuteropapae nullam, si recte memini, mentionem facit Citrius.

p. 6 v. 2. Allatiana: *ὁ δευτερεύων λειτουργεῖ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ ἀρχιερέως* (hoc est cum patriarcha, cum quo alias soli episcopi celebrant, ut cum episcopis sacerdotes). *ὅταν λείπει ὁ πρωτοπαπᾶς, ἔχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ πρωτεῖα πάντα.*

p. 6 v. 4. Ultimus hac sexta pentade est *ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων, secundus diaconus, πρῶτος τῶν κοινῶν*, primus ex communibus diaconis, *καὶ εἰσοδεύων τοὺς διακόνους.* Iunius: *et diaconos intromittit;* additque hoc scholium: *in functiones et stationes ipsorum.* tu corrige: qui diaconorum *ductor, rector, director* et ut sic dicam *dispositor est:* hoc enim est *εἰσοδεύειν*, quod significat quemlibet in viam suam quasi introducere, ut sciat quem ordinem et stationem tenere debeat. vidit tandem Iunius hanc notionem, sed quasi per nebulam, ut apparet ex scholio quod suae interpretationi adiunxit. ex quo tamen, tanquam in rebus ecclesiasticis Graecorum valde scilicet perito, quaerendum erat quare verbum *εἰσοδεύειν* interpretatus sit, loquens de sacerdote secundo, *introducens illos in tribunal, si quam causam agendam habuerint*, idemque verbum eadem significatione non interpretatus sit in descriptione secundi diaconi, praesertim cum diversae notionis nullum prorsus indicium Curopalata dederit.

Verum ut accuratius intelligamus naturam et ut sic dicam indolem huius diaconi, operae pretium erit audire Ioannem Citrium, cui haec ignota non fuerunt; qui ait diaconum istum non eligi aut creari simpliciter ad unius arbitrium, sed *κατ' ἐκλογήν, per suffragia:* esse enim eiusmodi officium, quod desideret virum dextrum aptumque ad omnes etiam fortuito occurrentes functiones; quorum aliquas recenset. prima est ingressis in templum imperatoribus et patriarchis faustis acclamationibus bene precari, et ut Codinus noster loquitur,

τὸν βασιλέα πολυχρονίζειν seu τὸ πολυχρόνισμα accinere seu πολυχρόνιον ποιεῖν. qui mos ex antiquo more hodie quoque Graecis adhaeret. secunda est portare evangelium in supplicationibus ac litaniis. tertia τὰς ἐν αὐταῖς συναπτὰς καὶ αἰτήσεις ποιεῖν. inepte interpres: *connexiones et repetitiones in eis facere.* correxerunt alii *collectas et preces.* sunt συναπταί proprie quae apud nos in horis canonicis vocantur *preces*, diebus ieiuniorum potissimum usitatae, non modo in matutinis sed et in singulis horis. et preces illae quas post litanias pro omni hominum statu et ordine fundimus, ipsissimae sunt Graecorum συναπταί, quanquam et quas nos vocamus *collectas* hoc nomine appellare nil vetat, quia Graecorum liturgiis adstipulantibus fiet. haec autem ita esse intelliget lector cum ex aliis Graecorum P 173
ritualibus libris tum ex Euchologio. valeat igitur Bonefidius cum suis *connexionibus et repetitionibus.* quarta est ἀπόντος ἀρχιδιακόνου διδόναι κηροὺς τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι διακόνοις, *absente archidiacono dare cereos diaconis in ambone.* ubi pessime interpres pro κηρούς legens καιρούς vertit: *tempora dare diaconis, qui amboni serviunt.* quid, quaeso, est *tempora dare diaconis?* neque correctores aut in Graeca scriptura aut in Bonefidii interpretatione hunc tam turpem errorem animadverterunt; ut vel hinc liqueat quam rudes rerum ecclesiasticarum isti a catholica religione auersi ad ritus ecclesiasticos seu Graecos seu Latinos explicandos accedant. dicit autem *absente archidiacono*, quia, ut Codinus tradit p. 94 v. 20, olim quidem magna ecclesia habebat archidiaconum, sed postea nullum habuit, quare ὁ δευτερεύων partes eius supplevit. hinc ait Citrius secundi diaconi esse etiam in aliis archidiaconi munus explere; ex quibus forte hoc est, θυμιᾶν τὸν βασιλέα, imperatorem recens coronatum *incenso*, ut vocat ecclesia, venerari, eique bene ominatum illud carmen accinere "*recordetur dominus deus* τῆς βασιλείας σᾶς, *regni tui, in regno suo, nunc et semper et in secula seculorum, amen.*" sic idem fausta acclamatione prosequebatur patriarcham: μνησθείη κύριος ὁ θεὸς τῆς ἀρχιερωσύνης σου, *recordetur dominus pontificatus tui ubique nunc et semper et in secula seculorum.* nec hoc fiebat tantum eo die quo imperator inaugurabatur et coronabatur, sed quoties in ecclesiam ventitabat. ea de causa ait Citrius: αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ μετὰ τὴν εἴσοδον εὐφημία τῶν βασιλέων καὶ ἀρχιερέων, *ipsius est imperatoribus et patriarchis in templum ingressis bene precari;* nisi quis illud μετὰ τὴν εἴσοδον *post ingressum* referre velit ad ingressum in tabernaculum seu in sancta sanctorum, ita ut fausta haec acclamatio facta sit post absolutam supplicationem, in qua panis praesanctificatus ad sacrificium circumferebatur per templum et postea ad altare inferebatur. quo fit ut secundus diaconus εὐφημίαν hanc instituerit regresso iam patriarcha ad altare et processione absoluta; quod vero propius videtur.

Dicebatur δευτερεύων τῶν διακόνων non quod in ordine diaconorum magnae ecclesiae secundus esset, sed respectu ad archidia-

conum, qui tempore Codini nullus quidem erat, at aliquando fuerat; unde et τῷ δευτερεύοντι τῶν διακόνων nomen mansit, sicut et τῷ δευτερεύοντι τῶν ἱερέων idem nomen mansisset, si protopapas in clero magnae ecclesiae desisset, quia cum *secundarii* nomine primus fuisset.

p. 6 v. 4. Quid hoc rei est, ut hic diaconorum secundus scribatur ac insimul πρῶτος τῶν κοινῶν διακόνων asseratur? paucis hic plura evolvenda, quo proposita difficultas lucem accipiat. temporibus ultimis diaconi tantum ad ἀρχοντίκια ὀφφίκια, *nobiliora officia*, sunt admissi, qui prioribus sacerdotes permixtim et diaconi esse poterant, oeconomus sacellarius sceuophylax et reliqui quindecim tribus primis officiorum pentadibus comprehensi. hi τῆς ἐκκλησίας καὶ πατριαρχικοὶ ἄρχοντες, δεσποτικοὶ ἄρχοντες, ἀρχοντίκια ὀφφίκια, ἀρχοντίκια μεγάλα, διακονικὰ ἀξιώματα, et (κατ' ἐξοχὴν) κληρικάτα nuncupantur. iidem vero, ut ecclesiae altarisve proceres, patriarchae assident in iudiciis eidemque celebranti assistunt, at laboriosas illas operas non praestant quas archidiacono voluere reservatas ceu operoso altaris ministro. qua de causa totus ministeriis intentus archidiaconus ὀφφίκιόν ἐστι μόνον, ut praemisimus nota huius capitis 1; nec est ἀρχοντίκιον, nec inter proceres diaconos numeratur. diaconorum tamen, quatenus ministerium aliquod implent, caput est et princeps, eisdemque quantumvis proceribus in diaconicis ministeriis praeficitur. huius sententiae auctor mihi est Ioannes Citri episcopus Iuris GR l. 5. postquam enim quaesiit τὸ ἀρχιδιακονικὸν ὀφφίκιον ποίας ἐστὶ τάξεως καὶ ποίου βαθμοῦ, καὶ εἰ προΐσταται τῶν ὅλων διακόνων ὡς ἀρχιδιάκονος, καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, καὶ εἰ προτιμᾶται πάντων ἐν τῇ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων, respondet Citrius: τὸ ἀρχιδιακονικὸν ὀφφίκιον οὐκ ἔστιν ἀρχοντίκιον, οὐδὲ ἐκ φιλοτιμίας ἀρχιερατικῆς, ὥσπερ τὰ ἀρχοντίκια, περιφορᾶς δὲ πολλῶν ἡλίων συμπέρασμα (hoc est ministeriorum a diaconis magistratibus obeundorum compendium). διὸ καὶ ὡς χρόνου καὶ ἰδίου κόπου συμπέρασμα ὁ ἀρχιδιάκονος ἔχει καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ πάντων τῶν διακόνων, εἴτε ἀρχοντικίοις ὁποιοισοῦν τετίμηνται εἴτε καὶ μή, ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐν τῷ βήματι καὶ ἐν τῇ μεταλήψει τῶν ἁγίων μυστηρίων. uno verbo supergreditur diaconos proceres ex ministerio, non dignitate, aliamque classem solus componit; eumque sequitur vices eius gerens ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων, qui tertiae classis communium diaconorum primus dux et caput censetur; et ob allatas rationes λέγεται δευτερεύων, ait Citrius idem superiore responso, οὐχ ὅτι δευτερεύει ἐν τῇ τάξει τῶν διακόνων. instas nihilominus, et sollicitus rationem quaeris cur ex officiis archidiaconi nomen sit expunctum? aptius illi reddent qui palatinis archidiaconum accensuerunt. vide postremas notas c. 2.

CAPUT XI.

p. 6 v. 6. In septima pentade primas tenet protopsalta, *primus psaltes* seu *cantor*. Citrius vocat *domesticum psaltarum*, indicatque hoc nomen usitatius fuisse quam illud *protopsaltae*. mirum est quomodo Codinus in hac septima pentade collocet protopsaltem,

cum ipse c. 17 diserte dicat ecclesiam magnam non habere *protopsalten* sed *domesticum;* nisi dicere velimus officium esse idem, nomen diversum, inque catalogo officiorum ecclesiae vocasse *protopsalten* quem proprio nomine vocare debuisset *domesticum cantorum.* quid sit domesticus, infra explicabitur ad p. 7 15. in palatino tamen clero erat protopsaltes, ut docet Codinus loco citato, qui simul erat *exarchus* cleri imperatorii.

p. 6 v. 6. Allatiana: *ὁ πρωτοψάλτης ἵσταται μέσον τῶν δύο χορῶν, δεξιοῦ τε καὶ εὐωνύμου. ἄρχεται δὲ καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς ψαλμῳδίας. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ψάλται ὅλοι.* addunt alia *οἱ δομέστικοι καὶ οἱ πριμμικήριοι. φορεῖ δὲ καὶ σφικτούριον* (*tunicam brevem et strictam*).

p. 6 v. 6. Sequitur *ὁ ἰδιοδομέστικος*, *singularis domesticus*, ut interpretatur Iunius, *primi et secundi chori.* sed errat: legendum P 174
οἱ δύο δομέστικοι duo domestici, alter dextri alter sinistri chori. clare Citrius duos nominat, *ὁ δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ*, *ὁ δομέστικος τοῦ ἀριστεροῦ.* et facilis via fuit contrahendi vocabula disiuncta *οἱ δύο δομέστικοι* in unum *ἰδιοδομέστικοι*: caecutiat qui hoc non videat. nec obstat quod hac ratione sex futuri sint in septima pentade: nam et in prima pentade sex sunt, ut supra diximus, et tamen vocatur *pentas* seu *quinarius.* quid sit *domesticus* in iure civili et apud alios passim scriptores Graecos et Latinos, explicat Cuiacius ad lib. 12 cod. Iustinianei ad tit. 12, et Petrus Gregorius Syntagmatis 6 8. quid hoc nomine significarint Graeci recentiores docet Citrius, cui cum haec quaestio fuisset proposita, *cuius linguae est domestici appellatio, et quibus ecclesiae ministeriis nomen hoc impositum est?* respondit: *domestici* appellatio secundum Latinos ducem *ἐξάρχοντα*, inceptorem, praepositum et praefectum significat, sicut et in functionibus imperatoriis invenire est *domesticum Orientis, Occidentis, scholarum.* imo etiam *domesticum mensae, domesticum moenium, domesticum thematum.* sic et in ecclesiasticis ordinibus *domestici* vox usurpatur. *εἴτ' οὖν ἀρχῳδὸς καὶ ἐπιστάτης μελῳδιῶν καὶ τῶν μελῳδῶν, οἷα εἰς ῥυθμὸν καὶ τάξιν καθιστῶν αὐτούς τε καὶ τὰ μελῳδήματα. domesticus igitur musicorum seu cantorum nihil aliud est quam praefectus, qui omnes regit ac dirigit, ipsosque simul ac cantiones cunctas disponit ac in ordinem redigit.* est autem munus domestici cantorum seu protopsaltae in vigiliis communibus clara voce pronuntiare illud *εὐλόγησον δέσποτα*, quod nos dicimus "*iube domine benedicere.*" ex sententia igitur Citrii domesticus nil aliud est quam *praeses*, *antistes*, *praefectus*, uno verbo primus in suo genere. nec male Citrius notionem huius vocabuli expressit, prout usurpatur a Graecis recentioribus, etsi haud scio an vox *domestici* in hac notione usitata sit Latinis, seu novis seu antiquis. in iure profecto alia notione usurpatur, ut et in communi loquentium consuetudine. ab hac voce formarunt Latini *domesticatum*, quod in iure exstat. et apud Balsamonem in canone 17 Apostolorum *δομεστικατά*

officia domesticorum, et apud Codinum c. 7 οἱ τοῦ δομεστικείου δομέστικοι, et c. 5 δομεστίκιον.

p. 6 v. 6. Domesticum dicemus aliquando praepositum significare. de istis duobus utriusque chori ducibus Allatiana: οἱ δύο δομέστικοι ἵστανται ἐν τοῖς δύο χοροῖς μετὰ τοῦ πρωτοψάλτου, καὶ ψάλλοντες φοροῦσι σφικτούρια, ὡς πρωτοψάλτης. domesticis adiungunt δύο πριμμικηρίους ἱσταμένους μετὰ τῶν δομεστίκων· ψάλλοντες καὶ αὐτοί.

ibid. v. 7. Sequitur λαοσυνάκτης, ad verbum *populi convocator et congregator*, Iunio *cocio*, sed *nihili cocio*. eiusdem meminit Citrius, eodem nomine interpres reddit, *populi coactor;* corrector correxit, *collector* sive *congregator*. cuius officium publico signo populum ad rem divinam convocare.

Duos scribunt Allatiana, et λαοσυνάπτας vocant: οἱ δύο λαοσυνάπται (—κται M) συνάγουσι τοὺς διακόνους, καὶ ἀναγορεύουσιν ἵνα μὴ λείπῃ κανείς. συνάγουσι δὲ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

In Typico S. Sabae videtur appellari κανδηλάπτης, *a candelis accendendis*: huius enim etiam est κρούειν τὰς βαρέας καὶ τὸ σιδηροῦν, quae illis loco *campanarum* erant, καὶ σημαίνειν τὸ μέγα σήμαντρον. varia enim signa dabant, ut et apud nos fieri assolet. vide Balsamonem in dissertatione cur monachi tribus signis suos ad sacra convocent, cum alii uno signo contenti sint.

ibid. v. 8. Quartus in hac pentade est ὁ πριμμικήριος τῶν ταβουλαρίων. Iunius interpretatur *notarium*. sic enim initio nominari videtur ab ipso Codino p. 1 ed. Iun.: cum enim notarium nominet, ac postea singula officia in pentadas digerens de notario prorsus sileat, credibile est Codinum nomine *primicerii tabulariorum* intellexisse *notarium*. quod forte verum est, sed nescio quomodo cum Iunii sententia conveniat, qui *primicerium* in quovis officio illum dici putet *qui primus inscriptus sit albo sive ordinis sui catalogo, et primas in suo ordine obtineat, prima cera, id est summa, inscriptus.* hoc si verum est, idem ergo erit primicerius *tabulariorum* cum protonotario, quia, ut Iunius dicit, *primicerius* primus est in *cera* seu *albo*, et tabularii sunt notarii, idemque igitur protonotarius seu primus notarius et *primicerius tabulariorum*. ego nodi huius solutionem non video, nisi quis dicere velit istum dici *primicerium tabulariorum* respectu illorum notariorum quos infra se habet, non re-
P 175 spectu omnium, quo pacto ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων vocari posset *primicerius diaconorum*, non absolute sed comparatione τῶν κοινῶν, ut Citrius et Codinus loquuntur.

Addam et hoc. quid si per vocem ταβουλαρίων hic non intelliguntur *tabularii* seu *notarii*, sed *tabularia* seu *archiva*, ita ut primicerius *tabulariorum* ille dicatur qui praeest *tabulario* seu *archivo*, socius in hoc officio et administer chartophylacis? nam *chartophylacium* Latinis est *tabularium*, et a Latino usu etiam Graecis. sicut enim magnus sacellarius et ὁ τοῦ σακελλίου suos habuerunt adiuto-

res, ita et chartophylax videtur habuisse primicerium tabulariorum.

p. 6 v. 8. Regia superius producta inter officia recensent πριμμικήριον τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων. notarius vero et tabularius sensu coincidunt.

Porro de voce primicerii, secundicerii, tertiocerii, quartocerii vide Cuiacium ad tit. 7 lib. 12 cod. Iustinianei, et Onuphrium in explicat. vocum obscurarum ecclesiasticarum, et Petrum Gregorium Syntagm. 15 22, qui ait pronuntiationem nominis *primicerii* exigere adiectionem ex relatione alicuius, vel certe postulare ut subintelligatur. quod si verum est, tum necesse erit ut cum inter palatinas dignitates ὁ μέγας πριμμικήριος nominatur, dignitas aliqua subintelligatur, quia primicerius nomen hoc habet respectu alicuius functionis seu ministerii. hinc *primicerius lectorum*, *primicerius aulae*, *primicerius protectorum*, *primicerius domesticorum*. exstat in Decretalibus titulus de *primicerio*, ubi nihil adiicitur; neque etiam satis apparet quid aut adiiciendum aut subaudiendum sit, nisi quis dicat subintelligi vocem *cantorum*. de quo vide Petrum Gregorium l. c. hinc *primiceriatus* dignitas et officium primicerii.

Quod ad ipsum vocabulum attinet, non improbabiliter arbitratur Cuiacius illud *cerius* esse tantum productionem verbi, sine ulla novae significationis additione; ut proinde *primicerius* idem sit qui primus, *secundicerius* idem qui secundus, sicut et apud recentiores Graecos παιδόπουλος idem est quod παῖς, Φραγκόπουλος idem quod *Francus*; ita ut illud πουλος sit paragoge absque ulla nova significatione. alii tamen nomen hoc a *primo* et *cera* derivatum compositumque volunt, quibus qui volet, per me subscribat licet.

p. 6. v. 8. Ultimus in hoc quinario est ὁ ἄρχων τῶν κοντακίων, *praefectus canticis*, ait Iunius. imo *contaciis:* nam canticum generale nomen est ad omnia quae cani aut solent aut possunt, at contacium certum quoddam genus est in Graecorum ritualibus libris, sicut et *troparium* εἱρός, *canon*, κάθισμα, προσόμοιον, τριαδικόν, θεοτόκιον, σταυρώσιμον, ἀναστάσιμον, et apud nos *versus*, *versiculi*, *graduale*, *tractus*, *sequentia*, *responsoria* et huius generis alia, quae aliena lingua aut prorsus exprimi aut commode exprimi non possunt. miror autem quid correctoribus Bonefidii in mentem venerit, ut quem ille vocaret *praefectum contaciorum*, ipsi interpretarentur *praefectum pugillarium*. ego quid sibi *pugillares* seu *pugillaria* haec velint, mecum exputare nequeo. est autem *praefectus contaciorum* ille cui cura inchoandi contacia commissa. sed de contaciis plura habes supra c. 7.

κοντάκιον hic (alia namque praeterea refert) *modulus* est brevior, ἀπὸ τοῦ κοντοῦ *a brevitate* nomen sortitus; maximeque sanctorum, quorum non est officium, memoriis brevius faciendis deservit: *breviculum* alibi vocavi. quique his cantandis praeficitur et intendit, est auctori ἄρχων τῶν κοντακίων.

CAPUT XII.

p. 6 v. 9. In octavo quinario primas tenet *primicerius lectorum*, qui et apud Citrium comparet.

ibid. ὁ πριμμικήριος τῶν ἀναγνωστῶν] Allatiana simul cum Citrio cuncta officia in διακονικά, ἱερατικὰ καὶ τῶν ἀναγνωστῶν volunt esse divisa. quindecim prima diaconis assignant, eosque ad patriarchae latus in dextro choro, velut eius curiam, locant: sequentia plura quam apta sacerdotibus conveniant, aequus lector ex primo obtutu iudicat. protopsaltae vel huius inferiores non nisi lectoribus conferri Citrius, auctore ipsi consentiente, determinat.

ib. v. 10. Sequitur ὁ νομικός, qui apud Codin. p. 1 ed. Iun. est ὁ νομοδότης, Iunio *praeceptor*, qui et in scholiis ista: *praeceptor est musicorum vel* ψαλτῶν, *gymnasiarchus, qui postea corrupta voce* μαΐστωρ, *id est magister, appellatur* p. 44 11 et p. 60 17. num haec vera sint, facit ut dubitem Ioannes Citrius, apud quem est νουμμοδότης, *nummi dator*, ut vertit interpres. forte is est quem
P 176 nos *eleemosynarium* appellare solemus; nisi quis arbitretur eum apud Graecos morem viguisse qui apud nos in multis ecclesiis, ubi praesentibus clericis aliquid pecuniae dari solet; quam vocant *praesentz*, et illum cui munus distribuendi commissum, *praesentzer.* at cum Codinus uno loco habeat νομοδότην, altero expresse νομικόν, non videtur verisimile νουμμοδότην legendum esse; nisi quis etiam priore loco νουμμικόν nova forma a *nummo* restituendum contendat. licet νομικός quoque παρὰ τὸ νόμος, ut *numum* seu *nummum* significat, deduci possit. quodsi νομικός ad cantores pertinet, plane is videtur esse qui cantum cantoresque regit, et ut vulgo loquimur, *qui tactum praebet, der den tact gibt;* nisi cui forte magis arrideat ut per νομικόν et νομοδότην intelligat iurisperitum seu iuris interpretem: forsan enim in clero magnae ecclesiae tempore Codini erat is qui postea dictus est νομοφύλαξ, cuius mentio in Turcogr. l. 7 fol. 506. nec est a vero alienum fuisse inter officiales ecclesiasticos aliquem qui de iure responsa daret. Glossarium Latinogr. *tabellio* νομικός.

ibid. ὁ νομικός] qui typis et ecclesiasticis rubricis apprime eruditus, quod quoque die legendum officium vel occurrat memoria facienda, sancit et publicat. ita me docet Antonius Cralis CP. alii eum esse volunt qui legem cantoribus ponit et choros regit. solent nostrates musici elevata depressaque manu cantus modum et ordinem praefigere cantoribus, quod Graecis deesse nequit; quibus praeterea illud est in usu, ut variis manus dextrae motibus diversisque digitorum et articulorum conformationibus varias vocum inflexiones in omnium conspectu melius quam musicae notulae designent, atque ita non scriptis sed manus nutibus, quam χειρονομίαν dicunt, cantus leges ob oculos ponant. hos cum Theophilo χειρονομεῖν scriberet Cedrenus: auctor νομικούς nuncupat.

ibid. Sequitur ὁ πρωτοκανόναρχος, *primus canonarchus*, in-

quit Iunius, cuius etiam Citrius meminit. Iunius in schol. *canonarchus, qui canonibus synodalibus et aliis legendis praefectus est;* cuius rei exemplum habetur c. 6 et 15. verum in priore loco non fit mentio *protocanonarchae*, sed canonarchae, qui duo diversi, sicut protonotarius et notarius. verba Codini p. 46 4 haec sunt: legitur a canonarcha illud *πολυχρόνιον*, *diuturnum faciat deus sanctum imperium tuum in multos annos:* idque tertio repeti dicit. estne hic sermo de *protocanonarcha* an de *canonarcha?* diciturne ipsius esse legere *acta synodica* et alia huius generis? estne fausta illa apprecatio *diuturnum faciat imperium tuum* etc. canon synodalis, ut Iunius loquitur? multo minus id altero a Iunio citato loco p. 82 4 reperire licet, ubi nullum verbum nec de canonarcha nec de protocanonarcha. sed Iunius tanquam caecus in his ecclesiasticarum functionum vocabulis oberrabat, et dummodo aliquid diceret, facile se inventurum fidem arbitrabatur apud illos qui praeter praedicantes et ministros verbi nihil norunt.

Quis igitur *protocanonarcha*, et unde hoc nomen? exponet nobis hoc Zonaras, qui in commentariis super canonas Anastasinos Ioannis Damasceni ita commentatur: *canon dicitur, quia praefinitam et novem odis circumscriptam habet periodum*, ut videre est in Graecorum ritualibus libris. ab his igitur canonibus apud Graecos magnae auctoritatis et existimationis *protocanonarcha*, et qui sub illo erat, *canonarcha* nomen traxerunt: ipsorum enim erat canonas istos, quando in ecclesia decantandi erant, inchoare et reliquis quasi praeire. hinc, et non aliunde, hoc nomen originem ducit.

κανών hymnus ecclesiasticus est ongior et pluribus tropariis constans. qui vero canonibus istiusmodi concinendis incumbit, *κανονάρχον* appellatione honestatur. hoc autem pacto *κανοναρχεῖ.* deficientibus libris prout apud nos, uncialibus literis exaratis et in chori medio ad omnium obtutum expandendis, canonarcha troparii unius commata successim alta voce dextro choro primum, tum alterius troparii vel strophes commata choro alteri, non interrupto cantu, suggerit; ac ita fungitur officio quod est *κανοναρχεῖν*, *canonum* videlicet decantandorum *singula verba et periodorum membra* prudenter ob librorum defectum *suggerere, et quo tono sint cantanda monere.*

Quartus est ἔξαρχος, *exarchus, dux quidem*, inquit Iunius, *et praeses ministrorum ecclesiae in ordinanda singulorum functione et ministerio.* fallitur. rectius in Turcogr. fol. 192 exarchus *legatus aut vicarius patriarchae aut metropolitae, sicut nos legatum apostolicae sedis dicimus.* et fol. 293 dicitur exarchos missos ad colligendum subsidium pro pendendo Turcis tributo: habere etiam potestatem *τοῦ ἀργοὺς ποιεῖν καὶ ἀφορίζειν*, *privandi officio ecclesiastico et excommunicandi*, *δι' εὐλόγους αἰτίας.* item ius absolvendi poenitentes; et ad hoc propriis literis, quas *συγχωρητικὰ γράμματα* appellant, a patriarcha instruuntur. fol. 219 duo nominantur patriarchales exarchi uno et eodem tempore, qui et interdum *eparchi.* de exarcho nihil,

quod sciam, Citrius. exarchi dignitas olim clara fuit etiam extra ecclesiam inter palatinas functiones et imperatorias. hinc *exarchi* illi in Italia, quorum nusquam non mentio. et Gennadius *exarchus Africae*, ad quem scribit S. Gregorius Magnus l. 1. epist. 37. hinc *exarchatus* et *exarchia*. ἔπαρχος palatina dignitas est apud Codinum p. 10 3.

p. 6 v. 10. ἔξαρχον eum hodie vocant, qui velut a latere patriarchae legatus provincias ei subiectas obit, ac de clericorum moribus, de causis ecclesiasticis, de cultu divino, si non obsolescat, de coniugiis et eorum divortiis, de plebis pontificisque dissidiis, de canonum ecclesiasticorum observantia, de sacramentis, confessionis maxime, conferendis, de monachorum disciplina, de ecclesiarum a dioecesanis exemptarum legibus etc. inquirit, et his cunctis ex aequo bonoque, dum, quod aiunt, visitationem peragit, consulit in posterum; prae omnibus vero census ex unaquaque ecclesia patriarchae obvenientes et cuncta ad eum spectantia iura diligenter investigat, rigide colligit, et nonnunquam exinde perample auctus, ad patriarcham defert. hoc eius munus imperatoriis exarchis in Italia quondam residentibus non absimile, illi si quidem belli pacisque tempore cuncta imperatorum iura sarta tecta servabant: hi pariter, ceu patriarchae vicarii ac eius personam referentes, omnem eorum exercent potestatem, et omnem debitum censum eorum nomine exigunt. Allatiana: *ὁ ἔξαρχος ἵσταται πλησίον τοῦ δευτερεύοντος ἐν ἐκκλησίᾳ, γυρεύει δὲ καὶ πᾶν σκεῦος καὶ ἀλλαγὰς τῆς περιοχῆς τῆς ἐπισκοπῆς. ἀναθεωρεῖ δὲ καὶ τὰς κρίσεις τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, εἰ ἐκρίθησαν δικαίως. καὶ γράφει τὰ ἀντιμίνσια. ἀναγυρεύει δὲ καὶ τῶν ἀνδρογύνων τὰ κωλύματα. antimensiis dici annique, quo consecrata sunt, notas apponit: et matrimoniorum impedimenta examinat.* observa τὸ ἀλλαγή *vestem sacram* referre, τὸ ἀλλάσσω vero frequentius per totum hoc opus occurrens *vestes sacras induere.*

ibid. Ultimus est *ecclesiarcha*, *praefectus ecclesiae.* Citrius nominat tres ἄρχοντας τῶν ἐκκλησιῶν, inter quos haud dubie unus,
P 177 qui supra in quinta pentade dictus est, ὁ ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ σακελλίου. Bonefidius vertit, nescio quam bona fide, *tres magistratus ecclesiarum.*

ὁ ἐκκλησιάρχης] qui suae curae demandatam ecclesiae curam tenet, ad officium divinum dat signa, lumina disponit et accendit, sedilia componit, sacras imagines profert vel recondit, ac deniqne munditiem ubique splendere providet, uno verbo sub sceuophylace magno vasorum custode sacristam agit. eius instituendi formam in Euchologicis protuli fol. 489. socium ex Graecorum relatu *τὸν διαβαστὴν lectorem sermonum et homiliarum* et *κανδηλάπτην cereis lucernisque accendendis praefectum* adiunxi. huic, sicut et τῷ λαοσυνάπτῃ, signorum in ecclesia faciendorum studium committit Allatius de recentiorum Graecorum templis fol. 101. proindeque, si non eorum munere fungitur, suae saltem dispositioni tenet subiectos qui sequuntur in Allatianis. *ὁ πρώξιμος ὁρίζει, καὶ σημαίνουσιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ψαλμῳδίας ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ὁ καταγοριάρης* (alias *κατηγοριάρης*) *φιλοκαλῶν τὴν ἐκκλησίαν· ἅπτει δὲ καὶ τὰς κανδήλας, φέρει δὲ καὶ λαμπρόν.* (addunt alia: *ὑπομνίζει τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ λαοῦ, ἵνα σχολάσῃ.*) *οἱ λαμπαδάριοι καθίζουσι* (alia: *καθαρίζουσι*) *τὰς λαμπάδας, ἅπτουσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ὁ βασταγάριος, ἵνα βαστᾷ τὸν τῆς ἐκκλησίας ἅγιον εἰς λιτὰς καὶ ἑορτὰς ἐπισήμους.* [M: *οἱ θεώριοι νὰ θεωροῦν καὶ νὰ σκοπεύουν τοὺς ἀρ-*

χοντας, ἵνα καθίζωνται καὶ εἱστήκουν εὔτακτα. ὁ δεκανὸς, ἵνα καλῇ τοὺς ἱερεῖς εἰς τὰς αὐτῶν δικαιώμασι καὶ προσφερώμασι. ὁ κουβούκλης ἵνα βαστᾷ τὸ δικανίκιον τοῦ ἀρχιερέως, ὅταν περιπατῇ.]

CAPUT XIII.

p. 6 v. 12. In nona pentade primas tenet domesticus τῶν θυρῶν, *praefectus ianuae*, tertius nimirum *ostiarius:* nam in sexto quinario duos enumeravit Codinus, et Citrius tres ostiarios inter officiales ecclesiasticos nominat; quorum tertius hic forium domesticus seu praeses, uno verbo *ianitor.*

Sacri tribunalis fores subdiaconis commendatas testatur Maximus in Dionysii de eccl. Hierar. c. 3: σημείωσαι, inquit, ὅτι οἱ διάκονοι τότε τὰς θύρας εἶχον, νῦν δὲ οἱ ὑποδιάκονοι. suffragatur Thessalonicensis praesul Simeon: φυλάσσει μὲν ὁ ὑποδιάκονος τὰς πύλας τὰς ἱεράς, ἵνα μή τις τῶν ἀναξίων ἔνδον εἰσέλθῃ. eam ob rem soleam locum ad sacras altaris fores situm, de quo cum auctore c. 17, subdiaconis lectoribusque ceu propriam sedem Thessalonicensis idem assignat: ὑποδιακόνους καὶ ἀναγνώστας καθῆσθαι χρὴ ἔξωθεν τοῦ βήματος περὶ τὸν σωλέαν, ὃς δὴ βῆμα καλεῖται ἀναγνωστῶν. inter subdiaconos autem vel lectores antesignanus ille, cui ceu potiori earum commendatur custodia, iure merito mihi δομέστικος τῶν θυρῶν nuncupetur.

ibid. Sequitur *chartularius*, qui longe diversus a chartophylace; et inepte vocatur chartophylax *chartularius*, ut supra dictum. Citrius non unum sed plures ponit: nam lectores enumerans collocat inter illos χαρτουλαρίους τῆς μεγάλης σακέλλης καὶ τοῦ σκευοφυλακίου, *chartularios magnae sacellae et sceuophylacii* seu *armarii vasorum*, inquit Bonefidius. docuimus iam supra p. 123 ex Balsamone eos qui chartophylaci, sceuophylaci, magno sacellario subserviebant tanquam administri, appellatos esse *chartularios*, ita ut chartularii isti nihil aliud fuerint quam συμμερισταὶ τοῦ κόπου, *laboris consortes*, ut Balsamon loquitur. nec scio quam apte huc quadret *registrator* Iunii.

Nec Latinis chartularius ignotus fuit: nam S. Gregorius l. 1 epist. 75 ad episcopos Numidiae scribens nominat Hilarium *chartularium suum*, qui in Africam a praedecessore S. Gregorii missus sedis Apostolicae loco causas ecclesiasticas cognoscebat et tanquam iudex dirimebat et iudicabat; mansitque in eodem officio in Africa etiam sub Gregorii magni pontificatu, cuius ipse suis in epistolis crebro meminit. verum chartularius Codini longe inferioris ordinis et dignitatis erat, inter lectores nimirum constitutus, et antepenultimus in ultima pentade.

Porro cum plures fuerint chartularii, ut Citrius expresse scribit,

cur Codinus unum duntaxat nominat? an unum nominando reliquos subintelligit? an iste chartularius qui in nona pentade, diversus est a chartulariis magnae sacellae, sceuophylacii etc? sed quod officium? Iunius expedite: utinam vere. *ὁ χαρτουλάριος qui publicis literis tabulis instrumentisque curandis et retractandis constitutus est.* at hoc officium pertinet ad chartophylacem eiusque chartularios seu administros, item ad protonotarium et similes. an chartularius iste inter lectores peculiare quiddam obtinebat, ratione cuius chartularii nomen acceperat?

Registrorum, chartarum, codicillorum onus sibi impositum vel solo nomine chartularius indicat: quorum vero commentariorum curam susceperit hic privatim, ex generica communique voce non facile assignaveris. sacellario et oeconomo pariter legimus in superioribus chartularium adiunctum, laboris, ut ait Balsamon, *συμμεριστήν*: hic vero lectores inter et cantores recensitus commentariis et memoriis non invigilat aliis quam quae lectores et cantores decent, ecclesiasticis videlicet libris proferendis, quorum copia cum trigesimum superet numerum. custodem privatum non immerito sibi exposcit assignandum. haec Antonius Cralis CP lector rettulit; cui non displicet memoratum ab Allatianis decanum cum chartulario confundere. *ὁ δεκανός*, inquiunt illa, *τάσσει τοὺς ἱερεῖς ἐν τοῖς ἐρχομένοις αὐτῶν δικαιώμασι.* rursum: *ὁ δεκανὸς ἵνα καλῇ τοὺς ἱερεῖς εἰς τὰ αὐτῶν δικαιώματα καὶ προσφερέματα.* quantis vero tabulis chartis codicillis et scriptis ratiociniis, quibus attendere solet chartularius, opus sit, etiam vir integerrimae conscientiae fidelissimaeque memoriae fatetur.

Inter dignitates palatinas est *ὁ μέγας chartularius.* quis fuerit, docet Zonaras in Leone Isaurico: *ὁ τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἐπιστατῶν, praefectus imperatoriis equisonibus.* pertinuisse dignitatem hanc ad curam stabuli regii docet ipse Codinus, munus magni chartularii explicans c. 5. fuit inter militaria officia *chartularius.* id liquidum ex Leone imperatore, qui diataxi tertia cum protonotario thematis et cum praetore sive iudice thematis numerat quoque chartularium thematis, quem constitutum dicit *πρὸς τὴν τοῦ στρατοῦ καταγραφὴν καὶ ἀναζήτησιν, describendo et recensendo exercitui.* vide Rigaltium verbo *protonotarius.* qui sint *homines chartularii*, disces ex Cuiacio Observat. 4 5. vide eundem de chartulariis ab lib. 10 cod. Iustin. tit. 23 et infra lib. 2 c. 3.

p. 6 v. 13. Tertium locum obtinet *ὁ δεποτάτος*. Citrius numero multitudinis *δεποτάτοι.* quantum errorem Iunius commiserit fol. 194, deceptus lectione falsa, quam facile emendare poterat, iam alibi
P 178 dictum est (ad p. 93 22). in scholiis non minus ineptit. *ὁ διποτάτος, barbare, chartulario adiunctus ἀντιγραφεύς, quem vulgo, ut Budaeus loquitur, contrarotulatorem vocant.* praeclare. interim nos credamus Citrio, qui *deputati* munus non numerat inter officia, in quo a Codino dissentit, sed inter *διακονίας* seu ministeria. sed quicquid sit de hoc, quod deputatorum munus esset, his verbis docet: *οἱ δεποτάτοι δὲ μανδυοφοροῦντες μετὰ λαμπάδων προπορεύονται τοῦ τε ἁγίου εὐαγγελίου, ὁπότε ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμ-*

βωνα πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων ἔν τε τῇ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδῳ αὐτῶν.

p. 6 v. 13. ὁ δεποτάτος] Allatiana: ὁ δεποτάτος περιπατῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἀρχιερέως καθαρίζει τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν στράταν, *viam populo mundam vacuamque reddit.* alia: ὁ δεποτάτος νὰ καλῇ τοὺς ἄρχοντας εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ νὰ καθαρίζῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν στράταν.

Fuerunt etiam *deputati* inter officia militiae, de quibus multa ex variis imperatorum constitutionibus Rigaltius in suo lexico, verbo δεποτάτοι, quem vide: nihil enim illi ad nos, qui ecclesiastica officia tractamus.

ibid. Sequitur ὁ ἐπὶ τῆς ποδέας. Iunius *praefectus instrumento sacro.* de quo duo potius suspicor quam scio. quid si ὁ ἐπὶ τῆς ποδέας sit ille qui pavimenti in magna ecclesia curam gerebat? nam ποδέα est *solum, pavimentum;* unde Germanis *der boden.* et patet hoc ex Originibus Cp., ubi ambitus fori dicitur fuisse aequalis τῆς ποδέας τῆς κόρτης τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. et ὁ ἐπὶ τῆς ποδέας ideo etiam dici nequit *praefectus instrumenti sacri* seu *supellectilis,* quia distinctum et proprium officium est ὁ μέγας σκευοφύλαξ κρατῶν τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας. quid si sit unus ex θεωροῖς, ex custodibus qui, ut ait Citrius, τὴν φυλακὴν καὶ τήρησιν πιστεύονται τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τῶν καλυμμάτων αὐτῶν, εἰ μάλιστα εὑρίσκονται ταῦτα λίθοις καὶ μαργάροις κοσμούμενα. adde quod in Turcogr. p. 181 ποδαῖς pro *vestibus* seu *tegumentis* legitur: μετὰ εὐμορφοτάταις ποδαῖς. interpres, *ornavit templum imaginibus pulcherrime vestitis;* in margine additur μετὰ ὡραιοτάτων ἐφαπλωμάτων, *cum venustissimis integumentis.* quid si horum et similium cura ad istum spectabat?

ibid. ποδέαν Meursius interpretatur *ministerium, utensilia.* nisi quae sint illa proferas, ministerio tuo non utar, Meursi. prosunt amplius Graeculae mulieres, quae ποδέαν partem vestis inferiorem crura pedesque suos velantem vocitant: utilius adhuc me docuerunt viri, talaris cuiuscunque tunicae oram terram allambentem, quia pedes ambit, ποδέας nomen mereri. profuere prae caeteris illi sacristae Graeci, qui anterius altaris ornamentum, sacrasque illas vestes sericas vel auro textas vel etiam ex auro solido vel argento confectas, ac imaginibus in ecclesiis circumponendas, ποδέας nuncupari asseruerunt. fidem cunctis a me datam confirmat Nicetae auctoritas in variis eius lectionibus obviam facta, in Isaacio quidem Angelo l. 1: οἰκήματα κατήρειψαν, τὸν ἔνδον πλοῦτον περιεβάλοντο, ἱερὰ ἀνηρεύνησαν φροντιστήρια, ποδέας ἀφείλοντο τῶν ἁγίων, cui ultimi commatis vice alia lectio reponit ἐπιπλα ἀφείλοντο παναγῆ. eiusdem Isaacii l. 3: τὸν ἐν ἀνακτόροις περιώνυμον ναόν, ὃς νέα μονὴ κικλήσκεται, θείας πάσης ποδέας ἐψίλωσε. alia lectio θείου παντὸς ἐπίπλου ἐψίλωσε. ex his coniicio τὸν ἐπὶ ποδέας esse vel qui ecclesiae stragulas vestes, sive muris sive altaribus ornandis, sub sua dispositione teneret, vel qui sanctas imagines fictis vestibus circumtegeret, vel denique, quod certius autumo, limbos pontificiarum vestium honoris gratia soleret e terra tollere, quod munus apud nos magnatibus a servis pucrisque honorariis praestatur, cui etiam exsequendo officium *caudatarii* nomine pontifex summus et cardinales voluerunt in Romana curia institutum. coniecturam approbavit Antonius Cralis memoratus, ab altari tamen et

ecclesia ministerium eius semovit, et per vias tantum locaque gressibus difficilia monuit adhiberi consuetum.

[ἴσθι δὲ καὶ τοῦτο. τὸ συνοδικὸν καὶ ἡ ἀνάγνωσις ἅπασα, ὁ χαρτοφύλαξ ἀναγινώσκει αὐτά. εἰ δὲ οὐκ ἔστι χαρτοφύλαξ, οἷος πρωτεύει τῶν ἀξιωμάτων.

καὶ διερμηνευσόμεθα καὶ τὰ μήνεα τῶν κληρικῶν. ἡ πρώτη πεντὰς τὰ διπλᾶ, ἡ δευτέρα πεντὰς ἓν καὶ ἥμισυ, ἡ τρίτη πεντὰς ἓν καὶ τέταρτον. ἄρχεται οὖν καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς εἰς τὰ διπλᾶ τοῦ.

αὕτη ἐστὶν ἡ διάταξις τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ἥνπερ ἐνομοθέτησαν οἱ ἁγιώτατοι πατριάρχαι καὶ οἱ οἰκουμενικοὶ πατέρες παρὰ τῶν ἁγίων συνόδων, καὶ ἐνέθησαν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ποιεῖν οὕτως ὡς ἔφημεν. M.]

Porro sicut in primo quinario Codinus ponit sex, ita in hoc ultimo collocat duntaxat quattuor. ταῦτα τὰ ὀφφίκια τὰ ἐκκλησιαστικά, inquit Codinus, *haec sunt officia ecclesiastica.* quae etiam in epist. Graecorum ad Gregorium X. papam ex parte commemorantur. *magnus oeconomus, protecdicus, logotheta, castrisius, referendarius; qui super iudicia, qui super secreta, qui super sacrum et dona apostolica, qui primicerius patriarchalium notariorum; qui princeps ecclesiarum, qui super petitiones, qui rememoratorii, qui ostiarii, qui patriarchales notarii, qui protopapae cum toto presbyterio archidiaconatus ecclesiastici, et qui domestici cum omnibus psalmistis et lectoribus.* Gregorius papa in epist. ad Graecos *sacellarium* addit.

C A P U T XIV.

In enumeratione officiorum ecclesiasticorum non convenit Citrius cum Codino, ut supra c. 6 monuimus. causam addit, quia patriarchae haec omnia arbitratu suo mutabant depressosque in altum evehebant et evectos deprimebant et nova munia instituebant, prout huic vel illi gratificandi voluntas ferebat. praeter officia a Codino enumerata sunt istaec: ὁ ἐπὶ τῶν κατηχήσεων, *catechista, orphanotrophus, quattuor defensores,* καὶ ὁ περιοδευτής, *circitor* Bonefidio, correctoribus *visitator.* quid si sit ille quem Typicum sancti Sabae nominat ἐξυπνιαστήν seu ἐξυπνίστην, *excitatorem*, cuius erat in vigiliis et ἀγρυπνίαις circuire et somnolentos excitare?

P 179 Praeter hos recenset Citrius *theoros* seu *custodes*, et deputatos, de quibus capite superiore; itemque *camisatos.* sed addit haec: οὐκ εἰσὶν ὀφφίκια ἀλλὰ διακονίαι περὶ τὸ ἅγιον βῆμα. quod *camisatorum* sit officium, his verbis docet: *camisati ferendis ad altare carbonibus et sacris lebetibus calefaciendis occupati sunt, ut illic more solito aqua fervens sacris calicibus tempestive infundatur.* solent enim Graeci, ut videre est in liturgia S. Chrysostomi et in theoria rerum ecclesiasticarum Germani et in expositione liturgiae Cabasilae, ca-

lici iam consecrato sub ipsum communionis tempus infundere aquam calidissimam, quam a fervore vocant ζέσιν, et ipsum vasculum in quo adfertur ζέον, ut quemadmodum ex latere Christi in cruce pendentis utraque (sanguis et aqua) θερμότητος πεπληρωμένα profluxerunt, ita tempore communionis communicantes et sanguinem et aquam, et quidem utraque calentia, percipiant, ὡς αὐτῇ τῇ ζωοπαρόχῳ πλευρᾷ ψαυόντων. de qua consuetudine, quam rationi consentanea sit, nihil opus pluribus hic disquirere. huic ergo aquae calefaciendae vacabant *camisati*, ut et carbonibus pro suffitu ferendis et fovendis. sic dicti a *camisiis*. Iunius vertit *indusia* fol. 86. nec est quod quis dubitet *camisia* Italis esse *indusia*. sed si ecclesiastica vocabula ecclesiastico more iutelligere et interpretari velimus, necessario dicendum est, apud Codinum per *camisia* intelligi id quod Germanice vocamus *den chorrock* seu *chorhemd:* nam de lectoribus agens Codinus ait eos stare in medio triclinio cum vestibus et epirriptariis suis, habentes *camisia* ἐπάνω τῶν ἱματίων. sic c. 7 de mensa imperatoris Codinus: ingrediuntur *psaltae* seu *cantores cum suis epirriptariis et camisiis*, hoc est *mit den chorhemdem;* quae nullus ecclesiasticarum rerum peritus vocat *indusia.* vulgo *vestes superpelliceae* dicuntur. ab his ergo *camisiis camisati* nomen venit; quos forsan non inepte vocaveris *linteatos.*

Praeter hos sunt apud Citrium *patriarchales domestici:* καὶ τοῦτο δὲ τὸ ὀφφίκιον τῶν ἀναγνωστῶν ἐστί. functio huius est τὸ ἐν ταῖς προσόδοις τοῦ πατριάρχου λέγειν εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα. qua acclamatione mirum quam Graeci delectati fuerint. hinc nihil crebrius apud illos quam illa πολυχρονιάζειν, πολυχρόνισμα, πολυχρόνιον.

Quod attinet ad Graecos recentiores, praeter multa ecclesiasticorum officiorum vetera nomina habent sua et propria, quae nec in Citrio nec in Codino apparent; quae ex Turcograecia colligi possunt, ut est ὁ νομοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, πρωτοσύγγελος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἐφημέριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, *lampadarius magnae ecclesiae* (nam ὁ ἄρχων τῶν φώτων videtur fuisse alius apud Codinum), *magnus logotheta magnae ecclesiae*, ὁ μέγας ῥήτωρ. meminit quidem Codinus rhetoris, sed absque τοῦ μεγάλου additione.

CAPUT XV.

Ex clericis aulae nominatim exprimit p. 93 v. 5 Codinus 1) *protopsalten*, quem simul ait esse imperatorii cleri exarchum. 2) *domesticum*, quem ait esse exarchum cleri Augustae, eundemque aliquando simul esse domesticum ecclesiae; aliquando vero ecclesiam

P 180 proprium domesticum habere. erat autem domesticus unus ex psaltis seu cantoribus, et a protopsalta proximus, sub se habens alios psaltas seu cantores, *quos veteri consuetudine*, inquit Codin. c. 17, *nominant cractas*, hoc est, ut Germani dicere solent, *schrailing*. 3) *protopapam*, qui et ipse aliquando unus et idem erat in ecclesia et aula, aliquando diversus, ut dicit Codinus n. 40 ibid. 4) *μαΐστωρα magistrum*, qui et ipse cantor. c. 6. 5) *canonarchas*. 6) *lampadarium*, cuius erat imperatori lampadem praeferre. 7) archidiaconum: hunc enim non habebat ecclesia, sed aula, ut dicit Codin. fol. 125. de eodem multa fol. 96 et 97 et alibi passim; ut et de protopapa, lampadario et caeteris ministeriis ecclesiasticis in aula.

Apud Citrium proponuntur multae quaestiones de archidiacono: *τὸ ἀρχιδιακονικὸν ὀφφίκιον ποίας ἐστὶ τάξεως καὶ ποίου βαθμοῦ, καὶ εἰ προΐσταται τῶν ὅλων διακόνων ὡς ἀρχιδιάκονος*. respondet Citrius *archidiaconicum officium non esse ἀρχοντικόν, οὐδὲ ἐκ φιλοτιμίας ἀρχιερατικῆς, ὥσπερ τὰ ἀρχοντίκια*. Bonefidius vertit: *non est magistrale, neque ex liberalitate pontificali, ut magisterialia*. correctores correxerunt: *archidiaconicum officium non est ex officialium dignitatibus, nec tribuitur ex liberalitate pontificali, ut officialium dignitates*. prima versio satis est *magisterialis* seu *magistralis*, secunda paulo propius scopum tangit. archonticia officia et *ἀξιώματα* apud Citrium sunt illa quae quis obtinet *διὰ τῶν ἀρχοντικίων*, hoc est *per literas et codicillos τῶν ἀρχόντων, principum*, sive ii essent imperatores sive patriarchae. respondet ergo Citrius archidiaconi officium non esse eiusmodi quod per *archonticia* conferatur, seu ab imperatore seu a patriarcha, sed esse longi temporis et operae diu praestitae quasi remunerationem: *διὸ καὶ ὡς χρόνου καὶ ἰδίου τόπου δώρημα ὁ ἀρχιδιάκονος ἔχει καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ πάντων τῶν διακόνων, εἴτε ἀρχοντικίοις ὁποιοισοῦν τετίμηνται εἴτε καὶ μή, ἔν τε τῷ ναῷ, ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι, καὶ ἐν τῇ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων.*

Quaesitum quoque fuerat num patriarcha posset per sola *pittacia* et *brevia*, et mandato suo, praeferre aliquos nullo officio insignitos illis qui priores fuerant, nullo tamen ipsi etiam officio decorati. respondet Citrius hoc plane esse intolerandum, ut praeferantur aliqui prioribus per *pittacia*, etiamsi, qui praeferantur, habeant officia; sed quemlibet in loco et statione sua, quam tempore acquisivit, relinquendum esse: *ἡ γὰρ τάξις καὶ στάσις τῶν διακόνων τῷ χρόνῳ ῥυθμίζεται καὶ στηρίζεται, καὶ ἔστιν ἀμετακίνητος*, inquit Citrius; qui et addit ei qui *archonticiis* seu *brevibus* huiusmodi honoratus est, satis esse ut quando patriarcha seu pontifex rem divinam facit, sit ipse primus *ἐν τῇ εἰσόδῳ, in ingressu* ad altare, seu in itu et in perceptione divinorum mysteriorum. in ceteris quemvis suum locum tenere debere; et iniquum esse ut *ὁ προεισοδεύσας, qui primas tenuit*, seu ut vulgo loquimur, *qui praecedentiam habuit*, de loco suo deturbatus alteri cedere cogatur. ex quibus

recte intellectis iudicium facere licebit de interpretatione Bonefidii et correctorum eius. promotionum per pittacia meminit etiam Balsamon ad 17 canonem apostolorum.

Quia vero in his officiis ecclesiasticis multa occurrunt composita ex vocabulis ἀρχή et ἄρχων, aliquid super his notare lubet, ante omnia illud quod dupliciter cum aliis coalescant, primo quidem initio vocis, ut ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιποίμην, *archidiaconus*, *archistrategus*, *archidux*, *architriclinus*, *archiatrus*, *architectus*, *archipresbyter*, secundo in fine vocis, ut *patriarcha*, *ecclesiarcha*, *canonarcha*, *monarcha*, *toparcha*, *tetrarcha*, *ethnarcha*, *trierarcha*. inde etiam est ἔξαρχος, ἔπαρχος et id genus alia, tam in ecclesia quam extra usurpata et usitata.

Haeretici nostri temporis, ut alia, ita et ipsa prisca vocabula P 181
sustulerunt, potissimum illa quae ex ἀρχή et ἄρχων compacta. hinc *archiepiscopi* nomen exterminant, ut et patriarchae, archidiaconi et id genus alia, tanquam *superba fastuosa et simplicitati apostolicae adversantia, quippe quae imperium et potestatem in subditos denotent, non primum in aliqua functione seu ministerio, seu primum ordine in aliquo coetu, absque tamen imperio et potestate in caeteros.* hinc ipsi gaudent apostolicis illis et, ut loquuntur, modestissimis appellationibus πρεσβυτέρων, ποιμένων, ἐπισκόπων, λειτουργῶν, διακόνων, δούλων. verum nomina haec esse retinenda ubi hactenus viguerunt, et revocanda ubi exoleverunt, fuse demonstrat Adrianus Saravia Calvinista, in libro quem de diversis gradibus ministrorum evangelicorum evulgavit c. 25, sic tamen ut his appellationibus nullum in alios imperium designetur, sed sola ordinis dignitas et ut sic dicam, *primitas* seu τὰ πρωτεῖα. huic Calvinistae opposuit se Calvinistarum antesignanus Beza proprio libro adversus Saraviam publicato, ubi contendit nomina haec prorsus *non esse toleranda*, sed ex ecclesiis explodenda tanquam simplicitati apostolicae prorsus repugnantia. mihi conflictus iste inter hos duos Lapithas mire placet: nam in Saravia observo haereticam arrogantiam, quae cum omnia confuderit et permiscuerit, nunc quasi poenitentia duceretur, honorifica illa patriarchae archiepiscopi archidiaconi et similia cognomenta ambit iisque decorari gestit, ita tamen ut antiqua notione quasi exuta novam induant, nullamque potestatem et nullum imperium significent. in Beza autem id prae caeteris animadvertendum puto, quod non obscure suos Calvinistas Anglos, et Lutheranos in Germania et Suecia, perstringit, quia aliqui illorum sese *archiepiscopos* et *primates* et *archidiaconos* nominant, et ita etiam nominari et salutari volunt, pulchrisque sub nominibus turpem haeresin celant.

CAPUT XVI.

Variis in locis sacrarum vestium ministrorum ecclesiae mentionem facit Codinus; ex quibus nonnullae solis episcopis, aliae etiam sacerdotibus et diaconis competunt. primas teneat στιχάριον, *lucidi vestitus angelorum imitamen*, inquit Simeon Thessalonicensis lib. de Templo. *saepius enim in veste fulgenti angelos apparuisse novimus, ut et illum in monumento salvatoris coopertum stola candida. praeterea purum et ab omni inquinamento liberum sacerdotalem statum esse oportere docet; propter quam puritatem etiam sacerdos hac gratia dignus iudicatur; quod ipsum testatur, cum se induens haec verba pronuntiat "exsultabit anima mea in domino, quia induit me vestimento salutis" et quae sequuntur. episcopi autem* στιχάριον *desuper descendentia habet flumina: est enim undulatum, et gratiam docendi in ipso repraesentant. nam et inter angelos non omnibus idem est ordo et gradus, sed ibi quoque alii inferiorum magistri sunt. vocantur autem flumina propter vocem salvatoris in evangelio dicentis "qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquae vivae." hoc idem pallio episcopali notatur. flumina quidem habet propter ea quae diximus, pocula vero pro typo veteris et novae gratiae. quae etiam fluminibus quasi innatant; quod non aliud sibi vult quam magistro sive doctori ex duobus testamentis ad docendum hauriendum esse.* erant autem sticharia non solum candida, sed nonnulla etiam purpurea, quae a sacerdotibus et diaconis tota quadragesima gestari testatur Codinus c. 9 p. 67, excepto festo annuntiationis, palmarum et magno sabbatho paschae.

Inter caeteras quaestiones quas Bulgariae archiepiscopo Demetrio Chomatiano posuit Constantinus Cabasilas archiepiscopus Dyrra-
P 182 chii, fuit ista, an consentaneum sit in purpureis pontificalibus vestimentis, quemadmodum et in albis, in stichario quidem *flumina*, in phaenolio autem cruces gestare. respondet Demetrius: *consuetudo ecclesiae purpurea pontificalia indumenta simplicia vult esse et sine praedictorum fluminum cruciumque adiectione.* Meursius sticharium interpretatur *sticam:* nam Glossis Isidori *stica* est tunica. sed nihil melius est quam in his et id genus aliis retinere Graeca vocabula, quia nulla suppetunt Latina quae vim et energiam Graecorum perfecte exprimant. erant autem *sticharia* duplicia, nempe patriarchalia et episcopalia, insignita figuris instar gammae literae *Γ*, ut apud Balsamonem legimus; cuiusmodi vestes appellabantur *gammadia* seu *gammatia*. Anastasius in Leone III: *columnas argenteas octo et gammadia duo.* paulo post apud eundem scriptorem habes *gammadias chrysoclabas.* quod autem Meursius existimat trigonia, quae sunt in phaenoliis, esse ipsam literam *Γ*, id mathematicis Leidensibus persuadeat, si potest; nos certe tres angulos ex littera *Γ* extundere non possumus.

2) φελώνη seu φελόνη, imo etiam φαινόλιον, φαινόλης, φε-

λόνιον. penulam hic qui vertunt, ii frustra sunt. nulli penulae inter vestes sacras locus est, tametsi non ignoro quid de penula apud S. Paulum epist. 2 ad Timoth. 4 nonnulli philosophentur. quae vero eius significatio? *sacrum φελώνιον*, inquit Simeon Thessalonicensis, *sublimiorem et superne collatam spiritus virtutem sub quadam effigie monstrat, imprimis saccum quo per ludibrium salvator indutus est; idcirco et sacci formam habet: nec enim in eo sunt quae appellantur μανίκια seu manicae.* φαινόλια patriarchica et episcopalia plena erant crucibus (unde ipsis *polystaurii*, quasi dicas *multicrucii*, appellatio), et repraesentant per totum orbem diffusam venerandae crucis gloriam, ut inquit Balsamon in dissertatione de patriarcharum privilegiis. formae autem triangulae, quae in iisdem phaenoliis visuntur, declarant angularem lapidem Christum deum nostrum, qui disiuncta coniunxit, ut inquit idem Balsamon.

3) epitrachelium. heterodoxi interpretes vertunt *collare* seu *collarium:* sed id nimis profanum videtur. retinemus ergo nomen Graecum. *epitrachelium*, inquit Simeon, *e caelo descendentem spiritus gratiam menti subiicit. ob hoc enim et episcopus et sacerdos a capite illud induens "benedictus deus" inquit, "qui effundit gratiam super sacerdotes suos." unde eo quilibet sacerdos utitur, quotiescunque sacrificat.* Germanus in sua theoria rerum ecclesiasticarum: *dextram partem epitrachelii significat arundo ludibrii gratia dexterae Christi data; sinistram partem indicat crucis in propriis humeris gestatio.* epitrachelium, inquit Balsamon, *significat lorum illud quo vita ad mortem tracta est.* quod autem Meursius opinatur τὸ ἐπωμάδιον esse τὸ ἐπιτραχήλιον, id difficile creditu erit illis qui τὸ ἐπωμάδιον propius ad ὠμοφόριον quam ad ἐπιτραχήλιον accedere norunt.

4) orarium. *diaconus angelicum sortitus ordinem*, inquit Simeon, *fert in humeris quod ὠράριον nominant, quod quasi alas habet, ut illorum spirituum, qua praestant, intelligentiae celeritatem demonstret. quare et Cherubim facies obvelantia imitans, ipse quoque, dum cingitur, quodammodo ut rei divinae particeps et administer futurus, operitur. in ipso item orario* sanctus sanctus sanctus *scriptum est, quo ministratorius sanctorum angelorum ordo exprimitur.* gestabatur *orarium* in sinistro humero. S. Chrysostomus in Liturgia: τὸ μὲν ὠράριον ἀσπασάμενος ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ. figuram diaconi *orarium* portantis habes initio Gregorae a Wolfio editi. apage illos qui hoc orarium volunt esse ἐκμαγεῖον τοῦ προσώπου, *sudarium* sudori abstergendo, καὶ χειρόμακτρον, manibus purgandis et abstergendis. sint enim *oraria* profanis scriptoribus ea quae Arnobius vocat *muccinia*, hoc est lintea minuta, quibus et mucus narium et sudor ex vultu manans abstergitur, prout copiose ostendit Casaubonus in notis ad Flavium Vopiscum: in ecclesia tamen orarium sacra stola erat, et nullo modo a diacono induenda vel ferenda ut sudarii vicem P 188
subiret. quis ergo eius usus? non omnium vestium sacrarum usus exquirendus est: sufficit omnes inventas et introductas esse ad or-

natum incruenti sacrificii seu liturgiae, seu ut nos vocamus, missae. usum alium si habere cupis, en tibi hunc ex Matthaeo Blastare in Synopsi Conciliorum. *τοῖς διακόνοις δέδοται καὶ μόνοις τῷ λαιῷ τῶν ὤμων τοῦτο περιτιθέναι· ἐκλήθη δὲ ὠράριον ἐκ τοῦ ὡρῶ τὸ φυλάσσω καὶ ἐπιτηρῶ· οἱ γὰρ ἐξαρτῶντες τοῦτο διάκονοι, τοῖς ἱερουργοῦσι παριστάμενοι καὶ τὰς τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἐπιτηροῦντες εὐχάς, τῷ ὠραρίῳ τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι σημαίνουσι διακόνοις τὸν καιρὸν τῆς ὀφειλούσης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως τῶν τε κατηχουμένων καὶ τῶν πιστῶν. orario significant, quandonam tempus sit separandi voce publica catechumenos a fidelibus.* lecto enim evangelio diaconus exclamabat "exeant, qui non communicant." quo catechumeni exire iubebantur, fidelibus remanentibus. hunc Blastarae locum Casaubonus profecto perquam Calviniane explicat his verbis: *diaconus, qui orarium gestabat, eum qui in ambone sacram scripturam legebat, admonebat quando vel ad fideles vel ad infideles deberet orationem flectere.* glossa haec Calviniani spiritus est, liturgiae sacrae ritus et ceremonias ignorantis. quodsi quis vocabulum *orarii* nimium urgens linteum tergendo ori significare contendat, eo quod ab ore formari videatur, is eadem solertia dicere poterit verbum *oro* idem esse, quod *edo*, eo quod ab ore deducatur, sicut et *adoro.* Alcuinus de divinis Officiis c. 39 enumerans sacra ecclesiae vestimenta, *orarium*, id est *stola*, *dicitur eo quod oratoribus, hoc est praedicatoribus, concedatur.* etsi non his tantum, sed et sacerdotibus, qui stola utuntur inter sacrificandum, ut et diaconus et subdiaconus inter ministrandum. sudori abstergendo serviebat sudarium, *quod ad tergendum sudorem in manu gestari mos est; quod usitato nomine* fanonem *vocamus*, inquit Alcuinus. vide Glossarium ad codicem Legum antiquarum.

5) *ὠμοφόριον humerale* dicas licebit, tametsi a nostro humerali vel superhumerali prorsus diversum. proprium episcoporum gestamen, *quod ex lana confectum*, inquit Simeon, *in orbem humeros ante et retro convestit. hoc genus indumenti sine dubitatione a verbo carnem ex virgine propter nos susceptam humanaeque naturae assumptionem declarat. ideo enim ex lana quoque texitur, quoniam erraticam ovem, hoc est naturam nostram, signat, et quoniam ipse quoque agnus pro nobis occisus vocatus est. ipsa item verba quae humeris eo tegendis profert, sententiae huic suffragantur: ait enim "sublata in humeros, Christe, natura quae erraverat, assumptus* deo *et patri illam obtulisti."*

6) mandyas proprium episcoporum vestimentum; de quo iam saepe supra c. 13 n. 6 et l. 3 com. c. 14 ad pag. 105 17. scribitur etiam *μανδύον* et *μανδύη*.

7) epigonatium, *supergenuale*, quod *victoriam adversus mortem* (verba sunt Simeonis) *nostraeque naturae immortalitatem et vires salvatoris contra maligni daemonis tyrannidem robustissimas ostendit. quamobrem et romphaeae simile est, et lumbis alligatur, ubi hominis*

robur situm praedicant. hoc ipsum verba quae in cinctu adhibentur confirmant, "accingere romphaea tua super femur tuum, potentissime."

8) ἐπιμανίκιον. idem Simeon: *τὰ ἐπιμανίκια actionis divinae omnia efficientis significantia sunt, et Iesum suis manibus sacrificium corporis et sanguinis sui per se obtulisse; cui conveniunt quae iis induendis recitantur*, "dextera tua, domine, glorificata est in virtute," *et* "manus tuae fecerunt me et plasmaverunt me." *quin etiam vincula manuum salvatoris, in quibus ad Pilatum deductus est, quidam per ἐπιμανίκια expressa volunt.*

9) saccus; de quo iam alibi (supra n. 3 et Codin. p. 15 19). quaerebat Cabasilas Dyrrachiensis ex Demetrio Chomatiano, an fas esset purpureum saccum facere et gestare. respondit Demetrius: P 184 *saccum purpureum nequaquam novit ecclesia, quandoquidem saccus in tribus duntaxát anni celebribus dominicis festis suum usum praebet, nimirum magno paschatis dominico, pentecoste et natali Christi. hoc igitur satis plenam fidem facit, saccus ut sit purpureus necesse non esse, cum etiam sint luctus insigne purpurea huiusmodi vestimenta: in solis enim ieiunii diebus et mortuorum memoriis usurpatur.*

Mitra seu infula non utuntur episcopi Graeci in sacrificio, sed aperto capite totam liturgiam perficiunt. *aperto capite*, inquit Simeon, *episcopi et sacerdotes Orientis omnes, excepto Alexandrino patriarcha, sacris funguntur, non ob humilitatem aliquam, sed ob caussam altiorem et longe diviniorem videlicet, quam divinus Paulus ponit ac docet, Christum caput nominans, nos autem membra ipsius, et oportere nos Christum caput nostrum honorantes caput inter orandum nudatum habere. nec ob hoc tantum, sed quia etiam nudo capite, qui consecratur, consecrationem accipit. atque ita quemadmodum cum ordinatur, precibus et sacris operari debet. et hierarcha potissimum, quoniam et dum consecratur, a deo tradita eloquia sive sacrum evangelium supra caput habet, in sacrificio divinissimo peragendo velato capite conspici non debet. obiiciat fortasse quispiam hinc sequi, Alexandrinum episcopum et alios quamplurimos ex veteri traditione tecto capite sacris operantes non rite ac sancte facere. istuc non dico. nam illi antiqua nixi traditione, quae magis legi antiquae respondet, ita faciunt, quando et legis sacerdos cidarim, quam et mitram vocabant, in capite gerebat; quo eodem nomine hierarchae eas gestantes appellare consueverunt. ac fieri potest ut eo capitis tegumento aut spineam domini coronam aut sudarium, quod fuit super caput eius, in mentem nobis revocent.* haec ille. si Graeci non parcerent suo Alexandrino, procul dubio, ut alia multa adiaphora, sic et morem istum tecto capite litandi praecise ac simpliciter repudiarent damnarentque: illud enim schismatis ingenium est, ut praeter id quod sibi placet, vix quicquam aliud placeat. vocatur infula praesulis Alexandrini a scriptoribus *phrygium*, quod S. Cyrillo concessum fuit, quando in concilio Ephesino Coelestini papae Romani vicarius erat. a Cyrillo ad successores quoque *phrygium* seu mitra venit; dicebatur-

que haec tiara *phrygium*, quod Phrygio opere constaret. *phrygii* mentio fit in diplomate Constantinianae donationis, ubi ita Constantinus: *deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque phrygium, nec non superhumerale, videlicet lorum quod imperiale circumdare assolet collum, verum etiam et chlamydem purpuream atque tunicam coccineam et omnia imperialia indumenta* etc. quae totidem verbis leguntur quoque apud Leonem IX pontificem in epist. contra Michaelem Cpolitanum et Leonem Achridenum. Balsamon in Graeca versione huius edicti ubique per *lorum* intelligit *mitram* seu *tiaram* sive *phrygium*, ut et in meleta *de patriarcharum privilegiis* et in meleta *de officio chartularii*, cum tamen nemo alius *lori* nomen hoc significatu usurpet. sunt qui suspicentur Balsamonem respexisse ad laurum seu lauream, usitatissimum olim coronae genus: ex lauro enim facilem esse transitum in *lorum*. utcunque sit, de sensu an lapsu Balsamonis satis constat. illud eiusdem edicti in Latina versione, *sicut noster senatus calceamentis utitur cum udonibus, id est candido linteamine illustratis, sic utantur et clerici*, ut recte accipias, ipse textus Latinus facit, dum illud *cum udonibus* explicat *cum candido linteamine*, retento, deflexo tamen nonnihil Graeco vocabulo, ὀθόνη seu ὀθόνιον, quod est linteum. eodem edicto vocatur corona sacerdotalis, qua Sylvester in capite insignitus erat, παπαλήθρα.

Lubet hic referre quod annotavit Sirmondus noster ad epist. 3 l. 6 Epistolarum Sidonii. *tonsura clericalis ita olim fiebat ut circulus tantummodo capillorum emineret, instar coronae. sic enim describit Gregorius Turon. de Nicetio Trevirorum episcopo. S. Nicetius, inquit, ab ortu suo clericus est designatus: nam cum partu fuisset effusus, omne caput eius, ut est consuetudo puerorum, a ca-*
P 185 *pillis nudum quidem cernebatur, in circuitu vero mediorum capillorum ordo apparuit, ut putares ab iisdem coronam clerici fuisse signatam. hodie apud nos antiquam coronae formam soli fere monachi retinent, et pueri vocales symphoniaci. nam brevis ille orbis in vertice, quo cleri pars magna utitur, insolens olim atque inusitatus in ecclesia fuit, ut docet canon 40 concilii 4 Toletani.* haec ille.

Diximus Graecos non celebrare operto capite, excepto patriarcha Alexandrino et pauculis aliis, cum ecclesiae Latinae episcopi tiara seu infula caput tecti potissimam liturgiae partem peragere soleant. sed quid Alcuino contrarium affirmanti de divinis officiis c. 38 respondebimus? audi eius verba. *huiusmodi vestis* (cidaris) *non habetur in Romana ecclesia vel in nostris regionibus: non enim moris est ut pileati divina mysteria celebrent; apud Graecos autem hoc dicitur, qui pileos, hoc est cuphias* (scuphias), *gestant in capite, dum adsistunt altaribus.* an dicemus tempore Alcuini viguisse alium morem quam posterioribus seculis, Graecis suam consuetudinem deserentibus Latinisque eam complectentibus?

LIBER SECUNDUS.

CAPUT. I.

Post indicem officiorum et officialium magnae ecclesiae subiicit Codinus catalogum officiorum et officialium aulae Cpolitanae, et quidem longe accuratiorem quam sit prior ille.

Circa inscriptionem et titulum huius partis mss codices non conveniunt: nam Bavarici ita habent: *τὰ ὀφφίκια τοῦ παλλατίου. ἔτι δὲ καὶ τὰς τάξεις τὰς γενομένας ἐν ταῖς ἑορταῖς εἰς τὸ παλλάτιόν, καὶ πῶς τὸν βασιλέα στέφεσθαι δεῖ, καὶ περὶ προβλήσεως δεσπότου καὶ πατριάρχου, καὶ ἐθῶν γινομένων ἐν τῷ παλλατίῳ.* eodem ferme modo codex Augustanus et apographum inde sumptum, citante Iunio. tres alii libri plura adhuc ingerunt, indicem scilicet et post indicem scholium satis longum.

Indicem etiam A, scholium Regii alii. ita enim Goarus: Se monitum, ubi praefaremur, meminisse precor lectorem, e duobus integerrimis exemplaribus Regiis, quibuscum praesens opus contuli, neutrum caput de officiis ecclesiae CP continere; atque ita tanquam a primo, ab hocce de nominibus officialium palatii utrumque ordiri. advertet exinde non eundem in editis a Gretsero ac in Regiis esse capitum totius operis ordinem: quin imo in eo qui numero 1149 inscribitur, quodque e duobus *primum* (A) ubique nuncupo, diversam omnino distribuendi libri dispositionem servatam, eidem quippe in duodecim tantum sectiones singulis suis titulis illustratas partito, cuncti simul in ipso limine collecti praeponuntur.

Πίναξ τοῦ βιβλίου. P 136

Περὶ τῆς τάξεως τῶν ἀξιωμάτων καὶ ὀφφικίων τοῦ παλατίου ἤτοι τῆς συγκλήτου. (*καὶ τῶν ὀφφικίων*, omissis *τοῦ — συγκλήτου*, A.)

Περὶ τῶν φορεμάτων ἑκάστου τῶν ἀξιωμάτων. (*τῶν τε ἀξιωμάτων καὶ ὀφφικίων* A).

Περὶ τῆς ὑπηρεσίας ἑκάστου τῶν ὀφφικίων.

Περὶ τῆς τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν τάξεως καὶ τῶν κατ᾽ αὐτὰς τελουμένων ἐθίμων. (addit A: *ἐν αἷς διαλαμβάνεται καὶ περὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὑπηρεσίας τοῦ τε πικέρνη, τοῦ δομεστίκου τῆς τραπέζης καὶ τοῦ ἐπὶ τραπέζης.*)

Περὶ διαφόρων ἑορτῶν. (*περὶ ἑτέρων διαφόρων ἑορτῶν, ἐν αἷς ἀπέρχεται ὁ βασιλεύς, εἰ ἐνδημῶν τῇ Κωνσταντινουπόλει εὑρίσκεται.* A)

Περὶ τῆς ἐν φωσσάτῳ ἤτοι στρατῷ ὑπηρεσίας. (*ἐν τῷ φωσάτῳ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὑπηρεσίας τοῦ τε μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης, τοῦ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ μεγάλου ἀδνουμιαστοῦ.* A)

Περὶ στεφηφορίας βασιλέως.

Περὶ προβλήσεως δεσπότου.

Περὶ προβλήσεως σεβαστοκράτορος καὶ Καίσαρος.

Περὶ προβλήσεως πατριαρχῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων.

Περὶ πενθίμων βασιλικῶν φορεμάτων.

Περὶ μελλούσης δεσποίνης γινομένης. (*καὶ περὶ μελλονύμφης δεσποίνης*, omisso *γινομένης*, A)

ἰστέον ὅτι τὰ χρυσοκόκκινα σκιάδια φοροῦσιν οἱ ἀπὸ τοῦ πανυπερσεβάστου μέχρι τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου, τὰ δὲ συρματέϊνα (*συρματηρὰ* Regii) *οἱ ἀπὸ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου μέχρι τοῦ* (*παρακ. τῆς σφ.*] *κουροπαλάτου* Regii) *παρακοιμωμένου τῆς σφενδόνης, τὰ δὲ κλαπωτὰ οἱ ἀπὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίου* (*πρωτοβεστιαρίτου* Regii) *μέχρι τέλους· ὁ γὰρ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν, εἰ καὶ μεταξὺ τοῦ τῆς σφενδόνης καὶ τοῦ πρωτοβεστιαρίου εὑρίσκεται, ἀλλ᾽ οὖν μήτε συρματέϊνον μήτε κλαπωτὸν σκιάδιον φέρει, ἀλλὰ διὰ βλατίου ἀσπρὸν μετὰ μαργελίων* (*ὁ γὰρ — μαργελίων* om. Regii). *τὰ δὲ σκαράνικα* (*φοροῦσιν* addunt Regii) *οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τοῦ λογοθέτου τῶν ἀγελῶν, τὰ δὲ κόκκινα οἱ* (*οἱ* om. Grets.) *ἀπὸ τοῦ ἀκολούθου καὶ* (*καὶ* om Regii) *μέχρι τέλους.*

Sed haec ipso Codino capitibus tertio et quarto dilucidiora evadent, tametsi non satis cum indice congruere videntur.

[Alium officiorum Palatinorum indicem Medonius edidit, et ante Medonium Leunclavius Iur. Graeco-Rom. 1 p. 184. is infra positus est.

Τὰ ὀφφίκια τοῦ παλατίου.

Ὁ δεσπότης, ὁ σεβαστοκράτωρ, ὁ καῖσαρ, ὁ πανυπερσέβαστος, ὁ πρωτοβεστιάριος, ὁ μέγας δοὺξ, ὁ μέγας δομέστικος, ὁ πρωτοστρατάρχης, ὁ μέγας λογοθέτης, ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, ὁ μέγας πριμμικήριος, ὁ μέγας κοντοσταῦλος, ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, ὁ πρωτοσέβαστος, ὁ ἐπικέρνης, ὁ παρακοιμώμενος τῆς μεγάλης σφενδόνης, ὁ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος, ὁ μέγας βαΐουλος, ὁ κουροπαλάτης, ὁ πρωτοβεστιαρίτης, ὁ

δομέστικος τῆς βασιλικῆς τραπέζης, ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ, ὁ μέγας παπιάς, ὁ ἔπαρχος, ὁ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης, ὁ μέγας ἑταιριάρχης, ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων, ὁ μέγας χαρτουλάριος, ὁ μυστικός, ὁ πρωτασηκρῆτις, ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, ὁ μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου, ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς, ὁ πρωτοσπαθάριος, ὁ μέγας ἄρχων, ὁ τάτας τῆς αὐλῆς, ὁ μέγας τζαούσιος, ὁ πραίτωρ τοῦ δήμου, ὁ λογοθέτης τῶν οἰκειακῶν, ὁ μέγας λογαριαστής, ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων, ὁ ἀρχιδιάκονος, ὁ σκουτέριος, ὁ πρωτοκύνηγος, ὁ ἀμηράλης, ὁ ἀκτουάριος, ὁ μέγας ἀδνουμιαστής, ὁ κοιαίστωρ, ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ, ὁ πρωτοϊεράκιος, ὁ κριτὴς τοῦ βήλου, ὁ μέγας διερμηνευτής, ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν, ὁ δικαιοφύλαξ, ὁ ἀκόλουθος, ὁ ὀρφανοτρόφος, ὁ πρωτονοτάριος, ὁ κριτὴς τοῦ φωσσάτου, ὁ δομέστικος τῶν τειχέων, ὁ πρωταλογάτωρ, ὁ βεστιαρίου, ὁ στρατοπεδάρχης τῶν μονακαβάλων, ὁ στρατοπεδάρχης τῶν μουρτάτων, ὁ στρατοπεδάρχης τῶν τζακκόνων, ὁ στρατοπεδάρχης τῶν τζαγγρατόρων, ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων, ὁ προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος, ὁ προκαθήμενος τοῦ βεστιαρίου, ὁ δομέστικος τῶν θεμάτων, ὁ πρωτοκόμης, ὁ δομέστικος τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων, ὁ δομέστικος τῶν δυτικῶν θεμάτων, ὁ προκαθήμενος τοῦ μεγάλου παλατίου, ὁ προκαθήμενος τῶν Βλαχερνῶν, ὁ λογαριαστὴς τῆς αὐλῆς, ὁ μέγας διοικητής, ὁ νομοφύλαξ, ὁ βεστιαρίτης, ὁ ἑταιριάρχης, ὁ ἄρχων τῶν ἀλλαγίων, ὁ μέγας μυρταΐτης, ὁ κριτὴς τοῦ σεκρέτου, οἱ ῥαβδοῦχοι, ὁ καβαλλάριος, ὁ σεβαστός, ὁ προκαθήμενος κάστρου, ὁ δρουγγάριος στόλου, ὁ κόμης.

p. 6 v. 17. Despota Iunio *dominus*: sed ego Graecum nomen et hic et alibi libenter retineo, praesertim cum *despota* etiam Latinorum usu et calamis tritus sit; neque Latina vox *dominus* vim Graecae illius *despota* assequitur. *despotae* inaugurationem habes c. 18. nec probo quod Glossarium affirmat, *despotae nomine vocatos fuisse filios, fratres, generos imperatoris, sebastocratoras, Caesares et patriarchas.* nullus hoc nomine appellabatur, nisi *despotae* honore certisque ornamentis insignitus esset, sicut etiam nullus sebastocratoris aut Caesaris nomen obtinebat, nisi per inaugurationem hanc dignitatem consecutus fuisset. loquor autem de posterioribus sequioris Graeciae temporibus, quae nobis Codinus repraesentat; tametsi extra Cpolim transiit etiam sine inauguratione ad alios. hinc princeps Serviae vocabatur *despota* Serviae; pro quo annales Latini saepe *despotus*. apud Gregoram lib. 3 et Aetoliae P 187
et Epiri despota. despota Serviae etiam *crales*, hoc est *rex* audiebat; et uxor eius non tantum *despoena* sed et *cralaena* seu *cralitza*:

nam ut est in Pandecte Turcico c. 54, Ungaris Bulgaris Serviis *kiral* aut contractius *kral* rex est et *cralna* regina; quae Polonis *krol* et *krolna*. nec dubium videtur illud *kiral* exstitisse ex Graeco *κύριος*

Proximus erat despota ab imperatore; quocirca in syllabo dignitatum primum locum obtinet. Michael tamen Palaeologus despotatu maiorem honorem, tametsi anonymum, excogitavit; cuius vestigia Cantacuzenus sibi sequenda duxit, ita de se 4 5 scribens: *Matthaeum seniorem filium nulla nominatim dignitate cohonestat, honore tamen supra despotas effert, nempe ut esset imperatori proximus; quem honorem primus Palaeologorum imperator Michael propter filium Constantinum Porphyrogenitum invenit; videbaturque ea dignitas despotarum dignitati antecellere.*

p. 6 v. 17. *δεσπότης*] imperii collega, ut et senior imperator, dictus quondam Augustus; imperii vero designatus successor, vel ab imperatore primus, ad Alexii Comneni, qui tyrannidem circa Christi annum 1117 invasit, nuncupabatur Caesar. Alexius Nicephoro Melisseno nomen ac dignitatem Caesaris iam adepto fratrem Isaacium praeferre meditatus, sebastocratoris nomen, quo supra Caesarem proximus ab imperatore cohonestaretur, adinvenit; ac tandem Alexius alter Angelus imperio potitus ex Alexio Theodoroque generis alterum creata recentius despotatus dignitate, sebastocratori Caesarique superiorem, sibi secundum, auctore Phranze 1 1, effecit. exin celebre despotae in curia CP nomen, urbeque a Latinis occupata et nondum a Graecis recepta Ioannes Ducas Michaelem Thessalum filiumque Nicephorum *τῷ δεσποτικῷ ἀξιώματι* ***despotatus honore*** legitur extulisse apud Gregoram 2 13. sub Ioanne Lascari, memorati Ioannis nepote, cum imperii administrandi curam in se suscepisset Michael Palaeologus, ac ad ipsum imperii solium, quod solus herede pulso teneret, omni arte totisque viribus contenderet, *ὀλίγαι παρῆλθον ἡμέραι*, scribit praefatus Nicephorus 3 10, *καὶ δεύτερον συγκροτοῦσι βουλευτήριον οἱ αὐτοῦ σπουδασταί, οὐ δέον εἶναι φάσκοντες τὸν τὰ βασιλικὰ καὶ κοινὰ διοικοῦντα πράγματα καὶ πρεσβείας πολλῶν ἀναδεδεγμένον ἐθνῶν μὴ καὶ τῆς βασιλείας ἔγγιστα ἔχειν καὶ τὸ ἀξίωμα, τιμῆς ἕνεκα τοῦ τῶν Ῥωμαίων γένους καὶ ἅμα βεβαιώσεως τῶν μεταξὺ γινομένων καταστάσεων. ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ τοῦ δεσπότου ἀξίωμα δέχεται παρά τε τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως*, Ioannis nimirum Theodoro nati. eo tamen titulo iam Michael alius Theodori gener gaudebat. quo constet, ut in inveniendis subtiles, ita et in geminandis dignitatibus Graecos fuisse liberales. lubens tamen fateor Michaelem hunc non eo nomine despotam vocatum, ut imperium heres adipisceretur, sed ut Aetoliae et Epiri *princeps* audiret, quo quidam alii dicti sunt Serviae despotae, hoc est reguli: quo etiam sensu Chaganus Turcarum dux *ὁ μέγας δεσπότης ἑπτὰ γενῶν* et *κύριος κλιμάτων τῆς οἰκουμένης ἑπτὰ* legitur apud Theophylactum Simocattam l. 7 de rebus Mauricii; nec non Boesilas *τῶν Μυσῶν δεσπότης* apud Cantacuzenum 1 55.

p. 7 v. 1. Sequitur *σεβαστοκράτωρ*, novum inventum et commentum Alexii Comneni, de quo filia eius Anna Alexiad. 3: *νέον ὀνοματοποιήσας ἀπό τε τοῦ σεβαστοῦ καὶ αὐτοκράτορος τἀδελφῷ ἔθηκε.* eadem Zonaras in Alexio Comneno. at Glossarium contendit nomen hoc longe fuisse antiquius Alexio Comneno, quippe principibus Thessaliae a Constantino Magno concessum. itaque novum

fuisse, sed in palatio, non extra. et probat hoc ex l. 7 Nicephori Gregorae; apud quem tamen nihil huius invenio. verba eius dabo. ὁ δὲ Ῥωσικὸς τήν τε στάσιν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης παρὰ τοῦ μεγάλου κεκλήρωται Κωνσταντίνου, ὁ δὲ Πελοποννησιακὸς τὸ τοῦ πρίγκιπος, ὁ δὲ τῆς Ἀττικῆς τε καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀρχηγὸς τὸ τοῦ μεγάλου δουκός, ὁ δὲ τῆς Βοιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν τὸ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου, ὁ δὲ τῆς μεγάλης νήσου Σικελίας τὸ τοῦ ῥηγός, καὶ ἄλλοι ἄλλα. nec alio loco, quem adducit Glossarium, id affirmat Gregoras, sed tantum dicit in postremo Thessaliae principe, qui erat Ioannes Ducas, defecisse maiorum successionem et *sebastocratorum* principatum, qui ab Alexio Comneno talis esse poterat: ut enim nomen despotae transiit ad alios principes, ita etiam nomen sebastocratoris ex aula ad principes Thessaliae manasse videtur. adde quod Anna dicit Alexium novum nomen composuisse ἐκ τοῦ σεβαστοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. quomodo ipse primus haec duo in unum conflavit, si nomen hoc a Constantini magni aevo descendit? Zonaras καινὸν ὄνομα vocat. quomodo καινόν, si a Constantino magno? idem ex ipso Codino satis manifestum est. an nomen *superintendentis* ideo novum esset, licet Glossarii auctor scholae Leidensis superintendens salutaretur? translatio quidem ad hunc hominem nova esset, sed vox ipsa nova non esset utpote iam pridem in novatorum circulis decantatissima. etiam antecessores Alexii hoc morbo laborarunt, et in primis Leo philosophus, qui teste Zonara Zautzem Stylianum non tantum designavit magistrum et dromi logothetam, sed et novo excogitato nomine βασιλεοπάτορα nominari voluit.

σεβαστοκράτωρ] dignitatis eius instituendae causam refert Anna Comnena institutoris filia Alexiados l. 3. Ioannes Alexii filius concessos patruo honores servavit, ut in eius vita narrat Nicetas. Ioannes idem Manuelem quattuor filiorum ultimum σεβαστοκρατορικαῖς ὑπεξῇρεν τιμαῖς. Ioannis filius Manuel patre mortuo vocatus ad sceptrum Isaacium patruum etiam sebastocratorem vocatum, missis in urbem amicis, ne tum sanguinis iure tum ob dignitatem imperatoriae proximam moliretur res novas, compescuit. Nicetas idem in Manuele l. 1: μή πως περὶ τοῦ τῶν ὅλων αὐτὸς εἶναι κύριος διαμιλληθῇ ἅτε ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος. ut potestate et insignibus, ita (usque ad despotam creatum) sanguine coniunctus fuit imperatori sebastocrator. Isaacius Angelus anno 1184 imperium sortitus fratrem Alexium regni successorem, ac patruum quoque Ioannem ducem, sebastocratores declaravit; Alexius hic Isaacium filiae maritum priorem pari titulo insignivit. plures insuper eo nomine simul ornatos refert memoratus Nicetas, ex quo haec deprompta, qui et praefatis tertium addit, Alexium nempe alterum Manuelis nothum, Annalium Isaacii l. 3.

Observa Iunium verba illa p. 7 v. 5 πρῶτος κατὰ τὸν χρόνον vertere *et facile primus per illud tempus.* inepte. *natu maiorem* verte, vel Anna Comnena l. 3 iudice, quae de Isaaco fratre Alexii Comneni, πρῶτον τῶν ἀδελφῶν κατὰ χρόνον ὄντα ἐχρῆν τιμηθῆναι ἀξιώματι.

CAPUT II.

P 188 p. 7 v. 14. Caesar olim proximus ab imperatore, nunc in hoc censu apud Curopalatam tertius, qui forsan paulo post maior vel minor erit, prout Favonius ex palatio Cpolitano adspiraverit; cuius iuaugurationem habes infra c. 19.

Ab imperio potiundo, cuius spe pristinis saeculis fovebatur, Caesarem longe ablegavit Alexius, et sebastocratori supposuit. longius amovit alter Alexius, despotae dignitate eidem anteposita. tertius itaque ab imperatore temporibus ultimis numerabatur Caesar, ut Gregoras his 4 1 verbis manifestat: *ὁ μὲν γὰρ σεβαστοκράτωρ ἐς τὸ δεσποτικὸν ἀνάγεται παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξίωμα, ὁ δὲ μέγας δομέστικος ἐς τὸ τοῦ Καίσαρος, ὁ δὲ Καῖσαρ ἅμα τῷ πενθερῷ τοῦ δεσπότου ἐς τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος. ἐποίει δ' ἐπίσημον τὴν ἐκ τοῦ πενθεροῦ διαφοράν, ὅτι ἐν τοῖς κυανοῖς πεδίλοις καὶ χρυσοῦφεῖς αὐτῷ ἐνηρμόζοντο ἀετοί.* sebastocratoris praeterea publicis in acclamationibus simul cum imperatoris pronuntiatum nomen audiebatur, quod superior observatio ex Anna Comnena declarat, Caesaris nusquam: id enim per unius tantum anni spatium Alexio fratri concessit Michael Palaeologus, ac ut pariter imperatoris pene more recuperata Cpoli triumphans incederet coronatus, de quo Gregoras laudati libri sect. 5: *ἀντάξιον ἀπέδωκεν γέρας Ἀλεξίῳ τῷ Καίσαρι, ὅτι δι' αὐτοῦ τοῖς Ῥωμαίοις τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ὁ θεὸς ἐχαρίσατο. τὸ δὲ ἦν θρίαμβον συγκροτηθῆναι πολυανθρωπότατον καὶ περιφανέστατον κελεύσει τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἐπὶ τούτῳ τὸν Καίσαρα πομπεῦσαι ἐπὶ πάσης τῆς πόλεως, οὐ μόνον τοῖς τοῦ Καίσαρος παρασήμοις κοσμούμενον, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ στεφάνῳ πολυτελεῖ καὶ μικροῦ δέω λέγειν βασιλικῷ. ὃ δὴ καὶ γέγονε. προσετετάχει δ' ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς διὰ μνήμης τὸ τοῦ Καίσαρος ὄνομα ἄγεσθαι ὁμοῦ τοῖς τῶν βασιλέων ἐν τοῖς ὑμνητηρίοις καὶ εὐφήμοις ἅπασι, πανταχῇ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἄχρις ἐνιαυτοῦ. καὶ τὰ μὲν τοῦ Καίσαρος εὐτυχήματα τοιαῦτα.*

ib. v. 15. Magnus domesticus hic ordine tertius est. Graecis domesticus nihil aliud est quam *προηγούμενος καὶ ἐπιστάτης* et in ecclesiasticis *domesticus* appellatur *ἀρχῳδὸς καὶ ἐπιστάτης μελῳδιῶν τε καὶ μελῳδῶν*, ut est apud Citrium in Responsis; de quo iam lib. 1 c. 2. ut autem domestici nomen sonantius esset, vocula *μέγας* appingenda fuit. quae duo Latini interdum coniungunt, ut Tyrius de bello sacro 2 5: *cum esset in imperiali palatio plurimum honoratus, et megadomestici dignitate, quem nos maiorem seneschallum nominare consuevimus, fungeretur, ab imperatore secundus.* hinc *δομεστικάτον* dignitas seu officium domestici. Anna Comnena l. 8: *καὶ τὸ δομεστικάτον αἰτούμενος τῆς ἀνατολῆς οὐκ ἔτυχε τῆς αἰτήσεως.* utitur eadem vocula Turonensis 2 8: *Gaudentius pater Scythiae provinciae primoris loci, a domesticatu exorsus militiam, ad magisterii equitum culmen provectus est.* verum tam *μέγας* domesticus quam alii domestici saepius adhuc nobis sese spectandos exhibebunt.

Non unus, sed plures domestici, ecclesiastici, militares, civiles. hic unus qui *μέγας*, de cuius nomine et officio pauca et huic

tantum loco congrua dicenda. domesticus idem olim qui procurator, ac numerosae familiae totiusque domus curam gerens. Simocatta 8 13: ἀναιρεῖται ὁ πραισεντῖνος ὁ τὰς τοῦ Πέτρου (στρατηγοῦ) πεπιστευμένος φροντίδας, ὃν δομέστικον εἰώθασι Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. hic in fidem suam communia familiae bona recipit, ac etiamnum hodie in monasteriis πιστικός audit. Artabasdum Artabasdus alius Copronymi gener domesticum (procuratorem intellige) apud Theophanem efficit. hinc cuiuslibet rei vel ordinis praefectus ac praepositus vocatur domesticus a Graecis; de quo Ioannes Citri episcopus: ἡ τοῦ δομεστίκου προσηγορία κατὰ Λατίνους τὸν ἐξάρχοντα, τὸν προηγούμενον, τὸν ἐπιστάτην δηλοῖ. a re itaque familiari ad militiam translata vox ducem exercitus supremum, et ut loquitur Comnena Alexiados 2, στρατηγὸν αὐτοκράτορα, vel ut alii praefectum praetorio, quod militares copias sub imperatore duceret communiumque rerum administrationem ab eo sibi commendatam teneret, significat. eadem occurrit primum apud Cedrenum in Theophilo, sub quo Manuel Romanas legiones ducit, Theophobus Persicam: ille vero domesticus mox declaratur. legitur quoque primum apud Theophanem in Michaele Rancabe μέγας δομέστικος Theophilo antiquior. in Irene et Constantino cernitur Antonius quidam domesticus cum militaribus copiis ad bellum missus: ἡ βασίλισσα ἀπέστειλεν τὸν Ἀντώνιον σὺν τοῖς τάγμασιν. Antonius idem πατρίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν scribitur in Copronymo. unde coniicio supremum exercitus Romani ducem circa Copronymi aetatem domesticum, ac paulo post magni honore adiuncto vocatum, qui prius στρατηγός ubique audiebat: fatear licet alia iterum vice domesticum exstare in Iustiniano 2, at non exercitus sed στρατόρων *equisonum* celebrari. eius igitur est exercitum educere, et belli res curare. eapropter Michael Palaeologus Ioannis Angeli fratrem μέγαν χειροτονήσας δομέστικον, καὶ τὰ στρατεύματα παραδοὺς αὐτῷ, εἰς δύσιν ἐκπέπομφε κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαήλ. φροντιστής etiam et ἐπιμελητὴς δημοσίων πραγμάτων ab auctore memoratur; cuius quidem ac amplioris etiam muneris descriptionem exhibuit Cantacuzenus, ipse magnus domesticus, 2 5.

p. 7 v. 16. Panhypersebastus.] etiam hoc ἀξίωμα καὶ ὄνομα est Alexii Comneni ποίημα, qui in his excogitandis fecundus et facundus fuit. vide Zonaram in Alexio Comneno. sed ut hic dicitur, iste panhypersebastus, ultra quem ambitio progredi non posse videbatur, invenit sequentibus annis parem Ioannem Cantacuzenum, magnum domesticum, et paulo post maiorem ac superiorem, ut et protovestiarium. ita ceu pila ludebant isti et rebus et nominibus modo in altum elatis modo deorsum pressis. Andronicus senior imperator Ioannem nepotem suum panhypersebasti dignitate decorans *eum longe augustiorem effecit quam antea fuerit*, *concessis vestimentis calceis et equi ornamentis lutei coloris, ut inter imperatoriam nobilitatem maxime illustris esset*, ut ait Gregoras l. 7. ut autem uxor despotae *despoena*, Caesaris *Caesarissa*, sebastocratoris *sebastocratorissa* dicta est (vide c. ult. Codini), ita uxor panhypersebasti *panhypersebasta* audiit; qualis apud Gregoram l. 3 filia Theodori Metochitae, matrimonio iuncta praedicto Ioanni panhypersebasto.

Ὁ πανυπερσέβαστος] de cuius dignitate ab Alexio Comneno inventa praeter Zonaram haec Anna filia: κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ τετίμηται καὶ ὁ Ταρωνείτης καὶ γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ βασιλέως πρωτοσέβαστός τε καὶ πρωτοβεστιάριος. μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ πανυ-

περσέβαστος ἀναδείκνυται καὶ σύντροφος τοῦ Καίσαρος γίνεται. τούτων δὲ τῶν ἀξιωμάτων τὴν καινοτομίαν ὁ ἐμὸς πατὴρ προσεξεύρατο ξυνθείς, τοῖς δὲ καὶ παραχρησάμενος· τὸ μὲν γὰρ πανυπερσέβαστος καὶ σεβαστοκράτωρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, συντεθεικέναι παραχρησάμενος φαίνεται· σεβαστοὶ γὰρ οἱ βασιλεῖς ἀνέκαθεν κοινῶς ὠνομάζοντο, καὶ ἦν ἰδιαζόντως εἰς βασιλέα λεγόμενον τὸ τοῦ σεβαστοῦ ὄνομα· αὐτὸς δὲ εἰς τὸ κοινότερον πρότερον κατήνεγκε τὴν τοιαύτην ἀξίαν. erat enim, non Caesare modo sed et domestico, panhypersebastus humilior, unde et panhypersebastum, a quo sibi metuebat, promeriturus senior Andronicus ad Caesaris dignitatem evexit. Gregoras 8 20: *ὅθεν ὁ γηραιὸς βασιλεὺς διὰ δέος μειζόνων κακῶν ἀπέστειλε πρεσβείαν πρὸς αὐτὸν (πανυπερσέβαστον) καὶ ἅμα τῇ πρεσβείᾳ καὶ τὰ τοῦ Καισαρικοῦ ἀξιώματος σύμβολα.* illustriorem tamen a prima sua institutione reddiderat idem imperator, ut apud Gregoram ipsum reperies libri praecedentis sect. 28. et ut illustrem valde laudat Nicetas in Andronico l. 1.

p. 8 v. 13. Protovestiarius] primus praefectus vestiarii, cuius uxor *protovestiaria* salutabatur, ut est apud Annam Comnenam l. 6 Alexiad. de protovestiario saepius dabitur dicendi locus.

p. 8 v. 18. vestiarium adibit qui de protovestiario sollicitus est. *vestiarium* nonnunquam *vestitus* est, *res vestiaria*, *quantum satis est vestium*, sicut calciarium quantum calceamentorum necesse est. vestiarium in postremis libris Codicis et in Notitia Imperii accipe, in quo vestes principis conduntur et reponuntur. Moschopulus lib. cui titulus *συλλογὴ Ἀττικῶν ὀνομάτων: βεστιοπράτης ὁ ῥάπτης· βεστία γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ ἱμάτια, ἐξ οὗ καὶ βεστιάριον κυρίως, ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάσσονται.* Guillelmus Tyrius l. 2 de bello sacro: *quo facto ex imperialibus vestiariis oblata sunt praedicto viro in auro vestibus vasis et pretiosis lapidibus.* vides in vestiario non *vestes* modo sed et aurum vasa lapides pretiosos reponi, unde nonnulli vestiarii thesaurique unam acceptionem contendunt. vestiarius itaque qui huiuscemodi curat, profert, recondit, asservat. is *βεστιάριος* Graecis, ut Zonarae in Eudocia, Ioanni Damasceno monacho et aliis. princeps omnium *πρωτοβεστιάριος*, de quo in praesenti, cuius nomen iam a Theophili temporibus agnitum apud Theophanem, a caeteris deinde historicis usurpatum, a magnis viris ambitum. panhypersebasto nondum instituto a domestico dignitate secundus fuit, auctore Cedreno in Constantino Romani filio: *Νικόλαον γὰρ τὸν πρῶτον αὐτοῦ θαλαμηπόλων δομέστικον προεβάλετο τῶν σχολῶν καὶ παρακοιμώμενον, Νικηφόρον δὲ τὸν μετ' ἐκεῖνον τὰ δευτερεῖα φέροντα πρωτοβεστιάριον.* ut domestico proximus, ac rem vestiariam tractans, sacras Christi fascias in ecclesiastica processione gestare manibus audet apud Cedrenum in Michaele Paphlagone. illi ad cubiculum imperatoris nec non in ipso sacro cubiculo dormire fas erat. Leo Grammaticus in Michaele Theophili filio: *ἔνδοθεν δὲ τοῦ κοιτῶνος ἦν Βασιλισκιανὸς τῇ βουλήσει τοῦ βασιλέως ὑπνώσας ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ Ῥεντακίου πρὸς φυλακὴν αὐτοῦ.* erat Rentacius ille protovestiarius, prius aliquo tempore a Michaele ad monendum de Basilio coronando patriarcham missus, et vestes regiumque apparatum omnem prolaturus.

p. 9 v. 4. *ὁ μέγας δούξ*] notum est unde Graeci ducis nomen acceperint. inde *δούκαινα* ducis uxor, Nicetae in Alexio Comneno l. 1. *δουκᾶς, δουκάδος, δουκάδι, δουκάδα.* Synodus Florentina: *καὶ οἱ μεγάλοι αὐθέντες καὶ ῥηγάδες καὶ δουκάδες.* legimus etiam *οἱ δοῦκαι, τὸν δοῦκα καὶ δοῦκαν.* Tyrius *magni ducis* meminit, sed iunctis et corruptis vocabulis, 20 14: *misit cum classe de suis prin-*

cipibus megalducas consanguineum suum, et 22 11: *Alexius megalducas, qui classi erat praefectus*. usurpant etiam Graeci *δουκάτον* pro *praefectura* et *ductu;* et pro *moneta*, quae Germanis est *ein ducat*. *δουκάτωρ ductor*. vide Meursium in Glossario Graecobarbaro. olim Atticae et Athenarum princeps *magnus dux* audiebat, ut est apud Gregoram l. 7. P 189

Ut officia nunquam, ita nec officiorum appellationes temere confundendae. quamvis itaque in posteriorum imperatorum constitutionibus nuncupentur duces qui limitibus militibus provinciis et foederatis praesunt (*στρατιωτικοὺς καταλόγους τῇδε ἱδρύσατο, οἷς δὴ ἄρχοντα εἰσαεὶ ἐφιστάναι διώρισεν, ὃν Ῥωμαῖοι δοῦκα τῇ Λατίνων καλοῦσι φωνῇ*, de Iustiniano ait Procopius ubi de eius aedificiis l. 3), dux tamen magnus, de quo hic, navale solum sub sua dispositione tenere potest, ac ita vires imperii cum magno domestico dividit ut ipse maris, domesticus terrae potestatem sortiatur, prout cum auctore statim c. 5 legemus. eam ob rem ubi magni domestici nomen terrestrium copiarum duci inditum, de quo nuper coniecimus, tunc vel non multo serius magni ducis, ut maris praefectum speciatim indicaret, vulgatum suspicor. penes Gregoram itaque 7 6 fides est ut Atticae et Athenarum princeps, cuius ditio imperii CP frustulum rescissum fuit, iam a Constantini aetate magni ducis, ipse Romanis ducibus allectus, dignitatem fuerit adeptus. memorat Leo Grammaticus *τοῦ πλωΐμου τὸν δοῦκα*. magni nomen addidit Nicetas Manuelis Comneni l. 2 non uno loco. l. 5: *ὁ Μανουὴλ στέλλει τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Κοντοστέφανον Ἀνδρόνικον περί που τὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα τριήρεις ἔχοντα, ὅτι μηδὲ τῶν Βενετικῶν ὁ στόλος ἦν ἐνδεέστερος*. in Alexio Manuelis huius F: *ὥρμησεν ὁ πρωτοσέβαστος τοὺς πιστοτάτους στόλῳ ἐπιστῆσαι τριηράρχας, καὶ παραδοῦναι αὐτὸν τοῖς ἐκείνῳ κατὰ γένος ἐγγίζουσι. τοῦ δὲ μεγάλου δουκὸς τοῦ Κοντοστεφάνου ἀντιπνεύσαντος, καὶ τῆς στολαρχίας παντὶ τρόπῳ ἐξεχομένου ὡς αὐτῷ καὶ οὐχ ἑτέρῳ δήπουθεν προσηκούσης, ἀναγκαστῶς τὴν βούλησιν μετατίθησιν*. subditur: *καὶ δὴ ὁ μὲν Κοντοστέφανος Ἀνδρόνικος κύριος καθειστήκει τοῦ στόλου παντός*. Isaacii Angeli l. 3: *στέλλει Ἰσαάκιος τὸν ἴδιον ἐξάδελφον Κωνσταντῖνον, ὃν καὶ δοῦκα τοῦ στόλου προυβάλετο*. Anna Comnena *μέγαν δοῦκα Ἰωάννην μετὰ στόλου μεγάλου* in Cyprum refert missum l. 8. Constantinum Dalassenum facta ad nomen allusione *θαλασσοκράτορα* a patre Alexio, novorum nominum et dignitatum auctore, *προκεχειρισμένον*, ac inferius *δοῦκα Κύπρου* nominatum. meminit etiam magni ducis Latinus Tyrius 20 11: *misit cum classe megalducas consanguineum suum*, et 22 11: *Alexius megalducas, qui classi erat praefectus*. iuncta corruptaque sunt haec verba, aiunt quidam: a quo, non edisserunt. certe non nisi a Tyrio scriptore barbare megalducas, *μεγάλος δοῦκας* vice, pronuntiante connexa. vox *μεγάλος* trivialis licet, prae *μέγας*, minus anomala est: fateor *δοῦκας*, vice *δούξ*, grammatico iure recentiore scribi.

p. 9 v. 5. Protostrator] mendose codices nonnulli *πρωτοστάτωρ*. Nicetas existimat *protostratorem* esse Latinorum *mareschalcum:* ita enim in Balduino de Gofredo loquens: *μαρέσχαλκος ἦν ἀξίωμα ὁ ἀνήρ, δηλοῖ δὲ καθ' Ἕλληνας ἡ φωνὴ τὸν πρωτοστράτωρα* (ita scribendum, si Latinam quantitatem spectes: occurrit tamen crebro per o, *πρωτοστράτορα*). Ioannes Curopalata in Theophilo vocat *τῶν ἱπποκόμων πρῶτον*, quia illis praeerat. etiam simplex *στράτωρ* usurpant. Suidas: *στράτωρ εἶδος ἀξιώματος*. in donatione Constantini: *στράτωρος ὀφφίκιον ἐποιήσαμεν*.

p. 9 v. 5. stratorum erat equum freno tenere et conscendenti magistratui opem ferre. Spartianus in Caracalla: *cum illum in equum strator eius levaret.* Paulus Diaconus de gestis Langobard.: *equus quamvis hinc inde a stratoribus, verberibus caesus, non poterat elevari.* *ἱπποκόμους* eos dixere veteres Graeci: *εὐθὺς οὖν καλεσάμενος τοὺς ἱπποκόμους καὶ τοῦ ἵππου ἐπιβὰς τῆς πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς φερούσης πορείας ἥψατο.* *στράτωρας* recentiores. Theophanes: *μετὰ σπαθαρίων καὶ στρατώρων τινῶν καὶ ἑτέρων βασιλικῶν ἀνθρώπων.* eorum primus *πρωτοστράτωρ*. Cedrenus iu Theophilo: *Μιχαὴλ ἱπποκόμων ὁ πρῶτος γενόμενος· πρωτοστράτωρα τοῦτον φασί.* eadem fere Curopalata apud Meursium. Theophanes in Michaele Theophili filio: *τοῖς οἰκείοις ἱπποκόμοις Βασίλειον ἐπέστησε· πρωτοστράτωρα τοῦτον οἶδεν ὀνομάζειν ἡ διάλεκτος κοινή.* eadem ad verbum ex Theophane Zonaras Ann. 3. alio nomine *ἱπποκόμων στρατεύοντα* vocavit Cedrenus in Michaele Rancabe, *κόμητα τοῦ ἱπποστασίου* in Isauro Leone. *δομέστικον* quoque *τῶν στρατώρων* dixit in Iustiniano 2 Theophanes: ibidemque *πρωτοστράτωρα τοῦ ὀψικίου* memorat, alium tamen a regio, comitatus nempe *ὀψικίου* vocati, stratorum primum. magnum quoque scripsit Phranzes; at ubi decrescebat imperium. acies protostratorem saepius legimus duxisse apud Cedrenum Zonaram Gregoram et alios. senatoria dignitate claruisse discimus ex Cantacuzeni 1 15: *πρὸς θύραις ταῖς σαῖς ἐφεστήκασι τῶν τῆς συγκλήτου τινές.* illi domesticus et protostrator erant.

p. 9 v. 6. Magnus stratopedarcha] Graecum nomen et hic et alibi libenter retineo, quia vix suppetunt Latina, quae talium vocum vim satis exprimant.

Ὁ μέγας στρατοπεδάρχης] is non alius quam tribunus, qui militum causas definit, crimina etiam leviter castigat flagellisque caedi iubet, et absente exercitus praefecto in milites animadvertit, vigiliarum et profectionis tesseram dat. *si miles crimen aliquod admiserit*, ait Vegetius 22 9, *auctoritate praefecti exercitus a tribuno deputatur ad poenam. arma militum, vestes, equi, annona ad curam eius pertinent. disciplinae ius et severitas exercitus, non solum peditum sed etiam equitum legionariorum, praecepto eius quotidie curatur: ipse autem custos et diligens et sobrius legionem sibi creditam assiduis operibus ad omnem devotionem reformat et industriam, sciens ad praefecti laudem subiectorum redundare virtutem.* *στρατοπεδάρχην* vero tribunum esse declarat Theophanes in Ioviano, quem eundem *τριβοῦνον*, deinde *στρατοπεδάρχην*, mox *χιλίαρχον* appellat. ultima quoque voce hoc officium eius explicat Cedrenus; quem domesticorum praefectum Marcellinus, eorundem primicerium scribit Hieronymus in Chronico. *στρατοπεδάρχην* castrorum curam gessisse ex nomine scribunt alii, quibus assentior; id enim quoque muneris praestitit. auctoritatem et alia ad caput quintum proferam. Eumathium, ut Cyprum recuperatam tueretur, stratopedarcham ab Alexio creatum refert Anna filia l. 8: *δεῖν ἔγνω Ἀλέξιος τὰ κατὰ τὴν Κύπρον ἀσφαλίσασθαι, καὶ τὸν Φιλοκάλην Εὐμάθιον τὴν ταύτης ἀναθέμενος φρουρὰν στρατοπεδάρχην προεχειρίσατο, ναῦς πολεμικὰς δεδωκὼς αὐτῷ καὶ ἱππότας, ἐφ' ᾧ τὰ κατὰ τὴν Κύπρον διά τε θαλάσσης καὶ ἠπείρου ἀσφαλίζεσθαι.* explicat Logotheta *στρατοπεδάρχην* voce Turcica iam Graecis satis familiari *πελάρπακιν:* Leunclavius Peclarpax ait esse Begler-beg, quem exponit *praetorem*, *praesidem*, et tandem *supremum castrorum principem;* additque vocem Graecam *στρατοπεδάρχην*. magnum hunc stratopedarcham quattuor minoribus praefuisse scribit Meursius: at non magnus semper qui aliis praeest, sed qui officio praestat.

p. 9 v. 7. Magnus primicerius] de primiceriis iam egi l. 1 c. 2.

illud hic observa, olim Boeotiae et Thebarum principem *magni primicerii* nomen tulisse, teste Gregora l. 7, qui addit hunc ipsum principem posteris temporibus pro *magno primicerio* *μέγαν κύριον* appellatum esse, *a prima syllaba occasione sumpta*, a prima nimirum syllaba vocabuli *κηρίου* amputatis compendii gratia, ut vulgus solet, ex vocabulo *primicerii* duabus prioribus syllabis. ex quo colligas iam tum *η* et *υ* eodem sono, instar iota, prolata fuisse: alioqui duas illas voculas *κήριος* et *κύριος* vulgi consuetudo non confudisset.

Si primicerius ex Suida *πρῶτος τάξεως τῆς τυχούσης*, ex Heraclio in Novell. l. 2 Iuris GR *ἐν ἑκάστῳ τάγματι πρῶτος*, ut inter cantores, de quibus superiori cap., inter advocatos, de quibus Ius GR p. 225, prior est *primicerius*, an ita hic magnus inter varios imperii primicerios ut cunctis imperet? affirmat, ut nuper de stratopedarcha, Meursius. at cum alius sit in aula primicerius (*πριμμικήριος* enim *τῆς αὐλῆς* legitur frequentius in sequentibus), ideo *magnus* hic, quia illi ceterisque praeeminet; et ea causa *primicerius*, quod, ut infra scribit auctor, sit *εἰς τὸ φοσσάτον κεφαλὴ τῆς βασιλικῆς συντάξεως*, *in exercitu imperatorii comitatus seu ministerii princeps;* qui vulgo aulici ministerii cum potestate curator, *le grand maistre.* favet voci data a Gregora interpretatio 7 8: *primicerium* enim quasi primum *κύριον*, et aptius *μέγαν κύριον* vertit. *καὶ μὲν δὴ ἔστιν ἃ τῶν τοιούτων παραφθοράν τινα τῷ μακρῷ χρόνῳ παθόντα ἀμυδρῶς πως ὑπεμφαίνουσι τὴν ἀλήθειαν. τὸν γάρ τοι τῆς Βοιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν ἀρχηγόν, ἀντὶ μεγάλου πριμμικηρίου, μεγάλον κύριον ὀνομάζουσι νῦν, εἰς τοῦτο παρενεχθέντες ἐκ τοῦ παρενεχθῆναι τὴν πρώτην συλλαβήν.* quod vero praemittit Boeotiae principem iam a Constantino primicerii nomen adeptum, nullam apud me fidem meretur.

p. 9 v. 8. Magnus contostaulus, comes stabuli, Gallis *conestable.* nomen conflatum ex *contos* seu *conto* comes, et *staulos* stabulum. Cantacuzenus 1 40: *comperiunt principem Sabaudiae, quem Latinorum lingua conton vocat;* quia ea aetate princeps iste necdum erat dux sed comes. Synodus Florentina: *ἐκαθέζοντο δὲ καβαλλάριοί τε καὶ μαρκέσιοι, κόντοι καὶ δουκάδες.* est etiam recentioribus Graecis *κοντόν* *breve*, *curtum*, *kurz*, *parvum*; unde *contacium* sacri odarii genus. Cedrenus scribit quendam appellatum esse *κοντολέοντα* et alium *κοντοστέφανον* ob parvitatem, quasi *parvum leonem* et *parvum Stephanum.* est etiam *κοντὰ πλησίον*, *prope.* *σταῦλον* seu *σταῦλος* ex Latino *stabulum* detortum: nam extrita unica literula *b* habes *staulum.* hinc etiam Germanis est *stall*, *stallung*, *einstallieren*, quod barbaris *installare*, *stallum* seu stationem assignare. nec mireris si talium origo a vocabulo *stabulum* repetatur, cum eadem vox contostaulo nomen tribuat, et quidem honorificum; hodieque *die stallmeister*, magistri stabuli, magno loco sunt in aulis principum. scribitur etiam *κονσταῦλος*, sed rectius est prius illud. habebant quoque veteres Franci comitem stabuli, ut videre est in epist. 8 Hincmari c. 16; quem vulgus corrupte appellabat constabulum, ut est apud Reginonem l. 2. et apud Tyrium passim legere est *constabularius.* habes et simplex *stabularius* apud Anonymum 8 6 de bello sacro: *Conradus Henrici III stabularius.*

Habuerunt Romani *comites stabuli imperatorii*, de quibus Paulus Diaconus l. 17 et L. 29 c. Theodos. de Annona et Tributis l. 11. Graeci pariter etiam vocibus consoni Badurium Iustini fratrem *κόμητα τῶν βασιλικῶν σταύλων*, aliumque anonymum eadem appellatione insignitum apud Theophanem et Leonem Grammaticum in Theophilo iactant. ab iis vetusti Franci regiorum stabulorum comites *connestables*, Graeci recentiores suos *κονεσταύλους κονοσταύλους* vel *κοντοσταύλους* deducunt; hos tamen ab istis. rem paucis aperio. comites neoterici *κόντους* (ne *κοντούς*, hoc est *breves*, dixeris) appellant, ut Nicetas in Andronico l. 1: *οὐκοῦν τοῖς στρατηγοῖς ὀπτανόμενος, οὓς κόντους εἴπῃ τις ἂν Λατίνῃ διαλέκτῳ χρώμενος*. *stabula σταῦλα* vel *σταύλους*. Moschopulus: *ἱππῶνες ἱπποστάσεις, σταῦλοι*. ex utroque nullo negotio *κοντοσταῦλος* creatur. ex Gallico *connestable* deduxisti, inquies. dictum volo. Franci namque, ut Christianorum bono nati, ea qua gaudent in exteras regiones excurrendi licentia, frequentius a Graecis, fidem in Saracenos propugnaturi, stipendia promerebantur (ut Ruselius ille qui quadringentis Francis apud Curopalatem et Annam Comnenam adiunctus Graecorum exercitum ducebat), ducemque suum nonnisi appellatione apud suos colenda dictum voluerunt. quae vero *stabuli comite*, vulgo *constabulario*, honoratior esse potuit aut sibi decentior, *τοῦ connestable?* en ut ad hanc vocem velut in fontem Graeci referant suos *κοντοσταύλους*, inter quos Gregoras et Chalcondyles *κονοσταύλους* pronuntiant. dictionem tamen apud auctores Alexio Comneno superiores, nec dignitatem eo priorem reperias: at de comite stabuli vel contostaulo ceu Francorum duce testatur auctor c. 5.

p. 9 v. 9. Magnus logotheta] quid sit logotheta, iam l. 1 c. 6 explicavimus. et quamvis Nicetas dicat esse eum qui Latinis sit cancellarius, tamen id ubique locum habere non potest. quis enim logothetam *ἀγελῶν*, *pecuariae* seu *gregum*, vocet cancellarium, ut et logothetam *τοῦ δρόμου*, *cursus?*

ibid. *λογοθέτην* a Cyrillo et a Chrysostomo de Poenit. ac primum a Cedreno in Anastasio memoratum, verum in alio quam qui per tractatur sensu reperio: praesens enim est non qui aerarii, sed qui publici regiminis *rationes ponit*. magnus namque logotheta cum imperatore communis boni rationem habet, res unde reipublicae commodum et simul principis thesaurus augescit administrat, et denique cunctis providet. de illo Gregoras, ubi de Muzalone, 6 2: *ἦν ὁ Μουζαλὼν* (*λογοθέτης*) *τῷ βασιλεῖ παραδυναστεύων τότε, καὶ τοῖς βασιλικοῖς καὶ δημοσίοις μεσιτεύων πράγμασι, καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως μεγίστην καρπούμενος τὴν αἰδῶ διά τε σοφίαν καὶ γῆρας μακρὰν καὶ ποικίλην ἐμπειρίαν πραγμάτων μετὰ φρονήσεως ἔχων.* Nicetas ubi de Hagiotheodorite, in Manuele l. 1: *μελεδωνὸν δὲ μεσεύοντα καὶ τῶν οἰκείων ὑποδρηστῆρα διαταγμάτων τὸν Ἁγιοθεωδορίτην τίθησιν Ἰωάννην. καὶ ἦν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως ἀεὶ ὀπτανόμενος, καὶ τὰ τούτου ἐντάλματα ὅσα καὶ ἐμφάσεις ἐκ κρείττονος μοίρας δεχόμενος.* Curopalates in Michaele Parapinacio: *εἰς τὴν τῶν κοινῶν διοίκησιν καταστησάμενος, λογοθέτην αὐτὸν προβαλόμενος.* is non absimilis summo regii publicique iuris administro, quem supremum cancellarium Graeco Niceta teste vocamus: *ὁ μὲν τὸν οἰκεῖον, ὡς ἡ Λατίνων βούλεται φωνή, καγκελλάριον*, ita scribit eiusdem Manuelis l. 7, *ὡς δ' Ἕλληνες εἴποιεν λογοθέτην* (*ἦν δὲ οὗτος ὁ Μαγέντζης ἐπίσκοπος*) *ἔπεμψεν.* fax alia, qua vox illustretur, mihi superflua est. animadverte modo logothetam prius fuisse qui publici aerarii quaestor vocatur; de quo sensu nos infra, ubi logothetam *τοῦ γενικοῦ* exponemus. *μέγαν* hunc *λογοθέτην* ante Alexii tempora vix auditum scio: *διοικητοῦ* vocem eius munus apud antiquos significasse fa-

teor; ac tandem eum ab imperatore his verbis institutum "*tu magnus logotheta esto;*" quae sibi dicta Phranzes asserit, quamvis clam ita creatus pro more officii imperatorem venerari ac publice adorare vetitus fuerit. caeterum an hic *μέγας λογοθέτης* idem sit qui *τῶν σεκρέτων* et amplissimi senatus caput, mihi pene indubium: ubi enim huius mentio, de illo altum fit silentium, ac cum magnus ille personat, alius secrete latitat: an non ideo quia binominem diversis temporibus se fecit haec dignitas? certe scrupulum omnem a terenda sententiae huiusmodi semita Nicetas amovet in librorum titulo quo se *λογοθέτην τῶν σεκρέτων καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων*, secreti logothetam et iudiciis praepositum, et in Murzuphlo, *ἐπὶ τοῦ ἄκρου στῆσαι τῆς συγκλήτου βατῆρος καὶ ἐν τοῖς σεκρέτοις λογοθετῆσαι*, in summo senatus solio consedisse et in secretis iudiciorum rationem supremam habuisse affirmat: at quid hoc aliud quam magnum logothetam egisse? logothetam insuper et urbis praefectum iubet Anastasius, referente Cedreno in eius vita, conscenso ambone Acephalorum haeresim proclamare: quid hoc aliud quam senatus praesidem populique rebus praepositum eidem voluisse favere et auctoritate publica confirmare? logothetam secreti Annae Comnenae l. 3, et apud Nicetam statim sub historiae limine, et in Isaacii Angeli l. 3 lego, magnum logothetam apud Nicephorum Gregoram et eo posteriores, logothetam nude sumptum vel *τοῦ γενικοῦ* addito apud omnes Niceta scriptore superiores.

p. 9 v. 10. Protosebastus *primaugustus*, ut Wolfius vertere amabat. Rogerus in Annalibus Anglicanis: *qui vocabatur Graece protosebastos, Latine comes palatinus.* protosebasti dignitas dicitur hic ordine decima tertia; et ita est in nostro indice: in catalogo Iuris Graecorum l. 2 decimum quartum locum obtinet. in nostro magnus domesticus quartus est, in illo septimus.

Ὁ πρωτοσέβαστος] inauditum ante Alexii Comneni tempus nomen; ac ubi eum sebastocratoros et panhypersebasti commentum Anna filia narrat l. 3, ibi generum Taronitem protosebasti et protovestiarii dignitate auctum, Adrianum vero fratrem protosebastum clarissimum vocatum, refert: *ὁ Ἀδριανὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ κρατοῦντος πρωτοσέβαστος ἀξιοῦται περιφανέστατος.* mox absque medio subdit: *τούτων δὲ τῶν ἀξιωμάτων τὴν καινοτομίαν ὁ ἐμὸς πατὴρ προσεξεύρατο.* alios protosebastos protovestiarii dignitate coniuncta Nicetas Gregoras Cantacuzenus recensent. ad Alexium et Annam redeo. ipsa ubi Venetos bellorum socios donis et honorum cumulis a patre compensatos narrat, ipsum reipublicae ducem protosebastorum dignitate et stipendiis, patriarcham vero pervenerandi appellatione, collato non illiberali donativo, cohonestatum scribit. verba eius sunt: *ὃς διὰ πολλῶν τούτους ἀμειψάμενος δωρεῶν καὶ τιμῆς καὶ αὐτὸν τὸν δοῦκα Βενετίας τῷ τῶν πρωτοσεβάστων ἀξιώματι μετὰ τῆς ῥόγας ἐτίμησεν, ὑπέρτιμον δὲ καὶ τὸν πατριάρχην αὐτῶν ἠξίωσε μετὰ τῆς ἀλόγου ῥόγας.* nusquam tamen erat *ἄλογος ῥόγα*, nec in rationem militabat, cum Venetos, ut sui patriarchae sustentarent inopiam, pauco retro tempore, anno videlicet 1073, Gregorius septimus pontifex Romanus literis fuisset hortatus, de quibus Baronius illo anno num. 51. protosebasti pileus erat viridis, ut c. 4 legemus, viridisque liquor ei proprius, quo, sicut imperator rubro, subsignandi potestatem nactus est. Nicetas de Alexio protosebasto in Alexio Manuelis filio: *δόγμα ἐκ βασιλέως ἐξήνεγκε, μὴ ἄλλως εὐπαράδεκτα οἴεσθαι ὅσα ἡ βασιλικὴ χεὶρ ὑποσημαίνεται γράμματα, εἰ μὴ πρότερον ὀφθεῖεν τῷ Ἀλεξίῳ, καὶ οὕτω τὴν δεξιὰν τῷ βατραχείῳ ἐπιδοὺς χρώματι τὴν τοῦ ἐρυθροῦ ἐπισημασίαν βραβεύσειε.*

In nostro nullus est *ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων*, *summus philo-*

sophorum: at in altero 29 stationem obtinet. 86 locum tenent ῥαβδοῦ-
P 190 χοι. interpres vertit *lictores;* noster index rhabduchis caret. sunt et aliae diversitates, quas lector mutua utriusque catalogi collatione deprehendet.

p. 9 v. 11. Pincerna pocillator. scribitur etiam πικέρνης. in indice Iuris Graeco-Romani annotatur et approbatur lectio ista ὁ ἐπικέρνης. sed tueamur vulgatam: alioqui paulo post exsurget qui divisim legat ὁ ἐπὶ κέρνης.

ibid. pincerna Latinis dictio cognita, ex qua, ut rentur quidem, Graecobarbara πιγκέρνης: at si mihi fidem non omnino dempseris, ipsa πικέρνης germane Graeca est, quasi ἐπὶ κέρνης, *poculis praefectus.* scis verbum κεράννυμι vini temperandi vel miscendi significantiam adeptum, cuius vice κερνῶ profert vulgus; ab eo κέρνη *pocillatio et praebendi calicis ministerium*, ac ὁ ἐπὶ κέρνης *pocillationi sive poculis praepositus*: exinde duabus in unam contractis dictionibus fit per aphaeresim πικέρνης, ex affinitate ad Latinum pincernam etiam πιγκέρνης vocatus, qui Cedreno in Theophilo οἰνοχοῶν, Nicetae l. 1 Alexii κυλικιφόρος, l. 1 Andronici ὁ ἐπὶ κεράσματος (*vinum* κρασί sive κρασίον hodie dicunt), et Manassi denique ὁ ἐπὶ κέρνης scriptus. ita me deus amet, vates fuit Gretserus: his enim madida adhuc charta vix exaratis characteribus in eo primum legi "*paulo post exsurget qui divisim legat* ο ἐπὶ κέρνης."

ib. v. 12. Curopalata] nomen, ut videtur, a *cura palatii* formatum. Evagrius 5 1: τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς ἐμπεπιστευμένος, ὃν κουροπαλάτην ἡ Ῥωμαίων λέγει φωνή. quem descripsit Corippus laud. Iust. 1 185 et lib. 2 282. Latini nomen curopalatae varie depravant: hinc apud Luitprandum in legatione est *Leonis coropalati*, et apud Leonem Ostiensem *coroplasi.* κουροπαλάτισσα uxor curopalatae, et κουροπαλατίκιον munus seu dignitas curopalatae; qua insigniebantur etiam absentes, et quibus Cpolis nec visa nec fortean videnda. exempla invenies in libello Constantini Porphyrogeniti de administrando Imperio.

De Curopalata passim Codinus in suo libello; quem olim officium habuisse ait, sed ignotum, *nunc vero*, hoc est tempore Codini, *nullum.* Alemannus ad p. 28 Procopii duplicem Curopalatam statuit, alterum qui sub se habebat praetorianos milites, quorum plures ordines, *domestici*, *protectores*, *silentiarii*, de quibus Procopius p. 108. ex his alii in atrio et vestibulo regiae versabantur, alii pro cubiculis desidebant et excubias agebant diu noctuque: hi σωματοφύλακες, Latine excubitores vocabantur, illi φύλακες τοῦ παλατίου, custodes palatii, praetorii milites seu praetoriani, aulae vel aulici milites. praefectum his ordinibus *comitem praetorianorum* seu *excubitorum* appellat Iornandes, Procopius *principem custodum palatii*, Corippus de laud. Iust. Min. 2 285 *curam palatii.* alter curopalata erat praepositus fabricae palatii, de quo Cassiodorus libro 7 Var. epist. 5, cuius magnam dignitatem fuisse credit Meursius in Glossario, *quod ante regem Theodoricum auream virgam gestans primus incederet. at Cassiodorus:* primus, *inquit*, inter obsequia numerosa, *hoc est non inter*

singulares et primarios viros, patricios senatores et Consulares. aurea vero virga est, quam Codinus δικανίκιον appellat, inferioribus etiam ordinibus concessa honoris ergo, idque ex eodem Cassiodori loco colligere est. plures aliquando erant Cpoli hac dignitate conspicui. Cedrenus: *μετὰ δὲ τὸν θάνατον Ἰουστινιανοῦ ἐκράτησεν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰουστῖνος ὁ ἀπὸ κουροπαλάτων.* et apud Ioannem Curopalatam in Isaacio Comneno: *Ἰωάννην δὲ τὸν ἀδελφὸν καὶ Κατακαλὼν τὸν κεκαυμένον Κουροπαλάτας καὶ ἀμφοτέροις τιμᾷ.* nec Cpolitani tantum, sed et exteri hac dignitate honestabantur, maxime Iberes, ut constat ex Constantino imperatore lib. de administrando Imperio c. 45 et 46.

Cpolitanum palatium ita describit Luitprandus Ticinensis l. 5 rerum per Europam gestarum: *Cpolitanum palatium non pulchritudine solum verum etiam fortitudine omnibus, quas unquam viderim, munitionibus praestat; quod etiam iugi militum stipatione non minima observatur. moris itaque et hoc post matutinum diluculum mox omnibus patere, post tertiam vero diei horam, emissis omnibus dato signo, quod est* MIS, *usque in horam nonam cunctis aditum prohibere.* Sed quale hoc signum MIS? an *missa* vel *missio?* quod est *ilicet?* at quid haec Latina apud Graecos? an *misa?* nam posterioribus Graecis haec dictio usurpata fuit. vide Meursium v. *Μίσα.*

Vox in Graeciam serius invecta, a Latinis primum inventa, *cura palatii*, qua is magistratus intelligitur qui *palatii curam* agit et *curator palatii* nuncupatur in nonnullis editionibus cod. Theod. de Comit. et Trib. Scholar. l. 6. eundemque reor quem Theophanes in Mauricio celebrat *κουράτωρα τῶν βασιλικῶν οἴκων*, ad cuius dignitatem ut imperatoriae proximam summos viros vel aspirasse vel evectos fuisse memorant historiae. Iustiniani nepos Iustinus *κουροπαλάτης*, ita scribit Theophanes, *ex cura palatii* (dictio Marcellino propria) conscendit imperium. Leo nuncupatus Isaurus Artabasdum data in coniugem filia curopalatem fecit, ex eodem Theophane, qui Mauricium quoque nepotem Domentiolum eo titulo refert auxisse. hunc honorem Domentiolo fratri contulit Phocas, ut Cedrenus in eius vita, et pariter germano Theodoro Heraclius, ut Nicephorus in Breviario. Michael S. Ignatii pater ex curopalate factus est imperator. Bardas Ignatio infensus, summam ambiens potestatem, curopalates primum, tum Caesar est salutatus. de eius insignibus et ministeriis suo loco: plura et diversa reperies apud Meursium, Gretserum, Bulengerum, Fabrotum in Cedreni Glossario, Dempsterum de Antiq. Rom. 1 4, Savarum in Sidonii Apollinaris carmen 23.

p. 9 v. 13. *ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης*] Iunius *accubitor fundae.* in catalogo Iuris Graeco-Romani *ὁ παρακοιμώμενος τῆς μεγάλης σφενδόνης*: interpres *accubitor magnae palae.* ego versione mea rem ipsam explicare studui, cum nihil suppetat quod Graeca apte exprimat. nam *παρακοιμώμενος* iste erat sigillifer seu custos annuli imperatorii, quo literae obsignabantur; qui annulus per partem suam, nempe per *σφενδόνην* seu *palam*, significatur: pars enim haec servit signaturae, ut sic loquar.

Annulos signatorios sive sigilla in annulis adhuc postremis saeculis imperatores gestasse declarat Nicetas tum in Ioanne Comneno sta-

tim sub historiae suae limine, quo ipse εἴσεισι τὸν κοιτῶνα τὸν πατρικόν, καὶ προσπεσὼν ὡς δῆθεν θρηνήσων ὑφαιρεῖται λάθρα τῆς ἐκείνου χειρὸς τὸν σφραγιστῆρα δακτύλιον: tum in Alexio laudati Ioannis nepote ad calcem, ubi eo crudeliter obtruncato auris abscissa subula perforatur, traiectoque filo et apposita cera Andronici tyrannidem invadentis annulo signatur: τιτρᾶται ὀβελίσκῳ τὸ οὖς, καὶ κρόκης ἐξαφθείσης κηρὸς περιπλασθεὶς τῷ Ἀνδρονίκου σφραγιστηρίῳ ἐνσημαίνεται δακτυλίῳ. annulus ille et quodvis aliud sigillum σφενδόνης nomen accepit. σφενδόνη, inquit Suidas, ἡ τοῦ δακτυλίου περιφέρεια, καὶ ἡ εἰς λίθον ἐπιβολὴν ἐπιτηδεία χρῆσις. illius annuli et cuiuslibet alterius regii sigilli custos fores eius in quo reponitur loci observat, ad illas sedet, moratur, vigilat, et pro excubitorum more etiam somnum capit, παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης, *regiae signaturae antistes, sacri cerarii exarchus, garde des seaux de l'empire.*

p. 9 v. 14. Praefectus seu accubitor cubiculi] aliqui addunt *sacri*, utpote imperatorii. hodie in aulis vocantur *kammerherrn, camerarii*, aureis clavibus conspicui.

ibid. exponit Constantinus Manasses παράκοιτον καὶ φύλακα τῆς βασιλείου κλίνης, sub cuius dispositione erant πρόκοιτοι καὶ προφύλακες, de quibus Nicetas, qui ante fores excubabant et imperatorem custodiebant. οἱ μὲν γὰρ σωματοφύλακες καὶ δορυφόροι ἄποθέν που τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος νυκτὸς κατηύναζον, ait ille in Andronico l. 2. ergo isti propius, ad fores nimirum principis ac iuxta cubiculum, qui hac de causa κοιτωνῖται a Leone Grammatico et πρόκοιτοι a Zonara dicuntur in Theophili vita, a Niceta in Ioanne Comneno οἰκίδιοι καὶ πρόκοιτοι, a Theophane in Iustiniano κουβικουλάριοι καὶ σπαθάριοι: armati quippe spathis sacrum cubiculum observabant. eam ob rem somnio, quod interitus fuit oraculum, exterritus Mauricius apud Theophanem διυπνισθεὶς ἐκάλεσε τὸν παρακοιμώμενον αὐτοῦ, ut qui dormienti principi iuxta nomen excubias agens accubaret.

ib. v. 15. Logotheta aerarii generalis] ita vertit Glossarium Graecobarbarum secutus Iunius, *logotheta publicae rei.* longe aptius quam interpres Ioannis Curopalatae historici, cui Nicephorus ὁ ἀπὸ γενικῶν est *Nicephorus a Genicis.* interpres Iuris GR *curatorem genici* indigitat. Wolfius vertit *generalem*, absolute, et *generalem logothetam*, quia Zonaras in imperio Irenes et Constantini filii Nicephorum γενικὸν λογοθέτην appellat. Theodori Metochitae maximus encomiastes est Nicephorus Gregoras in sua historia, praecipue l. 7, non procul a fine. hic Metochites etiam huius logothetae munere functus est.

ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ] lucem sibi mutuam accendunt hae voces. Γενικόν locus est Cpoli, quo ius tributorum subditi exsolvunt et negotiatores vectigalia pensant, quem Zonaras periphrastικῶς τὰ ἀρχεῖα τοὺς φορολόγους λογοπρακτοῦντα scripsit in Constantino Duca; de quo Cedrenus in Basilio: καὶ εἰς τὸ λεγόμενον Γενικὸν κατιὼν τοὺς εἰσπραττομένους ἐσκόπει παρὰ τοῦ δημοσίου, μή πού τις ἀδίκως εἰσπράττοιτο, καὶ οὕτως τοῖς ἀδικουμένοις ἐπήμυνε. *et descendens ad Genicum, aerarii sedem, eos qui ab aerarii ministris vectigalia exigerentur, ne quis quid iniuste persolveret, speculabatur, ac ita iniuriam passis opitulabatur.* γενικός exinde portorii vectigaliumque *exactor* est, ut aiunt, *generalis.* Suidas v. Γενικός: Ἀναστάσιος βασιλεὺς Ῥωμαίων αἰσθόμενος στολὴν Σαρακηνῶν ἔρχεσθαι κατὰ τῆς πόλεως, Ἰωάννην

ἐφίστησιν ἡγεμόνα τοῦ πολέμου, διάκονον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ λογιστὴν τῶν φόρων, ὃν Γενικὸν καλοῦσιν. Cedrenus quoque Nicephorum exgenicum, *ἀπὸ γενικοῦ*, vel ut scribit Curopalates *ἀπὸ γενικῶν*, imperatorem factum testatur in historiae limine: hinc ipse audivit *γενικὸς λογοθέτης*, qualem Theodotum quoque iniquissimum monachum reperies apud Theophanem et Cedrenum in Iustiniano posteriore. iam quo constet logothetam hunc a cancellario longe diversum, nec eius aut similis alterius munere fuisse implicitum, sed summam aerarii praefecturam gessisse, observo *λόγον computum, ratiocinia, rationem, fiscum*, aeque ac alia referre; qua de causa dixit Theophanes in Copronymo: *τὰ δὲ λεγόμενα πατριμώνια τῶν ἐν Ῥώμῃ ναῶν τῶν ἁγίων καὶ κορυφαίων ἀποστόλων, τὰ ἔκπαλαι τελούμενα τάλαντα τρία ἥμισυ, τῷ δημοσίῳ λόγῳ τελεῖσθαι προσέταξεν, publico aerario pendi, in fiscum referri, publicis rationibus accenseri iussit. λογοθέτης, ἀπὸ τοῦ λόγου*, publicas rationes componit, quo pacto Cyrillus *τελωνάρχαις* et *πρακτοψηφισταῖς λογοθέτας* annumerat, et *λογοθετῆσαι rationem reddere, ratiocinia instituere* ex Photio reddidit Stephanus. eam ob rem rapax et iniquus logotheta Theodotus describitur a Theophane, *ἐπὶ τοὺς πλείστους τῆς πολιτείας ἄρχοντας καὶ ἐμφανεῖς ἄνδρας, οὐκ ἐκ τῶν διοικητῶν μόνων ἀλλὰ ἐκ τῶν τῆς πόλεως οἰκητόρων, εἰκῇ καὶ μάτην ἀπροφασίστως ἀπαιτήσεις καὶ ἐκταγὰς καὶ δημεύσεις ποιούμενος: a pluribus reipublicae proceribus illustribusque viris, non qui agros modo et rura sed et qui praecipuam imperii civitatem incolerent, indicta causa, nullo demerito, absque rationis praetextu pecunias exigere, multas eis imponere, bona publicata rapere.* apud eundem Nicephorum Phocas avaritiae rapacitatique deditus imperator *ἐκέλευσε Νικήτᾳ πατρικίῳ καὶ γενικῷ λογοθέτῃ τὰ δημόσια τέλη τῆς ἐκκλησίας καὶ μοναστηρίων ἀναβιβάσαι.* alius Nicephorus ipse logotheta, referente Curopalate ad historiae calcem, inquiritur ab adversariis *περὶ τῶν τῇ βασιλίδι διαφερόντων χρημάτων.* subdit: *οὐ τοσοῦτον ἔμελεν αὐτοῖς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν*, quam ut logothetam sibi infensum e medio tollerent; ad eum siquidem, ut hoc ex Theophane addamus cumuli gratia, pertinent *τὰ τοῦ γενικοῦ λογοθεσίου πράγματα generalium computorum negotia quaevis*, et ut idem inferius habet *δημόσιοι τῶν λογοθεσίων κώδικες, publici computorum libri, δημόσια χειροθέσια, publica ratiociniorum scrinia.* illi ministri ascribebantur *ἐκλήπτορες τῶν δημοσίων φόρων vectigalium receptores*, de quibus Theophanes in Iustiniano posteriore; *διοικηταί thesaurarii*, eidem et Paulo Diacono dicti in Leone Isauro; *ἐξισωταί pendendorum exaequatores*, quos memorat Cedrenus in Basilio et alii. ultimi inter generales logothetas Theodori Metochitae merita et honores, quem hic auctor memorat, reperies descripta Gregorae l. 7.

p. 9 v. 20. Protovestiarites] diversus hic a protovestiario, ut tum ex catalogis tum ex diversis officiis manifestum evadit.

ὁ πρωτοβεστιαρίτης] errant qui protovestiarium et protovestiaritem unum putant, quibus, sub non absimili penitus nomine, munus et ordo penitus diversa. *βεστιαρίτης cubicularius* est, cuius onus ut vestibus sibi a vestiario prolatis principem induat et exuat. indicat id *βεστήτορος vestitoris* dictio Latina, prioris vice posita: ubi enim scribit Cedrenus Iustiniani anno 22 *ἀπώλεσαν οἱ βεστιαρῖται τὸ στέμμα τοῦ βασιλέως*, Theophanes habet *ἀπώλεσαν οἱ βεστήτορες τὸ στέμμα τοῦ βασιλέως.* Euchologium: *ἐπαίρει τὸ χλαμύδιον ὁ πατριάρχης καὶ ἐπιδίδωσιν αὐτὸ τοῖς βεστίτορσιν* (ita scribit illud) *καὶ τὴν φίβλαν. πρωτοβεστιαρίτην* itaque *regii cubiculi magistrum*, sive *regiorum cubiculariorum principem* interpretabere; eumque opus *ἀδέσποτον* iam referendum *εἰς οἶκον βασιλέως πράττειν, in imperatoris cubiculo ministrare*, describit.

Qui sequuntur, domesticus mensae et praefectus mensae, satis noti sunt.

p. 9 v. 21. praefecturam ac primatum super eiusdem ordinis reliquos constat ex dictis superius domesticum sortiri. qua de causa domesticus mensae, et ut Gregoras 8 7 habet, ὁ τοῦ δομεστίκου τῆς τραπέζης τῆς βασιλικῆς σεμνυνόμενος ἐπικλήσει, censebitur is quem Pancirollus in notitiam Imperii Occidentis c. 44 castrensem sacri palatii vocat, qui mensam principis et totum palatium curat, quem nos *magnum hospitii magistrum*, regiae mensae structoribus praepositum ac in caeteros aulae regiae ministros ius exercentem, conspicimus.

p. 10 v. 1. ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης] qui τραπεζοποιός, mensae structorem ac dapiferum, τὸν τῆς πάσης περὶ συμπόσια παρασκευῆς ἐπιμελούμενον, ex Hesychio intelligimus; cuius officii titulo, iam a Constantini temporibus, Russiae principem in imperatoris palatio gavisum auctor est Gregoras l. 7. at certe unus est testis ubi ait: ὁ δὲ Ῥωσικὸς ἡγεμὼν τήν τε στάσιν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης παρὰ τοῦ μεγάλου κεκλήρωται Κωνσταντίνου.

P 191 p. 10 v. 2. Magnus pappias] pappias absolute pater, est idem quod πάπας seu πάππας. Palladius in Lausiaca Historia in Paulo Simplici: καὶ δύνοντος τοῦ ἡλίου λέγει αὐτῷ ὁ Ἀντώνιος, παπία (nam et simplici π scribitur) θέλεις φάγωμεν ἄρτον κλάσμα; hic nomen palatinae dignitatis est, de qua Codinus infra c. 5.

Abblandientium et balbutientium puerorum, patres et seniores appellantium, vox est παππίας. Eustathius in Iliados 5: κατὰ βρέφους προσφώνησιν καὶ κατὰ ἀναδιπλασιασμὸν λέγομεν πάπας καὶ παπίας, πάτερ nimirum vice. ille monachus apud Palladium in Lausiacis blande: παπία, θέλεις φάγωμεν ἄρτον κλάσμα; et ille alius: τί λυπεῖς καὶ ἀδημονεῖς, παπία; a privatis domibus et familiis aulae CP reddita familiaris vox fidum et seniorem significat ministrum, cuius custodiae palatium committeretur et integritati claves noctu traderentur asservandae. ita me monet Georgius Coresius in rescriptis; nec temere aut ignare: Constantini namque Manassis auctoritate fulcitur. πρὸς τὸν τῶν οἴκων φύλακα τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, παπίαν λέγομεν αὐτὸν κατὰ Ῥωμαίων γλῶσσαν. addit Coresius idem aulae clericis palatinisque ecclesiis fuisse praepositum, ac protopapae (archipresbyterum intellige) nonnunquam munere donatum. egregie: nam et pro huiusmodi sententia hae militant auctoritates. prima, Irenes devotae imperatricis in lecto duas imagines repperit impius coniux Leo Copronymi filius, ait Cedrenus, quas inquisitione facta εὗρεν ὅτι ὁ παπίας τοῦ παλατίου εἰσεκόμισεν αὐτάς, a clerico utique fidem et cultum imaginibus servante; altera, Leoni Armenio necem illaturi Michaelis Balbi socii, sacerdotum ornatibus assumptis simulataque religionis specie, simul cum palatinis clericis matutinas laudes in palatio decantaturis admissi sunt: τῇ νυκτὶ ὁπλισθέντες, ἔνδοθεν τὰ ξίφη φοροῦντες, τοῦ παπίου ἀνοίξαντος, ὡς οἱ ἱερεῖς, μετὰ φελωνίων εἰσῆλθον. papias itaque, ceu eos admittere solitus, ex eorum numero fuit unus. at cum papiae dignitate promoti (quod nefas ecclesiasticis, ut optime disserit Anna Comnena) acies eduxerint in hostes et frequenter cum eis manus conseruerint, frustra clero coniiciuntur allecti; quin a clero quoque alieni sacras imagines inferre et palatii portas clericis, non segnius quam ipsi, reserare potuerunt. clericus itaque sive fuerit seu etiam ecclesiastici ordinis exsors nonnunquam, claves palatii teste Leone Grammatico suae fidei commendatas tenuit. hoc eius verba declarant in Basilio Macedone: ὁ Ἀρτάβασδος εἰσδραμὼν πρὸς τὸν παπίαν καὶ ἄρας ἀπ' αὐτοῦ τὰς κλεῖς βιαίως ἤνοιξε τῷ Βασιλείῳ· καὶ γενό-

μενος ἔνδοθεν Βασίλειος ἦρε τὰς κλεῖς τοῦ παλατίου ἐπὶ χεῖρας, καὶ τῇ ἔωθεν Γρηγόριον τὸν ἐπιλεγόμενον τοῦ Φιλήμονος ἐποίησε παπίαν. eum in palatio habitasse, et facilem imperatori ad eius sedem accessum fuisse, narrat Cedrenus in Leone Armenio. caeterum pappiam vel papiam scribere, ne morarer in re nullius momenti, mihi semper pro variis auctoribus aut exemplaribus perinde fuit, ceu negotium in discrimen haud vocandum.

p. 10 v. 3. *ὁ ἔπαρχος*] *praefectus urbis.* Nicetas in Alexio 3 l. 3: *εἰς δ' ἔπαρχον τῆς βασιλίδος σχηματίζεται πόλεως.* Cedrenus in Theophilo: *ὁ ἔπαρχος ἐκ θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως γαληνότητος τὸ κρίνειν λαβὼν καὶ τοῖς πολιτικοῖς χρήσασθαι νόμοις:* ex quo *ἐπαρχικὸν βῆμα* apud Leonem Grammaticum. hoc eius munus latius alio loco prosequendum. circa nomen eius *ἀπὸ τοῦ ὑπάρχου* discrimen observat Blastares Elementi E. c. 15: *ὕπαρχοι δὲ λέγονται οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἐξάρχοντες, ἔπαρχος δὲ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.* hinc obscurior Cedreni locus in Iustino 2 lucem accipit, et eparchum hyparchum fieri intelligimus: *καὶ ὁ ἔπαρχος ἔφη τῷ βασιλεῖ "νῦν, δέσποτα, ὅπερ ὑπεσχόμην ἐτελείωσα." καὶ ὁ βασιλεὺς πατρίκιον αὐτὸν ἐποίησε καὶ ὕπαρχον μέχρι τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ,* quia nimirum provinciae vel urbis alterius praesidem officio non amovendum constituit. vel ne dignitatem eius qui praemium meruerat imminutam affirmem, *praetorio praefectum* eadem voce denotari asseram. Theophanes in Leone: *ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς ἐξετασθῆναι Ἰσοκάσιον παρὰ τῷ ὑπάρχῳ τῶν πραιτωρίων ἐν Κωνσταντινουπόλει.* in Iustino: *τὸν Ἀπίωνα πατρίκιον ἐποίησεν ὕπαρχον πραιτωρίων.* in Theodosio seniore: *τὸν ὕπαρχον ἐφόνευσαν.* Sozomenus hunc *ἡγούμενον τῶν τότε παρὰ τοῖς Ἰλλυριοῖς στρατιωτῶν* asserit: ego *praetorio Illyrici praefectum* commode interpretor: eius enim erat ludos Thessalonicensium populo, de quibus ibi sermo, exhibere. iterum Theophanes in Phoca: *Θεόδωρος ὕπαρχος τοῦ πραιτωρίου.* correctius tamen videtur scripsisse Simocatta 8 8: *ἔπαρχον τὴν ἡγεμονίαν τῶν φόρων τῆς ἑῴας πρό τινος καιροῦ ἀπό τινος καιροῦ ἀπειλήφει, ὃν ἔπαρχον πραιτωρίων ὀνομάζειν εἰώθασιν οἱ Ῥωμαῖοι. ὕπαρχον* demum pro urbis praefecto sumendum semel mihi apud Theophanem occurrisse non diffiteor, ubi de Phoca scripsit: *ἐπέτρεψεν Κώνσταν τὸν ὕπαρχον τῆς πόλεως.*

p. 10 v. 4. Magnus drungarius *τῆς βίγλης*] detortum ex Latino *vigilia. δρουγγάριος* qui etiam *δρουγγάρης, παρὰ τὸ δροῦγγος: drungus* globus militum; vox nec Latinis ignota. Vopiscus in Aureliano: *omnium gentium drungos usque ad quinquagenos homines in triumphum duxit.* ubi Casaubonus: *in tacticis Graecorum libris omnis adunatio militum appellatur δροῦγγος, sive plurium sive etiam paucissimorum: nam et tres aut quattuor drungum faciunt. inde est δρουγγιστὶ τάττεσθαι, quod Mauricius imperator libro 4 opponit τῇ μακρᾷ τάξει et continuae atque in longum porrectae aciei.* vide Rigaltium in Glossario v. *δροῦγγος.* Leunclavius *druncarium* vocat a *trunco, a baculo regiminis, bastone del reggimento,* magistratus insigni; nec pauciores milites mille nec plures 4000 suo *druncario* subiicit, in altero Onomastico, quod Historiae Musulmannicae adiunxit. verum haec exigui ponderis sunt, 1) quia *drungus* vox antiqua est, non nuper in recentiore Graecia nata, 2) quia recentiores Graeci virgam seu baculum eius qui magistratu bellico fungitur non vocant *druncum* sed *δικανίκιον* vel sceptrum, 3) quia reclamant tactici scriptores, Constantinus de Thematibus, Leo in suis Tacticis, Mauricius Strategic. 2 3,

Codinus noster et alii. hinc δρουγγιστὶ *globatim rottenweise.* quanquam ipsum quoque vocabulum *rott* pure Germanicum. Nicetas in Balduino Flandro: μοῖραν ἣν ῥοῦτταν ὠνόμαζον. Neubrigensis 2 27: *copias quas ruttas vocant.*

p. 10 v. 4. praefectum vigilum ab Augusto Romae institutum, qui 7 cohortibus per 14 regiones dispositis a nocturnis grassatoribus et subitis incendiis urbem tutarentur, ex Suetonio et Dione demonstrat Dempsterus Ant. Rom. 7 34. hic cognoscebat de incendiariis, furibus, receptatoribus et aliis per vias et domos admissis flagitiis, nisi forte quam atrocia famosaque forent, ut ad urbis praefectum deferrentur, de quibus Pancirollus in Notitiam Orientis c. 27. officii huiusmodi tribunal Cpoli fuisse δρουγγαρικὸν δικαστήριον vocatum ex Alexii Comneni Nov. Iuris GR tom. 2 coniicio. aliae vigiliae erant in castris, de quibus Dempsterus idem 10 13, quarum appellatio profertur a Graecis βίγλα, Graece magis a Simocatta σκοπή, κατασκοπή, ἐπισκοπή. praefectus, ὃς τῆς ἐπισκοπῆς τὰς φρουρὰς ἐγχειρίζεται, eidem Simocattae 1 9, praefectus, inquam, earum δρουγγάριος, quod ex militum drungo sive turma (δροῦγγος enim turma est) conflarentur. de eius ministerio auctor in sequentibus: de nomine docte fuseque Rigaltius, Meursius, Gretserus, Bullengerus, Fabrotus in Cedrenum, et alii. officium antiquum et notum: circa Copronymi tempora nomen vulgare primo scriptum in Theophane reperio.

CAPUT III.

p. 10 v. 5. Magnus hetaeriarcha] apud Tyrium 21 16 *megaltriarcha.* emendat Glossarium *magaetaeriarcha.* forte nulla emendatione opus est, quia Tyrius forsan ex communi consuetudine vulgi hoc nomen extulit et in historiam intulit. notum est autem a vulgo longe aliter haec talia proferri solere quam proferantur vel scribantur a doctis. et nupera etiam Tyrii editio a viro valde docto curata vulgatam lectionem retinet. Codinus dicit eum *hetaeriarcham* dictum, quod ἑταίρους, *socios et amicos*, Romano imperio pararet, susceptis etiam profugis. alii ab *hetaeria*, militari cohorte, eum hoc nomen accepisse autumant; cuius cohortis mentio apud Ioannem Curopalatam in Michaele Rancabe, et duplex erat, maior et minor: illius dux et praefectus magnus hetaeriarcha dictus, huius absolute hetaeriarcha. consule Glossarium.

Gotthos belli socios Constantinum sibi adiunxisse ac *foederatos* vocitasse scribit Iornandes; renovato deinde cum iis foedere ad sua usque tempora perseverasse eorum agmina subiungit. erant foederatorum sociae illae turmae in Tiberii secundi castris: ἀγοράσας γὰρ σώματα ἐθνικῶν κατέστησε στράτευμα εἰς ὄνομα ἴδιον, ἀμφιάσας καὶ καθοπλίσας αὐτούς, χιλιάδας δεκαπέντε, δεδωκὼς αὐτοῖς καὶ στρατηγὸν Μαυρίκιον τὸν κόμητα τῶν φοιδεράτων. haec ferme ad verbum ex Theophane Cedrenus, apud quem Leonem Armenium a Nicephoro κόμητα τῶν

φοιδεράτων Thomamque ab eodem Leone τουρμάρχην τοῦ φοιδεράτου τάγματος institutum legimus. successu temporis φοιδεράτοι in ἑταιρίας mutati, quorum duci ἑταιριάρχου nomen impositum. Leo Grammaticus de Michaele Theophili filio: παρέδωκεν Βασίλειον, ait, Ἀνδρέᾳ ἑταιριάρχῃ τοῦ εἶναι εἰς τὴν ἑταιρίαν. ex Scythia siquidem, parentibus licet Macedonibus, oriundus erat Basilius. hetaeriarches itaque exteris belli sociis praefectus, ut turmam ex militibus variis nationibus ortis collegit, ita foederatis κατὰ διαφόρον καὶ συμμιγοῦς φερομένοις πλῆθους, ait Olympiodorus apud Photium, succedit. haud tamen omnibus imperabat: Franci enim constabulario, Barangi Angli acolutho etc. suberant. reperitur hetaeriarches Persa Persis imperitans apud Leonem Grammaticum in Michaele Theophili. vide Cantacuzeni 1 20.

p. 10 v. 6. Magnus chartularius] scribitur etiam χαρτουλλάριος, a charta utique nomine ducto; qui et in ecclesia, ut supra meminimus, et in aula, ut iste de quo in praesenti; quem Zonaras in Leone Isaurico vocat τῶν βασιλικῶν ἵππων ἐπιστατοῦντα. erat etiam dignitas cubicularia. hinc Novella 8 Iustiniani χαρτουλλάριος τῶν θείων κοιτώνων. et in Notitia Consuetudinum habes χαρτουλλαρίους τοῦ θείου κουβουκλείου. chartularius bellicus militem conquirebat et conscribebat, ut liquet ex Constit. 3 Leonis Imp.

Scriniarius, inquit Meursius. optime: nam et Etymologicum vetus chartularios commentarienses, publicis literis tabulis instrumentis scribendis et retractandis praefuisse docet. at cum plures numerare possis huiusmodi, hunc qui cursus publici, τοῦ ὀξέως δρόμου, in Constantino Porphyrogeneta; alium divini cubiculi Novell. 25, τοῦ θείου κουβουκλείου, qui et τῶν θείων κοιτώνων in Ecloga LL. Leonis et Constantini; magistri equitum alium L. 5 cod. Theod. de divers. Offic. et Apparito. et proba. l. 8; quartum Θεόδωρον τὸν Χοῦμνον χαρτουλλάριον ὄντα τῶν ἱπποστάθμων apud Nicetam l. 3 Isaacii, et apud Zonaram in Leone Isauro βασιλικῶν ἵππων ἐπιστατοῦντα; in exercitu alium qui τοῦ θέματος, ex Constantino in Tacticis; alios magno logothetae subditos apud Nicetam Manuelis l. 1, quos describit ὑπουργοὺς (λογοθέτου) οὐκ ὀλίγους τῶν γραφομένων καὶ λεγομένων, λογίους ἄνδρας; et quotquot alios scriniarios ex imperii notitia assignabis: hic tamen μέγας, ad quem caetera referrentur, aut qui reliquos honore praecederet. de ecclesiae chartulario, ut alterius ordinis, nil in praesenti. magno huic exercitus commissos legimus apud Nicetam in Manuele l. 3, in Alexio eius filio, in Isaacio Angelo l. 3.

Sed quid in Legibus Francicis l. 6 108 *homo chartularius? est*, inquit Pithoeus in Glossario, *homo per chartam sive per epistolam liber factus. liberti ecclesiastici erant*, ait alius in notis ad Paraeneses, *quibus archidiaconus iubebat scribi chartas tabulasve missionis seu manumissionis. unde chartularii et tabularii nominati.* P 192

ib. v. 7. ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου rationalis cursus, summus cursorum praeses. de cursu publico Procopius ἐν ἀνεκδότοις: *Romani imperatores qui antea fuerunt modum excogitarunt quo cuncta sibi quam celerrime possent nuntiari, et ut scirent quae ubique inter hostes agerentur, et si qua in civitatibus seditio vel quid aliud improvisum e praesidibus vel aliud quomodocunque oriretur, et ut annua tributa velociter et tuto transmitterentur. publicum ergo et celerem quendam ubique cursum hoc modo instituerunt. viro expedito ad iter diei stationes constituerunt, quandoque octo, quandoque pauciores, non tamen minus quinque, quod plurimum*

eveniebat. quadraginta vero equi in singulis mansionibus stabulabantur. et ibidem hippocomi ad curandos quot poterant equos erant destinati. succedentibus vero sibi ad stationes probatissimis equis, qui eos agebant, decem ferme dierum iter vicissim conficiebant, agentes quomodo significavimus. haec ille. qui rationes cursorum habebat, *λογοθέτης* appellabatur saepissime *τοῦ δρόμου*, ut apud Theophanem Cedrenum Zonaram Nicetam et alios occurrit; nonnunquam *τοῦ ὀξέου δρόμου*, quod scripsit Theophanes in Copronymi filio Leone, correctius *τοῦ ὀξέως δρόμου*, quod Constantinus in Chorographia posuit. Latini e Graeco logothetam *tu dromu* et *tu dromi* cum Paulo Diacono pronuntiabant. Theophanes iterum in Iustiniano: *καὶ ὁ τοῦ δημοσίου δρόμου ἐπιμελούμενος ηὐτομόλησε παραδοὺς τοὺς δημοσίους ἵππους.* habebat ille sub sua dispositione protonotarium, de quo Constantinus citatus: *ἀπέστειλε χαρτουλάριον τὸν ὀξέως δρόμου.* qui nimirum cursorum equitationes, tradita, recepta, annotaret. Theophanes in Michaele Theophili filio: *ἐν τούτῳ δὲ τὰ γράμματα τῷ πρωτονοταρίῳ τοῦ δρόμου παρὰ τοῦ πεφθακότος ἄρτι ἐνεχειρίσθησαν, ὡς ἐν τοῖς Μελαγγείοις ἐστρατοπεδεύσαντο οἱ Σαρακηνοὶ διαγγέλλοντα. ὁ γοῦν πρωτονοτάριος σκυθρωπήσας ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ προσῆλθε τῷ βασιλεῖ, καὶ ὑπεδείκνυ τὰ γράμματα.* de logotheta hoc divinat Leunclavius in Onomastico. *arbitror*, ait, *ita dictum cancellarium dromi, cuiusdam scilicet palatii CP, quod dromum vocabant.* reperio in Iure GR p. 132 *δικαστήριον τοῦ ἱπποδρόμου*, ad Hippodromum nempe situm. quid si de rebus in ipso Hippodromo contingentibus iudicaret, ac *λογοθέτης τοῦ δρόμου* non cursus modo publici sed et equestris in Circensibus ludis certaminis sumptus rationes census discuteret? suspicandi suggerunt ansam ea l. 5 Anthologiae Epigrammatum quae composuit Thomas patricius *κριτὴς τοῦ δρόμου* in Anastasium ac plures alios quattuor factionum in Circo de palma decertantium aurigas. auget suspicionem Turnebus Advers. 11 11 scribens: erat et procurator dromi, quem ego credo eius loci procurationem gessisse ubi equos suos Veneti aut alia factio exercere solebat. Dromus enim locum hic significat, ut in Hippodromo; estque plane Hippodromus, ut in illa epigrapha, PROCURATORI DROMI FACTIONIS VENETAE.

p. 10 v. 8. Qui *πρωτοασηκρῆτις*, *πρωτοασεκρῆτις*, nec non *πρωτοασεκρέτης* scribitur, ut *primum secretarium* indicat, ita et *iudicum omnium praestantissimum.* a secretis primarium significat, *secreta* siquidem *τὰ ἀπόρρητα* Procopius interpretatur, et *a secretis* arcanorum notarium, l. 2 de bello Persico: *Ἰουλιανὸν τὸν τῶν ἀπορρήτων γραμματέα· ἀσηκρῆτις καλοῦσι τοῦτο τὸ ἀξίωμα Ῥωμαῖοι· σηκρῆτα γὰρ τὰ ἀπόρρητα.* Suidas: *τῶν ἀπορρήτων γραμματέα, τουτέστι νοτάριον, ἀσηκρῆτις καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι.* Manasses in politicis carminibus: *ἀνάκτων ὑπογραμματεύς, ὅν φασιν ἀσηκρῆτιν.* secretum secundo veteres glossae *δικαστήριον* exponunt. Cassiodorus l. 11 praef. quapropter administrator amplissimus (id est praefectus praetorio) si vacasse credatur, opprobrium est, cuius etiam Secretum dicitur, quod tumultuosis actionibus verberatur. vide *Secretum* auditorium praefecti dictum; ideo Secretum quia in secretiore penetrali, minime tamen secretum, quia tumultuosis actionibus personans. Paulum Samosatenum damnat Eusebius 7 25, quod *σηκρῆτον, ὥσπερ οἱ τοῦ κόσμου ἄρχοντες, εἶχέν τε καὶ ὠνόμαζεν*: Secretarium idem Latinis audit, et Graecis *ἀσηκρητεῖον.* Cedrenus in Leone Armenio: *δεξάμενος τὰς μηνύσεις ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς ἀσηκρητείοις ἐκάθισε, καὶ ἀκριβὴς ἐξεταστὴς τῶν μηνυθέντων ἐγίνετο.* Curopalates in Michaele Theophili: *ἡ φυγὴ δὲ πρὸς τὸν ἱππόδρομον κατὰ τὰ ἀσηκρητεῖα· ἐκεῖ γὰρ τότε τὸ τῶν ἀσηκρῆτις καταγώγιον.* Nicephorus et Ignatius patriarchae sanctissimi a secretis fuere, ac ideo *λαϊκοὶ* a Cedreno scripti. ex his colligo *πρωτοασηκρῆτιν* ab arcanis principis

praecipuum dicendum auctore Codino in Orig. Const. καθὼς φησὶ Πλούταρχος πρωτοασηκρῆτις καὶ ἐπιστολογράφος Ἰουστινιανοῦ. senatorum insuper iudicumque praesidem hoc nomen mereri ceu πρῶτον inter ἀσηκρῆτις, et qui a Constantino Lectore dicitur τῶν σεκρέτων πρώτιστος: qui etiam Hincmaro notissimus fuit epist. 3 16. cui sociabatur summus cancellarius, qui a secretis olim appellabatur etc. verum quisnam hic de quo nos cum auctore πρωτοασηκρῆτις? an arcana inter caeteros delectus excepit, vel supremo iure exercuit iudicium? utrumque existimo, agnovit siquidem Menander in Eclogis τινὰ παρὰ Πέρσαις τοῖς βασιλικοῖς τε καὶ δημοσίοις πράγμασιν ἐξυπηρετούμενον, ὃν εἴ τις Λατίνων χρήσαιτο φωνῇ, ἀσηκρῆτις προσαγορεύσειεν. discrimen utriusque a secretis plura apud probos auctores confuse scripta perturbatimque legenda dilucidat Dempsterus. Artemius Anastasius et Photius, uterque πρωτοασηκρῆτις assumpti sunt, ille in imperatorem, alius in patriarcham CP.

p. 10 v. 9. ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ] Bullengerus exponit τὸν ἐπὶ τοῖς ὅπλοις, *qui armamentario praeest*. apud Nicetam Alexii l. 3 ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ὅπλων, apud Theophanem ἐπάνω τοῦ ἀρμαμέντου reperio scriptum: addit esse τοῦ στρατοπέδου καταστάντα ὕπαρχον, ὃς τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται. τοῦ στρατοῦ φύλακα *exercitus custodem* vocat Nicetas. metiendis castris praefectum ostendet auctor c. 16.

ib. v. 10. ὁ μυστικός] legebat olim Gretserus ὁ μυστικὸς τῶν σχολῶν: sed omnino prave. legunt Regia absque addito ὁ μυστικός. Gretserus interpres nude vertit *mysticus*: mox domesticum scholarum addit. perversa lectio ὁ μυστικὸς τῶν σχολῶν adegit me in Cedrenum, ut officium istud non civitati et legibus sed castris ascriberem. propius inspicientem, ut secretioris consilii senatorem τὸν μυστικόν interpretarer, Ioannis Tzetzae epistolarum ultima compulit. sic habet: τῷ μυστικῷ, κυρίῳ Νικηφόρῳ τῷ Σερβιλίῳ. ὀφθαλμὲ γερουσίας, ὑπεροχὴ τῆς ἀρχῆς, μυστηριῶτις βουλή, τῶν πρὶν Καισάρων Σερβιλίων ἀπόγονε. nil dilucidius offusas a Gretsero tenebras potest discutere. vim summam faciunt haec duo verba ὀφθαλμὲ γερουσίας ab ipsomet Tzetze Chil. 10 tit. 350, περὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ γερουσίας exposita: οἱ παλαιοὶ μὲν ὀφθαλμοὺς ἐκάλουν βασιλέων τοὺς περιβλέπτους τῶν ἀνδρῶν, τοὺς πρώτους τῆς συγκλήτου. potestas eius in iure dicundo et bonis ecclesiae vindicandis elucet Iuris GR l. 2 p. 155 et iterum p. 168. ex Mystico Nicolaum patriarcham factum legis apud Cedrenum in Leone Sapiente. μυστογράφος scribitur Iuris GR tom. 2 p. 180. forsan μυστικός, quod primus in secretiore consilio sisteret, quod *secretum* antiqui scripsere; cui quadrat illud Achmetis apud Meursium, μυστικὸς ἔσται τῷ Φαραὼ καὶ πρῶτος τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων αὐτοῦ. clarius et aptius cadit in hunc sensum versus opusculi iamiam adiungendi, incerto licet auctore: μυστικὸς βασιλικὸς πρώτιστος τοῦ σεκρέτου. Suidas v. ἡγεμονεία: ὁ βασιλεὺς καὶ τῶν μυστηρίων ἅμα τοῖς ἐπιμελήταις προΐσταται. causae vero ad eum delatae homicidia maxime erant et sacrilegia, eodem Suida auctore.

ib. v. 11. ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν] scholas militantium ordines, κατ' ἀντίφρασιν ἀπὸ τῆς σχολῆς, *ab otio*, cui nullatenus vacarent, dictas, quin perpetuae armorum exercitationi tam palatinae quam forensi insudasse, notum est. *domesticus* scholarum ultimis saeculis fuit, qui Theophani et aliis κόμης: domesticum enim ἐξάρχοντα esse superius posuimus. scholas initio undecim numeratas scribit Iustinianus ad senatum. praepositum uniuscuiusque vocat Theophanes in Anastasio πρίγκιπα: ὁ Βιταλιανὸς προσέθηκεν ἵνα καὶ οἱ πρίγκιπες ἑκάστης σχολῆς ὀμόσωσι. domesticum omnibus praefectum reperio primum sub Nicephoro I, Bardanium videlicet, et mox Nicetam. Theophilus Manuelem ad se reversum

μάγιστρον αὖθις καὶ δομέστικον τῶν σχολῶν ἐποίησε. Michael F *προβάλλεται Βάρδαν μάγιστρον καὶ δομέστικον τῶν σχολῶν.* sub Constantino tamen Porphyrogenito legitur apud Theophanem Constantinus alius non *δομέστικος* sed *δοὺξ τῶν σχολῶν.* nomen tandem rediisse, cum Alexium patrem Anna *δομέστικον τῶν σχολῶν προχειρισθέντα* scribit l. 1, coniicimus.

p. 10 v. 12. *ὁ μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου*] quis drungarius, ex alibi dictis notum: quis in classe, exponit Leo imperator in Tacticis *περὶ ναυμαχίας* c. 19: *ἐπὶ δὲ τῶν θεματικῶν δρομώνων καὶ δρουγγάριοι ἐπιστήσονται καὶ τουρμάρχαι· καὶ αὐτοὶ τῷ στρατηγῷ ὑποταγήσονται, καὶ τοῖς ἐκείνου παραγγέλμασιν εἴξουσιν. οὐκ ἀγνοῶ δὲ ὅτιπερ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ βασιλικοῦ πλωΐμου καὶ οἱ τῶν ἄλλων θεμάτων πλώϊμοι στρατηγοὶ δρουγγάριοι ἐκαλοῦντό ποτε τοῖς ἄνω χρόνοις, καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς κόμητες μόνον καὶ κένταρχοι· ἀλλὰ νῦν εἰς στρατηγίδα ἡ ἑκάστων τῶν δρουγγαρίων ἀρχὴ ἀναβέβηκε* (hoc est cum prius hoc nomen non assumerent, postmodum se *στρατηγοὺς τοῦ πλωΐμου* inscripserunt) *καὶ καλουμένη ταῖς στρατηγικαῖς καταμερίζεται τάξεσι. celocibus quoque per themata divisis drungarii et turmarchae praeficiuntur.* erat namque classis imperatoria toti mari imperans: ad custodiam provinciae sive thematis uniuscuiusque certus celocium numerus deputabatur. totius classis imperator erat magnus dux, de quo in praemissis; celocibus per themata divisis drungarii praeponebantur, inter quos nominatissimus Cibyraeotarum (a Cibyra civitate selecto navali instructa) occurrit sexcentis in locis apud Theophanem, Leonem Grammaticum, Cedrenum, Zonaram et alios. drungarium *τοῦ βασιλικοῦ στόλου* magni ducis vices gerentem scribit Nicetas Paphlago in Ignatii vita, quem *τοῦ πλωΐμου* quoque *δρουγγάριον* dicit; hic *μέγας δρουγγάριος* est, et *δρουγγάριος τῶν Κιβυρραιωτῶν*, de quo nuper, a Theophane nominatur. Zonaras autem tum *στρατηγοῦ* tum *δρουγγαρίου τῶν Κιβυρραιωτῶν* meminit in Iustiniano Rinotmeto.

ib. v. 13. *ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς*] *a caerimoniis, magister caerimoniarum*, qui a Philotheo patriarcha *εὐταξίας* dicitur in ecclesia. primicerius *εὐτακτεῖ τοὺς ἐν αὐλῇ πάντας*: *cunctos in aula componit*, cunctis ordinem, locum, tempus ministeriorum distribuit. lege, si lubet, auctoris caput quintum.

ib. v. 14. *ὁ πρωτοσπαθάριος*] *spathariorum dux.* illi satellites, *spatha* ense armati. spatha latior gladius. *σπαθίον* et *σπαθί* vocant recentiores, quod ob asperam *τοῦ θ* pronuntiationem, nonnihil *τοῦ φ* similem, *σπαφή* scripsit Crusius in Turcograecia. protospatharios tam copiosos enumerat Eustratius in Iure GR, ut quemcunque spatharium eo titulo fuisse ornatum coniiciam. hos quattuor tot lineolis coartat: *Πέτρον πρωτοσπαθάριον καὶ ἔπαρχον, Πόθον πρωτοσπαθάριον καὶ μεγάλον οἰκονόμον, Θεοδόσιον πρωτοσπαθάριον καὶ οἰκονόμον τῶν εὐαγῶν οἴκων, Ἰωάννην πρωτοσπαθάριον καὶ χαρτουλάριον.* spatharios intelligit Nicetas ubi habet *σωματοφύλακας τὰ ξίφη κραδαίνοντας.*

ib. v. 15. *ὁ μέγας ἄρχων*] hunc, quis sit, historiae tacent, coniecturae indicant. petitur praecipua ex Ecloga Leonis et Constantini AA. tit. 6: *τὸ τοῦ ἄρχοντος ὄνομα γενικόν ἐστι, καὶ σημαίνει καὶ στρατηγὸν καὶ ἀνθύπατον καὶ πάντας τοὺς ἐπαρχιῶν διοικητάς, εἰ καὶ συγκλητικοὶ ὦσιν. τὸ δὲ ὄνομα τοῦ ἀνθυπάτου εἰδικόν ἐστι.* celebrat Cedrenus in Basilio et Constantino Romani FF *ἄρχοντα Ἀντιοχείας* et *ἄρχοντα Ἀβασγίας*, in Romano Argyro *ἄρχοντα Πανθέου*, Novella 31 quattuor Armeniae *ἄρχοντας*: Cedrenus iterum in Theophilo et Zoe *ἄρχοντα ἀρχόντων*, quem Saracenicum principem autumo, de quo Constantinus in Chorographia: *ἐκαθέζετο εἰς μεγάλην Ἀρμενίαν δοῦλος αὐτοῦ*

βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, ὡς παρ' αὐτοῦ προβαλλόμενος καὶ τὸ τοιοῦτον δεχόμενος ἀξίωμα, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεσποτούμενα κάστρα καὶ πολιτεία καὶ χωρία τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων εἰσί. hunc nostrum μέγαν ἄρχοντα talem esse nusquam affirmarim, sed aliquem inter provinciarum rectores praecipuum, ob nomen vel praeposituram a caeteris colendum. τῷ ἄρχοντι τὰς τῶν ὀρφανῶν καὶ τὰς τῆς παρανοίας καὶ τὰς τῶν ἀποκλήρων ἐπιδικασίας reservatas asserit Suidas v. ἡγεμονεία.

p. 10 v. 16. Tatas seu tata aulae] nomen est a patre, sicut et παππίας. unde Germanis quoque *ein alter Tatel*, et Atta *athe*.

Nomen a Theodoro Lascari videtur inventum: quae dignitas fuerit, vix constat. Lascaris ille cum Theodoro Callimpani Prilapi vicinarumque regionum custodiam commisisset, τατᾶν τῆς αὐλῆς κατωνόμαζεν. at quis tatas? an quasi ἐπὶ τὰ τῆς αὐλῆς et τὰ τῆς αὐλῆς ἐπιμελούμενος? codex enim Regius ita semel legit, τὰ τῆς αὐλῆς: et in eam lectionem propendet Coresius. τᾶς τῆς αὐλῆς legit Matthaeus monachus, et opusculum incerti operis mox exscribendum ταττῆς αὐλῆς. an ita tatas sicut pappias? utraque siquidem dictione pueri appellant avos, παππίας, τατᾶς. atque ita quibusdam abblandiri voluerint imperatores, ut puerili voce, quos *patrum* nomine vellent insignitos, τατᾶς quasi *patres aulae* constituerent. en Marcianus, ait Theophanes, Tatianum et Iulium prius heros, in aulam deinde vocatos, πατέρας αὐτοὺς ἀνεκήρυξεν; et hunc quidem Libyae (Zonaras scribit Illyrici), alium urbis praefectum constituit. Theodosius Helionem ὡς πατέρα διὰ τιμῆς ἦγεν, filiis Arsenium, scribit Cedrenus, βασιλεοπάτορα dedit. Leo Sapiens apud Grammaticum προεχειρίσατο Ζαοῦτζαν εἰς βασιλεοπάτορα. Constantinus Leonis filius ad Romanum scribit: ὡς φύλακα τῆς ἐμῆς βασιλείας ἐγρηγορώτατον καὶ πιστότατον οὐδένα τῶν ὑπὸ χεῖρα ἢ Ῥωμανὸν εὑρηκώς, τούτῳ τὴν ἐμὴν φυλακὴν μετά γε θεὸν ἐπίστευσα, καὶ ἀντὶ πατρὸς αὐτὸν ἔχειν ἔκρινα, σπλάγχνα μητρικὰ πρὸς ἐμὲ καὶ διάθεσιν ἐνδειξάμενον. omitto a Francorum regibus pientissimis *pares* institutos quasi *patres*; Turcarumque principem superbia licet et ferocia insolescentem seniores aulicos *babas*, patres, nonnunquam vocitare solitum.

ib. v. 17. Magnus tzausius] retinent hodie hoc nomen Turcae in sua aula. Leunclavius in Onomastico: *Tzaus commissarius aulicus, hoc est cui variae res a sultano et veziribus committuntur, ut eas expediat. cuiusmodi sunt diversae legationes, exterorum legatorum deductiones, aut cum literas ad principes extraneos et alios proceres perferre iubentur.*

Barbara vox in aulam CP inducta: *a mandatis, cursor, commissarius aulicus*, cui variae res committuntur, est τζαούσιος, Theophani in Phoca πρωτοκούρσωρ. officium nomenque a Turcis acceptum. Leunclavius in Onomastico: *tzaus-bassa, sive praefectus nobilium aulicorum, quibus variae res expediundae committuntur. nomen est dignitatis in aula Sultanea magnae, cum sub hoc bassa tzausii plus minus septingenti militent. Graeci quoque τζαουσίους habuerunt in aulis imperatorum suorum, barbaros in hoc imitati; tzausiorumque bassam sua lingua dixere τὸν μέγαν τζαούσιον.* de tzausiis Turcicis Busbequius: *hi vicem accensorum apparitorumque implent, et mandata pleraque omnia seu principis Turcarum seu bassarum ferunt.* amplius quid in aula CP gessisse arbitror: nam et imperatoris comitatum in ordinem coegisse refert inferius auctor, εὐτακτοῦσι τὴν τοῦ βασιλέως σύνταξιν. eapropter satellites sive stipatores fuisse Meursio constans negem: satellitibus tamen adiunctos

lubens fateor. suadet Apomazar in Myst. male a Meursio perceptus: *ζητητέον παρὰ σωματοφυλάκων καὶ τζαουσίων τί βουλητέον.* Pontanus ex Phranze: *Tzauchides* (tzausii) et *ῥαβδοῦχοι aulae virgis ferreis et scuticis eos urgebant.*

p. 10 v. 18. *ὁ πραίτωρ τοῦ δήμου*] de praetore in communi Iustinianus: *πραίτωρας ἐκάλουν ἐκ τοῦ τῶν ἄλλων ἁπάντων προϊέναι καὶ προτάττεσθαι ταύτην αὐτοῖς δόντες προσηγορίαν, ἐπιτρέψαντές τε αὐτοῖς καὶ τὰ πολεμικὰ διοικεῖν καὶ τοὺς νόμους γράφειν, ὅθεν καὶ τὰ δικαστικὰ καὶ καταγώγια πραιτώρια καλεῖν ἔταξαν, καὶ πολλοὺς νόμους ἐκ τῆς τῶν πραιτώρων ἐνεχθῆναι φωνῆς.* potestas eius cum militaris simul esset ac civilis, processu temporis divisa est; at politica quidem mansit penes hunc *τοῦ δήμου*, quem Simocatta 6 10 *τῶν δήμων* scribit, penes thematum praetores militaris. Leo in Tact.: *προσέτι δὲ καὶ ὁ πραίτωρ ἤγουν ὁ τοῦ θέματος δικαστής.* de primis Cpolis praetoribus fuse Pancirolus in Notit. Imp. Or. c. 29.

ib. v. 19. *ὁ λογοθέτης τῶν οἰκειακῶν*] *sanctioris aerarii praefectus, sacratioris gazae custos*, qui olim *comes privatarum*, quem Zosimus l. 3 *τῶν ἀνηκόντων ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ ταμιείων προβεβλημένον*, Theodoretus Eccles. hist. 3 12 *τῶν ἰδίων τοῦ βασιλέως χρημάτων καὶ κτημάτων ἡγεμονίαν πεπιστευμένον*, recentior Nicetas Alexii Comneni l. 3 *τῶν ἔσω λεγομένων ταμιείων φύλακα* vocat. publicas enim pecunias, quae et regii thesauri aerariumque generale (*τὸ βασιλικὸν ταμιεῖον ἢ τὸ κοινὸν πρυτανεῖον* Zonarae dictum), logotheta *τοῦ γενικοῦ* vel, ut Nicetas in Isaacio Angelo, *ὁ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν ταχθείς* curabat. duplex hoc aerarium prodit Cantacuzenus 2 1: *ἀναλωμάτων ἕνεκα αὐτοῦ τε καὶ οἰκετικοῦ ἀπό τε τῶν δημοσίων φόρων τὴν λεγομένην παρέσχετο τοπικήν, φέρουσαν ἐπ' ἐνιαυτὸν δισχιλίους ἐπὶ μυρίοις χρυσοῦς, καὶ ἕτερα χρήματα ἴσα ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ἐκέλευσε χορηγεῖσθαι ταμιείου.* tribunal ac sedes eius erat *τὸ σέκρετον τῶν οἰκειακῶν* *secretum domestici fisci*, de quo Ius GR p. 375 et Nicetas in Alexio Manuelis F. comes privatarum cognoscit *περὶ τῶν ἀθεμιτογαμιῶν*, ait Novella 12. in poenam contractarum huiuscemodi *ὁ δημόσιος*, ait Alexius Comnenus Novell. 3 Iuris GR l. 2, *διὰ τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν τὸ τοῖς συμβολαίοις ἐγκείμενον ἐξ ἐπερωτήσεως πρόστιμον ἀφ' ἑκάστου αὐτῶν εἰσπράξεται κατὰ τὸ ὁλόκληρον.* Manuel eius nepos ibidem Novell. 2: *δώσει πρόστιμον λιτρῶν τριάκοντα νομισμάτων ἀπαιτηθησομένων ἀσυμπαθῶς ἐξ αὐτοῦ παρὰ τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν.*

ib. v. 20. *ὁ μέγας λογαριαστής*] *rationum fisci magister, rationum aerarii disceptator, exedrae rationum praefectus.* idem qui *λογιστής*, alienus a logotheta, Meursius licet cum aliis doctis utrumque confundat. Nicetas Manuelis l. 1: *καὶ τῶν μὲν δημοσίων εἰσφορῶν φροντιστὴν καὶ λογιστὴν μέγιστον τὸν ἐκ Πούτζης Ἰωάννην προβάλλεται*, ubi vulgaris lectio ponit *λογαριαστήν.* subdit Nicetas: *ἦν δὲ ὁ ἐκ Πούτζης Ἰωάννης δεινότατος τὰ δημόσια, φορολογίας παιπάλημα καὶ ἐπίτριμμα, καὶ τῶν μὲν ὄντων δοσμοφορημάτων συζητητὴς ἀκριβέστατος, τῶν δὲ οὐκ ὄντων εὑρετὴς ἀπαράμιλλος.* auctor Grammaticae Basilii nomine *λογιστὴς ὁ λογαριαστής.* Moschopulus apud Meursium: *λογίζομαι τὸ διανοοῦμαι καὶ τὸ λογαριάζω. λογισμὸς ὁ λογαριασμός. λογιστὴς ἢ λογαριαστής.*

ib. v. 21. *ὁ πρωτοκυνηγός*] Gallis magnus venator, regiae venationi praeest; de quo Meursius. *πρωτοκυνηγὸν Θεόδωρον* memorat Gregoras 3 7.

p. 11. v. 1. *ὁ σκουτέριος*] Italicum *scudiero* Graecobarbarum *σκουτέριον* procreavit. cum denotat qui principis in publicum vel in aciem procedentis scutum gerit, et *scutigerulus* sive *scutifer* audit. auctor de

illo c. 5. officium obibat eo tempore praecipuum quo scuta coloratis insignibus et aenigmatibus depicta viri principes et nobiles ad cruenta ludicraque certamina vel ad solennes conventus deferebant. ornabat imperatoris Orientis scutum coccinus color, cui crux aurea eminebat: angulos sive spatia inter crucis ramos expansa litera *B* auro pariter exarata decorabat, ita tamen ut bis ad sinistrum latus posita gibbos verteret in exteriorem et sinistram partem, ac penitus inversa videretur, et quattuor dictiones, quarum singularum est initialis, indicaret: *Βασιλεὺς Βασιλέων Βασιλεύων Βασιλεύσει*: ita Marcus Vulsonius in Heroica scientia. at de his iterum. consule interim opusculum retro notas praesentes ponendum, in quo non *σκουτέριον* sed *σκουτάριον* (*ἐκ τῆς ἀσπίδος τῆς βασιλικῆς λαχόντα τὴν ἀξίαν*) lego.

ib. v. 2. *ὁ ἀμηράλιος*] est qui putet vocem omnino Graecam, et quia classis magistratus est appellatio, *ἀπὸ τοῦ ἁλμυροῦ* et *ἅλατος* quasi *ἁλμυράλιος* formatam. et vere opusculum nuperrime laudatum *ἁλὸς ἁλμυρᾶν ναυαρχῶντα*, *almyram salis*, id est maris, *navarcham praepositum* scribit. itane sal ipsum sale condiendum, *ἁλμυρὸν ἅλας*; an sal infatuatum est, ut sale indigeat? automat alius Arabicam simul et Graecam, et quasi emir *ἅλατος*, *dominum principemque salis*, significare, emir siquidem dominus est et praepositus. ita sentit Iunius apud Gretserum. verum cum alia sit Arabum, alia Graecorum lingua, qui conveniant dialectum in unam? suspicarer esse *τοῖς ἁλμυροῖς* quibuscunque et *ἅλατι* praepositum, *salarium* nempe *mancipem* et *salinarum custodem*: fuit enim Alexius quidam Hypocaucus apud Gregoram 8 6 *τῶν ἁλῶν τὴν διοίκησιν ταμιουλκῶν*. nec moratur fidem, quod idem domesticus fuerit occiduorum thematum: simul enim utrumque munus obire poterat. et certe vox ad classis praeturam et magistratum maritimum spectans, eumque qui magno duce et classis drungario primas tenentibus sit minor, ut auctor c. 5 declarat; ac mihi nil nisi Arabicum sonat, et quem *emir halem* Leunclavius exponit in Onomastico, *dominum flammeolorum et vexillorum*, *qui scilicet supremus est sultani vexillifer. omnibus etenim beglerbegis et sanzacbegis*, *cum creantur*, *vexilla porrigit sultanus. magnus flammeolaris*, *magnus flamularius dicitur apud Graecos*. hi vero a Saracenis nonnulla sunt mutuati, ut ipsis propria rapuerunt illi. ameralius itaque cum classis sub magno duce praeturam sortiretur, regio simul vexillo ceu insigni cunctis conspiciendo donabatur, cuius usum haud parce describit Leo in Tacticis c. 19: *εἶναι δεῖ σημεῖον ἱστάμενον ἐν τῷ σῷ δρόμωνι, εἴτε βάνδον εἴτε φλάμουλον εἴτε τι ἕτερον, εἰς τόπον περίοπτον, ἵνα δι' αὐτοῦ σημαίνοντός που τί δεῖ πράττειν εὐθέως ἐπιλαμβάνωνται τοῦ δόξαντος ἔργου οἱ λοιποί.* ac equidem si auctorem inspicias c. 5 scutifero, de quo nuper sermo, vexillum imperatoris commendatum referentem, quid obstat quo minus ille in terra, hic in mari regium vexillum suae fidei commissum teneat? cumque dicat auctor potestatem omnem cum sub magno duce adeptum, potuit et regium in mari vexillum gerere: eundem enim Georgium inter sanctos nominatissimum modo *δοῦκα* modo *φλαμουλάρην* vocat Damascenus Studites in eius vita.

ib. v. 3. *ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων*] insignitos hoc officio memorat Nicetas in Alexio 2 et Andronico 1. 2. *δεήσεις* vocat Zonaras in Alexio *δεητήρια διδακτικά*, et quo proposito praesentarentur enarrat. *τεταγμένας ἡμέρας ὡρίσατο, καθ' ἃς ἐκεῖσε δημοσίως προυκάθητο, ἀφορῶν πρὸς πεδιάδα πλατεῖαν. τῷ βουλομένῳ δὲ εἰς ἐκεῖνον πάροδος συγκεχώρητο, καὶ ἕκαστος τῶν δεομένων ἐπανετείνετο δεητήριον διδακτικὸν ὅτου δέοιτο. καὶ ταῦτα ἐνώπιον αὐτοῦ τιθέμενα ὑπέταττε τοῖς ὑπογραμματεύουσιν ἐπιέναι καὶ γνωρίζειν αὐτῷ τὰς ἑκάστων αἰτήσεις. καὶ αὐτίκα τὴν ἐφ' ἑκάστῳ ἀντιγραφὴν προσέταττε γίνεσθαι καὶ βεβαιουμέ-*

νην τοῖς δεομένοις παρέχεσθαι. congruam magis huius officii expositionem opusculo inferius subdendo reperies.

p. 11 v. 4. ὁ κοιέστωρ] ut Theophanes, κοίστωρ, ut Leo Grammaticus et plures, κοιαίστωρ, ut Latinae pronuntiationi cum Simocatta vicinius, κοναίστωρ. non ignorant Graeci a quaerendo dictum. Moschopulus: ἔστιν ὁ συζητῶν καὶ ἐρευνῶν ἐπὶ χρήμασι. Procopius de bell. Pers. 1: βασιλεῖ πάρεδρος, κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσιν. Leo Grammaticus in Theophilo: ὡρίσθησαν ὅ τε κοιαίστωρ καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς ἀπελθεῖν καὶ μέχρις θεμελίων ἐκδαφίσαι τὰ αὐτοῦ οἰκήματα. Simocatta Mauricianae historiae statim in limine: βασιλέως γλῶτταν τὸν Ἰωάννην ἐδείκνυεν, ἄνδρα ῥήτορά τε δεινὸν καὶ Ῥωμαϊκῶν νόμων ἐπιστήμονα, ὃς τοῦ βασιλέως τὰ προστάγματα τῷ διατόνῳ τῆς εὐγλωττίας ἐμεγαληγόρει μεγαλοφροσύνης ἐπάξια. τοῦτον ἐπιχωρίῳ Ῥωμαῖοι φωνῇ ἀποκαλοῦσι κοναίστωρα. κοιαίστωρα τοῦ θείου παλατίου vocat Ecloga Leonis et Constantini tit. 7.

ib. v. 5. Magnus adnumiasta] ἀδνούμιον *est descriptio nominum apud Romanos*, inquit Suidas; et ut alius ait, ἀδνουμιάζειν est κατ' ὄνομα διέρχεσθαι. est ergo delectus et census militum; unde actio ἀδνουμιάζειν, quasi dicas adnumerare; et ἀδνουμιαστής *censor*, *lustrator*, quasi *adnumerator*. non improbabile est a Graecis ex Latio hanc vocem petitam esse: sonus sane non abludit, ut nec significatio. vide Rigaltium.

Glossarium Bibliothecae Reg. ἀδνούμιον κατάλογος στρατιωτῶν. eos itaque censet adnumiastes. exponit dictionem Rigaltius; ex eo plura mutuatur Meursius, ex Meursio Gretserus, ex utroque cuncta Bullengerus ad verbum. eadem ingerere importunum. Theophobus apud Cedrenum in Theophilo: πολλοὺς ἐκ τούτων ἐμπρέπειν τοῖς βασιλικοῖς ἀξιώμασι πεποιηκὼς κώδιξι στρατιωτικοῖς (ἀδνουμίῳ) ἀναγράφεται, τάγμα Περσικὸν τούτοις ὀνομάσας. Nicetas in Isaacio: μετῄει ὅσα τῶν στρατιωτικῶν εἰσὶ καταλόγων.

ib. v. 6. ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ] quattuor aeraria numero apud Gregoram l. 6: τὰ μὲν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου ἐδίδοντο, τὰ δὲ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν, τὰ δὲ ἐκ τῶν κοινῶν καὶ ἰδιωτικῶν. magnus logotheta sacras omnes gazas recognoscebat, τοῦ γενικοῦ publicas, τῶν οἰκειακῶν privatas, hic de quo sermo, in milites erogandas. aerarium militare ab Augusto institutum scribit in eius vita Suetonius: *utque perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, aerarium militare cum vectigalibus novis instituit.* curaverunt aerarium primo quaestores, teste Dione l. 43, aliquando aediles, narrante Suetonio in Augusto, nonnunquam praetores, eodem Suetonio referente: rediit iterum ad quaestores, ait Dio in Claudio; ac demum eius omnis cura penes logothetas mansit. huius adhuc στρατιωτικοῦ, nempe λογοθέτου, sexta Synodus act. 1 et septima act. 1 meminere: modo imperialem logothetam, modo quaestorem militaris aerarii reddidere interpretes. laudes Cabasilae logothetae militaris prosequitur Cantacuzenus 1 49.

ib. v. 7. ὁ πρωτοϊερακάριος] aucupum regiorum praefectus, quique enutriendis accipitribus aquilis falconibus et praedatricibus quibuscunque avibus ex imperatoris mandato vacat: magnus falconarius nostris dicitur. Andronicum iuniorem refert Phrantzes 1 12 accipitres supra mille quadringentos, totidemque qui curarent, aluisse.

ib. v. 8. ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν] armenta gregesque praecipuos fuisse regum antiquorum census sacrae literae narrant: erant etiam agri

domus possessiones eorum divitiae. Iulianus Augustus in epist. *Γαλιλαίων τὰ χρήματα ἐκελεύσαμεν ἀναληφθῆναι δοθησόμενα τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προστεθῆναι πριβάτοις.* Theodoretus hist. Eccles. 3 12 memorat Elpidium *τῶν ἰδίων τοῦ βασιλέως χρημάτων καὶ κτημάτων ἡγεμονίαν πεπιστευμένον.* ille, inquies, privatarum, hic de quo tractamus, gregum logotheta est. verum greges in agris et possessionibus ille censebat; et iura nonnulla regia quibus equi boves cameli etc ad comitatus usum pararentur, potuit hic exigere. hinc equi curatoricii in codice Theodosiano memorati, a colonis et obnoxiis curatoricio nomine flagitati; hinc oves gallinae etc canonici pariter nomine patriarchae offerendae, de quibus Ius GR abunde.

p. 11 v. 9. *ὁ μέγας διερμηνευτής*] magnus et praecipuus, eo quod plures in aula CP interpretes asserit Tyrius de bello sacro 18 30: *adsunt imperatoris CP legati, primus vir illustris Guido Stephanus, eiusdem consanguineus, secundus maximus palatinorum interpretum, Trisillus, homo vafer et pro negotiis imperialibus valde sollicitus.* Persicae linguae memorat Procopius de bello Persico: *ὅσπερ αὐτῷ ἑρμηνεὺς εἵπετο, σὺν αὐτῷ ἐπὶ τῆς στιβάδος κατέκλινε, πρᾶγμα οὔποτε γεγονὸς πρότερον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου.* loquitur de Chosrois legato a Iustiniano convivio excepto. Simocatta 2 9: *ἑρμηνεὺς δ' οὑτοσὶ τοῦ Σαρακηνοῦ φύλου τοῦ ἐπικουροῦντος Ῥωμαίοις. δραγόμενον* vel *δραγούμανον* hodie vocant, voce Chaldaeoturcica: Chaldaeis enim תרגם est interpretari. *drugemenz* scripsit Villahardonius antiqua Gallica iamque antiquata dictione, cui purior successit *truchement.*

ib. v. 10. *ὁ ἀκόλουθος*] Anglorum sive Barangorum sub imperatoris signis promerentium ipsiusque satellitum dux, ipsum imperatorem pone sequens, ac quos regebat Anglos praecedens, de quo rursus c. 5. cum auctore Cedrenus in Constantino Monomacho: *διὸ καὶ κατὰ σπουδὴν ὁ βασιλεὺς τὸν ἀκόλουθον Μιχαὴλ μεταπεμψάμενος ἐκ τῆς ἑσπέρας ἐς Ἰβηρίαν ἐκπέμπει· ὃς ἐκεῖ γενόμενος, καὶ τοὺς διεσπαρμένους ἔν τε Χαλδίᾳ καὶ Ἰβηρίᾳ Φράγγους καὶ Βαράγγους ἀγηοχώς, κωλύειν ἠπείγετο τὸν ἐνόντα τρόπον τὰς ἐκδρομὰς τοῦ σουλτάνου.* de Barangis inferius.

ib. v. 11. *φοσσάτου*] scribitur etiam *φωσάτον*, *φωσσάτον* et *φουσσάτον*, *exercitus*, *acies*, a *fossato* sive vallo quo castra muniuntur; unde *fossatum* et vallum nonnunquam significat, saepius et fere semper *exercitum.* fossatum indicat in illa Cedreni sententia: *Βελισάριος λαβὼν τοὺς ἵππους τῶν πολιτῶν καὶ ἐξοπλίσας λαὸν ἦλθεν εἰς Χίτου κώμην, καὶ ποιήσας φοσσάτον, ὅσους ἐκράτησεν ἐξ αὐτῶν, ἀπέκτεινεν.* in hac Leonis in Tact. const. 11: *κυρίως φοσσάτον τὸ ἄπληκτον τοῦ ὅλου στρατοῦ καλεῖται.* et infra: *ἀσφαλίζεσθαι ὀρύγμασιν ἢ πάλοις, ὁλοκλήροις τάφρῳ ὃ λέγουσι φόσσα.* exercitum vero indicat apud Leonem eundem, Constantinum de Adm. Imp., Turcograeciam, Ius GR et alios locis bene infinitis. *κριτὴς τοῦ φοσσάτου*, qui iurgia lites et disceptationes inter milites et exercitus duces ortas componit et in sontes animadvertit. Leo per totam constitutionem II iudicia ab eo exercenda definit, quae tamen non ad *κριτὴν* sed ad ipsum ducem refert. *εἰ μέντοι ἀδικηθῇ παρά τινος, τῷ ἄρχοντι τοῦ τάγματος προσελθέτω. εἰ δὲ παρὰ τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ ἀδικηθῇ, τῷ μείζονι ἄρχοντι προσελθέτω.* Suidas quoque v. *ἡγεμονεία*: *τῷ πολεμάρχῳ εἰσάγονται ἐπιδικασίαι ὅσαι ἀποστασίου γραφὴν ἔφερον.* imperator Leo nihilominus inferiores iudices in exercitu constitutos testatur Tact. constit. 4: *ὁ πραίτωρ ἤγουν ὁ τοῦ θέματος δικαστής, ὃς τὰς δίκας τῶν δικαζομένων διαλύει, ὃς εἰ καὶ τῷ στρατηγῷ ἔν τισιν ὑποτάσσεσθαι χρή, ἀλλ' οὖν τοὺς λόγους τῶν δικῶν αὐτῶν διοικήσεων πρὸς τὸν βασιλέα ἀφορᾶν.*

p. 11 v. 12. Praefectus alogii et p. 11 v. 13 Protalogator] vitiose *ἀλλαγίου*, et longe adhuc vitiosius *προταλλαγάστωρ*. Glossario tamen placet *ἀλλάγιον* et *πρωταλλαγάτωρ*, quia *ἀλλαγαὶ sunt loca mutandis equis in publico cursu destinata.* hinc *ἀλλάγιον cursus publicus, Post*, et *ὁ ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου praefectus publici cursus, Postmeister*, et *πρωταλλαγάτωρ generalis publici cursus.* subscribat qui volet, ego quod edidi amplector, cum etiam Glossarium v. *πρωταλογάτωρ* a nobis stet, vertatque *praefectus generalis equitum. quo tamen*, inquit, *maior erat ὁ ἄρχων τοῦ ἀλογίου, princeps equitum vel equorum: ἄλογον* enim Graecis est *equus* seu *iumentum.*

ibid. ὁ ἄρχων τοῦ ἀλογίου] officium haud explicatu difficile, ex vocis nihilominus *ἀλογίου* dubietate et obscuritate iam pene incertum et ignotum. legunt hic quidam *ἀλόγιον*, at *ἀλόγως*: et ex voce *ἄλογον* sibi nota (quis enim *equum*] ignoraret) *τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀλογίου* veredariorum et cursorum praefectum creant. lexica auctoritates coniecturae quaeruntur: verum *οὐδεὶς λόγος*. sanior lectio hic restituta certum proferet sensum, et abdicato iure alieno proprium officio reparabit. legendum itaque *ἀλλαγίου*, quod frequenter tum hic tum c. 5 posuerunt Regia cum duobus Mazarinis mss exemplaribus postmodum proferendis, quod constanter habet Cantacuzeni, Regium item exemplar aliud, quod indubie retinendum censuit auctor Glossarii v. *ἀλλαξιμάριον, ἀλλάγιον.* errat tamen, ut saepe solet, dum *ἀλλάγιον* et *ἀλλαγὴν* confundit, ac eo quod *ἀλλαγὴ ζῷον δρομικόν, veredarium et equum mutatorium*, indicat, ex propriis in eodem sensu *τὸ ἀλλάγιον* exponit. errorem animadvertisse diceres, ubi subiungit: *scholiastes Oppiani Halicut. l.* 1 *τοὺς λόχους interpretatur ἀλλάγια*: at, quasi repudiata veritate quam palpaverat, exsilit confestim et ad equos publicumque cursum nervis omnibus contendit. adhaeremus nos *λογίως* sensui apud memoratum scholiastem reperto. *ἀλλάγιον* itaque est *λόχος, agmen, turma, acies*, et *ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου*, qui eam quavis ratione ducit et illi imperat. verum quodnam agmen, inquies, regit hic *ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου*, ut cum domestico, comite stabuli, stratopedarcha et aliis potestatem exerceat et obtineat dignitatem? respondet auctor c. 5: *ὁ ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου εἰς τὴν τοῦ βασιλέως εὑρίσκεται μὲν σύνταξιν, καὶ ὑπὸ μέγαν δὲ πριμμικήριον. praefectus allagii locum obtinet in imperatoris comitatu, et subest magno primicerio.* observa praetermissos silentio equos et *σύνταξιν* memoratam. at quid *σύνταξις* quam *comitatus, agmen, acies?* quid igitur *ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου* quam *ἄρχων τῆς συντάξεως*, et *εὑρίσκεσθαι* ducis more *εἰς τὴν βασιλικὴν σύνταξιν*? *βασιλικὴ* vero *σύνταξις* imperatorius vel sacer est comitatus, cuius magnus primicerius est caput, ex auctore c. 5 *κεφαλὴ τῆς βασιλικῆς συντάξεως*: illi supponitur *ὁ ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου*, ac eius vices gerit. ergo non equorum, sed comitatus, sub primicerio ductor fatendus, qui nonnullis *primipilus.*

ib. v. 13. *ὁ πρωταλογάτωρ*] verius ac communius, in Regiis, apud Meursium, Matthaeum monachum infra referendum, et Cantacuzenum superiori nota memoratum, lego *πρωταλλαγάτωρ*, vocem ab eadem radice qua praecedens deductam, *ἀπὸ τοῦ ἀλλαγίου* nimirum, ita tamen ut *ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου* et *πρωταλλαγάτωρ* sic se habeant ut ille praecedat agmen, hic sequatur; ille milites ducat, hic ordinet; ille paratos in aciem et hostes exemplo provocet, hic militiam deserturos, ut in ordine stent, vi compellat; ille recta fronte in hostes pergit, hic a tergo imperitis et sola facie conversis confestim, ex pedissequo, ductor apparet; unde ex honore quem tunc assequitur, et quia *μετὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἀλλαγίου* dignitatem et onus bellandi ducendique dividit, *πρωταλλαγάτωρος* ei nomen in-

ditum. ille Leoni λοχαγός, hic οὐραγός dicitur in Tact. constit. 7: στρατιῶται στρεφόμενοι ὡς ἵστανται ἀντιβλέπουσι κατὰ τοῦ νώτου, ἤγουν τὸ ὀπίσω μέρος, οὐκέτι τοῦ λοχαγοῦ εὑρισκομένου, ἀλλὰ τὸ ἑξκαιδεκάτου οὐραγοῦ. *milites quemadmodum ante stabant conversi, solum ad tergum extremam aciem respiciant, lochago sive praestite in anteriorem partem minime, sed ultimano iam in fronte constituto, quem* οὐραγόν, *id est caudanum, nominant.* superius dictis attestatur idem. χρὴ δὲ τοὺς οὐραγοὺς παραγγέλλεσθαι, καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν προωθεῖν καὶ ἀπορθοῦν αὐτὰς εἰς τὴν χρείαν, ἵνα μὴ ἀπομένωσί τινες, ὡς εἰκός, δειλιῶντες. πρωταλλαγάτωρα Sennacherim laudat Cantacuzenus 1 26; quem dum *equis cursoribus praefectum* autumat in margine interpres, in errorem equo celoce citius contendit.

p. 11 v. 14. ὁ μέγας διοικητής *collector tributorum* est. Leo Novella 61: τοὺς ἐπὶ συλλογὴν τῶν δημοσίων φόρων καθισταμένους διοικητὰς ἡ συνήθης ὁμιλία καλεῖν οἶδε. Cedrenus in Leone Isauro, cuius praecessor Theodosius fuerat διοικητής, quem modo *procuratorem* modo *quaestorem* reddit interpres: προσετάξαμεν τοῖς διοικηταῖς τῶν θεμάτων ἀπαιτεῖν εἰς τὸν κανόνα, κατὰ νόμισμα, μιλιαρίσιον ἕν, καὶ λαμβάνει αὐτὸ ἡ βασιλεία, καὶ κτίζει τὰ τείχη. κἀντεῦθεν ἀπεκράτησεν ἡ συνήθεια, παρέχειν τὰ δικέρατα τοῖς διοικηταῖς. frequentius quam ut referatur legitur apud Cedrenum eundem, Theophanem, Leonem Grammaticum, Nicetam et alios recentiores historiae Graecae scriptores. graphice τὸν ἐπὶ τῶν εἰσόδων τῆς πόλεως depingit ultimo memoratus auctor in Ioanne Comneno, *qui speciatim urbica tributa legit;* cui favet Cedrenus iam productus.

ib. v. 15. ὁ ὀρφανοτρόφος] clarior est dictio quam ut eam dicamus orphanis nutriendis praepositum, tanquam tutorem et curatorem minorum, significare: clarissimum quoque officium, quod iura non silent in Leg. Orphanotrophos. in principio cod. de Episcopis et Clericis, et in Lege. Omnia privilegia. primus ei instituendo dedit ansam Constantinus, qui ex Theophane σιτομέτριον κατὰ πόλιν ἐχαρίσατο ταῖς ἐκκλησίαις εἰς διατροφὴν διηνεκῶς χήραις καὶ ὀρφανοῖς καὶ ξένοις πένησί τε καὶ κληρικοῖς. palatinum insuper, non ecclesiasticum fuit hoc munus, ut commode orphani educarentur. alia vero pleraque misericordiae, quae circa corpus occupatur, exercendae munia ecclesiastica fuere et episcopi recognitioni subiecta. Ecloga Leonis et Constantini AA. tit. 8: ὥσπερ κληρικὸν οἷον δήποτε βαθμοῦ ἐπὶ χρήμασι προβάλλεσθαι οὐκ ἀνεχόμεθα, οὕτως οὐδὲ ξενοδόχον ἢ πτωχοτρόφον ἢ νοσοκόμον ἢ ἄλλον οἷον δήποτε εὐαγοῦς οἴκου διοικητὴν ἢ οἷον δήποτε ἐκκλησιαστικὸν φρόντισμα χειρίζοντα. et infra tit. 9: τοὺς οἰκονόμους καὶ ξενοδόχους καὶ νοσοκόμους καὶ πτωχοτρόφους καὶ τοὺς τῶν ἄλλων εὐαγῶν οἴκων διοικητὰς καὶ τοὺς ἅπαντας κληρικοὺς κελεύομεν ὑπὲρ τῶν ἐμπιστευθεισῶν αὐτοῖς διοικήσεων παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, ᾧ ὑπόκεινται, ἀποκρίνεσθαι καὶ τοὺς λογισμοὺς τῆς ἰδίας διοικήσεως πληροῦσθαι καὶ εἰσπράττεσθαι. orphanotropheum locum orphanis educandis deputatum memorat Cedrenus in Leone Armenio ad S. Pauli aedem locatum.

ib. v. 16. ὁ πρωτονοτάριος ita vocatus iam ab antiquo, a Socrate quidem Graeco 7 23 et a Marcellino Latinae linguae scriptore l. 25. primicerium notariorum nuncupat Pancirollus in Notit. Imp. Or. c. 92, eidemque tres notariorum ordines, tribunorum, domesticorum et inferiorum tribunorum, supponit. alios τοῦ βασιλέως, τῆς ὑπουργίας, τοῦ βασιλικοῦ ἰδικοῦ lego in Theophane et Leone Grammatico: protonotarios non paucos in Iure GR, τοῦ δρόμου speciatim in Ioanne Comneno et Andronico apud Nicetam. ταχυγράφους si legas, semper notarios reputa: verum cave ne valde dissitos scriptores ταχυγράφους et καλλιγράφους

confuderis: qui enim cito, prave, qui tardius, scribit quoque rectius et nitidius.

p. 11 v. 17. ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων] *memorialem*, quem *magistrum memoriae* vocat Imperii Notitia, putat Meursius institutum, ut laudationes eorum qui militiae aut alibi fortiter se gessissent imperatori suggereret ac praemiis cohonestandos admoneret; clarumque istiusmodi officii se repperisse gaudet monumentum tum apud auctorem c. 5, tum apud Agathiam l. 4, his verbis: ἐκ βασιλέως τῷ Ῥουστίκῳ ἔχων ἐπίταγμα, ἐφ᾽ ᾧ ἕκαστά τε τὰ ποιούμενα εἰς τὸ ἀκριβὲς διαγγέλλειν καὶ τὸ τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀριστεύοντας τοῖς βασιλείοις δώροις φιλοφρονεῖσθαι. at non unicum hoc est memorialis munus, qui de omnibus ad rempublicam et principem spectantibus, de publico bono adaugendo, removendis incommodis, puniendis sceleribus aeque ac virtute compensanda ipsum commonere ac commovere suscepit. non repudiandum huic sententiae testimonium promit Cedrenus in Iustino, ubi praefectus urbis loquitur: συγχωρείτω με ἡ βασιλεία σου εἰσέρχεσθαι πρός σε ἀκωλύτως τοῦ τὰ ἀνήκοντα ὑπομιμνήσκειν τὸ κράτος σου, καὶ βεβαιῶ μετὰ τριάκοντα ἡμερῶν μὴ εὑρίσκεσθαι τὸν ἀδικοῦντα ἢ ἀδικούμενον· εἰ δέ τις ὑπομνήσει περί τινος ὑποθέσεως ἧς ἤκουσα ἐγὼ καὶ οὐκ ἐξεδίκησα, κεφαλικῶς τιμωρηθήσομαι.

ib. v. 18. ὁ δομέστικος τῶν τειχέων] reges consules imperatores muris urbes cinxisse non infrequenter legimus; bellorum duces etiam hoc onus assumpsisse Belisarii Narsetisque res gestae docent: transiit hoc studium ad ipsos urbium populos, ac demum plebis expensis, novo a Leone Isauro imposito tributo, nusquam tamen deinceps exstincto, fuere Cpoli reparati. Theophanes in eius vita: ἐπεκράτησεν ὁ σεισμὸς μῆνας δώδεκα. ὁ οὖν βασιλεὺς ἰδὼν τὰ τείχη τῆς πόλεως πτωθέντα, διελάλησε τῷ λαῷ ὅτι ὑμεῖς οὐκ ἐκπονεῖτε τὰ τείχη κτίσαι. ἀλλ᾽ ἡμεῖς προσετάξαμεν τοῖς διοικηταῖς, καὶ ἀπαιτοῦσιν εἰς τὸν κανόνα ὁλοκοτίνιν, μιλιαρίσιν. καὶ λαμβάνει αὐτὸ ἡ βασιλεία, καὶ κτίζει τὰ τείχη. ἐντεῦθεν οὖν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια δίδειν τὰ δικέρατα τοῖς διοικηταῖς. ac inde forsitan emanavit pariter ut murorum praefectus institueretur: tunc enim primum occurrit, in Theophane, Nicetas quidam Anthrax ἄρχων τοῦ τείχους, qui, ut ex dictis de domestico patet, domesticus murorum non inepte potest scribi.

ib. v. 19. ὁ προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος] praecipuus cubiculariorum ac sacri cubiculi praefectus, cuius curam et custodiam παρακοιμωμένῳ suppositus demandatam habet. ita auctor ipse infra c. 5. lectum etiam somno capiendo ac imperatori noctu custodiendo in sacro cubiculo habuisse constat ex Leone Grammatico in Michaele Theophili filio: Ἰγνάτιος δὲ κοιτωνίτης ἀπελθὼν τοῦ κλεῖσαι τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνος εὗρε διεστραμμένην, καὶ ἀπογνοὺς ἐκαθέσθη ἐπὶ τῆς κλίνης, τίλλων τὰς τρίχας αὐτοῦ. τοῦ δὲ βασιλέως ὕπνον θανάτῳ παραπλήσιον κοιμωμένου ἀθρόως ἐλθὼν Βασίλειος μετὰ καὶ ἑτέρων τὰς θύρας ἀνέῳξεν. καὶ ἔμφοβος ἐξελθὼν Ἰγνάτιος ἀντέπιπτεν Βασιλείῳ μὴ εἰσελθεῖν. curabat hic imperatoris defuncti corpus. idem Leo paulo infra: ἀπέστειλε δὲ Βασίλειος καὶ Παῦλον κοιτωνίτην τοῦ ἐνταφιάσαι τὸν Μιχαήλ. Callicrinitem προκαθήμενον τοῦ κοιτῶνος memorat Cantacuzenus 1 19.

ib. v. 20. ὁ προκαθήμενος τοῦ βεστιαρίου] de vestiario Hesychius: βεστιάριον τόπος ἐν ᾧ τὰ χρήματα τίθενται καὶ τὰ ἱμάτια τοῦ κοινοῦ. ut vestes asservat, vocatur alibi ab auctore τὸ ἐντὸς ἀλλαξιμάριον, *penetrale vestibus mutandis* dispositum, quasi dicas *mutatorium:* ut aerarii munere dèfungitur, a Niceta l. 3 Alexii Comneni τὸ ἔσω ταμιεῖον *internum aerarium*. Latinis idem praestat vestiarium ex bibliothecariis Guilielmo et Anastasio, illo quidem in Stephano 6 scribente: *quid mirum si vestiariorum gazas reperit?* hoc autem in Severino: *sigillaverunt*

omne vestiarium ecclesiae seu cimelia episcopi. nec superflue duas istas significantias coniunctim ponendas censui: huic enim vestiarii curatori ut vestium custodia nullatenus deneganda, ita regia thesauri cura nec non rei domesticae, aeque ac privatarum logothetae et aliis, tribuenda cum auctore c. 5, ubi postquam protovestiaritae subiectum asseruit, ὑπηρετεῖ δέ inquit εἰς τὰς προσφερομένας καὶ ἐξερχομένας εἰσόδους τε καὶ ἐξόδους. confirmat Anna Comnena Alexiados 2 vestiarium sive cubiculum imperatoris idem fuisse quod et eiusdem aerarium: Βυζαντίῳ δέ τινι καθ' ὁδὸν ἐντυχών, χρυσοῦ βαλάντια ἱκανὰ ἐπιφερομένῳ καὶ πρὸς τὴν μεγαλόπολιν ἀπιόντι, ἤρετο αὐτὸν τοῦτο δὴ τὸ Ὁμηρικόν· τίς πόθεν εἶ ἀνδρῶν; καὶ ἐπειδὴ παρ' αὐτοῦ ἐμάνθανεν ὅτι τὸν πολὺν χρυσὸν ἐπιφέρεται ἀπό τινων εἰσπράξεων, καὶ ὅτι πρὸς τὸν κοιτῶνα τοῦτον διακομίζει. hodie pariter aerarium et fiscus pontificius *camerae apostolicae* nomine indigitatur, *la camera;* summusque camerarius apostolicis quoque gazis praeficitur, ὁ προκαθήμενος τοῦ βεστιαρίου, quem Leo Grammaticus in Constantino Leonis filio πριμμικήριον τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου dixit.

p. 11 v. 21. ὁ βεστιάριος] vestiarium hunc cense protovestiario et vestiarii praefecto subiectum. eius praecipuum munus est summa circa vestiarium vigilantia ac eius perpetua cura; unde et expeditione marina suscepta triremi illud deportanti imperat, ac eius triremis velut apotheca vestiaria imperatoriam sequitur. auctor c. 5.

p. 12 v. 1. ὁ ἑταιριάρχης idem officio ac μέγας ἑταιριάρχης, verum ei suppositus.

ib. v. 2. ὁ λογαριαστὴς τῆς αὐλῆς aulicus thesaurarius, qui meritis et obsequiis stipendia exaequat. at non tam rationum aerarii quam ministeriorum discussor ac disceptator existit. auctor de illo uberius c. 9. nos de logariasta, ubi de magni huius nominis officio.

ib. v. 3. ὁ στρατοπεδάρχης τῶν Μουρτάτων] qui sint Murtati coniicere quidem, at non certo probare possumus. est certe μοῦλτον *seditio, tumultus*, apud Constantinum Porphyrogenitum in Nov. ἐπιβουλαῖς ἐπιχειρεῖν ἢ μούλτῳ. cuius sententiam referens Matthaeus Blastares Elementi Σ c. 11. in Nomoc. scribit μούρτῳ vice μούλτῳ: recentioribus enim λ in ρ mutare quam familiare, ut ἦρθες vice ἦλθες, ἀρμυρόν vice ἀλμυρόν. an vero ἀπὸ μούρτου Μουρτάτοι, non qui tumultum excitent, sed qui compescant silentiariorum vice, vel etiam si tumultum edant, ad reverentiam imperatori exhibendam, velut praesentis maiestatis signum edunt, literatus lector iudicabit. Murtatos porro stationarium militum agmen esse nulli dubium, ut eorum ducem στρατοπεδάρχην, qui Leoni in Tacticis καμπιδούκτωρ.

ib. v. 4. τῶν Τζακόνων] Laconas hodie vocari Tzaconas recte observarunt ex Gregora l. 4 Meursius, Gretserus, Bullengerus: corrupto tamen τζ vice λ substitui infitior. sunt itaque Tzacones germana popularique pronuntiatione a Tzaconia Peloponnesi monte, qui antiquis *Cronium* est vocatus, oriundi. ita Gemistus apud Ortelium et Georgius Coresius in rescriptis. magistrum porro Tzaconitam, de quo Luitprandus in legatione, esse hunc τῶν Τζακόνων στρατοπεδάρχην nullo auctore Meursius affirmat.

ib. v. 5. μονοκάβαλλοι iidem qui μόνιπποι, unico pugnantes equo. hos Palaephatus κέλητας vocat, Plinius 34 5 *celetes*, Seneca *singulatores* ab equo singulari quo utebantur. κέλης Suidae μόνος ἵππος, καὶ ὁ ἐπὶ τούτου φερόμενος· ὁ σελλάριος, ὁ γυμνός. καὶ ἵππος δὲ κέλης ὁ γυμνός. scholiastes Graecus: κέλης ἵππος μονάμπυξ. plura Hermannus Hugo de militia equestri 3 4.

p. 12 v. 6. *τζάγγρα arcus*, *τζαγγράτορας sagittarios* quidam cum Meursio reddunt: quos autem arcus, quos sagittarios intelligant, non exponunt. breviter et sincere. *τζάγγρα balistae* sunt, de quibus Cantacuzenus 1 36: *ἐκ τόξων Λατινικῶν τῶν λεγομένων τζάγγρων ἀφιέντες βέλη.* belle interpres in margine: *inde tzangratores, qui arcubalistarii fuerunt, quorum usus in bellis tunc temporis plurimus.* sunt et testimonia quae arcus huiusmodi indicent, Annae l. 8: *τὸ ἀπὸ τῆς τζάγγρας* (femineum reddidit femina) *βέλος ἐμπεσόν.* nusquam hoc de usitato arcu diceretur, sicut nec illa Heronis *μαγγανότζαγγρα*, *machinae balistariae.* sunt et alia quae balistarios ingerant, Nicetae in Manuele Comneno l. 2: *φραξάμενοί τε, ὡς εἶχον, τὰ τείχη τοξόταις καὶ τζαγγράτορσι.* at nisi *τζαγγράτορες* balistarii forent ab aliis sagittariis diversi, ut quid utrorumque mentio, ut ex iis moenibus tutamen accederet? arcus tamen est balista, balistarii quoque sagittarii sunt, quos proinde *τζαγγροτοξότας* nominat Nicetas in Alexio l. 3. at Phranzis interpres Pontanus belle rursus de illis 2 14: *zangratores* (quidam enim codices habent *ζαγγράτορες*, alii *τζαγγάτορες*) *genus sagittariorum, alterius generis vestes et insignia habebant*, ab aliis nempe sagittariis Tzaconibus sive Laconibus diversa.

ib. v. 7. *τῶν μεγάλων παλατίων*] plura fuere Cpoli palatia ab historicis ac speciatim Originum CP auctore memorata: qui supremus omnium curator et custos, is est *προκαθήμενος*, de quo in praesenti. legantur Gillius et Pancirollus de 14 regionibus urbis CP. unum fuit inter reliqua praecipuum. Leo Grammaticus *βασίλειον*, Nicetas l. 1 Isaacii *μέγιστον ἀρχεῖον*, Manuelis l. 1 *μέγα ἀρχεῖον, ἔνθα τῶν χρημάτων αἱ σωρεῖαι καὶ τὰ τῶν κρατούντων γνωριστικὰ περιβλήματα.* alibi *μέγα βασίλειον*, rursus *ἱερὸν ἀρχεῖον* vocat. in eo regium satellitium ac solemnes excubiae: ea propter occiso Michaele silentio illud occupare studuit Basilius Macedo, in Leone citato; Manuel vero Ioannis Comneni filius a patre quantumvis renuntiatus, hoc unum sollicitus ambiebat, ut palatium imperii arcem teneret, in Niceta loco iam memorato.

ib. v. 8. erant blachernae ad maris sinum Cpoli: *τὸν ἐν Βλαχέρναις κόλπον* memorat Cedrenus in Michaele Balbo, in eo non sacras modo deiparae, sed et regias imperatoribus Pulcheria construxit aedes, quarum custodiae fuit sollicitus hic *προκαθήμενος*. Nicetas in Alexio Manuelis F: *τοῦ Ἀνδρονίκου καταβάντος ἐκ τοῦ τυραννείου εἰς τὸ ἐν Βλαχέρναις βασίλειον, καὶ γενομένου κατὰ τὸν ἐντὸς τούτου ὑψηφερῆ δόμον, ὃς Πολύτιμος λέγεται.* incultum ruinaeque vicinum describit Gregoras 4 7: *τὸ γὰρ ἐν Βλαχέρναις ἠμέλητο ἐκ πολλοῦ, καὶ ἦν τὸ πλεῖστόν γε ἐκ πολλοῦ καπνοῦ καὶ κόνεως ἐμπεπλησμένον*, quapropter urbe recuperata in eo habitare neglexit Michael Palaeologus. tandem sub imperio Turcico misere conflagravit. lego Cantacuzeni 1 56: *Πεπανόν τινα τῶν ἐν Βλαχέρναις προκαθήμενον βασιλείων, τῶν τῇδε τειχῶν τὴν φυλακὴν πεπιστευμένον.* hoc *προκαθημένου* huius officium.

ib. v. 9. *ὁ δομέστικος τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων*] magistrorum, ducum, comitum, Orientis et Occidentis praetorio praefectorum deplorandae reliquiae fuere hi duo domestici Orientalium ac Occidentalium copiarum, sub magno domestico, vix et pene nomine praepositi. itaque praeter *δοῦκας, κόμητας* ac *στρατηλάτας τῆς ἑῴας καὶ τῆς ἑσπέρας*, obviam apud Theophanem Cedrenum Zonaram Annam et alios passim reperiendos, observo etiam *στρατηγοὺς* ampliori potestate donatos, hos quidem in Oriente illos in Occidente imperitasse. de Orientis praefecto loquitur Theophanes in Zenone: *ὁ βασιλεὺς θέλων τὸν Ἴλλον πληροφορῆσαι ἐποίησεν αὐτὸν στρατηγὸν τῆς ἑῴας πάσης, δοὺς αὐτῷ ἐξουσίαν πᾶσαν, ὥστε καὶ δοῦκας ποιεῖν. ἀνατολικοὺς στρατηγουμένους ὑπὸ Λογγίνου* celebrat idem Theophanes in Copronymo, et sub eius filio Leone

Ῥωμανὸν στρατηγὸν τῶν ἀνατολικῶν: Leo Grammaticus Bardae consobrinum μονοστράτηγον εἰς τὰ δυτικὰ θέματα. exin domesticatus nomine inducto, de quo superius, occurrent in Oriente δομέστικος τῆς ἀνατολῆς τιμηθείς, apud Nicetam in Isaacio Angelo apud Annam l. 8 quendam τὸ δομεστικάτον αἰτούμενον τῆς ἀνατολῆς, apud eandem l. 2 δομέστικον τῆς ἑσπέρας, l. 7 προχειρισθέντα μεγάλον δομέστικον τῆς δύσεως, apud Nicetam laudatum et Cantacuzenum δομέστικον τὸν δυτικῶν θεμάτων reperies.

p. 12 v. 11. ὁ μέγας μυρταΐτης] Georgius Coresius ieiune quamvis, solus tamen hanc vocem exponit in epistolis, et vult esse ducem satellitum, quorum insigne fuit myrti ramus in pileo gestatus.

ib. v. 12. ὁ πρωτοκόμης] qui principem ducem vel agminis bellici caput hic intelligit, errat. comes, de quo sermo, θαλάσσιος, officium habet in classe, ait auctor c. 5 versus finem, et magnum ducem, drungarium magnum et amiralium pone sequitur, iuxta dignitatis gradum. uno verbo eretarcha est, *remigii praefectus, qui remiges agit*, et dux est impellendis remis, adestque gubernatori in regenda triremi: *comite, officier de galère* Leo in Tacticis const. 19: οὐχ ὡς ἔτυχε πάντων τῶν δρομώνων πορευομένων, ἀλλ' ἐπιστήσεις αὐτοῖς ἄρχοντας, ἢ κατὰ πέντε ἢ κατὰ τρεῖς δρόμωνας ἕνα τὸν λεγόμενον κόμητα, ὅστις ναύαρχός τε καὶ ἡγεμὼν τῶν ὑπ' αὐτὸν δρομώνων ὑπάρχων φροντίσει προσεχέστερον περὶ πάντων εὐκόλως, καὶ διατάξει πρὸς ἕκαστα. et paulo infra: στρατηγοὶ δρουγγάριοι ἐκαλοῦντό ποτε τοῖς ἄνω χρόνοις, καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς κόμητες καὶ κένταρχοι. Eustathius quoque Iliad. 1: ναύαρχον τὸν τοιοῦτον φασίν, εἴη δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ὁ καὶ κόμης παρὰ τοῖς ὕστερον. qui cunctis huiusmodi praeest, πρωτοκόμης. Matthaeo monacho iam exscribendo πρωτοκόμης τῶν ναυτωλῶν dicitur.

ib. v. 13. ὁ παππίας] minor hic alio qui μέγας παππίας. intellige idem de eo qui sequitur, drungario et myrtaïte.

ib. v. 14. δρουγγάριος] Leo in Tact. const. 4: δρουγγάριος λέγεται ὁ μιᾶς μοίρας ἄρχων. μοῖρα δὲ ἤτοι δροῦγγος τὸ ἐκ ταγμάτων ἤτοι ἀνδρῶν τῶν λεγομένων κομήτων συγκείμενον πλῆθος. κόμης δέ ἐστιν ὁ τοῦ ἑνὸς τάγματος ἤτοι βάνδου ἀφηγούμενος. drungarius itaque chiliarchus est sive tribunus nobis, *maistre de camp.*

ib. v. 15. ὁ σεβαστός] imperator Latinis Augustus quondam dictus, Graecis σεβαστός. Alexium nihilo secius ante tyrannidem arreptam reperio hoc nomine ab imperatore et senatu decoratum. Anna eius filia l. 1: ταῦτα μὲν ἔστω πλεονεκτήματα καὶ πρὸ τοῦ θρόνου κατορθώματα, ὧν ἁπάντων γέρας ἀπέλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν τοῦ σεβαστοῦ ἀξίαν, σεβαστὸς ἀναρρηθεὶς ἐκ μέσης συγκλήτου. erat adhuc sub Constantino Monomacho non multis annis Alexio superiore honoris plena σεβαστοῦ appellatio. Alanam enim pellicem ille σεβαστὴν ὠνόμασεν, inquit Zonaras, καὶ εἰ μὴ τὴν βασιλίδα, τὴν Θεοδώραν λέγω, πεποίητο δι' αἰδοῦς, βασίλισσαν τὴν ἐρωμένην ταύτην ἂν εἶπε. iterum: τετίμητο δὲ ἡ γυνὴ σεβαστή, αὐτῇ πρώτῃ τῆς πρώην βασιλίσσης ἀπονεμηθείσης καὶ ἀξίας καὶ κλήσεως, καὶ ὠνομάζετο δέσποινα. Alexius tertium fratrem Nicephorum renuntiavit sebastum, ait iterum Zonaras, et Anna in patris vita: Νικηφόρος ὁ ὕστατος ἀδελφὸς μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου προβέβληται, τὴν τῶν σεβαστῶν καὶ οὕτως ἀνάκλησιν μετειληχώς. a sanguine regio alienis dignitas haec postmodum collata: recenset enim Nicetas quendam Georgium σεβαστόν, fratrem Andronici nondum imperium adepti uxoris. viluitque deinceps magis ac magis, legiturque in Isaacio Angelo l. 3: σταλεὶς ὁ σεβαστός, κύριος Θεόδωρος ὁ Χοῦμνος, χαρτουλάριος ὢν τῶν ἱπποστάθμων. in hac dignitatum no-

titia οὐραγοῦ vices obtinet, qui Alexii tertii tempore circa CP captam πανσέβαστος σεβαστὸς ridicule audiebat, Iuris GR p. 285 in suprema margine.

p. 12 v. 19. ἐπὶ τοῦ κανακλείου ἦν] male Iunius: *canicleo socer imperatoris praeerat atque vehebatur.* sensus verus est quem expressi: tanta enim erat canaclei dignitas ut posset impetrare filio suo filiam imperatoris et filiae filium. exemplum invenies apud Gregoram l. 7 et Cantacuzenum l. 1. Graecis unico vocabulo dicitur κανακλείων *canacleus.* apud Tyrium 22 6 *canaclinus* appellatur, ut et in Ligurino Guntheri l. 8: *Graeci cognominis usu hinc caniclinus erat, nobis camerarius idem esse potest.* Radevicus *cancellarium* interpretatur l. 1 de gestis Friderici Imp. c. 47: *unus de servis palatii, canaclinus videlicet, quem nos cancellarium dicere possumus.* verum nec camerarius nec cancellarius erat, sed ordinis longe celsioris et augustioris. erat canacleum augustissimum et magnificentissimum palatium, cui sub Theophilo imperatore iconomacho caniclei titulo praeerat Theoctistus, tanta gratia apud Theophilum pollens ut quasi secundus imperator esset, teste Zonara in Theophilo. adiunctum erat eiusdem nominis monasterium, in quod Nicephorus Botoniates Alexii Comneni et aliorum coniuratorum matrem et coniuges amandavit, ut scribit idem Zonaras in Alexio Comneno.

De canicleo seu praefecto caniclei Codinus p. 17 ed. Iun.: ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ὀχούμενος, equo scilicet vel alio vehiculo intra aulam Cpolitanam; quod nulli alteri concessum. magna erat dignitas, cuius passim fit mentio apud historicos Graecos. Ioannes Curopalata in Michaele Rancabe: *animae quasdam maculas simulat se quidam religioso explicare velle per Theoctistum, quem postea caniclei dignitate honoravit.* eadem de caniclei praefecto Theoctisto Cedrenus, ubi de caede Leonis Armeni agit. idem Cedrenus scribit occiso praedicto Theoctisto a Barda, Bardam dignitatem caniclei in se transtulisse. Curopalata in Constantino Leonis filio: *paulo post missus est ab Augusta patricius Basilius caniclei praefectus.* de eodem caniclei praefecto Theoctisto Zonaras in Theophilo imperatore: *uxorem et caniclei praefectum multum obtestatus est* (Theophilus) *ne paterentur venerandas imagines reponi.* idem Zonaras in Alexio Comneno: *Comneni rebus suis iam in tuto collocatis, matrem et coniuges* ἐκ τῆς μονῆς τοῦ κανακλείου, *ex monasterio caniclei, ad regiam accersiverunt.* ubi Wolfius interpres *ex canicleo monasterio.* ex qua versione suspicari quis posset canicleum fuisse monasterium, tametsi adiuncto palatio: nam monasteriis, nominatim ei quod Hodegetria nominabatur, et templis praecipuis, ut Blacherniano, adiungebantur palatia, in quibus imperatores vel pietatis vel recreationis causa aliquando versabantur. hinc Iunius τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου putat praefectum fuisse arcis et monasterii hoc nomine in urbe Cpolitana. quae fuit etiam sententia Wolfii in indice ad Zonaram. *canicleum,* inquit, *monasterium*

p. 123 et 234. Xylander in notis ad Cedrenum num. 196 ingenue fatetur se nescire quid sit *caniclei dignitas.* Nicephorus Gregoras lib. 7: *erat tum procurator negotiorum imperii vir prudens et ob industriam et reipublicae gerendae scientiam imperatori carus, unde et auctoritate et opibus pollebat, Nicephorus caniclii praefectus. is blandis sermonibus et obsequiis lenitate imperatoris conciliata petit et accipit generum filium eius Ioannem, indignante quidem et refragante imperatrice, sed tamen accipit.* de eodem Nicephoro caniclei praefecto Cantacuzenus 1 14: *de senatu palatino praesentes aderant magnus logotheta Metochites, cuius antea meminimus, et Nicephorus qui canicleo praeerat et vehi solebat, admirabili sapientia consilioque praeditus, et ab imperatore benevolentia honoreque singulari dignatus, ita ut etiam Irenem filiam eius Ioanni despotae filio suo nuptiis coniungeret. hic Nicephorus prius imperatoris domestica administrabat: tum autem podagra conflictatus functione illa abierat. nihilominus summo eum honore imperator prosequebatur.*

Ex hoc et praedicto Gregorae loco intelligis quare praefectus caniclei *consocer* imperatoris appellaretur; quia tanta erat haec dignitas, ut praefectus caniclei posset filio suo impetrare filiam imperatoris et filiae filium. hinc *συμπένθερος:* nam praefectus caniclei a filia imperatoris, si nupta filio esset, vocabatur socer, et imperator a filia praefecti caniclei socer. idem factum quando filius imperatoris in matrimonio habebat filiam praefecti canicleo.

Idem Cantacuzenus 4 40: *Palaeologus praesidem caniclei Angelum legatum mittit.* Nicetas Choniates lib. 1 de rebus gestis Manuelis Comneni, de Styppiota agens: *tandem ad caniclei magnificum munus et intimam etiam imperatoris familiaritatem promotum magis etiam extulit.* hanc tamen tantam dignitatem sua granditate inferiorem duxit Constantinus Mesopotamita, ut libro 2 de Alexio Comneno scribit idem Nicetas: *caniclei officium*, inquit, *quod Isaaco imperante obtinuerat, ei rursus offerebatur, ut suo fastigio inferius renuit.* Georgius logotheta Acropolita in chronico Cpolitano, non procul a fine: *misit imperator ad regem Siciliae apostatae generum per Nicephorum canicleum;* ubi ipse canicleo praefectus *canicleus* appellatur, ut et in disputatione Gregentii *κανικλείων.*

Duravit haec dignitas ad imperii Cpolitani extrema usque tempora. Palaeologus apud Phranzem 2 17: *duxi ego uxorem Helenam filiam Alexii Palaeologi Exemplaconis, qui canicleo praeerat.* in disputatione Gregentii imperator: *Erbae* seu Herbano *patrinus seu susceptor in baptismo factus Leonis nomen imposuit, et hypecclesionem* (*ὑπεκκλησίονα*) *eum fecit, quem Romani patricium et caniclionem appellant.* exstat haec disputatio t. 4 Biblioth. Patrum, cuius occasione Meursius varia philosophatur in suo Lexico v. *Πατρίκιος.* observa non omnem patricium fuisse caniclionem, sicut haec disputatio Gregentii affirmare videtur, quia unus canicleo praefectus erat, multi autem

patricii. contingere quidem poterat ut canicleo praefectus patricius esset, sed id non erat necessarium.

Observa secundo falsum esse quod Meursius scribit: *imperatorem ecclesiae et rebus ecclesiasticis praefuisse veluti supremum caput.* nullus imperator orthodoxus hunc titulum sibi arrogavit: schismaticorum et haereticorum hoc proprium est. orthodoxi imperatores norunt se esse oves ecclesiae, non pastores, subditos, non capita. defensores itidem ecclesiae sunt: capitis nomen summo pontifici, Christi vicario Petrique successori non inviti relinquunt. ne Calvinistae quidem Puritani capitis ecclesiastici nomen regibus tribui ferunt. notum est quam limis oculis Calvinus regem Angliae ob hunc titulum assumptum aspexerit, et in Belgio quam ferventiores Calvinistae obsistant ne foederati Ordines pro capite ecclesiae efferantur et agnoscantur.

Observa tertio falsum esse quod Meursius dicit, patricium aliquem *ὑπεκκλησίονα* dictum tenuisse vicem imperatoris in hoc, ut ita loquar, *capitaneatu* ecclesiae. sed ut ficticium est ullum imperatorem catholicum pro capite ecclesiae sese venditasse, ita ficticius est iste patricius vicarius imperatoris in rebus ecclesiasticis. et tamen hoc semel effudisse non contentus, id v. *ὑπεκκλησίων* recinit. scilicet imperator Iudaeum recentem a baptismo suum in rebus ecclesiasticis vicarium constituisset, etiamsi pro capite ecclesiae se venditasset, rudem adhuc rituum Christianorum et ecclesiasticae politiae ignarum. politica igitur dignitas erat, non ecclesiastica, quemadmodum et patriciatus et praefectura caniclei.

Longe alia et aliter de praefectura caniclei doctissimus vir Nic. Alemannus: nam in commentario ad *ἀνέκδοτα* Procopii, quae ipse nuper evulgavit, in illud p. 29 v. 2: *colore imbutus quo scribere mos est imperatoribus*, ita scribit. *Gregorius Secundus ad Leonem Isaurum imperatorem*: Literae tuae et non alienae sigillis imperatoriis obsignatae diligenter essent, et accuratae intus subscriptiones per cinnabarim propria manu tua, ut mos est imperatoribus subscribere. cinnabarim *vocavit ob coloris similitudinem: sed imperatorium* encaustum *purpureum erat ex murice.* sacri affatus, quoscunque nostrae mansuetudinis in quacunque paginarum scripserit auctoritas, non alio vultu penitus aut colore nisi purpurea tantummodo inscriptione lustrentur, scilicet ut cocti muricis et triti conchylii ardore signentur. hanc autem sacri encausti confectionem nulli sit licitum aut concessum habere. *l.* 6 *C. de divers. rescript.* encaustum *hodie in Italia dicimus* enchiostro; encausta et encaustaria *legendum in l.* 9 *C. de Agric. Liquor ille purpureus, quem hic non atramentum sed purpuramentum vocare liceat, servabatur in atramentario, nisi dicere malis etiam purpuramentario; quod cum caniculi formam effigiemque prae se ferret, quales atramentariorum formas hodieque usurpamus, ob id* caniculus *est appellatum. et a* caniculo *erat qui Caesari eiusmodi purpuramentarium ministrabat. Anastasius Bibliothecarius ad octavam synodum Act.*

10: praepositus caniculi est qui curam et custodiam gerit caniculi, id est atramentarii, ex quo imperator phoeniceas literas scribit in chartis. *ad nomen si quid praeterea Caesari subscribendum erat, id praepositus caniculi manu sua exarabat, quod in calce eiusdem synodi Christophorum Basilii imperatoris a caniculo fecisse liquet. praeficiebantur caniculo primarii a secretis, quorum magna dignitas et auctoritas fuit, utpote quae solis tandem imperatoris sanguine propinquis concederetur. quae Iunius de hoc officio apud Codinum, nugae sunt.* haec Alemannus; cuius sententiam non improbabilem Anastasii Bibliothecarii auctoritas efficit. nec a caniculo abludit nomen, quo Graeci utuntur, quibus solenne Latina vocabula nonnihil inflectere et ad Hellenismum quoad licet conformare. porro verba actionis decimae, ad quae Anastasius supra dictam notam adiecit, sunt ista: *post hos piissimi et amatores Christi imperatores Basilius et Constantinus figentes quidem propria manu in quinque voluminibus* (seu etiam pluribus) *pretiosae crucis figuram, Basilio Magno imperatore, similiter etiam et Constantino figente crucem pro se et fratre suo Leone subscribente quoque nomina trium imperatorum, propria manu, et subscriptionis residuum subscribente Christophoro protoasecretis et praeposito caniculi.* Graeca editio Romana ita habet: *καὶ μετὰ τούτους οἱ βασιλεῖς Βασίλειος Κωνσταντῖνος καὶ Λέων, πηξάντων μὲν ἰδιοχείρως ἐν τοῖς πέντε βιβλίοις τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν τύπον τῶν βασιλέων, καὶ γεγραφότων τὰς οἰκείας ὀνομασίας, τὸ δὲ τῆς γραφῆς ὑπόλοιπον γεγραφότος Χριστοφόρου πρωτασηκρήτου καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου. quod reliquum erat, Christophorus protoasecretis et praefectus caniclii subscripsit.*

p. 12 v. 19. *ἐπὶ τοῦ κανικλείου*] nugas referrem, si appictos a quibusdam *τῷ κανικλείῳ* sensus in medium producerem. ad propositum veri scopum recta pergo. *κάνεον* non *canistrum* modo sed et *lanx* et *patella* est Homero. *κανίον* quoque *caliculus fusorius* vertitur: nam *τοὺς μεταλλικοὺς τοὺς ἐργαζομένους τὰ κανία metallicos fabros fusoriis caliculis utentes* dixit Eleutherius Zebelenus. uno verbo *δοχεῖον* quodvis exiguum, quale *ἀλάβαστρον*, *φωκάδιον*, *μυροθήκη*, est *κανίον* sive *καννίον*, *vasculum, ampulla, myrothecium, acetabulum*. *κλέος* quoque gloriam dignitatemque referre non ignorat qui Graeca summis degustavit labiis. erit itaque *κανικλεῖον* vasculum inter caetera dignitate vel gloria praecipuum, quale fuit illud in quo gloriae dignitatisque suae insigne, liquorem videlicet purpureum quo chrysobullis et sacris diplomatibus subsignabant, imperatores iubebant asservari. ille vero cui vasis huiusmodi custodiam demandabant, *ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου* salutabatur. lego etiam *κανίκλειον* apud Leonem Grammaticum et Cedrenum. de eodem Gregentius: *ὃν οἱ Ῥωμαῖοι κανικλείονα προσαγορεύουσι*, *quem Romani canicleonem exponunt.* Radevicus et Guntherus reddunt *caniclinum*. at non contortam in varias formas vocem, sed sensum e vulgo et ex Nicetae testimoniis quam dilucide profero. Manuel Comnenus, inquit ille vitae eius l. 1 4 Theodorum Styppiotam *εἰς τὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου μεγαλοπρεπῆ προβιβάζει τιμὴν καὶ τὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ μεγάλην οἰκείωσιν.* invidet propterea aemulus quidam logotheta: *οὐκοῦν κατὰ καρδίας ἀνταίαν πληγὴν εἰληφὼς ὁ δηλωθεὶς λογοθέτης ἐκ τοῦ τῷ Στυππειώτῃ δοθῆναι δοχεῖον ἐρυθροδάνου διάλιθον χρύσεον*, scribit idem l. 3. is igitur idem est qui canicleo praeficitur et qui vasculi purpurei coloris custos est, ac ideo *τὸ κανικλεῖον* est *δοχεῖον ἐρυθροδάνου*, quod et

χρυσόβουλλον: ita namque reponit alia lectio vulgarior, *χρυσόβουλλον δοὺς μετὰ λίθων λαμπρῶν*. hinc si τοῦ ἐπὶ κανικλείου ὀφφίκιον, ut habet Nicetas in Alexio 3 3, camerarii cum Gunthero vel cancellarii cum Radevico proprium debeat asserere, aequus lector iudicaverit. illud circa Leonis Armenii tempora primo inventum vel auditum ex Theophane et Cedreno in eius vita coniicio. munus etiam eiusdem fuit imperatorum subscriptionibus attestari. sic cum subscripsissent octavae synodi actioni decimae imperatores Basilius Constantinus et Leo, exaratis nimirum ante scripta nomina crucibus, *τὸ τῆς γραφῆς ὑπόλοιπον γέγραφε Χριστοφόρος πρωτασηκρήτης καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου*. hoc est unicuique nomini scripto ipse sua manu adiunxit, *ἐν Χριστῷ θεῷ πιστὸς βασιλεύς*. addit haec Bullengerus auctoris tacito nomine: *Μανουὴλ εἶχε τὸ σύνηθες κανίκλωμα καὶ τοῦ βασιλέως ὑπογραφὴν ταύτην, Μανουὴλ ἐν Χριστῷ θεῷ πιστὸς βασιλεύς, καὶ κάτωθεν ἀπῃωρημένην βοῦλλαν χρυσῆν διὰ μετάξης ὀξείας, καὶ ἔξωθεν τὸ διὰ τοῦ ἐπὶ κανικλείου καὶ δικαιοδότου Θεοδώρου*. quod in Christianissima curia exsequuntur secretarii, ubi principis subscriptione inferius vel a tergo proprium nomen apponunt. ex his de *canicleo* et *caniculo* collectis a Gretsero copiosis testimoniis desiderata lux accessit.

p. 12 v. 19. *συμπένθερος*] qui filium vel filiam alteris filio vel filiae in matrimonium locat, fit ei *συμπένθερος*. innumeri vero a consoceris huiusmodi distincti dignitatem caniclei obtinuerunt.

ibid. *ὀχούμενος*] corrupta lectio corrigitur, si legatur *ὁ Χοῦμνος*. istae vero emendationis instituendae sunt rationes. prima, quod inusitata sit Graeca phrasis ad adeptae dignitatis indicium *ἐπὶ τοῦ κανικλείου ὀχεῖσθαι*. secunda quod, cum interpres reddiderit hic *ad dignitatem evehi*, in commentariis absque auctore exposuit canicleum, *ut equo veheretur*, in palatio ius habuisse. tertia, cum praesenti hoc capite constet auctorem paulo post Andronicum seniorem, de quo scripsit, floruisse, non incongruum est eum de coaetaneo sibi canicleo, qui consocer imperatoris fuerit, habuisse sermonem: is autem fuit *Νικηφόρος ὁ Χοῦμνος*, quem Gregoras in Andronico l. 7. p. 241 ed. Bonn. *Νικηφόρον τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου* nominat, de quo Cantacuzenus 1 14: *ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου Νικηφόρος ὁ Χοῦμνος σοφὸς ἀνὴρ καὶ θαυμάσιος ἐν φρονήσει, πολλῆς τε ἀπολαύων πρὸς βασιλέως εὐνοίας τε καὶ τιμῆς, δι' ἣν καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Εἰρήνην τῷ υἱῷ αὐτοῦ δεσπότῃ Ἰωάννῃ πρὸς γάμου κοινωνίαν ἤγαγεν ὁ βασιλεύς*. et quamvis Pontanus interpres olim legerit *ὀχούμενος* ac reddiderit *vehi solebat*, nullum tamen eius sententia consequitur sensum, *Nicephorus qui canicleo praeerat et vehi solebat*. eam ob rem novus scholiastes adscripsit margini: interpres legit *ὀχούμενος*, male: nam est *ὁ Χοῦμνος*. ultima, quae litem omnem dirimit, ex Regiis exemplaribus petitur, in quibus non *ὀχούμενος*, sed *ὁ Χοῦμνος* manifeste legitur; et ex iisdem librariorum vitio et affinitate vocum mendum irrepsisse coniicimus.

p. 13 v. 3 Magnus baiulus] paedagogus vel imperatoris, cum iunior esset, vel filiorum imperatoris. Moschopulus: *παιδαγωγὸς καὶ παιδοτρίβης, ὁ λεγόμενος βαΐουλος*. Cedrenus: *Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχον πραιπόσιτον καὶ πατρίκιον, τὸν βαΐουλον αὐτοῦ παπᾶν ἐποίησε*. etiam Latini hoc vocabulum hac notione usurparunt. Lupus Ferrariensis epist. 54: *non ergo admittentur a vobis monitores, quos baiulos vulgus appellat, ne gloriam vestram inter se ipsi partiantur*. Hincmarus epist. 2 ad Carolum Crassum imp. c. 2: *istis iuvenibus, fidelibus filiis vestris, regibus nostris, maturos ac prudentes atque sobrios baiulos singulis constituite*,

P 193

qui oderint avaritiam et eos verbo et exemplo iustitiam diligere doceant, secundum scripturam dicentem "diligite iustitiam, qui iudicatis terram." eadem epist. c. 6: *ipsi autem baiuli magnopere providere debent ne super socios suos se extollant, sed* [agant] *iuxta scripturam dicentem* 'quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram deo invenies gratiam." idem epist. 3 c. 1: *legimus quomodo Alexander in pueritia sua habuit baiulum nomine Leonidem, citatis moribus et incomposito incessu notabilem, quae puer quasi lac adulterinum sugens ab eo sumpsit. unde in adulta aetate sapiens et rex fortis se ipsum reprehendebat et vitare volebat, sed ut legitur, cum omnia regna vicerit, in hoc se ipsum vincere non potuit.*

βαΐουλος, qui *βάγυλος* quoque Theophani in Leone Copronymi F. scribitur, *ἐπίτροπος καλεῖται* ait Gregoras 4 9. Moschopulus *παιδαγωγὸν καὶ παιδοτρίβην τὸν βαΐουλον* asserit. de Theodosio Theodosii Iunioris baiulo Theophanes et Cedrenus, in quem nos alia, pluraque vir eruditissimus Fabrotus collegit, ac a Meursio diversa. haec nobis qui pueros non regimus de baiulo satis, ne forte aliena dicta huc congerentes infames baiuli fiamus.

(I) CATALOGUS AUCTIOR CODINEO AC MUTATO NONNIHIL ORDINE DISPOSITUS,

ex octo circiter Regiis MSS ad invicem collatis exscriptus.

α'. ὁ δεσπότης. β'. ὁ σεβαστοκράτωρ. γ'. ὁ καῖσαρ. δ'. ὁ πανυπερσέβαστος. ε'. ὁ πρωτοβεστιάριος. ς'. ὁ μέγας δούξ. ζ'. ὁ μέγας δομέστικος. η'. ὁ πρωτοστράτωρ. θ'. ὁ μέγας λογοθέτης. ι'. ὁ μέγας στρατοπεδάρχης. ια'. ὁ μέγας πριμμικήριος. ιβ'. ὁ μέγας κονοσταῦλος. ιγ'. ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου. ιδ'. ὁ πρωτοσέβαστος. ιε'. ὁ ἐπὶ κέρνης. ις'. ὁ παρακοιμώμενος τῆς μεγάλης σφενδόνης. ιζ'. ὁ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος. ιη'. ὁ μέγας βαΐουλος. ιθ'. ὁ κουροπαλάτης. κ'. ὁ πρωτοβεστιαρίτης. κα'. ὁ δομέστικος τῆς βασιλικῆς τραπέζης. κβ'. ὁ ἐπὶ τραπέζης. κγ'. ὁ λογοθέτης τοῦ Γενικοῦ. κδ'. ὁ μέγας παπίας. κε'. ὁ ἔπαρχος. κς'. ὁ μέγας δρουγγάριος τῆς βασιλικῆς βίγλης. κζ'. ὁ μέγας ἑταιρειάρχης. κη'. ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου. κθ'. ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων. λ'. ὁ μέγας χαρτουλάριος. λα'. ὁ μυστικός. λβ'. ὁ πρωτασηκρήτης. λγ'. ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ. λδ'. ὁ μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου. λε'. ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν. λς'. ὁ πριμμικήριος τῆς αὐλῆς. λζ'. ὁ πρωτοσπαθάριος. λη'. ὁ μέγας ἄρχων. λθ'. ὁ τατᾶς τῆς αὐλῆς. μ'. ὁ μέγας τζαούσιος. μα'. ὁ πραίτωρ τοῦ δήμου. μβ'. ὁ λογοθέτης τῶν οἰκειακῶν. μγ'. ὁ μέγας λογαριαστής. μδ'. ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων. με'. ὁ ἀρχιδιάκονος. μς'. ὁ σκουτέριος. μζ'. ὁ πρωτοκυνηγός. μη'. ὁ ἀμηράλης. μθ'. ὁ ἀκτουάριος. ν'. ὁ μέγας ἀδνουμιαστής. να'. ὁ κοιαίστωρ. νβ'. ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ. νγ'. ὁ πρωτοϊερακάριος. νδ'. ὁ κριτὴς τοῦ βήλου. νε'. ὁ μέγας διερμηνευτής. νς'. ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν. νζ'. ὁ δικαιοφύλαξ. νη'. ὁ ἀκόλουθος. νθ'. ὁ ὀρφανοτρόφος. ξ'. ὁ πρωτονοτάριος. ξα'. ὁ

με'. Archidiaconus, dicaeophylax et nomophylax catalogo seq. et eius notulis exponuntur.

κριτὴς τοῦ φοσσάτου. ξβ'. ὁ δομέστικος τῶν τειχέων. ξγ'. ὁ πρωταλλαγάτωρ. ξδ'. ὁ βεστιαρίου. ξε'. ὁ στρατοπεδάρχης τῶν μονοκαβάλλων. ξς'. ὁ στρατοπεδάρχης τῶν μουρτάτων. ξζ'. ὁ στρατοπεδάρχης τῶν τζακόνων. ξη'. ὁ στρατοπεδάρχης τῶν τζαγγρατόρων. ξθ'. ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων. ο'. ὁ προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος. οα'. ὁ προκαθήμενος τοῦ βεστιαρίου. οβ'. ὁ δομέστικος τῶν θεμάτων. ογ'. ὁ πρωτοκόμης. οδ'. ὁ δομέστικος τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων. οε'. ὁ δομέστικος τῶν δυτικῶν θεμάτων. ος'. ὁ προκαθήμενος τοῦ μεγάλου παλατίου. οζ'. ὁ προκαθήμενος τῶν Βλαχερνῶν. οη'. ὁ λογαριαστὴς τῆς αὐλῆς. οθ'. ὁ μέγας διοικητής. π'. ὁ νομοφύλαξ. πα'. οἱ βεστιαρῖται. πβ'. ὁ ἑταιρειάρχης. πγ'. ὁ ἄρχων τῶν ἀλλαγίων. πδ'. ὁ μέγας μυρταΐτης. πε'. ὁ κριτὴς τοῦ σεκρέτου. πς'. οἱ ῥαβδοῦχοι. πζ'. ὁ καβαλλάριος. πη'. ὁ σεβαστός. πθ'. ὁ προκαθήμενος τοῦ κάστρου. ϙ'. ὁ δρουγγάριος στόλου, ὁ καὶ κόμης.

πα'. οἱ βεστιαρῖται] alii catalogi singularem notant.

πε'. ὁ κριτὴς τοῦ σεκρέτου] primi omnium tribunalis (a quo ἀσηκρῆται et πρωτοασηκρῆται) ab aliis βήλου, ἱπποδρόμου, τοῦ γενικοῦ, τῶν πραιτωρίων etc distincti. observo iudicum omnium zonam fuisse insigne; quapropter derisum beli iudicem, qui Castamonitae epilepsia oppresso, zona deposita, tulerat opem, refert Nicetas in Isaacio Angelo l. 3: ἀλλά καί τις τῶν τοῦ βήλου κριτῆς παρεστὼς (τὸ δὲ ὄνομα ἑκὼν ὑπερβήσομαι) διαχαλάσας τὴν ἐσθῆτα ἐδέσμει τὰς γαστροκνημίδας τοῦ λογοθέτου τῇ ζώνῃ τῆς ὀσφύος, ἐπισχήσειν τὸ ἀνωφερὲς τῆς ὕλης ἐντεῦθεν πειρώμενος. πλὴν ὁ μὲν οὗτος ἀλύτως εἶχε τῆς τῶν φρενῶν παρακοπῆς, ὁ δὲ τῶν παρὰ πάντων εὖ μάλα ὠφλίσκανε γέλωτα διά τε τῶν ἱματίων τὸ ἄνετον καὶ τὸ τῆς γνώμης εὐάγωγον. zonas huiusmodi ἐκ χρυσοῦ πεποιημένας celebrat Cantacuzenus 1 53.

πς'. ῥαβδοῦχοι *manglabitae*, *satellites fustibus armati*, de quibus suo loco. Nicetas τὰ ὑσγινοβαφῆ φοροῦντας ῥαβδούχους in Andronico l. 2. ῥαβδοφόρους vocat in huius praecessore Alexio. ducem, προεστῶτα τῶν ῥαβδοφόρων, Isidorus in glossis ἀρχιραβδοῦχον.

πζ'. καβαλλάριος *eques cataphractus*, satellitio imperatoris deputatus. Anna Alexiados 2: ἀπεπειρῶντο τοῦ τείχους διὰ πελταστῶν καὶ δορυφόρων καταφράκτων ἀνδρῶν. Leo in Tacticis: ἐξόπλισον δὲ τὸν μὲν κατάφρακτον καβαλλάριον, αὐτόν τε καὶ τὸ ἱππάριον αὐτοῦ.

πθ'. προκαθήμενος τοῦ κάστρου] καστροφύλακας huiusmodi recensebit Codinus in sequentibus, quos superius προκαθημένους πόλεων appellavit, *rectores urbium*. κάστρον enim etiam *urbs* est, sed munita. Iustinianus Nov. 128: καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὄντας ἄρχοντας πολιτικούς τε καὶ στρατιωτικοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν ἤτοι κάστροις. Cantacuzenus 1 55: τὴν πόλιν εἶχεν ἐν φυλακῇ ἕνεκα αὐτοῦ. 2 1: τὴν Βυζαντίου δὲ ἀρχὴν τῷ πρωτοστράτορι παρέσχεν ὁ βασιλεύς. is vero forsan est unicus προκαθήμενος τοῦ κάστρου.

ϙ'. κόμης] qui nimirum sub protocomite, remigiorum supremo praefecto, ipse substitutus eretarcha est; vel qui unam tantum cohortem ducit. Leo in Tact. const. 4: κόμης ἐστὶν ὁ τοῦ ἑνὸς τάγματος ἤτοι βάνδου ἀφηγούμενος. caeterum non unus est eiusdem nominis in aula CP minister; quis enim unum comitem in ea fuisse diceret, nisi ignarus unam tantum quoque cohortem affirmaret? ut comites itaque plures, ita non unus drungarius, plures myrtaitae, chartularii plures: unus autem recensetur, ut ex istius ad alios ordine locum suum et gradum percipiant reliqui, inter quos unus summus, qui πρῶτον nomen obtinet, frequentius.

(II) EX BIBLIOTHECA MAZARINA.

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

Περὶ τῶν ὀφφικίων τοῦ παλατίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἰατροῦ μοναχοῦ ταυτὶ Ματθαίου θύτου.

Ἀξιωμάτων ἀριθμὸν τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις,
ὀνομαστὴν σκοπήσωμεν τὴν τάξιν τῶν τοιούτων.
μετὰ τὸν αὐτοκράτορα πρῶτός ἐστι δεσπότης,
σεβαστοκράτωρ μετ' αὐτόν, καὶ Καῖσαρ μετ' ἐκεῖνον·
ὧν κεφαλῆς τὸ κάλυμμα κεκόσμηται μαργάροις,
τῶν δ' ἀετῶν τοῖς σχήμασιν αἱ τῶν ποδῶν ἐμβάδες,
οἷσπερ ἐπιφημίζουσιν πρόσρησιν βασιλείας.
ὁ πρωτοβεστιάριος, [ὁ] πανυπερσέβαστός τε,
οἳ σκιαδίοις ἐρυθροῖς χρυσῷ καθυφασμένοις
ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν χρῶνται νομίμως μόνοι,
πρασίνοις δ' ὑποδήμασιν ὁ μέν, ὁ δὲ κιτρίνοις.
τὴν πρώτην δ' οὗτοι φέρουσι πεντάδα τῶν ἐν τέλει.
τῆς δὴ δευτέρας μέγας δούξ, μέγας δομέστικός τε,
ὁ πρωτοστράτωρ πέφυκεν, ὁ μέγας λογοθέτης,
μέγας στρατοπεδάρχης τε, ὧν ἐρυθρὰ τὰ πῖλα,

Ματθαίου μοναχοῦ] iambo sequenti nomen huiusce opusculi prodit auctor, qui gente, non professione, *ἰατρόν* se celebrat. vitae forma fuit monastica, cui sacerdotium honorem adiunxit. hinc *μοναχὸς θύτης* scribitur, qui vulgo *ἱερομόναχος*, sicut diaconus monachus *ἱεροδιάκονος* audit, relicta saeculari sacerdoti vel diacono solitaria *ἱερέως* vel *διακόνου* appellatione. non adeo notus hic Matthaeus, ut patriam, parentes, socios laudatiores reddat: aetatem coniicimus, et ob memoratos imperatorem et imperatricem nondum capta a Turcis urbe, ob laudatum etiam Chumnum et Metochitem post Andronicum seniorem, cuius hi fuere ministri, scripsisse vitaque functum constat. praesens opusculum versibus politicis composuit, in quibus numerus syllabarum ad cantum, non ad exactae poetices prosodiam observatur. octava syllaba, ubi caesura est, medium versus tenet; reliquae septem perficiunt. his recentiores *ὁμοιοτέλευτα*, pariter cadentium exitum, quem rhythmum dicimus, addidere. politicos vocatos arbitror, quod vulgo Cpoli per compita canerentur: *πόλιν* enim, *κατ' ἐξοχήν* et sermonis contractionem, Cpolim appellant, *πολιτικά* quaecunque ibi nata vel inde asportata: *πολίτην* tamen virum ex ea ortum. vel certe quod amatoriae meretriciaeve cantilenae huiusmodi compositionem habuerint, *ἀπὸ τῆς πολιτικῆς* denominatione deductae, quae mulierem per urbem suo corpore quaestum facientem sonat.

v. 5. *ὧν κεφαλῆς*] vide caput sequens statim in limine.

v. 6. *τῶν δ' ἀετῶν*] Codinus c. seq. p. 13 13.

v. 7. *οἷσπερ ἐπιφημίζουσι*] idem Codinus c. seq. p. 16 6.

v. 9. *οἳ σκιαδίοις ἐρυθροῖς*] Codinus c. 4 p. 17 8 et p. 18 1.

v. 11. *πρασίνοις δ' ὑποδήμασι*] protovestiarii nimirum, cui apud Codinum eodem c. p. 16 10 prasinus color in insigne tribuitur.

ibid. ὁ δὲ κιτρίνοις] panhypersebastus, ex Codino cap. eod. p. 18 6.

v. 12. *πεντάδα*] non ecclesiasticorum modo sed et palatinorum officiorum catalogos per quinarios divisere Graeci.

διάχρυσον ἐμφαίνοντα τὸ μέρος ἄνω μόνον.
τρίτη μέντοι πεντὰς χρῶνται πίλοις τοῖς συρματίνοις,
ὁ μέγας πριμμικήριος, ὁ μέγας κονοσταῦλος,
ἐπὶ τοῦ κανικλείου τε, τῶν σεβαστῶν ὁ πρῶτος,
ὁ ἐπικέρνης τε ὁμοῦ. τῆς δὲ τετάρτης οὗτοι,
ὅ γε παρακοιμώμενος μεγάλης τῆς σφενδόνης,
τοῦ δὲ κοιτῶνος ἕτερος, μέγας βαΐουλός τε,
κουροπαλάτης, μετ' αὐτὸν πρωτοβεστιαρίτης.
ἀλλὰ καὶ τούτοις ἔξεστι πίλοις τοιούτοις χρῆσθαι.
τῆς δὲ πέμπτης κλαπωταὶ τοῖς πᾶσιν αἱ καλύπτραι,
ὧν ἐστὶν ὁ δομέστικος τῆς βασιλικῆς τραπέζης,
ἐπὶ τραπέζης ἄλλος τε, γενικοῦ λογοθέτης,
ὁ μέγας ἂν (αὖ) παππίας τε, καὶ ἔπαρχος σὺν τούτοις.
τῆς ἕκτης μέγας ἄρχεται δρουγγάριος τῆς βίγλης,
μέγας ἑταιριάρχης τε, λογοθέτης τοῦ δρόμου,
ὁ φιλοσόφων ὕπατος, χαρτουλάριος μέγας.
ἑξῆς ἑβδόμης μυστικός, κλεινὸς πρωτασηκρῆτις
εὐθὺς ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, δρουγγάριος τοῦ στόλου,
ὁ τῶν σχολῶν δομέστικος. οἱ δ' ἑξῆς τῆς ὀγδόης,
αὐλῆς ὁ πριμμικήριος πρωτοσπαθάριός τε,
ἄρχων ὁ μέγας μετ' αὐτοὺς καὶ ὁ τᾶς τῆς αὐλῆς τε,
ὁ μέγας τε τζαούσιος. οἱ δ' ἑξῆς τῆς ἐννάτης,
πραίτωρ τοῦ δήμου, οἰκειακῶν ὁμοῦ ὁ λογοθέτης,
τῶν λογιστῶν ὁ μέγιστος, ὅ τε δεήσεις φέρων,
μεθ' οὓς ἀρχιδιάκονος. οἱ δ' ἑξῆς τῆς δεκάτης,
σκουτάριος, πρωτοκύνηγος, ἀμηράλης ὁμοῦ τε,
ναὶ μὴν ἀκτουάριος καὶ ἀδνουμιαστὴς μέγας.
τῆς ἑνδεκάτης πέφυκεν ὁ ἔνδοξος κοιαίστωρ,
ὅ τε στρατιωτικοῦ καταλόγου λογοθέτης.

---

v. 16. *διάχρυσον ἐμφαίνοντα τὸ ἄνω μέρος μόνον*] pilei inferior pars *ἀήρ* Codino vocatur, quo cum caruerint, ut ait c. 5 p. 18 14 et seqq, horum officialium *σκιάδια* vel *πῖλα*, illa Codinus scripsit *χρυσοκόκκινα κλαπωτὰ ἄνευ ἀέρος*, quae hic Matthaeus *διάχρυσον ἐμφαίνοντα τὸ ἄνω μέρος μόνον* asseruit.

v. 19. *ἐπὶ τοῦ κανικλείου*] retro cunctos numeravit hunc Codinus c. 2 in calce. ratio penes ipsum est.

ibid. *τῶν σεβαστῶν ὁ πρῶτος*] *πρωτοσέβαστος*.

v. 22. *βαΐουλος*] omnium ultimum recensuit Codinus c. 2 p. 13 3.

v. 24. *ἔξεστι πίλοις τοιούτοις χρῆσθαι*] Codinus c. 4 p. 20 21.

v. 25. *κλαπωταί*] p. 20 20.

v. 31. *ὁ φιλοσόφων ὕπατος*] prave quidam interpretantur philosophorum *consulem*, qui *supremus* quasi *ὑπέρτατος*. ornatum hac dignitate nominatissimum Psellum refert Cedrenus ad historiae calcem; quem Anna Alexiados l. 5 *φιλοσοφίας ἁπάσης προεστῶτα διδάσκαλον καὶ Ὕπατον τῶν φιλοσόφων χρηματίσαντα* vocat. consulatur, magni enim est, Allatii nuperum et doctissimum opusculum de Psellis. hunc officialem omisit vel ignoravit Codinus in catalogo.

v. 36. *ὁ τᾶς*] de nominis eius varietate nos cap. superiore.

v. 40. *ἀρχιδιάκονος*] qui palatinis in ecclesiis ministrabat, ac de oratione et sacris cunctos aulicos pro munere monebat.

v. 42. *ὁ ἀκτουάριος*] actuarius cui annonae militaris cura commissa est: ita Notitia imperii, Lexicon iuris. rursus de illo catalogus sequens, quem inter medicos ut de sanitate tuenda sollicitum locat. vide v. 98.

πρωτοϊερακάρχης, ὅ τε κριτὴς τοῦ βήλου,
ὁ μέγας διερμηνευτής. οἱ δὲ τῆς δωδεκάτης,
ὁ λογοθέτης ἀγελῶν, ὅ τε δικαιοφύλαξ,
καὶ μετὰ τὸν ἀκόλουθον εὐθὺς ὀρφανοτρόφος,
πρῶτος τῶν νοταρίων τε. τῆς δὲ τρισκαιδεκάτης
ὅρα φουσάτου τὸν κριτήν, δομέστικον τειχέων,
τόν τε πρωτολαγάτορα καὶ τὸν βεστιαρίτην,
στρατοπεδάρχην καθεξῆς τὸν τῶν μονοκαβάλλων.
τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τε ἐστὶν ὁ τῶν μουρτάτων,
ὁ τῶν τζακόνων, ἕτερος ὁ τῶν τζαγγρατόρων,
ὁ τῶν ἀναμνήσεων, ἑξῆς τε τοῦ κοιτῶνος
ὁ προκαθήμενος. ὁμοῦ τῆς πεντεκαιδεκάτης
ἕτερος προκαθήμενος, ὁ τοῦ βεστιαρίου,
καὶ μετ' αὐτὸν δομέστικος ἁπάντων τῶν θεμάτων
ὁ πρωτοκόμης τῶν ναυτῶν, δομέστικοί τε δύο,
ὅ τε τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν θεμάτων,
ἑξῆς ἑκκαιδεκάτης τε προκαθήμενοι δύο
μεγάλου παλατίου τε, μετ' αὐτῶν Βλαχερνῶν τε,
ὁ λογιστὴς ὁ τῆς αὐλῆς, μέγας διοικητής τε,
ὁ νομοφύλαξ μετ' αὐτούς. τῆς δ' ἑπτακαιδεκάτης
βεστιαρῖται δείκνυνται, καὶ μὴν ἑταιριάρχης,
ἄρχων ἀλλαγίων τε καὶ μέγας μυρταΐτης
ὁ τοῦ σεκρέτου τε κριτής. τῆς δ' ὀκτωκαιδεκάτης
ῥαβδοῦχοι, καβαλλάριοι καὶ σεβαστῶν τὸ γέρας,
τοῦ κάστρου προκαθήμενος, δρουγγάριος τοῦ στόλου.

(III) EX EADEM BIBLIOTHECA MAZARINA.

ΑΔΕΣΠΟΤΟΝ*).

Ὁ μὲν χορηγὸς τῶν θείων χαρισμάτων
δίδωσιν ἡμῖν τὴν κάτω σκηπτουχίαν

---

v. 45. πρωτοϊερακάρχης] πρωτοϊερακάριος.

ibid. κριτὴς τοῦ βήλου] Codinus alium iudicem ponit τοῦ φοσσάτου. huius τοῦ βήλου nomine supremum in illo tribunali intellige, et inter duodecim ius ibi dicentes praecipuum. Balsamon Medit. de Chartophylace: ἡ δωδεκὰς τοῦ βήλου καὶ τοῦ ἱπποδρόμου κριτῶν. Nicetas in Alexio 2: ἐκ τῶν τοῦ βήλου κριτῶν Τορνίκης Δημήτριος, et infra: καί τις τῶν τοῦ βήλου κριτῶν. Consule Iuris GR p. 288.

v. 47. δικαιοφύλαξ] *procurator regius, vindex, iuris assertor et defensor.* de Georgio dicaeophylace et alio Clida meminerunt Ius GR tom. 2 Nov. 1 Alexii Comneni et Cantacuzenus 1 44.

v. 51. πρωτολαγάτορα] repone πρωταλλαγάτορα, et c. 2 p. 11 13 consule notas.

v. 58. ὁ δομέστικος ἁπάντων τῶν θεμάτων] ignotus est hic Codino.

v. 59. πρωτοκόμης τῶν ναυτῶν] eretarcha, remigiorum praeses; de quo supra.

v. 64. νομοφύλαξ] *legum summus interpres, antecessor, antesignanus, legislatorum praecipuus.* ius GR l. 3 in Ioannis Xiphilini decreto: ὡς ἂν ὁ λογιώτατος νομοφύλαξ κρίνῃ περὶ τούτου καὶ ψηφίσηται. et in refutatione Philothei adversus Harmenopulum: ὁ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφός, σεβαστὲ νομοφύλαξ καὶ καθολικὲ κριτὰ Ἁρμενόπουλε. ei stipendia memorat Balsamon a Constantino Monomacho imperata Iuris GR p. 471.

*) ἀδέσποτον] alium a Codino tam huius quam superioris utriusque

εἰκόνα λαμπρὰν τῆς αὐτοῦ βασιλείας,
ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀμυδρὰς τὰς ἐμφάσεις
δείκνυσι σαφῶς ἀγαθῶν τῶν μελλόντων.
ὁ γὰρ ἐν ἡμῖν εὐσεβὴς στεφηφόρος
θεοῦ τις εἰκών, εἰ σπουδάζει τοὺς τύπους
ἔργοις βεβαιοῦν ἀρετῶν ἐστεμμένος,
ἀμείβεται δὲ [πάλιν] δωρεαῖς τοὺς ἀρίστους,
τιμαῖς ὑπεξαίρων τε σταθμῶν καὶ μέτροις,
καὶ βασιλικῶν ἀνυψοῖ τοὺς ἐν τέλει,
οὓς τῷ λόγῳ δίδωμι συγγράφειν τέως,
ὡς ἂν ὁ βυθὸς μὴ καλύψῃ τῆς λήθης
ἃ βασιλικὴ κεκύρωκεν ἡ κρίσις,
χρόνος τε μακρὸς ἀπέσβησεν εἰς δεῦρο.
Μετὰ τὸν αὐτάνακτα δεσπότης ἔστι
δεύτερον ἀξίωμα, σεβαστοκράτωρ,
καὶ Καῖσαρ εὐθὺς ὑποβάθρα τοῦ κράτους,
ὁ πανυπερσέβαστος συγκλήτου πρῶτος,
πρωτοβεστιάριος λαμπρὸς ἀξίαν.
οὗτοι καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς πεδίλοις
τὴν πρώτην ἐσχήκασιν ἐν τέλει τάξιν.
ὁ μέγας δοὺξ μετ' αὐτοὺς ἀνεδείχθη.
τούτου κοινωνὸς ὁ δομέστικος ὁ μέγας,
καὶ τρίτος αὐτοῖς πρωτοστράτωρ ἀξίαν.
λογοθέτης μέγιστος σοφίας γέρας.
στρατοπεδάρχης ὁ μέγας ἐπὶ τούτοις.
τούτων ἐρυθραῖς ἐκ χρυσοῦ ταῖς καλύπτραις
ὁρᾷς κεφαλὰς ἀεὶ κεκοσμημένας.
ὅρα πριμμικήριον, φιλότης, μέγαν,
πεντάδος ἡγούμενον λαμπρῶς δευτέρας,
δεύτερον μέγαν κονεσταῦλον ἀξίαν,
τρίτον σεβαστὸν τὸν πρῶτον, ἐπὶ τούτοις
κοσμεῖ τε λαμπρῶς ὁ πιγκέρνης τὴν τάξιν.
παρακοιμώμενος σφενδόνης πέμπτος.
ὁ παρακοιμώμενος ἄλλος κοιτῶνος.
ὁ μέγας βαΐουλος ἕπεται τούτῳ,
τρίτην τε πληροῖ τάξιν κουροπαλάτης.
εἰσέρχεται δὲ βεστιαρίτης πρῶτος
εἰς οἶκον βασιλέως, ὡς ἔθος, πράξων,
δομέστικος δεύτερος ὁ τῆς τραπέζης,
ἄλλος ἐπ' αὐτῆς μετ' αὐτὸν τεταγμένος.
καὶ τὸν γενικὸν λογοθέτην εἰσόρα,
εἶτα παππίαν εἰσιόντα τὸν μέγαν,
σὺν τούτοις τὸν ἔπαρχον, καλύπτρα ξένῃ.
ἕβδομος δρουγγάριος τῆς βίγλας μέγας,
καὶ δὴ μετ' αὐτὸν ἑταιρειάρχης μέγας.
ὁ λογοθετῶν μετ' αὐτὸν τοῖς τοῦ δρόμου,
εἶτα χαρτουλάριος ἀξίαν μέγας,

---

catalogi auctor in palatinis officiis enumerandis observavit ordinem; eamque mutationem vel metri necessitas vel imperatorum voluntas inducere potuit.

v. 28. *τούτων ἐρυθραῖς*] Codinus cap. seq. de pileis officialium.

v. 32. *κονεσταῦλον*] solus hic auctor ita scribit, et Gallico *conestable* propius accedit. de Comite stabuli nos superius, ad Codinum.

v. 40. *εἰς οἶκον βασιλέως*] hoc est in sacrum cubiculum: ille enim cubiculariorum primus.

εἶτα μετ' αὐτὸν μυστικὸς ἐπεισίτω,
βασιλικὸς πρώτιστος τοῦ σεκρέτου.
ὅρα καὶ στρατοῦ τὸν καλὸν ἐπιστάτην,
τῶν πλωΐμων δρουγγάριον τὸν μέγαν.
ἰδοὺ καὶ σχολῶν ὁ δομέστικος ἥξει,
καὶ τὸν τῆς αὐλῆς πριμμικήριον ὅρα.
καὶ πρωτοσπαθάριος λαμπρὸς εἰσίτω,
ἄρχων τε μέγας καὶ τζαούσιος μέγας,
δήμου τε πραίτωρ, ὁ ταττῆς αὐλῆς τε.
ὁ τῶν οἰκειακῶν λογοθέτης ἐρχέτω,
καὶ τῶν λόγων (λογιστῶν?) ὁ μέγας συνεισίτω.
ὅρα καὶ σκουτάριον ἐκ τῆς ἀσπίδος
τῆς βασιλικῆς λαχόντα τὴν ἀξίαν.
πρῶτος μετ' αὐτὸν τῶν κυνηγῶν ἐκρίθη.
ἀλὸς ἀμυρᾶς ναυαρχῶν ἀνεδείχθη.
ἰδοὺ βασιλεῖ τὰς δεήσεις προσφέρει
λαλῶν τὴν τιμὴν ἐκ τῶν ἔργων πρεπόντως.
ἀδνουμιαστὴς ὁ μέγας μοι χαιρέτω.
τούτῳ παρεπόμενος οὕτω κοιαίστωρ,
Καισάρων ἀξίωμα λαμπρῶν τῶν πάλαι.
λογοθέτην ὅρα μοι κἀν στρατιώταις.
ἐξ ἱεράκων ὁ πρῶτος τὴν ἀξίαν.
ὁ βήλου κριτὴς μετ' αὐτοὺς ἐκυρώθη.
διερμηνευτῶν ὁ μέγας προηγείσθω,
καὶ τῶν ἀγελῶν λογοθέτης εἰσίτω,
καὶ τούτοις ἀκόλουθος σεμνὸς ἑπέσθω,
καὶ τῶν ὀρφανῶν ὁ τροφεὺς συνεισίτω,
καὶ βασιλικῶν ὁ νοταρίων πρῶτος,
φουσάτου κριτὴς ἐξετάζων τὰς δίκας.
καὶ δὴ μετ' αὐτὸν ἀναμνήσεις προσάγει
σεμνῶς βασιλεῖ κεκλημένος ἐκεῖθεν.
ἰδοὺ καὶ δομέστικον τειχέων σκόπει.
πρωταλλαγάτωρ δεύτερος τὴν ἀξίαν,
εἶτα τετάχθω βεστιαρίου τρίτος.
μονοκαβάλλων στρατοπεδάρχης οὗτος,
ἄλλος μουρτάτων, τζαγγρατόρων, τζακώνων.
ὅρα προκαθήμενον τὸν τοῦ κοιτῶνος,
ἄλλον προκαθήμενον βεστιαρίου.
τούτῳ τῆς αὐλῆς ὁ λογιστὴς ἑπέσθω,
καὶ διοικητὴς ὁ μέγας συντετάχθω.
ὁ τῶν Βλαχερνῶν προκαθήμενος οὗτος,
ἄλλος πρὸ αὐτοῦ μεγάλου παλατίου.
ὁ τῶν ἑῴων δομέστικος θεμάτων.
τούτῳ δυτικῶν ὁμότιμος ἐκρίθη.
ὁ πρωτοκόμης, καὶ μετ' αὐτὸν παππίας,
ἑταιρειάρχης, τῶν ἀλλαγίων ἄρχων,
ὁ μυρταΐτης ὁ μέγας ἐπὶ τούτοις,
καὶ δὴ σεβαστὸς καὶ δρουγγάριος στόλου.
κἀν τοῖς ἰατροῖς ἀκτουάριον ὅρα.
ὕπατοι, δικτάτωρες, σὺν τοῖς ταμίαις,
πατρίκιοι, μάγιστροι, πρόεδροι, πάλαι
δορυφόρων ἔπαρχος καὶ πραιτωρίων.

---

v. 71. ἐξ ἱεράκων ὁ πρῶτος] πρωτοϊερακάριος.
v. 101. δορυφόρων ἔπαρχος καὶ πραιτωρίων] non hic urbis, qui

ἔγνωμεν λαμπρὸν τὸν Χουμνὸν κανικλείου
στάσιν ἔχοντα μείζονα τῆς προτέρας,
καὶ δὴ μετ' αὐτὸν τὸν καλὸν Μετοχίτην
λογοθέτην μέγιστον, σοφίας λῆξιν,
φοροῦντα χρυσῆν ἐρυθρὰν τὴν καλύπτραν,
ἣν δῶρον αὐτῷ συνανέχοντι κράτος
ἄναξ ὁ λαμπρὸς παρέσχεν Ἀνδρόνικος.
Ταῦτα τὰ λαμπρὰ τῆς κάτω σκηπτουχίας,
προεδρίας σχήματα, σεμνότης, δόξα,
ῥέων τε πλοῦτος καὶ πηλὸς ἐπηρμένος,
κόνις τε τύχης τοῖς πνεύμασιν ἀρθεῖσα.
τέλος τάφος τρίπηχυς. ὢ βίου πλάνη!
Φιλοσόφων ὕπατος, ῥητόρων πρῶτος,
δικαιοφύλαξ σὺν αὐτῷ, νομοφύλαξ,
καὶ βασιλικῶν τῶν ἱερέων πρῶτος.
πάρεστιν ἄρχων ἱερῶν διακόνων,
καὶ τῶν μελῳδῶν, οἱ πρωτοψάλται δύο,
κἂν ταῖς ἑορταῖς λαμπαδηφόρος ἄλλος,

---

nuper laudatus est *καλύπτρᾳ ξένῃ* ceu *pileo peregrino ornatus*, sed alius qui praetorianorum militum, *δορυφόρων*, ac ipsius praetorii praefectus intelligitur, sicut aliis vocibus *ὑπάτων*, *δικτατώρων*, *ταμιῶν*, *πατρικίων*, *μαγίστρων*, antiqua consulum, dictatorum, quaestorum, patriciorum, magistrorum dignitates et officia capimus. *πρόεδρος* tamen antiquam originem non sibi vendicat, quem unum primum a Ioanne Tzemisce statim sub eius vitae principio Cedrenus refert, *μήπω πρότερον ὄντος ἀξιώματος*. administrandae reipublicae consors fuit, ut ex Cedreno in Tzemisce colligo et ex his Zonarae verbis, ubi de Ioanne Logotheta et Constantino Lichude proedris ambobus laudes occurrunt in Monomacho, illius quidem, *ἐφ' ᾧ δὴ τῶν κοινῶν πραγμάτων διοίκησιν ὁ βασιλεὺς ἐποιήσατο· ἣν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν διοικήσεων πρῴην, περὶ τὰς πολιτικὰς οἰκονομίας ἀκριβέστατος*. istius vero cum *μεθιστᾷ ὁ βασιλεὺς Λιχούδην τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως, ἀντεισάγει δὲ Ἰωάννην, καὶ τούτῳ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐγχειρίζει κυβέρνησιν*.

v. 102. *τὸν Χουμνὸν*] memorant hunc scripta circa secundum Codini caput ad calcem.

v. 104. *Μετοχίτην*] Gregoras quam fuse de illo: nos de eius pileo in capite sequente.

v. 114. *ῥητόρων πρῶτος*] summa imperatoris virtus est ut eruditionis copiam inter loquendum diserte possit profundere, et ius unicuique debitum ut facile agnoscere ita constanter reddere sit paratus. si quid horum natura vel exercitium denegabat, ab aliis quorum eruditione, eloquentia, legum peritia ac iustitiae amore duceretur et sublevaretur, opem mutuari non erubescebat quondam in Oriente imperator. *τῶν φιλοσόφων ὕπατος* divinarum humanarumque rerum cognitione instructus eruditionem, *ῥητόρων πρῶτος* dicendi facilitatem, *νομοφύλαξ* legum omnium lumen ac ductum, *δικαιοφύλαξ* denique ius legibus vel naturae iudicio agnitum perseveranter custodiendum suggerebat. hunc *ἐπὶ τῶν κρίσεων* dictum reor a Balsamone primis statim verbis Meditati de Incensis etc.

v. 116. *τῶν ἱερέων πρῶτος*] cleri palatini hic erat archipresbyter, *πρωτοπαπᾶς*, *πρωτοϊερεύς*; de quo alibi.

v. 117. *ἄρχων ἱερῶν διακόνων*] cleri eiusdem archidiaconus.

v. 119. *λαμπαδηφόρος*] succentor, et qui facem imperatori praeferret, de quo iterum.

ἀποστολικῶν ὁ κῆρυξ διδαγμάτων,
δομέστικός τε καὶ μαΐστωρ τοῦ κλήρου.
Ταύταις βασιλεὺς ταῖς τιμαῖς ὑπεξαίρει
πλήρωμα σεπτὸν εὐαγοῦς ἐκκλησίας,
ἣν ἀρραγῆ φύλαξον μέχρι τερμάτων,
ὑψιμέδων ἄναρχε, τοῦ νῦν αἰῶνος.
καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς εὐσεβῆ βασιλίδα,
ἣν ὡς κιβωτὸν σωστικὴν νῦν τοῦ κράτους
ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς κατακλυσμῷ βαρβάρων
ἄνωθεν ἐγνώκαμεν ναυπηγηθεῖσαν,
ὑπερτέραν τήρησον τῆς καταιγίδος,
συμπήξας ὡς οἴακας αὐτῆς τοὺς κλάδους,
καὶ βασιλεῖ βράβευε λαμπρὰς τὰς νίκας,
δεικνὺς κατ' ἐθνῶν εὐσθενῆ νικηφόρον.
ῥίζωσον αὐτὸν ὡς τὸν χαρίτων κλάδον,
καὶ δεῖξον ἡμῖν καρποφόρον ἐξ ἔργων.
ἔκτεινον αὐτῷ τῆς εὐβουλίας φρένας,
στένωσον αὐτῷ τῶν ἐναντίων θράσος,
στόλισον αὐτὸν πορφύραις εὐσεβείας,
ἄνοιξον ἡμῖν τὰς πρὸς εἰρήνην πύλας,
πλάτυνον αὐτῷ τὴν ἀρχὴν τοῖς τροπαίοις,
οἷς καὶ φανείη κοσμικὸς αὐτοκράτωρ.
ὁ πατριάρχης σὺν ἡμῖν ταῦτα λέγει,
κάμπτων εὐσεβῶς τῷ δεσπότῃ τοὺς πόθους,
καὶ νυκτὸς αὐτῷ τὰς εὐχὰς ἀναφέρων,
αἷς νυκτὸς ἀχλὺν Ταρταρικῆς καὶ σκότος
ἐλάσας ἡμῖν ἀντανίσχει φωσφόρος
ἀκτῖνας λαμπρὰς ὡς λευκῆς τῆς αἰθρίας,
εἰς πάντα κοινῆς τῆς εἰρήνης τὸν κόσμον.

Mirum est Codinum *patricii* nullam mentionem fecisse, cum posterioris Graeciae omnia monumenta patriciis plena sint, et *πατρικιότης* seu *patriciatus* apud Iustinianum Novell. 38 et apud Constantinum Manassem in Chronico nomen non tantum nobilitatis, ut apud veteres Romanos et hodie in nonnullis imperii urbibus, ubi qui ex praecipuis familiis genus ducunt vulgo patricii audiunt, sed etiam dignitatis officii et praefecturae. dignitatis exempla adfert Meursius in Glossario ex Suida Procopio et Malcho in Byzanticis. qua notione etiam *patricii* nomen accipies, quando audis Pipinum et Carolum magnum fuisse *patricios* Romanorum. officii et praefecturae exemplum est Salomon *magister militiae et patricius Africae* apud Victorem Tunnunensem in Chronico, et Amalus *patricius provinciae* apud Paulum Diaconum l. 3 c. 3 de gestis Longobardorum. talis itidem patricius vel erat vel esse volebat ille quem sibi Romani elegerant, de quo P 270
Otho Frisingensis l. 7 Chronici c. 31. Meursius in Glossario *patricios* nimis extollit: nam Occidentalibus *patricios Romanorum* fuisse, qui

v. 120. *ἀποστολικῶν ὁ κῆρυξ διδαγμάτων*] epistolarum Pauli in palatio interpres ac sacer ex ambone praeco.

v. 121. *δομέστικός τε καὶ μαΐστωρ*] ad regendum ducendum et componendum in ecclesiis palatinis clerum.

nunc reges appellantur. quis neget hoc a vero nimis remotum esse? primus enim Carolus magnus et alii nominabantur patricii Romanorum. an ideo reges Romanorum vel erant vel habebantur? at Carolus magnus postquam Romanorum imperator creatus et palam promulgatus est, desiit appellari patricius Romanorum. quid tum? an ideo, cum esset patricius, rex Romanorum erat? si quis exterae nationis patricius Venetus crearetur dux Venetus, patricii nomen utique omitteret. an ideo antea rex Venetorum fuisset? alienius a vero est, quod ait idem Glossarii collector, *imperatorem rebus ecclesiasticis tanquam supremum caput praefuisse, et hac in functione patricium vices eius egisse.* idque probat ex disputatione Gregentii, ubi dicit Erban Iudaeum, baptismi undis iam ablutum, creatum esse a rege Homeritarum *ὑπεκκλησίονα*, qui Meursio est *vicarius regis* tanquam supremi in rebus ecclesiasticis capitis. sed Meursius hic nimis aperte *anglizat:* ut enim Angli regem suum veluti supremum ecclesiae caput venerantur, ita et Batavi suum magistratum ad idem culmen evehere incipiunt, ut planum fit cum ex aliis novatoribus, tum ex Hugone Grotio *in Pietate Ordinum Hollandiae;* in quo tamen a puro Calvinismo et Puritanismo immane quantum recedunt, qui huiusmodi capitis impatientissimus est, neque unquam eius absque gravi detestatione meminit. nec Gregentius quidquam de hoc *vicecapite* innuit. imo futilem hanc persuasionem Meursio eximere poterat, si animum vel paululum advertisset. nam *ὑπεκκλησίονα* ait eum esse qui Romanis vocetur *patricius* et *canicleon.* quis autem unquam audivit praefectum caniclei aut patricium fuisse vicarium supremi capitis in rebus ecclesiasticis, hoc est imperatoris? licet enim Graeci posteriores et sequiores, postquam a visibili eoque vero capite ecclesiae desciverunt, imperatori suo honorem supremi capitis detulerint, nunquam tamen patricium aut caniclei praesidem imperatori in hoc, ut ita loquar, *capitaneatu* socium attribuerunt.

CAPUT IV.

p. 13 v. 7. *Σκιάδιον*, quod et *σκιάδι*, ad verbum est *umbella* seu *umbraculum*, *tegumen capitis*, breviter *pileus*, quo nomine in versione praecipue usus sum.

ibid. cranium solum coronat et leviter adumbrat *τὸ καλούμενον σκιάδιον*, qua de causa non *umbellam*, ceu carens protensis in frontem oris, sed *pileolum* ex aequo (si medium tamen conum, licet modicum, appinxeris) caput ambientem, mihi potiori iure sonat; quemque *ὁλομάργαρον* hic auctor vocat, Theophanes prius *καμηλαύκιον διάλιθον* dixit, Totilaeque Gothorum regi detractum a Narsete Cpolim ad Iustinianum

missum in eius vita narravit. eaque, qua descripsi, figura σκιάδιον ὁλομάργαρον Gregorae et Chalcondyli nonnulli editi codices demonstrant: eademque, si gemmarum grandine conspergerentur, usitatum sibi καμηλαύκιον Graeci recentiores repraesentarunt, et cum Suida σκιάδιον, ὅπερ ἡμεῖς καμηλαύκιον λέγομεν, indubitanter asseverarent. forsan igitur, ut Totilae καμηλαύκιον διάλιθον in caput recepit Iustinianus, ita ab eo proprium sibi fecere posteri Graecorum principes σκιάδιον ὁλομάργαρον, quo imperatores ipsos nonnunquam redimitos in picturis et numismatibus conspicias. et diadema non absimile a Constantino inventum in his Cedreni verbis annotabis: φασὶ δὲ αὐτὸν πρῶτον πάντων τῶν βασιλέων διαδήματι χρήσασθαι καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις περιεργότερον κοσμηθῆναι.

Aër sciadii seu pilei est umbo, *der sturm.* Iunius ubique vertit *replum.* aliam insuper notionem habet ὁ ἀήρ: significat enim velum seu tegumentum, quo sancta teguntur. liturgia S. Chrysostomi: ὁ δὲ ἱερεὺς ἄρας τὸν ἀέρα ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ τοῦ διακόνου. εἶτα ἀποτίθησι τὰ καλύμματα ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ ἁγίου δίσκου καὶ τοῦ ἁγίου ποτηρίου, τὸν δὲ ἀέρα λαβὼν ἀπὸ τῶν ὤμων τοῦ διακόνου καὶ θυμιάσας αὐτὸν ἐπισκεπάζει δι' αὐτοῦ τὰ ἅγια.

ibid. aërem hic verberant et ventos sequuntur cum Meursio, qui ἀέρα *sudarium liturgicum*, *pilei umbonem* vel *replum* interpretantur. sensum assequetur qui doctissimi Allatii mentem sequetur, et ex eo, mihi rescribit ille, quod despotae nomen exaratum gerit, ἀέρα σκιαδίου *cingulum*, *zonam* seu *vittam* frontem proxime ambientem, referre coniiciet. rationem, si arrisura sit incertus, proferam. aër liturgicus, si Germanum patriarcham docentem audias, velum maius est sacris donis in altari superpositus, eiusque alis et ambitu, ceu aëre vel aethere orbis inferior, illa circumquaque teguntur; parique ratione *pilei aër* cingulum est ei circumpositum, gestantis caput coronaturum eiusque nomen per universi fines circumquaque sparsurum; quamvis eadem voce *replum* illud in despotae pileo anterius prominens, prout iconibus concilii Florentini acta nonnulla repraesentantibus ac per hocce opus (ed. Lupar.) sparsis ex antiquis exemplaribus pingitur, addubitem significari.

p. 13 v. 8. χρυσοκλαβαρικόν] Iunius et hic et alibi saepius edit χρυσοκλαδάρικα, et *aureas virgulas* interpretatur. sed lectio nostra recta est: nam *chrysoclavaricum* idem est quod *chrysoclavus* seu chrysoclavatae, vox Anastasio Bibliothecario in pontificibus toties usurpata; vel si mere Latinam dictionem velis, *auriclavus* seu *auriclavatus.* erant *clavi aurei* in vestibus segmenta quaedam in formam clavorum efficta, ornatus gratia vestibus adiecta.

ibid. sit idem licet χρυσοκλαβαρικόν quod *chrysoclavus* vel *chrysoclavatus*, vox Anastasio Bibliothecario in pontificibus multoties usurpata: cum alia tamen mere Latina dictione *auriclavus* seu *auriclavatus*, sono quamvis vicina, nullam in sensus proprietate societatem init. erant enim *clavi aurei* in vestibus segmenta quaedam in formam *clavorum* efficta, ornatus gratia vestibus adiecta: χρυσοκλαβαρικόν vero non *clavatum* modo sed varium, et quodcunque opus est filis aureis phrygionis arte in subiecto serico vel panno ductis depictum; unde phrygionem χρυσοκλαβαριστήν vel cum Theophane χρυσοκλαβάριον (ἀνήφθη, inquit, μέρος τοῦ ἐργοδοσίου τῶν χρυσοκλαβαρίων, *phrygionum officinae pars combusta est*) neoterica Graecia vocat. correctius tamen cum Regiis

aliisque nonnullis exemplaribus *χρυσοκλαδαριστήν* diceret, ob *χρυσοκλάδους* sive *χρυσοκλαδαρικάς*, quibus auro ludit figuras, quae *ἱματίῳ* receptae *φύλλοις καὶ κλάδοις πεποικιλμένον*, *foliis et ramunculis varium reddunt et distinctum*. *ῥίζας* ob implexa ac acu ludente variis tramitibus ducta ramalia scribet numerus sequens tertius. quot enim *ramis aureis*, qua rectis qua contortis, hic discriminatis et divisis, ibi simul collectis, nunc enascentibus, alibi truncatis vel iucunde desinentibus, pingit ac variat materiam? hic autem non *clavos* sed characteres aureos, gerentis nomen exprimentes, in ima pilei ora, si lubet, annotabis exaratos.

p. 13 v. 8. *συρματέϊνον* fimbriatum, a syrmate; quo nomine intelligo utrinque dependentia ex sciadio seu pileo quasi reticula seu funiculos; quos, si lubet, oculis inspicere poteris in tribus imaginibus imperatorum, quae visuntur initio Nicephori Gregorae ex editione Basileensi 1562. non absimilis est effigies, quam nobis Turcograecia repraesentat. *χρυσοκλαβαρικόν*, *συρματέϊνον*, ut non referantur cum Iunio ad voculam *ὀνόματα*, sed ad ipsum sciadion.

ibid. *σύρμα* nil minus quam *pilei reticula* seu *funiculos* refert, ut ab eo pileus ipse noscatur *fimbriatus*: rectius cum Graecia hodierna interpretaberis *aurum ductile*, *aurum*, inquam, *in fila solida tractum*, *or trait*, *fil d'or*. solidum dixi, hoc est nondum molis tusum, exindeque serico filo superinductum. *συρματέϊνον* itaque opus est auro in fila solida ducto compositum vel pictum, quale despotae nomen in eius pileo phrygionica manu delineatur.

ibid. *τασεῖα*] ita legit Iunius, et *apicem* interpretatur, quo nomine intelligit *superiorem sciadii partem*, *in conum assurgentem*, *fastigiatam;* deducitque voculam *τασεῖα*, *παρὰ τὸ τείνειν*, *a tendendo*. in altero codice Bavarico legitur disiunctim *τὰ σεῖα*, in neutro genere; et ita legendum puto 1) quia subditur in neutro genere, *τὰ σεῖα οἷα καὶ τὰ βασιλικά*. et infra: *ὁ ἀὴρ καὶ τὰ σεῖα*, *οἷα καὶ τὰ τοῦ δεσπότου*. signum ergo est et id quod antecedit, nempe *τὰ σεῖα*, neutrius generis esse. 2) quia *τὰ σεῖα* Iunii a *τείνω* pro extensione genere feminino prorsus ignota et inusitata est. quid sit *τάσις*, omnes norunt: quid *τασεῖα*, per Iunium nemo novit; tametsi ingenue fateor me compertum non habere quid *τὰ σεῖα* significent. quocirca in versione Graecam dictionem retinui, donec viri docti vel veram significantiam eruant vel Codino veram lectionem restituant.

ibid. promerebor mihi Gretserum Allatii comes, et veram *τῶν σείων* significantiam eruam. *σεῖα* sunt longi unius fere palmi margaritarum tractus, circa despotae aures e pileo penduli. sic lora e pontificum mitris, funes reticulati e cardinalium pileis, inaures ipsae ex auribus pendentes *σεῖα* sunt, *mobilia*, *tremula pendulaque ornamenta*, *ἀπὸ τοῦ σείειν*. eadem in patriarchae pileo Turcograecia nuncupat *καμηλαυκόλαβα* *pilei manubria vel ansas*.

ib. v. 9. *κόμβος* est *nodus*. compositum *ἐπικόμβια*, de quo infra, sunt segmenta panni, quibus involvi solent nummi aurei argentei aerei, quae etiam *κόμβοι* appellantur. hinc *κομβολύτης*, *βαλαντιοτόμος*. usurpatur quoque *κόμπος* pro *κόμβος*. quamvis *κόμπος* interdum idem est quod *commodus*. Mauricius apud Rigaltium: *καλὸν δέ ἐστι*

τέντας κατὰ τὸ σχῆμα τῶν Ἀβάρων ἢ Τούρκων γενέσθαι, ὅτι καὶ κομπαὶ καὶ χρειώδεις εἰσίν.

p. 13 v. 9. τοῦ κόμβου] non quemlibet *nodum*, vel eum solum, vox κόμβος menti obiicit. hic vero solius imperatoriae coronae gemmeum *apicem* vel eminentem in ea *globulum*, quo despotae pileus non insignitur, refert.

ibid. Illud πλὴν τῶν φοινίκων seu φοινικίων vertit Iunius *exceptis taeniis*, et in scholiis explicans quid sint taeniae, ait esse *vittas oblongas, quibus tanquam loris partes apicis commissae et suturae obtectae sunt.* ego et hic et infra malo *palmulis*. apud Capitolinum in Gordianis est *palmata tunica* et *toga picta*. P 194

ibid. fructus, non folia *palmarum*, in hac dictione legendi. dactylos hodierna Graecia vocat φοινίκια: illi vero in uvae morem, granis tamen longius dissitis ac mage pendulis, e trunci vertice, qua rami nascuntur, pendent. ab arboris ad imperatoris verticem translatis oculis sertum gemmeum, cassidi vel eius stemmati eminens, vel ad dextram aurem volitantis instar plumae affixum, φοίνικας vel φοινίκια vocitabis, quasi gemmeos capitis vel coronae botros. ita scribit Georgius Coresius: id testantur antiqua Graecorum imperatorum numismata.

ibid. ῥοῦχον τοῦ δεσπότου sive ῥουχίον est ipsissima Germanorum vocula *rock*. Nicetas in Andronico l. 2: φοροῦντα ῥοῦχον σχιστὸν μέχρι καὶ τῶν γονάτων. Helgaldus in vita regis Roberti: *exuens se vestimento purpureo, quod lingua rustica dicitur rocus.* hinc etiam *rochetum* vox saepius obvia in libris ritualibus, praesertim Romanis. inde etiam ῥουχαρεῖον *vestiarium*, vox nostro quoque Codino usurpata.

ibid. despotae ῥοῦχον huiusmodi sive ἱμάτιον, si imperatorio non absimilis est formae, σάκκος in secuturis dicetur, tunica nimirum e villoso serico, nullis plicis conspicua, sed circa pectus et lumbos strictior, paulo latior circa pedes, totum corpus ambiens. ut illam, clade in bello accepta, tristis a se abiecerit Ioannes despota Michaelis Palaeologi frater, narrat Gregoras 5 ult.

ib. v. 10. ῥίζας et στρατηλατίκια, interpretatur Iunius *lacinias* et *lemniscos militares*.

ibid. regiam Sandionysiaci abbatiam eo fine profectus ut Manuelis imperatoris Helenes imperatricis, Ioannis imperii collegae, Theodori despotae, Andronici αὐθεντοπούλου Palaeologorum eo ms S. Dionysii operum, quod Manuel praedictus coaetaneo sibi Christianissimo Francorum regi donavit, expressas ad vivum effigies, vultus, stemmata, gestus, vestes, vestium colores, formam, ornamenta conspicerem attentius et observarem, perspecta coccina despotae tunica ligataque ad collum eiusdem coloris chlamyde, cuius dextra pars in dextrum humerum revolvitur, in tunica (ea talaris est ad sacci modum) ramos aureos animadverti depictos, chlamydemque Phrygio aureoque opere respersam totam, per spatia quaedam in orbem relicta bicipitibus aquilis auro pariter expressis in ea fulgentibus. an aurea ramalia *radicum* instar per vestem, nullis tamen aquilis ornatam, serpentia ῥίζας, aquilas vero primaeva Romanorum *signa militaria* στρατηλατίκια vocarem, dubius primum haesi. sensu mentisque dubietate aeque docto ac mihi benevolo Cyrillo Campanae Chiensi detecta, dubium ille probato sensu depulit. tu lector, eru-

diti Graecique viri auctoritate laudata, lacinias lemniscosque militares antiquis Romanis relinques, et in recentiore Graecarum vestium usu nonnisi quod oculus cernit et ratio suadet adnotabis.

p. 13 v. 11. *ταμπάριον* pro *ταππάριον* sive *ταββάριον*, ut *μαμπάριον μαππάριον*, *ὀμφίκιον ὀφφίκιον*, Italicum *tabarro*, *penula*, *chlamys*.

ταμπάριον] *chlamys imperatoria* ad pedes defluens, militaris nonnunquam et brevior. Nicetas in Manuele Comneno l. 4: *τῇ μὲν χλαμύδι τοῦ σώματος περιείλησε τὸν λύγον*. cuius alia lectio inter varias scribit *τῷ μὲν ταμπαρίῳ τοῦ σώματος περιείλησε τὸν λύγον*. ut gereretur vel corpus ambiret, haec alia scriptoris eiusdem verba declarant l. 3: *χλαμύδα ἠσθημένος ἀστειοτέραν περὶ τὸν δεξιὸν ὦμον περονουμένην, καὶ ἀφιεῖσαν ἐλευθέραν τὴν χεῖρα κατὰ τὸ πόρπημα*. ubi vero *ταμπαρίου* vice *ταππάριον* vel *ταββάριον* legendum putat Meursius nullo auctore, nugatur.

Iunius in Codino confundit *margaritas* cum *margellis*, et id quod ex margellis constat, cum illo quod constat ex margaritis, cum tamen haud exiguo discrimine distent. nam margella significat 1) corallium lapidem, 2) florem seu herbam anagallidem, quae rubore corallium mentitur. Gallice *morgelline* seu *morgellina*, quasi morsus gallinae. Aegineta *κοραλλίαν* appellat. 3) id quod florem et lapidem corallium imitatur. 4) omnis generis pretiosa et discoloria assumenta vestibus superaddi solita. *μαργέλλιον* saepe idem significat quod *margella*. aliquando margellium est fimbria seu limbus ex margella seu corallio. Moschopulus: *λῶμα τὸ ἀπ' ἄκρου τινὸς ἐκτεταμένον καὶ οἱονεὶ ὁρίζον αὐτό, ὡς τὸ κοινῶς λεγόμενον μαργέλλιον. λωμάτιον*, *parvula fimbria*, *parvus limbus seu limbulus*. porro a *λῶμα τὸ λωμάτιον* natum videtur Germanicum *som saum*, *fimbria*, *λ in S* mutato. Balsamon ad 27 canonem Trullanum: *ἀλλὰ τὰ πολυτελῆ χρυσοῦφαντα ἐπιβλήματα τὰ δημοτικῶς λεγόμενα μαργέλλια, γράμματα καὶ ἀντίπανα, καὶ τὰ ἐκ κογχύλης πορφυρίζοντα ἱμάτια*. *grammata et antipana*, quasi panni pannis oppositi, *et purpurea vestimenta*. puto legendum *γάμματα* pro *γράμματα*: nam *vestes gammatae* notae sunt apud Graecos, et in Balsamonis meleta de Patriarcharum privilegiis habes *στιχάριον διὰ γαμμάτων*. idem Balsamon ad canonem 16 concilii septimi, quod est secundum Nicaenum, *οὔτε τινὰ ἑτερόχροα ἐπιβλήματα προσετίθεσαν ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἱματίων ἤγουν μαργέλλια*. ubi doctissimus vir Gentianus Hervetus ad marginem notat: *μαργέλια* (sic enim scribit) *puto dictum esse a Graecis*, *corrupta dictione*, quasi *marginalia*. cui coniecturae quid verisimilitudinem conciliet, nihil video praeter nominum quandam similitudinem.. et quia in margellis et margelliis versamur, Cedreni locum in Michaële Stratiotico imperatore adscribamus et explicemus. *τό τε γὰρ λεγόμενον στρατήγιον ἀνακαθαίρεσθαι ἐκέλευσε, καὶ τὰς τῶν πολιτῶν κεφαλὰς σκέπεσθαι, μὴ διὰ γραμμάτων ὡς νῦν, ἀλλὰ διὰ μαργελλογράμμων ὀθονίων ἐκ βύσσου πορφυρᾶς ἐξυφασμένων*. *iussit* (idem Stratioticus) *expurgari strategium* etc. *et capita civium tegi*

non literatis pileis, ut nunc moris est, sed margella fimbriatis linteis ex bysso purpurea textis. quem locum interpres Cedreni se non capere ingenue confitetur et sane difficilis est; quem planiorem reddit illa Meursii emendatio, *μαργελλογράμμων* pro *μεγαλογράμμων*. ego P 195
libenter pro *διὰ γραμμάτων* legerem *διὰ γαμμάτων*: nam ut vestes olim *gammatae*, sic et tegumenta capitis *gammata* fuisse videntur. fateor tamen et hic et alibi forsan retineri posse *γράμματα* pro *γάμματα*, cum etiam aliae literae, praesertim *Δ*, vestibus assui solerent, ut planum fit ex imperatorum tribus imaginibus, quae Nicephoro Gregorae praeponuntur.

p. 13 v. 11. a *margine*, dictione Latina, *μαργέλλιον* derivant Graeci, nec corallii pretium vel margellinae venustatem attendunt (prout Meursius, et qui eum exscribunt, comminiscuntur), ut ea voce vestis *limbum* et *assumentum* quodcunque discolor vel auro textum, panno superadditum, exprimant. id ipsaemet a Gretsero post Meursium exscriptae auctoritates evincunt.

ibid. *κάλτζαι caligae*, ex Latino *calceus* magis quam *caliga*. et sumitur hic non pro *calceis* sed pro *braccis:* nam calcei iam sequuntur. caligae tamen nomen etiam calceum militarem significat. hinc *βουλὴ καλίγων*, *senatus caligarum* seu caligatus, apud Dionem l. 48, scomma in senatum, quod caligis sive calceis militaribus uteretur. sic *caliga* sumitur ab interprete nostro Act. 12: *calcea te caligas tuas.* Graece *ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου*, *subliga sandalia tua.*

ibid. nusquam *calceus* Latinus, vix *caliga* item Latina, imo certissime Italorum *calze* vocem *κάλτζαι* Graecis dedere. nec *braccas* itaque, minus *calceos*, sed vel *caligas* ad suram usque ascendentes vel integras ocreas significat. usus loquendi recentior sensum allatum probat, confirmantque in vulgaribus lexicis Hieronymus Germanus et Simon Portius, qui licet *κάρτζαι* communiori pronuntiationi calamum exaequantes scribant (substituunt enim hodierni *ρ* vice *λ*, et *ἦρθεν*, non *ἦλθεν*, *ἁρμυρόν*, non *ἁλμυρόν* proferunt), usui tamen et sensui reddita, hic Latina voce *tibialia*, ille Italica *calze*, *calcette*, suis calculis attestantur.

ib. v. 12. *διβολέα*] vocabulum hoc aliquoties apud Codinum legitur. *διβολέος* idem quod *διπλοῦς*. pro quo veteres *δίβολος*, ut *δίβολος χλαῖνα*. Iunius, *διβολέα ὑποδήματα*, *bilices calcei* et *διβολέος bilix*, id est *ornatus bicolore licio.* sed tu dic *διβολέος*, seu *διβολέα*, quoties apud Codinum occurrit, nihil aliud esse quam *bicolor* seu *duplicis coloris.*

ibid. *διβολέα* quoties occurret apud Codinum, non uno modo intellige, sed *bicolorem* vestem v. g. cuius pars media coloris unius, alterius est altera, qualem plerumque scabini urbium gerunt in Galliis; vel cuius pannus exterior huius, subductus alterius est coloris; vel quae demum in versicolores taenias est secta, et ex eis fasciata et contexta, pro Helvetiorum more.

ibid. *χρώματος ὀξέος*, id est, *rubentissimi*, inquit Iunius: *ὀξὺ* enim vim intendendi habet. hinc in codice est oxyblatta, *purpura exquisitioris luminis.*

p. 13 v. 12. num caecutiunt Iunius et sequaces, qui discrimen inter colores ponere nequeant? alius est enim purpureus vel ut commentarium scribit *rubentissimus* color, alius *violaceus*. ad baphiorum tribunal causam refero. illi si vulgari Graecorum lingua sententiam enuntient, primum κόκκινον, secundum ὀξύ sancient vocandum; suffragabunturque Hieronymus Germanus et Simon Portius in lexicis Graecobarbaris. decipit itaque Iunii testimonium a Gretsero probatum, ubi ait: *τὸ ὀξύ vim intendendi habet.*

ib. v. 14. μουζάκιον est *mosaicum, musivum opus:* erant ergo calcei isti picti quasi de musivo, quia punctulis versicoloribus interstincti erant. recentiores Graeci μουσιοῦν καὶ διὰ μουσίων καλλωπίζειν dicunt. et ut hic habes ὑποδήματα μουζάκια, sic apud Trebellium Pollionem in Tetr. Iun. est *corona picturata de museo.*

ibid. mirus tessellator Meursius, qui musivo opere calceos affabre compositos vendit. at non compositos, inquiet alius, sed pictos quasi *de musivo*, ceu punctulis versicoloribus interstinctos. rectius omnino fictos dixisset. quid igitur ὑποδήματα μουζάκια? genus Saracenici calceamenti, cuius usus a Graecis peregrinos mores facile imitantibus erat iam Codini tempore in curiam CP invectus, crepidisque tibialium more ceu levior ac mollior cothurnus solet immitti.

ib. v. 15. πτερνιστηρίων] forte legendum πτερνιστήρων, a recto πτερνιστήρ.

πτερνιστηρίων] retinenda lectio, nec πτερνιστήρων substituenda: gaudent enim Graeci neutris huiusmodi a masculinis derivatis. sic dicunt φοίνικες et φοινίκια, χεῖρες et χέρια, πόδες et πόδια etc.

ib. v. 16. sella equi sive ephippium (v. Meursium. Goar.); ἱδρομάχιον, et tegmen sudori cavendo et ab equis arcendo.

p. 14 v. 2. cur Meursius stragulam ephippio substratam ad prohibendum equi sudorem τὸ ἱδρομάχιον exponat, non video: qui namque depictae in ea effulsissent aquilae? clarius certe nitent in aliis e sella pendentibus ornamentis, quae propius exsudantem equum attingunt et eius extergunt sudorem.

Margellium hic est segmentum diversi coloris, sellae ante et retro insertum. errat Iunius, cum verba ista καὶ εἰς τὰ τέσσαρα μέρη seiungit a proxime antecedentibus; itaque vertit, vel potius pervertit, *ad quattuor vero latera sagmatis sudatorii habens etiam textum e margaritis ante et pone* etc.

p. 14 v. 4. κοπριτόριον] vox mere Latina, *coopertorium*. Plinius *coperculum* dixit. errat Iunius, qui κοπριτούριον edidit vertitque *postilenam. viri docti*, inquit Glossarium, *putarunt κοπριτούριον esse Graecam vocem, παρὰ τῆς κόπρου καὶ οὐρᾶς, sed analogia repugnat: tunc enim κοπριούριον foret. itaque non est quod fimocaudium interpretentur et postilenam esse dicant.* haec spicula in Iunium directe directa sunt, a professore Leidensi in professorem olim Leidensem.

Meursius *coopertorium*, et ex Plinio *cooperculum* Latine reddidit. Latine magis simul ac Graece dixisset *ephippiarium stragulum.*

ibid. σκάλαι] duobus a Meursio vocis σκάλας notatis sensibus, *scalae* nimirum et *navalis*, tertius *stapedis* tum ex praesenti tum ex alio

Leonis Grammatici loco addendus: τοῦ ποδὸς κρατηθέντος ἐν τῇ σκάλᾳ θροηθεὶς ὁ ἵππος.

p. 14 v. 5 κεφαλαρέα sive κεφάλαρον freni pars, quae auribus circumdatur, quae *aurea* dicebatur veteribus Latinis, teste Festo, ab aure utique, non ab auro, sicut pars inferior freni dicitur *orea* ab ore.

ibid. Meursius: *freni pars quae auribus circumdatur.* clarius ego: *frontale* vel *capistrum.* pari verbo scripsit prius Nicetas in Manuele l. 5: προμετωπίδιον. ἀλλ' ἦν ὁρᾶν, inquit ille, τῶν ἵππων αὐτῶν διαδήματα μασχαλιστῆρας προφαινόντων, καὶ προκειμένων προμετωπίδια καὶ προστερνίδια τὴν βλημάτων ἐρύματα. alia loci eiusdem vulgaris lectio: τὰ ἄλογα αὐτῶν ἁρματωμένα μετὰ κεφαλαρέων καὶ σαγισμάτων λωρικαινῶν. in eandem mentem usurpaverat Simocatta κεφάλαρον: κοσμεῖται μὲν ἵππος κεφαλάροις τε καὶ θώρηξι.

ib. v. 6. ἀπηώρηται φοροῦντα. mendum manifestum. sed quomodo emendandum? num legendum φοῦτα? ita aliquando suspicabar, praesertim cum infra, ubi de pileo et insignibus magni interpretis agitur, Iunius ediderit φοῦταν ἐρυθράν: *in summitate habet exiguam pupam rubram.* in indice interpretatur Iunius *puellam.* quae lectio etiam applicanda videtur illi loco c. 5: μετὰ τῶν φορούντων. Iunius *cum equis agminalibus*, et in indice τὰ φοροῦντα *equi agminales.* at quid si et hic φουτῶν? *cum ornamentis et phaleris?* accedit Glossarium Isidori, cui ornamenta camelorum et phalerae sunt *buda*, exiguo sane a vocabulo *phuta* discrimine. sed legendum et hic et alibi τοῦφα (idem τὰ τούφια seu τουφία.) est autem τοῦφα *parvulum flammulum.* Mauricius Strateg. 2 2: κασσίδας ἐχούσας τουφία μικρά. idem: μικρὰ τουφία κατὰ τῶν ὀπισθελίνων καὶ ἀντελίνων τῶν ἵππων. idem: τουφία εἰς τὰς ὀπισθελίνας τέσσαρα. eadem ferme Leo imperator Constitut. 6, ubi praeterea requirit κορυφάδην τοῦ ἵππου τουφίν (sic enim legendum esse patet ex Mauricio apud Rigaltium v. τούφια) *in vertice equi flammulam*, alteram ὑπογένειον, P 196 *sub mento.* ex his facile erit vertere et explicare loca Codini: nam is quem prae manibus habemus, sic reddi debet, *in fronte ad auream freni pendet tupha seu flammula.* et ille alter, pro φορούντων, μετὰ τῶν τουφῶν, *cum flammulis et aliis ornamentis equestribus.* valeat Iunius cum suis *equis agminalibus.* tertio loco similiter medicinam facies, si substituas μικρὰν τοῦφαν ἐρυθράν, *exiguam tupham* seu *parvulam flammulam purpuream*, Iuniumque cum sua *parva pupa* et *puella* facessere iubeas.

Sollicitat Rigaltius alium locum Curopalatae nostri c. 17, ubi bis τούβια editur et legitur. mallet ipse τούφια. reclamat Glossarium *male*, inquiens, τουφία et τουφίων *hoc loco restituere tentant viri docti*, id est Rigaltius; in quo iudicio Glossarii libenter acquiesco.

ib. v. 6. τοῦφα alia hominis, alia equi. illa *tiara* est et capitis velamen, haec *apex*, *serica panicula*, *crista plumatilis vel gemmea.* de prima Zonaras in Basilio Porphyrogenito: τιάρᾳ ταινιωθεὶς ὀρθίᾳ, ἣν τοῦφαν καλεῖ ὁ δημώδης καὶ πολὺς ἄνθρωπος, τύφον, οἶμαι, ὠνο-

μασμένην ὡς τετυφῶσθαι ποιοῦσαν τοὺς ταύτην ἀναδουμένους. Leo Grammaticus: ἔπεσεν ἡ χρυσῆ τοῦφα Ἰουστινιανοῦ τοῦ λεγομένου Αὐγουστέως. de secunda Rigaltius: τουφίον λόφος. Simon Portius: ἀθήλη κολοφών, φοῦντα, *panicula*, *apex*. idem vero sensu tenes, sive τοῦφαν sive φοῦνταν vel φοῦταν dicas; cuius testes sunt variae lectiones, tum nostrae eo quem tractamus loco, tum Iunianae a Gretsero l. 2 Comm. c. 4 citatae.

p. 14 v. 6. μετὰ φοινίκων] *cum ramis palmae*, inquit Iunius, hoc est, segmenta inspersa habebat efformata instar ramorum palmae.

ib. v. 7. κόμπωσιν *nodum gemmeum* concipe, gemmam nempe luculentiorem, qua velut e trunco *paniculae*, φοινικίων rami prodeunt. κόμβος sive κόμπος *nodum* vel *globulum* sonat, κομπώνω *globulos committo* velut in fibulas. κομπολόγι *globulorum series* est, *precaria corona*. κόμπωσις *globuli commissura*.

ib. v. 9. τέντα seu τένδα a Latino *tentorium* est, et hoc a *tendo*. vox in Tacticis Leonis frequens. etsi autem certum est τένταν esse alicubi *tentorium*, an tamen hic sit, anceps sententiae haereo. quid enim hoc loco *tentorium*, ubi de pileis vestitu et ornatu equestri officialium palatinorum agitur? ego admodum inclino ut per τένταν seu τένδαν intelligatur id quod Germani vocant *den sattelbogen*, a tenendo; quia eques partem illam prominentiorem ephippii manibus tenere solet. si quis tamen in tentorio persistere velit, cum eo absit ut pugnem. Iunius vertit *tholum*.

τέντα *tentorium* est indubie; nec modo vestes et pileum, sed et cuncta despotae insignia connexaque dignitati symbola textus enarrat. Nicetas in Manuele l. 8: σκηνὴν ἐγκαρσίως διατέμνει. alia lectio σχίζει τὴν τένταν ἐγκαρσίως. idem in Ioanne Comneno: τὰς τέντας αὐτῶν ἐκεῖ ἔστησαν. ab his diversa Rigaltius.

ibid. ἀετόπουλα, id est ἀετοί. *Graecorum recentiorum est terminatio* πουλος et πουλον et πωλος, *nihil praeterea significans*, inquit Iunius: *sic ex nomine* ἄρχων *fit* ἀρχοντόπουλος, *ex nomine* παῖς παιδόπουλος, *ex* αὐθέντης αὐθεντόπουλος, *ex* Τουρκὸς Τουρκόπουλος, *ex Francus Francopulus* etc. etsi autem verum sit terminationem istam plerumque nihil significationi addere, interdum tamen videtur habere vim minuendi, ut in ἀρχοντόπουλον, quando puerum seu ephebum honorarium significat; qua notione saepe occurrit apud Codinum: non enim tunc significat *principem* seu *virum primarium*, ut simplex vocabulum ἄρχων, sed puerum, et quidem ἀσκεπῆ, qui sine ullo pileo vel capitis tegumento in palatio versatur. apud nonnullos Germanos *Peter* (*Petrus*) est *Petermann*; ubi adjectio illa *mann* nihil penitus ad significationem adiicit, quia idem prorsus est quod *Peter*. forte autem legendum ἀετοπούλων γέμουσα ἐρυθρῶν.

ibid. vocis πῶλος adminiculo nonnullis diminutivis formandis utuntur hodierni, in locum ω substituta ου diphthongo, ut nuper in voce πτερνιστόλουρον vice πτερνιστόλωρον animadvertere fas fuit. sic κουρτόπουλον Cedrenus, ὡρολογόπουλον doctissimus Allatius, ἀρχοντόπουλον in sequentibus Codinus scripsere, *ut filios comitis*, *exiguum et compendiosum diurnale*, *puerum nobilem* exprimerent.

ib. v. 12. ἐπὶ κεφαλῆς ἔτι νέος ὢν] vide capitis sequentis notam primam.

p. 14 v. 13. *καβαλλικεύῃ*, vox a Latino *caballus* ficta, frequens in hoc opere. additur explicatio, *ἤως ἱππεύῃ*, quales barbararum dictionum explicationes multae occurrunt in Codino; ut paulo ante *κάμπος ἤως πεδίον*. nec scio num sint ab auctore an a librariis. *ἤως* recentioris Graeciae flosculus est, pro *ἤ*. primis verbis huius numeri forte aptior scriptura esset: *πεζεύει ὁ δεσπότης, ἐν ᾧ ἂν τόπῳ προστάξει τοῦτο ὁ βασιλεύς.*

ib. v. 16. *σκαράνικον*] Iunius *pallam* vertit vel *laxam et fluentem togam*; eiusque vocabuli natalia ab Assyriis repetit. ego nomen Graecum retinendum censeo, tam hic quam alibi, tam in his quam in aliis id genus vocabulis, quando nullum Latinum suppetit quod vim satis exprimat. forte *scaranicum* est a *Sarra*, hoc est Tyro. Sidonius 8 6: *Sarranis ebria fucis.* ubi Savaro: *Sarranis*, id est Tyriis: Tyrus enim insula prius *Sarra* dicta. Servius et Festi Epitomastes. unde *Sarranum ostrum* Virgilio. sed en fulmen a Glossario Graecob. *apud Codinum male semper σκαράνικον legitur: restitue ubique σκαράμαγκον.* obtemperarem, nisi consensus mss codicum me retraheret: nam neque Iunius in suis neque ego in Bavaricis et Lautheriano hoc *σκαράμαγκον* reperimus. uterque Bavaricus praefert quidem *σκαράνιον*, facili lapsu librarii *κ* omittentis: sed quid *σκαράνιον* ad *σκαράμαγκον*?

σκαράνικον] cum de illo frequentior occurret sermo, commodius infra declarabitur. vide interim tertiam ab hac notam, cui titulus *καββάδιον*.

ibid. *χρυσοχοϊκόν*] sensum percipe; nec illitum modo, sed et auro solido conflatis monilibus asseres circumfusum et distinctum despotae *σκαράνικον*: *λιθάρια* namque, qui non uniones sed lapilli sunt pretiosi, nonnisi opere solide concreto, cuius *χρυσοχόος* est auctor, includi possunt et detineri, ac demum externae vesti, qualis *σκαράνικον* est, per varia spatia respergi et consui. Sandionysiacus codex palmarem limbum gemmis et lapillis, ut apparet, varium eius vesti appingit.

ibid. *λιθάρια*] vide degenerantes in barbariem voces has, *λιθάρια, μαργαριτάρια*, et, de quibus nuper, *χαλινάρια*. paucae sunt ex immenso, quem tumet recenseas, numero.

ib. v. 17. *καββάδιον*] scribitur etiam *καββάδης, καββαδίκιον, καββάδιν.* Iunius interpretatur *tunicam honoratam et puram.* sed Graecum retineamus. Glossarium, v. *κάμβα*, dicit *κάββάδιον* esse diminutivum a *κάμβα* vel *κάββα*: utrumque enim Graecis usurpari, sicut *μαμπάριον*, et *μαππάριον, ταμπάριον* et *ταππάριον*. forte tandem existet qui a *Cabbade* rege Persarum originem *τοῦ καββαδίου* petat, cum *scaranicum cabbadium* et *phaceolium* ab Assyriis ad Graecos venerint, ut infra ex Codino discemus c. 6. probabile est formari *καββάδιον* a Latino *cappa*. infra quid sit *καββάδιον* explicatur addita hac exegesi *καββάδιον ἤως τὸ ἐπάνω ἔνδυμα πάντων.*

Occurret nonnunquam uno *β* minutum, *καβάδιον*, vel etiam extrema syllaba pro corrupto loquendi usu truncatum, *καβάδι*. quid sit exponit Portius in Lexico: *καβάδι τήβεννα, τήβεννος, σάγος.* duplicem in familiari sermone observavi tunicam, interiorem et externam.

illa brevior est et suras lambit, finibus caret et plicis, globis sua mole conspicuis colligatur ad imum usque pectus, corpus adstringit, et zona praecingitur, sub qua crurum motus limbos oris interioribus assutos et subductos manifestat. haec (quae σκαράνικον est) longior ad talos defluit, aperta geritur et cingulo libera, sinuosa non est priore licet amplior; unde et latioribus rectisque manicis, si expandatur, crucis formam exhibet: qua de causa sacerdotum tunicam, ceu senatoriam et procerum propriam, laudat Simeon Thessalonicae episcopus lib. de Sacra: σταυροῦ δὲ τύπον ἐπέχει τῷ μήκει καὶ τοῖς μανικίοις. ταῦτα οὖν τὰ ἱμάτια κοινὰ πᾶσι, καὶ ὡς φασίν, ἐκ βασιλικῆς δωρεᾶς, εἰς τιμὴν ἱερωσύνης, ὅτι καὶ συγκλητικοὶ ταῦτα ἐνδύονται. primam quae milites decet laudat Tzetzes Chiliad. 2: ἔσθημα ἐνάλιον, στρατιωτῶν τὸ εἶμα, ὅπερ καβάδης λέγεται ἀπὸ Καβάδου Πέρσου. verum in cabadem hunc Romanum sagum degenerasse autumo. ab Assyriis ad curiam CP transiisse scribet auctor inferius c. 6 ad calcem; quod de externo, ceu a Romanis usibus alieno, dictum lubens amplector: a *cappa* vero (quod alii comminiscuntur), barbara Latinorum voce nuncupatum, a forma siquidem abhorret, ne risum moveat, nullus affirmet.

Καββάδιον despotae est ὀξύ. ut intelligas quid sit color ὀξύς,
P 197 audi quid Casaubonus ex Turnebo scribat ad illud Trebellii Pollionis: *chlamydes veri luminis limbatas duas.* lumen non est coloris nomen, sed affectus, qui sequitur colores intensiores. purpuram veri luminis appellat *clarum* Lampridius in Diadumeno, in Alexandro Severo *clarissimam.* Vopiscus in Carino lumen purpurae eleganti verbo expressit, cum *lineas micantes purpura* dixit. Graeci qui purius locuti sunt, veri luminis colores dicunt ὀξεῖς, posterior aetas ἀληθινούς. unde obtinuit ut ἀληθινά appellarentur omnia purpurea propter praestantiam sacri muricis. apud Balsamonem in Photianum Nomocanonem habes *ἀληθινὰ ὑποδήματα, calceamenta purpurea et veri luminis,* de quibus etiam Corippus laud. Iustini 2 104.

p 14 v. 17. iterum falso *veri luminis* sive *splendidissimi ruboris* fuco dictio ὀξύς inficitur. itane unus duarum dictionum, quas ἢ particula disiunctiva discriminat, colligitur sensus? qui pertinacius asseruerit, colores ipsos inspiciat. in ms Tiliani limine imperatoris effigies rubrum ostentat vestimentum, in Sandionysiaco violaceum. utrobique eiusdem est principis, Manuelis nimirum: violaceum itaque sicut et purpureum sibi assumit imperator. at despotae, de quo sermo, et imperatoris communis est cabadis ornatus, τὸ ῥοῦχον αὐτοῦ ὥσπερ καὶ τὸ βασιλικόν: ita nuper auctor. Ioannis collegae praeter haec effigies, sicut et paterna Manuelis imperatoris, cui astat, violaceam vestem ostentat in laudato S. Dionysii ms. ergo despotae καββάδιον ὀξὺ ἢ ἐρυθρόν: *cabades*, inquam, *violaceus aut purpureus.*

ib. v. 19. τοῦ *Καίσαρος* ἐπὶ τῶν ἑορτῶν ζητεῖται] reperitur ille Caesaris habitus a Barda in publico solemnique processu ad ecclesiam die festo gestatus apud Leonem Grammaticum in Michaele Theophili F: *Βάρδα* δὲ τοῦ *Καίσαρος* ἐν τῇ προελεύσει διερχομένου μετὰ σκαραμαγγίου ὀξέος. est vero σκαραμάγγιον tunica Persica auro intexta, eadem cum scaranico, de quo inferius auctor. suggerit propterea Caesari eidem Philotheus amicus: αὔριον, ὦ δέσποτα, περιβαλοῦ τὸν χρυσοπερσικόν σου χιτωνίσκον, καὶ ὄφθητι τοῖς ἐχθροῖς σου. ἀπὸ προσώπου σου φεύξονται. τοῦ ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἵππῳ ἐπιβὰς παρεγένετο πρὸς τὴν κόρτην τοῦ βασιλέως μετὰ στολῆς λαμπρᾶς. vocem κόρτη tentorium hic indicare demonstrabimus alibi.

p. 14 v. 21. γαμβρῶν] non *generos* modo, sed et *leviros* et *uxorum fratres*, qui et ἀνδράδελφοι et γυναικάδελφοι, Graeci vocant γαμβρούς. monitus semel sexcenta reperiet apud eorum historicos et iurisconsultos testimonia.

p. 15 v. 1. χρυσοκόκκινα] auro nimirum rubroque serico distincta, sive simul texta sive acu pingente addita.

ibid. nota cruces in pileis generorum imperatoriorum, et quidem non ex qualicunque materia sed ex margaritis confectas. ut placet hic mos nostris stauromachis?

Cruces quinque circiter gemmis conflatas, et ad circuli (qualis est Gallorum comitum) caput ambientis quattuor partes, frontem nimirum, utramque aurem et occiput, circumpositas.

ib. v. 2. γύρους] taeniam intellige frontem circumcingentem, nuper circulum dictam, et orae pilei iunctam, sive illi penitus agglutinetur, sive ex parte superiori nonnihil dissideat; quam propterea Gregoras l. 5 κατὰ τὴν κάτω καὶ κοίλην ἐπιφάνειαν κυκλίσκον χρυσοειδέα vocat. vide notam in sequens caput ad p. 19 v. 3.

ib. v. 7. ἠεράνεαι] nec caeruleus nec viridis est ἠεράνεος color, sed medius, qui subviridis et porri folio similis, prasinus et glaucus. *vert de mer.* ita me usus et cum baphiariis Graecis colloquium edocuit. hinc quia in utrumque declinat, scribit uno loco Simon Portius: *glaucus* πράσινος, γλαυκός, in alio γερανιὸς (corrupta pronuntiatio est, ἠεράνεος vice) κυανέος, γλαυκός: *caesius, cyaneus, venetus color.* de glauco et caesio colore ulvae saliciquе persimili Antonius Thylesius Lazaro Baïfio adiunctus; de veneto, quem Hispanice *verde de la mar* exponit, Calepinus.

ib. v. 8. τιμήσας σεβαστοκράτορας] de quo ipse Cantacuzenus 4 5.

ib. v. 10. ἔχοντα ἀετοὺς συρματεΐνους] talem depingit Gregoras 4 1, in cuius κυανοῖς πεδίλοις καὶ χρυσοϋφεῖς ἐνηρμόζοντο ἀετοί.

ib. v. 11. εἰς ἀέρα κόκκινον] ita ut in plano seu scutulo rubeo aureae depictae forent aquilae, quae deinceps glaucis calceis assuerentur; et dictio ἀήρ idem hic indicet quod in superioribus κάμπος ἤως πεδίον, *panni* versicoloribus figuris insigniti *planities*, *le fonds d'une broderie ou d'une estoffe à ramage*, a figura *in umbonem desinente* penitus distincta.

ib. v. 12. Iunius κῶνος, ego ὁμοίως ex duobus Bavaricis codicibus; quae scriptura germana est.

ib. v. 15. χαρτάριον, χαρτίον *scutulum quadratum.* Iunius vertit *quadrarias tesseras*, aitque corruptum ex Italico et Gallico *quartiers.*

χαρτάρια *scutula* posse dici probo, *quadrata* iugiter infitior. χαρτάριον enim *bractea* est, *lamina*, *scutulum* quacunque figura conformatum, alteri rei ornatus ergo superponendum.

Chartae plumbeae apud Anastasium in Sergio et Gregorio III sunt tegulae plumbeae, quibus aedificia tecta. itaque nihil ad χαρτάριον et χαρτίον nostrum facere videntur. mox lego cum cod. Boico disiunctim μετὰ ῥαφήν. in altero est καταγραφήν. forte hic etiam disiunctim κατὰ γραφὴν scribendum erit, si forte cui magis placeat γραφή quam ῥαφή.

ibid. κατὰ ῥαφὴν] lectio tot in exemplaribus inter se collatis reperta retinenda: suturis namque velut deformitatem secum ferentibus ornatus addi consuevit.

p. 15 v. 16. *τετράστυλον*] videtur esse augustius et ornatius aliquod fastigium, ad aliquam aulae palatii partem quattuor columnis in sublime erectum, ad quod, qui equites aulam ex privilegio penetrare poterant, equis in terram se demittere regiae maiestatis colendae gratia compellebantur.

ib. v. 18. lege *πεζεύει κἀκεῖσε κατ' ἀναλογίαν τοῦ τόπου τετραστύλου.* ambulat et illuc ob rationem propter quam ad Tetrastylum ambulat; nimirum ob honorem imperatoris, qui illic praesens est.

p. 16 v. 2. *τοῦ κοπριτορίου καὶ τοῦ ἐπάνω σκεπίου*] ephippiarium stragulum et aliud superius tegumen sunt diversa, quod unum nempe maius altero, vel unum pacis tempore sit ornamentum, aliud in bello sit equi munimen.

ib. v. 4. *πεζεύει*] id est, *in terram ex equo desilit*, ut pedes incedat.

ib. v. 13. *αὐθεντόπουλος*] quamquam Glossarium interpretatur *herum minorem*, quasi adiectio illa decerpat aliquid de significatione, id tamen perpetuum non est, ut supra ad p. 14 9 notabamus.

ib. v. 15. *μᾶς* et *σᾶς*, pro *μοῦ* et *σοῦ*, sunt barbarae Graeciae suaveolentes flosculi.

Vere nasutus etiam barbarae Graeciae voces *μᾶς* et *σᾶς* non *μοῦ* et *σοῦ*, sed *ἡμῶν* et *ὑμῶν* vice odorabitur usurpari. aliis autem a nominativo *ἐμεῖς* et *ἐσεῖς* nos et vos casibus cunctis deserviunt, mutilatisque per aphaeresim *ἐμᾶς* et *ἐσᾶς* relinquuntur; simulque vides τοῦ *σύ* minus anomalum esse plurale *ἐσεῖς* quam *ὑμεῖς*, ac ideo suaveolentes barbarae Graeciae flosculos, nullo pretii eorum delectu facto, non esse temere proterendos.

ib. v. 17. *αὐθέντης dominus.* hinc *αὐθεντεῖν*, *αὐθεντεύειν*, *αὐθεντίζειν*, *authenticum reddere*, *auctoritatem vim et robur addere*, *ut valeat et reiici non possit.* et cui non sunt auditae Iustiniani *Authenticae*, quas ipse *νεαράς*, hoc est Novellas, indigitavit? authenticae scripturae sacrae omnium ore teruntur.

Graeci nunc *ἀφένδης* vel *ἀφέντης* scribunt et pronuntiant, et corruptius adhuc *efendi.* transiit utraque vox ad Turcas: nam illis *aphendi* vel *efendi* in usu est, teste Leunclavio in Onomastico Musulmannico. *ἀφένδρα domina.* Dousa in Itinerario Cpolitano: *nisi Graecos interdum vino deposueris, nisi Graeco more πολυχρονιάσῃς, ἀφένδι exclamaveris, oleum et operam perdideris.* hinc *αὐθεντία* dominatio.

CAPUT V.

p. 17 v. 8. *τὸ σκιάδιον*] capitis tegimen honoratius et aulae proceribus concessum *σκιάδιον* vocat auctor cum Iure GR p. 186, Nicetas *πῖλον* et *κάλυμμα*, Gregoras *καλύπτραν*. formam hic depingit ultimis historiae suae verbis: *περί γε μὴν τῆς ἐπὶ κεφαλῆς καλύπτρας ἐπὶ τῶν μὲν πρότερον βασιλέων ἔθος τοὺς μὲν χρόνῳ προβεβηκότας ἐν τοῖς βασιλείοις χρῆσθαι καλύπτραις πυραμίδος μὲν ἐχούσαις σχῆμα, σηρι-*

κοῖς δ' ἐνδύμασι κατὰ τὸ ἀνάλογον ἑκάστῳ ἀξίωμα καλυπτομέναις, ὅσοι δ' ἐν ἡλικίᾳ, τούτους δὲ πάντας καθάπαξ ἀκάλυπτον ἔχειν τὴν κεφαλήν. unde cum ad ephebi aetatem processit, tunc tantum despotae per morem fas est tecto capite in palatio cerni: puer enim nonnisi aperto versatur, ait auctor capite superiore: ἐπὶ κεφαλῆς ἔτι νέος μὲν ὢν ὁ δεσπότης φορεῖ ἐν τῷ παλατίῳ οὐδέν. pilei descriptam a Gregora formam dixerat olim Nicetas Andronici l. 2 a barbaris acceptam: πῖλον βαρβαρικὸν τῇ κεφαλῇ περιθέμενος, ὃς εἰς ὀξὺ λήγων πυραμίδι εἴκασται. proprius tamen et familiaris ita redditus est, ut non forma sed materiae colorumque eius varietate senator quilibet et aulicus minister dignitatem spectantium oculis manifestaret; qua ratione Nicetas idem in Alexio Manuelis F συγκλητικῶς ἐξυφασμένον τῆς κεφαλῆς κάλυμμα, *pro magnatum* (συγκλητικοί enim non senatores modo sed et proceres cuncti dicuntur) *et officiorum varietate variis coloribus et materia diversa*, componi ex assuetudine affirmavit. logothetae pilei descriptionem nota inferior p. 238 ad p. 19 v. 3 exhibebit.

p. 17 v. 9. κλαπωτόν Iunius ubique vertit *squameum*, exque Arabia et Syria cunabula accersit. ridicule prorsus, quia est vox mere Latina, *clavatum* seu *clavatus*, παρὰ τὸ κλάπος sive κλάβος, *clavus*. hinc χρυσόκλαβα et χρυσοκλαβαρικά *chrysoclava* seu *auriclava*, de quibus iam supra ad p. 5 v. 8. *viri docti*, inquit Glossarium, id est Iunius, *putant esse vocem Arabum et Syrorum, quae mere Latina est, et aliter interpretantur quam debebant*. quam benevole transfert ad plures quod solius Iunii est! et quam amice hic et alibi gravissimos eius lapsus tangit! ubique quod Iunius deliravit, hoc viri docti fecerunt. P 198

κλαπωτόν] duplex filum aureum, unum ductile purumque, quasi solidum, aliud ductile quidem, sed molis tusum et pressum, serica fila circumvestit. primum σύρμα est, *or trait*, secundum κλαπωτόν setae circumpositum, *or filé*.

ib. v. 10. δικανίκιον, παρὰ τὸ δίκη, passim occurrit apud Codinum. Iunius ubique vertit *sceptrum iudiciale*. potest vox ipsa Graeca retineri; potest *dicanicium* simpliciter verti *sceptrum*. aliquando cum de patriarchis et episcopis sermo est, ut p. 103 v. 22, rectius redderetur *pedum*. in Turcograecia vocatur δεκανίκιον (nisi sit typographicus error) p. 15, ubi de Gennadio patriarcha et imperatore Turcico: ἰδίαις χερσὶ δέδωκεν αὐτῷ δεκανίκιον πολλοῦ ἄξιον, ἤτοι ῥάβδον ἀργυρᾶν περικεχρυσωμένην, ὡραίαν. in scripto quodam Graeco-Barbaro l. 2 Turcograeciae vocatur δικανίκη. ποιμαντικὴν ῥάβδον vocat Gregoras l. 6.

ibid. ἀπὸ τῆς δίκης *a iustitia* vox deducta iustitiae quoque et potestatis in alios exercendae symbolum quodcunque significat. hoc in rege sceptrum est, in pontifice pedum pastorale, in abbate baculus, in regio ministro calamus, bacillus, clava: cunctis istis exprimendis vox δικανίκιον propria est; et Latine redditur commodius *virga* vel *baculus* quam *sceptrum*. scribitur et δεκανίκιον et δεκανίκι dictio a priori truncata: non δεκανίκη, ut barbare Meursius. Simon Portius δικανίκι: ῥάβδος, βάκτρον, βακτηρία, ξύλον *baculus*. *consecratus*, inquam, *baculus*, qualem caduceatores nostri gerebant primitus, de quo Gregorius Turon. 7 32: *misit Gundobaldus duos legatos ad regem cum virgis consecratis, iuxta ritum Francorum, ut scilicet non contingerentur ab ullo;* qualem

etiam gerunt marescalci, regius dapifer, praetoriani immunes, apparitores etc.

p. 17 v. 11. pro κόμβων Iunius eodem sensu κόμπων.

κόμβος et κόνδυλος situ, non natura differunt, velut nodus et ramus. clarius. calamus nodis interstinctus variis compingitur fistulis (fistulas voco eas et singulas calami partes nodis divisas eisdemque ad invicem connexas): eas κονδύλους recentiores Graeci vocant, nodos autem κόμβους sive κόμπους. Simon Portius in Lexico Graecobarbaro κονδύλι (κονδύλιον, κόνδυλος) καλάμι, κάλαμος, δόναξ, *calamus*. et κόμπος, δεσμός, ἅμμα, κόμβος, ὄζος, *nodus*, *nexus commissura*. ex *calami* tamen ad *nodum* necessitudine unum alterius vice substitui infitias non iero. hic nihilominus, ubi varia tribuuntur utrisque, promiscue non sumenda benevolus lector advertet; ac in δικανικίοις, de quibus sermo, quod in pontificum viatorumque baculis, spatia singula κονδύλους, globos singulos spatia dividentes κόμβους ab auctore vocatos recordabitur.

ibid. ἰνοκοπητῶν] vice ἐγκοπτῶν, nisi tibi ἐγκοπέως simul et ἐγκόπου *laboriosae subtilis et artificiosae caelaturae* sensum degenerans in barbariem vox ἰνοκοπητός repraesentat.

ib. v. 15. τὸ σκαράνικον] soli Georgio Codino vox usurpata, soli Georgio Coresio nota, hoc pacto mihi exponitur in rescriptis. σκαράνικον vestimenti genus est non uno panno continui, ut nec uno colore conspicui, cuius exterior species rubra, taeniatim et per lora divisa, candidam interiorem subductam sese venuste proferre et velut latitantem educere permittit; qua de causa cum ἐσχάρας, *craticulae* piscibus ustulandis idoneae, formam imitetur, vel colorem subtus residentem σκαρίζειν *ebullire* cogat, σκαρανίκον nomen potuit promereri. haec ille, qui etiam ignoti exemplaris Nicetae locum subiungit: εἶχεν ἱμάτιον σχιστὸν μέχρι τῶν γονάτων. huc ego refero στολὰς σωληνωτάς *canaliculatas vestes* a Cedreno in Tiberio memoratas, de quibus editio Regia non obscure in posterioribus notis; eodemque loci revocare confido Andronici ἀμπεχόνην ἐς γλουτὸν ἀμφισχιδῆ καταβαίνουσαν, de qua Nicetas in eodem l. 2. an demum σκαράνικον idem sit quod σκαραμάγγιον? affirmat Meursius, negat Gretserus. utrumque amplector: mentem enim illius teneo, rationem tamen cum Gretsero exsibilo. quis enim cum Meursio exemplaria ubique credat ita corrupta ut σκαραμαγγίου vice repositum fuerit σκαράνικον? placet nihilominus illius in huius degenerasse prolationem, et σκαραμάγγιον Bardae Caesari a Leone Grammatico ascriptum a Codino capite superiori σκαράνικον Caesaris fuisse vocatum. vide notam in caput quintum 43. de scaramangio Leunclavius in Onomastico: *scaramangium vox Persica, quae vestem pluviam significat, hoc est eam quae pluviis aut hibernis tempestatibus caeteris superiniici solet.*

ib. v. 16. εἰκονικῶς τὸν βασιλέα] imagines imperatorum rarius in foris positae, in urbibus adoratae, quam in acie delatae. domesticus itaque ut imperialium exercituum moderator supremus, et viva ipsius, ut inferius exponetur, in castris imago, ut potestatis particeps, animi conscius, facinorum collega, suscepti ab eo propositi fidelissimus et fortissimus exsecutor, sculptam eius imaginem in pectore gestat, ut προθεὶς τὴν εἰκόνα, Herodiani verbis utor, στεφάνοις καὶ δάφναις κεκοσμημένην αὐτός τ' εὐφημήσῃ καὶ τοὺς στρατιώτας ἀξιώσῃ γνωρίσαι καὶ εὐφημῆσαι. eapropter praefectis ducibus comitibus coronatas principum imagines inter praecipuas insignium partes in pilis donatas in Imperii Notitia, vestibus affixas ante Iustini tempora non lego. angelis hic stipatas video, quos ἀρχιστρατήγους reor ob communem Graecorum omnium erga eos cultum. Michaelem enim habent in primo vexillo depictum infra c. 6, eidemque olim, scriptore Cedreno, Iustinus consecravit ecclesiam: utri-

que vero Michaeli et Gabrieli, caelestis militiae principibus, Basilius regiam aedem posuit τῶν ἀρχιστρατήγων dictam. de Taeatho, vel ut Cedrenus profert Tzatho, Lazorum rege ad Iustinum profecto Theophanes: ἔγημε Ταίαθος γυναῖκα Ῥωμαίαν καὶ ἔγγονον ὁμοῦ τοῦ ἀπὸ κουροπαλάτου. et infra: προχειρισθεὶς Ταίαθος βασιλεὺς τῶν Λαζῶν, φορέσας στέφανον καὶ χλαμύδα βασιλικὴν ἄσπρην ἔχουσαν ταυλὶν χρυσοῦν, ἐν ᾧ ἐκ κεντητοῦ ἐκεχάρακτο ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου, καὶ στιχάριν ἄσπρον ἔχον πλουμία χρυσᾶ καὶ εἰκόνα τοῦ βασιλέως· τὰ γὰρ τζαγγία αὐτοῦ ῥούσια ἦσαν, ἔχοντα μαργαρίτας Περσικῷ σχήματι, ὁμοίως ἡ ζώνη αὐτοῦ ἦν χρυσῆ διὰ μαργαριτῶν. caeterum nobilioribus aulae CP proceribus viliores ecclesiarum in Galliis ministri licet non mihi censeantur exaequandi, in iis tamen observo bicolorem, de qua nota sequenti, tunicam, διβολέον σκαράνικον, sancti cuius ecclesiae ministrant ἐνοκοπητὸν εἰκόνα ἔμπροσθεν pectori affixam, δικανίκιον tandem in eorum manibus nodis argenteis calamisque diversis conspicuum, σκιάδιον quoque ab aliis diversum; quibus aliud praemissis similius non video.

p. 17 v. 17. ἐκ δεξιῶν μέντοι] Iunius plane perverse pervertit, mutatis *angelis* in nuntios: quia enim summus imaginum hostis erat, hanc angelorum imaginibus in scaranico magni domestici gloriam invidit; itaque ex angelis *nuntios* fecit, quasi proximi ab imperatoria dignitate eum honorem suis nuntiis et ut vocant *brevigerulis* et *tabellariis* habuerint, ut eos sua in veste effigiarent et margaritis exornarent. observa hic morem addendi vestimentis non tantum imaginem imperatoris, sed et sanctorum angelorum. imo olim vulgo etiam variorum sanctorum et martyrum effigies suis vestibus appingebant, ut ex Asterii Amasei Homilia quadam constat. sacris vestibus sacras imagines addere usitatissimum erat; plurima huius rei exempla suppeditat Anastasius in Pontificum Vitis. in Leone III: *fecit in ecclesia doctoris mundi b. Pauli apostoli tetravela holoserica alithina quattuor, et vestem super altare albam chrysoclavam, habentem historiam sanctae resurrectionis. et aliam vestem chrysoclavam, habentem historiam nativitatis domini et ss. innocentium. imo et aliam vestem Tyriam, habentem historiam caeci illuminati et resurrectionem. idem autem sanctissimus praesul fecit in basilica b. Mariae ad praesepe vestem albam chrysoclavam, habentem historiam sanctae resurrectionis. sed et aliam vestem in orbiculis chrysoclavis, habentem historias annuntiationis et ss. Ioachin et Annae.* idem de eodem: *in titulo Pammachii super altare ss. Ioannis et Pauli fecit vestem albam holosericam, ornatam in gyro de fundato, habentem historiam crucifixi ascensionis et pentecostes.*

ib. v. 21. διβολέον] de simili bicolore Ducae tunica sermonem habet Nicetas Andronici l. 2: τὸ σῶμα λωπίῳ διχρώμῳ συνεῖχε περὶ τὴν ἰξὺν καταβαίνοντι, ἔκτοτε δὲ διαιρουμένῳ διχῇ. alia lectio ponit φορῶν ῥοῦχον σχιστὸν ἐκ χρωμάτων δύο. revocanda huc nonnulla ex positis nota superiore ad p. 17 v. 15.

p. 18 v. 6. τὰ ὑποδήματα τοῦ πανυπερσεβάστου κίτρινα] ab Andronico Seniore inventa narrat Gregoras 7 28: ἐτετιμήκει δὲ Ἰωάννην εὐθὺς καὶ τῷ τοῦ πανυπερσεβάστου ἀξιώματι, ὃ νῦν καὶ αὐτῷ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν στοργὴν ἐνδοξότερον ἢ πρότερον εἶχε πολλῷ κατεστήσατο· ἐνδύμασι γὰρ καὶ πεδίλοις αὐτοῦ, ὅσα τὸν ἵππον αὐτοῦ κοσμεῖ,

κιρροῖς τοῖς ἅπασι χρῆσθαι κεχάρισται, ἵν' ᾖ διασημότατος ἐν τοῖς περὶ τὸν βασιλέα εὐγενέσι.

p. 18 v. 10. ὑποϋέλιον] δικανίκιον protovestiarii aurificio opere χρυσοχοϊκόν, liquatoque viridi ad pigmentum metallo vitrum imitante ὑποϋέλιον, ac ideo viride simul ac aureum χρυσοπράσινον.

ibid. τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ πράσινα] quibus attestatur Nicetas in Alexio Angelo, eidemque protovestiario tentorium proprium concedit: οἱ βάρβαροι τὸ νυκτιφυλακοῦν στράτευμα τῇ τοῦ πρωτοβεστιαρίου Ἰωάννου σκηνῇ φεῦγον ἐπικατέλαβον, ὡς καὶ τοῦτον θορυβηθέντα ἐξαναστῆναι. et infra: τὰ ἐν τῇ σκηνῇ διελόμενοι, ἐν οἷς ἦν καὶ τὰ βατράχια τὸ χρῶμα πέδιλα τοῦ πρωτοβεστιαρίου, ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα ἐν μωκείᾳ καὶ γέλωτι τὰ Ῥωμαίων ἐτίθεσαν πράγματα. idem in Isaacio et Angelo F: ὁ πρωτοβεστιάριος τὰ τοῖς πολλοῖς ἑτερόχρωμα καθυποδούμενος πέδιλα.

ibid. v. 17. βλάτινον] cod. Boicus βλατίον, aliis βλάτιον. saepe occurrit in hoc et in aliis posterioris aevi scriptoribus; nec quid sit, facile explicatu est. prius dicamus quid sit apud Latinos, deinde ad Graecos veniamus. Savaro in illud Sidonii l. 9 epist. 13: *rutilasque veste blattas*, id est purpuram. Paulus Diaconus in glossis: *blatta* genus purpureum vermis. et l. 10 cod. de Murilegulis. a qua
P 199 blatteae tunicae Capitolino et Vopisco, et *blatteus* color Isidoro l. 12 c. ult. et l. 29 c. 18, et *blattifer senatus*, hoc est purpureus, apud eundem Sidonium. Venantius Fortunatus l. 2 epigr. *Serica cui niveis agnata est blattea telis.* de purpura seu purpurea veste intelligi debere testis est Eutropius in Nerone, quia quod Suetonius ait, Neronem purpura coccoque funibus nexis piscatum, hoc Eutropius *blatteis* dixit. apud Lampridium in Heliogabalo *funes blatta et serico intorti.* unde *sericoblatteam* vestem accipiunt nonnulli eam quae purpurei coloris est et filis aureis variata l. 10 c. de Murilegulis. et l. c. Theod. eod. haec Browerus noster ad Venantium. apud Turonensem Histor. Franc. 2 38 *blattea tunica* sine dubio purpurea est. in historia Anastasii de Vitis Pontificum, in Paschali, habes *crucem de blattin*, *periclysin de blattin;* quae etiam in Leone III saepius invenies. ad distinctionem additur interdum *de blattin Byzanteo*, *de blattin Neapolitano.* de Leone III: *fecit vestem chrysoclabam ex blattin Byzanteo, habentem historiam nativitatis et S. Simeonis.* ubi materia a Byzantio nomen sortita innuitur. quid Graeci? Glossarium: *βλάτιον blatta.* Actuarius: *βλάττιον Βυζάντιον ὀστοῦν τῆς ῥινὸς τῆς πορφυρᾶς. blatta Byzantia est os ex naso purpurae.* saepe, inquit Glossarium, occurrit apud Codinum Nicetam Cedrenum. saepe occurrit, fateor: sed num semper ea quam ex Actuario affers, significatione? quare non exponis quid sit absolute βλάττιον et βλάτινον? apud Codinum certe non potest esse *os nasi purpurae.* nimirum antiquum tenes: abdita fugis, obvia et vulgaria plerumque sectaris. Theodosius Zygomalas Graecus in epistola quadam Turcograeciae inserta p. 99 βλατία χρυσᾶ καὶ ἑξάμετα: ubi Crusius *güldine stück und damast.* Alexius Comnenus mittebat ex pacto Henrico IV regi et imperatori III, praeter plurimam pecuniam, ἑκατὸν βλαττία, ut

scribit Anna Comnena l. 8 Alexiad. Crusius interpretaretur *hundert güldine stück tuch.* posses etiam interpretari *centum purpureas vestes.* apud Codinum nostrum c. 4 habes *κάββάδιον βλάτινον.* purpureum hic sine ullo incommodo reddere potes. eodem c. occurrit *βλάτιον*, ubi dicitur protosebasti pileus esse aurei et prasini coloris, *πλὴν τὸ σύρμα, οὐ τὸ βλάτιον.* Iunius, *veruntamen syrmate, non autem textu*, quia Iunio *βλάτιον* nihil aliud est, quam *opus textile.* quocirca ubique ubi mentio de blatio, ad textum et textrinam confugit. sed legendum l. c. *πλὴν τὸ σύρμα, τοῦτο βλάτιον, excepto syrmate: hoc enim purpureum est.* nam prioris scripturae nullus est sensus. eodem c. habes *λευκὸν βλάτιον. albam telam* reddit Iunius. malo *album pannum*, ut *blation* generatim sit *pannus*, sed hoc loco *candidus.* mox *ἐκ τῶν συνήθως πολιτευομένων βλατίων*, ubi *βλάτια* generatim *vestimentum* vertere potes. sensus enim est: cabbadium huius logothetae esse unum ex iis *vestibus* quae consueto more feruntur. rursus c. 17 erigitur anabathra, eamque tegunt et ornant *διὰ βλατίων ἐρυθρῶν rubris pannis;* ubi iterum *βλάτιον* pro *panno* usurpatum vides. Iunius vertit *bracteas rubras:* sed velis et peripetasmatis anabathrae indui vestirique solent, non bracteis et laminis. alibi p. 102 17 in triclinio imperatoris vestiunt anabathram *βλατίῳ κοκκίνῳ.* Iunius, *linteo coccino:* sed melius *panno coccineo.* c. 6 tenet imperator manu sinistra *βλάτιον κώδικι ἐοικός:* ubi *βλάτιον* est *volumen* sive *involucrum* obligatum mantili. id ita esse, oculis inspicere potes in tribus imaginibus imperatorum initio Gregorae, et in nummo Theodosii, quem tom. 3 de S. Cruce 1 14 vulgavimus. c. 4 habes *σκιάδιον βλάτιον διβολέον.*

De blatio ita Iunius: *βλάτιον, per syncopen pro βολάτιον, παρὰ τὸ βάλλειν, est tela seu textilis materia quaevis et opus textum, sive unicolor, sive διβολέος bilix et bicolor, sive τριβολέον trilix et tricolor,* P 200 *sive πολύμιτον multitium atque multicolor. atque hinc βλάτινος textilis.* haec ille. sed unde habet iste suum *βολάτιον* a *βάλλειν*? ex quo scriptore? ex quo lexico? ex quo glossario? multo probabilius dicitur Graecos Latinam vocem *blatteam* in suam civitatem adscivisse; vel *βλάτιον* a *πλατύ* formasse, ut significet quicquid latum et expansum est. hinc *blattium* auri, argenti, ferri, chartae. nec sat scio an non huc itidem faciat Germanicum *blatt*, quo significamus *latum* et *extensum.*

βλάτινον bombycinum. βλατίον autem pannus sericus, vestis bombycina est, quandoque plana rasaque, nonnunquam variis figuris delineata, nonnunquam auro intertexta. his locis auro non intelligitur coniugata, Choniatae in Alexio Comneno l. 3 *ἄνευ τῶν βλατίων*: nam alia lectio simpliciter habet *πλὴν τῶν σηρικῶν νημάτων praeter sericas texturas*, id est *bombycinos pannos*; Cedreni in Tiberio tertio: *στολὰς σωληνατὰς ἀπὸ βλαττίου* (τ geminat) *ὀξέως*, *vestes canaliculatas violaceo serico confectas;* Codini paulo inferius *τὰ συνήθως πολιτευόμενα βλατία* scribentis: inter consuetos autem multitios vel textos pannos rasos plures a figuris nudi conspiciuntur. his tamen aliis a Niceta scriptis auro

noscitur ornatum et intermixtum βλατίον. βλατία πολλὰ χρυσᾶ, quae alia lectio reddit σηρικὰ διαπλεχθέντα χρυσῷ: item μετὰ βλατίων χρυσῶν, alia lectio πέπλοις χρυσοϋφέσι. ubi legitur ἀμφόδους ἐπίπλοις καὶ τάπησι διεκόσμουν, alia lectio μετὰ βλατίων χρυσῶν. insuper τρυφῶσα ἐσθῆς quodam loco scribitur, quem alia lectio exponit βλατία χρυσᾶ καὶ ἑξάμιτα καὶ ἕτερα βλατία. denique περιπόρφυρος πέπλος apud eum memoratur χρυσέοις βλατίοις καὶ ἑξαμίτοις κατάστικτος. de blatio Meursius nimis ieiune, Gretserus ad satietatem, adversus Meursium et Iunium: nos temperanter, ut eo prolato confestim *purpureum pannum* menti non obiiciendum suggereremus.

p. 18 v. 18. ἐγκοπτούς] quos nimirum initio capitis corruptius dixerat ἰνοκοπητούς. vide notam in hoc caput ad p. 17 v. 11.

ibid. τοῦ δὲ δικανικίου αὐτοῦ] protostratoris baculum memorat Gregoras 7 14: ὃς καὶ τὴν πρωτοστρατορικὴν παρὰ βασιλέως ὕστερον παρειληφὼς ἦν βακτηρίαν.

p. 19 v. 3. τοῦ μεγάλου λογοθέτου τὸ σκιάδιον] describitur accuratius a Gregora 6 1 Muzalonis logothetae fungentis officio τὸ σκιάδιον. ἦν δὲ ὁ Μουζάλων τιμήν τινα ταύτην ἔχων ἐξαίρετον, μόνος τῶν πάλαι τὸ ὅμοιον αὐτῷ προειληφότων ἀξίωμα, καλύπτραν φορεῖν ἐπὶ κεφαλῆς χρυσοκοκκίνῳ κεκαλυμμένην ἐνδύματι, ὅσον τὸ ἄνω καὶ πρὸς τῇ πυραμίδι τῆς ἐπιφανείας σχῆμα, ἐν τούτῳ παραλλάττουσαν μόνῳ τοῦ παραπλησίαν εἶναι καθάπαξ τῇ τῶν τῷ βασιλέως ἐγγόνων, ὅτι μὴ καὶ τὴν κάτω καὶ κοίλην ἐπιφάνειαν εἶχε κυκλίσκοις πεποικιλμένην χρυσοειδέσιν, ἀλλὰ λείαν τελέως. conferenda haec cum dictis huius et superioris capitis nota prima. Castamonitae logothetae inusitata insignia describit Nicetas Isaacii Angeli l. 3: προϊέναι γὰρ καὶ φάλαρα ὀξυβαφῆ αὐτῷ ἐνέδωκεν ἔχειν, τοῦ ἱεροῦ σχοινίσματος ὄντι πρότερον, καὶ ἐφεστρίδα τοιαύτην ἐν τῷ ἱππεύειν κεκτῆσθαι, καὶ διὰ βαφῆς ὁμοίας ἐπισημαίνεσθαι τοὺς τόμους τῶν δημοσίων λόγων καὶ τὰ γραμμάτια.

ib. v. 12. βερικοκκόχροον] malum Armeniacum Crispinus censet esse βερίκοκκον, *arbricot*, vocis allusione deceptus, qua certius in errorem abductus fuisset si *arbricoccoli* Italicum in mentem revocasset. favet Democritus Geopon. l. 10 apud Meursium: Ἀρμενιακόν ἐστι τὸ βερίκοκκον. suffragatur Simon Portius: βερίκωκον (corrupte) *Armeniacum malum*. Ἀρμενιακὸν μῆλον. obstat Suidas: κοκκύμηλα εἶδος ὀπωρῶν, τὰ παρ' ἡμῖν λεγόμενα βερίκοκκα. κοκκύμηλα vero sunt pruna, de quibus Dioscorides 1 137 vel iuxta Matthioli editionem 174. βερίκοκκα itaque *pruna*, at non quaelibet, sed quae nascuntur in agro Damasceno, δαμασκηνά proprie. ea vero sunt flammei coloris in album declinantis, cum ori matura manuque nondum contacta rore nativo et levi picturae fuco resperguntur ad cutem, et sunt φλογόλευκα, et ut cum baphiariis Graecis loquar, ἀσπροφεσκέτια. uno verbo ipsa βερίκοκκα sunt βερικοκκόχροα μέσα κοκκίνου καὶ λευκοῦ, quae Geopon. auctor hoc sensu germane vocaverit δαμασκηνὰ βερικοκκίας.

ib. v. 15. διαγελάστου] nonnulli principis imaginem ut arridentem et serena maiestate coruscam διαγέλαστον vocant. an non verius διαγέλαστον ceu risus et laetitiae in spectantibus causam? utrumque ridendum. τὸ διαγελάστον enim ad materiam ὑελίου, non ad imperatorem βασιλέα referes. at cum ὑποϋέλιον *pigmentum metallicum* sit, quod ὑέλιον quoque ob similitudinem cum vitro nuncupatur, διὰ ὑέλιον quoque, quasi διὰ ὑελίου *ex vitro conflatum*, dici potuit. hinc δια-ὑέλιστον, et ob prolationis affinitatem διαγέλιστον (Portius enim ipse γερανιός vice ἠεράνεος et γιαλί vice ὑελί, quod est ὑέλιον, scribit) et tandem διαγέλαστον, ut iucundius quoddam et gratius ortum est.

p. 20 v. 1. τοῦτο βλατίον] ni iuxta Regium utrumque codicem οὐ τὸ βλατίον reposueris, locus corruptus et sensus perseverat imperfectus.

ib. v. 2. δικανικίον] virgam auream seu proprium insigne gerebat olim cura palatii, qui curopalates apud Cassiodorum Var. 7 5: *illud quoque considera, qua gratificatione tracteris, ut aurea virga decoratus inter obsequia numerosa ante pedes regios primus videaris incedere, vel uti ipso testimonio vicinitatis nostrae agnoscamus tibi palatia commisisse.* at nil mentem occupat aut admirationem movet in principum curiis nisi quod novum, insuetum, aut facile potest oriri ac elabi.

ib. v. 14. χρυσάσπρον] ἄσπρος *candidus* est Graecis recentioribus; apud quos etiam argenteam monetam quinque vel sex minutorum denariorum pretii ἄσπρον ob candorem dictam audies: ea est quincunx Francicus, *un blanc, piece de monnoye blanche*, in quo suave sonans vox Gallica in sensu cum Graeca concordiam init, et ignarae mentis asperitatem, ἄσπρον quasi *asperum* ab *asperis* characteribus monetae inustis dictum contendentis, arguit.

p. 21 v. 2. συβαλταρέα *suballerna, alternatim*, alter sub altero; vox ex Latino vocabulo detorta.

Corrupta vox ἀπὸ τοῦ συμβάλλω *committo, coniungo, commisceo.* calami ergo baculorum cum quidam tortiles essent, ἐντετυλιγμένοι διὰ σχοινοπλοκίου, adeo ut funium opus imitarentur, alii λεῖοι laeves, ultimi tandem συμβαλλόμενοι ex partibus ad invicem commissis et storearum more textis compositi συβαλταρέοι, *tissus en natte*, nuncupantur, qui clarius συμβαλλωτοί; quae vox mere Graeca cum *subalternis* vel *alternatim* uno videlicet sub *altero* positis nullam ex proposito, sed fortuitam affinitatem nacta est.

ib. v. 7. pro μέγας codex Boicus μαῦρος, quod Graecis nunc est *nigrum.* hinc Pontus Euxinus appellatur *Maurothalassa*, *nigrum mare*, Germanice *das schwarze meer.*

ib. v. 12. pro χρυσόλευκον cod. Boicus χρυσάσπρον: est enim nunc Graecis ἄσπρον *album*, et *aspri* nummi genus, et ἀσπρίζειν *dealbare.*

ib. v. 18. habes hic βλάτιον, ubi manifeste ponitur pro lato spatio seu pro latitudine scaranici: *das breite*, τὸ πλατὺ τοῦ σκαρανίκου. ibidem lego χρυσοκλαβαρικόν *auriclavatum*, non χρυσοκλαδάρικον, ut habet Iunius, qui cum *aureo ramo* seu *ramusculo cumque pictis helicibus* mirifice se oblectat. ibidem lego: ἐπὶ θρόνου χρυσοῦ ἀναβατοῦ, *in throno aureo sublimi, in quem per aliquos gradus ascenditur.* lectionis vulgatae aptus sensus reddi nequit.

ib. v. 20. substantivum ἀνάβατον *fermentum* est, quod eo turgeat infletur et ascendat massa. hinc azyma, sacrificii ritu Latino celebrati materiam, λειπανάβατα, quibus fermentum deest, vocitavere Graeci. adiectivum ἀναβατός throno annexum scansilem eum et elevatum, ut ἐν προκύψει, de qua nos alibi, demonstrat.

p. 22 v. 5. ἐπιλώρικον seu ἐπιλούρικον et ἐπιλουρίκιον. *viri docti*, inquit Glossarium, id est Iunius, *interpretantur praetextam vittatam loris. non debebant*; *nihil enim aliud est quam superula thoraci superindui solita.* notavit hunc eundem errorem Iunii ante Glossarium Graeco-Barbarum Rigaltius in suo Glossario Tactico mixobarbaro. et quamvis, si verbum verbo velis reddere, potius sit *superloricarium*, hoc est ea vestis quae super loricam induitur, cum λώρι-

κον λωρίκιον λωρίκη λούρικον λουρίκιον sit ipsissima Latinorum *lorica*, latius tamen nomina haec hic usurpantur, nimirum absolute pro thorace: neque enim verisimile est, quando proceres in palatio temporibus pacis gestabant epilorica, simul etiam gestasse loricas. Tzetzes in Hesiodum: χιτὼν καὶ φᾶρος ἐστὶ τὸ διεσχισμένον ἱμάτιον, ὃ καλοῦμεν ἐπιλώρικον. ubi vides ab hoc auctore *epiloricum* vocari vestem discissam; qualis Germanis est *ein goller*.

p. 22 v. 5. λώρικον et λωρίκιον *lorica* est, pectoris et dorsi armatura. Theophanes: ἔλαβον τὰ λωρίκια καὶ τὰς κασίδας αὐτῶν καὶ πάντα τὰ ἅρματα. ἐπιλώρικον *militare sagum* est, castrensibus tesseris iuxta turmas singulas discriminatum, ut milites internoscant duces, *Casaque d'armes*. armis superinduitur iuxta etymum. Leo in Tacticis constit. 6, descriptis armaturae singulis partibus: χρήσιμον ἔχειν ἐπιλώρικα, ὅτε χρεία, ἐπενδυόμενα. pars eius anterior a posteriore dissita est et libera; ac propterea διεσχισμένον ἱμάτιον vocat Tzetzes in Hesiodum. describit Nicetas in Manuele l. 6 regium huiusmodi sagum: θεασάμενος δὲ Γαβρᾶς ἣν εἶχε στολάδα ὁ βασιλεὺς τὴν χροιὰν χολοβάφινον, οὐκ εὐσύμβολον τὸ χρῶμα τοῦτο, φησίν, ὦ βασιλεῦ, ἀλλὰ καὶ λίαν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ πολέμου ταῖς ἀγαθαῖς τύχαις ἀντιπράττον. αὐτὸς δ' ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις βραχὺ καὶ βεβιασμένον μειδιάσας, τὴν ἐπιθωράκιον στολὴν ἀποδὺς ἐκείνῳ δίδωσι πορφυρᾷ καὶ χρυσῷ διηνθισμένην. at non castrorum tantum et militiae, verum quoque pacis et curiae vestimentum est ἐπιλώρικον; unde et quodcunque huiusmodi, si modo scissum est et divisum, tale nomen sortitur. Tzetzes citatus: φάρος ἐστὶ τὸ διεσχισμένον ἱμάτιον, ὃ καλοῦμεν ἐπιλώρικον, καὶ πᾶν τὸ οὕτω διεσχισμένον. auctor quoque, cum placet, asserit hic geri. cum bellicum est tantum et castrorum proprium, κλίβανον aut κλιβάνιον dictum reperies apud Leonem in Tacticis et Nicetam Graecobarbarum loco superius adducto: ἰδὼν δὲ ὁ Γαβρᾶς καὶ τὸ ἐπάνω κλίβανον, ὃ ὁ βασιλεὺς ἐπάνω τῶν ἁρμάτων αὐτοῦ ἐφόρει. at de clibano alibi. cur caeterum auctor ἐπιλούρικον, alii vero ἐπιλώρικον scribant, expositum reperies superioris capitis nota ad p. 14 v. 9.

ib. v. 7. τοῦ μεγάλου ἑταιριάρχου] hunc quoque cingulo militari (pretioso utique et conspicuo) donatum suggerit Nicetas in Alexio Manuelis F: καὶ τὴν τῆς ἑταιραρχείας ζώνην ἔχειν.

ib. v. 9. χρυσοηέρανον] aurei glaucique coloris intermixtum.

ib. v. 17. φακεωλίς, et infra c. 6 φακεώλιον, scribitur etiam φακεόλιον et φακιόλιον. Iunius ubique vertit *tiaram*. in scholiis tamen verum attigisse videtur, cum ait *esse tegmen capitis speciosum, et quasi in fasces complicato linteo, quali hoc tempore Turcae uti solent.* Leunclavius in Onomastico: *tulbant et tulpant et tulipant, lineum capitis involucrum Turcicum, quod Graeci recentiores* φακιόλιον *dixere veluti fasciolam aut fasciam. originem videtur habere ab Italica voce facciolo, cuius et diminutivo facioletto utimur; quae sunt ex fasciola facta.* haec ille. Iunius etiam ab Italicis *fazzolo* et *fazzoleto* deducit. forsan erit qui repetat originem a Germanico *fatzinette*, pro sudario seu strophiolo. quod autem Codinus dicit *phaceolium* a Medis acceptum esse, id de re, non de nomine intelligi debet. porro, ut et hoc obiter notemus, gestamen illud Turcicum, quod Germani vocant *turbant*, descendere videtur ex tegmine illo capitis quod Graeci ap-

pellant *κορυφάντιον* seu *κορυβάντιον*. quam facile enim ex *corbant* nascitur *turbant*!

p. 22 v. 14. *φακεωλίδα* explicant quidem erudite Meursius et pressim eius vestigia secutus Gretserus, at non lucide. lumen eorum dictis adhibeo. *φακιωλὶς* (scribunt alii *φακεόλιον*, *φακεώλιον*, *φακιόλιον* et *φακιάλιον*) taenia est et *fascia* longior ex lino maxime. Palladius in Lausiacis: *οὐκ ὀθόνην ἐφόρεσεν ἐκτὸς φακιαλίου*, *linteum tulit nullum praeter mantile oblongius.* hinc stolam candidam collo sacerdotum circumpositam et a pectore pendentem (quam cum pileo, ceu Batavus theologus, confundit Meursius) significat apud Germanum in Mystagogia (prave dixit idem Hist. Eccles.): *τὸ πετραχήλιόν ἐστι τὸ φακεώλιον μεθ᾽ οὗ ἐπεφέρετο ὁ Χριστὸς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως δεδεμένος καὶ συρόμενος ἔμπροσθεν.* *stola sacerdotalis lorum est* (funem dicere nequeo) *quo vinctus et in anteriora tractus Christus deducebatur.* cidarim tamen sive tiaram capiti impositam, si ab inferiori parte circumcingat et involvat, Turcicum pileum *turba* de vulgo dictum componit; ac propterea rogatus a me de phaceolide Coresius Chiensis rescripsit: *φακεωλίς tiara est et militum pileus*, *proprie*, *inquam*, *capitis καλύπτρα*, *Turcicae persimilis*, *qua caput velut zona vel cingulo circumcingitur.* argute militum scripsit proprium. Turcarum nempe proceres duplicem habent pileum, hunc paci, illum militiae accommodum: ille angustior, latior et nonnunquam sine plicis vel panno revoluto, laevis et expansus, qui nusquam *φακεωλίς* audiat; strictior et multo brevior hic, at semper in fasces complicato linteo caput involvit. ex quo illud Achmetis c. 226 a Meursio relatum sic expones. *ἐὰν ἴδῃ τις φακεώλιον, εὑρήσει ἀξίωμα στρατηγικὸν μέγιστον, ἀναλόγως τοῦ τῆς ἐκ μήκους κυκλώσεως τοῦ φακεωλίου.* maiorem nimirum, quo pro quantitate longius circa caput *φακεωλίς* circumducetur. pileos et involucra eiusmodi capitibus equorum a victoribus Francis, capta Cpoli, imposita deflet Nicetas circa calcem historiae: *τὰς ἀγυιὰς περιῄεσαν, καὶ τὰς ὀθονοσκεπεῖς περικρανίους καλύπτρας ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀχημάτων περιτιθέντες, καὶ τὰ κατὰ νώτου κεχυμένα λευκόλινα ταῖς ἱππείαις γένυσιν αὐτῶν περιδέοντες, ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ τῆς πόλεως ἐξιππάζοντο.* ex puro lino non fuisse phaceolides, sed auro intexto ditatas, coniicio ex eiusdem loci lectione Graecobarbara: *τὰ χρυσοῦφαντα σεντόνια, σάβανα καὶ προσώψια.* *προσώψιον* linteum quadratum est ulnae cum media longitudinis, a mulieribus luctum ducentibus capiti impositum, tunc senatorum humeris praecipuum ornamentum.

ib. v. 16. *ἀπρωτοασηκρῆτις*] scribitur etiam *πρωτοασηκρήτης*, *πρωτοσηκρήτης*, et extra compositionem *ἀσηκρήτης*, *ἀσηκρῆτις*. nomen ex Latio in Graeciam translatum, dignitatis palatinae index, et quidem multo maioris quam habeat is quem nos *primum secretarium* seu primum a secretis nominamus. est enim iste primus in secreto seu senatu (*σέκρετον* Graeci appellant), tam ut locum ubi senatus cogitur, quam ut ipsum coetum seu concilium senatorum significat. et *σεκρετικοὶ* sunt secretorum ministri, qui *secretariis*, hoc P 201
est senatoribus, a manu erant; tametsi secretarius Graecis itidem saepius est quem Latini hoc nomine denotant, nempe scriba, actuarius. Evagr. l. 2: *ἀνέγνω Κωνσταντῖνος σεκρετάριος ἀπὸ χέδους.* illud observatione dignum est, Latinos Graecorum imitatione scripsisse et usurpasse voculam *asecreta*, ut videre est l. 4 c. 19 eius operis quod Carolo Magno perperam attribuitur; ubi est Leontius

asecreta. apud Hincmarum epist. 8 c. 16 habes *asecretis*, quod olim summi cancellarii nomen fuisse ait.

Addamus et hoc propter cognationem. *σιλεντιάρης* et *σιλεντιάριος* crebro occurrunt in Graecorum libris, ut et *σιλέντιον.* duplices statuit Glossarium, alteros minores, quorum munus fuerit populo silentium indicere, et ut silentium teneretur sedulo curare, alteros maiores, quippe senatores: ut enim a *secreto* dicebantur *secretarii,* sic a *silentio silentiarii* audiebant: nam quia senatores secreta tegere debebant et silere de rebus in senatu actis, ideo *secretarii* et *silentiarii* nomen eis adhaesit; quamvis *silentium* dicebatur etiam oratio quam in *silentio*, hoc est in senatu, initio quadragesimae imperator habebat. Zonaras Leonem philosophum imperatorem adeo iliacis doloribus vexatum esse commemorat ut nequiverit habere in senatu *περὶ νηστείας τὴν συνήθη διάλεξιν, ἣ καλεῖται σιλέντιον.* Cedrenus: *σιλεντίου γινομένου congregato senatu.* Miscella historia in Leone: *silentium contra sanctas ac venerabiles celebravit iconas.* nec Graeci his contenti fuerunt: etiam suas in chartas transtulerunt haec mere Latina nomina *σένατον*, sive *σίνατον, σενάτωρ, σινάτωρ, σηνάτωρ.* vide Glossar. Graeco-Barb.

p. 22 v. 19. Retinui nomina *blateus* et *blatina* et *trullae*, quia aptiora non occurrebant: nam quae Iunius adfert de *lura* et *lora*, non unius assis aestimo; adeo sunt frivola. Codinus *trullae* nomine intelligit pilei summam partem, qua clauditur et quasi concameratur: est enim *trulla* seu *trullon* seu *trullos* fornix sive concameratio, ut patet ex Codino l. de Originib. Cpolitanis, ubi agit de trulla magnae ecclesiae constructa a Iustiniano et reparata a Iustino. hinc etiam synodus Trullana seu in Trullo, quia habita est in secretario palatii, quod trullatum, ut sic dicam, seu concameratum erat. verbo *τρουλλοῦσθαι*, pro *trullam aedificare*, utitur Codinus l. c.

τροῦλαν sive *τροῦλλαν* et *τροῦλλον* concameratum opus referre nullus ignorat. eam ob rem pilei, qua clauditur et quasi concameratur, non modo summam partem *τροῦλα* significat, sed totum pileum, qui totus *τροῦλα*; cuius descriptionem satis ample posuimus capitis superioris notis prima et secunda; *ἄήρ*que in secunda memoratus, est qui dicitur in praesenti *ἄκρον τοῦ σκιαδίου, γῦρος τῆς τρούλης.*

p. 23 v. 11. sqq. Variant hic codices Boici, ut notavi olim in notis ad Codinum. sed res tanti non est; vulgata lectio proba mihi.

p. 24 v. 1. *siromasten*] Iunius non recte interpretatur *ferream clavam*, ut patet ex c. 25 Numerorum, ubi scriptura de Phinees: *καὶ λαβὼν σειρομάστην ἐν τῇ χειρὶ* etc. *καὶ ἀπεκέντησεν ἀμφοτέρους, τόν τε ἄνθρωπον τὸν Ἰσραηλίτην καὶ τὴν γυναῖκα διὰ τῆς μήτρας αὐτῆς.* non ergo fuit clava, sed vel iaculum vel hasta. hinc Aquila vertit *κοντόν*, Symmachus *δόρυ.* vulgata editio: *arrepto pugione confodit ambos.* notavit hunc Iunii errorem Rigaltius in Glossar. v. *siromastes.* apud Cedrenum p. 700 Leo Melissenus increpat fra-

trem Theognostum, ne imperatori maledicat; non obtemperanti imposuit aliquot plagas seu ictus, τὸν σειρομάστην ἐντείνας. S. Hieronymus epist. 53: *legi enim siromasten Phinees, austeritatem Heliae*; ubi et ipse pro *hasta* videtur siromasten accipere. Ioseph. antiq. 4 6 vertit *romphaeam*: παίων τῇ ῥομφαίᾳ ἀπέκτεινε. Hesychius ait σειρομάστην esse εἶδος λόγχης. S. Hier. in c. 2 Malach. interpretatur σειρομάστην *pugionem*, ut et Num. 25. at 3 Reg. 18 et l. 4 c. 11 *hastam*. Suidas σειρομάστης εἶδος ἀκοντίου, λόγχη. Ioannes Tzetzes: πολλοὶ μὲν τὸ ἀκόντιον καλοῦσι σειρομάστην, ὥσπερ κἀν τῇ Φινεὲς νοεῖται ἱστορίᾳ etc. κυρίως δὲ σιδήριον τῶν τελωνῶν ὑπάρχει, ὡς μέγας ὀβελίσκος τις ᾧ πλήττοντες τοὺς σάκκους τὰ κλεπτοτελωνούμενα νοοῦσι καὶ κρατοῦσιν. videtur omnium commo- P 202 dissime verti apud Curopalatam *telum* seu *pugio*, quandoquidem siromastes ferebatur a magno tzausio ex sinistra parte zonae. ait Codinus hunc siromasten vulgo vocari *salibam*. Leo Imp. Constit. 7: εἰς τὸ ῥῖψαι μηκόθεν ῥιπτάριον καὶ ματζοβάρβουλον, ὅπερ λέγεται νῦν σαλίβα ἢ καὶ τζηκούριον. Glossarium scribit μαρτζομάβουλον. Anonymus de bello sacro: σαλίβας εἶχον τουρκικάς. Iunius dicit σαλίβαν esse vocem Arabicam. at quomodo scit esse Arabicam, cum nesciat quid significet? non enim est militaris clava, ut ante diximus.

Indicant qui Meursium sequuntur, at non attingunt vocis huius sensum. siromaste siromasten exploro, et velut κλεπτοτελωνούμενον in obscuris Tzetzis carminibus (Chil. 13 tit. 492) νοῶ καὶ κρατῶ. mercatoribus ex Oriente merces exportantibus non prius licet eas in naves congerere vel e portu abducere, quam vectigalibus colligendis praefecti sagmas omnes et vasa examinent, ne pretiosiores vel exportari prohibitas sub vilioribus et licitis occultent illi, ut ita vel de vectigalium pretio defraudent vel principi legem ferenti subtilius illudant. explorant itaque publicani sagmas et strues sarcinarias, et colligatas quantumvis strictissime vel tenacissime iunctas longo acutoque ferro perfodiunt, et sensu duce experientiaque magistra, quod ipse visu sum expertus, num serica fila verbi causa sub gossipinis vel metalla sub cerae massa lateant, inquirunt et deprehendunt; ut fraude comperta multa pecuniaria vel verberibus dolorum artifices puniantur, ac regio iure detineantur merces et addicantur fisco. verutum autem illud longius et acutius, ex aliqua cum *pugione telo hasta* similitudine, σειρομάστης vel σειρομάστις audit: quia vero praecipitem mercatorum in exportandis mercibus diligentiam reprimit et fraudes coercet, σαλίβαν vel σαλιβάρι vulgus appellat, *frenum* videlicet. hisce perspectis nil difficultatis remanet in Tzetze absque interpretatione a Rigaltio, Meursio et Gretsero, relato, nil obscuritatis in Hesychio, nil quod moram faciat in Codino. Hesychius: σειρομάστης σκεῦός τι σιδηροῦν, ὅπερ οἱ τελῶναι πρὸς ἔρευναν ἔχουσι, λαβὴν ξυλίνην ἔχον. cur illud in zona gerat tzausius, alibi discutimus.

p. 24 v. 11. ἀμηράλιος et ἀμηράλης. *praefectus maris*, ex Arabico *amira* seu *amirus*, inquit Iunius, et Graeco ἅλιος *marinus*. credat qui volet: ego assensum cohibeo. transiit vox haec ad Gallos Italos et alios, quibus *admiral* est praefectus maris seu thalassiarchus. quod nomen sive absolute pro principe gentis sive pro praefecto maris accipiatur, mirifice a Latinis scriptoribus variatur; ut ostendi

tom. 3 de S. Cruce c. 12. ἀμηρᾶς princeps est, usitatum nomen apud Mahometanos Arabes, ut et ἀμηραῖος, quamvis et hoc sub amera minores duces denotet. Sigebertus in Chronico: *in regno Saracenorum quattuor praetores statuit, qui amiraei vocabantur, ipse vero amiras vocabatur vel protosymbulus.*

p. 24 v. 12. ἐπὶ τῶν δεήσεων] ita omnino legendum; et illud ἐπὶ τῶν δικάσεων procul relegandum.

p. 25 v. 1. χειρόρτιον] Simon Portius *Chirotheca* χερόκτι, χερόρτι, χειροθήκη. ἐγχείριον διεσχισμένην εἰς δάκτυλον vocavit Nicetas in Alexio Comneno l. 3: ἡ δ᾽ αὐτὴ καὶ δορὰν χρυσόπαστον ἐγχείριον ἔχουσα, διεσχισμένην ἐς δάκτυλον, κονητίναν εἶχεν ὄρνιθα, καὶ ἐξιοῦσα πρὸς θήραν ἐπέκλωζέ τε καὶ ἐπεθώϋζε. vulgaris textus habet: ἡ δ᾽ αὐτὴ τὸ χειρόρτιον χρυσόπαστον ἔχουσα, διεσχισμένην εἰς δάκτυλον, κονητίναν εἶχεν ὄρνιθα. carpit his verbis Nicetas indecens imperatricis factum: probrum tamen quo eam, velut aves ipsa, populus insectabatur, non advertit interpres Nicetae. locum ne ignoretur adduco: relatum antecedit proxime. ἔνιοι δὲ τῶν ἀγοραίων καὶ τὰ μιμηλὰ τῶν πτηνῶν, καὶ ὅσα ἡ φύσις ἐστόμωσε πρὸς μουσουργίαν, ἀεὶ μίαν ὑποβάλλοντες μάθησιν, καὶ ταύτην κοινόλεκτον, ᾄδειν ἐπὶ στενωπῶν καὶ τριόδων "πολιτικῇ τὸ δίκαιον" ἐξεπαίδευσαν. *edocuerunt ut canerent, meretrix pretium*: subintelliges, exige prostituti corporis. vertit interpres inepte: *politica iustitiam*, πολιτικήν siquidem vocant hodierni meretricem ceu tota urbe publice expositam ac toti curiae ob corporis prostibulum notam, Galli *courtisanne*. δίκαιον id est quod auctor non uno loco vocat δικαίωμα, *pretium iure reddendum.*

ib. v. 8. pro χαρτίον legendum videtur χάσδιον, quae vox vestem ex pilis vel villis confectam denotat. est et χασείδιον apud Achmetem Oniropolam c. 220, ubi invenies χασείδια ἀπ᾽ ἐρίων. in Synodo Florentina: *sedebat in equo pulcherrimo, nigro,* καὶ εὐτρεπισμένου μετ᾽ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοϋφάντου χασδίου, *qui ornatus erat rubro et aureis filis infecto tegumento;* ut proinde locus iste Codini ita reddendus videatur: *scaranicum eius indutum seu suffultum est panno ex pilis seu lana confecto.*

χασδίον *villosum sericum.* vocem refert concilii Florentini textus Graecus, verum ab interprete omissam: ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθέζετο ἐφ᾽ ἵππον ὡραιοτάτου μέλανος καὶ εὐτρεπισμένου μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοϋφάντου χασδίου. *insidebat imperator equo pulcherrimo nigro, qui purpureo et auro texto bombyce heteromallo constratus erat.* interpres: *qui purpureo aureoque intertexto constratus erat tegumento.* nihilo melius qui posuit *ornatus erat rubro et aureis filis infecto tegumento.* pessime omnium qui χάσδιον *pannum ex pilis seu lana confectum* putat, et ἐνδεδυμένον *suffultum* vertit.

ib. v. 10. χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν πετάλιον ζωγραφικόν *aurum* vel *argentum foliatum, subtilibus* nimirum *bracteolis operi pictorio tenuatum.*

ib. v. 15. φωσσάτον] scribitur etiam φοσσάτον, a fossa. proprie significat castra fossis munita, item exercitum ipsum. Moschopulus: φοσσάτον ὁ στρατός. hinc φοσσατεύειν sive φουσατεύειν *exercitum ducere*, et φοσσατικῶς *instar exercitus.* inde etiam translatum est, praesertim a Latinis, ad fossas quascunque munitionis

causa factas. Robertus de Monte in Chronico: *rex Henricus fecit fossata alta et lata inter Franciam et Normanniam ad praedones arcendos.* Andreas presbyter in Chronico Bavarico: *Ratisponae a porta S. Petri usque portam occidentalem fossatum exterius* (*der stadtgraben*) *in toto perficitur.* invenies itidem φουσσάτον et φουσάτον. quin et simplex vocabulum *fossa* suum fecere; et φοσσᾶν *fodere, fossam facere.* eadem notione usurpant σέδετον, pro castris scilicet. Suidas: σέδετον τὸ φωσσάτον. ab eadem notione est ἄπληκτον (significat enim castra) et ἀπληκεύειν, ex Latino *applicare, castra metari.* vide Rigaltium in suo Mixobarbaro et Meursium in suo Graeco-Barbaro Glossario.

p. 25 v. 17. *praefectus alogii*] non satis mirari possum quid Iunio in mentem venerit, ut vocem ἄλογον ab Hebraea *halac* (quod est ire) deduxerit, cum luce clarius sit ἄλογον esse vocem Graecam, quasi dicas *irrationale;* quo nomine recentiores Graeci *equos* significant. Anonymus apud Rigaltium: ἄλογα ζῶα νωτοφόρα, ἀχθοφόρα. et absolute pro equis invenies apud Mauricium Leonem et alios. itaque Iunianum *halocum* ablegetur ad nuntium seu viatorem, quem, ut Iunius inquit, Turcae appellant *hulac.*

ib. v. 21. *matzuca* Iunio est clava, ex Italico *Massa* vel potius Gallico *Massuë*, ut inquit. scribitur etiam ματζούκιον. ibidem στηλειόν accipio pro conto seu hastili matzucae, *der stiel;* in cuius vertice erat βουτίον, butta, *cupa* seu *cupella.* scribitur quoque βουτέον seu, ut Rigaltius, βούττιον, βούτζη, βούτζιον, βούττις; quae non tantum cupam seu cupellam, sed ipsa etiam integra vasa vinaria significant, ut te in Glossariis suis auctorum testimoniis docebunt P 203
Rigaltius Meursius et Casaubonus ad Capitolinum et Flavium Vopiscum p. 412, 522. Germanis inde venit *butten*, de vase dorsuario, quo uvae iam a vindemiatoribus resectae per destinatos ad id homines colliguntur et ad torcular deferuntur, quanquam *buttas* itidem vocant alia dorsualia instrumenta, ad similitudinem vinarii illius facta. quid? quod Graeci cupam quoque in suam linguam transtulerunt, κοῦπα. adfertur etiam βούτινον, *butina* pro lagena. butto sacrae supellectili adiungitur ab Anastasio in Leone IV: *obtulit in basilica b. Petri apostoli buttonem de argento purissimo.* igitur, ut hinc abeamus, *contus dicanicii protalogatoris* habebat in vertice βουτίον, id nimirum quod Germani dicunt *ein küppelein.* verum haec omnia eversum it Meursius, qui in Glossario v. βουλλίον affirmat legendum non βουτίον sed βουλλίον, quod est *orbiculus, circulus.* sed cum hoc sine ullius ms codicis auctoritate asserat, non est cur nostrae lectionis, quae calamo exaratis exemplaribus fulcitur, nos aut poeniteat aut pigeat, nisi quis malit legere τουφίον *flammulum* a tupha seu tufa. Suidas: στειλειὸς τὸ τῆς ἀξίνης ξύλον etc. *stiel an der axt.* et forte hic etiam scribendum στειλεῖος, non στηλειός.

ibid. ἣν ἰδιωτικῶς καλοῦσι ματζοῦκαν] ita est: *clava* ἰδιωτικῶς et vulgo ματζοῦκα, et ut erudite Gretserus, e Gallico *massue*, vo-

catur: at non *ἰδιωτικὴ* et vulgaris *clava* est haec *πρωταλογάτορος ματζοῦκα*, sed honoraria, eaque capitata virga, quam apparitores seu accensi gestant ante principes cardinales rectores, in potestatis symbolum et excellentiae argumentum, *la masse*; unde et ipsi *clavati apparitores* et *clavigeri accensi* nuncupati. nil itaque hic ad propositum castrense *ματζούκιον*, de quo Rigaltius et Meursius, qui *ματζούκην* et *ματζουκάκην* Theodori cuiusdam cognomen apud Nicetam in Manuelis l. 7 cum appellativa hac dictione temere confundit. ad rem. virgae huius capitatae manubrium scribitur correcte *στηλειός*, quod *columellam* imitetur, quamvis apud Crispinum securis manubrium *στειλειός*, *στελειός*, *στελεός*, *στειλεόν*, *στελεόν* et *στελειά* scribatur. *βουτίον εἰς τὸ ἄκρον* quid sit inquirendum: *buttae* enim et *cupae*, ac *integra quoque vasa vinaria*, de quibus Gretserus Meursius Rigaltius, ab hoc insigni removenda. an vero *βουτίον* quasi *φουτίον* diminutivum *φοῦτας*, cuius inter varias capitis praecedentis lectiones est mentio, cuius idem est ac *τούφας* sensus, ita ut caput et apicem claviculae istius crassiorem et extremum nodum significet? an iterum *βουτίον*, quod nodus ille oblongior *buttam* et *vegetem* sua figura imitetur? an denique *βουτίον* non in claviculae superiori vertice sed in imo extremo inspiciendum, ita ut velut os in acetabulo, imum illud manubrium *ἐν βουτίῳ* ceu in craterculo et cupella includatur, quo et firmius teneatur et ei, quod panno coccineo superindutum sit, ornamentum auro addito crescat? minus displicebit indutum illud manubrium, si summa in parte caput deauratum, in ima craterculum hunc proferat, in media tandem *δέμα ὁμοίως κεχρυσωμένον*, non *ligamentum* quodlibet sed vinculum, sive *laminam auratam* illud ornate ambientem ostentet. *βουτίζειν* porro est *immergere* vel *immittere*, videlicet in rem profundam; ac propterea acetabulum aureum, cui commissa fuerit extrema claviculae pars, *βουτίον* non immerito nomen assequetur.

p. 26 v. 8. *χρυσαφίου*] Simon Portius: *χρυσάφι* vice *χρυσάφιον*, *χρουσάφι*, *χρυσίον*, *χρυσός*, *aurum*. Meursius corruptissime legit *χρυσάφη*, nusquam usitatum. dicitur *χρυσάφι filum aureum*, et aurum quodcunque alteri rei additum, quasi *χρυσαπτόν*; quod hic etiamnum clarissime deprehenditur.

ib. v. 11 sqq. mirum' est quomodo Iunius hic *βεστιάριον* interpretatus sit *vestibulum*, et *τὸν πρωτοβεστιαρίτην principem vestibuli. errant viri docti*, id est Iunius, ut ait Meursius, *qui ita interpretantur;* ubi iterum Iunianum delirium viris doctis adscribitur. sed quid vestiarium? Suidas: *βεστιάριον παρὰ Ῥωμαίοις τόπος ἔνθα ἡ ἀναγκαία ἀπόκειται ἐσθής*. Moschopulus: *βέστια παρὰ Ῥωμαίοις ἱμάτια, ἐξ οὗ καὶ βεστιάριον κυρίως, ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάσσονται*. dicebatur vestiarii praeses etiam *abestiarius;* et vestiarium generalius *ταμιεῖον βασιλικόν*, aerarium imperatorium, apud Choniatem, citante Rigaltio.

p. 27 v. 1. Tzangratorum (ita ubique scribendum, non *tzangatores*) a tzangris, arcus cuiusdam genere, ut ex Cantacuzeno liquet l. 1, ubi de machina quadam bellica agens dicit in quolibet *καταστρώματι* eius (erant autem quinque) fuisse octo *τῶν ἐκ τόξων Λατινικῶν τῶν λεγομένων τζαγγρῶν ἀφιέντων βέλη*. ibidem: *καὶ τῶν ἀπὸ τῶν τζαγγρῶν ἀφιεμένων βελῶν*. male ergo Iunius p. 313 facit ex tzangratoribus *milites spatharios*, cum fuerint sagittarii et arcitenentes. male etiam nomen ipsum deducit a voce orientali *saga*, quae,

ut inquit, *significat copiam, densum et confertum esse.* nimirum, quoties Iunius non habet quod dicat, ex Oriente dicendi occasionem quaerit. quanto verisimilius deduceret ab Germanico *zangen?*

p. 27 v. 3. *τῶν μουρτάτων*] originem huius nominis non explicant auctores.

ib. v. 5. *τῶν τζακόνων*] nomen hoc ex Hebraea lingua deducit Iunius in schol. p. 304, quicquid dicat Gregoras l. 4 hist. Byzantinae, qui quos veteres vocabant *Laconas*, a recentioribus istis Graecis *Tzaconas* appellatos scribit, exigua eaque quotidiana literarum immutatione. nec absterretur Iunius, quamvis hodie quoque regio Peloponnesi, olim Laconia, dicatur Tzaconia, et incolae (Pandect. Turc. p. 30 et Turcogr. l. 7 p. 489) Zacones seu Tzacones; valdeque usitata sit Graecis recentioribus literarum TZ in aliarum locum substitutio; hinc *τζακίζω* pro *λακίζω*, *lacero*, *rumpo.* quare qui Tzacones ab Hebraeo *tzuck* potius quam a veteri Laconum appellatione dictos existimat, is cur non quidvis sibi persuadeat causam dicere non potest.

ib. v. 13. Orientalium thematum] exstat libellus Constantini Porphyrogeniti *περὶ θεμάτων ἀνατολικῶν*; quem Graece et Latine edidit Vulcanius Batavus, notisque illustravit; in queis, praeter caetera: *variae esse τοῦ θέματος significationes nemo ignorat. glossae veteres interdum interpretantur θέμα positionem, casum. interdum θέμα τοῦ ἀνθρώπου constellationem, quod idem est ac positio. interdum legio τάξις, θέμα. ex quo liquet θέμα idem esse quod τάξιν vel τάγμα,* P 204 *hoc est legionem. Iustinianus imperator in Novellis plerumque haec τάγματα vocat στρατιωτικοὺς καταλόγους.* subiungit: *quo fit ut Hier. Wolfio non assentiar, qui θέματα provincias vertit in Zonara; ut nec Enimundo Bonifidio, et doctori innominato, cui id acceptum fert, qui annotationibus suis in ius Orientale locum illum ex constitutione Isaacii Comneni, καὶ ἡ σύμφωνος κατάθεσις τῶν ὅλων θεματικῶν παρέστησε τῇ βασιλείᾳ μου, interpretatur θεματικῶν provincialium; quos ego potius legionarios verterim. inter τάγματα vero sive legiones* et *θέματα hoc tantum est differentiae, quod illa florente imperio Romano ut iustae legiones ita dictae fuerunt, quae postea imminuto truncatoque Heraclii temporibus eodem imperio θεμάτων appellationem, desciscentibus a veteri amplitudine legionibus, sint consecuta.* quod ipsum testatur hic noster dicens: *ἀλλὰ πρῴην καὶ κατ' ἀρχὰς τάγματά τινα καὶ λεγεῶνες ὑπῆρχον ἀναγεγραμμέναι κατ' ἔθνος.* e quibus legionibus recenset legionem 40 martyrum, de quibus Basilius: *οὗτοι ἡλικίας ἀκμῇ καὶ δυνάμει τῶν καθ' ἑαυτοὺς πάντων διενεγκόντες εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς τελεῖν ἐτάχθησαν καταλόγους*, hoc est, ut vertit Budaeus, *in cohortes et numeros legionum allecti sunt.* apud Cedrenum p. 466 in Copronymo accipitur *θέμα* pro praefectura, *ein pfleg: τοὺς ὑπὸ θέμα τῶν Θρακησίων ὄντας.* paulo post, *ὥστε ἐν ὅλῳ τῷ ὑπ' αὐτὸν θέματι.* edidit Fridericus Morellus professor Parisiensis, libellum Graeco-Latinum de Occidentalibus Thematibus.

p. 27 v. 16. magni myrtaitae] Iunius *murtatos* et *myrtaitam* ab Hebraeo repetit, eadam felicitate qua tzacones ex iisdem cunabulis educit. at quis myrtaites? audiamus Glossarium. *viri docti*, id est Iunius, *putant fuisse magnum praefectum τῶν μουρτάτων, de quibus paulo ante diximus. sed falluntur: nam in eodem Codino est* p. 43 v. 5 *τὸ τοῦ μεγάλου μυρταΐτου ὑπηρέτημα ἀνεπίγνωστόν ἐστι. imo praefectus eorum στρατοπεδάρχης dicebatur. idem Codinus* p. 27 v. 3: *τὰ τοῦ στρατοπεδάρχου τῶν μουρτάτων, οἷα τὰ τοῦ στρατοπεδάρχου τῶν τζαγγατόρων. iterum: καὶ ὁ τῶν μουρτάτων στρατοπεδάρχης ὁμοίως. itaque de eorum errore satis liquet.* haec Glossariographus in Iunium.

ib. v. 18. *γαμματίζον*] retorta in transversum baculi extremitate in rectum angulum, litera *Γ* et *δικανίκιον γαμματίζον* elucet. sunt et pontificum *φενώλια γαμματίζοντα casulae*, ut ita dicam, *gammatae*, illae nimirum quae gammatωn quaternariis crucem componentibus totae resperguntur, ⅃L/ꓶΓ, ex quo *πολυσταυρίων* sortiuntur appellationem, qualem Ludovici Adeodati regii nummi promerentur, et litera L nomini suo sacra, quater ac semper diversimode picta, crucem, insigne Christi *γαμματίζον*, oculis obiiciunt. *στιχάριον διὰ γαμμάτων* in meditatione de Patriarcharum privilegiis apud Balsamonem lectum hinc patet. constare etiam potest *γράμματα*, de quibus Balsamon idem ad 27 canonem Trullanum, cum gammatis non esse confundenda: haec enim nonnisi tertiae uniusque literae figuram, alia quamlibet opere Phrygionico vel penicillo delineandam denotant.

CAPUT VI.

p. 28 v. 6. *οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχουσιν*] quod alibi dictum, hic observandum rursus: aliud *ὀφφίκιον*, aliud *ἀξίωμα*. hoc dignitas est solummodo, et honorem promeretur: illud obsequium praestat, et mercedem stipendiumque requirit. despota, sebastocrator et Caesar nullo munere funguntur, quia non *ὀφφικίου* sed *ἀξιώματος* honore ultimis temporibus gaudebant; unde *ἀξιωματικοί* sincerius quam *ὀφφικιάλοι* censendi. ex mss regiis unum *ἀξιώματα ἀπὸ τῶν ὀφφικίων* manifesto divídit, et illa quidem esse despotae sebastocratoris Caesaris panhypersebasti et protovestiarii, quod sum miratus, asserit; sub domestico reliqua inter officia recenset.

ib. v. 7. *ἡγεμονίαν*] *bellicam praefecturam* interpretor: officii etenim alicuius onus principibus huiuscemodi impositum nusquam affirmaveris. Leo const. Tact. 4: *στρατηγὸς τοίνυν προσαγορεύεται ὁ τοῦ παντὸς στρατοῦ κορυφαῖός τε καὶ ἡγεμών.*

ib. v. 11. *ὁ πανυπερσέβαστος οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει*] est enim honoris, non ministerii, titulus ab Alexio Comneno adinventus.

ib. v. 12. *ὥσπερ ὁ μέγας δομέστικος*] exstat praeclarum huiusce loci non adeo testimonium quam commentarium apud Nicetam in Manuele Comneno l. 2, ubi copiosa classe navium hominum armorum victuum de-

scripta *οὕτω τοίνυν* inquit, *καὶ ὡς ᾤετο καλῶς, τὰ κατὰ τὸν Σικελικὸν πόλεμον παρασκευασάμενον ἀνάγεσθαι μὲν κελεύει τὸν στόλον τοῖς ἐρέταις καὶ κελευσταῖς λύσασι τὰ καρχήσια, μέγαν δοῦκαν προβαλόμενος τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν τὸν Κοντοστέφανον Στέφανον, ἀπαίρειν δὲ καὶ τὴν πεζὴν στρατιὰν ὑπ' ἀρχηγοῖς ἑτέροις, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἰωάννῃ τῷ Ἀξούχῳ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ.*

p. 28. v. 15. Flammulum sive crucem etc. *ἢ τὸ τοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβόλων.* Iunius: *aut exercitus flammeum cum ignitis telis.* inepte; cui longe adhuc ineptior explicatio additur p. 286 *hoc alterum est flammeum, quod archistratego, ut appellatur, c. 6 praeferri solet, siquidem hic alius quam imperator est; quamobrem exercitus flammeum appellatur, in quo expressa erat fulgurationis et fulminationis species.* nugae. legendum enim *ἤτοι τὸν σταυρὸν μετὰ πυρεκβόλων,* ut habet codex Bavaricus et Lautherianus. hoc enim dicit: *τοὺς ἄρχοντας ὡς κεφαλὰς* praeferre, erigere et statuere solitos *consuetum flammeum* seu *vexillum regium* vel *crucem radiantem* seu *radios instar ignis emittentem.* sed Iunius ex hoc scripturae compendio *στρο͂ν* fecit *στρατόν*, et ex *ἤτοι*, quod in omnibus nostris codicibus legitur, *ἢ τό*, adiecto etiam articulo *τοῦ.* quo consilio? licet tandem in additionibus hanc codicum nostrorum germanam lectionem ipse quoque annotarit, sed sine approbatione et explicatione.

ibid. *φλάμπουρον*] non dubium quin *φλάμουλον* sit legendum, ut ex positis apud Rigaltium et Meursium exemplis constat: haec tamen est linguae corruptio, ut addito *π* ex ea quam habet ad *μ* affinitate etiam *λ* in *ρ* mutetur, quam literarum permutationem demonstravimus hodiernis familiarem. an ita vero cunctis *σύνηθες βασιλικὸν* hoc *φλάμουλον*, ut in singulis cohortibus legionibus scholis unum tantum explicaretur, ac unius coloris et figurae esset in omnibus? ita praecipit Leo in Tacticis const. 6, licet in similibus vexillis colorum varietatem non omittendam suadeat: *προστάσσομεν δὴ καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βάνδων ἑκάστου τάγματος ὁμοχρόους γίνεσθαι, καὶ τὰ φλάμουλα ἑκάστης τούρμας ἢ δρούγγου ἰδιόχροα εἶναι· ἵνα δὲ καὶ καθ' ἕκαστον τάγμα εὐκόλως ἐπιγινώσκῃ τὸ ἴδιον βάνδον, δεῖ ἕτερα εἴδη καὶ σημεῖα προστιθέναι ταῖς κεφαλαῖς τῶν βάνδων, τοῦ γινώσκεσθαι αὐτά, καὶ κατὰ τὰς τούρμας καὶ κατὰ τοὺς δρούγγους καὶ κατὰ τὰς βάνδας.* bandum a flamulo discriminat; illud enim quadrum, hoc longius, fissum in medio ac in acumen desinens, quo flammam sive *πυραμίδα* sursum latam imitetur, et Francorum flammeo, *oriflamme*, Francicisque vexillis, *bannières*, nomen imponat.

ibid. *τὸν σταυρὸν μετὰ πυρεκβόλων*] haec sunt Cpolis insignia, crux aurea in coccinei coloris scuto posita, ac in spatiis inter crucis ramos vacuis litera *B* quater descripta, quae cum *πυρεκβόλῳ*, chalybi ex quo excutitur ignis (*igniarium* vocant, *fusil*) sit non absimilis, exinde Orientis imperatorum quattuor chalybes igniarios in insignibus gerere creditum. est tamen litera *B* quater picta, quattuor sequentium verborum initialis, *βασιλεὺς βασιλέων βασιλεύων βασιλεύσει.* vide Marcum Vulsonium in scientia Heroica.

ib. v. 16. *ἔφιππον*] ut in mari, etiam quod habet imperator in terra robur, effulgeat. de vexillo eiusmodi videtur Nicetas locutus in Alexio 2: *ὁ τοῦ βασιλέως στρατὸς τὰς σημαίας τῶν ἀψίδων ἄνωθεν ἔστησαν, αἳ τοὺς βασιλεῖς εἰκονίζουσιν.*

ib. v. 17. *ἔχει δὲ ὑπ' αὐτόν*] hic est omnium ordo. magnus dux toti classi imperat; magnus drungarius, ceu vices gerens, singulos trire-

mium drungos ordinat; amiralius toti navali exercitui vexillum sive regium flamulum praefert; protocomes remiges omnes sub sua dispositione tenet; drungarius certum triremium vel navium numerum gubernat, duodecim nimirum aut quindecim; comes quattuor aut quinque triremes gubernat. haec ex hucusque sparsim dictis: ad alia properandum.

p. 29 v. 1. *φέρει τὴν τοῦ βασιλέως σπάθην*] Francicorum exercituum summo praetori (*connestable*), qui Graecorum magnum domesticum exaequat potestate, ac regiis equis et equisonibus praefecto (*grand escuyer*), qui protostratorem in Christianissima curia agit, iuris hoc concessum ut uterque regium ensem tractet, ille quidem nudum, hic vagina tectum et balteo serico liliis aureis resperso pendentem; de quo *du Haillan*, Vulsonius et alii.

ib. v. 3. *τοῦ κόμητος τῶν βασιλικῶν ἵππων*] inter *στράτορας* protostratori subiectos praecipuus est *κόμης τῶν βασιλικῶν ἵππων*, idem qui *equiso regius*.

ib. v. 4. *ὁ πρωτοστράτωρ ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ λαβών*] Donatio Constantini: *ἡμεῖς δὲ στράτορος ὀφφίκιον ὑπελθόντες, καὶ τὰ χαλινὰ τοῦ ἵππου αὐτοῦ κατέχοντες, τῆς αὐλῆς τῶν ἱερῶν αὐτοῦ ἔξιμεν ἀνακτόρων, αἰδοῖ καὶ φόβῳ τοῦ κυρίου μου τοῦ ἁγίου συνεχόμενοι Πέτρου.* Nicetas in Alexio 3: *ὁ μὲν ἵππος προσάγεται παρὰ τοῦ πρωτοστράτορος ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἑλκυσθείς.*

ib. v. 7. *ὁ μέγας χαρτουλάριος*] e chartulariorum numero pene immenso, quorum alii cursus, alii sacri cubiculi, alii magistrorum peditum et equitum, hic qui stabulorum intelligitur. alias quodnam viri togati et tabulas tractantis ad militiam equos et arma consortium? suggerit testimonium Zonaras in Isauro: *Παῦλον τὸν τῶν βασιλικῶν ἵππων ἐπιστατοῦντα (χαρτουλάριον ἡ Ῥωμαίων οἶδε τοῦτον λέγειν φωνή) πατρίκιον τιμήσας καὶ στρατηγὸν Σικελίας.* profert Nicetas aliud in Isaacio Angelo: *Χοῦμνος χαρτουλάριος ὢν τῶν ἱπποστάθμων.* subest protostratori et administrat. hanc palatii portam nulli, nisi donaverit imperator, equiti praeterire licet. Nicetas in Manuele: *εἴσεισιν ἀσμένως τὰ βασίλεια. ἐν δὲ τῷ παριέναι μεθ' ἵππου Ἄραβος ἐριαύχενος τὰ ἀνάκτορα καὶ μέλλειν εἰσιέναι διὰ τῆς πύλης μεθ' ἣν ἡ ἐκ τῆς ἕδρας ἀπόβασις ἐφεῖται μόνοις τοῖς αὐτοκράτορσιν.*

ib. v. 8. *πεζεύειν*] ex equo in terram desilire, et *πέζευμα* locus in quo relinquitur equus et pedibus via conficitur.

ib. v. 16. *στρώσια καὶ συρτά.* illud a *στρωννύω*, quod est *sterno*; hoc a *σύρω*, quod est *traho*. militum quoque equi, quos vacuos secum ducebant, appellabantur *συρτοί*, ut docet Glossarium ex Constantini Tacticis.

ib. v. 16. quibus sternerentur ephippiis et phaleris, docet post Theophanem Cedrenus in Mauricio: *ὁ ἵππος τοῦ βασιλέως ὁ τὸν χρυσοῦν περικείμενος κόσμον.* describit Anna vitae patris l. 1: *ὁρᾷ τὸν ἱπποκόμον τοῦ Βρυεννίου ἵππον ἐπισυρόμενον, τῇ τε ἁλουργῷ ἐφεστρίδι κεκοσμημένον καὶ κατάχρυσα τὰ φάλαρα ἔχοντα.* uno verbo *χρυσοφάλαρον ἵππον* vocat paulo inferius, ut et Nicetas l. 7 Manuelis. Gregoras 9 7: *μεθ' ἐρυθροβαφῶν κοσμημάτων*, sect. 10: *μετὰ τῶν ἐρυθρῶν ἐφεστρίδων.* *στρώσιον* autem, quod et *ἐφεστρίς*, dat nomen equo, diciturque *ὑπόστρωμα* apud Annam citatam l. 4. adeoque longum et lateribus pendens asserit ut etiam calcaris ferrum illi referat infixum: *καὶ μὴν καὶ ἡ τοῦ μύωπος ἀκμὴ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς ἐνδακοῦσα τὸ ἄκρον τῆς ἐφεστρίδος, ὃ ὑπόστρωμα λέγουσιν, ἀκλινέστερον τὸν ἱππότην ἐποίει.* loquitur de regio eodem equo, quem l. 1 narraverat Bryennio tyranni-

dem ambienti ereptum, μετὰ τῆς ἐρυθροβαφοῦς ἐφεστρίδος, ut ipsa iterum l. 4 testatur.

ib. v. 18. περὶ τῶν συρτῶν Meursius erudite.

ib. v. 20. καβαλλαρίκιον *catadromus, domiturae arena, manège.* in palatio, id est in areae parte.

p. 30 v. 7. *stragulum ephippium* est σάγισμα. Leo Grammaticus in Michaele Theophili: εὗρεν αὐτὸν ἐντετυλιγμένον ἐν τῷ σαγίσματι τοῦ δεξιοῦ ἵππου, οὗ ἤλαυνεν. alia apud Meursium.

ibid. σκαπουλίων] ita legendum loco illius καπουλίων. P 205

ibid. σκαπουλίων] sensus, non vocis sonus venandus. σκαπούλιον quidem Latinae *scapulae* sono simile, at sensu longe semotum, cum oppositam fere animalis partem referat, *tergum* videlicet ac *imos lumbos.* ξεκάπουλα vulgus profert; de quibus Simon Portius: ξεκάπουλα οὐροπύγειον τοῦ ἵππου, *tergum equi;* nos *la croupe du cheval.* Hieronymus Germanus in Italo-Graeco vocabulario: *la groppa del cavallo,* τὰ ξεκάπουλα. auctor porro equorum comiti, regio equo insidenti, nunquam totum ephippium sagulum ad armos et collum usque, sed ad mediam tantum ephippii sedem substerni scribit; quod etiam a pedissequis honoris erga dominos causa videmus observari, si quandoque heriles equos conscendant.

ib. v. 10. στρατορίκιον verti cum Glossario, locum, in quo strator imperatorem in equum sublevare solet; nisi mavis reddere locum in quo equi sternuntur.

ibid. *stratorum locus* et statio est στρατορίκιον, non is quo illi sublevant imperatorem in equum, πέζευμα iam ab auctore vocatum.

ib. v. 14. *ephippiaria pila,* qua apprehensa exsilit eques in equum, est κομπώσιον, quod sit ephippii κόμπος, de quo supra. annumeratur vero ephippio, ut in comitis equorum ius transeat, eo quod ex auro lapillis ornato confici soleret. περὶ τῶν τουφῶν dictum est alibi.

ib. v. 15. lego τουφῶν pro φορούντων, vel φουτῶν, de quo iam supra satis, c. 4.

ib. v. 18. de Theophilo imp. acerrimo iconoclasta lege Cedrenum Zonaram Manassem Glycam.

ibid. Θεόφιλον φασί] diffusius, at in eandem mentem narrat historiam Cedrenus: diversam habet Leo Grammaticus in Theophilo. conferet utrumque lector, ubi hic lucem aspexerit.

p. 31 v. 8. rucharium vestiarium.

ibid. *vestiarium* est, sicut et βεστιάριον: ut nihilominus subindicatum ab auctore discrimen inter utrumque observemus, dicendum ῥουχαρεῖον esse cubiculariorum conclave ad sacrum cubiculum. favet synodus Florentina ultimis pene verbis, quae non in sacro cubiculo sed in conclavi viciniore, ἐν τῷ ῥουχαρείῳ τοῦ βασιλέως, Graecos pontifices tomo unionis subscribentes manifestat.

ibid. σπάθη *spatha,* ensis. spatharius *ensifer* vel *satelles,* σωματοφύλαξ. protospatharius, primus inter spatharios, spatharocandidatus. σπαθαροκουβικουλάριος, *spatharius cubicularius.* spathatus spatha munitus. σπαθία *spathula.* de quibus vide Meursium et Rigaltium in Glossariis. ex dialogis S. Gregorii non ignotus est spatharius regis Totilae. et apud nonnullos Germanos instrumentum quoddam fossorium *ein spath.*

p. 31 v. 10. *τζαγγία*] melius *τζαγκία*, *τζάγκαι*, *tzancae*. proprie calcei imperatorii; et calcearius, qui eas conficiebat, *τζαγγάς* vel potius *τζαγκάς* dicebatur, non ut alii sutores, *τζαγγάριος* seu *τζαγκάριος*. ita enim hic legendum est, non *τζαγμάριος*, ut edidit Iunius, cui tzancae et tzancia non placent, magis arrident tzaggae et tzaggia, ut habeat occasionem nomen hoc deducendi ex Arabica lingua. sed potior est apud me fides codicum Lautheriani et Bavaricorum et Simeonis magistri officiorum in Pandecte Turcic. c. 199, qui *τζαγκία* et *τζάγκας* nobis exhibent; tametsi altera lectio illa *τζάγγαι τζαγγία τζαγγάριος* simpliciter reiici nec potest nec debet. scribitur etiam *τζαγκάρης*: hinc *τέχνη τζαγγαρική*, *ars sutoria*. transiit hoc nomen ad Latinos. Trebellius Pollio: *zanchas de nostris Parthicis paria tria.* ubi Casaubonus: *barbarici calceamenti genus tzangas vocarunt. sed varie scribitur hoc verbum. in codice Theodosiano de habitu intra urbem leg. 2 tzangae; in tertia tzancae. Graecis τζάγγαι aut τζαγγία, et τζαγγάριος harum artifex apud Tzetzem in Chiliadibus. Acroni zangae. Persarum vel Parthorum fuisse gestamen magni pretii ex hoc loco et similibus apparet.* in fastis Graecis leguntur haec de rege Lazorum: *τὰ τζαγγία αὐτοῦ ἦν ἀπὸ τῆς χώρας αὐτοῦ ῥουσαία, Περσικῷ σχήματι, ἔχοντα μαργαρίτας.* Synodus Aurelianensis can. 22: *monacho orarium in monasterio vel zancas habere non liceat.*

ibid. *τζαγγία*] Meursius *tzangae*, alii *calceamenta barbarica*. cuius formae fuerint non exponunt. illis etiamnum hodie utuntur in Oriente viri et mulieres promiscue; suntque cothurni ex varie coloratis pellibus tibiam adusque genu pressim et strictim tibialium more vestientes, quales iam suo tempore usitatos describit Procopius de aedific. Iustiniani l. 3: *ὑποδήματα μέχρι εἰς γόνυ φοινικοῦ χρώματος, ἃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι θέμις.* hinc Arabes Elpidium imperatorem in Sicilia renuntiaturi apud Theophanem in Irene et Const. *περιέθεντο αὐτῷ τζαγγίον καὶ στέφανον.* ex his, quae Meursius et ex eo Gretserus de zangis congessit, plana relinquuntur et perspicua.

ibi. v. 13. Equi *sagmarii* Graecis quidem noti et usitati sunt, sed educi non possunt ex illa Codini lectione *τζαγμάριος*, quia vana est: substituendum enim *τζαγγάριος* vel *τζαγκάριος*. et ut prior scriptura retineretur, non *sagmarius*, ut Iunius, sed potius *tzagmarius* vertendum esset: nam sagmarius Graecis non est sutor, cum a sagmate formetur. est autem *σάγμα* vel *θήκη τοῦ ὅπλου*, *theca* seu *vagina armorum*, vel *onus iumenti sarcinarii*. hinc *sagmaria iumenta* vel *sagmataria* vel *samaria* Graecis, quae nostris clitellaria; ad quorum ultimum alludit vox Germanica *saum-ross*, seu ut alii, *sammer rosz*, et *saum*, id nimirum quod huiusmodi equus gestat. Suidas: *σαγμάρια τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον τοῦλδον, τὰ βαστάζοντα τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν μετακομιδὴν τῶν ἐπιτηδείων* Mauricius apud Rigaltium: *τοῦλδος ἤτοι τὰ σαγμάρια.* idem. l. 1 c. 6 dixerat *ἵππους σαγματαρίους.* sic Isidorus *caballum sagmarium* et *mulam sagmariam*. Vegetius l. 3: *impedimenta, sagmarii, calones vehiculaque in medio collocentur.* nec Latinis ignoti sunt equi sagmari, ut patet ex S. Bernardo l. 3

de considerat. c. 7, ubi Vossius *sagmarii*, loco vulgatae lectionis *sammarii*. etsi in Latinis *summarii*, *saumarii*, *sommarii* lectio etiam defendi possit, quia sagmarii nomen varie varii corruperunt et ad idiotismum suum inflexerunt. hinc in libello de miraculis S. Udalrici, nec ineleganti et satis antiquo, inquit Casaubonus in Lampridium *obtulerunt de cera quantum unus fortis saumarius portare potuit*. deducit idem Casaubonus sagmarios a *sagmate*, et recte; et *sagma* ait esse id *quod iumento imponitur, ut mollius vehat et sine noxa sua. differt sagma a sella: nam sagma proprie est quod iumentis onera baiulantibus impo-* P 206
nitur; sella equorum est vel aliorum animalium, quibus homo vehitur. dicitur etiam σαγή et *sagum*, quod significat omne operimentum quod iumentis imponitur. vide Casaubon. ad Lamprid. fol. 321. sed prior significatio potior est. Graeci flectunt σάγμα τοῦ σάγματος, Latini *sagma sagmae; quae corrupte vulgo dicitur salmus*, inquit Isidor. l. 20 Etymol.

ibid. τζαγγάριος] Simon Portius cum auctore: σκυτεύς, σκυτοτόμος, ὑποδημάτων δημιουργός. *calceolarius*, *sutor*. apud Theophanem in Iustiniano τὰ τζαγγάρια, *officinae sutoriae*. rem totam profero, et alios in ordine compositurus extra chorum salto. conquerebatur populus in spectaculis coram imperatore de Calopodio cubiculario: καλοπόδιον autem (quod alii καλαπόδιον pronuntiant) *typum calcearium* sive *pedem ligneum*, quo sutores utuntur, indicat. cum vero Calopodium de nomine non auderet populus dicere, nec se cognoscere internuntio mandatore responderet imperator, exclamavit populus: ὁ πλεονεκτῶν με, τρισαύγουστε, εἰς τὰ τζαγγάρια εὑρίσκεται, Καλοπόδιος nimirum. vide Iustiniani aetate imperatores iam tzangis usos.

ibid. τὰς προκύψεις. dubitat Meursius num viri docti, id est Iunius, πρόκυψιν recte vertant *oratorium*. si non recte vertunt, cur non melius quid suggeris? si voculam ipsam nimis grammatice urgeas, πρόκυψις non est oratorium, sed locus eminentior, unde imperator eminere, prospicere et prospectare seu despectare poterat. si rem ipsam consideremus, πρόκυψις est *oratorium*, quia locus ille sine dubio non erat eo destinatus ut imperator inde tantum prospiceret, sed ut rei divinae et precibus quoque fundendis operam daret. unde ab oratione illic fieri solita *oratorii* appellatio loco accessit.

ib. v. 14. τζαγγάς] quia commune et vile τζαγγαρίου nomen apud Graecos, τζαγγάς, quasi digniore honoris titulo donatus, *aulicus sutor* vocatur. an non ficus semper ficus et scapha scapha?

ib. v. 15. παιδόπουλον] ω in ου commutato vox πῶλος alteri adiuncta diminutivum quid semper sonat; hinc παιδόπουλον *adolescens, puer honorarius*, prout superius τὸ ἀετόπουλον et αὐθεντόπουλον *parvam aquilam*, *parvum dominum* referre dictum est.

ibid. Iunius legit τοῦ βεστιαρίου ἐντός, et huic suae scripturae mira phasmata superstruit, ad verbum: *vestiarii quod est intus* (nempe in cerebro Iunii) *et interioris*. et mox tria *vestiaria* adducit, *vestiarium* proprie dictum a veste, et vestiarium minus proprie ταμεῖον, et vestiarium *vestibulum* palatii, per catachresin seu abusum

vocis. duo priora vestiaria agnoscimus; tertium summa catachresi confictum ad suum auctorem remittimus. dicit Codinus *vestiarium* hoc vulgo vocari ἀλλαξιμάριον, ab ἀλλάσσω *muto*. hinc ἄλλαξις *mutatio*, et ἀλλαξιμάριον, quasi dicas *mutatorium*.

p. 31 v. 16. quasi *mutatorium* ἀλλαξιμάριον, optime. at non ita *vestes mutare* significat τὸ ἀλλάσσειν, quin proprie novas easque *sacras accipere* indicet. Euchologium: ἀλλάσσει ὁ ἱερεύς. Nicetas: πέμψας ἱερέα μετὰ τοῦ εὐαγγελίου ἀλλαγμένον: ita corrupte ἠλλαγμένον vice. ἀλλαξιμάριον itaque est locus in quo vestes imperatoriae, quae et sacrae, reponuntur.

ib. v. 18. *anacara*] Iunius, ut Arabismi specimen edat, *anacara* haec ex Arabia advocat: nam vasa sive cacabos aut lebetes vocales vocari ab Arabibus *anakara*. eiusmodi ferme esse quae in Germania appellentur *kesseltrommel*. cur non *heerpauken*, quae etiam in equis pulsari possunt et solent? tympani genus inferiore parte rotundum, quo principes hoc etiam aevo uti et delectari consueverunt.

ibid. tympana inferiori parte rotunda. ita Meursius. cur rotunda potius quam plana vel quodvis aliud vox significet, edisserat. lego apud Nicetam in Manuele l. 5: ἐβαρυήχει τὰ κύμβαλα, ubi alia lectio habet ἀνακαράδαι. sunt itaque τὰ ἀνάκαρα eadem quae κύμβαλα: at cymbala a tympanis quam diversa, licet in Cybeles matris deorum a Gallis ad invicem iuncta; unde et Apionem, qui se cymbalum mundi iactabat, tympanum iuventutis potius vocandum asseruit Tiberius. quae tandem κύμβαλα? Suidas: θυμελικὰ παίγνια, *histrionum musica et ludicra instrumenta*. in epigrammate: καὶ κύμβαλ' ὀξύδουπα κοιλιχείλεα. Turnebus Advers. 26 33, in hoc Propertii "*cymbala Thebano concrepuere deo*," si quis me roget, inquit, quale cymbalum fuerit, eum mittam ad herbam cotyledonem, cuius folia cymbali speciem referunt. Scribonius Largus: *item mentastrum vel radicem* κοτυληδόνος, *quae herba similia folia cymbalis habet*. haec ille. addo cotyledonem etiam cymbalion apud Tragum vocari. vide figuram apud Matthiolum et alios physiologos Dioscoridis commentatores.

p. 32 v. 11. ὅτι ὁ πρωτοστράτωρ] scriptis a Gretsero post Meursium de cursu et cursoribus addo ex Tacticorum Leonis const. 7 locum auctoris de protostratore sententiam diserte explicantem. ἑτέρα δὲ κίνησις, ὥστε ἐπιδιώκῃς, ὅτε μὲν σὺν ἐλασίᾳ, ὡς κούρσωρας, οὓς οἱ νῦν προκλάστας λέγουσιν, ὅτε δὲ συντεταγμένως, ὡς διαφένσωρας, οὓς ἡμεῖς καλοῦμεν ἐκδίκους. καὶ εἰ μὲν ὡς κούρσωρας χρὴ κινεῖν, παράγγελλε "δρόμῳ ἔλα," καὶ ἕως ἑνὸς μιλίου ἀποκινῶσι σὺν ἐλασίᾳ· ἐὰν δὲ ὡς διαφένσωρας, παράγγελλε "μετὰ τῆς τάξεως ἀκολούθει," καὶ ἀκολουθῶσι συντεταγμένως. ex hoc Leonis alium Cedreni percipies locum in Michaele Curopalate. Leonem Armenium imperium auspicantem, regiam assumpturum vestem, communem quam deponebat τῷ τῶν ἱπποκόμων στρατεύοντι Μιχαήλ, *protostratori Michaeli*, Balbo nimirum, dedisse rettulerat, eundemque dato intervallo de tyrannide affectata suspectum a Leone missum τακτικὰ διδάσκειν τὸν ὑπὸ χεῖρα λαὸν describit. ut quid nisi quia cursores et defensores, auctore teste, ducebat, ita τὰ τακτικὰ eos docere teneretur?

ibid. κουρσευόντων] κουρσεύειν est *praedari*, *praedas agere*. possunt tamen hic per κουρσεύοντας etiam illi intelligi qui in hostes extra ordinem excursiones faciunt. paulo post τὰ κουρσευό-

μενα sunt *spolia*, *praedae*, et infra c. 16 dicitur *ἀπὸ τοῦ κοῦρσου* dari pars quinta imperatori: inepte Iunius *ex cursu*, verte *ex spoliis*. quinta pars cedit rationibus seu aerario regis, *πενταμοιρία*; pro quo codex vitio librarii *πανταμοιρία*. vide Rigalt. in Gloss.. v. *κοῦρση*, ubi Iunium reprehendit quod *ἀπὸ τῶν κουρσευομένων* p. 59 c. 5 vertit *a cursoribus*, quia vertendum erat *ex spoliis*, *ex praeda*. hinc *κουρσεύειν*, et ut in Turcograecia *κουρσεύουν praedari*, *populari*, sic p. 57 *δεφένσωρ τῶν κουρσευόντων* rectius redditur *defensor eorum qui extra ordinem in hostes procurrendo dant impetum et ante omnes dimicant.* cursores enim seu *κουρσεύοντες* sunt *πρόμαχοι οἱ προτρέχοντες τῆς παρατάξεως ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου καὶ τοῖς φεύγουσιν ἐχθροῖς ὀξέως ἐπιτιθέμενοι*, ut ait in suis Tacticis Leo imperator. item cursores sunt *ἔνεδροι*, ut idem imperator docet; deque his loquitur Curopalata, non autem de cursoribus, quos Graeci *δρομεῖς*, Latini proprie *cursores* nominant. etiam Latinis mediae aetatis *cursarii* sunt praedones et piratae, qui terras et maria praedarum gratia percurrunt.

De pentamoeria imperatori ex spoliis danda elegans exstat locus in historia Ioannis Cantacuzeni: nam cum de bello ab Andronico imperatore adversus Albanos gesto partitisque sine numero spoliis agit, sic praeter caetera scribit. *ἔθους δὲ ὄντος πρότερον τῇ στρατιᾷ, ἐπειδὰν τινος κρατήσωσι λείας ἢ πλείονος ἢ ἐλάττονος, τὴν πέμπτην μοῖραν παρέχειν ἀριστεῖον βασιλεῖ, καὶ μετ' ἐκεῖνον τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἴσην οἷα δὴ τῆς συμπάσης ἡγουμένῳ στρατιᾶς, τότε οὐδὲν ἐποίουν τῶν εἰωθότων, οὐδέ τις ἠνώχλει αὐτοὺς περὶ τῆς πέμπτης μοίρας, ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ἀεννάων ποταμῶν ἐξῆν ἑκάστῳ, ὅσων ἂν βούλοιτο, κύριος γενέσθαι.* haec Cantacuzenus. P 207

ib. v. 17. dicit Codinus protostratorem ex praeda capere *πάντα τὰ ποικίλα*, quae appellatur *φυτίλια*. quae sit ratio huius nominis, nondum a viris doctis explicatum est: nam quod Iunius *futilia* vertit, id paucorum approbatione fecit. sunt qui suspicentur legendum *βιτάλια*, hoc est *victualia*.

ibid. vere *futilia* sunt et pueriliter a quibusdam ingesta circa *τὸ φυτίλιον*, quod Graecis recentioribus, sicut et Turcis *τὸ* fitil, quod primo refert *ellychnium*, deinde *funem pyritem*, quo milites tormentis explodendis diutius servant ignem, *mèche d' arquebuze*, ultimo vulnerarium *peniculum* a chirurgis ad vulnera probanda. spoliorum itaque partem protostratori assignatam vocabant milites *φυτίλια*, quasi ad linea vel pyritem comparanda leve adminiculum. sic officiorum praemia Graeci iidem *μαντίλια*, Gallicum vulgus chirothecas, puellarum aciculas etc dicunt, ut grati potius animi monumentum quam debiti mercedem et vilia mercenariorum obsequia compensata exprimant. quaenam autem *φυτίλια* censenda, reparata ex Regiis vera germanaque lectione discimus esse *τῶν κουρσευομένων ζῴων πάντα τὰ ποικίλα*, *animantium praeda captorum quaecunque pilis et colore sunt varia:* quaevis enim discoloria etiam hodie vocant *ποικίλα*, eademque in protostratoris sortem ex praeda obtingunt ceu eius *φυτίλια*.

ib. v. 20. *τὰ προστάγματα*] *ἐντάλματα* vocat Ius GR et *διατάξεις*.

p. 32 v. 20. chrysobullas] Graece *τὰ χρυσόβουλλα* et *χρυσόβουλα aurea bulla.* a sigillo nomen ad integras literas venit. hinc etiam constitutiones pontificum Romanorum *bullae* dicuntur, et *bullarium* liber in quo illae literae seu bullae continentur. *bulla* proprie est orbiculus seu ornamentum circularis formae, superne clausum et intus cordis figuram habens. olim pueritiae appendebatur tanquam amuletum contra fascinationes. ab hac orbiculari figura bulla translatum est nomen ad sigilla, quae literis appenduntur: sunt enim circularis figurae; et quia nonnullis literis appendebatur *aurea bulla*, quibusdam *plumbea*, quibusdam *cerea*, hinc factum est ut ipsae etiam literae ab hoc sigillo vocarentur bullae aureae vel bullae plumbeae vel bullae cereae, nimirum *χρυσόβουλλα*, *κηρόβουλλα*, a *χρυσόβουλλον* et *κηρόβουλλον*. *chrysobullae* summam auctoritatem obtinebant, subscriptae manu imperatoris *διὰ κιννάβάρεως cinnabari* (seu *rubrica*). quin et cruces interdum addebant. Phranzes l. 3 4: *imperator manu sua eo vidente tres cruces cinnabari in fronte bullae ad confirmationem pro consuetudine exprimit*, *bullamque auream legato in manus tradit.* etiam hodie literis, praesertim contractuum, apponi solet thecula, aliquando lignea, aliquando ex lamina, aliquando ex pura cera, in cuius medio sigillum exprimi solet. haec thecula aeque recte vocabitur *bulla* ac theca illa imperatorum Graecorum. hinc *βουλλεύειν bullare* vel generatim *literas signare*, sive hoc per bullam fiat sive absque bulla; et *βουλλωτήριον* sigillum, forma, in qua bullae exprimuntur. incertus auctor apud Etymologum: *ὥσπερ εἰς τὸ βουλλωτήριον τυπόμενος ὁ μόλυβδος τύπον ποιεῖ καὶ εἰκόνα ἀποτελεῖ.* et sine dubio bullae imperatoriae imperatoris imaginem repraesentabant.

ibid. nil communius quam *χρυσόβουλον* sive *χρυσόβουλλον imperatoris mandatum*, *constitutionem*, *diploma*, *rescriptum*, *chirographum*, *codicillos* significare. at non ex eo quod aureis literis scriberetur, ut innuit Meursius, sed quod sigillo sive *bulla* aurea, quod in eis scriptum, muniretur; quanquam olim etiam aureis literis scripsisse non denegandum Luitprando dicenti: *χρυσοβούλιον*, *id est epistolam auro signatam*, *mihi dederunt vobis* (regi) *deferendam. tulerunt autem et alias literas argento signatas*, a curopalate imperatoris fratre ad Romanum pontificem missas. deinceps vero literis purpureo liquore ductis subsignavit imperator. his testimoniis utrumque liquet. Nicetae in Manuele Comn. l. 4: *ἐρυθροδάνῳ ἐνσημανθὲν ἀφῆκε γραμμάτιον*, *cinnabari signatum emisit codicillum.* inferius: *τῆς βασιλικῆς βαφῆς δελτάριον*, *regii*, id est purpurei, *coloris tabulae.* l. 7: *τῷ ἐρυθρῷ τῆς βασιλείου βαφῆς ὡς αἵματι ἀναθάλψας ἐζώωσεν.* Cedreni in Tiberio 1: *ἀσφαλισάμενος διὰ σφραγῖδος χρυσῆς τοῦ μὴ πολεμίως ἐπέρχεσθαι.* Basilii in porphyra nati: *καὶ ὥστε ἀσφαλῆ καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν παροῦσαν διάταξιν, οἰκείᾳ χειρὶ ὑποσημηνάμενοι, χρυσῇ σφραγῖδι ταύτην ὑποσφραγισθῆναι διωρισάμεθα.* Nicephori Botaniatae: *καὶ γὰρ ἐπισφραγίζουσα ἡ βασιλεία μου τὰ κεκριμένα καλῶς καὶ οἰκονομηθέντα συνοδικῶς, καὶ τὸ παρὸν ἐξέθετο χρυσόβουλλον εἰς ἐπικύρωσίν τε καὶ στερεότητα, ὑποσημηναμένη ἐν αὐτῷ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων, καὶ διὰ τούτων τὴν ἀλήθειαν φανερωτέραν ὑπαγορεύουσα, κορώνην ὥσπερ δή τινα χρυσῆν τὴν ἀληθῶς σφραγῖδα τούτῳ ἀπαιωρήσασα, τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.* Alexii Comneni, qui et aureum

sigillum cerae impressum testatur, Nov. 2 tom. 2 Iuris GR: κἂν διὰ κινναβάρεως ὑποσεσημασμένη τυγχάνῃ ἀντιγραφή, κἂν τὴν κηρόβουλλον σφραγῖδα φέρηται. eiusdem No. 4: ὡς ἂν εἴδησις πᾶσι γένηται διὰ γραμμάτων τοῦ βασιλέως ἐρυθρῶν, καὶ ἡ διὰ κηροῦ σφραγὶς (προσετέθη). sigillum cereum aurea bulla impressum e serico pendebat. Nicephorus Botoniates iam relatus et anonymus alibi citatus: Μανουὴλ εἶχε τὸ σύνηθες κανίκλωμα καὶ τοῦ βασιλέως γραφὴν "Μανουὴλ ἐν Χριστῷ θεῷ πιστὸς βασιλεύς," καὶ κάτωθεν ἀπῃωρημένην βοῦλλαν χρυσῆν διὰ μετάξης ὀξείας, *e serico violaceo bullam appensam*, hoc est sigillum. Nicetas Manuelis l. 1: γράμμα ἐρυθροσήμαντον σφραγῖδί τε χρυσείᾳ καὶ σηρικῷ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀναδεδευμένῳ αἵματι, τῷ κλήρῳ τοῦ μεγάλου νεὼ ἐπιδίδωσι. ex his ἠρυθροδανημένη βασίλειος γραφή, *purpuratus codicillus regius*, apud eundem secundum aliam lectionem: apud Comnenam χρυσοβούλλιος γραφή, χρυσοβούλλιος λόγος γεγραμμένος, apud Cantacuzenum χρυσόβουλλον δικαίωμα, apud Zonaram ἔγγραφον χρυσοσήμαντον, apud Nicetam iterum βασιλικὸν ἐρυθρόδανον, in Andronico l. 2, et in Balduino ἐρυθρόγραφον γράμμα et similia liquent. Alexium secundum atramento communi nigrisque literis semel nomen exarasse, literis ad synodum missis, refert Nicetas: βιβλίον λακωνίζων ξυντίθησι πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον, καὶ τοῦτο ὑποσημηνάμενος κάτωθεν διὰ μέλανος τῷ οἰκείῳ ὀνόματι, ἐπὶ κοινῆς ἀκροάσεώς τε καὶ σκέψεως ἀναδίδωσιν. Andronicus senior imperio nuntium omnino remissurus ἄνω μὲν ἐρυθρὸν προύθηκε τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, mox velut scripta tabula privatus redditus κάτω δὲ μέλανα.

p. 32 v. 20. πρός τε ῥῆγας] solos Romanorum Persarumque principes βασιλέας vocatos a Graecis historicis, quotquot reliquere monumenta commonstrant; eoque nomine, quos imperatores dicimus, voluere significatos: aliis supremo iure, regno constituto et imposita sibi corona utentibus ῥηγῶν appellationem fecere communem, ex quo Genserichus eam sibi propriam fecit. Theophanes: ὁ Γεζέριχος τῷ Οὐανδαλικῷ πλήθει πολὺς γενόμενος καὶ ῥῆγα καλέσας ἑαυτόν. secutus Odoacer τὴν τοῦ ῥηγὸς περιέθετο ἑαυτῷ προσηγορίαν. ab his alii atque alii: τῶν Οὔννων et τῆς Φραγγίας apud Zonaram ῥῆγες dicti: nulli quam Carolo M, βασιλεὺς Ῥώμης a Cedreno in Irene dicto, βασιλέως nomen commune factum, nec ipsi Occidentis imperatori, quem Anna Comnena ῥῆγα Ἀλαμανίας solum agnoscit Alex. l. 3. proinde quod Nicetas Andronici l. 1 Belam Hungariae ῥῆγα, imperatoremque Occidentis in Alexio 3 vocet iterum Ἀλαμανίας ῥῆγα. nil mirum; cui sicut et aliis Graecis solum Orientis vel Persarum principem βασιλέα salutare gratum. oppressi tamen Bulgarorum armis tandem coniugii pacisque foedere inito principem eorum βασιλέα vocant apud Luitprandum in Legatione.

ibid. sultanos] Leunclavius in Onomastico Musulmannico: *sultan Alem dominus mundi. sic appellare Turci principem suum solent; quod vocabulum significat, ut Cedrenus ait*, παντοκράτορα καὶ βασιλέα βασιλέων, *imperatorem omnium et regem regum. a Turcis iam vulgo pro domino usurpatur, et nomen hoc princeps eorum habet* κατ' ἐξοχήν, *ceu solus et maximus dominus.*

Arabum ἀμηρᾶς, Turcarum principes σουλτάνους propria gentium illarum lingua Graeci dixere: eapropter ubi legimus apud Nicetam ἀμηρᾶς, alia lectio σουλτάνους ponit. sultan autem Turcicum principem denotat.

ib. v. 21. τοπάρχας] paucarum urbium aut unius provinciae princeps est τοπάρχης. toparchias, quales nos ducatus vel comitatus, describit

Nicetas Alexii 3 3 veteris editionis p. 566. cum satrapis confundit p. 578. exinde p 586 Bonifacium Montisferrati marchionem, Balduinum Flandriae, Henricum S. Pauli et Ludovicum Blesensium comites τοπάρχας τινὰς εὐγενεῖς scribit; quorum praecessores Hierosolymitanae profectionis antesignanos, τοπάρχας et κόμητας, non uno libri tertii loco memoraverat Anna Comnena.

p. 32 v. 21. λογοθέτου ὑπηρέτημα] de memoratis referebat ad imperatorem. Leo Grammaticus in Michaele Theophili: Θεόκτιστος λογοθέτης ἐλθὼν εἰς τὰ ἀσηκρῆτεια κρατῶν τὰς ἀναφορὰς, et infra: ἐκελεύσθη μετ' ὀργῆς ἀνοῖξαι τὰς ἀναφορὰς καὶ ἀναγνῶναι. crescente quoque logothetae auctoritate decrevit caniclei dignitas, et ut ille rescripta chrysobullaque principis emitteret, purpura, qua sola subsignabat imperator, ei commissa: canicleo restituta legitur, Manuelis l. 3 apud Nicetam. fidem insuper deo et populo se servaturum in eius manibus pollicebatur princeps recenter institutus, prout suo loco referetur.

p. 33 v 1. domestici] differt iste a domestico mensae et ab aliis domesticis. ita vocabatur παρὰ τὸ δομεστίκιον seu δομεστικεῖον, quod est res domestica, cuius iste curam gerebat, quamvis in catalogo officialium, supra c. 2, non compareat: erat ergo iste domesticus domesticii, de quo infra iterum Codinus c. 7.

ibid. mutat quidem sensum, at corrigit et meliorem reddit Regiorum AB lectio, quae haec est: καὶ τοῦτο μὲν ἴδιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου ὑπηρέτημα, τὸ δὲ τοῦ μεσαστικίου (vel ut B, μεσαστικείου) ἐνεργεῖν, ᾧ ἂν ἐπιτάξοι ὁ βασιλεύς. *et hoc munus proprium est magni logothetae* (ad reges nimirum, sultanos et toparchas scribere). *intra limites autem imperii sacras mittit is cui imperator mandaverit.* ibi μεσαστίκιον a me appellative (Grammaticorum more loquor) sumitur, et subiectas imperatori regiones, ceu *mediam* eius *dicionem*, referre addubito. certior nihilominus affirmo μεσαστίκιον proprium officii nomen aestimandum, eius nimirum cui negotia, imperii statum, secreta, personam ipsam fidentius committit imperator; cum quo curas dividit; qui inter populum milites senatum principes exteros et ipsum imperatorem *medius* et *sequester* intercedit; qui cum ad hoc munus non ex meritis semper, velut logotheta, sed ex sola principis gratia favoreque advocetur, recte scripsit auctor, τὸ δὲ τοῦ μεσαστικίου ἐνεργεῖν ἴδιον (ei namque particulae iam praemissae iungitur) ᾧ ἂν προστάξοι ὁ βασιλεύς: hoc est, *mesasticii*, quasi dicas sequestri, *munus exercere ad eum attinet cui praeceperit imperator.* mesasticium huiusmodi describit Nicetas Manuelis l. 1: μελεδωνὸν δὲ μεσεύοντα καὶ τῶν οἰκείων ὑποδρηστῆρα διαταγμάτων τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην τίθησιν Ἰωάννην. καὶ ἦν ὁ μὲν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως ἀεὶ ὀπτανόμενος, καὶ τὰ τούτου ἐντάλματα ὅσα καὶ ἐμφάσεις ἐκ κρείττονος μοίρας ἐκδεχόμενος. vocem μεσεύοντα inter alias observo, τῷ μεσάζοντα significatu parem a nullo negandam: μέγαν porro μεσάζοντα protovestiarium Cabasitem, nec non alium μεσάζοντα Cantacuzenum memorat Chronicon CP. iam vero ἀπὸ τοῦ μεσάζειν μεσαστίκιον deduci solus ignorat qui Graeca nescit. μεσαστίκιος igitur ille est μελεδωνὸς μεσεύων, τῶν βασιλικῶν ὑποδρηστὴρ διαταγμάτων, τοῦ βασιλέως τὰ ἐντάλματα καὶ ἐμφάσεις ἐκδεχόμενος, quem eundem auctor ait ἐνεργεῖν ὃ ἂν ἐπιτάξοι ὁ βασιλεύς. talis, me iudice, ante tyrannidem arreptam fuit Phocas, qui ἐντολικάριος a Theophane, *a sacris mandatis* fuisse scribitur in Mauricio; qui in aula, quod mandator in exercitu, τὰ μανδάτα γνώμῃ τοῦ ἄρχοντος διδούς, exsequebatur. ita Mauricius alios. at iterum Theophanes: ὁ στρατὸς ἐντολικαρίους ἔπεμψε πρὸς τὸν βασιλέα.

ib. v. 2. ὁ μέγας στρατοπεδάρχης] hoc eius officio Zonaras celebrat in Nicephoro Phoca: Πέτρον ἐκτομίαν, δραστήριον δέ γε καὶ ἐμβριθῆ, καὶ ἄρχειν εἰδότα στρατιωτῶν στρατοπεδάρχην ὀνομάσας, ἵν' ἐν Κιλικίᾳ δοίη χώραν τῇ στρατιᾷ τὸν χειμῶνα διαγαγεῖν. is idem videtur τὴν τοῦ χάρακος ἐπιστασίαν πᾶσαν ἐπιμελούμενος. Curopalates.

ib. v. 3. ποτῶν, *potus* seu poculentorum, non ποδῶν, ut Iunius, qui *instrumenta* vertit. sed lectio nostra confirmatur ex codicibus Bavaricis et Lautheriano; et res per se clara est, quia non minus curandum est ut exercitui non desit potus quam ut non desit cibus.

ib. v. 4. εἰς τὴν παράστασιν] omnium qui dignitates et officia tenent, circa imperatorem in solio sedentem, cum vestium apparatu et insignibus *stans famulatus* est παράστασις. δουλοπρεπῶς παρεστάναι scripsit Nicetas in Isaacio Angelo, et iterum: οἱ Ῥωμαῖοι παραστατοῦντας ἔχουσιν ἅπαντας. in Alexio secundo: εἶχον εὐθὺς τοὺς παρεστῶτας, καὶ ὅσοιπερ ἐκείνῳ συνήδρευον διὰ γένους λαμπρότητα καὶ ἀξιωμάτων σεμνότητα, ὁμοφώνως ἀνακραγόντας. imperii tamen collegae assident. Luitprandus de legatione: *sedebant ad sinistram non in eadem linea, sed longe deorsum duo parvuli imperatores.* potuit et Caesar quandoque sedere. Theophanes in Michaele Theophili: τοῦ Βάρδα Καίσαρος τῷ βασιλεῖ προσελθόντος συγκαθίσαντός τε καὶ συνομιλοῦντος. licuisse nonnunquam aliis sedere τῆς ἐπιτροπῆς γενομένης, ipsumque imperii collegam quandoque stetisse, narrat Cantacuzenus 1 8 hoc assidendi ius pontifices Graecos ab Andronico postulasse, eoque licet obtento ridicule privatos, libro vitae eius 3 Nicetas ostendit. de patriarcha coram imperatore sedente suo loco dicetur.

ib. v. 12. hyperpyrum] monetae genus. indocte Iunius *velum et involucrum coloris ignei.* longe deterius Leunclavius in legatione ad Armenios, ubi haec Theoriani, qui Cpolitanus legatus fuit, verba leguntur: ἔστωσαν ὡς ἐν ὑποθέσει ὑπέρπυρα τρία, μιᾶς ὄντα φύσεως, χρυσοῦ δηλονότι. ἐὰν οὖν τούτων ἓν πυρακτήσω, ἔσται πάντως τὸ πεπυρακτωμένον δύο φύσεων, λέγω δὲ πυρὸς καὶ χρυσοῦ. εἶτα ἑνώσας τοῦτο τοῖς λοιποῖς δυσὶ τοῖς μὴ πεπυρακτωμένοις, ἐρωτῶ πόσα νῦν εἰσὶ ταῦτα τὰ ὑπέρπυρα; τρία ὡς πρῴην, ἢ διὰ τὴν φύσιν τοῦ πυρὸς ἐγένοντο τέσσαρα; quae interpres ita vertit: *sint tria hic velut igne potiora*, prorsus inscite. vertendum: *faciamus hic tria esse hyperpyra, unius naturae seu materiae, aureae verbi gratia. si igitur unum ex his ignescere faciam, omnino ignitum illud duabus naturis constabit, ex igne videlicet et auro. si deinde alia duo non ignita adiiciantur, quaero quot nunc sint huius generis hyperpyra?* (interpres *quotnam sint haec ignita?* male: unum enim tantummodo hyperpyron ignitum est ex hypothesi facta) *num tria ut antea, an propter naturam ignis facta sunt quattuor?* in eundem errorem incidit idem interpres fol. 114, ubi τῶν ὑπερπύρων vertit *ignis vi potiorum*, absque ullo sensu: vertendum enim *hyperpyrorum.* neque nomine Latino hoc monetae genus exprimi potest. in Pandecte Turcico recte de hyperpyris scribit Leunclavius. sed hic tantus error detegendus fuit, ne qui in errorem inducantur. hinc *hyperpyrarii*, qui *hyperpyra* tributi nomine solvunt. vide quae diximus tom. 8 de

P 208

S. Cruce l. 1 27. elegans locus de hyperpyris exstat apud S. Antoninum tom. 3 Histor. tit. 19 c. 8 § 3. agens enim de Tartarorum immanibus usurarum exactionibus ita scribit: *miles quidam in Georgia de quingentis hyperpyris a Tartaris acceptis et per annos quinque retentis coactus fuit eis reddere septem milia pro usuris. quaedam etiam domina Tartarica pro quinquaginta ovibus, quas cuidam commiserat et ille per septem annos tenuerat, petiit ab illo pro usuris illarum ovium hyperpyra septem milia, quae omnia ille coactus est solvere pro usura.*

Argenteum, ut et aureum nummum, ita reperio dictum. argenteum quidem nondum in oblivione penes hodiernos Orientales, ut quod adhuc plurimum in oribus eorum sonans me audivisse memini; illudque est de quo quam late Leunclavius Pandect. Turc. p. 117 scripsit: decem aut duodecim eiusmodi nummum integrum complebunt. aureum ipse aureus est nummus; de quo Guntherus in historia captae Cpoleos: *solvebat nummum aureum, qui perperam vocari solet, ferdoni, id est quartae parti marcae unius, aequivalens. perperam* pronuntiabant Latini, ut et hodie Graeci *πέρπυρα*: iperpera quoque scripsit Leunclavius ex aliis. aureum porro hic intelligi aequus lector mecum iudicabit, qui vile pretium primicerio reddendum mecum negaverit.

p. 32 v. 17. *ῥογατόρων*] *rogatores* sunt milites stipendia merentes, a *roga*, quod est stipendium. *ῥογεύειν* est *stipendia facere.* accipitur etiam *ῥόγα* pro donativo et honorario, quod alicui non ex debito sed ex gratia persolvitur. Suidas: *ῥόγα ἡ τῶν βασιλέων εὐσέβεια. roga est imperatorum pia liberalitas et magnificentia.* usurpant etiam Latini. Miscella historia in Tiberio II: *duxit Anastasiam uxorem suam, et coronavit eam Augustam, et iactavit rogam multam.* apud Baldricum in historia Hierosolymitana excusant se milites Alexii imperatoris his verbis: *nos in roga imperatoris locati nihil aliud quam quod ipse imperat facere possumus.* sed de roga copiosius suo loco l. 3 com. c. 5 et c. 9.

ῥόγα quid sit, non ignotum Rigaltium Meursium et eruditissimum Fabrotum legenti. eius definitionem a Suida allatam et a Gretsero mutilatam refero et expono. *ῥόγα ἡ τῶν βασιλέων εὐσέβεια καὶ φιλοτιμία. roga est imperatorum pietas et munificentia.* erogabant imperatores quotannis de suo ecclesiis proceribus militibus populo stipendia et munera. ecclesiis collata *εὐσέβεια*, aliis quibuscunque donata *φιλοτιμίας* nomen promerentur. ecclesiae magnae stipendia Romanus Argyrus auxit. Cedrenus: *ἐνδέουσαν γὰρ τὴν πρόσοδον τῆς μεγάλης εἰδὼς ἐκκλησίας ἅτε οἰκονόμος ταύτης γενόμενος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, καὶ τῶν ἄλλων ὁπόσαις ὑπηρετεῖσθαι ἔθος παρὰ τοῦ ταύτης κλήρου, ὀγδοήκοντα χρυσίου λίτρας ἀνὰ πᾶν ἔτος χορηγεῖσθαι τούτοις τετύπωκεν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ταμιείου εἰς προσθήκην.* Nicetas in Manuele l. 1: *τῷ κλήρῳ τοῦ μεγάλου νεὼ ἐπιδίδωσι χρυσόβουλον τυποῦν αὐτοῖς ἀργύρεα ἐτήσια κέρματα εἰς μνᾶς δὶς ἑκατὸν κορυφούμενα.* procerum rogam auctor descripturus est inferius; eiusque meminit Comnena l. 3: *ῥόγα*, inquit, *τῶν δοθέντων εἴκοσι ἀξιωμάτων*, quanta nimirum viginti proceribus in dignitate penes imperatorem constitutis datur. *αὔξησιν ῥογῶν*, eam militibus auctam ibidem memorat. erga cunctos exsiccatum hinc liberalitatis profluvium aegerrime fert Balsamon opusculo de Rogato 1 Iuris GR reperiendo p. 471; apud quem quoque leges *τὰ ῥογάλια catalogum et ordinem faciendae rogae.* et apud Theophanem *στρατιώτας ῥογεύειν.*

ib. v. 18. Φράγκων] Francos solos, id est Gallos, hoc nomine primo vocabant Graeci, unde diviso a Francis et Graecis imperio vetus proverbium Φράγκον φίλον ἔχῃς, γείτονα μὴ ἔχῃς. Cedrenus, tum in Leone Isauro tum alibi, ῥῆγα Φραγγίας laudat, quem non alium a Francorum rege intelligendum ipsemet exponit. Italos tamen Apulos et Calabros. a Normannis Franciae populis ortos, Φράγκους non infrequenter vocat Curopalates in Michaele Parapinacio, et Nicetas Manuelis l. 2 Φράγγους Σικελούς. Germanos pariter ita dictos apud Cedrenum reperies in Basilio. Latinos quoscunque, ut et Graecum vulgus hodie, ita nuncupat Anna Comnena l. 8. ἐνδοξοτέραν tamen Φραγγίαν κατ' ἐξοχὴν intelligit ms R. n. 290. Latinos quoscunque ac maxime Gallos hic memoratos autumo, quos αἱμοχαρεῖς καὶ πολεμικούς, ac iterum δυτικοὺς Φράγγους vocat citatus Curopalates.

p. 34 v. 1. Quod dicit Curopalata Codinus, *curopalatae* officium, quo olim fungebatur, fuisse suo tempore incognitum, id miratur Meursius, sibique id tam longe annis dissito cognitum profitetur, idque ex Euagrio 5 1: τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς ἐμπεπιστευμένος, ὃ κουροπαλάτην ἡ Ῥωμαίων λέγει φωνή. habet etiam aula Theodorici Gotthorum regis curopalatam, ad quem exstat formula l. 7 Variarum Cassiodori; quem ita describit ut nihil aliud fuisse videatur quam summus architectorum et architectonicae praefectus, *der oberst-baumeister*, aurea virga decorus.

ib. v. 9. μολυβδίνης βούλης] de cereis bullis supra, ubi de chrysobullo. de plumbea locum profert Luitprandus, ubi merces e portu efferendas *plumbea* imperatoris *bulla notatas* asserit in legatione.

ib. v. 15. φέρει τὴν τοῦ βασιλέως σπάθην] id illi primitus ex officio concessum videtur a Theophane in Michaele Theophili: ὁ Βασίλειος περιεπάτει φορῶν σκαραμάγγιον μετὰ σπαθίου, ὡς ἔθος τοῖς παρακοιμωμένοις. sacri cubiculi praepositum pluvialem imperatoris vestem imbribus et frigori propulsandis ei offerendam tulisse docet Leunclavius.

ib. v. 16. Miratur iterum Meursius ignorantiam Codini, quod logothetae generalis munus incognitum fuisse scribat: fuisse enim praefectum aerarii generalis. sed liceat Codino citra reprehensionem quaedam ignorare, quandoquidem Meursius omnia scit.

ib. v. 18. κελλίον] ut monachi, ita et episcopi, in quibus versarentur aedes, vocavere κελλία. Isaacii Angeli Novella Iuris GR p. 172: ἀπεστάλησαν εἰς τὰ ἐν οἷς καταμένει κελλία ὁ Κυζίκου. et infra: εἶπον μὴ ἐφευρεῖν αὐτὸν ἐν τοῖς αὐτοῦ κελλίοις. patriarchae, ut e monasteriis assumpti, etiam in patriarchio *cellam*, τὸ κελλίον, teste Euchologio nostro, repererunt. ipsique tandem imperatores ecclesiasticorum morum aemuli, de quo nota prima in Curopalatae historiam disserit, in palatio angustam sibi condidere *cellam*, in quam tumultu negotiorum erepti se reciperent. in huiusmodi penetrale, retro cubiculum interius positum, secessit ab amicis monitus Andronicus senior, ne quid in eum molirentur iunioris fautores in exteriore triclinio stantes: τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἀνέστη τε αὐτίκα τοῦ θρόνου καὶ πρὸς τὸν ἐνδότερον οἰκίσκον ἐχώρει, τὸν νέον βασιλέα τοῖς ἀκροωμένοις ἅμα παρὰ τὸν ἔξω καταλιπών. ita Cantacuzenus l. 1 c. 13. at c. 5 non minus angustam quam augustam depingit, adeo ut iuvenis imperator εἰσιὼν τοῦ οἰκίσκου τὴν θύραν, ἐν ᾧ καθῆστο συνήθως ὁ βασιλεύς, stemmatis in capite positi lapides ad superliminare nescius alliserit. de *celliotis* sive cubiculariis a *cella* dictis agit Phranzes 2 1.

p. 35 v. 7. *ἵνα δημηγορήσῃ*] verba fecere de rebus sacris ad senatum et populum imperatores Graeci. Theophanes Cedrenus Zonaras tam gravi morbo iactatum Leonem Sapientem referunt *ὡς μὴ δυνηθῆναι διαλεχθῆναι τῇ συγκλήτῳ τὴν συνήθη διάλεξιν, ἣ καλεῖται σελέντιον.* recuduntur ab amico Combefis, quas de Christo, de B. V, de sanctis plures vegetus pronuntiavit sermones. Alexander huius Leonis frater, referente Cedreno, *ἅμα Νικολάῳ καθεσθεὶς ἐν τῇ Μαγναύρᾳ, σιλεντίου γενομένου τὴν Εὐθυμίου καθαίρεσιν ἐποιήσατο.* Manuel Comnenus, Niceta scriptore in eius vita l. 7, *κατηχητηρίους ὤδινε λόγους, οὓς φασι σιλέντια, καὶ εἰς κοινὴν ἀνέπτυσεν ἀκοήν.* de Leone Armenio dixerat prius brevis et mutilus continuator Theophanis *τὸ πρωῒ ἐποίησεν σιλέντιον ὁ υἱὸς τῆς ἀληθείας.* idcirco demum ignem imperatoribus Christianis praelatum asserit Balsamon quod *λαμπὰς διδασκαλικοῦ ἐστιν ἀξιώματος,* et *αὐτοκράτορες κατηχητικῶς ὁμιλοῦσιν τῷ χριστωνύμῳ λαῷ.*

ib. v. 8. *εὐεργετήσῃ ὀφφικίον*] ita Comnenus Alexius, teste filia eius vitae l. 1, *τὸ γέρας ἀπέλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν τοῦ σεβαστοῦ ἀξίαν, σεβαστὸς ἀναρρηθεὶς ἐκ μέσης συγκλήτου.*

ib. v. 13. apocrisiarius] est hic legatus, qui alterius loco imperatori aliquid proponit; quod tamen nonnisi per protovestiariten, et hoc absente per magnum hetaeriarcham, et hoc itidem absente per primicerium aulae fieri poterat. cave autem ne ob ambiguitatem Graeci textus primum protovestiariten crees. non enim hic sensus est, *primum protovestiariten hoc posse:* sed inter omnes protovestiariten *πρῶτον* primum ante omnes esse cui imperatori aliquid in parastasi proponendi ius et facultas suppetat.

Sed ut ad apocrisiarium vel apocrisarium dictum a responsis
P 209 revertamur, est internuntius responsum ferens aut accipiens, et est legatus vel procurator conficiendi alicuius negotii causa missus. in epistolis S. Gregorius magnus et alii Romani pontifices *apocrisariorum* et *responsalium* passim meminere. originem habet vox *ἀπὸ τοῦ ἀποκρίνομαι*, quod est *responsum dare.* hodie reges et principes in aula pontificis et aliorum regum suos habent legatos, qui revera sunt *apocrisarii*, responsis ferendis et accipiendis destinati. olim ecclesia Romana in Cpolitana habebat suum apocrisiarium seu responsalem, qui in aula imperatoris residens res ecclesiae curabat; quo munere olim in aula Iustiniani functus est ante pontificatum S. Gregorius magnus. et in aula regum Franciae perpetuus erat apocrisiarius, id est responsalis negotiorum ecclesiasticorum. Hincmarus epist. 3 c. 13 et 14: *quando Constantinus magnus imperator Christianus effectus propter amorem et honorem SS. apostolorum Petri et Pauli, quorum doctrina ac ministerio ad Christi gratiam baptismatis sacramenti pervenit, locum et sedem suam, urbem scilicet Romanam, papae Silvestro edicto privilegii tradidit, et sedem suam in civitate sua, quae antea Byzantium vocabatur, nominis sui civitatem ampliando aedificavit, et sic responsales tam Romanae sedis quam et aliarum praecipuarum sedium in palatio pro ecclesiasticis negotiis excubabant, aliquando per episcopos, aliquando vero per diaconos apostolica sedes hoc officio fungebatur; quo officio B. Gregorius in diaconi ordine functus fuit.*

et ex aliis praecipuis sedibus per diaconos id officium exsequebatur, sicut sacri canones iubent. et in his Cisalpinis regionibus, postquam Hludovicus praedicatione S. Remigii ad Christum conversus et ab ipso cum tribus milibus Francorum in vigilia S. paschae baptizatus exstitit, per successiones regum S. episcopi ex suis sedibus et tempore competenti palatium visitantes vicissim hanc administrationem disposuerunt. et c. 16. *apocrisiarius autem, quem nostrates capellanum vel palatii custodem appellant, omnem clerum palatii sub cura et dispositione sua regebat.* infra c. 19 et 20: *e quibus praecipue duo, id est apocrisiarius, qui vocatur apud nos capellanus vel palatii custos, de omnibus negotiis ecclesiasticis vel ministris ecclesiae, et comes palatii de omnibus saecularibus causis vel iudiciis suscipiendi curam instanter habebant; ut nec ecclesiastici nec saeculares prius domnum regem absque eorum consultu inquietare necesse haberent, quousque illi praeviderent si necessitas esset ut causa ante regem merito venire deberet, si vero secreta esset causa, quam prius congrueret regi quam cuiquam alteri dicere, eundem dicendi locum eidem ipsi praepararent introducto prius rege, ut hoc iuxta modum personae vel honorabiliter vel patienter vel etiam misericorditer susciperet. apocrisiarius quidem de omni ecclesiastica religione vel ordine, nec non etiam de canonicae vel monasticae altercatione, seu quaecunque palatium adibant pro ecclesiasticis necessitatibus, sollicitudinem haberet; et ea tantummodo de externis regem adirent, quae sine illo plenius definiri non potuissent.*

Legatos sive apocrisiarios ad se missos quomodo confabulationibus, victu suppeditato et parato hospitio Graeci susciperent, coniicimus ex Luitprandi legatione ab ipsomet scripta, quamvis infensum eius in Graecos animum duriora et parum aequa istorum officia irritaverint. *ἐν παραστάσει* se susceptum narrat. *sederunt*, inquit, *cum imperatore ad disceptionem vestram secundum eorum traditionem sapientissimi viri, Attico pollentes eloquio, Basilius paraximomenos, protoasecretis, protovestiarius et duo magistri.*

p. 35 v. 20. In uno codice Boico est *ἐπίγνωστον*. in margine additur *ἴσως ἀνεπίγνωστον*. quam lectionem si sequamur, iterum plura scit Meursius quam Codinus. *nos scimus*, inquit, *quale officium habuerit pappias: erat enim custos palatii.* idque probat ex Constantini Manassae Chronico. miserum Codinum, qui Manassen prius non legerit quam libello isti conscribendo manus admovit.

ib. v. 22. *ὁ ἔπαρχος*] non adeo multis ante Codinum saeculis praefecti urbis vigebat munus, ut ex Cedreno in Leone Armenio et in Theophilo et ex Leonis et Constantini AA Ecloga tit. 4 facile dignosci queat: *ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος πάντα ζητεῖ τὰ ἐγκλήματα, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει γινόμενα ἀκροᾶται.* ius in praetorio exercuisse Zonaras demonstrat in Phoca: *πλείους δὲ τῷ ἐπάρχῳ παρέδωκεν, ἵνα κολάσῃ αὐτούς, οἳ ἐν τῷ πραιτωρίῳ καθειρχθήσαν.* reorum in praetorio fuere carceres. idem: *οἱ δὲ ὄχλοι ὁμοῦ γενόμενοι ἐνέπρησαν τὸ πραιτώριον, καὶ καθειργμένοι διέφυγον.* imo praetorium ipsum carcer est. Zonaras in Isaacio: *δημοσία εἱρκτή, ἣ πραιτώριον κέκληται.* Nicetas in Alexio 3, l. quoque 3: *ὁ Λάγος ἐκ βασιλέως εἰληφὼς προΐστασθαι τῆς τοῦ πραιτω-*

ρίον φρουρᾶς, cuius ibi scelera, rapacitas et in sontibus puniendis atrocitas describitur. alia occurrunt apud auctores argumenta, ubi de vindicandis sceleribus sermo. annonam in urbe providebat, et pretium ne excederet figebat. Zonaras rursus in Theophilo: ὅπως ἕκαστον τῶν ὠνίων πιπράσκεται ἐπολυπραγμόνει καὶ ἐπυνθάνετο, καὶ εἰ πολλοῦ τινὰ πιπρασκόμενα εὕρισκεν, τὸν ἔπαρχον περὶ τούτων ἀνέκρινε, καὶ ἢ καταγινώσκων τοῦτον ἔπαυε τῆς ἀρχῆς ἢ ἐπιπλήττων διώρθου. reliqua eius munia fuse prosequitur Ecloga citata Iuris GR tom. 2 p. 85 86 et 99.

p. 36 v. 11. Lego τῶν σεκρέτων pro τῶν κριτῶν, cum Glossario. facilis mendi origo fuit.

ibid. τῶν σεκρέτων] non unum fuisse Cpoli σέκρετον arguit vox multitudinis. μικρὸν reperio fuisse patriarchae, de quo Euchologium nostrum et Cedrenus in Copronymo: τὰς ἐν τῷ μικρῷ σεκρέτῳ τοῦ πατριαρχείου εἰκόνας διὰ ψηφίδων οὔσας κατέβαλεν. in quo etiam Nicephorum Botaniatem chrysobulon synodalibus decretis confirmandis edidisse refert Bullengerus. erat privatarum secretum, ubi asservabantur instrumenta et urbis iura, de quo Balsamon ad Marcum patriarcham resp. 9: καταστρωθὲν ἐν τῷ σεκρέτῳ τῶν οἰκειακῶν. erat et publicarum, in quo publica reponebantur. de hoc Cedrenus, Phranzes, ubi de Monembasiotis, et alii; hocque vocari τοῦ γενικοῦ *generale* a Curopalate in Leone Basilii quidam autumant. aliud iterum observo in praetorio, de quo Theophanes in Phoca: οἱ δὲ πράσινοι ἔβαλον πῦρ εἰς τὸ πραιτώριον, καὶ ἔκαυσαν τὸ σεκρέτον καὶ τὰ σκρίνια καὶ τὰς φυλακάς.

ib. v. 12. βασιλικῷ ὁρισμῷ] quibus non ex officio, sed ex principis voluntate ius in aliqua causa dicendi committitur auctoritas.

ib. v. 16. Mysticus est senator secretioris consilii, qui Germanis *geheimer rath.*

ib. v. 18. domesticus scholarum] scholae fuerunt undecim, L. ult. cod. de loc. et conducto, id est ordines palatinorum officiorum ad capessenda imperatoris iussa vacantium. et omnium praefectus *domesticus scholarum* in iure dicitur, ut et apud Zonaram Cedrenum et alios. Wolfius minus vere vertit domesticum legionum, in Basilio Macedone et Romano Lacapeno Zonarae. haec Iunius. de scholis videndus Cuiacius ad l. 12 codicis Iustinianei.

p. 37 v. 4. Barangi] detortum ex Latino *Angli*, nisi malis ex *Franci.* hos habitos esse pro magnae fidei custodibus, vel inde ap-
P 210 paret quod ad fores ipsius imperatorii conclavis excubias agerent.

Βάραγγοι] imperatoris satellites et belli socii ex Anglia in Oriente militantes. auctor Ἰγγλινιστί *Anglice* loquentes introducit c. 7. Britannos sive Anglos bipennibus armatos asserit manifeste Nicetas l. 2 Isaacii Angeli versus finem: ὁ τῶν πελεκυφόρων κατάρχων Βρεττανῶν, οὓς νῦν φασὶ Ἰγγλίνους. porro idem est Βάραγγον ac πελεκυφόρον legere, cum Barangos non infrequenter bipennibus instructos referant auctores alibi producendi. Thule oriundos, si tamen est lectio sincera, Comnena scribit l. 2: ἐκ τῆς Θούλης Βαράγγους. Germanos tamen asserit Nicetas in Alexio 2: κατὰ τὰ ἀνάκτορα συλληφθεὶς καὶ φρουρᾷ διαληφθεὶς Γερμανῶν, οἳ κατωμαδὸν τοὺς ἑτεροστόμους πελέκεις ἀνέχουσιν, ἀπρόϊτος ἔμενεν. asteriscum hic apposuit Wolfius, quod forsan

Βρεταννῶν legendum agnosceret. iam sub Michaele Paphlagone Graecorum signa secutos colligimus ex Cedreno in eius vita; quos tamen nondum in satellitum numerum allectos, sed solo singulariorum militum cingulo donatos legimus *εἰς παραχειμασίαν ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων διεσπαρμένους*. *ἀκόλουθον* eorum ducem memorat idem in Constantino Monomacho, ubi a Francis eos numero distinguit, licet utrisque *ἀκόλουθον* eundem praeficiat: *ὁ βασιλεὺς τὸν ἀκόλουθον Μιχαὴλ μεταπεμψάμενος ἐς Ἰβηρίαν ἐκπέμπει, ὃς ἐκεῖ γενόμενος καὶ τοὺς διεσπαρμένους ἐν τῇ Χαλδίᾳ καὶ Ἰβηρίᾳ Φράγγους καὶ Βαράγγους ἀγάγῃ*. exin Franci sub eodem vexillo cum Barangis militantes ac eisdem armis instructi inter Barangos recensiti penes Nicetam in Alexio 2: *καὶ γνωσθέντες παρά τινος ἐκεῖσε φυλάσσοντος (γένους οὗτος τοῦ πελεκυφόρου Κελτικοῦ) συλλαμβάνονται.*

ib. v. 5. *cellae* porro nomen adeo recentioribus Graecis arrisit ut id etiam ad imperatoris conclave traduxerint, ut videre est hic et alibi saepius apud Codinum.

ibid. excubias agentes Barangi ad sacri cubiculi fores vigilant. eos inde repulit Andronicus, ut molosso cui confidebat corporis praesidium permitteret: *οἱ μὲν γὰρ σωματοφύλακες*, ait Nicetas in eius vita l. 2, *καὶ δορυφόροι ἀποθέν που τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος νυκτὸς κατηυνάζοντο, ὁ δέ γε κύων πρὸς ταῖς θύραις ἐδέδετο.* excubiis liberati stationem loco dicto *Excubita* deputatam habebant, ait Zonaras in Ioanne Comneno: *οἱ Βάραγγοι τὴν ἐν τοῖς Ἐξκουβίτου διειληφότες ὁδόν, ἔνθαπερ τούτοις καὶ ἡ κατοίκησις.* unde antiquis *excubitoribus* vocatis Barangos successisse non diffitendum. claves urbium ad quas divertebat imperator, custodiae suae demandatas tenebant. Cantacuzenus 2 13: *τὰ κλεῖθρα τῆς πόλεως τοὺς τὰς πελέκυς ἔχοντας Βαράγγους κελεύσας ἀγαγεῖν (τούτους γὰρ ἔθος τὰ κλεῖθρα τῶν πόλεων ἔνθα ἂν ἀποδημοίη βασιλεὺς κατέχειν) Ἀδήγῳ ἐκέλευσε παραδιδόναι.* cur vero Barangi dicerentur Angli excubitores, diximus ad Curopalatam notis p. 808.

p. 37 v. 7. stationarii milites] *παραμοναί, παρὰ τὸ παραμένειν*, quasi mansionarii. vertunt tamen docti stationarios, quia haec vox aptius exprimit id quod milites illi erant, quam dictio *mansionarius.* de excubiis palatii et urbis itidem Cpolitanae lepidam historiam invenies apud Luitprandum Ticinensem l. 1 rerum per Europam gestarum, c. 3 n. 4.

ibid. festi pervigilium, quod celebritatem *παραμένῃ maneat*, recentioribus est *παραμονή*. satellites quoque principem ubique *manentes* et exspectantes, *παραμένοντες*, et eum adesse monentes, *παραμονῶν* appellationem meruerunt.

ib. v. 9. *ἄλογα*] quod *irrationale* quodcunque significabat, nunc *equi* speciatim est indicium *ἄλογον*, ut inter irrationalia communissimus. ubi auctor *ἵππον* correcte scribit, lectionis diversitas frequenter *ἄλογον* reposuit in superioribus.

ibid. *φέροντες τὰς σπάθας*] Gregoras l. 8: *τῶν δὲ περὶ βασιλέα πελεκυφόρων καὶ στρατιωτῶν καὶ ξιφηφόρων καταδαρθάνειν μελλόντων. στρατιῶται hic παραμοναί.* Anna Comnena l. 2 ad extremam calcem: *συναγαγὼν τοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ξίφη κραδαίνοντας.* satellites illos bicapulis ensibus, ineptis qui ad latus appendantur, exindeque ad manum et supra humeros gerendis, armatos putaverim. id, ni me fallit sensus, arguunt veteres satellitum picturae et auctoritates iamiam lectae.

p. 37 v. 11. palaticia] Iunius ἀπελατίκια, et interpretatur *praelongas hastas sive contos, quos sarissas vocant Macedones.* sed legendum πιλατίκια. probabilius commentum fuisset, si hoc nomen ab ἀπελαύνω deduxisset, quasi hastas abigendis hominibus ac viae faciendae idoneas.

ibid. πιλατίκια militaria pila quibus vexillula siva exilia vexilla sunt affixa. hanc expositionem auctor suggerit sequente capite p. 53 15 et p. 54 11. alii clavas argenteas et aureas principibus praeferri solitas exponunt.

ib. v. 13. cappas] cappasia a *cappa* formant iuniores Graeci. Germanis *ein kappen*, pro tegmine capitis. nec dubito vocem *cappa* pro pileo originem ducere a Latino *caput.* aliquando cappa assuta est vesti, ut apparet in vestibus monasticis, et toti vesti nomen indit: aliquando a vestimento seiuncta, instar communium pileorum.

ibid. *pileus* quidem est καπάσιον, at nec *cappa* nec *cucullio*, sed qui oras circumquaque expandit. Simon Portius ex ore attestantis vulgi: καπάσι καυσία, πέτασος, πῖλημα etc. *galerus*, *causia*, *petasus*, *pileus etc.* vide petasum dici qui expansis oris praebeat undequaque umbram. huiusmodi vero fuisse in usu nonnullis hinc retro saeculis, docent cardinalium petasi et antiqua pictorum heroum monumenta.

ib. v. 14. loricas κλίβανα. τὸ κλίβανον, κλιβάνιον, *clibanum, lorica.* Leo Constitut. 6: *εἰ δυνατὸν δὲ καὶ θώρακας ἔχειν, οἵτινες καλοῦνται νῦν κλιβάνια.* vide Rigaltium. Alexander Severus apud Lampridium: *cataphractarios, quos Persae clibanarios vocant, decem milia in bello interemimus, eorum armis nostros armavimus.* Ammianus l. 16: *sparsique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Persae, thoracum muniti tegminibus et limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros.*

ibid. Leo Constit. 5: κλιβάνια σιδηρᾶ ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης. sunt itaque vel bellici thoraces, vel superinduenda thoracibus saga, quae ἐπάνω κλίβανα dicit Nicetas Manuelis l. 6. hic vestem leonibus pictam, non armaturam, quilibet intelligit.

ib. v. 16. cortinarii] a *corte* seu *curte*, *scena*, *tabernaculo* seu *tentorio:* hoc enim est κόρτη. etiam pro integra aula imperatoris aut regis accipitur, non tantum pro scena seu tentorio. hinc *cortesia*, aulica urbanitas. *cortesisch* aulice, urbane. in legibus Alemannicis est titulus *de eo qui in curte regis furtum commiserit*, et *de eo qui in curte ducis hominem occiderit.* significat etiam villam, castrum, oppidum. Flodoardus: *quidam presbyter de Bovonis curte: sic enim villa vocatur.* Godefridus monachus in Annalibus: *in quadam curti monachorum de Evera latens.* in diplomate Ludovici: *curtim nostram Turegum in ducatu Alamannico;* ubi clarum pro *pago* vel *oppido* usurpari.

ibid. κορτινάριοι] quinam sint, auctor exponit inferius.

Sunt et κορτελῖνοι. cave confundas cum cortinariis, monet Glossarium, quia isti honoratum munus obibant, illi vile. Glossae

Basilicae: κορτελλῖνοι, εὐτελεῖς θυρωροὶ τοῦ πραιτωρίου. observa Iunium hic, ἀλλ' οὖν κάτω ἵστανται, οὖν accipere pro οὐ; dicitque τὸ ν̄ esse ineptam paragogen recentioris Graeciae; idque confirmat ex aliis duobus Codini locis, ubi putat οὖν pro οὐ accipi.. verum nos potius credimus duobus illis locis, c. 14 et c. 17 τὸ ν̄ esse assumentum inepti librarii, legendumque οὐ, non οὖν: eo autem loco de quo hic loquimur, οὖν recte poni, neque pro negativa particula οὐ usurpari.

ib. v. 18. τῆς προκύψεως] videant, inquit Meursius, an recte *adorationem* et *oratorium* viri docti sint interpretati. nusquam, Meursi. est enim in profanis, theatris et spectaculis, πρόκυψις. en Genuensium magistratus cum proceribus astans coram imperatore εἰς τὸν καιρὸν τῆς προκύψεως c. 7. orationis forsan tempore? imo vero prandii, μέχρι τῆς τραπέζης. in ecclesia vel sacello? tantum abest: in triclinio, ubi eum curia veneratur, εἰς τὴν παράστασιν. ergo nihil semotius ab oratorio et adoratione quam πρόκυψις. en iterum apud Comneni filiam l. 8 Alexius pater περὶ τὰ κρήδεμνα προκύψας ὁμιλεῖ τοῖς Σκύθαις: *ex moenium pinnis inclinatus Scythis colloquitur*: quid oret aut quid adoret, nullus agnoscit. eodem libro imperator idem ἀπὸ τοῦ τείχους προκύπτει, egregie sane distractus, qui de oratione non est sollicitus. caeterum quid germane πρόκυψις indicet, haud reticet Nicetas: probet qui Graeca non ignorat auctoris Graeci mentem. in Alexio l. 1 ἔστη, inquit, ἐπάνω τόπου ὑψηλοῦ ἐξαίφνης φανεὶς, ποιήσας τὴν νῦν λεγομένην πρόκυψιν, de loco nimirum eminentiore *prospectationem*, eo quod eius thronus suppedaneo ac pluribus gradibus elevatus eum velut *acclinem* de excelso populum infra positum respicere concederet. haud memorat quidem, aptissime tamen πρόκυψιν describit Gregoras ad extremam historiae calcem. δῆλόν ἐστι τοῖς ἅπασιν ὡς αἱ τοῦ ἐπιπέδου ἐκ διαμέτρου ἀκρότητες τῶν βασιλικῶν τρικλίνων ἀμφότεραι ὑπέρκεινταί που τοῦ μεταξὺ ἐπιπέδου ἄχρι καὶ ἐς τρίτον σπιθαμῆς, καὶ μάλιστα ὅπη καὶ ὁ βασιλικὸς ἕστηκε θρόνος, ἵν' ἴσως ἔχῃ τι κἂν τούτῳ πλέον τῶν ἄλλων ὁ βασιλεὺς ἱστάμενος, ἔν τε ταῖς ἱεραῖς ὑμνῳδίαις, καὶ ὅτε διαλέγοιτο νῦν μὲν τοῖς ὑπηκόοις νῦν δὲ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πρέσβεσιν. ἐξεῖναί γε μὴν ἐπ' ἐκείνης τῆς στάσεως οὐδενὶ τῶν ἁπάντων τῷ βασιλεῖ συνίστασθαι, πλὴν τῆς συζύγου καὶ τῶν υἱέων καὶ τῶν ἀδελφῶν, προσθείην δ' ἂν καὶ τῶν πατραδέλφων. observa Graecos hodiernos, ut aliquem iubeant e fenestra vel exedra prospicere, dicere κύψε vel σκύψε. an πρόκυψις sit illud περίδοξον προσκήνιον βασιλικῆς αὐλῆς, in quo moriturus Tiberius ad senatum orationem habuit, ut initio l. 1 refert Simocatta, et Cedrenus in Iustiniano προσκήνιον τῆς βασιλικῆς, mihi penitus est indubium: est enim quod Zonaras τριβουνάλιον in eiusdem vita appellat. tribunalium autem sive tribunal regium quid aliud quam πρόκυψις, de qua nobis sermo?

ibid. Bardariotae a Bardario flumine Macedoniae, cuius meminit Wilhelmus Tyrius belli sacri 2 13 et 14. de quibus paulo post plura Codinus.

ibid. Persarum antiquum genus a Theophilo imperatore circa Bardarium Macedoniae fluvium, Ἄξιόν prius dictum, ex Zonara, translatum a fluvio nomen accepit. auctor infra. Leo Grammaticus in Theophilo: τούτῳ προσέφυγεν Θεόφοβος Πέρσης ἅμα τῷ πατρὶ αὐτοῦ μετὰ Περσῶν χιλιάδων τεσσαρεσκαίδεκα, οὓς διένειμεν οὗτος ἐν τοῖς θέμασι κατασκηνώσας καὶ εἰς τούρμας ἀποκαταστήσας, οἳ μέχρι τοῦ νῦν λέγονται τοῦρμαι Περσῶν.

ib. v. 20. ὀρθρινὸς ὕμνος] *laudes matutinae* circa diluculum decantandae, quae et ὄρθρος: de quibus Euchologii notae. caeterum officii divini horae recensentur eo quod a palatii clericis statis horis et temporibus persolverentur.

p. 38 v. 2. σκηνήν, ἥτις κόρτη] apte describit anonymus apud Rigaltium: τῆς βασιλικῆς σκηνῆς κατὰ μέσον πηγνυμένης γυρόθεν τῆς κόρτης κενὸς ἀφοριζέσθω χῶρος, ἱκανὸς χωρεῖν καὶ τοὺς ἐν νυκτὶ παραμένοντας καὶ τοὺς ἐν ἡμέρᾳ συνερχομένους εἰς τὴν κόρτην.

ibid. ὁ μέντοι κόμης] Cedrenus in Nicephoro Logotheta: ὁ *Μιχαὴλ* τὴν τοῦ κόμητος τῆς κόρτης τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεται, *tentoriorum comes instituitur.* τῆς κόρτης meminerat Cedrenus idem in Leone Copronymi: ἀπέβαλεν τὴν κόρτην, *tentoria amisit.*

ib. v. 3. πανία *panni.* extrito altero *n* et mutato genere. sic *antipana* panni oppositi pro πανίον legitur etiam πανόν et πανός.

Σκουφίας Italicum; et est proprie quod Germani vocant *ein hauben*, *vitta*, certum tegumen capitis.

ibid. pileolus interior summum verticem super aures in gyrum ambiens est σκουφία, *calotta* quibusdam, cui grandiores petasi superponuntur, ut subiungit auctor σκουφίας μετὰ καπασίων.

ib. v. 6. Turcicum *paputz* fecit Graecum παπούτζιον. Portius cum vulgo reddit παραποδίη, σάνδαλον, ὑπόδημα, *calceamentum* etc. idque solitum et usitatum.

ib. v. 10. Angurotum gestamen capitis seu pileus *Bardariotarum*, cucumeris formam praeferens: nam ἀγγούριον καὶ ἄγγουρος Graecis *cucumerem* significat. nec assentitur Meursius Iunio, qui ab *angariis* deducit.

ibid. Simon Portius: ἀγγοῦρι σίκυον, σίκυος, *cucumer*, *cucumis.* ἀγκουρωτός, ita scribit ille, *oblongus et ad formam cucumeris.*

ib. v. 12. λῶρος et λῶρον *lorum* a Latino. μαγκλάβιον *mani-*
P 211 *clavium*, *manualis clava.* in codice uno Boico et altero Lautheriano desunt illa ἕως βακτηρίας ἢ ῥάβδους. et clarum videtur esse τοῦ μαγκλαβίου declarationem, si non ab auctore, certe ab aliquo librario. hinc μαγκλαβῖται, qui manuarias clavas ferunt.

ibid. μαγγλάβια auctor annotat esse λώρους, ῥάβδους, βακτηρίας, *nervos* videlicet *bubulos*, *virgas*, *fustes*, sontibus quibusque puniendis. *plagae* quoque nervis et fustibus huiusmodi inflictae sunt μαγγλάβια. Leo Grammaticus in Theophilo: τὸν στρατηλάτην τοῖς προσήκουσι μαγγλαβίοις ἐσωφρόνισε. Nicetas in Manuele l. 4: τὸν δὲ Πουπάκην ὁ βασιλεὺς συλλαβὼν ἔξαινε, μαγγλάβια δοὺς πολλὰ δημόσια, κατά τε τοῦ νώτου καὶ τῶν ὤμων. miror (quod et nunc in Turcia more receptum) verberatis nullam inde inustam infamiam. Petronas enim Theophili ex uxore frater, criminis convictus, imperatoris iussu ἐκδυθεὶς ἐν τῇ μέσῃ τῆς ὁδοῦ τύπτεται τὰ νῶτα σφοδρῶς, moxque ad palatium et imperatoris contubernium revertitur. ita Leo Grammaticus in Theophilo. eiusmodi plagae ἀλλακτά dicebantur, duodenarioque numero solebant infligi. Blastares c. 13 τοῦ Ε στοιχείου: δώδεκα ἀλλακτὰ λαμβανέτω. Choniates in Andronico: δι' ἀλλακτῶν ἐπαίδευσε δώδεκα. observo insuper Bardariotas istos, de quibus sermo, ῥαβδούχους *a fustibus* gestatis dici apud Nicetam Andronici 2: οἱ τὰ ὑσγινοβαφῆ φοροῦντες

οἱ ῥαβδοῦχοι. μαγκλαβίτας etiam lego in Anonymo περὶ καταστάσ. ἀπλ. ad aquilonarem τῆς κόρτης regii tentorii, ad quod excubabant, partem, stationem in exercitu habuisse. praefectum eorum κόρτης κόμητα apud Cedrenum in Nicephoro I dictum existimo, qui deinde μαγγλαβίτης *honorarius carnifex*, nuncupatus eidem Cedreno in Constantino Leonis F, τῇ τοῦ μαγκλαβίτου, ita scribit, ἀξίᾳ τιμηθείς. at ne quis ἀπὸ τῆς τοῦ μαγγλαβίτου ἀξίας carnificinam putet alienam, en ut apud Grammaticum Leonem θυμωθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Βασίλειος ἀποστέλλουσι μαγγλαβίτην τὸν Μαυροθεόδωρον ξίφει ἀνελεῖν τὸν μοναχόν, ut quid, nisi ut officio fungeretur?

ib. v. 15. πριμμικήριον] qui μαγγλαβίτης et κόμης κόρτης, de quo nota superiore.

p. 39 v. 12. σκυλλόμαγγος *mango canum*. Glossae Latino-Graecae: *mango* κυνοτρόφος. Iunius libentius legeret σκυλλομαγγόνων. quibus praeerat ὁ πρωτοκυνηγός, *magister* seu *princeps venatorum*. nam ut hodie, sic et olim regibus et principibus venatio curae erat, forsan nimiae, saltem interdum: nam quando Bulgaros Scythas Patzinacas Saracenos Turcas principes Cpolitani venari debebant, ipsi venabantur cervos apros ursos et similia animantia, non sine ingenti impensa, quae necessario facienda erat tam in homines quam in canes. ubi modum minime omnium tenuit Andronicus Palaeologus Iunior imperator, de quo Gregoras sub finem suae historiae: *canes et aves venaticas magno alebat numero; quibus ita erat deditus, ut si quis eum aditurus canem aut avem offerret, facillime compos voti redderetur. quae omnia Cantacuzenus post eius obitum iis qui petebant distribuit, cum magnitudinem sumptuum reputaret, et rem ipsam imperio non modo inutilem sed etiam periculosam iudicaret: nam quindecim aureorum milia imperatorii fisci procuratores ultra veterem morem in eas res expensa rettulerunt.* numerum canum et avium venaticarum Andronici expressit Phranzes l. 1 Chronici c. 12. *fuit Andronicus venationis cupidissimus: alebat canes amplius mille quadringentos, aves sive accipitres supra mille quadringentos; quos qui curarent, propemodum totidem numerabantur.*

ibid. σκύλλος *canis* est, non hodiernis modo, sed et antiquis, cum Scyllam puellam in freto Siculo a canibus obsitam σκύλλαν *canem, feminam* mythologi vocaverint. μάγγος nota vox, ex qua cum priore σκυλλομάγγος. eundem arbitror quem Sciliorum (τῶν σκυλλίων) custodem Luitprandus scribit initio Legationis: cuius fidei (quod non advertit) ipse in contemptum fuit commissus.

ib. v. 15. τὸ διβέλλιον *duplex* seu *geminum velum*. Iunius ubique inscienter *divum velum*, ex Latinis *divus* et *velum;* et inscientius adhuc huius suae opinationis et originationis rationem reddit. legat quem nugae delectant. vocula δι, ut in aliis, ita et hic geminandi nota est. erat hoc *divellium* seu *divelium* vexillum imperatoris, gemino velo constans, quasi dicas *divelum*, quod imperatori semper a scuterio seu scutifero praeferebatur.

ibid. Meursius *vexillum imperatoris bifidum*, Gretserus *vexillum imperatoris gemino velo constans*. ille iterum: *viri docti,* Iunium in-

telligit, *hic quoque interpretantur divum velum: sed falluntur.* hic rursus: *Iunius ubique inscienter divum velum.* at nec fallitur nec inscienter Iunius loquitur, cui, eo tutius quo eruditius, patrocinatur Dempsterus in ultima Romanarum antiquit. calce. *ex quo*, inquit, *nomina ducum vexillis praescripta, puto effectum ut adorarentur signa. ideo salutari consilio Constantinus crucem inter signa collocavit, ut adorari posset. Hieronymus epist. ad Laetam de instit. filiae. vexilla militum crucis insignia sunt. Claudianus l. 2 in Ruffinum: Augustus veneranda prior vexilla salutat. et l. de bello Getico: turba salutatis effunditur obvia signis. vexillum istud labarum audit. Curopalates* διβέλλιον *vocat, divum velum. Prudentius l. in Symmachum: Christus purpureum gemmato textus in auro signabat labarum. ea causa etiam cur per signa iurarent milites.* haec nos ex Dempstero in divi sacrique veli patrocinium, ne proscriptam Iunii doctrinam temere videremur defendere. inter iconas concilio Florentino Romanae editionis et Regiae admixtas, ad imperatoris Graecorum in triremi sedentis latus vexillum est longius, at non bifidum, cui crux appicta est: an non potius ob crucem et religionem *divum velum* quam *geminum velum?*

p. 40 v. 1. ὁ κοιέστωρ] etiam labentis imperii tempore plurima pollebat quaestor auctoritate. Ecloga Leonis et Constantini AA tit. 5: ὁ κοιαίστωρ ἐξουσίαν ἐπὶ τοὺς τῆς μεγάλης ταύτης ἐπιδημοῦντας πόλεως ἐξ οἱασδηποτοῦν χώρας, εἴτε ἄνδρας εἴτε γυναῖκας εἴτε κληρικοὺς ἢ μοναχοὺς ἢ ἀσκητρίας, εἴτε τῶν ἔξω πόλεων συνηγόρους, εἰ καὶ ἄλλης οἱασοῦν τύχης τε καὶ ἀξίας, καὶ περιεργάζεσθαι τίνες τε εἶεν καὶ πόθεν ἥκοιεν καὶ ἐπὶ ποίᾳ προφάσει. plura persequitur illud caput ad moram alienorum in urbe faciendam spectantia. consulatur Iuris GR tom. 2 p. 87 90 et 99.

ib. v. 10. ὁ μέγας διερμηνευτής] quae sibi praestiterit officia magnus interpres, Luitprandus in sua Legatione edisserit.

ibid. δραγόμενοι sive δραγομάνοι interpretes linguarum exoticarum, quales in aulis magni reges habent, ut peregrinarum gentium legationes interpretentur. est ex Chaldaico *thargum*, metathesi primarum literarum, quod est interpretamentum; et *metargen* seu *turgeman* interpretes, δραγομανίζειν interpretem agere. hodieque qui loca sacra Palaestinae lustrant, suos interpretes drussel-mannos vocant.

ib. v. 17. sive de armis] ita vertendum, non ut Iunius ubique *de curribus*, quia Graecis ἅρμα ἅρματος καὶ τὰ ἅρματα *arma* sunt, ut multis exemplis docent Rigaltius et Meursius in Glossariis. hinc ἀρμαμενταρεῖον, ἀρμαμενταρεῖα, ἀρματώριον *armamentarium*, ἀρμάτοι *armati*, ἀρματοῦραι *armaturae*, ἀρματοῦν, ἀρματώνειν *armare.* quin et vocula ἀρμάριον et ἀρμάρη utuntur, quod est promptuarium seu ταμιεῖον.

ibid. κούρσων] πραῖδαν vocat Leo in Tacticis pluribus constit. 17 locis, *incursiones* videlicet et *depraedationes.*

p. 41 v. 6. protonotarius] hic palatinum officium significat, ecclesiasticum vero in secunda pentade officialium magnae ecclesiae. uterque plures sub se habebat notarios, qui olim celebrabant 25 Octobris festum SS martyrum Marciani et Martyri, quos, ut ex

Menaeo liquet, *notarios* appellabant. notarii igitur duos istos notarios, sub Constantio Ariano imperatore pro fide orthodoxa occisos, merito venerabantur, sicuti medici SS Cosmam et Damianum medicos. sed processu temporis superseminavit inimicus homo zizania, festo propemodum in Bacchanalia vel Lupercalia verso. *quae aliquando fiebant in SS notariorum festo a notariis pueros docentibus, cum scenicis personis forum obeuntibus, ante aliquot annos exoleverunt sanctissimi illius domini Lucae patriarchae decreto.* ita Balsamon ad 62 canonem Trullanum. eadem ferme invenies l. 3 Iuris Graeco-Romani p. 223. notarii ergo pueros etiam docebant. vix fides P 212 de palatinis et ecclesiasticis; quare ad alios notarios officium pueros docendi referendum erit.

ib. v. 14. vocabulum *κάστρα* generatim hic significat *munitiones*, sive oppidi sive fossati. etiam *κάστρον* singulari numero legimus. Constantinus Them. Orient. 10: *κάστρον ἐστὶν ὀχυρώτατον. καστροφύλαξ castrorum custos*, *καστροκτίστης castrorum metator*, *καστροκτισία castrorum metatio*, *καστρέσιον* sive *καστρίσιον castrense.* iisdem in usu sunt *κάστελλοι*, *καστέλλιον*, *καστέλη* pro *castellis* seu *munitionibus* et pro *oppido.* hinc *castelliani* milites castellis impositi. *καστελλοῦν* locum aliquem munire.

ibid. κάστρα] *civitates moenibus munitas* interpretare. Cedrenus in Michaele Paphlagone: *Παγκράτιος δὲ ὁ Ἀβασγός, Ῥωμανὸν τὸν βασιλέα δῆθεν ἐκδικῶν ὡς θεῖον τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, τήν τε πρὸς Ῥωμαίους εἰρήνην ἀπείπατο καὶ τὰ πρώην δοθέντα κάστρα καὶ φρούρια ἀνεκτήσατο.* Barium, Capuam, Beneventum vocaverat in superioribus *κάστρα.* huius mentis fuerat ab antiquo circa vocem hanc Iustinianus Nov. 128: *καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὄντας ἄρχοντας πολιτικούς τε καὶ στρατιωτικοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν ἤτοι κάστροις.*

p. 42 v. 2. catergon, quod est *triremis*, ut in ipso Codino exponitur, ex Arabia a Iunio advocatur. ubique nimirum sui Arabismi specimina edit. cur non ex *κατά* et *ἔργον* compositum sit?

ib. v. 7. *λογγαριαστήν* aulae ait Iunius esse illum qui Gallis est *magnus contrarotulator*, a *λογαριάζειν*, quod est *computare.*

ib. v. 12. *μεγαλοαλογῖται*] Iunius interpretatur *magnis equis utentes*, *magnis equis pugnantes.*

ibid. cataphractos equites existimo, qui numero et pondere armorum graves magnis et fortibus equis opus haberent.

ibid. τρικάβαλλοι] *trimarcisios* antiqui Galli dixissent, qui tribus singuli utuntur equis. Pausanias Gallos ut ita dicam *τρικαβάλλους* duce Brenno in Graecos euntes descripsit l. 10. *fuere*, inquit, *supra sexaginta equitum milia amplius mille ducenti. nam singulos equites duo famuli sequebantur in equis, et ipsi equestrium artium maxime gnari. hi praeliantibus dominis in extrema acie consistentes ei erant usui, ut si forte equus esset amissus, statim suum submitterent, si vir concidisset, servus in eius locum succederet: quodsi utrumque belli impetus evertisset, iam praesto erat tertius, qui pro mortuis locum teneret.* atque hanc institutionem voce patria *trimarcisiam* nominant: equum enim *marcam* appellant.

Livius eundem Numidarum morem fuisse refert l. 23: *quibus desultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam saepe pugnam in recentem equum ex fesso transultare mos erat: tanta velocitas ipsis, tam docile equorum genus.* de Quadis et Sarmatis idem narrat Marcellinus l. 17.

p. 42 v. 12. δικαβάλλοι] quos ἀμφίππους Pollux diceret, *qui binos equos habebant, quorum alter alteri adiungebatur.* Hesychius: ἀμίππους et ἄζυγας. Suidas: ἄμιπποι οἱ σὺν ἵπποις στρατευόμενοι, καὶ ὁ ἐπελαύνων αὐτοὺς τοῦ μὲν ἐποχεῖται τὸν δὲ παρέλκεται. a Romanis antiquis in Graecos mos iste desultoriis ex equis pugnandi derivarat, de quibus Festus: *paribus equis, id est duobus, Romani utebantur in praelio, ut sudante altero transirent in siccum.* de monocaballis actum iamdudum.

ib. v. 21. de Arabica origine vocabuli Blachernarum suavissimas nugas agit Iunius. quanto rectius auctor libelli de 14 regionibus urbis Cpolitanae! *Blachernarum* (suburbii) *nomen a quodam eo in loco regnante inditum fuisse ex Dionysio Byzantio Gillius autumat.* iacebat ad littus maris, ubi etiam Leo magnus deiparae templum exstruxit, aliud ab illo Pulcheriae, de quo Nicephorus 15 24.

p. 43 v. 8. drunga] sic lego ex mss codicibus. Iunius *drungas*, mallet tamen *drungus*.

ib. v. 11. καστροφύλακες] ἄρχοντες στρατιωτικοὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ἤτοι κάστροις. Iustinianus nuper citatus.

ib. v. 13. videtur legendum aut πάντων aut πᾶσαι ὑπηρεσίαι, ut constet oratio. certum est autem Codinum omnia officia et ministeria, quae olim in aula Cpolitana erant, sed ea potissimum quae suo tempore vigebant, percensuisse: nam olim alia atque alia erant, ut Graecae historiae lectio nos docet. apud Constantinum Porphyrogenitum l. de administrando imperio c. 51 praeter *protocarabos* et alios invenies τὸν ἐπὶ τῆς φιάλης seu τὸν τῆς φιάλης, qui erat iudex turbae nauticae *dromorum* seu *dromoniorum* imperialium, iusque dicebat sedens in loco dromonis, qui Phiala appellatur. idem Codinus nihil scripsit de officialibus Augustae seu imperatricis; et tamen, ut hoc aevo imperatricibus et reginis sui sunt officiales, ita et antiquitus erant. hinc apud modo nominatum Constantinum c. 51 invenies. τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς Αὐγούστης, qui etiam erat iudex *Agrariorum* (navigii id genus) *Augustae.*

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

p. 43 v. 15. ad not. *Ἐντεῦθεν αἱ ἑορταὶ* etc. in cod. Boico titulus huius capitis ita habet: *τάξις γινομένη ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς*, *forma observari solita in festis Christi domini.* nam per *δεσποτικὰς ἑορτάς* intelligunt Graeci non dies dominicos, sed festa Christo domino proprie dicata, quae sunt ista: chaeretismus sive annuntiatio b. virginis, nativitas Christi, hypapante sive purificatio b. virginis, epiphania seu baptisma Christi, quando a Ioanne in Iordane baptizatus est, transfiguratio domini, resuscitatio Lazari, festa palmarum, ligni seu s. crucis, resurrectionis, ascensionis, missionis s. spiritus, assumptionis d. virginis. ubi per festum *ligni* seu *s. crucis* non tantum intelligitur parasceue illa qua Christus in cruce exstinctus est, sed et festum exaltationis s. crucis: nam et hoc numerant Graeci et ipse Codinus noster in despoticis feriis. P 213

ibid. ibidem legendum videtur *Χριστουγεννῶν*. legitur etiam disiunctim *Χριστοῦ γέννα*.

ib. v. 20. *παραμονή* hic est *vigilia*, ad verbum quasi *exspectatio festi.* inepte Iunius *stativam feriam* vertit, idque non tantum meo sed et Meursii iudicio. inepte ibidem *εἰς τὸν ὄρθρον* vertit adverbialiter *matutino:* imo *ad matutinum*, *ad laudes matutinas.*

ibid. Basilii missae titulus in Euchologio: *ἐν τῇ παραμονῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν γεννήσεως.* Menaeum: *εἰ τύχῃ ἡ παραμονὴ τῆς Χριστοῦ ἡμῶν γεννήσεως ἐν σαββάτῳ, ἢ κυριακῇ.*

ibid. *εἰς τὸν ὄρθρον μὴ ἐξελθόντος*] pervigilii nataliciorum Christi officium matutinum laudandis Eugeniae et Basilae, Philippo Eugeniae patri, nec non Nicolao martyribus, ex maiori parte impenditur: nataliciorum *προεόρτια* tantum quaedam *ᾄσματα* admiscet. ad illud itaque non convenit imperator, quod eius solemnitas minor sit nec adeo festiva: alias horas Christum iam natum personantes ac celebrantes audit. ipsum Menaeum minoribus horis praefigit titulum: *ἀρχὴ τῆς ἀκολουθίας τῶν ὡρῶν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ κυρίου.*

p. 44 v. 2. *μετὰ τὴν ἀπόλυσιν*] supplex ecclesiastici officii conclusio est *ἀπόλυσις.* scatent undequaque exemplis ecclesiastici libri. inscienter

itaque Meursius *ἀπόλυσιν* ultimum diem cuiusque festi, quod tunc quasi solveretur, exposuit. solus hic locus, quo nec festivitas plene coepit nec alia desiit, hallucinatum declarat.

p. 44 v. 3. inscite Iunius *εἰκονοστάσιον* vertit *delubrum. delubrum verti*, inquit, *quasi dei aut divorum labrum.* praeclare. *iconostasion* dicitur omne illud in quo vel stant vel ex quo pendent sacrae imagines, ut ex isto pendebant imagines nativitatis Christi aliaeque tres aut quattuor. Germani vocant *ein bilder stelle.*

ibid. sacris imaginibus circumposita ornamenta, quibus illae sunt affixae, est *εἰκονοστάσιον. toreutici operis quadratum tabellae marginem* alii vocant.

ib. v. 5. *ἀναλόγιον*] scribitur etiam *ἀναλογεῖον*. Suidas: *ἀναλογεῖον, ἐν ᾧ τίθενται τὰ βιβλία.* usurpant quoque Latini. Isidori Glossae: *lectrum analogium, super quo legitur.* Walafridus de rebus ecclesiast. c. 6: *analogium, quod in eo verbum dei legitur et annuntiatur.* est eiusdem mentio in Turcogr. l. 2 p. 168.

ibid. de analogio sive pulpito egimus nos quoque ad Euchologica.

ib. v. 6. *μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν*] hoc est cum sacerdotali dicta stola et casula, *μετὰ τοῦ ἐπιτραχηλίου καὶ φελωνίου.* Philotheus in ordine sacri ministerii in Euchologii limine.

ib. v. 7. *τοῦ τρικλίνου*] *maioris aulae palatii. χρυσοτρίκλινον* habet Zonaras in Iustino: *τὸν τοῦ παλατίου χρυσοτρίκλινον ἐδομήσατο.* Leo Grammaticus: *διὰ τῆς δυτικῆς τοῦ χρυσοτρικλίνου εἰσελθών.* celebrem porro diem hunc et Epiphaniae colebant imperatores, ac in iis sese vestibus regiis ornabant; unde notatur Iustinianus *λυπούμενος εἰς τὰ γενέθλια καὶ θεοφάνια χωρὶς στέμματος προελθών.*

ib. v. 8. *ἐπιρριπταρίων*] *capitis tegimen* est *ἐπιρριπτάριον, vestis genus* a Meursio generice expositum. evincit Curopalatae in Constantino Leonis F auctoritas: *τοῦ Συμεὼν ὑποκλίναντος τῷ πατριάρχῃ τὴν κεφαλὴν καὶ εὐχὴν δεξαμένου παρ' αὐτοῦ, ἐπιτιθέντος, ὥς φασι, τῇ βαρβάρου κεφαλῇ ἀντὶ στεφάνου τὸ ἴδιον ἐπιρριπτάριον.* Leo Grammaticus rem eandem narrans *εὐχὴν οὖν* inquit *ὁ πατριάρχης ποιήσας, ἀντὶ στέμματος τὸ ἑαυτοῦ ἐπιρριπτάριον τῇ αὐτοῦ ἐπέθηκεν κεφαλῇ.* merito equidem: vestis enim genus non imposuisset, nec nisi tegumenti capitis vice, id est diadematis, *proprium* pileum substituisset patriarcha. adde lectores, de quibus sermo, adesse imperatori *μετὰ τῶν ἱματίων καὶ ἐπιρριπταρίων*: canonarchae vero numero seq. *μετὰ ἱματίων μόνων καὶ ἀσκεπεῖς*: absque *epirriptariis* igitur, id est *pileis.*

ib. v. 9. *καμίσια*] Symeon Thessalonicensis de Sacramentis: *ὁ ἀναγνώστης κέκτηται ἔνδυμα τὸ καλούμενον καμίσιον, ὅπερ κατὰ τύπον φελωνίου ἐστὶ μικροῦ η στιχαρίου ἐκ λίνου, τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἱερωσύνης δηλοῦν, διὸ καὶ μικρόν ἐστι, καὶ τὴν ἀπὸ θεοῦ σκέπην σημαίνει, ἢ πορφυροῦν διὰ τὸ πορφυροῦν τοῦ Χριστοῦ ἱμάτιον, καὶ λευκὸν διὰ τὸ καθαρὸν τῆς ἱερωσύνης καὶ τὸν ἀπὸ θεοῦ φωτισμόν.* Cedrenus et Theophanes *χαρβασίων καμισίων bombycinarum* vel *linearum interularum* meminere in Heracleo.

ib. v. 10. *λευκά*] color praecipuus in ecclesia habitus dignioribus, purpureus, quo per quadragesimam et in funeribus utuntur Graeci, inferioribus ministris tribuitur. Symeon Thessalonicensis de Sacra, et Demetrius Bulgariae Iuris GR l. 5.

p. 44 v. 10. circa *διβάμπουλον*, quod lampadarius gestat, et cuius Codinus ter meminit, hic et paulo infra, variae sunt sententiae. prima Iunii, qui ubique vertit *divini cultus ampullam. non possum assentiri*, inquit Meursius: *facerem si δίβος pro divus recentiores Graecos usurpasse invenirem.*

Altera sententia est *διβάμβουλον* esse *κηροδοχεῖον*, *ein kerzenstang*, quod in *διατάξει τῆς ἱεροδιακονίας* Philothei patriarchae Cpolitani nominatur *μανουάλιον*, *manuale: ὁ ἀναγνώστης κατέχων μανουάλιον μετὰ λαμπάδος ἡμμένης.* in Typico S Sabae reperies *κηρομανουάλια* eodem prorsus significatu. idem omnino *διβάμπουλον*, id nimirum cui lampas imponebatur et quo ferebatur. id erat aureus contus, ut Codinus docet: in huius enim vertice lampas insistens a lampadario portabatur. haec sententia mihi olim in Facula non displicebat: nunc alia mente sum, quia cur *contus*, qui accensae lampadis fulcrum, vocetur *διβάμπουλον*, exputare mecum nequeo, etiamsi non *διβάμπουλον* sed *διβάμμουλον* scribamus. adde quod *manuale* et *κηρομανουάλε* nimis distant a *dibampulo.* P 214

Tertia sententia exstat in eadem Turcograecia, *διβάμπουλον* esse *turibulum*, quam expositionem accepit Crusius a Graecis insulae Santorinae, quibus favere videtur tum ipsa natio, quia Graeci sunt, quos utique melius nosse ista oportebat quam exteros, tum quia non sit verisimile *turibulum* in his aulicis conventibus adfuisse; et forte scribendum *θυάμπουλον*, a *θύω immolo*, unde et *tus* originem ducere videtur.

Quarta sententia videtur esse Meursii v. *Μονοβάμβουλον*; qui *μονοβάμπυλον* et *διβάμπυλον* ab *ambulo* arcessit, ut sit illud quasi simplex et unicum, hoc duplex ambulacrum, seu ut ipse loquitur, *simplex conclave palatii secretius, in quo congregabatur clerus patriarcham novum electurus. Codinus eius meminit: ὁ δεύτερος ὀστιάριος κρατῶν τὸ μονοβάμβυλον. ante hoc erat aliud, in quod promiscue conveniebant omnes qui cuperent statim scire quem clerus patriarcham creasset; et illud διβάμβυλον dicebatur. invenio eius mentionem apud Phranzem* 3 19. *secundum haec patriarcha cum lampadibus ad dibambula sive atrium descendebat, paratumque inveniens equum ascendebat.* sed quid de *monobambylo* sentiendum sit, iam l. 1 c. 10 exposui: expungi nimirum debet, inque eius locum substitui *μονάμπουλον* sive *μονάμπουλλον;* et notio *atrii* seu *ambulacri* his duobus Codini locis nullo modo applicari potest: nam lampadarius dicitur *φέρειν*, *manibus ferre*, cum accensa lampade *διβάμπουλον*. an conclave vel atrium manibus gestare potuit? adde haec de conclavi exteriore et interiore esse figmenta Iunii, quamquam ipse *διβάμπουλον* nunquam ad exterius conclave rettulit, neque etiam in suo *monobambylo* ad *τὸ ambulacrum* vel *ambulare*, sed ad *τὸ βαμβάλειν* respexit. accedit apud Phranzem non legi *διβάμπουλον*, sed *diababula.* at Meursius corri-

git *διβάμπουλα.* quo codice fretus? si quid corrigendum sit, potius et vero propius correxerim *διαπάτουλα,* hoc est ad loca patentia, uno verbo ad atrium, seu ad *διάβατα, transitus.*

Quinta sententia est eiusdem Meursii, qui et hic et in catalogo officialium magnae ecclesiae *μονοβάμβηλον* et *διβάμβηλον* a *velo* rescribendum censet, quasi ille simplex velum, hic duplex in custodia sua habuerit, *velarii* utique, qui nunc a *ianuis ianitores;* nam sub velis olim res gerebatur. caeterum mss codd. inprimis repugnant, quorum nullus istam scripturam nobis exhibet. deinde lampadarius tenens *διβάμπουλον* cum lampade accensa *διβάμπουλον* in manu portabat: non erat ergo velum, a quo *velarii* et *custodes veli* nomen sortiti sunt. nec iuvat hanc opinionem Anastasius in Sylverio aut collatio cum Donatistis apud S Augustinum: nihil enim aliud ostendunt quam sub velo res olim disceptatas fuisse, sive uno sive duobus; extra quod velum partes exspectabant. *pro velo sunt utriusque partis episcopi*, inquit Collatio: *si iubet sublimitas tua, intromittentur.* sic b. Sylverius *ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum.* quid haec ad lampadarium nostrum, cui *τοῦ διβαμπούλου* cura commissa erat?

Sexta sententia est *διβάμπουλον* esse duplicem ampullam et *μονάμπουλον* simplicem ampullam; hanc tenuisse in clericorum ordinationi-
P 215 bus et initiationibus secundum ostiarium, de quo in sexta pentade officialium magnae ecclesiae, illam tenuisse lampadarium in solemnitatibus quas Codinus describit: ita etiam ipse Meursius v. *διβάμπουλον.* sed quid in his ampullis? in monampulo non dubito fuisse chrisma, quo qui sacerdotio initiantur inunguntur, in dibampulo autem fuisse sacrum oleum et chrisma, ut imperator unctionis suae tam in baptismo quam in imperatoria inauguratione semper memor esset. his forte lucem dabit, tametsi exilem, citatus a Meursio Ansegisus 1 162: *presbyter in cena domini duas ampullas secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum, ad catechumenos inungendos vel infirmos.* fecerunt ergo Graeci, ut alia multa, sic et *ampullae* nomen suum in *monampulo* et *dibampulo*, seu geminato λ *dibampullo;* a quo vox etiam Germanica *ampel* quasi *ampulla* descendit. et hanc sententiam ego prae aliis probo et amplector, licet Balsamon in melete seu exercitatione sua nihil de *dibampulo* imperatori a lampadario praeferri solito, sed tantum de lampade scribat. nec quenquam turbet illud β: etsi enim sola vocula δι duplicat, ut *bigarius*, hic tamen ob vocalem sequentem β interiicitur, euphoniae causa.

Graecum proverbium lubet huc arcessere: *ὅπου πολλοὶ πετεινοὶ φωνάζουσιν, ἐκεῖ ἀργεῖ νὰ ἐξημερώσῃ, ubi plures galli cantillant, ibi tardum est crepusculum;* quia videlicet ex contentione, non ex lucis sensu canunt. *μύθους* etiam hodie proverbia dicunt: *ἐπιμύθιον* itaque proferam. quo plures in re obscura sententiae, eo dubiis maioribus mens fluctuat. circa vocem *διβάμπουλον* allatis a Gretsero sex sensibus, quem amplectar non video: certior itaque meum in medium adducam ex Balsamone, Meditato de patriarcharum privilegiis. lumen et

faces ad docendi officium spectant, inquit, ac propterea, ut patriarchae, ita et imperatori lampas, ignis, lumen praefertur, et ut clare loquar, *cereus accensus.* λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. ἀκουσάτωσαν, ὡς οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ πατριάρχαι· μεγαλύνονται μὲν καὶ διδασκαλικοῖς ἀξιώμασι. ἐντεῦθεν γὰρ οἱ πιστοὶ δεσπόται καὶ οἱ αὐτοκράτορες κατηχητικῶς ὁμιλοῦσι τῷ χριστωνύμῳ λαῷ. de imperatore concionem ad populum habente dictum ad p. 37 v. 18. at imperatori διβάμπουλον praefertur, patriarchae et imperatrici μονάμπουλον. cur ita? quid generis διβάμπουλον; ἔτι δὲ τῶν μὲν αὐτοκρατόρων ἡ ἀρωγὴ πρὸς φωτισμὸν καὶ σύστασιν ἐπεκτείνεται ψυχῆς τε καὶ σώματος, τὸ δὲ μεγαλεῖον τῶν πατριαρχῶν ἐς μόνην τὴν ψυχὴν ἐστενοχώρηται λυσιτέλειαν (ὀλίγη γὰρ τούτοις ἐστὶ φροντὶς εὐπαθείας σωματικῆς), ὡσαύτως καὶ ἡ περὶ τοὺς ὑπηκόους τῆς βασιλίσσης κηδεμονία καὶ μέριμνα πρὸς μόνην σωματικὴν εὐζωΐαν ἐξήπλωται (πάσης γὰρ ψυχικῆς βοηθείας αἱ γυναῖκες ἐστέρηνται). αἱ λαμπάδες δὲ τῶν μὲν βασιλέων διττοῖς διαχρύσοις περιζωννύονται στεφανώμασι, τῶν δὲ πατριαρχῶν καὶ τῆς βασιλίσσης ἑνὶ κατακυκλοῦνται θριγγώματι. fax itaque imperatori praelata duplici corona aurea circumdata διβάμπουλον, patriarchae et imperatrici unica eaque argentea μονάμπουλον est. consule quae prolixitati vitandae apud eundem Balsamonem scripta praetermittimus.

p. 44 v. 11. μαΐστωρ] clara origo a Latino *magister.*

ib. v. 19. τὸ πολυχρόνιον] de votis in imperatores, faustis acclamationibus et in multos annos apprecationibus fuse quidem infra nec minus docte Gretserus, at quae πολυχρόνιον in Christi nataliciis faciendum non attingant. succincte addimus. incipiente olim in ecclesia ab his solemnibus anno, ut mutuis sese donis et xeniis excipere, ita et felicibus votis prosequi et laetis vocibus bene ominari, quod observant adhuc Itali, consuevere Graeci. discurrunt itaque per vias et compita pueri et adolescentes hac die, et ad amicorum portas modulis sonis ac musices instrumentis πολυχρόνια perstrepunt, xenia reportaturi, cunctique Χριστουγεννητικοῖς *pro nataliciis Christi muneribus* se cumulant certatim. ecclesia igitur, cuius vota sunt dona, natalium dominicorum pervigilio, in palatii penetralibus, annis ei multis exoptatis bene precatur imperatori. ipsi quoque monachi vitae et annorum diuturnitatem superiori, ad cellam eius catervatim convenientes, a deo postulant, εἰς τὸ κελλίον τοῦ προεστῶτος (διὰ) τῆς ἰδίας πολυχρονίσεως, ait Menaeum hac die. hinc τὸ πολυχρονίζειν nonnisi de votis pro salute cuiuspiam praesenti luce emissis vulgus consuetum est percipere. quondam tamen aliis etiam diebus decantata πολυχρόνια docent Regia mss, ex quibus sequentia erudito lectori depromimus.

Πολυχρόνια. ὅπως πολυχρονίζουσι τοὺς βασιλεῖς καὶ τὸν πατριάρχην ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τῶν φώτων καὶ τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ.

πολυχρόνιον ποιήσαι ὁ θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν αὐτῶν εἰς πολλὰ ἔτη. πολυχρόνιον ποιήσαι ὁ θεὸς τὴν ἁγίαν καὶ κραταιὰν βασιλείαν αὐτῶν εἰς πολλὰ ἔτη. πολυχρόνιον ποιήσαι ὁ θεὸς τὴν θεόστεπτον θεοπρόβλητον θεοδόξαστον καὶ θεομεγάλυντον, κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν αὐτῶν εἰς πολλὰ ἔτη.

haec in ecclesia, ubi plures imperabant, nuncupabantur vota: sequentia inter epulas et pocula, bibente nimirum imperatore, proferebantur.

εἰς τὴν τράπεζαν εὔχεται οὕτως. εἰς τὸ πολυχρόνιον, ζωήν, εἰρήνην, ὑγείαν, εὐόδωσιν καὶ κατ' ἐχθρῶν νίκην τῶν κραταιῶν καὶ ἁγίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων.

votis istis in ecclesia patriarcham excipiunt.

τὸν δεσπότην καὶ ἀρχιερέα ἡμῶν, κύριε, φύλαττε. λέγεται δὲ

τρίς. εἰς πολλὰ ἔτη. τρίς. εἰς δὲ τὴν τράπεζαν εὔχεται οὕτως. εἰς τὸ πολυχρόνιον, ζωήν, εἰρήνην, ὑγείαν καὶ σωτηρίαν τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου.

p. 45 v. 2. cuius lampadis etc.] exstat Theodori Balsamonis melete seu disceptatio de hoc more imperatori praeferendi lampadem, ut et imperatrici et quinque patriarchis, Romano Cpolitano Alexandrino Antiocheno Hierosolymitano. ait imperatori duplicem ob causam praeferri lampadem, tum quia humana tum quia divina curat, tamque ea quae ad corpus quam ea quae ad animam pertinent (huius enim geminae potestatis concessione blandiebantur recentiores Graeci suis imperatoribus), eaque de causa lampades imperatoris duplicibus aureis coronis cinctas esse; patriarcharum vero lampades, ut et imperatricis, una tantum, eo quod patriarchae spiritualium tantummodo curam habeant, mulieres temporalia duntaxat spectent, quippe quibus in ecclesia docere interdictum sit.

Videntur autem haec aurea vel argentea *στεφανώματα*, ut Balsamon vocat, et *θριγγώματα*, coronae in morem lampadi fuisse imposita, vel certe, quod *θριγγώματος* nomen potius suadet, ipsi lampadi cancellorum seu sepimenti instar circumposita. addit Balsamon hoc idem *προνόμιον* seu privilegium procedendi cum lampade concessum fuisse archiepiscopo Bulgariae et Cypri et paucis quibusdam metropolitanis, et praeter hos nulli; et patriarchas non modo in sua dioecesi sed et extra lampade illustres progredi posse; quod multis ipse adversus oblocutores quosdam confirmat, quem legat qui volet l. 7 Iuris GR.

p. 46 v. 2. *τροπάριον* *modulus* est, cantici nimirum genus, ad alterius exemplaris modo se habentis normam *τρεπόμενον*, decantandum. haec *τροπαρίου* communior expositio. alias fusius in Euchologicis rettulimus. *ποιητάς* porro *τῶν τροπαρίων* Anthimum et Timoclem memorat Theophanes et Cedrenus in Leone 1.

ibid. *δόξα*] supple reliqua: *πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι.* post *καὶ νῦν καὶ ἀεί* adde *καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.*

ib. v. 3. *οὐ ψάλλεται*] modulatis varieque flexis cantus sonis non decurritur *μελῳδῶς*: sed voce continua, *χύμα*, ut scripsit Philotheus, *ἀναγινώσκεται.*

ib. v. 5. mos iste accinendi imperatoribus *τὸ πολυχρόνιον* et acclamandi *εἰς πολλὰ ἔτη* Graecis valde frequens fuit, ut saepius posthac ex Codino intelligemus, quem eleganter describit Corippus, dum quomodo Iustino Iuniori *τὸ πολυχρόνιον* acclamatum sit, versibus explicat, de laudibus Iustini 1 202 et 356, 2 165 et 308.

P 216 Nicephoro Phocae factas acclamationes suaviter admodum irridet Luitprandus in legatione sua Cpolitana, loquens de processione Phocae ex palatio ad sanctam Sophiam (Leon. Diacon. p. ed. Bonn. 347). multi profecto in his acclamationibus *πολλὰ ἔτη* apprecabantur, quibus nihil iucundius accidere potuisset quam si imperator illo ipso die, quin et illo momento, repentina morte exstinctus fuisset.

Acclamandi mos vetus est, manavitque ex theatris in fora, deinde etiam in senatum; hinc ad Christianorum synodos. exemplum

acclamationis factae a senatu M. Antonino commemorat Vulcatius in Avidio Cassio: *Antonine Pie, dii te servent. Antonine clemens, dii te servent. tu noluisti quod licebat: nos fecimus quod decebat. Commodo imperium iustum rogamus, progeniem tuam robora. fac securi sint liberi tui; bonum imperium nulla vis laedit. Commodo Antonino tribuniciam potestatem rogamus; praesentiam tuam rogamus, philosophiae tuae, patientiae tuae, doctrinae tuae, nobilitati tuae, innocentiae tuae. vincis inimicos, hostes exsuperas: dii te tuentur.*

Synodicae acclamationis en tibi exemplum ex Oecumenica synodo Chalcedonensi, Act. 7, ubi Marciano imperatori et Pulcheriae imperatrici acclamant patres. *Marciano novo Constantino, novo Paulo, novo David multos annos. vos estis pax orbis, pie domine. dominus vitam ei conservet. vos fides nostra. Christus, quem honoras, ipse te custodiet. orthodoxam fidem tu roborasti. sicut Apostolici, ita creditis. Augustae multos annos. vos lumina orthodoxae fidei. propter haec ubique pax est. lumina pacis, domine, tu custodi. luminaria mundi, domine, tu custodi. perpetua memoria novo Constantino. quae ex genere orthodoxa est, deus eam custodiat. custodem fidei deus custodiat. eam quae semper pia est deus custodiat. pia, orthodoxa, quae contraria est haereticis, deus eam custodiat. omnes haereticos tu fugasti. Nestorium et Eutychen tu persecuta es. absit invidia a vestro imperio. fideles imperatores sic honorantur. deus custodiat potestatem vestram, deus pacificet imperium vestrum. Marcianus novus Constantinus, Pulcheria nova Helena:* P 217 *zelum Helenae tu sectaris. vestra vita munimen cunctorum est: vestra fides ecclesiarum gloria est.*

Similibus epiphonematis personat tota synodus Cpolitana sub Mena patriarcha et Iustiniano imperatore. quin et in electionibus usus erat ἐπιβοημάτων. in Actis ordinationis Eradii, cum illum S Augustinus iam senex apud clerum et populum successorem sibi dixit, post ista Augustini verba *presbyterum Eradium mihi successorem volo,* sequuntur ista: *a populo acclamatum est, deo gratias, Christo laudes;* dictum est vicies ter. *exaudi Christe, Augustino vita*: dictum est sexies decies: *te patrem, te episcopum.* dictum est octies. *cumque reticeretur, Augustinus episcopus dixit, non opus est etc.* mox: *a notariis ecclesiae, sicut cernitis, excipiuntur quae dicimus, excipiuntur quae dicitis; et meus sermo et vestrae acclamationes in terram non cadunt. apertius ut dicam, ecclesiastica nunc gesta conficimus. sic enim hoc esse quantum ad homines corfirmatum volo. a populo acclamatum est trigesies sexies, deo gratias, Christo laudes. exaudi Christe: Augustino vita:* dictum est tredecies. et sub finem: *hic mihi responsione vestra opus est. teneam responsionem vestram. de hac assertione aliquid acclamate. a populo acclamatum, fiat, fiat:* dictum vicies quinquies. *dignum est, iustum est,* dictum vicies octies. *fiat, fiat:* dictum quater decies. *olim dignus, olim meritus:* dictum vicies quinquies. *iudicio tuo gratias agimus:* dictum tredecies. *exaudi Christe, Eradium conserva:* dictum octies decies. vides hic

eandem acclamationem iteratam fuisse, non tantum semel sed et saepius, imo saepissime.

En quid senatus in Claudium, cum imperator renuntiatus esset, apud Trebellium. *Auguste Claudi, dii te nobis praestent:* dictum sexagies. *Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optavimus:* dictum quadragies. *Claudi Auguste, te respublica requirebat:* dictum quadragies. *Claudi Auguste, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus senator, tu vere princeps:* dictum octavies. *Claudi Auguste, tu nos ab Aureolo vindica:* dictum quinquies. *Claudi Auguste, tu nos a Palmyrenis vindica:* dictum quinquies. *Claudi Auguste, tu nos a Zenobia et a Victoria libera:* dictum septies. *Claudi Auguste, Tetricus nihil fuit:* dictum septies.

Nec bonis tantum bona, sed et mala malis in huiusmodi acclamationibus apprecabantur vel quasi iure suo efflagitabant. illustre huius rei exemplum suppeditat Aelius Lampridius, apud quem habes acclamationes senatus in occisum Commodum imperatorem. *hosti patriae honores detrahantur, parricidae honores detrahantur, parricida trahatur. hostis patriae, parricida, gladiator in spoliario lanietur. hostis deorum, carnifex senatus; hostis deorum, parricida senatus. hostis deorum, hostis senatus. gladiatorem in spoliario. qui senatum occidit, in spoliario ponatur. qui senatum occidit, unco trahatur. qui innocentes occidit, unco trahatur, hostis, parricida, vere, severe. qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur. qui te occisurus fuit, unco trahatur. nobiscum timuisti, nobiscum periclitatus es. ut salvi simus, Iuppiter optime maxime, serva nobis Pertinacem. fidei praetorianorum feliciter; praetoriis cohortibus feliciter; exercitibus Romanis feliciter; pietati senatus feliciter. parricida trahatur. rogamus, Auguste, parricida trahatur. hoc rogamus, parricida trahatur; exaudi, Caesar. delatores ad leonem; exaudi, Caesar. delatores ad leonem; exaudi, Caesar. Speratum ad leonem. victoriae populi Romani feliciter; fidei militum feliciter; fidei praetorianorum feliciter; cohortibus praetoriis feliciter. hostis statuas undique, parricidae statuas undique, gladiatoris statuas undique; gladiatoris et parricidae statuae detrahantur. necator civium trahatur, parricida civium trahatur. gladiatoris statuae detrahantur. te salvo salvi et securi sumus, vere, vere; modo digne, modo vere, modo libere. nunc securi sumus. delatoribus metum. ut securi simus, delatoribus metum; ut salvi simus, delatores de senatu. delatoribus fustem te salvo. delatores ad leonem te imperante. delatoribus fustem. parricidae gladiatoris memo-*
P 218 *ria aboleatur, parricidae gladiatoris statuae detrahantur. impuri gladiatoris memoria aboleatur; gladiatorem in spoliario. exaudi, Caesar. carnifex unco trahatur, carnifex senatus more maiorum unco trahatur. saevior Domitiano, impurior Nerone, sic fecit, sic patiatur. memoriae innocentium serventur, honores innocentium restituas. rogamus, parricidae cadaver unco trahatur, gladiatoris cadaver unco trahatur, gladiatoris cadaver in spoliario ponatur. perroga, perroga: omnes*

censemus unco trahendum. qui omnes occidit, unco trahatur. qui omnem aetatem occidit, unco trahatur. qui utrumque sexum occidit, unco trahatur. qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur. qui templa spoliavit, unco trahatur. qui testamenta delevit, unco trahatur. qui vivos spoliavit, unco trahatur. servis servivimus. qui pretia vitae exegit, unco trahatur. qui pretia vitae exegit et fidem non servavit, unco trahatur. qui senatum vendidit, unco trahatur. qui filiis abstulit hereditatem, unco trahatur. indices de senatu, delatores de senatu, servorum subornatores de senatu. et tu nobiscum timuisti, omnia scis, bonos et malos nosti. omnia scis, omnia emenda. pro te timuimus. o nos felices te viro imperante. de parricida refer, refer, perroga: praesentiam tuum rogamus. innocentes sepulti non sunt: parricidae cadaver trahatur. parricida sepultos eruit: parricidae cadaver trahatur.

Similis ferme est illa ἐπιφώνησις quae in synodo sub Mena actione IV legitur. *multi anni imperatoris, multi anni patriarchae. Petrum Zoaram et Severum modo anathematiza. orthodoxum imperatorem habes: quid times? eos qui parabaptizant eiice foras. et cum monachi Hierosolymorum porrexerunt chartam, universi clamaverunt: multi anni patriarchae. libellum monachorum modo suscipe. libellus modo legatur. eos qui per domum baptizant eiice foras. speluncam Zoarae modo torqueas. multi anni patriarchae. parabaptistam modo anathematiza. Christiani imperatoris multi anni. orthodoxi imperatoris multi anni. speluncae haereticorum modo ardent. vincit fides imperatoris. orthodoxus regnat: quid times? Petrus quare habet monasteria? omnes haereticos ibi habet. Severum Petrum et Zoaram modo anathematiza. trinitas tres anathematizat. anathema Severus Petrus et Zoaras. Severum Manichaeum modo anathematiza. vincit fides Christianorum. multi anni patriarchae. inimicos Christi modo anathematiza. haereticos modo anathematiza. anathematizatos modo anathematiza. vincit fides Christianorum.*

Et Act. 5, quae antea in vulgatis editionibus solebat esse prima, exstat longissima acclamatio, qua partim bona augustis et patriarchae, partim mala haereticis populus imprecatur. *multi sint anni imperatoris, multi anni Augustae etc. Severum Manichaeum eiice etc. effodiantur ossa Manichaeorum etc. Severum Manichaeum foras eiice etc. qui non anathematizat Severum, Manichaeus est. eiice foras Severum. novum Iudam eiice foras. insidiatorem trinitatis eiice foras etc. exhumentur ossa Nestorianorum. exhumentur ossa Eutychianistarum. quis est Nestorianus? ego nescio; anathema sit ipse a trinitate etc. Manichaeos de ecclesia eiice. duos Stephanos de ecclesia eiice.* paulo post in eadem sessione sequuntur plura huius generis epiphonemata.

Acclamabant etiam concionatoribus; cuius moris exempla invenies apud S. Augustinum l. 4 de doctrina Christiana c. 26, et saepe in Homiliis. hactenus de ista consuetudine.

p. 46 v. 6. *σᾶς*] pronominis *σύ* plurale est *ἐσεῖς* in primo casu; in reliquis *σᾶς* et *ἐσᾶς* corrupte pronuntiat Graecia.

ib. v. 7. *θεός*] cui verbo addes ex Horologio, ut sit modulus integer, *τῶν πατέρων ἡμῶν ὁ ποιῶν ἀεὶ μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν σὴν ἐπιείκειαν, μὴ ἀποστήσῃς τὸ ἔλεός σου ἀφ' ἡμῶν, ἀλλὰ ταῖς αὐτῶν ἱκεσίαις ἐν εἰρήνῃ κυβέρνησον τὴν ζωὴν ἡμῶν.* polychronismum monachorum in superioris salutem emissum requiro in Menaeo retro Nonae officium.

ib. v. 12. protapostolarius] vides et hic nomen Graecanicae ambitionis, quod inter illos qui apostolum Paulum publice legebant, hoc est inter apostolarios, voluerunt habere protapostolarium.

ib. v. 17. *ἡ τῆς λειτουργίας ὥρα*] quae hac die ab orto sole decima est. ita typus hodierni officii ad Nonae calcem positus: *περὶ δὲ ὥραν δεκάτην σημαίνει τὸ μέγα* etc, ad synaxim videlicet vesperarum habendam; quibus finitis *καθεξῆς ἡ θεία λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου.*

ib. v. 20. sabbato vel dominica ieiunium Graecis illicitum. eam ob rem si natalium Christi diebus huiusmodi sors ferat celebrari pervigilium, ut a ieiunio abstinent, ita missam consueto tempore, quod diei tertia est, peragunt: si alias incidat in ferias, cum nonnisi missae praemissis solemnibus fas sit solvere ieiunium, illud vero ad vesperam usque sit protrahendum, vespere solummodo, quo vespertinarum laudum tempus instat, simul cum ipsis cantatur missa; qua finita cibi capiendi fit potestas. haec ex ritu huius diei in Menaeo reperiendo ad huius loci expositionem.

p. 47 v. 3. post hunc liturgia perficitur] habent hunc morem Graeci, ut in quadragesima diebus ieiunii et in vigiliis liturgiam seu missam celebrent a meridie, et ut hinc apparet, post vesperas. in Paschate liturgia fit ante solis exortum. aliis diebus hora ter tia, tanquam consueta, ut docet Gabriel Philadelphiensis episcopus in suo de sacramentis libello.

ib. v. 13. *ἀλλάσσει*] non *mutat*, sed potius *induit*, *τὸ ἐπάνω* nimirum *ἔνδυμα* etc. ad 23 notam superioris capitis, amice lector, recurras precor.

P 197 *ibid.* crinonia] hoc imperatoris tegmen videtur a specie lilii *crinoniae* nomen invenisse, ut et illud *tetraphyllum* a quattuor foliis. utriusque meminit Glossarium, sed nudis solisque verbis Codini, nulla explicatione adhibita.

κρινωνίαν coronam liliis sive flosculis in gyrum *germinantem.* Coresius in rescriptis. Balsamon Meditato de incensis etc. Iuris GR l. 7: *κρίνος ἐκ κρινωνίας συλλεγόμενος.*

ibid. *τετράφυλλον*] Coresius idem docet aliam coronam esse, e qua quattuor flosculi, ad frontem nimirum et sinciput ac ad utramque aurem, emicant.

ib. v. 21. flammula] dicitur *τὸ flammulum* et *τὰ flammula*, aliquando simplici *μ*, interdum geminato. dicitur etiam *flamula flamulae*, genere feminino. Vegetius 3 5: *aquilae*, *dracones*, *vexilla*, *flammulae*, *tufae seu tuphae.* merito autem reprehendit Lipsius l. 4 de Militia Romana illos qui apud Vegetium *flamulas* mutant in flameola: *o male*, inquit, *abstineant.* et merito monet ut abstineant;

qui recte itidem castigat interpretem Cedreni, haec verba Graeca τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον χάρτην ἐπὶ φλαμμουλίου κρεμάσαντες his Latinis interpretantem, *tabulis pacis de conto suspensis*, quasi φλαμούλιον sit *contus*. rectissime Lipsius: *chartam conscriptam, pacis testem, super flamula suspendentes.* nec recte Iunius φλάμουλον interpretatur *labarum*, quia labarum unum erat; at φλάμουλα etiam βασιλικά et imperatoria plura, nimirum duodecim; et domi quoque, non tantum in bello praeferebantur, ut docet Curopalata c. 6. forte vetus illud labarum apud posteriores Graecos desierat: sin minus, διβέλλιον potius labaro respondere dicerem: hoc enim unicum erat, ante omnes flamulas, ut ibidem dicitur. nec omittendum illud Suidae: σαυρίων εἶδος σημαίας ἢ φλαμούλου. quid tamen *saurion*, ignoro, inquit Lipsius. sed quid si legeretur σταυρίων? certe unum ex flamulis imperatoris σταυρός erat, hoc est crux, ut supra dictum ex Curopalata c. 6. ut igitur a dracone flamulum quoddam dicitur apud Curopalatam δρακοντεῖον, sic apud Suidam videtur a stauro seu cruce vocari *staurion* illud quod a Curopalata *staurus* seu *crux* appellatur. φλάμπουρον quoque invenias apud Moschopulum: apud Cedrenum p. 441 φλαμούλιον, apud Leonem in Tacticis constitut. 5 φλαμουλίσκιον, in Pandecte Turcico *flambarum* et *flambulum;* quae et hodie Graecis usitata. idemque omnia haec vocabula, etsi diverse scribi solita, significant, nempe vexillum, seu ut interpretatur Nicetas apud Rigaltium in Glossario, *signum militare.* nec tamen militiae solum sed et domi imperatori et principibus palatii praeferri consuetum, quod planum ex Curopal. c. 6. imo domi plura praeferebantur, nimirum duodecim: ἐκτὸς δὲ ὁπόταν στρατεύει ὁ βασιλεύς, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ποσότητος τῆς αὐτοῦ συντάξεως ἔχει καὶ φλάμουλον ἓν τυχὸν ἢ δύο. qui flammulum gestat, Graecis est *flamularis* seu *flambular.* Pandect. Turc. c. 174 et Vet. Gloss. apud Rigalt. φλαμουλάριοι. in Turcogr. p. 161 φλαμπουλάρεοι *vexilliferi*, p. 201 flamboler *signum* seu *vexillum.* transiit flamula ex Latio ad Graecos, qui illud varie, ut solent, immutarunt.

p. 48 v. 1. flagitiose prorsus Iunius in interpretatione et explicatione eorum quae hic de flamulis scribuntur versatus est. id ut videas, en tibi Iunii verba. *ea* (flamula) *sunt haec. primum fert archistrategus: princeps sacrorum secundum, habens imagines divinas multas. aliud tertius, habens imagines sanctorum quattuor magnorum martyrum, Demetrii Procopii et Theodori. aliud, qui fert sanctum Georgium equitem, aliud draconteum, et aliud habens equestrem imperatoris statuam.* perperam prorsus. vertendum enim, ut ipsa verba et mens Curopalatae postulant, hunc in modum: *ea autem* (flamula) *sunt haec. primum archistrategus: alterum vero* (flamulum) *multas habens sacras et divinas imagines pontificum et ecclesiae praesulum; aliud crux, habens* (legendum enim ex cod. ms doctoris Georgii Lautherii, ἄλλο σταυρὸς ἔχων) *imagines sanctorum quattuor magnorum*

martyrum, *Demetrii Procopii et utriusque Theodori* (legendum enim in plurali Θεοδώρων, ut habent mss codices). *aliud habens* (ἔχον) *S. Georgium equitem. aliud draconteum, et aliud habens equestrem im-*
P 220 *peratoris statuam.* hanc esse veram interpretationem quivis vel paululum mentem advertens fatebitur: nam primum Curopalata enumerare volens quaenam sint illa flammula, ait *sunt autem haec:* postea singula percenset. *primum*, inquit, *est archistrategus*, non *fert archistrategus.* neque enim Curopalata habet istud *fert*, sed *primum est* seu dicitur *archistrategus*, a D. Michaelis imagine, quae in illo flammulo expressa et efficta. hinc archangelus toti flammulo nomen dedit, ut diceretur *archistrategus.* nam S. Michael archistrategus a Graecis appellatur quasi princeps coelestis militiae. ita vocatur 1) ab Emmanuele imperatore Constit. de Feriis: *feriamur*, inquit, *sexta Septembris*, ὅτι ἐν αὐτῇ τὸ ἐν Χώναις τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ θαῦμα τερατουργεῖται. 2) a Cedreno in imperio Basilii Macedonis: ἀνεκαίνισε δὲ τὸν μέγαν τοῦ ἀρχιστρατήγου ναὸν τὸν ἐν Σωσθενίῳ. 3) a Niceta Choniate l. 3 de imperio Isaaci Angeli: ἐπισκευάσαι δὲ βουληθεὶς καὶ τὸν ἐν τῷ ἀνάπλῳ νεὼν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω τάξεων Μιχαήλ. eod. lib. εἰς τὸν περιώνυμον νεὼν ἀρχιστρατήγου τῶν θείων καὶ ἀΰλων Μιχαήλ. idem l. 7 de imperio Manuelis. denique eodem archistrategi nomine afficiunt S. Michaelem Graeci qui encomia in eum scripserunt et miracula ab eo patrata literis consignarunt. deinde cum signa et vexilla, quae Curopalata commemorat, imaginibus coelitum exornata fuerint, omnino oportet ut et primum effigie aliqua fuerit insignitum: at alia insignitum non fuit quam τοῦ ἀρχιστρατήγου militiae coelestis. tertio archistrategus non erat officium vel nomen officii aulici vel militaris: alioquin omissum non fuisset hoc munus a Curopalata in catalogo. quare vana est illa Calviniani nota: ὁ ἀρχιστράτηγος, *puta*, *quisquis est per illud tempus.* at nullus est archistrategus apud Curopalatam nisi Michael archangelus.

p. 48 v. 1. coelestis terrestrisque militiae dux ducumque omnium princeps Michael, ἀρχιστράτηγος ideo a militibus, a vulgo (hoc enim solo nomine plebeculae notus est) ταξιάρχης salutatus; cuius nomine ecclesiam in Sosthenio extra muros dedicatam a Constantino, cuius munimine reginam urbem ab insultu barbarorum non semel ereptam refert Damascenus Studites subdiaconus vulgari sermone de eius festivitate scripto, quem velut magni ac celeberrimi S. Sophiae templi custodem depinxit Iustinianus ἐν προνάῳ, καθ' ὃ δὴ ὁ πρώτιστος καὶ μέγιστος τῶν παραστατούντων ἀρχαγγέλων θεῷ Μιχαὴλ ἐσπασμένος ῥομφαίαν ἐστήλωται ψηφίδων λεπταῖς ἐπιθέσεσι, φύλαξ προβεβλημένος τοῦ ἱεροῦ, inquit Nicetas in Alexio 2; quem sacrorum praesides in sacri tribunalis foribus, non eiiciendis sed advocandis potius in paradisum hominibus, excubitorem non pingunt modo sed et venerantur tremunt et precantur, ut in Euchologicis enarravimus; quem denique imperii defensorem simul cum Gabriele socio sibi datum tenuerunt Graecorum principes, ubi, prout auctor noster innuit c. 4, et Damascenus citatus profitetur, imaginem suam hinc inde a sacris istis duobus taxiarchis stipatam concessere gestan-

dam: eius, inquam, nomini primum et praecipuum imperii flammulum consecratum est, et ἀρχιστράτηγος nuncupatur.

ibid. εἰκόνας ἔχων πολλάς] si plures pontificum imagines eo vexillo pinguntur eorum quos devotius colunt et in publicis precibus frequentius inclamant, magni Basilii, Gregorii theologi, Ioannis Chrysostomi, Athanasii, Cyrilli Alexandrini et Nicolai Myrensis ibidem positas mihi prorsus indubium est; et certe in octifido vexillo eiusmodi, pro singulis nimirum lingulis unum, octo censeo depictos, et ad priores non parum ab eis celebratos Gregorium thaumaturgum et Hierosolymitanum Cyrillum alium accessisse.

ibid. nec minus errat Iunius, cum illud ἱεραρχῶν vult idem esse quod *princeps sacrorum*, quasi scilicet princeps sacrorum ferat illud vexillum. nugae. nam ἱεραρχῶν est patrius casus numeri multitudinis a recto ἱεράρχης, quae vox praesulem, episcopum seu pontificem denotat. *Νικολάου τοῦ περιωνύμου ἐν ἱεράρχαις τὸν περικαλλῆ τουτονὶ ναόν*, inquit Cedrenus in imperio Basilii. ergo *hierarcha* Cpolitanus erat patriarcha eiusdem urbis, quem imperatori flamulum seu vexillum praeportasse quis credat, nisi aliunde id Iunius probet?

ib. v. 2. ὀκταπόδιον] piscem *polypodem* hodiernus loquendi usus ὀκταπόδιον vocat. vexillum illud dissectis laciniis inferius divisum ὀκτάγλωσσον, polypodemque scissuris referens, ὀκταποδίον nomen accepit a vulgo.

ib. v. 3. σταυρὸς ἔχων εἰκόνας] crucem hanc in castris et conflictibus delatam eiusmodi arbitror quales in sacris processibus vel in ecclesiis adorandas me conspexisse memini. ligneae sunt illae (argenteas aureisque laminis contectas rapacitas Turcica eliminavit), et ad earum extremos ramos quamvis amplos latiores adhuc trifoliorum figurae prominent, in quibus nonnunquam pectus et facies quattuor evangelistarum vel hinc inde deiparae et S. Ioannis aliorumve variis coloribus, delineata prius in medio crucifixi specie, exarantur. quidni pariter οὗτος ὁ σταυρὸς ἔχων (ἐν ταῖς ἀκρίαις) τῶν ἁγίων τεσσάρων μεγάλων μαρτύρων ἐφαίνετο; crucem qualem hic memoro depictus in iconibus per hocce opus Codini et eius commentaria sparsis gestat patriarcha CP.

ibid. Δημητρίου Προκοπίου καὶ Θεοδώρων.] duces armis quondam insignes armorum socios et in bellis protectores Oriens invocabat Demetrium, Procopium, καλλινίκους, et Θεοδώρους, Cedreno in Tzemisce ducem unum et alium tironem dictos. primus Demetrius φλαμπουράρης ac praeses Thessaliae sub Maximiano martyr obiit Thessalonicae, ubi corpus eius sacro liquore exundans perpetuis quoque miraculorum scaturit fluentis. a profecturis in praelium invocatur, suoque bellantes adiuvat praesidio; nec in dubium revocatur quod Thessalonicensibus obsidione ab Alusiano Bulgarorum cinctis unguentoque ab eius sepulcro emanante unctis contulit. Romanae aciei fuit dux martyr Demetrius, ait Cedrenus in Michaele Paphlagone, iterque complanavit, quod Bulgari captivi iuramento confirmarunt, dicentes vidisse se iuvenem equitem, qui Romanae phalangi praeiret, a quo exsiliens ignis adversos cremaret hostes. alter Procopius militia clarus dux Alexandriae fuit, ut verbis iisdem Synaxarion asserit Iulii 8: χαίροις μαρτύρων καύχημα, βασιλέων κραταίωμα canit eius festo ecclesia Graeca. tertius fuit Theodorus στρατηλάτης, *equitum magister* sub Licinio, a quo mortem illatam sustinuit: exin Romanorum armis favere coepit e coelo, ac Ioannis Tzimiscis tempore tantae Scytharum in Graecos praeliantium stragis auctor fuit, ut ei

gratiam pro ope lata relaturus Tzimisces, templo in quo is humatus erat destructo, aliud magnificentius exstructum praediis amplos habentibus reditus ditaverit, et urbem, Euchaneiae suppresso nomine, vocaverit Theodoropolim. subdit Cedrenus, ex quo haec deprompta: sane his semper auspicibus atque antesignanis adversum hostes uti solebat imperator hic. nec temere: visus enim manifesto martyr opem ferre, hostiles cuneos turbare, et praeclarissimae ducem se praestare victoriae. ultimus Theodorus alius, tiro dictus, non quod armorum tirocinio erudiretur, sed quod in cohorte tironum dicta provectus centurio promereretur. Damascenus subdiaconus: ἦτον καὶ αὐτὸς ἕνας εἰς τὸ τάγμα ὅπου ὠνομάζετον Τύρωνες, ὡσὰν νὰ εἰπῇς ἑκατόνταρχος. ita dictus auctor vulgari idiomate.

p. 48 v. 4. illud Θεοδώρων est utriusque Theodori martyris, ducis et tironis. prioris festum agunt Graeci 8 Iunii, posterioris 17 Febr. et in hunc tironem exstat S. Gregorii Nysseni pulcherrima oratio.

ibid. Γεώργιον ἔφιππον] notissimum olim ducem, sanctis nunc tolerato martyrio Georgium allectum equitem semper pingunt Graeci; quod saepius sit visus καβαλλάρης εἰς ἄλογον ἄσπρον et λευκοφόρος καβαλλάριος εἰς ἄλογον ἄσπρον. Damascenus citatus in Thesauro. de Georgio et Theodoro sanctis Graecorum auxiliatoribus Nicetas Manuelis Comneni l. 6.

ib. v. 5. δρακοντεῖον] cum aquilis in aciem inter vexilla lati sunt etiam dracones, maxime labente imperio. docet Dempsterus ad Rom. antiq. calcem. de quibus Suidas v. σημεῖα: ἃ φέρουσιν ἐν τῷ πολέμῳ ὑφάσματά εἰσι βαφῇ πεποικιλμένα, ἃ εἰς ἰδέαν μάλιστα ὄφεων εἴκασται, καὶ ἀπῃώρηνται κοντῶν συμμέτρων. descripserat prius Marcellinus l. 16: *purpureis sub tegminibus texti circumdedere dracones, hastarum aureis gemmeisque summitatibus illigati, hiatu vasto perflatiles, et velut ira perciti sibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum.*

His imperatoriis flamulis seu vexillis propter cognationem nominis adde vexillum S. Dionysii, Gallice *oriflambe* dictum, quod reges Galliae summa religione secum in expeditiones educebant. de quo vide gesta Ludovici Francorum regis fol. 138, 144, et Rigordum de gestis Philippi Augusti regis fol. 186 ed. Pithoei.

Non possum hoc loco tacitus praeterire Nicephori Gregorae l. 7 sinistrum et abiectum iudicium de marchionibus Latinis, quos ait *non esse claros apud Latinos, sed eum dignitatis gradum tenere quem apud Romanos* (Cpolitanos) *tenet* ὁ τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐν στρατεύμασι κατέχων, et marchioni *perpetuo munus hoc attributum esse ut novo imperatori vexillum praeferat.* scilicet marchio Montisferrati, Misniae, Brandeburgicus et similes apud Latinos maioris dignitatis non erant quam lampadarius aut is qui divelium aut flammula imperatoria apud Graecos imperatori praeportabat; nec marchiones seu, ut Graeci appellant, *marcesii* nomen hoc habent a *vexillo* seu *bando*, sed a limitibus tuendis. *marck* enim Germanis limes est. nam finibus defendendis praefecti erant, qui temporis
P 221 progressu ad amplissimas opes latissimosque principatus emerserunt: qualis enim et quam potens marchio Brandeburgicus, marchio Badensis, marchio Onspachensis, marchio Moraviae, marchio Burgoicus et alii? ipse etiam Nicetas Choniates l. 7 de rebus gestis

Manuelis *marchesii* Montisferrati nobilitatem et potentiam agnoscere et praedicare coactus est.

ib. v. 16. *τὰ τῶν δεσποτῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων*] iis saeculis haec scripta quibus non modo reges et principes, sed et nobiliores equites alicuius vexilli sive bandi deferendi honorem ambiebant. hinc nobilium Francorum *equites bandiferi*, *chevaliers banneretz.* Leo Tacticorum const. 5: *φλάμουλα μεγάλα, φλαμουλίσκια τῶν κονταρίων, βάνδα διαφόρως βεβαμμένα.* habuerunt equites gregarii in contis flamula. Leo idem *κοντάρια μικρὰ καβαλλαρικά, ἔχοντα λουρία κατὰ μέσον μετὰ φλαμούλων.* etiam in humeris minora sibi figebant flamula: *φλάμουλα μικρὰ ἐπάνω τῶν ζαβῶν κατὰ τῶν ὤμων.*

ib. v. 17. *τῶν δημάρχων*] aurigantium, qui quondam ludis Circensibus Romae palmam quaerebant, factiones sive partes fuere quattuor, quae a coloribus viridis caerulei rubri albique panni, quo donabantur, nomina acceperunt Prasinae Venetae Rusatae Albatae, de quibus Suetonius Martialis Iuvenalis meminere, et omnium distinctissime Tertullianus Latinus, et in Anthologia Graecorum Epigrammatum ad l. 5 calcem pene extremam Thomas Patricius Graecus descripsere. cum Circensium ludorum studio exercitia nomina colores factionum Roma Cpolim commigrarunt; et ex dimicantibus in Circo factionibus populus quoque totus divisus in partes, quae se quandoque mutuis caedibus rapinis iniuriis consumpsere. Theophanes Simocatta Cedrenus Zonaras et alii tumultibus illis et seditionibus iam a Zenonis temporibus per quaedam deinceps saecula continuatis scripta sua respersere. consulet qui curiosius et diffusius haec volet explicata. unicus Balsamon longissimos historiarum tractus paucis perstringit in 24 canonem Trullanum. *τότε μὲν γάρ*, inquit, *τῶν δήμων κατεξουσιαζόντων ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις, καὶ ποιούντων ταύτας, ὅτε καὶ ὅπως ἠβούλοντο, ἐκ δαπανημάτων οἰκείων, ὡς καὶ ἐχόντων οἴκους καὶ ἱππῶνας καὶ μέχρι καὶ νῦν περισωζομένους καὶ προσόδους χάριν τῶν ἱπποδρομιῶν, καὶ τοῦ βασιλέως προσκαλουμένου καὶ εἰς τοῦτο μὴ ἐξουσιάζοντος, πολλὰ στασιώδη καὶ ἄτοπα συνέπιπτον γίνεσθαι κατὰ τὸν τῆς ἱπποδρομίας καιρόν, τῶν μὲν προστιθεμένων τῷ δήμῳ τῶν Βενέτων, τῶν δὲ τῷ μέρει τῶν Πρασίνων. ἐν καιροῖς δέ τισι καὶ πόλεμοι συνεκροτήθησαν ἐμφύλιοι μέσον ἀντιθέτων μερῶν, καὶ κατὰ τῆς βασιλείου περιωπῆς ἀναιδῆ ῥήματα οἱ δημόται ἀπηρεύξαντο, καθὼς ἀπὸ διαφόρων χρονικῶν τοῦτο παρίσταται.* partium illarum (quae *δῆμοι* et *δημόται*, ut iam legimus et scribunt Theophanes et Cedrenus, vocantur) partium, inquam, capita ducesve *δήμαρχοι* et *δημάρχαι* quasi *τῶν δήμων ἄρχοντες* audiebant, popularesque sibi subditos vel affectos recensebant, vel etiam quandoque ad eos qui per civitatem oriebantur tumultus et seditiones ducebant. Simocatta 8 7: *τοὺς δημάρχους ὁ αὐτοκράτωρ εἰσκαλεσάμενος εἰς τὰ βασίλεια, οὓς διοικητὰς τῶν δήμων εἴωθεν τὸ πλῆθος ἀποκαλεῖν, (ὀνόματα δὲ τούτοις Σέργιος καὶ Κοσμᾶς) ἐπυνθάνετο τῶν δημοτευόντων ἐπὶ λεπτοῦ τὸν ἀριθμόν. ὁ μὲν οὖν Σέργιος ἐν χάρτῃ τὴν σύνταξιν τῶν ἐραστῶν τοῦ χλοάζοντος ἐνεχάραξε χρώματος, πεντακοσίους πρὸς τοῖς χιλίοις τυγχάνοντας, ὁ δὲ Κοσμᾶς τοὺς τῆς ἀντιθέτου αἱρέσεως ἑκατοντάδας ἐννέα συντέταχεν· εἰς δύο γὰρ χρωμάτων ἐφέσεις τὰ τῶν Ῥωμαίων καταπέπτωκε πλήθη.* Zonaras in Phoca: *ὁ Φωκᾶς τὴν γυναῖκα Λεοντίαν Αὐγοῦσταν εὐθὺς ἀνηγόρευσε τῶν δήμων παρόντων. τότε διὰ τόπων ἐν οἷς ἵσταντο ἀμφιβολίας γενομένης τοῖς Πρασίνοις καὶ τοῖς Βενέτοις στασιάζειν ἤρξαντο κατ᾽ ἀλλήλων. πέμψας δέ τινας ὁ Φωκᾶς κατασκευάζειν αὐτοῖς τὴν στάσιν ἐπεχείρει. ἑνὸς οὖν τῶν σταλέντων τὸν τῶν Πρασίνων ὑβρίσαντος δήμαρχον καὶ τοῦτον ὠθήσαντος, μὴ ἐνεγκόντες οἱ τοῦ δήμου τοῦτο ἔκραζον.* et infra: *ἱππικὸν ἀγῶνα*

ἄγων ἐθεάσατο σὺν ταῖς αὐτοῦ εἰκόσι καὶ τοῦ Πρίσκου καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς Δομεντίας ἱσταμένας εἰκόνας, καὶ ἐκμανεὶς γεγονὼς ἀποτμηθῆναι τοὺς δημάρχους ἐκέλευσε· δεηθέντων δὲ τῶν δήμων μόλις ἀφῆκεν αὐτούς. Venetae autem parti magis favisse imperatores semper sunt visi, eisdemque Prasinam minus affectam. Theophilo eam ob rem in theatrum venienti succlamabat illa apud Leonem Grammaticum: καλῶς ἦλθες, ἀσύγκριτε φακτονάρη. horum ne reliquiae quidem ultimis saeculis licet remanserint, duces tamen, vel quivis alii in eorum locum subrogati, imperatori in publicum procedenti cum vexillis poterant astare; iidemque sunt qui populum per contubernia tribus regiones et collegia divisum regebant, quos πρωτοπολίτας a Theophane scriptos observabis.

p. 48 v. 20. antidorum] inepte Iunius *mutuum munus*. nihil melius quam ipsum Graecum nomen retinere. erat panis ex quo pro eucharistia conficienda pars desecta, quique ante liturgiam per templum circumlatus fuerat. is finita liturgia distribuebatur praesentibus benedictionis gratia, ut qui eucharistiae participes non fuissent, saltem de hoc benedicto pane participarent.

Summa Graecorum erga ἀντίδωρον *communionis vicarium*, panem benedictum, religio est, ut si sacramentorum non est particeps, illud ipsemet, etiam imperator, ut hic vides, in ecclesia de manu sacerdotis sacris finitis accipiat. de eo nos in Euchologicis.

p. 49 v. 3. paegniotae Germanice *spielleute*.

Corruptius pronuntiat vulgus παιγνιδιώτας, *lusores*, qui videlicet ludunt musicis instrumentis, et ea vel pulsant vel inflant.

ibid. βυκκινάτωρες scribit Theodotus in Iure GR. Choniates βύκανον, alii βύκινον.

ib. v. 4. surulistae a *surullio* instrumento musico. quod num Iunius recte in annotationibus suis explicet, quis nos certos faciet?

Symphoniaci cornicines, ioueurs de cornetz à bouquin. symphoniaca sive musica cornua, quibus etiamnum hodie ludunt Dervisides religiosi Turcae, σουραύλια vocant Graeci, Dervisides inflantes eiusmodi instrumenta σουραυλιστάς, voce, ut mihi quidem videtur, prae σουρουλιστάς minus corrupta.

ib. v. 11. ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν] Barangi, quos non uno loco πελεκυφόρους dictos reperias, bipennes coram imperatore humeris solebant gestare. Anna Alexiad. 4: τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ἑτερόκοπα φέροντας ξίφη παρακατασχών. Nicetas in Alexio 2: καὶ ἀπὸ τοῦδε οἱ μὲν δορυφόροι τὰ ἐπὶ τῶν ὤμων ἑτερόθηκτα ξίφη κατήνεγκαν. Anna rursus l. 2: συνήγαγεν τοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ξίφη κραδαίνοντας.

ib. v. 15. βηλόθυρα] infra, cum de coronatione imperatoris disputatur, aliquoties idem nomen occurrit, compositum ex *velo* Latino et Graeco θύρα, *velotura* seu *velatura*, quae est loco ianuae. reclamat Meursius. *non est velatura, degeneri verbo Romano, sed* παραπέτασμα, *quod diductum ianuae instar transeuntes transmittit.* Aristophanis scholiastes ad Ranas: παραπετάσμασι ταῖς σκηναῖς, τοῖς Περσικοῖς βήλοις ἢ βηλοθύροις. sed non video cur βηλόθυρον non possit esse utrumque, velum scilicet ianuae, ut nomen ipsum indicat, et velum loco ianuae. etiam in pontificum historia apud Anastasium occurrit, in Stephano VI: *fecit velothyra*

quattuor. contulit velothyra serica tria in circuitu altaris. ubi absolute pro peripetasmate accipi videtur. ibidem pro προθύρου codex alter Boicus βηλοθύρου, et rectius meo iudicio.

ib. v. 16. πιλατίκια vocat auctor pannos palmaris longitudinis, mensurae nimirum a pollice ad minimum digitum manu extensa interceptae, latitudinis vero ipsius manus, quattuor videlicet digitorum. ita huiusce cap. p. 54 v. 6 πιλατίκια huiusmodi demonstrat ἀπῃωρημένα. *conto* itaque erant affixa: *contus* autem ille seu *pilum* potius, unde πιλατίκιον, illud est quod σκῆπτρον dicit. uno igitur verbo πιλατίκιον est exile vexillum (*une banderolle*) pilo seu virgae appensum. confirmat expositionem Theophanes, ubi σκήπτροις, quae πιλατίκια vocat hic auctor, *vexillorum* affigit sensum: ὁ Λέων Μάνην μετὰ τῆς βασιλικῆς τιμῆς καὶ στρατευμάτων καὶ σκήπτρων καὶ βάνδων εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐκπέμπει. vide τὸ σκῆπτρον hic minime referre; quae namque detulerunt aut miserunt imperatores antiqui sceptra? vel quae consuetudo Romanis ducibus concessa edocuit? Triodium: ἐπὶ βασιλέως παρουσίᾳ προπορεύονται τὰ ἐκείνου σημεῖα καὶ σκῆπτρα. subditur: μέλλων ὁ Χριστὸς μετὰ δόξης προελθεῖν διὰ τῆς ἀναστασίμου ἡμέρας προπέμπει τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ, τὴν βασιλικὴν σημαίαν, τὸν ζῳοποιὸν σταυρόν. observa τὸ σκῆπτρον τῇ σημαίᾳ compositum, ac velut rationis unius signum et regiae maiestatis argumentum proferri. Theophanes in Leone Copronymi: προῆλθεν δὲ ἡ βασίλισσα Εἰρήνη μετὰ τοῦ προελθεῖν τοὺς βασιλεῖς, ὀψικευομένη ὑπὸ τῶν σκήπτρων διὰ τῶν σχολῶν. σκῆπτρα velut sibi propria deferebant circa Irenem scholae: at non adeo sceptra quam banda vexillaque sunt scholis accommoda. Theophanes rursus in Michaele Theophili F. eo Basilium propriis manibus coronante narrat πεπτωκέναι τὰ σκῆπτρα, ὡς ἔθος, *inclinata demissaque fuisse* non regia sceptra, sed *bellica signa vexillaque* in subiectionis et erga recens coronatum Basilium obedientiae argumentum. ex quibus σκῆπτρα *minora vexilla* vocamus; sicut βάνδα *maiora*: utraque vero βασιλικῆς τιμῆς καὶ στρατευμάτων σημεῖα. fateor illustrissimo Cyrillo Trapezuntis praesuli et Antonio Cralis lectori CP, πιλατίκια proindeque σκῆπτρα *clavas ex auro et argento* principibus praeferri solitas interpretantibus, praemissa non omnino displicere: at cum πιλατίκια capitis quod exponimus ad p. 54 v. 6 scribantur μαργέλλια ἐκ σύρματος, quae nonnisi pannos auro textos indicant, et solidae ex auro vel argento clavae nequeant palmari descripta mole e collo commode pendere, quam ex propositis sententiis certiorem eligat aequus lector iudicabit. certe cum ἀπελατίκια nonnunquam legant regia, ea vero clavas interpretari cogant τὰ μετὰ χεῖρας ἐκ σιδήρου ἀπελατίκια apud Nicetam in Manuele l. 5, haec mihi ceu aequior secunda sententia recipitur.

p. 50 v. 3. ζωΰφιον animalculum, ut *musca, vermis, araneus.* Iunius ζούφιον edidit, et stulte admodum Arabicum esse dicit, stultiusque adhuc suum hoc Arabicum ζούφιον interpretatur.

ib. v. 9. ut veterem notionem diadematis assequaris, inspice nummos, quos cum alii vulgarunt tum ego tom. 3 de S. Cruce l. 1. notanda autem sunt haec quae hic de distinctione *diadematis* et *stemmatis* et *zonae militaris*, adeoque de *torque* traduntur.

ib. v. 19. *saccus* vestis est, ut patriarchae, ita imperatori propria. utrumque aeneis figuris et nostro sumptu in Euchologicis descripsimus. superest hunc verbis rudi Minerva delineemus. talaris tunica ex villoso serico totum corpus obtegens, nullisque sinuum undis circa illud ludens aut mota, verum nonnihil angusta, liberos ut videtur incessus non per-

mittens, ac denique sacci figuram referens, *saccus* est. rubro colore tingit ms Tilianum, Regium Sandionysii, Manuelis ultimi Ioannisque filii imperatorum totam effigiem repraesentans, violaceo. uterque purpureus habetur et imperatorem decet.

ib. v. 21. φυάλιν] ita scribitur apud Codinum. integrum est φυάλιον, *velum. viri docti*, hoc est Iunius, inquit Glossarium, *interpretantur vitream carbasum. non assentior. recentiores Graeci crassiore pronuntiatione et* πλατυάζοντες *sic efferebant velum Latinorum.* Germani quoque vocant sacrum velum, quo moniales velantur, *ein weihel* seu *weil*, manifesta ex vocula *velo* origine.

φιάλην ad me scribit Georgius Coresius Chiensis, eamque vocat πολυχρώματον ὑφασμένην καὶ πεπλεγμένην καλύπτραν, *capitis tegimen variis coloribus intertextum.* an ob pennas vel volitantes mobilesque gemmas φυάλην fontanam machinam grandinem aquarum superne eructantem fuerit imitata, alius iudicaverit. de phyala fonte in Euchologicis disseruimus.

p. 51 v. 1. tropaeuchia a *tropaeo* seu trophaeo.

Tropaea sonat haec dictio triumphosque, nec immerito: refert enim augustum illud et pretiosum tegimen capitis candicans et gemmis ornatum, quo de parta victoria laetabantur imperatores. Coresius in rescriptis.

ib. v. 2. *Iustinianeum* a Iustiniano imperatore, qui quali tegmine capitis usus sit, apparet aliquo modo ex antiquis numismatis, quorum nonnulla lectori spectanda proposuimus tom. 3 de S. Cruce 1 20.

Dixeram l. l. Iustinianei formam esse quam ibidem repraesentatus nummus antiquus exhibet. improbat hoc Nic. Alemannus in commentario ad arcanam historiam Procopii, quia ante Iustinianum Theodosius Marcianus Leo Zeno Anastasius et Iustinus eandem πτερωτήν *cristam* in galea gestarunt, ut in eorum numismatis apparet; atque illa est quam τροπαιουχίαν vocatam idem Codinus affirmat. verum ut Iustinianus integras urbes et res alias a suo nomine ambitiose nominavit exstinctis priscis appellationibus, ita et huic capitis φορέματι seu gestamini suum nomen imponere potuit, licet ab antecessoribus suis etiam usurpatum fuisset. at Iustinianeum hoc diadema non bellicum aut castrense fuit, sed civicum; quo et in sacris et in ecclesiis utebatur. sed et Codinus satis indicat tropaeuchian et Iustinianeum et alia arbitrio imperatoris tam domi quam alibi gestata: ait enim: ἐπὶ δὲ κεφαλῆς φορέματα διάφορα, ποτὲ μὲν τὸ ὀνομαζόμενον τροπαιουχίαν, ποτὲ δὲ Ἰουστινιάνειον, ἐν ἄλλοις δὲ ὑπέρτερον etc. ἀπὸ μὲν οὖν τοιούτων φορεμάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἂν βούλοιτο. ex quibus Codini verbis liquet imperatorem varia habuisse capitis φορέματα, et arbitratu suo nunc hoc nunc illud gestasse. Iustinianei formam nobis Alemannus exhibet ex tabula quadam, quae opere musivo Ravennae exstat: non negaverim Iustinianum tali capitis tegumento usum: sed hoc esse ipsum Iustinianeum ex tabula illa probari non potest.

A Iustiniano acceptam καλύπτραν eius numismata et antiqua statuarum monumenta, si quae supersint, scriptis clarius edocebunt.

ibid. pro ὑπέρτερον libenter legerem ὑπέρπυρον, ut sit gestamen capitis instar ignis flammans.

καλύπτρας huius nomen innuisse et figuram repraesentasse videtur Cedrenus in Basilio: στεφάνῳ χρυσῷ λόφον ἐφύπερθεν ἔχοντι ἐθριάμβευσεν ἐστεφανωμένος. ὑπέρπυρον legendum suggerit Gretserus. non ignare, me hercule. legit enim idem Coresius dum rescribit: τὸ ὑπέρπυρον tegimen est capitis, hostilis sanguinis effundendi omen, regii furoris in adversarios profecturi signum, eximia purpura fucatum, quo se imperatores vel belli tempore vel in ipso conflictu velabant. illud fortasse πύρσης nomine Nicetas voluit intelligi, ubi de tumultuaria Andronici in solium promotione, ἄλλοι δὲ τὴν καπνηράν, inquit, καὶ πυραμοειδῆ ἐρέαν τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενοι πυρσὴν αὐτῷ περιέθεντο, καὶ στολὴν βασιλικὴν ἐνέδυσαν ἕτεροι.

Gestaminibus quae imperator fert in capite, adde etiam illud quod Georgius Acropolita, magnus logotheta, in suo Chronico appellat *pyramidem*, ubi de Isaaco imperatore a Bulgaris devicto agit p. 22 3 Bonn. *et hoc tempore*, inquit, *Bulgari tantis Romanorum spoliis acquisitis superbius insolentiusque se gerebant:* καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῶν βασιλικῶν παρασήμων τὰ καιριώτερα· τάς τε γὰρ τοῦ βασιλέως τὰς πυραμίδας ἀνελάβοντο. ad quae interpres Theodorus Dousa: πυραμὶς *erat pileus acuminatus, instar pyramidis, Orientalium principum gestamen. cuius postea iterum auctor meminit:* καὶ τὰ μὲν ἐρυθρὰ πέδιλα ἀπεβάλλετο, καὶ τὴν περιμάργαρον πυραμίδα, εἰς ἣν καὶ λίθος ὑπερκάθηται κόκκινος, ἃ βασιλικὰ σύμβολα. Cantacuzenus 1 5 pileum hunc seu tiaram ab inserto unione seu lapide pretioso synecdochice nominat τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λίθον. et 4 37 haec eadem tiara est Cantacuzeno λίθῳ κεκοσμημένος πῖλος. est symbolum imperii 1 5. quocirca diversum forma fuisse oportuit illum quem fugitivus Andronicus Comnenus imperator induit, licet pyramidis quoque speciem prae se ferret: πῖλον γὰρ βαρβαρικὸν τῇ κεφαλῇ περιθέμενος, ὃς εἰς ὀξὺ λήγων πυραμίδι εἴκασται, τὴν βασιλικὴν εἴσεισιν αὖθις τριήρη, ut ait Nicetas l. 2 de Andronico Comneno. grande tamen aliunde inter hunc barbaricum pyramidalem pileum et illum alterum imperatorium intercessisse oportet, cum Andronicus hunc barbaricum, ne agnosceretur imperator, assumpserit; sicut et turbinati illi pilei σχῆμα πυραμίδος ἔχοντες, quibus proceres in aula Cpolitana utebantur, utique ab imperatoris καλύπτραις seu tegumentis in pyramidem fastigiatis discrepabant. vide Gregoram ad calcem historiae.

Graeci, recepta a Latinis Cpoli, inter Balduini II imperatoris symbola repererunt calyptram forma Latinis usitata constantem et unionibus distinctam, cum lapillo rubri coloris in vertice capitis, ut in Pandecte scribit Leunclavius ex Praetore Graeciae historico inedito.

Basilius Porphyrogenitus apud Zonaram triumphat τιάρᾳ ταινιωθεὶς ὀρθίᾳ, ἣν τοῦφαν καλεῖ ὁ δημώδης καὶ πολὺς ἄνθρωπος,

inquit Zonaras. addit etymon, nescio quam vere: τύφον οἶμαι ὠνομασμένην ὡς τετυφῶσθαι ποιοῦσαν τοὺς ταύτῃ ἀναδουμένους. quae est magis pia quam vera originatio. Cedrenus de eodem eiusdem Basilii triumpho: στεφάνῳ χρυσῷ λόφον ἐφύπερθεν ἔχοντι ἐθριάμβευσεν ἐστεφανωμένος. cristata nimirum corona propter *tupham* seu *flammulam*, qua insigniebatur, quam Cedrenus vocat λόφον, ob quam vulgus tiaram istam *tuphae* nomine affecit.

p. 51 v. 5. σταυρόν] duo sunt imperatoris sceptra, σταυρὸς καὶ νάρθηξ, *crux et ferula*. de quibus Symeon Thessalonicae episcopus: μετὰ τὸ λαβεῖν τὸν σταυρὸν εἰς δεῖγμα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὴν ἀκακίαν, ὅπερ χοῦς ἐστὶν σημαίνων τὸ φθαρτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν ἐκ τούτου ταπείνωσιν, καὶ ἔτι ῥάβδον λαμβάνει, οὐ βαρεῖάν τινα καὶ σκληράν, ἀλλ' ἐλαφρὰν καὶ μαλακήν, διὰ τὸ παιδευτικὸν ἐν πραότητι καὶ μὴ ὀργιλὸν καὶ φθαρτικόν, μηδὲ συντρῖβον καὶ ἀφανίζον. illud porro mirum, ligneum tantum utrumque CP imperatorum fuisse sceptrum. de narthece res est indubia: cruci ligneae effigies Manuelis eam manu gestantis attestatur in Sandionysiaco et Regio ms, in eo siquidem crucis virga citrino tantum colore picta, crux autem in extremo fixa auro ficta conspicitur. eandemque auctor clarioribus omni colore verbis depingit, ubi superius de primicerii baculo c. 4 p. 19 v. 16. ait: δικανίκιον αὐτοῦ ξύλον κεχρυσωμένον, οἷον τὸ τοῦ βασιλέως. δικανίκιον etiam vocatum.

ib. v. 6. de blatio iam supra diximus l. 2 c. 5 ad p. 18 v. 17.

ibid. κώδικι ἐοικὸς δεδεμένον μετὰ μανδυλίου.] Graecorum imperatorum effigiem pictam ni lector viderit, vix haec percipiat. illi longiorem fasciam margaritis ornatam velut humerale ab humeris retro pendentem a dextro latere ante pectus recipiunt et sinistro brachio superponunt; ea vero parte qua manum attingit, adiunctum et assutum habet rotundum sacculum, κώδικι ἐοικός, involucrum nimirum volumini complicato sive potius involuto simile, quod est illud βλάτιον ἔχον χῶμα ἐντὸς καὶ καλεῖται ἀκακία. fascia vero ceu μανδύλιον, linteum oblongius *mantile* dictum referens, ipsa quoque μανδυλίου sortitur appellationem. quo observato visaque imperatoris figura, quid sit imperatorem ἐν τῇ ἀριστερᾷ φέρειν βλάτιον κώδικι ἐοικὸς μετὰ μανδυλίου δεδεμένον, relinquitur manifestum.

ib. v. 7. κόνιν ἄμμον et χῶμα distinguunt ex iudicio hodierni: κόνις *pulvis* est, ἄμμος *arena*, χῶμα *terra frugifera* satis et plantis idonea. Suidas χῶμα, χοῦν. hinc tibi Annae Comnenae l. 2 obscurus locus lucem accipit. extraneos milites a terrigenis, sive melius dicas, alienigenas ab indigenis distinguit. illos ἑταίρους, hos indigitat ὁπόσους ἐκ τοῦ χώματος, *quotquot sunt e propria terra nati*. l. 3 hic alius illustratur: οὐ πλείους τριακοσίων στρατιωτῶν ἦσαν, καὶ τούτων ἐκ τοῦ χώματος. ergo si involucrum manibus imperatoris gestatum χῶμα contineat, quid aliud quam terram, cuius symbolo innotescit humilitas, intelliges?

ibid. acacia quid sit, oculis intueri licet in imaginibus imperatorum praefixis Nicephoro Gregorae, et in nummo Theodosii Magni, quem habes tom. 3 de S. Cruce l. 1, tametsi Baronius existimat gestamen illud Theodosii Magni esse sacrum evangeliorum codicem. ibidem pro acacia suspicabar legendum ἀκία: sed vulgata scriptura retineri potest, imo debet. et est acacia *innocentia* et Acacius *Innocentius*. mandylium suos natales etiam nemine admonente prodit.

Imperatoris itidem insignia erant *purpurea* πέδιλα, quae nunc

calcei, nunc sandalia, nunc ocreae, nunc crepidae vertuntur. et quidem ἐρυθρά *rubra*, κόκκινα seu κοκκοβαφῆ *cocco tincta*, non sine aquilis; quae et τζάγγαι seu τζάγκαι dicebantur, usque ad genua pertingentia, si fides Procopio l. 3 de aedificiis Iustiniani. ὑποδήματα μέχρι εἰς γόνυ φοινικοῦ χρώματος, ἃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι θέμις. posteris temporibus idem honos principi Bulgariae concessus, inter cuius insignia erant *aurea corona*, ut est apud Ioannem Curopalatam in Tzimisce, καὶ τιάρα νενησμένη ἐκ βύσσου, καὶ πέδιλα ἐρυθρά, quae Zonarae sunt φοινικόχροα et Nicetae in Ioanne Comneno φοινικοβαφῆ. idem Bulgarorum princeps Graecis βασιλεύς appellabatur, ut liquet ex legatione Luitprandi ad Nicephorum Phocam, quo nomine ne imperatorem quidem Occidentis dignabantur, quem ῥῆγα indigitabant. ex calceis purpureis et aquiliferis agnitus est inter caesorum cumulos et tumulos Constantinus ultimus Cpoleos imperator. Phranzes 3 18. has crepidas ἐρυθράς, ut eas appellat Gregoras l. 3, quemadmodum et purpuram, statim arripiebant illi qui imperium invadebant. quapropter de Theodoro Comneno capta Thessalonica Georgius Acropolita in Chronico: πορφυρίδα τε ὑποδύεται καὶ πέδιλα ἐρυθρά. obitque *strenue imperatoria munia, creando despotas, sebastocratoras, magnos domesticos, protovestiarios et id genus alios.* quibus ante omnia invasores sceptri imperatorii privabantur, quam primum in legitimorum dominorum potestatem veniebant. coronam imperatoriam nemo sibi sumebat, sed in coronatione seu inauguratione sua a patriarcha accipiebat.

p. 51 v. 21 et p. 54 v. 6. pilaticia accersuntur a Cyro Persarum rege, imo a Medis, quorum rex et iudices talia pilaticia ex collo dependentia gestarint tanquam iuridici honoris et officii insignia. quicquid sit de re, vocabulum videtur Latinum a *pilo*, hoc est *telo*. nam quod Iunius ex Orientalibus linguis id deducit, qui- P 222
bus ait *pilaticium esse disquisitionis et accuratissimae cognitionis monumentum*, id ideo fecit ne nesciremus quam feliciter supra ζωῦφιον ex Arabico formarit; non impari felicitate pilaticia ex Oriente nobis nunc advehit. vide tom. 3 de S. Cruce 1 13. ubique autem scribendum πιλατίκιον, non ἀπελατίκιον, sceptri genus, quod palatini certi gerebant, quemadmodum alii multi τὸ δικανίκιον, supra l. 2 c. 6.

ib. v. 22. ἀρχοντόπουλον ἀσκεπές] Gregoras ad historiae calcem: περί γε μὴν τῆς ἐπὶ κεφαλῆς καλύπτρας, ἐπὶ τῶν πρότερον βασιλέων ἔθος τοὺς μὲν χρόνῳ προβεβηκότας ἐν τοῖς βασιλείοις χρῆσθαι καλύπτραις πυραμίδος μὲν ἐχούσαις σχῆμα, σηρικοῖς δ' ἐνδύμασι κατὰ τὸ ἀνάλογον ἑκάστῳ ἀξίωμα καλυπτομέναις, ὅσοι δ' ἐν ἡλικίᾳ, τούτους δὲ πάντας καθάπαξ ἀκάλυπτον ἔχειν τὴν κεφαλήν. subdit Andronici Iunioris aetate pileorum quae luberet acceptam a proceribus formam, iuvenes vero etiam tecto capite palatium frequentasse.

p. 53 v. 2 προσφόρους λέγοντες στίχους] versus ut celebratae festivitati congruos, ita simul proprias imperatoris laudes et subditorum in

illum vota capientes. quorundam huiusmodi sensum acerbiore in imperatorem Nicephorum motus bile rettulit in sua legatione Luitprandus. Leo Grammaticus aut quivis alius in Leone Armenio: *ὑπὸ πάντων ἐδοξάζοντο, καὶ οἱ δῆμοι ἐμέλισαν ποιήματα καθ' ἕκαστον ἦχον πρὸς εὐφημίαν αὐτῶν πᾶσαν ἡδονὴν κολακείας παρέχοντα.* observa musicos tonos a Graecis octo numerari, et ad singulorum inflexionem poetica opuscula referuntur decantata. vide, si tanti est, Euchologium nostrum v. *ἦχος*.

p. 53 v. 5. *ἡ εὐφημία τῶν ὀνομάτων.*] pronuntiatis eorum nominibus nuncupantur vota, quorum forma haec est ex Euchologio et aliis: *ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων θεοσέπτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων ἡμῶν Ἀνδρονίκου καὶ Μιχαὴλ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.* et *τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ φιλοχρίστῳ δεσπότῃ ἡμῶν Ἀνδρονίκῳ πολλὰ τὰ ἔτη.* Anna de se ipsa l. 6: *κἀγὼ εὐφημεῖσθαι ἔμελλον. Κωνσταντῖνον καὶ Ἄνναν ἐν ταὐτῷ ἐξεφώνουν ἐν τοῖς εὐφημίας καιροῖς οἱ τῆς εὐφημίας προεξάρχοντες.*

p. 54 v. 6. *διὰ σιτανίων* vel *σηтανίων*. *ex sericis filis.* nam Italis *seta* est sericum, unde nuperi Graeci suum *sitanium* seu *setanium* procuderunt; nisi quis malit a Latino *seta* deducere; quasi pilaticia illa de setis suspensa fuerint. Germani chordas seu fides vocant *seiten*, aperte a *seta*. sed Glossarium v. *σιτάνιον* et v. *γαϊτάνιον* putat legendum rescribendumque *διὰ γαϊτανίων*, ex *cingulis* seu *zonis*: nam *γαϊτάνιον* est cingulum. non assentior: facerem, si crisis haec aliquo ms exemplari adiuvaretur.

Hallucinatio oculi *σιτανίων* *εἰτανίων* vice, prout habent Regia, legentis. sunt autem *εἰτάνια*, a vulgi quibusdam *γαϊτάνια*, ab aliis *γαθάνια* pronuntiata, ornatiores *vittae* sive *taeniolae*, vestium laciniis ad invicem colligandis vel componendis nobis, et ad ornatum assutae, vel denique ut ex iis aliud ad decorem pendeat.

ib. v. 8. *παλαμιαῖον*] quattuor manus digitorum mensura.

CAPUT II.

p. 55 v. 15. Faustas acclamationes suaviter ridet Graecorum haud summus amicus Luitprandus p. 354 Bonn.

ibid. *ὅσοι φοροῦσι*] habes illos distincte enumeratos notis c. 3.

ib. v. 16. *ὁρίζει*] recentior phrasis, qua virum honore vel cultu dignum aliquid facere vel dicere exprimunt. *ὁρίζει ὁ βασιλεύς* non *iubet*, sed *dicit* vel *facit imperator.*

p. 56 v. 3. *προσκυνοῦσι*] pro muneris more certum cultum imperatori palatini proceres exhibuere. Phranzi in logothetam clam instituto dicit imperator apud Pontanum interpretem: *tu magnus logotheta esto: tantum ne me pro more officii tui adores.*

ib. v. 12. potestatus, ab Italico *potesta*, et hoc a Latino *potestas*, significat praefectum seu praesidem seu praetorem, qualis et iste Genuensium erat.

Prolixa quidem, at huic loco congrua Gregorae narratio, quam

habet 4 9 (p. 97 10 Bonn.). singulis diebus dominicis ad imperatorem colendum Genuenses Venetosque in palatium convenisse testatur Cantacuzenus 1 12. de Pisanis CP habitantibus iterum sermo fit a Niceta Alexii tertii l. 3.

ib. v. 19. colicium seu collicium, idem quod κόλλις et κόλλαβος, nempe genus quoddam panis rotundi, ut inquit Iunius, et delicati.

κολίκιον panis rotundus ac in coronae modum contortus.

p. 57 v. 1. κόνσουλος ex Latino *consul.* ita vocabatur qui Pisanis Cpoli praeerat. eodem nomine Anconitani suum praefectum salutabant. et hodie Tripoli Alexandriae Cairi seu Memphi mercatores et negotiatores Gallici suos habent consules.

ib. v. 16. virgo hodie] contacium hoc fecit Romanus melodus contaciorum auctor, et exstat in Menaeo 25 Decembris. integrum ita habet:

ἡ παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει,
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι,
μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι·
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων θεός.

p. 58 v. 1. μίνσος a Latino *missus.* *ferculum* verti, quia missus non sunt Latinis singula fercula, sed ferculorum quamplurium illatio et appositio: hic autem singulis singula tradebantur fercula, non integri missus.

Ioannes Citri in Respons. Iuris GR l. 5: μίνσον τὸ καθ' Ἕλληνας μὲν τὸ κανοῦν δηλοῖ, κατὰ δὲ τὴν Ἰταλὴν γλῶσσαν τὸ πεπραγμένον τοῖς ὀψοποιοῖς ἐδεστόν. κατὰ τοῦτο γὰρ τὰ ἐν ταῖς τραπέζαις ἐφαπλούμενα ὀθόνια μινσάλια λέγονται, οἷα πρὸς κόσμον τῆς τραπέζης καὶ τῶν μίνσων τιθέμενα. quam opipare porro μίνσους sive fercula e sua mensa distribuerit Isaacius Angelus, declarat Nicetas p. 579 4 Bonn.

ib. v. 17. βρύσος vel βρύση fons est, a βρύω, quod est *scaturio.* hinc βρύσις, quasi dicas *scaturitio.*

βρύσην dicunt communius *fontem.* Glossae Graecobarb. ἀργύρου κρῆναι λαλοῦσιν: ἤγουν αἱ βρύσαι τοῦ ἀσημίου λαλοῦσιν. Curopalates refert locum Βασιλακίου βρύσην dictum, ubi ab effossis Basilacii oculis sanguinis *fontes* eruperunt.

ib. v. 19. μετὰ τὸ δεῖπνον] *post cenam*, melius quam post prandium, ut Iunius, quia mensa illa vere cena erat: erat enim ieiunium vigiliae nativitatis domini.

p. 59 v. 4. postero die] hactenus percensuit Codinus quid in vigilia nativitatis fieri consueverit: nunc quid in ipso festo agatur, exponit.

ib. v. 13. τὴν τεσσαρακοστὴν] Christi natalitia severiori ieiunio quadraginta diebus protracto monasticae leges et pia quorundam devotio praeveniunt. ieiunium illud σαραντάμερον vulgus, correctior lingua τεσσαρανθήμερον vocat. τεσσαρακοστήν observo ab auctore nuncupari: at nude et omnino ieiune, ut huius abstinentiae temporis ab alio Paschalia solem-

nia praecedente, et ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ dicto, discrimen assignet.

p. 59 v. 14. Graeci non tantum ante pascha sed et ante alia
P 223 festa praecipua, ut est natalis domini, quadragesimam praemittebant, sed quadragesimam non re sed solo nomine, utpote ieiunio paucis diebus circumscripto. id disces ex Balsamone, qui in responso ad 53 quaestionem Marci patriarchae Alexandrini ita scribit: *nos defendimus ieiunia necessario praecedere haec quattuor festa, nimirum festum sanctorum apostolorum, natalis Christi, transformationis Christi et dei nostri, et obdormitionis sanctae deiparae, sed tantum septem dierum. unum enim est quadraginta dierum ieiunium sancti et magni Paschatis. quodsi quis plus quam septem diebus circa festum sanctorum apostolorum et festum natalis Christi ieiunet, seu sponte seu ordinis sui regula impulsus, non vituperabitur. quomodo autem et propter quid ante unumquodque horum quattuor festorum ieiunare debeamus, declaratum in synodali decisione de eo a nobis facta. qui igitur non ieiunant ante unumquodque horum quattuor festorum, sine ulla omnino excusatione, magnis emendabuntur poenis.* eadem tradit Balsamon in responsis ad interrogationes quorundam monachorum, quae exstant post Nomocanonem Photii.

Graeci quiritabantur haec ieiunia a Latinis non observari; ac proinde hac etiam ex parte cum iisdem concordiam iniri non posse. *instituta et mores omnes diversa omnino sunt*, inquit Marcus Ephesius, *ieiunia et ritus ecclesiastici et similia. quae ergo hic unio, ubi nullum patens ac manifestum apparet signum? et quomodo uniti sunt, qui sua retinere volunt? hac enim lege suum ad unionem praebuere assensum, quamvis a patrum traditionibus desciverint.* respondet Gregorius protosyncellus in apologia pro concilio Florentino, quae exstat ad calcem eiusdem Florentini concilii in edit. Romana Graeco-Latina. *nescit ergo, ut plane videtur, eximius hic vir varios in hac etiam magna urbe Cpolitana servari mores, ieiuniorumque ac rituum ecclesiasticorum esse diversitates. namque ante Christi natalem sunt qui ordiuntur ieiunium ex die 15 Novembris, alii ex die 6 Decembris, alii ex 20; ad honorem quoque ascensionis Christi quidam ieiunare incipiunt ex calendis Maii, et alia ab aliis ieiunia observantur. nam et ipso sanctae ac magnae quadragesimae tempore diebus sabbathi ac dominicae multi vescuntur piscibus, aliis quoque alii diebus; sunt etiam qui iis omnino se abstinent. quid ergo? dicemusne illos fide etiam inter se dissidere? in ritibus quoque ecclesiasticis consuetudo est varia: nam Cpolitana maior ecclesia in celebrandis officiis alio more utitur, alio vero maiora monasteria, alio minora ad quietem accommodata, denique alio sacerdotum secularium ecclesiae. quin et Tabennesiotae in uno eodemque coenobio varios ieiunandi psallendique modos habebant, aliis per biduum ieiunantibus, aliis per hebdomadam, et his quidem ad vesperam, illis vero de media nocte sacros hymnos canentibus; quod fiebat etiam in monasterio Acoemetorum.* subdit Gregorius:

mirum porro fuerit cur iste vir et linguae diversitatem et varium indumentorum genus vitio non verterit; aut quod illi flectant genua cum adorant et orant, servantes morem antiquitatis, nos vero minime.

Porro qui natali integram quadragesimam praemittebant, ii auspicabantur a 14 die Novembris, ut monachi, quos ad hoc peculiaris regula obligabat. *monachi*, inquit Balsamon, *qui suarum fundationum constitutionibus coguntur amplius ieiunare, scilicet a festo omnium sanctorum et a 14 mensis Novembris, vel inviti cogentur sequi statuta suarum fundationum, quoniam hoc est canonicum et salutare; quemadmodum et laici, qui sua sponte ita ieiunant, laude et gratiarum actione digni habebuntur.* quod dicit de festo *omnium sanctorum*, id referendum est ad ieiunium ante festum omnium apostolorum, quod Graeci celebrant ultimo die Iunii, cuius principium erat festum omnium sanctorum, quod Graeci celebrant prima dominica post pentecosten: cum autem pentecoste sit festum mobile, necessario etiam festum *omnium sanctorum* est festum mobile apud Graecos, nunc in Maio nunc in Iunio occurrens. quo fit ut ieiunium illud ante apostolorum festum etiam apud monachos aliquando brevius aliquando longius fuerit, brevius, si pentecoste in Iunium incidisset, longius, si in Maium. vide Typicum Sabae.

Observandum et hoc, Graecos commemorationem omnium fidelium defunctorum agere feria quinta ante pentecosten, ut constat ex libro rituali Nicephori, qui Pentecostarium inscribitur.

ibid. ἀπόκρεων, *carnisprivium*, celebrius unum habent Graeci, dominica sexagesimae, et *κρεωφάγον carnivorum*, si ita proferre liceat, diem solemni Paschatis festo. ut vero sacris mysteriis corporis et sanguinis Christi participaturi ieiunium septem vel quinque saltem dierum praemittere lege iam olim posita usuque memoriam omnem praevertente recepto tenentur, ita non unum *ἀπόκρεων* vel *κρεωφάγον* diem per annum sed quattuor more magis usitato numerant. celebratur hic natalium et resurrectionis Christi, tum dormitionis deiparae festo, ille quoties ieiunium ante memorata solemnia, ob secuturam communionem, auspicantur. tomus unionis inter Constantinum Porphyrogenitum et eius socerum Romanum Iuris GR l. 2: *τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀξιωθήσεται τῆς ἀπολαύσεως τῶν θείων μυστηρίων, ἅπαξ μὲν ἐν τῇ σωτηριώδει τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσει, δεύτερον ἐν τῇ κοιμήσει τῆς ἀχράντου δεσποίνης θεοτόκου, καὶ τρίτον ἐν τῇ γενεθλίῳ ἡμέρᾳ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ἐν ταύταις προηγεῖσθαι νηστείαν.* hinc percipis cur carnes post ieiunium deliberaturi *πασχάζειν* se dicant, quod communione, quae verum pascha est, praemissa corpus etiam paschali cibo reficere aggrediantur. de Graecorum ieiunio uberior est dissertatio nostra ad Euchologica, in qua ieiunium apostolorum, de quo Gretserus hic, quodque minus frequentata eo die communione parum observatur, includimus. transfigurationis porro quod memorat Balsamon apud Gretserum iam antiquatum est, vel certe quindenis ante deiparae dormitionem carnis comestione diebus orbatis comprehenditur.

p. 60 v. 7. ad circumstationem] cuius imaginem vide depictam a Corippo poëta Africano de laudibus Iustini 3 158—169.

Integrum idiomelon exstat in Menaeo 25 Decembris, et adscribitur Ioanni monacho.

Μάγοι Περσῶν βασιλεῖς, ἐπιγνόντες σαφῶς
τὸν ἐπὶ γῆς τεχθέντα βασιλέα οὐράνιον,
ὑπὸ λαμπροῦ ἀστέρος ἑλκόμενοι ἔφθασαν ἐν Βηθλεέμ,
P 224 *δῶρα προσφέροντες ἔγκριτα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.*
καὶ πεσόντες προσεκύνησαν· ἴδον γὰρ ἐν τῷ
σπηλαίῳ βρέφος κείμενον τὸν ἄχρονον.

est autem idiomelon proprii festi canticum. idiomella ubique in libris ritualibus Graecorum obvia sunt. inepte Iunius hic scribit *ἰδιώμελον* per *ω*, infra *ἰδιόμελον* per *ο μικρόν*, ut originis et compositionis ratio postulat; planumque fit ex Menaeis, ubi nulla *ἰδιώμελα*, nisi forsan errore typographico, sed mera *ἰδιόμελα* reperies.

p. 60 v. 10. *ἰδιόμελον canticum feriae proprium*, ait Meursius. verum *ἰδιομελῳδεῖ*, *sibi ipsi cantat*, quia solus se audit. est itaque *proprii cantus modulus*, qui nimirum *proprio ac privato modulandi genere occinitur;* hacque ratione *τροπαρίῳ ad alterius cantum inflectendo* opponitur. vide, si quid mereantur, Euchologica.

p. 62 v. 4. fercula humi posita] Iunius nobis persuadere contendit ponere fercula *ἐπ' ἐδάφους*, id est humi, idem esse quod ponere super mensam, quia mensa est etiam *ἔδαφος* seu *solum* seu *sustentaculum*. an vigilans ista scripserit Iunius equidem dubito, cum Codinus expresse dicat domesticos *τοῦ δομεστικίου μίνσους κειμένους ἐπ' ἐδάφους*, *humi vel in pavimento positos*, ex solo levasse in mensam imperatoris, et huius faciendi tunc tantum et alias nunquam potestatem habuisse. an quod iam est in mensa, dicitur levari in mensam? et supra. domestici isti *τιθέασι τοὺς μίνσους ἐπ' ἐδάφους*. in quo Calepino reperit Iunius *ἔδαφος* esse vel significare mensam?

ib. v. 21. *τὸ μινσάλιον mappa mensae.* Citrius in Responsis: *καὶ τὰ ἐν ταῖς τραπέζαις ἐφαπλούμενα ὀθόνια μινσάλια λέγονται, οἷα πρὸς κόσμον τῆς τραπέζης καὶ τῶν μίνσων τιθέμενα.*

p. 63 v. 1. pro *ἰσοπέδιον* reponendum est *σουππέδιον*, *suppedium*, scabellum pedum, usurpatum a Niceta Choniate et ab aliis, ut docet Meursius in Lexico. scribitur etiam *σωπέδιον* et *συπέδιον*.

ibid. miror cur non primam et germanam lectionem *ἰσουπέδιον* reliquerit Gretserus. an non Graecos auctores Graecis potius quam Latinis par est uti vocibus? *σουππέδιον* vero Latina, *ἰσουπέδιον* vel *εἰσοπέδιον* Graeca vox est, quam communi consensu tuentur Regii codices. utramlibet vero sequaris, *suppedium* sive *scabellum pedum* interpretabere, cuius vice *σκιμποδίσκον* et *ποδῶν θρανίδα* scripsit correctior Nicetas in Alexio 2 et Isaacio Angelo, in CP nimirum statu. prior locus est *ἐπί τινος μετεώρου σκιμποδίσκου κατὰ τὸν Μάκρωνα παρευρεθέντος στὰς αὐτός*: cuius alia lectio reponit *ἐπί τινος μετεώρου σουππεδίου*. alius *τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων θεῖα εἰκάσματα εἰς ἕδρας καὶ ποδῶν θρανίδας παρῆγον*: substituit alia *εἰκάσματα εἰς ποδαρούλια καὶ σουππέδια κατεσκεύαζον*. *σωπέδιον* et *σοπέδιον* legit adhuc Meursius hoc eodem verbo, quae Graecam, ut asserui, lectionem *ἰσοπέδιον* confirmant.

ib. v. 3. panagiarium et *panagia*. illud erat scutella in qua *panagia* adferebatur. quid vero haec? mira Iunius. ait *panagiam*

esse vocem barbaram ex Latino panis et Graeco ἅγιος, significare panem a sacerdotibus consecratum; eius usum a Gallis in Graeciam importatum esse: Gallorum enim more panem a sacerdotibus consecrari, cuius frusta diligenter asservent. eadem ferme Meursius, saltem quod ad consecrationem attinet, qui dicit *panagiam esse panem consecratum a sacerdotibus.* crederem haec vera esse, nisi ipsi Graeci ab assensu me prohiberent. est enim *panagia* vox Graeca a d. virginis epitheto ob visionem quandam divinitus oblatam ad panem translata; nec consecratur *panagia* a sacerdotibus, sed alia quadam ratione caelestis benedictionis plena esse creditur; nec a Gallis venit ad Graecos, sed ab apostolis. quae omnia ex Graecorum Horologio clara testataque fiunt, ubi haec de panagia habentur, praefixo tali titulo: *περὶ τῆς ὑψώσεως τῆς παναγίας, ὅπως γέγονε, καὶ διὰ τί. μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φρικτὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος κάθοδον, καὶ ἕως τοῦ μερισμοῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ τὸ κήρυγμα, ἦσαν πάντες οἱ ἀπόστολοι ὁμοθυμαδόν, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἐν τῷ ἀρίστῳ ἀνακεκλιμένοι, ἀφιέντες κενὸν τόπον, ἐν τούτῳ προσκεφάλαιον ἐτίθεσαν καὶ ἐπὶ τῷ προσκεφαλαίῳ τμῆμα ἄρτου, ἐξ οὗ ἤσθιον εἰς μοῖραν Χριστοῦ· μετὰ δὲ τὸ ἄριστον ἀνιστάμενοι καὶ εὐχαριστοῦντες ἐλάμβανον τὸ τμῆμα τοῦ ἄρτου, ὃ εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἐπικέκλητο μοῖραν. τοῦτο δὲ ὑψοῦντες ἔλεγον "δόξα σοι ὁ θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι", καὶ ἀντὶ τοῦ μέγα τὸ ὄνομα, τὸ Χριστὸς ἀνέστη, ἕως τῆς ἀναλήψεως. ἔκτοτε δὲ μέγα τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας τριάδος. κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ βοήθει μοι. καὶ ταῦτα μὲν ἐτελεῖτο οὕτως, ἐποίει δὲ τοῦτο ἕκαστος αὐτῶν ἔνθα ἔτυχε μέχρι τῆς κοιμήσεως τῆς θεοτόκου. ὅτε δὲ τὴν παγκόσμιον σύναξιν διὰ νεφελῶν ἐποιήσαντο διὰ τὴν τῆς θεοτόκου δεσποίνης μετάστασιν, τὰ εἰκότα τελέσαντες μετὰ τὴν ταφὴν αὐτῆς, δηλονότι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, παραμυθίαν ποιούμενοι καὶ μετὰ τὸ ἄριστον* P 225 *ἀναστάντες, τὸ τμῆμα τοῦ ἄρτου τοῦ εἰς ὄνομα κειμένου Χριστοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀνυψώσαντες, καὶ τὸ μέγα τὸ ὄνομα προσειπόντες, ὢ θαύματος παραδόξου, ἡ νεκρὰ ὥσπερ ζῶσα, μετὰ νεφέλης καὶ φωτοποιῶν ἀγγέλων παριστάμενων αὐτῇ, ἐπὶ τῷ ἀέρι ἐπιφαίνεται, "χαίρετε" λέγουσα, "ὅτι μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας", τοῦτο ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ χαροποιὸν αὐτοῖς ἐπιδιδοῦσα. οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ θαύματος ἐκπλαγέντες, ἀντὶ τοῦ κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ "παναγία θεοτόκε βοήθει ἡμῖν" ἀνεκραύγασαν. εἶτα τῷ τάφῳ προσελθόντες, καὶ μὴ εὑρόντες τὸ πανάγιον αὐτῆς σῶμα, ἐπείσθησαν ἀληθῶς ὅτι σύσσωμος ζῶσα τριήμερος ὡς ὁ υἱὸς αὐτῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστᾶσα καὶ μεταστᾶσα εἰς οὐρανοὺς μεταβέβηκεν, σὺν Χριστῷ βασιλεύουσα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.*

Ex his lucem dare licebit Curopalatae, cum explicent quidnam *panagia* fuerit, unde hoc nomen acceperit, quomodo exaltari et quando quibusve verbis consueverit. a sanctissimae ergo virginis epitheto, quod est *panagia*, venit pani qui Christo asservari sole-

bat, quemque postea religiose particulatim comedebant, venit, inquam, *panagiae* nomen. transiit autem panagia etiam ad posteriores Graecos.

Dei genitricem, ceu ex omni parte sanctam et sanctorum omnium sanctissimam, ἀντονομαστικῶς Graecia παναγίαν ex more nuncupat. buccellam quoque panis certo ritu in mensae fine comedendam eodem nomine παναγίαν religiosior vocat usus: vas autem in quo reconditur vel e quo promitur panis huiusmodi, παναγιάριον. imperator in aula, monachi in monasteriis, vulgus in ecclesiis vel in domibus ritum hunc perficiunt: qua ratione expleat imperator, commonstrat auctor noster in sequentibus, monachos ea se devotione exercentes describit eruditissimus Allatius de lib. Eccl. Graecc. dissertat. 1 his verbis "quis sit Graecorum iste ritus paucis expediam, ut qui tot nugas in medium proferunt, iam desinant ineptire. antequam monachi in mensam procedant, (cui id onus incumbit, illi ἐφημέριον vocant) in disco sive scutella (illi nuncupant παναγιάριον) acceptum panem ad instar crucis in quattuor dividit partes aequales, ex angulo interiori panis abscindit frustum cultro circumiens, adeo ut ex una parte anguli acuminatus sit, ex altero circulari figura trigonus imperfectus appareat; et sic excisum suo loco una cum reliquo pane simul unito relinquit. panem sic accommodatum alia parte disci cooperit. ita enim discus ille comparatur cardine ex una parte cum superioris partis oculo colligatus, ut modo capsarum includatur, sin minus velo. et sic apponit in mensa, in qua solus abbas vel proegumenus, qui scilicet abbatis munere antea defunctus fuerat, vel qui abbatis, dum ille abest, locum tenet, et δικαῖον appellant, assidet. finito prandio et signo dato in contio (ita ipsi vocant campanulam ex aere fabrefactam) omnes assurgunt, et conceptis precibus discum illum cum pane, qui παναγία est, ephemerius sustollit. postmodum reserato panagiario, et frusto illo e pane exciso converso ut mica nuda superior sit, praesentat abbati, qui extremis digitis miculam arripit et ori impositam absumit; deinde aliis monachis servato ordine offertur, qui eodem modo miculam ex panagiario auferunt et comedunt. tum abbas vinum calici infusum bibit, quem omnes sequuntur; et gratiis deo actis discedunt. et hic est modus exaltandi panagiam, quamvis alii alio quoque modo praeparent. nam saeculares cum solemni convivio cives excipiunt, post mensam, in dexteram adolescentuli. ex clero tamen, paululum contractam et volae sinistrae impositam ex pane praeparant, et conceptis precibus sacerdos ibi astans primus micam accipit, postea aliis adolescens suggerit; quod remanet ipse in manibus maxima cum veneratione consumit." haec ille; qui cum alio quoque modo praeparari consentiat, quem ipse observatum probavi, accepta viri amicissimi venia, subiungam. remota mensa e fratrum coetu affuit, qui alios paenitentia praemissa, hoc est corporis incurvatione veneratus, dixit: εὐλογεῖτε πατέρες ἅγιοι, συγχωρήσατέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. cunctis ὁ θεὸς συγχωρήσῃ respondentibus, imaginem b. virginis in muro positam adorans ac ture suffumigans, vicinum imagini panem in disco repositum extremis aufert digitis et in omnium conspectu elevat, dicens μέγα τὸ ὄνομα. subiunxere cuncti τῆς ἁγίας τριάδος. ille παναγία θεοτόκε, βοήθει ἡμῖν. respondent alii ταῖς αὐτῆς πρεσβείαις ὁ θεὸς ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. mox omnibus accenso ture expiatis, τραπεζάρου *refectorarii* obsequio buccellam divisam omnes consumpsere; et commune poculum deiparae nomine benedictum devotius exhausere. unde ritum hunc processisse affirmant Graeci, ex ipsorum sententia librisque rettulit Gretserus: nos preces adiungendas exposuimus in Euchologium, quibus expositionem omnem et mysticum sensum, tum precibus tum ritu conclusum, abunde subiunximus ex Symeonis Thessalonicensis scriptis.

p. 63 v. 8. τὸ τοῦ οἰνοχείου φέρει σκουτέλιον] inepte Iunius

vinariae capidis scutelam. nam *οἰνοχεῖον* est hic ipsa cella vinaria, cuius promus condus erat pincerna. cellae ergo vinariae scutellam ferebat, seu scutellam quae asservabatur in cella vinaria. forte legendum est *οἰνοχοεῖον*.

ibid. σκουτέλιον] discum illum vel patinam interpretor, in qua vinum et aqua propinantur, quaeque bibentis mento ad honorem supponitur; *οἰνοχεῖον* vero, cuius est haec patina, nusquam mihi sonat *cellam vinariam*, sed *cyathum* quo vinum et aqua offeruntur haurienda.

ib. v. 18. granatza] hic Iunius iterum totus fit Syrus, ut et paulo post in voce lapatza. forte vestis haec confecta erat ex illa tela pretiosa, auro interstincta, quam Itali granitum vocant, ut est l. 3 de Canonizatione S. Didaci c. 20.

ibid. γρανάτζα] de qua Bullengerus. vestis Cpolitani imperatoris granatza dicta, reliquorum principum lapatza, granatza quidem quasi laxis et fluentibus manicis trabea et vestis nitens, ex duabus vocibus Syris charana tzach: contra lapatza, pro lappa tzach, constricta trabea, quia manicae erant strictae et in zonam impactae. granatzam refert eiusmodi grandioris nummi effigies, quae apud Gretserum tomo 3 de Cruce fol. 92 visitur.

Quaerat quis, num imperator solus mensae assederit. respondeo ordinarie assedisse solum, adhibuisse tamen aliquando etiam alios, ut Augustam, filios, principes aulae, quin et legatos variarum gentium, ut constat ex legatione Luitprandi ad Nicephorum Phocam. mensam imperatoris, qualis praecipue festis diebus esse solet, graphice describit Luitprandus, testis oculatus, l. 6 rerum per orbem gestarum c. 3. *est domus*, inquit, *iuxta Hippodromum, aquilonem versus, mirae et altitudinis et pulchritudinis, quae decannea cubita vocatur. quod nomen non ab re, sed ex apparentibus causis sortita est· δέκα enim Graece, Latine decem, ἐννέα novem; cubita aut a cubando inclinata vel curvata dicere possumus. hoc autem ideo, quoniam quidem* 19 *mensae in ea quae secundum carnem est D. N. Iesu Christi nativitate apponuntur. in quibus imperator pariter et convivae non sedendo, ut caeteris diebus, sed recumbendo epulantur. quibus in diebus non argenteis sed tantum aureis vasis ministratur. post cibum autem aureis vasis tribus sunt poma delata, quae ob immensum pondus non hominum manibus sed purpura tectis vehiculis sunt allata. apponuntur autem duo hoc modo: in mensa per foramina laquearis tres sunt funes, pellibus deauratis tecti, cum annulis aureis depositi, qui ansis, quae in scutulis* (lege *scutellis*) *prominent impositi, adiuvantibus inferius quattuor aut eo amplius hominibus, per vertibile, quod supra laquearium est, ergalium in mensam subvehuntur, eodemque modo deponuntur.* haec Luitprandus: sed pro *cubita* lege *accubita*. Zonaras in illud canonis Trullani 74 *ἀκούβιτα στρωννύειν: ἥ τε λέξις τῶν ἀκουβίτων τῶν Λατίνων ἐστὶν (ἀκούμβω γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ ἀναπίπτω), σημαίνει στρώμνας ἠρμένας εἰς ὕψος καὶ μαλακάς. αὗται δὲ τρυφῆς καὶ μαλακίας εἰσίν.* eiusdem palatii, quod a 19 *accubitis* seu lectis tricliniaribus nomen invenit, meminit Paulus Dia- P 226

conus in Leone: *silentium contra sanctas ac venerabiles celebravit iconas in tribunali* 19 *accubituum.* idem: *in crastino sabbatho sancto exivit imperator in tribunalibus* 19 *accubituum.* Codinus lib. de Origin. Cp. *καὶ τὰ δέκα ἐννέα ἀκούβιτα καὶ τὸ στέψημον καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Στεφάνου.*

Idem Luitprandus 6 2 de alio palatio *Magnaura* dicto. *est Cpoli domus palatio contigua mirae magnitudinis ac pulchritudinis, quae a Graecis ρ loco λ posita Megaura, quasi magna aura pro aula dicitur. hanc itaque Constantinus, tum ob Hispanorum nuntios, qui tunc noviter eo venerant, tum ob me et Liutefredum, hoc modo parari iussit. aerea, sed deaurata quaedam arbor ante imperatoris oculos stabat, cuius ramos itidem aereos diversi generis deaurataeque volucres replebant, quae secundum species suas diversarum avium voces emittebant. in primis vero solium huiusmodi erat arte compositum, ut in momento humile, excelsius modo, quam mox videretur sublime. sed sedile, quod erat immensae magnitudinis, incertum utrum aerei an lignei, verum auro tecti leones quasi custodiebant. in hac igitur duorum eunuchorum humeris incumbens ante imperatoris praesentiam sum deductus. cumque in adventu meo leones rugitum emitterent, aves secundum species suas perstreperent, nullo sum terrore, nulla admiratione commotus, quoniam quidem ex his omnibus eos qui bene noverant fueram percontatus. tertio itaque imperatorem pronus adorans caput sustuli, et quem prius moderata mensura a terra elevatum sedere vidi, mox aliis indutum vestibus penes domus laquear sedere prospexi. quod qualiter fieret, cogitare non potui, nisi forte eo sit subvectus ergalio quo torcularium arbores subvehuntur. per se autem nihil locutus, quoniam et si vellet, intercapedo maxima indecorum faceret, de vita Berengarii et sospitate per logothetam est percontatus.*

Erat Cpoli aliud palatium, cui πορφύρα seu *purpura* nomen parturientibus et parientibus imperatricibus destinatum. Anna Comnena l. 6. Alexiadis. Alexius Comnenus domum reversus τὴν βασιλίδα κατὰ τὸ ἀφωρισμένον πάλαι ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα ἐπὶ ταῖς ὠδῖσιν εὕρηκε. πορφύραν τοῦτο ἀνέκαθεν ὀνομάζουσιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ τῶν πορφυρογεννήτων ὄνομα εἰς τὴν οἰκουμένην διέδραμε. Luitprandus 1 2: *Porphyrogenitum non in purpura, sed in domo quae Porphyra dicitur, natum appello. et quoniam res processit in medium, quod de huius porphyrogeniti genesi audivimus, proferamus. Constantinus imperator Augustus, ex cuius nomine Cpolis est sortita vocabulum civitas, domum istam aedificari iussit, cui Porphyra nomen imposuit, voluitque successuram nobilitatis suae sobolem istic in lucem prodire, quatenus qui suo ex stemmate nascerentur, luculenta hac appellatione porphyrogeniti appellarentur.* alii porphyrogenitos dictos censent, quod patre imperatore et purpura imperiali convestito nati essent. ita Zonaras in Constantino Duca. *imperium reliquit tribus filiis suis, quos sustulit ex Eugenia coniuge sua, Michaelem quidem et Andronicum, quando adhuc privatam vitam duce-*

bat, Constantinum vero cum iam imperaret, ipsaque etiam Eugenia ad Augustae honorem evecta. hinc iste solus erat porphyrogenitus, quem statim etiam ante alios imperatoriis insignibus exornavit.

CAPUT III.

p. 64 v. 19. Festum epiphaniae, hoc est *apparitionis*, dicitur singulari numero ἡ ἐπιφάνεια, plurali numero et genere neutro τὰ ἐπιφάνεια, quin et τὰ ἐπιφάνια. aliquando τὰ θεοφάνεια, quia deus apparuit. tribuitur hoc nomen huic festo 1) quia dominus eo die Magis se manifestavit, 2) quia apparuit hominibus, quando baptismum eo die in Iordane a Ioanne suscepit, 3) quod eo die Christus mutata aqua in vinum hominibus se manifestavit in nuptiis Canae Galilaeae. Latina ecclesia omnes has causas huius diei sequitur, ut patet ex Breviario Romano. Graeci festum hoc colunt potissime ob secundam causam: nam apparitionem Magis factam celebrant ipso natalis Christi festo, 25 Decembris, ut patet ex Menaeis. S. Chrysostomus homil. de Baptismo Christi: *quam ob causam haec* (solennitas) ἐπιφάνεια, hoc est apparitio, *appellatur? quia nimirum non omnibus manifestus est redditus, cum partu est editus, sed cum est baptizatus: nam ad hunc usque diem vulgo erat ignotus. nam incognitum eum fuisse vulgo, neque quisnam esset plerosque scivisse, constat ex istis Ioannis baptistae verbis* Ioan. 1: *medius vestrum stetit, quem vos nescitis." quid vero mirum, si alii non nossent, quando illum etiam ipse baptista ad eum usque diem ignorabat?* "et ego nesciebam eum", *inquit*. Latinos ob manifestationem Magis factam hoc festum obire patet ex homiliis ss. patrum, S. Augustini, S. Leonis, S. Maximi et aliorum. patet idem ex Germanica appellatione huius festi, quae est trium regum, *der heiligen drei könig tag.* et legitur evangelium S. Matthaei de adventu Magorum. nec aliter haeretici tam in quotidiano sermone quam in calendariis suis hoc festum nominant, quam *der heiligen drei könig tag.* inde etiam liquet numerus Magorum, *die heilige drei könig:* non dicitur *die heilige vier könig, die heilige zween könig.*

Morose admodum de regibus disserit Casaubonus in 2 Exercitat. contra Baronium, et tandem eo venit ut regulos fuisse non diffiteatur, *dummodo ita sentire vel non sentire unicuique sit liberum, neque articulus fidei inde cudatur.* quis pro articulo fidei hoc habet? communis et est et fuit persuasio fidelium; a qua propter ratiunculas vel potius stultitias Calvinisticas discedere parum consultum aut expediens est.

Morosius adhuc grammaticatur idem Casaubonus de nomine
P 227 festi Exercit. c. 15. epiphaniam enim seu theophaniam potius competere nativitati Christi: tunc enim etiam ἐφάνη, apparuit, maxime pastoribus etc. veteres 6 Ianuarii celebrasse natalem domini, et ideo diem illum ob natum scilicet Christum dictum epiphaniam seu theophaniam. et adfert aliquot testimonia, quorum nullum est ad rem. nemo negat theophaniae seu epiphaniae appellationem etiam nativitati tribui posse: tunc enim apparuit dominus inter homines et pastores ad se traxit etc. et in missa huius festi legitur: *apparuit gratia salvatoris nostri* etc. sed videndum hic quid usus ecclesiasticus ferat; qui est et fuit ut absolute loquendo dies 6 Ianuarii diceretur epiphania, idque propter tres causas initio dictas, etsi alii alias causas magis attendebant. et pauci erant qui natalem domini celebrarent die 6 Ianuarii; et fere intra Aegyptum haec consuetudo conscribebatur, ut est apud Cassianum Collat. 10 2. profert Casaubonus locum ex oratione Chrysostomi in natalem domini tom. 5 Savilliano p. 511, ubi dicit *vix decimum annum agi, cum ecclesia, in qua hanc orationem dixit, festum natalis celebrare coeperit diemque nativitatis cognoverit.* sed oratio haec non est Chrysostomi. patet 1) ex stylo, 2) quia Cpoli ante S. Chrysostomum festum nativitatis agebatur, ut patet ex oratione Nazianzeni in *natalem domini* et ex alia *in diem luminum.* 3) quia ipse auctor huius homiliae dicit natalem celebratum et cognitum fuisse a Thracia usque Gades. at Cpolis est in Thracia. neque alia epiphaniae fuit ratio 6 Ianuarii quam nunc sit, nisi apud paucos eosque fere Aegyptios, qui natalem domini 6 Ianuarii obibant.

Appellatur eadem epiphaniae solennitas *festum luminum*, tum ob baptismum, tum quia Christiani diem hunc accensis cereis celebrare consueverunt. ita Billius annot. ad orat. in Sancta Lumina, et Baronius ad Martyrolog. Rom. 6 Ian. sed exstitit cui haec opinio Billiana et Baroniana non placeret tanquam longe a vero avia. quid est ergo festum luminum si non epiphaniae seu baptismi Christi? respondet esse festum quo quotannis Christiani baptismatis a se suscepti memoriam recolebant. id probat ex oratione quadragesima Nazianzeni, quae est in *sacrum baptismum;* ubi in ipso statim exordio ista leguntur: *heri splendidum luminum diem celebravimus; salutem enim nostram laetitia prosequi conveniebat, ac multo quidem magis quam carnis amici dies eos quotannis celebrant quibus vel nati vel matrimonio iuncti sunt, vel nomen acceperunt, vel certe inter iuvenes censeri coeperunt, vel iocum aliquem primo incoluerunt, vel quacunque demum alia de causa mortales festum diem agunt. hodie de baptismo et beneficio hinc accepto ad nos manante disseremus.* ex quibus verbis colligit *festum luminum* nihil aliud fuisse quam baptismi ab unoquoque suscepti commemorationem. sed persuasioni huic manifeste obstat in primis ipsemet Nazianzenus, qui festum luminum aperte nominat festum baptismatis Christi seu epiphaniae,

quando Christus in Iordane baptizatus mundo apparuit: sic enim ait: *sanctus luminum dies, ad quem pervenimus quemque hodie divino beneficio celebravimus, pro principio quidem Christi mei, hoc est verae lucis omnem hominem in mundum venientem illuminantis, baptismum habet, meam autem quoque purgationem operatur.* et post longam de baptismo Christi disputationem hanc ad ipsam orationis calcem paraenesin: *nos autem hodie Christi baptismum honore complectamur ac festum honeste celebremus, non ventris deliciis operam dantes, sed spiritualiter nos ipsos oblectantes.* ita etiam Gregorium intellexit Nicetas scholiastes eius. quod itidem ex inscriptione liquet, quae est ista: *εἰς τὰ ἅγια φῶτα τῶν ἐπιφανίων λόγος.* idem planum fit ex ritua- P 228
libus Graecorum libris, ubi *προεόρτιον τῶν φώτων* nihil est aliud quam profestum *epiphaniae* seu apparitionis Christi ad Iordanem, quando a Iordane baptizatus est, ipsumque festum die sexto Ianuarii apud Graecos celebrari solitum appellatur *ἑορτὴ τῶν φώτων;* cuius appellationis ea est ratio, quia Christiani eo die in ecclesia et alibi faces cereos lucernas accendebant, ut ait Nicetas, in honorem baptizati Christi, qui vera lux est, et baptismi ab ipso instituti, qui et ipse *φῶς καὶ φωτισμός* nominatur, ut antea diximus.

Caeterum locus ex oratione de baptismo novae illi opinioni nihil adiumenti adfert: nam baptismum, quem Christus suscepit, vocat *salutem nostram*, quia, ut patres loqui solent, Christus baptismo suo aquas sanctificavit et nostrae saluti in baptismate suo procurandae destinavit et salutiferas effecit. quocirca consentaneum esse ait Nazianzenus, ut sicut alii diem natalem suum, matrimonii et id genus alios quotannis celebrant, ita etiam *salutem nostram*, hoc est baptisma Christi, anniversaria panegyri celebremus.

Maneat ergo, festum luminum esse festum epiphaniae seu epiphaniorum, quando dominus in Iordane baptizatus mundo apparuit et ut fortunatum sidus felicissime illuxit: hanc enim solam domini epiphaniam seu apparitionem baptismo illustrem Graeci solennem habent, nec de apparitione Magis facta mentionem ullam eo quidem die faciunt, cum Latini potissimum die sexto Ianuarii solenniter recolant epiphaniam seu manifestationem, qua Christus infans orientalibus Magis sese patefecit; tametsi nec illam penitus negligant quae facta est ad Iordanem in baptismo, nec illam quae contigit in nuptiis in Cana Galilaeae, quando primum signum fecit. hinc canit ecclesia: *tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus.* et octava epiphaniae potissimum apparitioni ad Iordanem in baptismo dedicatur, ut planum fit ex Romanae ecclesiae ritualibus libris.

p. 65 v. 1. *ἁγιασμός* seu *consecratio et aspersio aquae.* primo die cuiusque mensis aqua benedicebatur et ex benedicta homines aspergebantur in palatio Cpolitano, excepto Ianuario, quo id fiebat die sexto, hoc est in ipsa epiphania domini, et Septembri, quo id fiebat die 14 in ipsa exaltatione S. crucis. forma benedicendae aquae exstat ex Menaeo die 6 Ianuarii et in Euchologio, et est ista.

ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο, καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. ποίησον αὐτὸ ἀφθαρσίας πηγήν, ἁγιασμοῦ δῶρον, ἁμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλεξητήριον, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον, ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον, ἵνα πάντες οἱ ἀρυόμενοι καὶ μεταλαμβάνοντες ἔχοιεν αὐτὸ πρὸς καθαρισμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἰατρίαν παθῶν, πρὸς ἁγιασμόν, πρὸς πᾶσαν ὠφέλειαν ἐπιτήδειον. nec in aula solum sed et in aliis omnibus Graecanicis ecclesiis aqua hoc die benedicebatur, etiam apud Aethiopas, qui hodie undis non modo se aspergunt sed et penitus immergunt. et fideles circa mediam noctem, quae festum antecedit, ob reverentiam baptismi quo salvator noster tinctus est, aquatum ibant, unusquisque ad obvium sibi fontem rivum aut fluvium, cui aquae deus hanc benedictionem largiebatur ut multis annis incorrupta maneret. testis locuples huius rei S. Chrysostomus, hom. de Baptismo Christi tom. 5 operum Graecorum. *in hac solennitate* (epiphaniae, qua
P 229 Graeci *μέγαν ἁγιασμόν* celebrant) *sub mediam noctem omnes ὑδρευσάμενοι cum aquam acceperint, domum latices referunt ac recondunt et per integrum annum conservant, utpote quod hodierna die sanctificatae sint aquae* (per baptismum Christi in Iordane); *fitque miraculum evidens, dum nihil temporis longinquitate aquarum illarum natura vitiatur, sed integro anno, atque adeo biennio et triennio saepe, quae hodie fuit hausta, incorrupta et recens permanet, ac post tantum temporis cum iis quae nuper fuerint e fontibus eductae certat.* haec S. Chrysostomus. quid vero S. Epiphanius haeresi 51? mira nimirum, eo ipso festo, hoc est sexto die Ianuarii, in memoriam patrati a Christo miraculi, quosdam fontes atque adeo ipsum fluvium Nilum effici vinosos seu in vinum verti. audiamus ipsum S. Epiphanium. *circa ipsam undecimam* (mensis Tybi, qui est sextus nostri Ianuarii) *post annos triginta factum est primum signum in Cana Galilaeae, quando aqua facta est vinum. quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem hoc fit, quod tunc factum est, divinum signum in testimonium incredulis, velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi, Cibyres quidem urbis Cariae fons, qua hora hauserunt ministri et ipse dixit "date architriclino." testatur et in Gerasa Arabiae fons similiter. nos bibimus de Cibyres fonte, fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa, in martyrum templo. sed et multi in Aegypto de Nilo hoc testantur.* tres ergo aquas nominat, quae dicto festo in vinum vertantur, 1) fontem Cibyres, 2) fontem in Gerasa, 3) Nilum. cum igitur tres isti fontes vinoso sapore nunquam fluxerint nisi hoc die, manifestum fit hoc miraculum non esse patratum nisi ad recolendam memoriam vini ex aqua a Christo in Cana Galilaeae producti. et de his tribus fontibus, inquit Baronius tom. 1 anno 31 n. 33, se non meminisse ullum sibi scriptorem, qui Christi natalem antecesserit, lectum esse, qui testetur duos illos fontes et fluvium Nilum verti in vinum. hic illustriss. Baronii conducticius ca-

lumniator Casaubonus insilit Exercit. 13 in celeberrimum Annalium scriptorem, incinitque etiam ante Christi adventum alibi fuisse fontes vinosos, testesque laudat Vitruvium Plinium et eclogas Sotionis. ad quid haec nisi ad texendum calumniam? Baronius non dicit se non meminisse quod legerit ullum auctorem qui fontium vinosorum ante Christum meminerit: sed ait se non meminisse quod ullum Christi nativitatem antegressum legerit, qui duos supra ex Epiphanio adductos fontes et Nilum fluvium in vinum aliquando versos esse vel verti scripserit. et hoc longe aliter tinnit quam quod Baronio impostor fraudulenter imponit. sed absisto hinc, ne actum agam: iam enim Baronium ab hac et multis aliis criminationibus Casaubonianis praeclare vindicavit noster Heribertus Rosweidus in Lege talionis 12 tabularum et in Anticapello suo.

Fuerunt et alibi, sed extra epiphaniae festum, amnes vinosi et fontes lactei. Sylvester Giraldus in Itinerario Cambriae 2 1: *hoc mihi notabile videtur quod nostris diebus tam fluvium hunc* (Alunum) *vino manare quam fontem, quem Pistil Dewi, fistulam David vocant, lac stillare compertum est.*

Addamus et hoc, aquam Iordanis, postquam eam Christus contactu et baptismo suo consecravit, incorruptionis munere donatam esse. illustriss. princeps Nicolaus Christophorus Radzivilus in suo Hodoeporico Hierosolymitano: *aquam valde turbidam Iordanis habet, sed salubrem, quae in vase asservata nunquam corrumpitur, prout in ea quam attuli mecum indubitanter sum expertus.* haec inclytus ille princeps.

Illud denique dignum censeo quod observetur, Donatistas olim in Africa epiphaniae festum non celebrasse, ut testatur S. Augustinus Serm. 32 de Tempore his verbis: *merito istum diem nunquam nobiscum haeretici Donatistae celebrare voluerunt, quia nec unitatem amant, nec Orientali ecclesiae, ubi apparuit illa stella, communicant:* P 230 *nos autem manifestationem domini et salvatoris nostri Iesu Christi, quia primitias gentium delibavit, in unitate gentium celebramus.*

p. 65 v. 1. *ὁ δὲ μετὰ τὴν λειτουργίαν ἁγιασμός*] aquam iterato benedicit ecclesia Graeca in Theophaniis, semel pervigilii vespere, et in missa secundo. secundam consecrationem tangit haec dictio. aquae istius benedicendae ritum exhibet Euchologium sub hoc titulo: *ἀκολουθία τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ τῶν ἁγίων θεοφανείων.* officii rituumque interpretationem quantuluscunque labor noster adiecit: ecclesiasticis ibi elucidatis, cum Codino succincte disserente aulica quam breviter prosequimur.

ib. v. 6. *λαμπάς*] de luminibus sacro *τῶν φώτων* die in ecclesia accensis superflue tractat hic scholiastes. adverto nihilominus *λαμπάδος* nomen solemnitati, de qua loquimur, adeo proprium redditum ut cerei hoc solo die accensi illud iam sibi vindicent apud vulgus; alias quandocunque in usum veniunt, *κηροί* et *κηρία* nuncupantur. porro *λαμπάς* hodierna, ceu festiva, tanta mole conflatur vel coloribus pingitur ac artis tanta varietate adornatur ut inter reliquos cereos *ἐκλάμπειν* verissime videatur. hinc

virgatum variegatumque opus cereo in hac festivitate succendendo vetus et a maioribus accepta paroemia comparat. de illo quoque nos loco praefato nonnulla.

CAPUT IV.

p. 65 v. 11. Vide quae de dominica adorationis S. crucis in media quadragesima scripsimus t. 1 de S. Cruce l. 1 c. 67 et t. 2. multas habes homilias a Graecis patribus hac dominica dictas.

ib. v. 12. *κυριακῇ τρίτῃ τῶν νηστειῶν τὴν προσκύνησιν ἑορτάζομεν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ*, ait Triodium. rationem quaesitam subiungit, ut crux nimirum, passionis Christi monumentum, nos ad eam ferventius austeritatis tempore sequendam excitet, praeteritos abstinentiae labores consopiat et velut paschalis hilaritatis pignus sese ipsam proponat. plures in hoc festum homilias scripsere Chrysostomus, Sophronius, Theodorus Studites, Xiphilinus, Philotheus et alii. vulgatiorem celebritatis ritum his verbis Typicum Sabae constituit: *κυριακῇ τρίτῃ τῶν ἁγίων νηστειῶν τὴν προσκύνησιν ἑορτάζομεν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. δοξολογία μεγάλη. ὅταν δὲ ψάλλομεν τὴν δοξολογίαν, ἀλλάσσει ὁ ἱερεὺς τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ λαβὼν θυμιατὸν θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὸν σταυρόν. εἶθ᾽ οὕτω λαμβάνει αὐτὸν μετὰ δίσκου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ σὺν τῇ θήκῃ, καὶ ἐξέρχεται ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ βήματος, προπορευομένων αὐτῷ λαμπάδων δύο καὶ θυμιατοῦ, καὶ ἀπέρχεται εἰς βασιλικὰς πύλας. τελεσθείσης δὲ τῆς δοξολογίας καὶ τοῦ τρισαγίου, λέγει ὁ ἱερεὺς σοφία, ὀρθοί. καὶ λέγομεν τὸ τροπάριον "σῶσον κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου." καὶ εἰσοδεύει ὁ ἱερεὺς φέρων τὸν ἅγιον σταυρὸν ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν. κἀκεῖσε προευτρεπισθέντος τετράποδος τίθεται ἐπάνω αὐτοῦ ὁ τίμιος σταυρός, καὶ εὐθὺς ἀρχόμεθα ψάλλοντες "τὸν σταυρόν σου προσκυνοῦμεν, δέσποτα." καὶ ἀνοίξας τὴν θήκην ἄρχεται προσκυνῶν ὁ προεστὼς καὶ ὁ ἱερεύς, βάλλοντες μετανοίας τρεῖς κατενώπιον τοῦ τιμίου σταυροῦ. καὶ μετὰ τὸ ἀσπάσασθαι πάλιν βάλλουσι μετάνοιαν ὁμοίως, καὶ εἰς τοὺς χοροὺς πρὸς μίαν. εἶθ᾽ οὕτως ἄρχονται οἱ αδελφοί.*

ib. v. 14. *τῆς τοῦ παλατίου ἐκκλησίας*] quam ex pluribus in eo conditis auctor non assignat, primam siquidem Trullanam Theophanes a Pulcheria fundatam in Protomartyris honorem refert, aliam *τῷ ἀρχιστρατήγῳ* Michaeli in eodem dicatam legimus. Basilium Leonemque tot et tam varias ibidem struxisse dotasseque narrat, ut urbis unius spatio plures capi non solere cernamus.

ib. v. 16. sticharium] Iunius secure vertit *manipulum*, et *phelonen penulam*, et *epitrachelium collarium; orarium* retinet quidem, sed ridicule interpretatur *psalmum oratorium*, *εὐχτικὸν μέλος*. ergo ministri ecclesiae, qui orarium ferebant, *psalmum oratorium* ferebant. quaeso inspice imaginem Georgii Pachymeris initio Gregorae, *orario* conspicuam; et dispice num ibi *psalmum oratorium* inventurus sis.

ibid. *στιχάριον* *diaconalis tunica*, talaris, undique clausa, nonnihil stricta, coloris albi pro solito, *ἀπὸ τοῦ στίχου*, quod *uno tractu* contexatur, dicta.

ibid. *φελώνην* vocant *casulam sacerdotalem*, manicis carentem, ac totum corpus undique ambientem. *cappam* neotericus quidam aeque simpliciter ac inscienter vocavit. ex privilegio et ad ampliorem ornatum palatino archidiacono casulam ferre licet.

ib. v. 17. *οὐ μὴν ἐπιτραχήλιον*] ob sacerdotalis gradus defectum, cuius illud est insigne, *stola* nimirum e collo versus medias tibias defluens, cuius pendulae hinc inde partes ad invicem sunt colligatae.

ibid. *ὡράριον* stola diaconalis sacerdotali strictior, cui in longum vox *ἅγιος* ter inscribitur. sinistro tantum humero tunicae superposita ac sinistra manu retenta gestatur.

ibid. *σῶσον κύριε*] his adde, si curiosius reliqua desideras, *ὁ θεὸς τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, ἐπίσκεψαι τὸν κόσμον σου ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, ὕψωσον κέρας Χριστιανῶν ὀρθοδόξων, καὶ κατάπεμψον ἐφ' ἡμᾶς τὰ ἐλέη σου τὰ πλούσια, πρεσβείαις τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῇ δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, προστασίαις τῶν τιμίων ἐπουρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων.*

p. 66 v. 5. Iunius ubique perperam *catacoelos* pro *exocatacoelos*.

ibid. e novem officialium magnae ecclesiae pentadibus primi sex, oeconomus nimirum, sacellarius, sceuophylax, chartophylax, sacellae praepositus, hodieque primus defensorum (quondam protonotarius) ab auctoribus plerisque *ἐξωκατάκοιλοι* appellati. ratio dubia est, et circa vocem coniecturis hucusque lusum est abunde. paucis nugae reiiciendae, brevius quoque vera sententia proferenda. sunt qui, ut liberius hallucinentur, *ἐξωκατακοίλους* repudiant, quorum vice *ἐξωκατακοίτους* reponunt, ieiuna valde concilii Trullani, moniales can. 40 *ἐξωκοιτεῖν* extra monasterium dormire prohibentis, auctoritate fulti; hosque ideo *ἐξωκατακοίλους* quasi *ἐξωκατακοίτους*, qui extra palatium vel patriarchium cubarent, dictos. verum cur non facilius eos *ἐξωκοίτους* vel *ἐξωκοίλους* ab *ἐξωκοιτεῖν* diceres? an non pervertit dictionis sensum praepositionis additamentum, quam vel literulae vel accentus mutatio corrumpere potest ex integro? at ante Leonis Armenii tempestatem, dices, clerici iuxta Cedrenum palatium non habitabant et erant *ἐξώκοιτοι*. assentior. verum ubi vocem *ἐξωκατακοίλων*, quam soli neoterici scriptores suggerunt, in usu tunc fuisse demonstrabis? quin imo si prius *ἐξωκατάκοιλοι*, qui e palatio erant *ἐξώκοιτοι*, cum a Leone Armenio (ne sicarii perduellesque, quod tunc actum est, fraudulenter cum clericis in palatium noctu irreperent) clerici pernoctaverint in regiis aedibus, nulla deinceps *ἐξωκοίτων* vel *ἐξωκατακοίλων* esset habenda memoria. his iunge, non palatinos sed patriarchicos primos clericos *ἐξωκατακοίλους* vocatos; ut quid haec rerum dissentientium perturbatio et a palatio ad patriarchae sedem digressus, ut qui palatii *ἐξώκοιτοι*, nomen dent patriarchicis *ἐξωκατακοίλοις*? illi etiam, inquies, fuerunt e patriarchio *ἐξώκοιτοι*. quasi vero inde *ἐξωκάτοιλοι*. facilius, me iudice, diceres *ἐξωκατακοίλους* quasi *ἐξωκατακέλλους*, qui *συγκέλλου* patriarchae *concellanei* privilegio, ut ad eius *cellam* habitarent, nusquam gauderent. terret me nihilominus ne id suggeram *ἐξωκατακοίλων* dignitas, cui a privilegii aliis concessi privatione nomen mutuari prorsus indignum. placet iccirco magis reliquos omnes his inferiores clericos ceu *κατακοίλους* *loco depressiore et humili considentes* spectare, hos vero sive in ecclesiae consessu sive in procedendi ordine sive ad patriarcham vicinia sublimiores multo ac eminentiores, et (qui sunt modo spectatissimi Cardinales) *ἐξωκατακοίλους* perfecte, *eminentissimos* decer-

nere vocandos. detineor tamen Regiorum lectione vocem unicam in duas dividente, diaconosque memoratos ἓξ καταχοίλους, *sex depressos*, patriarchae nimirum assessores, verum dignitate iure loco potestate inferiores omnino. arriserat prius ea vocis expositio, quae regiam urbem CP ad veteris Romae instar in montibus et vallibus variis sitam, quasdam etiam ecclesias tum in istis tum in illis exaedificatas contemplata, humiliorum locorum oratoria minus e clero dignis assignaret regendas, praecipuas vero, quae in montibus fundamenta posita nanciscerentur, his ἐξωκατακοίλοις velut montes lucernis reservatas censeret. praeter Iunium coniectorem alius non adfuit qui sententiam firmaret auctor. ea nunc ideo non acrius defensa, Georgii Coresii suis me litteris amice convenientis diversam mentem tenacius amplecti constitutum. totus, inquit ille, CP patriarchii situs concavum locum occupavit quondam, eiusque aedes cum reliquis spectatae κοίλην θέσιν *cavitatem* et velut *voraginem* exhibebant oculis, et in ea tum syncelli tum alii monachi patriarchae obsequio mancipati vel etiam domestici sedem obtinebant, unde et κατάκοιλοι: primates vero clerici ἔξω κοιλότητος commorantes domosque amplas et excelsas adepti, ceu qui ex praecipuis familiis et proceribus seligerentur, ἐξωκατάκοιλοι nominati, qui non modo clericos alios sed et pontifices ipsos honore praecederent. haec ille.

p. 66 v. 9. τῶν πατριαρχῶν τις] debet ille, quisquis fuerit, quadringentos annos superare, cum Symeon Thessalonicensis ante memoratum tempus scriptor eximius primos ecclesiae magnae clericos, qui exocatacoeli, velit etiam ab antiquo (diutino spatio) diaconos exstitisse.

ib. v. 12. σφραγίζω nonnunquam *ordino* seu *veros ordines confero* refert. Balsamon in Can. Apostolicum 36: διακόνους χειροτονεῖσθαι μέν, τοῦτ' ἔστι σφραγίζεσθαι, ἐμάθομεν. nonnunquam *cruce signo*. Euchologium in Ordin. Lectoris: σφραγίζων ἐπιτίθησι τὴν χεῖρα. Thessalonicensis: τῷ δικηρίῳ σφραγίζει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, *cereo bicipiti. evangelium signat.* quandoque tandem est *adiuncto crucis signo ministerium vel officium committo.* Typicum Sabae c. 5: τῇ δὲ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ σφραγίζει προεστὼς ἐξυπνιστὴν ἐν ἐκκλησίᾳ. quos itaque patriarcha exocatacoelos σφραγίζει, *crucis signo instituit*, prius diaconi vera ordinatione promoti intelliguntur.

p. 67 v. 2. Iunius addit negationem, οὐ φοροῦσι, *non gestant.* codices Boici omittunt: itaque prorsus diversus sensus efficitur, nempe diaconos tota quadragesima gestare purpurea sticharia, excepto annuntiationis festo, palmarum et magno sabbato.

ibid. non toleranda vocum corruptio negationem affirmationis vice substituens: multo sincerius Regia, eliminata particula negante, φοροῦσι. auctoritas et consuetudo fidelem huiusmodi lectionem tuentur, luctus siquidem et quadragesimae tempore rubrum sibi colorem assumit Orientalis ecclesia, reliquo tempore, festivo maxime, candidum. annuntiatio vero, palmarum dies et sabbatum Paschatis pervigilium solemnia sunt et festa dominica, in quibus rubeus color horrorem incutit et adversum omen defert. Simeon Thessalonicensis: τί δηλοῦσι τὰ λευκὰ ἐνδύματα τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τί τὰ ἐρυθρὰ κατὰ τὴν τεσσαρακοστήν; subiungit: λευκὰ ταῦτα διὰ τὸ καθαρὸν χάριτος καὶ φωτεινόν. πολλάκις δέ γε καὶ πορφυρᾶ κατὰ τὸν καιρὸν τῶν νηστειῶν διὰ τὸ πενθεῖν ἡμᾶς ἁμαρτήσαντας καὶ διὰ τὸν σφαγέντα ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Demetrius Bulgariensis Iuris GR l. 5: πένθους εἰσὶ τὰ πορφυρᾶ ἐνδύματα σήμαντρον· ἐν μόναις γὰρ νηστίμοις ἡμέραις καὶ ἐν μνημοσύνοις ἀπελθόντων λαμβάνονται.

CAPUT V.

p. 67 v. 5. Quod nos *festum palmarum*, id Graeci *ἑορτὴν βαΐων* vocant; de quo fuse Codin. c. 10. *βάϊα* Graeco sermone dici *palmas* seu ramos palmarum tradit S. Hieronymus in c. 8 Ezechiel. inscite de hoc nomine Balsamon. *baium*, inquit, *lingua Romana neque ramum ex arbore caesum neque rosam ex roseto collectam neque lilium ex liliorum horto decerptum significat.* de duobus posterioribus nil contendimus, de priore haeremus: si enim non significat ramum, dic quid significet? *ἀνθρωπίνης δὲ γνώμης ἐκ τοῦδε εἰς τόδε μετάβασις, ἀγαθὴ δηλονότι ἢ πονηρά.* pulchre; pergas. *ἐντεῦθεν γὰρ τοὺς παιδοτρίβας βαΐούλους κατονομάζομεν ὡς τὰ νηπιώδη τῶν παίδων φρονήματα μετάγοντας πρὸς ἀῤῥένωσιν.* docte, quasi baiulus non sit a Latina voce *baiulo*, sicut gerulus a *gero*. pergit. *καὶ πραιβαϊκάτορας λέγομεν τοὺς ποικιλλομένους κατὰ τὴν ἶριν συνεργοὺς καὶ προδιδόντας τοὺς πρόσφυγας. praevaicatores* (*praevaricatores*) *appellamus cooperarios seu adiutores, qui variantur instar iridis, et clientes produnt.* ita quidem interpres: sed quis non videt legendum esse *κατὰ τὴν ἔριν*? ut praevaricatores sint illi qui in ipsa lite clientes suos destituunt et produnt, variatique ad alteram partem, sua deserta, transeunt. nimirum quia Graeculus iste in *baiulo* et *praevaricor* aliquam similitudinem animadvertit cum voce *βάϊον*, ideo putabat inde formatam, quasi a *vario*, seu, ut ipse scripsisset, a *βαρίω*, et omisso ρ a *βαΐω*, quod est *muto.* hinc etiam dicit Iudaeos non intelligentes, Christo Hierosolymam ingrediente, quid sibi vellet illa ramorum gestatio, exclamasse *βαβαί*, papae! *βαβαὶ τῶν Μωσαϊκῶν παραγγελιῶν, βά-* P 231
ϊον ἀπροσδόκητον γέγονε, τουτέστι μεταφορὰ πρὸς ἀπώλειαν. haec Graeculus ille de etymo vocis, *ληρῶν.*

Docet autem Balsamon hoc *τῶν βαϊοφόρων* die imperatores olim ac patriarchas distribuisse subditis *ῥόγας*, hoc est *munera* et *baia;* huncque usum usque ad tempora Constantini monomachi durasse et postea desiisse. sunt autem *rogae* stipendia etiam militaria: hinc apud Codinum vox ipsa *ῥόγαι*, et inde formati *ῥογάτορες*, milites qui stipendia merent, *soldaten.* item largitiones, *erogationes*, munera et dona a principibus liberaliter distribui consueta. qua voce crebro utitur etiam Anastasius bibliothecarius in Historia Pontificum, ut in Eugenio: *rogam clero dedit.* hinc etiam natus videtur modus loquendi Germanorum: *er hat ein guten rogen zogen*, de illo qui luculentum quid adeptus est. hinc etiam *ῥογεύειν militare, merere:* forte cusa et haec vox a Latino *rogo* vel *erogo.* habet Balsamon etiam *ῥογάλια.*

Huiusmodi rogam a se visam describit Luitprandus Ticinen-

sis l. 6. *in ea*, inquit, *quae est ante βαϊοφόρον, quod nos palmarum ramos dicimus, hebdomade tam in militibus quam in diversis constitutis officiis numismatum aureorum erogationem, prout cuiusque mereretur officium, imperator facit; cui erogationi quia me interesse voluit, me venire praecepit. fuit autem huiusmodi. erat apposita decem cubitorum longitudinis ac quattuor latitudinis mensa, quae numismata loculis congregata, prout cuique dabatur, numeris extrinsecus in loculis scriptis retinebat. ingrediebantur denique ad imperatorem non confuse sed ordinatim secundum vocantis vocem, quae scripta virorum nomina secundum officii dignitatem recitabat. quorum primus vocatus est rector domus; cui non in manibus sed in humeris posita sunt numismata cum scaramangis quattuor* (vestis genus est scaramangium, pluviae, caeterisque coeli iniuriis arcendis apposita. vide Pandecten Turcicum c. 177 et 199). *post quem ὁ domesticus scholarum et ὁ λογαριαστὴς τῆς πλοΐας sunt vocati, quorum alter militibus alter navigantibus praeerat. hi itaque paris numeri, quia dignitas par erat, numismata et scaramanga suscipientes prae multitudine non iam in humeris portaverunt, sed adiuvantibus aliis post se cum labore traxerunt. post hos admissi sunt magistri numero 24, quibus erogatae sunt numismatum aureorum librae, unicuique secundum eundem numerum 24, cum scaramangis duobus. patriciorum deinde ordo hos pone est secutus, et 12 numismatum libris cum scaramanga una donatus. turba post hos immensa vocatur protospathariorum, spathariorum, candidatorum et id genus clientum.* haec de roga ad festum palmarum fieri solita in palatio Cpolitano Luitprandus.

Sed fons iste liberalitatis exaruerat in palatio, et ferme etiam in patriarchio, tempore Balsamonis, ut ipse conqueritur. et patriarcha quidem ne prorsus immunificus videretur, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κατηχήσεως θυμιάματα dividebat, festo baiorum seu palmarum cereos et cruces, magna quarta feria, hoc est die Mercurii maioris septimanae, cereos et thymiamata, die paschatis ἀσπασμοὺς καὶ τρικέφαλα. interpres: *salutationes et tricipitia.* osculo enim et amplexu excipiebat populum festo paschatis, dans unicuique *tricephalum:* exiguae monetae genus est, a tribus capitibus nomen ducens. celebrabatur dies catecheseos feria tertia post dominicam τῆς ἀποκρέου, hoc est *carnisprivii.* nomen hoc inde habebat, quia patriarcha populum eo die ad ieiunium quadragesimae rite sancteque obeundum commonefaciebat, datis thymiamatis seu incensis; quorum omnium rationes exponit Balsamon in quadam de hoc argumento epistola, quae exstat l. 7 Iuris Graeco-Rom. fol. 471.

p. 67 v. 7. pro τοῦ περιπάτου, quod vitiose Iunius adfert, scripsimus ex manuscriptis ὁ περίπατος: sic enim et oratio et orationis sensus constat.

P 232 *ib.* v. 8. sabbato Lazari] pridie palmarum celebrant Graeci admodum solenni caeremonia festum excitati Lazari; de quo consule rituales libros Graecorum.

p. 67 v. 8. Triodium: *ἑορτάζεσθαι κατὰ τὴν παροῦσαν ἡμέραν* (palmarum pervigilio) *ἐτάχθη ἡ Λαζάρου ἔγερσις, ὅτι οἱ ἅγιοι καὶ θεοφόροι πατέρες ἡμῶν, μᾶλλον δὲ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, μετὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν διὰ τὴν κάθαρσιν τὰ ἅγια πάθη τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μέλλοντες πανηγυρίζειν, ἐπειδὴ τοῦτο τὸ θαῦμα ἀρχὴν καὶ αἰτίαν μάλιστα εὗρον τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ μανίας τῶν Ἰουδαίων, κατὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὸ ὑπερφυὲς τοῦτο τεράστιον ἔθεντο.*

ib. v. 12. *ἀλλάσσει*] Meursius v. *ἀλλαξιμάριον* dicit recentiores Graecos *ἀλλάσσειν* simpliciter dicere pro *induere vestem;* citatque hunc locum et eum qui paulo post de principibus sequitur. adducit et alium ex Euchologio, alium denique ex Marco Hieromonacho. hinc *ἀλλάγματα* et *ἀλλαγαί* absolute *indumenta.* quamvis autem nullus ex his locis simpliciter evincat id quod vult Meursius, demus tamen id ita esse: libenter vicissim fatebitur notionem de mutatione vestium ipsi vocabulo congruentiorem esse, et hanc secundam quasi adventiciam iure censeri.

ibid. haud *mutat*, ut praemissum, quin potius unam imperatoriis ex vestibus ab antiquis imperatoribus acceptam ipse assumit et *induit.* observo porro pluribus imperatoribus eadem vestimenta, ceu dignitatis quam personae magis propria, deserviisse. hinc Luitprandus vilitatem et vetustatem eorum subsannat in Legatione. quae nihilominus adeo vetustas consumpserat, Theophilus aliquot interiectis annis renovavit. Leo Grammaticus in eius vita: *ἐκαινούργησεν δὲ καὶ τὰς βασιλικὰς στολὰς ἀνανεώσας καὶ χρυσοϋφάντους κατακοσμήσας.*

ib. v. 16. *στέμμα*] tum auctor tum reliqui scriptores alii semper intelligunt imperatoris diadema maius et ornatius.

ibid. saccum] Iunius *sagum*, tam hic quam supra; et in annot. *Gallica vox corrupta ex sagum.* mirum ex Oriente non accersitam originationem. cur *saccum* potius a *sago* quam a *sacco* Graecis Latinisque communi deducamus? cur *sagum* reddamus, cum non sit tantum vestis militaris sed et forensis, nec forensis tantum sed et ecclesiastica? ut planum fit ex Turcograec. p. 20, ubi vestis quaedam patriarchica *saccus* nominatur. *filiae eius ornamenta dederunt patriarchio, ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ σάκκος ὁ ἀρχαῖος ἕως τοῦ νῦν, ex quibus confectus est vetus ille saccus; qui hodie quoque durat.* ubi recte interpres pontificiam vestem interpretatur. distinguitur saccus a *mandya.* id clarum ex his. Codinus: *ἐνδύεται ἐπάνω τοῦ σάκκου καὶ διαδήματος μανδύαν χρυσοῦν.*

ib. v. 18. *ἀλλάσσουσιν ὡσαύτως*] antiquas ac officiis ministeriisque accommodas vestes etiam aulicos Nicephori in processione gestasse memorat Luitprandus in Legat. *sed et*, inquit, *optimates sui, qui cum ipso per plebeiam et discalceatam multitudinem istam transierunt, magnis et magna vetustate rimatis tunicis erant induti.*

p. 68 v. 2. *ἐξέλθετε ἔθνη*] Theophili opus esse hoc canticum testatur Cedrenus. *ἐφιλοτιμεῖτο*, inquit, *καὶ μελῳδὸς εἶναι, διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινὰς καὶ στιχηρὰ μελίζων ᾄδεσθαι προέτρεπεν. φέρεται δὲ καί τις λόγος, ὡς ἔρωτι τοῦ μέλους βαλλόμενος κατὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν φαιδραῖς πανηγύρεσιν οὐ παρῃτήσατο τὸ χειρονομεῖν.* et infra: *καὶ τὸ στιχηρὸν δὲ κατὰ τὴν βαϊοφόρον τὸ ἐξέλθετε ἔθνη, ἐξέλθετε καὶ λαοί, τὸν ἐκείνου φασὶν εἶναι τόκον ψυχῆς.*

p. 68 v. 3. verba illa *εἰς τύπον γὰρ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον ἔρχεται*, *ad typum Christi bona haec annuntiatio advenit*, Iunius verterat prorsus inepte, quia *idiomelum*, vel lampadarius cantans illud *idiomelum*, loquitur de evangelio quod archidiaconus ferebat, et hoc evangelium, sive, ut distinctius dicam, hunc codicem evangeliorum, ait Christi typum ac figuram gerere.

ib. v. 7. *στέφανος circulus* caput ambiens, ac minor stemmate *corona*, *φυάλιν* aliud regii capitis operimentum, de quo c. 6 p. 52 v. 8, suppositum nec ab omni parte *στεφάνῳ* velatum adhuc ostentans. adverte collegam imperii etiam stemmate fuisse coronatum, quicunque alius despota, sebastocrator, Caesar, coronae quidem gestandae, haud tamen stemmatis ius acceptum; ac idcirco *στέφανον* gestare, non *στέμμα*, vel *ἐστεμμένον* progredi. a sertis igitur et velis ferendis longe alienus conspicitur.

ib. v. 18. *ἁρπάζει κλάδον*] ramos hoc solemnitate gestatos in matutinis tacuit Codinus. Typicum docet, *ὅτε ἀσπάζονται οἱ ἀδελφοὶ τὸ εὐαγγέλιον, διανέμειν τὸν ἡγούμενον τὰ βαΐα* in fine matutinarum precum fratribus ad evangelii osculum accedentibus ecclesiae superiorem palmarum ramos distribuere, ad finem usque officii gestandos. *εὐχὴν εἰς τὸ δοῦναι τὰ βαΐα τῇ βαϊοφόρῳ* promit Euchologium. ritum insuper ultimis imperii annis adhuc observatum testatur Phranzae interpres his verbis: *postridie quoniam palmarum solemnitas incidebat, myrti ramos amputamus, quos manibus gestat totus exercitus.* a retentis et manu gestatis myrti ramis stationarios *μυρταΐτας* dictos scriptis asserit Georgius Coresius. Balsamon Meditato de incensis l. 7 Iuris GR: *κλάδους φοινίκων καὶ μυρσινῶν βλέπω τοὺς ἀνθρώπους κατέχοντας καὶ τὴν βαϊοφόρον δοξάζοντας.*

CAPUT VI.

p. 69 v. 12. *μετὰ φορέματος λευκοῦ*] *ὅπερ ἐστὶ τεκμήριον πενθούντων βασιλέων*, scripsit, qui ipse induit, Cantacuzenus l. 3. ob filium sibi natum in avi morte assumptas vestes lugubres deposuit Andronicus teste Gregora 10 3: *περιχαρὴς γενόμενος ὁ βασιλεὺς ἤμειψεν εἰς τὸ λαμπρότερον τὰ ἐνδύματα, ἃ διὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν τέως ἐνεδέδυτο.* purpuream tamen chlamydem sive mandyam, *μαντίον* (ita scriptum reperio) *πορφυροῦν*, in calamitate publica tulisse Iustinum miror apud Theophanem. ante bellum Persicum nigros calceos Heraclium gestasse Cedrenus ostendit. sin minus muliebrem imperatores, regium tamen hodie luctum in Oriente ducunt feminae: nulla est enim quae lineo totum corpus circumtegente velo colorem album non assumat. uxoribus quidem fuscas solummodo vestes in coniugum funeribus, virginibus etiam candidas in parentum fratrumque luctu gerere solitum: viris nonnisi nigrum in quorumcunque obitu ferre colorem ex more licitum est.

ib. v. 13. nota morem lugendi nostro contrarium: nam apud nos vestes candidae gaudii potius quam luctus argumentum sunt. Cantacuzenus l. 3 historiae c. 27, de die coronationis suae agens, ita scribit. *postridie* (coronationis) *vestes auri subtemine picturatas*

deponentes candidas induerunt, lugentium imperatorum argumentum. mutationis causam praesentibus imperator asseruit; pridie propter festum diem illas alias induisse; nunc illo praeterito rursus fratris et imperatoris (Andronici Iunioris) mortem sibi lugendam.

ib. v. 16. intuere et animo venerare sanctissimae virginis *victoriae effectricis* imaginem cum imagine S. Georgii. fuit haec Nicopoeae virginis imago sine dubio illa quam Ioannes Comnenus imperator suo loco currui triumphali imposuit velut Victoriae, quam obtinuerat, *unicam effectricem.* v. Nicet. Chon. p. ed. Bonn. 26. videntur autem hanc dei genitricis imaginem secum extulisse in expeditiones. hinc Nicetas Choniates in imperio Murzuphli: *ἡ τῆς θεομήτορος εἰκών, ἣν οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων ποιοῦνται συστράτηγον, τοῖς ἐναντίοις ἑάλωκεν.* etiam Heraclius imperator imaginem sanctissimae virginis in militiam praesidii causa abducebat. Arthurus Britto *in obsidione Badonici Montis, fretus imagine dominicae matris, quam armis suis insuerat, nongentos hostium solus adorsus incredibili caede profligavit,* ut scribit Wilhelmus Malmesburiensis l. 1 de Gestis regum Angliae c. 1. P 233

ibid. *τῆς νικοποιοῦ*] quod dubie Gretserus, certus assero divae virginis imaginem *νικοποιοῦ* nomine consecratam et in palatio a Ioanne Comneno repositam. argumento mihi sunt Nicetae de illa imagine in triumphum acta loquentis verba: *τὰς νίκας τῇ θεομήτορι ὡς συστρατηγέτιδι ἀμάχῳ ἐπιγραφόμενος.* qui etiam triumphi pompam *ἐκ τῶν ἑῴων πυλῶν τῆς πόλεως ἐς αὐτὸ τὸ μέγα παλάτιον duxit.* Manuel filius eidem, ait illius vitae l. 5, triumphum ceu *ἀπροσμάχῳ συμμάχῳ καὶ ἀκαταγωνίστῳ συστρατηγῷ erexit.*

ib. v. 17. S. Georgii imago] forsitan haec illa est ex qua sanguinem manasse scribit Pachymeres l. 7 histor. certe illa est cuius equus (equitem enim haec imago S. Georgium exhibebat) horrendo prodigio horrificum hinnitum edidit sub Andronico seniore imperatore, paulo ante quam iunior Andronicus Cpolim occuparet. prodigium hoc describit Gregoras l. 8 p. 303 Bonn. ex cuius narratione habes hanc D. Georgii equestrem imaginem, tanto miraculo nobilitatam, esse illam de qua hic Curopalata. vide quae de S. Georgio scripsimus l. 2 de festis c. 6. consule etiam Adamannum Scotum Abbatem de situ Terrae sanctae, nuper a nobis editum, l. 3, ubi mira de quadam S. Georgii imagine reperies.

ib. v. 20. peripaton commodius non vertes quam si processionem vertas: est enim id quod Germani vocant *den umbgang.* vide quae hac de re diximus l. 1 de sacris processionibus, c. 1. Iunius et ubique *ambulat* et *ambulationes* somniat, ut morem sacrarum processionum supplicationum et litaniarum obfuscet.

ib. v. 21. *λιτήν*] hac voce non nudam *supplicationem*, sed inter ambulandum factam sive *processionem*, significari diserte monstratum est in Euchologicis.

p. 70 v. 3. de imagine virginis Hodegetriae c. seq. plura ipsemet Codinus. non erat ordinarie in aula, sed in monasterio *τῶν*

ὁδηγῶν; ferebatur autem pietatis causa ad aulam ultimis quadragesimae diebus, nempe feria illa quinta quae nostram dominicam *Iudica* antecedit; manebatque in palatio usque ad secundam feriam Paschatis; quo die referebatur in monasterium et templum *τῶν ὁδηγῶν*. est haec imago, ad quam, capta ab Andronico iuniore Cpoli, Andronicus senior supplex confugit. rem narrat Nicephorus Grego-
P 234 ras l. 9 p. 422 Bonn. cum autem teste eodem Gregora 24 dies Maii ageretur quando a iuniore Andronico Cpolis capta est, necesse est imaginem virginis Hodegetriae extra ordinem praescriptum in palatio fuisse; et forte Andronicus senior defectione illa nepotis et asseclarum commotus eam in palatium solatii et subsidii causa apportandam curaverat.

Quid venerationis Michael Palaeologus imperator imagini Hodegetriae, expulsis Latinis Cpoli, detulerit, exponit Gregoras l. 4 p. 87.

Porro templum *τῶν ὁδηγῶν* aedificavit Pulcheria imperatrix, in quo divinam deiparae imaginem reposuit, quam Lucas evangelista in tabula depictam reliquit, ut ait Nicephorus 14 2.

Cum Isaacum Angelum imp. Cpolitanum Branas arcte obsideret, imperator *dei genitricis imaginem, quae ab Hodegio monasterio Hodegetria nuncupatur, in moenia pro vallo inexpugnabili transtulit*, ut scribit Nicetas Choniates l. 1 de rebus gestis Isaaci Angeli. nec frustra, ut felix exitus declaravit.

Ut iusiurandum eo firmius esset, voluit Andronicus senior imperator sibi illud dari a Michaele Catharo, nepote suo, coram sacrosancta imagine castissimae dei genitricis Hodegetriae, ut scribit Gregoras l. 8. Hodegetriam porro interpretatur Wolfius *viae monstratricem* seu *ductricem*.

ibid. vere quidem Gretserus *τὴν εἰκόνα τῆς θεομήτορος, ἥτις ἐκ τῆς τῶν Ὁδηγῶν μονῆς, καθ' ἣν προσκεκλήρωται, Ὁδηγήτριαν προσκεκλῆσθαι* refert ex Niceta in Isaacio Angelo l. 1. eandem vero asserturus, ad quam bello pressus et a nepote captus senior Andronicus confugerit, ut eam amplexus vitae libertatisque immunitatem assequeretur, se tantum auctore et teste firmat Gretserus ac nonnisi dubius vaticinatur. satius eam dixisset, quae, referente Vincentio in Spec. Hist. 23 147, sub Leone Isauro per muros urbis CP ducta foedum Saracenis eam urbem obsidentibus intulit naufragium, *ὁδηγήτριαν* siquidem refert a Luca cum puero Iesu ulnis gestato depictam, ac in *Ὁδηγῶν* loco, duobus caecis illuc monente B. virgine ad visum recipiendum deductis, religiose positam. audacior adiungam eandem quae Heraclii tempore a Sergio pontifice CP per muros circumlata Scythas ab eis miraculose depulit: qualem enim *ὁδηγήτριαν* Vincentius, hanc quoque describit anonymus brevi publici iuris a patre Combefis faciendus. *Σέργιος δὲ ὁ ἱεράρχης τὰς ἱερὰς εἰκόνας τῆς θεομήτορος, αἷς μάλιστα καὶ βρέφος ὁ σωτὴρ ἐξεικονισθεὶς ἐν ἀγκάλαις τῆς μητρὸς ἐξεφέρετο, ταύτας λαβὼν περιῄει τὰ τείχη. ὁδηγητρίας* certe, ut antiquissima, si a Luca delineata, etiam puerum Iesum ulnis complectebatur. de simili in Blachernensi templo a Romano Argyro reperta Cedrenum disserentem perlege.

CAPUT VII.

p. 70 v. 6. Magnae hebdomadae] quibusdam religio est dicere *hebdomada hebdomadae*. sed haec religio a superstitione parum abit. adscribam hic verba scholiastae librorum de Avaritia Salviani Massiliensis, ad illud *lampadam tuam*: *ne quis forte putet vitium esse in hac lectione, et reponendum* lampadem, *moneo lampadam quoque dici a nominativo* lampada. *sic* hebdomada *Latina terminatione, quae Graecis* hebdomas.

p. 70 v. 8. Meursius admodum anxie monet ne quis, cum audit P 235
quattuor evangelia lecta esse, suspicetur *tetrabiblon evangeliorum*, hoc est ipsos integros quattuor evangeliorum commentarios lectos esse; quod nimis longum fuisset. itaque articulum *τά*, praepositum vocabulo *τέσσαρα*, exsulare iubet. sed si Graecorum rituales libros diligentius inspexisset, aliter puto super hac re pronuntiasset. ita enim Typicum Sabae c. 38, agens de hac magnae hebdomadis feria secunda: *ἀναγινώσκεται δὲ τὸ τετραευαγγέλιον τῇ β', τῇ γ' καὶ τῇ δ', καὶ πληροῦται.* ne autem suspiceris tantum partem aliquam ex quattuor evangeliis lectam esse, audi eiusdem Typici auctorem eodem loco. *εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον ὅλον ἀναγινώσκεται· ὁμοίως καὶ τὸ κατὰ Μάρκον καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν. τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην ἀναγινώσκεται ἄχρι τῆς ἀρχῆς τῶν ἁγίων παθῶν. ἀναγινώσκεται δὲ οὗτος ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις, ἤγουν β' γ' καὶ δ'. καὶ πληροῦνται ἐν ταῖς ὥραις. γίνεται δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀναγνώσεις γ', τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ δευτέρου. ὁμοῦ ἀναγνώσεις θ', καὶ ὥρας θ', καὶ πλέον οὐδέν.* ex his iam Meursius non Codinum sed sua emendare poterit. et si quid emendandum sit, potius expungam illud *τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ*, quia magna feria quinta non legebatur *τὸ τετραευαγγέλιον*, quippe quod praecedente die, videlicet magna feria quarta, iam absolutum erat, ut ex Typico Sabae audivimus; nisi forte in palatio Cpolitano tetrabibli lectio ad quintam ipsam feriam magnam extenderetur. quamvis ipsum quoque Triodium Graecorum cum Typico Sabae concinat; cuius haec sunt verba: *legitur etiam tetraevangelium secunda tertia et quarta feria. καὶ πληροῦται et completur seu terminatur.*

ibid. non his modo dominicae passioni memorandae sacratis feriis, prout erudite demonstrat Gretserus, sed et continuo totius anni spatio totus quattuor evangelistarum textus in ecclesia palam legitur, quod diserte his verbis edisserit doctissimus Allatius. exceptis magnis solemnitatibus, quae peculiare sibi poscunt, evangelium in reliquis anni diebus ita dispertiuntur Graeci, ut unius prius evangelistae textum in tmemata dividant et diebus applicent, donec finiat, postmodum alterius continuent, donec omnia ad exitum perduxerint, et diebus dominicis a scriptore evangelii nomen imponant: dicunt enim *ἡ πρώτη κυριακὴ τοῦ Ματθαίου, ἡ δευτέρα τοῦ Ματθαίου*, et sic de aliis. id ut melius comprehendas, ve-

lim animadvertas Ioannis evangelii textum universum septem integris hebdomadibus legi, quae a magna paschae dominica tribus diebus exceptis numerantur, Matthaei feria secunda post dominicam pentecostes ad subsequentem parasceuen exaltationis diem festum, absolviturque hebdomadibus septem et decem. harum undecim singulis diebus Matthaei lectionem continuant, a duodecima quinque tantum diebus Marci lectio assumitur, sabbatis et dominicis Matthaei lectio restituitur, usque ad hebdomadem decimam et septimam, dummodo haec postrema inter tempus paschale occurrat: sin minus, non legitur. Lucae evangelium a feria secunda quae dominicam post exaltationem excipit, et integris hebdomadibus duodecim continuatur. ab initio tertiae decimae Marci percurritur in reliquis diebus, sed sabbatis et dominicis Lucae assumitur. Marci tandem inter Matthaei et Lucae absumitur; quod vero supererit, sabbatis et dominicis quadragesimae absolvitur. haec ille.

p. 70 v. 10. de more lavandi pedes, tam hoc die quam aliis, proprium opusculum edidi, quod Pedilavium inscripsi; cui etiam ex Euchologio Graecorum officium *pedilavii* inserui. nec Orientis tantum reges et imperatores hoc die pauperum pedes lavabant, sed et Occidentis, ut pluribus exemplis ostendi in iam dicto opusculo.

Post absolutam narrationem de lotione pedum sequitur in editione Iuniana titulus iste, *ὁ νιπτήρ*. sed vidit ipsemet Iunius titulum non suo loco positum esse, et si recipiendus sit, ponendum ante illa verba, *πρὸ δὲ τῆς λειτουργίας* etc. nec in altero codice Boico comparet.

ibid. absoluta missa lavipedium fieri praecipit Euchologium, quod populi commoditati quam mysterio, quod observat imperator, stat satius.

ib. v. 12. *ὑποκάμισα* auctor explicat *χιτῶνας*, Suidas *ἐπενδύτας*, *ἐσώτατα ἱμάτια*, *tunicas*; Simon Portius cum vulgo *ὑποχιτῶνας*, *ἐχέσαρκα*, *ἐνδοτάτους χιτωνίσκους*, uno verbo *interulas*.

ibid. curtzobraccia *kurze hosen*, ut *παπούτζιον solea*, *calceus*. scribitur etiam *παπούτζη*. melior forsan scriptura est *curtobraccia*.

ib. v. 14. *ποιεῖ εὐλογητόν*] a benedictione auspicatur, dicens: *εὐλογητὸς ὁ θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

ib. v. 15. *τὸ τρισάγιον*] a ter repetita voce *Ἅγιος*: *ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.*

ibid. *τοῦ εὐαγγελίου*] cuius *ἀρχιτέλεια* principium et finis sunt: *sciens Iesus quia omnia dedit ei pater* etc. et *non estis mundi omnes.*

p. 71 v. 5. *ἡ τοῦ νιπτῆρος ἀκολουθία*] quam qui desiderabit integram, nostra Euchologica, si merentur, adibit. *ἀκολουθία* autem *officium est divinum*, cuius partes ad invicem connexae ordine se consequuntur, quasi *sequentia.*

ib. v. 6. alter codex Boicus *ἀνὰ χρυσοῦν νομίσματα τρία.* forsan recta lectio erit *ἀνὰ χρυσᾶ νομίσματα*, ut *ἀνά* capiatur eo sensu quo Matth. 20: *ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον*, *acceperunt singuli denarium.* *ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον*, *acceperunt ipsi quoque singuli denarium.*

ib. v. 11. *τράπεζα δὲ οὐδαμοῦ*] ob religiosioris ieiunii praeceptum, quod tamen etiam monachis hoc die vino non interdicit. Euchologium: *δίδοται τὸ κατακλαστόν, καὶ μεταλαμβάνομεν οἶνον μόνον.*

ib. v. 12. τῆς ἀγρυπνίας ἀκολουθία] voluptas quietis quantumlibet studiosa in vigiliis, quas παννυχίδας vocant, luxum quaerit, de quibus Simocatta 8 13: σύνηθες γοῦν τοῖς ἐγχωρίοις ἐπὶ τοῖς λελοχευμένοις παιδίοις ἑβδομαίαν ἄγουσι τὴν ἡμέραν συμποσίων ἑορταῖς καταπαννυχίζεσθαι. dilectionis pariter fervor asperitatis amans, in Christi morte protractis per diem ieiuniis, noctis omne spatium insomne molitur etiam in imperatorum palatiis adiungere. παννυχίδας sacras non ascetici modo fratres, sed et communioris, devotae tamen vitae praeceptores suis scriptis celebrant. commendant in praecipuis Christi domini et deiparae festis ecclesiastica officia, ubi frequentiorem plebem ad concinendas dei laudes convocant. haec vero ἀγρυπνία τῶν παθῶν adeo culta, ut κατὰ τὸν τεταγμένον καιρόν, circa secundam nimirum vel tertiam a serotino crepusculo horam, non possit ab imperatore non celebrari. de his festis vigilatis tractat Allatius de lib. Eccles. Graeco dissertatione 1.

ib. v. 13. duodecim ista evangelia erant partes ex quattuor evangelistis desumptae, ut planum fit ex Graecorum Triodio, ubi duodecim ista evangelia ordine enumerantur, adiuncto evangelistae, ex quo quodlibet desumptum est, nomine. itaque nihil haec duodecim evangeliorum lectio ad illam quattuor evangeliorum seu τοῦ τετραευαγγελίου, ut ex dictis perspicuum relinquitur. falsum autem est duodecim haec evangelia quater in anno lecta esse, ut dicit Meursius. semel in anno lecta sunt, non quater, nempe magna feria quinta in officio vigiliae pro festo parasceues institutae. testem do ipsum Codinum et Triodium. nec recte Meursius huc advocat lectionem duodecim lectionum ex Anastasio et Bernone: loquuntur P 236
enim de duodecim lectionibus in angariis seu quattuor temporibus recitari consuetis. at Codinus agit de duodecim evangeliis, quae quinta feria maioris hebdomadis in officio vigiliae legebantur. nec duodecim illae lectiones, quas ex Anastasio et Bernone producit Meursius, in angariis ex evangelio sumebantur, sed ex Mosaicis et propheticis libris, ut et hodie angariarum lectiones quinque ex prophetiis petuntur. quam apposite vero ad evangelia, quae recitabantur in ecclesia, accommodat Meursius illud Isidori Pelusiotae l. 2 ep. 150, ubi ait phylacteria Iudaeorum fuisse δελτία μικρά, ἅπερ ἐφόρουν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ ὥσπερ νῦν αἱ γυναῖκες τὰ εὐαγγέλια τὰ μικρά. arbitratur parva fuisse evangelia illa quae in templo legebantur: sed cum toto anno plurima evangelia legerentur, haud parva dici potuissent. parva igitur dicuntur vel quia initium unius evangelii, puta S. Ioannis, vel omnium quattuor evangelistarum exordia continebant, ferebanturque, ut et hodie evangelium S. Ioannis, amuletorum vice potissimum a feminis. vide quae scripsimus tom. 1 de sancta Cruce l. 2 c. 29. sed ut hinc tandem abeam, οὐδὲν ὑγιές in Glossarii evangelio inesse reperio.

ibid. τὰ δώδεκα εὐαγγέλια] exhibet Graecorum εὐαγγελιστάριον, omnemque ex quattuor evangelii scriptoribus passionis historiam ordine decerptam concorditerque connexam comprehendunt: unumquodque vero τμῆμα est historiae passionis dominicae.

ib. v. 14. λαμπάς] nullum aliud inter λαμπάδα et κηρόν discrimen quam inter communem et maiorem arteque exquisitiore comptum cereum: hic imperatori, alter aulicorum turbae distribuitur.

p. 72 v. 1. ex quattuor vigiliis in palatio celebrari solitis prima est *magni canonis.* ubi dicit Iunius *festum magni canonis esse dominicam orthodoxiae:* sed errat more suo solenni. nam dominica orthodoxiae erat prima dominica quadragesimae: festum magni canonis agebatur *τῇ πέμπτῃ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς τεσσαρακοστῆς, quinta feria quintae hebdomadis quadragesimae.* docent hoc rituales Graecorum libri, quorum unus qui Triodium inscribitur ista. *τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ψάλλομεν καὶ τὴν τοῦ μεγάλου κανόνος ἀκολουθίαν. τοῦτον τῶν ὄντως κανόνων μέγιστον ἁπάντων ἀρίστως καὶ τεχνηέντως ἡρμόσατο καὶ συνέγραψεν ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Ἀνδρέας ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ὁ καὶ Ἱεροσολυμίτης ὀνομαζόμενος, ὃς ὥρμητο μὲν ἐκ Δαμασκοῦ, ἐπὶ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ δὲ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἡλικίας παιδευτηρίῳ γραμματικῆς ἐκδοθεὶς καὶ τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν ἐξασκήσας εἰς Ἱεροσόλυμα γεγονὼς τὸν μοναστὴν ὑπέρχεται βίον, ὁσίως δὲ καὶ θεοφιλῶς διαζῶν ἐν ἡσύχῳ καὶ ἀταράχῳ τῇ βιοτῇ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα συγγράμματα βιωφελῆ καταλείπει τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, λόγους τε καὶ κανόνας, μᾶλλον ἀδρότερος ἐν τοῖς πανηγυρικοῖς γινόμενός τε καὶ δεικνύμενος, σὺν πολλοῖς δὲ ἄλλοις καὶ τὸν παρόντα μέγαν κανόνα συνέταξε, κατάνυξιν ἄπειρον ἔχοντα. πᾶσαν γὰρ πάλαιᾶς καὶ νέας ἱστορίαν διαθήκης ἐρανισάμενος καὶ ἀθροίσας τὸ παρὸν ἡρμόσατο μέλος, ἀπὸ Ἀδὰμ δηλαδὴ μέχρι καὶ αὐτῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως καὶ τοῦ τῶν ἀποστόλων κηρύγματος. προτρέπεται γοῦν διὰ τούτου πᾶσαν ψυχήν, ὅσα μὲν ἀγαθὰ τῆς ἱστορίας ζηλοῦν καὶ μιμεῖσθαι πρὸς δύναμιν, ὅσα δὲ τῶν φαύλων ἀποφεύγειν, καὶ ἀεὶ πρὸς θεὸν ἀνατρέχειν, διὰ μετανοίας, διὰ δακρύων καὶ ἐξομολογήσεως καὶ τῆς ἄλλης δηλονότι εὐαρεστήσεως. πλὴν ἐς τοσοῦτόν ἐστιν εὔρους καὶ ἐμμελὴς ὡς καὶ αὐτὴν τὴν σκληροτέραν ψυχὴν ἱκανῶς μαλάξαι καὶ πρὸς ἀνάληψιν ἀγαθοῦ διεγεῖραι, εἰ μόνον μετὰ συντετριμμένης καρδίας καὶ προσοχῆς ἀνηκούσης ψάλλοιτο. ἐποίησε δὲ τοῦτον, ὅτε καὶ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Σωφρόνιος τὸν τῆς Αἰγυπτίας Μαρίας βίον συνεγράψατο· κατάνυξιν γὰρ καὶ οὗτος ὁ βίος προβέβληται ἄπειρον, καὶ πολλὴν τοῖς ἐπταικόσι καὶ ἁμαρτάνουσι παραμυθίαν δίδωσιν, εἰ μόνον τῶν φαύλων ἀποστῆναι βούλοιντο. ἐτάχθησαν δὲ καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ἡμέραν ψάλλεσθαι καὶ ἀναγινώσκεσθαι δι' αἰτίαν τοιαύτην· ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ τέλος ἐγγίζει ἡ ἁγία τεσσαρακοστή, ἵνα μὴ οἱ ἄνθρωποι ῥᾴθυμοι γεγονότες πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας ἀμελέστερον διατεθῶσι καὶ τοῦ σωφρονεῖν καθάπαξ ἐν πᾶσιν ἀπόσχοιντο, ὁ μὲν μέγιστος Ἀνδρέας, οἷά τις ἀλείπτης, διὰ τῶν ἱστοριῶν τοῦ μεγάλου κανόνος, τῶν μεγάλων ἀνδρῶν λέγων τὴν ἀρετὴν καὶ τῶν φαύλων αὖθις τὴν ἐκτροπήν, ὡς ἄν τις φαίη, γενναιοτέρους τοὺς κάμνοντας παρασκευάζει καὶ ἀνδρικῶς τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι, ὁ δὲ ἱερὸς Σωφρόνιος διὰ τοῦ ὑπερφυοῦς αὐτοῦ λόγου σώφρονας καὶ αὖθις εἶναι ποιεῖ, καὶ πρὸς θεὸν διεγείρει, καὶ μὴ καταπίπτειν μηδὲ ἀπογινώσκειν,*

εἰ καὶ τέως τισὶν ἑάλωσαν παραπτώμασιν· ὅση γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ P 237 φιλανθρωπία καὶ συμπάθεια τοῖς ὁλοψύχως ἐκ τῶν πρώην πταισμάτων ἐπιστρέφειν αἱρουμένοις, ἡ κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν διήγησις παριστᾷ. λέγεται δὲ μέγας κανών, ἴσως ἄν τις εἴπῃ, καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἐννοίας καὶ τὰ ἐνθυμήματα (γόνιμος γάρ ἐστιν ὁ τούτου ποιητής, ἀρίστως αὐτὰ συντιθέμενος), καὶ ὅτι τῶν λοιπῶν κανόνων ἀνὰ τριάκοντα, καὶ μικρόν τι πρός, τροπαρίων ἐχόντων, οὗτος εἰς διακόσια καὶ πεντήκοντα πρόεισιν, ἑνὸς ἑκάστου ἄρρητον ἀποστάζοντος ἡδονήν. ἁρμοδίως οὖν ἄρα καὶ προσηκόντως ὁ μέγας οὗτος κανών, καὶ μεγάλην κεκτημένος κατάνυξιν, κἀν τῇ μεγάλῃ τῶν τεσσαρακοστῶν κατατέτακται. τοῦτον τὸν ἄριστον κανόνα καὶ μέγιστον, καὶ τὸν τῆς ὁσίας Μαρίας λόγον, ὁ αὐτὸς πατὴρ ἡμῶν Ἀνδρέας πρῶτος εἰς τὴν τοῦ Κωνσταντίνου κεκόμικεν, ὅτε πρὸς τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θεοδώρου τῇ ἕκτῃ συνόδῳ σταλεὶς εἰς βοήθειαν παρεγένετο. τότε γὰρ ἀρίστως κατὰ τῶν μονοθελητῶν ἀγωνισάμενος ἔτι διατελῶν ἐν μονάζουσι, τῷ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας κλήρῳ συγκαταλέγεται. εἶτα διάκονος καὶ ὀρφανοτρόφος ἐν ταύτῃ καθίσταται. καὶ μετὰ μικρὸν ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης γενόμενος, ἐσύστερον ἄγχιστά που πρὸς τῇ λεγομένῃ Ἱερισσῷ καταντήσας ἐν Μιτυλήνῃ πρὸς κύριον ἐκδημεῖ, ἀρκούντως τοῦ ἰδίου θρόνου ἐν μεθέξει γενόμενος. ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις ὁ θεὸς ἐλέησον ἡμᾶς.

Haec liber ille ritualis Graecorum, ex quibus elucescunt cum P 238 alia vulgo parum nota, tum dominicam orthodoxiae et diem magni canonis non fuisse unum et eundem diem.

p. 72 v. 2. canonis huius concinendi ritum et institutionem e Synaxario fuse descripsit Gretserus: canonem ipsum, ut et Andreae Cretensis opus omne, Latinam interpretationem et in utrumque notas ante paucos annos publico dedit e praedicatorum familia sodalis Franciscus Combefis.

ibid. secunda vigilia palatii est τῆς ἀκαθίστου. Iunius interpretatur, *virginis iter facientis et parturientis*, *et quasi dicas*, inquit, *eius quae non sedet aut quiescit, sed iter facit praegnans; puta cum b. virgo a Iosepho deduceretur Bethlehemum ex edicto Augusti Caesaris, proxime ante diem natalem Christi.* fabulae, quas dispellet idem ille ritualis Graecorum liber, quem paulo ante nominavi, in quo ista leguntur. τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (τῷ σαββάτῳ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς τεσσαρακοστῆς) τὸν ἀκάθιστον ὕμνον ἑορτάζομεν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἡρακλείου τὴν αὐτοκράτορα Ῥωμαίοις ἀρχὴν διέποντος, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Χοσρόης ἰδὼν τὰ Ῥωμαίων ἄκρως ταπεινωθέντα παρὰ Φωκᾶ βασιλέως τοῦ τυράννου, ἕνα τῶν σατραπῶν Σάρβαρον ὄνομα μετὰ χιλιάδων πλειόνων στέλλει, πᾶσαν τὴν ἕω αὐτῷ ὑποποιήσασθαι· ἔφθη γὰρ καὶ πρότερον ὡσεὶ δέκα μυριάδας Χριστιανῶν διαφθείρας Χοσρόης, ἅτε τῶν Ἑβραίων αὐτοὺς ἐξωνουμένων καὶ ἀπολλύντων. ὁ γοῦν ἀρχισατράπης Σάρβαρος τὴν ἕω ληϊσάμενος ἅπασαν ἔφθασεν ἄχρι καὶ αὐτῆς Χρυσοπόλεως, ἢ νῦν Σκουτάριον ἐπικέκληται. ὁ τοί-

νυν βασιλεὺς Ἡράκλειος ἐν ἀπορίᾳ καταστὰς δημοσίων χρημάτων, τὰ ἱερὰ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς κέρμα μετασκευασάμενος ἐπὶ ἀποδόσει μείζονι καὶ τελεωτέρᾳ, διὰ τοῦ Εὐξείνου μετὰ πλοίων τοῖς τῆς Περσίας μέρεσιν εἰσβαλὼν ἀφανίζει αὐτήν. καὶ κατὰ κράτος ἡττᾶται τούτῳ ὁ Χοσρόης σὺν τῇ λοιπῇ στρατιᾷ. μετ' ὀλίγον δὲ καὶ Σειρόης ὁ υἱὸς Χοσρόου ἀποστὰς τοῦ πατρὸς τὴν ἀρχὴν ἑαυτῷ περιτίθησιν, καὶ τὸν πατέρα Χοσρόην ἀποκτείνας τῷ βασιλεῖ Ἡρακλείῳ σπένδεται. χαγάνος γε μὴν ὁ τῶν Μυσῶν καὶ Σκυθῶν ἀρχηγός, μαθὼν τὸν βασιλέα διαπόντιον ἐς Πέρσας γενόμενον, τὰς μετὰ Ῥωμαίων διαλύσας σπονδάς, στίφη μυριάριθμα ἐπαγόμενος διὰ τῶν δυτικῶν εἰσβάλλει μερῶν εἰς τὴν Κωνσταντίνου, κατὰ θεοῦ βλασφήμους ἐκπέμπων φωνάς. αὐτίκα τοίνυν ἡ μὲν θάλασσα πλοίων, ἡ δὲ γῆ πεζῶν καὶ ἱππέων ἀπείρων ἔμπλεως ἦν. Σέργιος δὲ ὁ πατριάρχης πολλὰ τὸν τῆς Κωνσταντίνου παρεκάλει λαὸν μὴ καταπίπτειν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἐλπίδα ἐκ ψυχῆς εἰς θεὸν ἀναφέρειν καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ μητέρα τὴν πανάχραντον θεοτόκον. καὶ μὴν καὶ Βῶνος πατρίκιος ὁ τηνικαῦτα τὴν πόλιν διέπων τὰ ἀνήκοντα εἰς ἀποτροπὴν τῶν πολεμίων παρεσκευάζετο· δεῖ γὰρ μετὰ τῆς ἄνωθεν βοηθείας καὶ ἡμᾶς τὰ προσήκοντα ἐνεργεῖν. ὁ δὲ πατριάρχης τὰς θείας εἰκόνας τῆς θεομήτορος μετὰ παντὸς ἐπαγόμενος τοῦ πλήθους περιῄει τὸ τεῖχος ἄνωθεν, ἐντεῦθεν τὸ ἀσφαλὲς αὐτῶν ποριζόμενος. ὡς δὲ ὁ μὲν Σάρβαρος ἐξ ἑῴας, χαγάνος δὲ ἀπὸ δυσμῶν πυρπολεῖν τὰ πέριξ τῆς πόλεως ἤρχοντο, ὁ πατριάρχης τὴν ἀχειροποίητον τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, προσέτι δὲ καὶ τὴν τιμίαν ἐσθῆτα τῆς θεομήτορος ἐπιφερόμενος διὰ τῶν τειχῶν περιήρχετο. χαγάνος δὲ ὁ Σκύθης διὰ τῶν χερσαίων τειχῶν προσβάλλει τῇ Κωνσταντίνου σὺν πλήθει ἀπείρῳ ἄκρως ἐξ ὅπλων ἠσφαλισμένῳ, καὶ τοσούτῳ ὡς ἕνα Ῥωμαῖον πρὸς δέκα Σκύθας σαφῶς διαμάχεσθαι. ἀλλ' ἡ ἄμαχος πρόμαχος διὰ τῶν παρευρεθέντων ὀλίγων πάνυ στρατιωτῶν ἐν τῷ ναῷ ταύτης τῷ τῆς πηγῆς πλείστους αὐτῶν παραπώλεσεν. κἀντεῦθεν οἱ Ῥωμαῖοι ἀναθαρσήσαντές τε καὶ ἀνασκιρτήσαντες ὑπὸ στρατηγῷ ἀμάχῳ τῇ θεομήτορι αὐτοὺς ἀεὶ κατὰ κράτος ἐνίκων. βλέψαντες δὲ καὶ πρὸς σπονδὰς οἱ τῆς πόλεως ἀπεκρούσθησαν· ἀνεῖπε γὰρ ὁ χαγάνος "μὴ ἀπατᾶσθε ἐπὶ τῷ θεῷ, ᾧ πιστεύετε· πάντως γὰρ αὔριον τὴν πόλιν καταλήψομαι." οἱ δὲ τῆς πόλεως διακούσαντες χεῖρας ἔτεινον εἰς θεόν. συμφωνήσαντες οὖν χαγάνος τε καὶ ὁ Σάρβαρος διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης προσβάλλουσι, διὰ μηχανημάτων τὴν πόλιν ἑλεῖν προθυμούμενοι. ἀλλὰ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἡττήθησαν ὡς μηδὲ ἱκανοὺς εἶναι τοὺς ζῶντας καίειν τοὺς τεθνηκότας. τὰ δὲ μονόξυλα ὁπλιτῶν πλήρη διὰ τοῦ ἐπιλεγομένου Κέρατος κόλπου εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν τῆς θεομήτορος καταγόμενα, καταιγίδος
P 239 αἰφνηδὸν τῇ θαλάσσῃ ἐπεισπεσούσης καὶ διαιρησάσης ταύτην εἰς τμήματα, σὺν τοῖς πλοίοις ἅπασι τῶν ἐχθρῶν διεφθάρη. καὶ εἶδεν ἄν τις παράδοξον ἀριστούργημα τῆς πανάγνου καὶ θεομήτορος·

πάντας γὰρ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης τὸ ἐν Βλαχέρναις ἐξέβαλεν. ὁ δὲ λαὸς ὅσον τάχος τὰς πύλας ἀναπετάσαντες ἄρδην πάντας ἀπέκτειναν, καὶ παῖδες καὶ γυναῖκες κατ' αὐτῶν ἀνδριζόμενοι. οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τούτων ὑπέστρεψαν κλαίοντες ἅμα καὶ ὀδυρόμενοι. ὅ γε μὴν θεοφιλὴς τῆς Κωνσταντίνου λαὸς τῇ θεομήτορι τὴν χάριν ἀφοσιούμενοι ὁλονύκτιον τὸν ὕμνον καὶ ἀκάθιστον αὐτῇ ἐμελῴδησαν ὡς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγρυπνησάσῃ καὶ ὑπερφυεῖ δυνάμει διαπραξαμένῃ τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τρόπαιον. ἐκ τότε οὖν εἰς μνείαν τοῦ τοσούτου καὶ ὑπερφυοῦς θαύματος ἡ ἐκκλησία τὴν τοιαύτην ἑορτὴν παρέλαβε τῇ μητρὶ ἀνατιθέναι τοῦ θεοῦ τῷ παρόντι καιρῷ, ὅτε καὶ τὸ τρόπαιον τῇ θεομήτορι γέγονεν. ἀκάθιστον δὲ ὠνόμασαν διὰ τὸ τότε οὕτω πρᾶξαι τὸν τῆς πόλεως κλῆρόν τε καὶ λαὸν ἅπαντα.

Μετὰ παρέλευσιν χρόνον τριάκοντα ἕξ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγονάτου, οἱ Ἀγαρηνοὶ ἄπειρον στρατιὰν ἐπαγόμενοι πάλιν τῇ Κωνσταντίνου ἐπέθεντο, καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτεσι ταύτην πολιορκοῦντες, ὅτε καὶ ἐν τοῖς Κυζικοῦ παρεχείμαζον μέρεσι, πολλοὺς τῶν οἰκείων διέφθειραν. εἶτα ἀπειπόντες καὶ μετὰ τοῦ στόλου αὐτῶν ὑποστρέφοντες, καὶ ἐν τῷ Συλαίῳ γενόμενοι, τῇ θαλάσσῃ πάντες κατεποντίσθησαν προστασίᾳ τῆς πανάγνου καὶ θεομήτορος.

Ἀλλὰ καὶ τρίτον αὖθις ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου οἱ ἐξ Ἄγαρ, ὑπὲρ πλείστας μυριάδας ἀριθμούμενοι, πρῶτον μὲν τὴν τῶν Περσῶν ἀφανίζουσι βασιλείαν, εἶτα τὴν Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ἐπιδραμόντες καὶ Ἰνδοὺς Αἰθίοπάς τε καὶ Ἱσπανούς, ὕστερον καὶ κατ' αὐτῆς τῆς τῶν πόλεων βασιλίδος ἐπιστρατεύουσι, χίλια ὀκτακόσια πλοῖα ἐπιφερόμενοι. κυκλώσαντες οὖν αὐτὴν ὡς αὐτίκα δὴ ἀναρπάσοντες ἔμενον. ὁ δὲ τῆς πόλεως ἱερὸς λαὸς τὸ σεπτὸν ξύλον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ καὶ τὴν σεβάσμιον εἰκόνα τῆς θεομήτορος ὁδηγητρίας ἐπαγόμενοι τὸ τεῖχος περιεκύκλουν, σὺν δάκρυσι τὸν θεὸν ἱλεούμενοι. δόξαν οὖν οὕτω τοῖς Ἀγαρηνοῖς, εἰς δύο διαιροῦνται μέρη, καὶ οἱ μὲν κατὰ Βουλγάρων στρατεύουσι, καὶ πίπτουσιν ἐκεῖσε ὑπὲρ μυριάδας δύο, οἱ δὲ περιελείφθησαν τὴν πόλιν ἑλεῖν. κωλυθέντες δὲ ὑπὸ τῆς ἁλύσεως, διηκούσης ἀπὸ τῶν Γαλάτου εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀναχθέντες περί που τὸ λεγόμενον Σωσθένιον γίνονται. κἀκεῖ ἀνέμου Βορέου καταρραγέντος τὰ πολλὰ τῶν πλοίων αὐτῶν διερράγη καὶ διεφθάρησαν. οἱ δὲ περιλειφθέντες λιμῷ περιέπεσον, ὡς καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν ἅψασθαι, κόπριά τε φυρᾶν καὶ ἐσθίειν. εἶτα φυγόντες καὶ κατὰ τὸ Αἰγαῖον γενόμενοι πέλαγος τὰ σκάφη αὐτῶν ἅπαντα καὶ ἑαυτοὺς τῷ τῆς θαλάσσης διδοῦσι βυθῷ· χάλαζα γὰρ ῥαγδαία οὐρανόθεν καταπεσοῦσα, καὶ βρασμὸν κατὰ τῆς θαλάσσης ποιήσασα, τὴν τῶν πλοίων πίσσαν διέλυσε. καὶ οὕτως ὁ ἀπειροπληθὴς ἐκεῖνος στόλος διώλωλε, τριῶν μόνων εἰς ἀγγελίαν περιλειφθέντων.

Διὰ ταῦτα τοίνυν ἅπαντα τὰ ὑπερφυῆ θαυμάσια τῆς πανάγνου καὶ θεομήτορος τὴν παροῦσαν ἑορτὴν ἑορτάζομεν. ἀκάθιστος δὲ εἴρηται, διότι ὀρθοστάδην τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τὸν ὕμνον τῇ τοῦ λόγου μητρὶ ἔμελψαν. καὶ ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις οἴκοις καθῆσθαι ἐξ ἔθους ἔχοντες ἐν τοῖς παροῦσι τῆς θεομήτορος, ὀρθοὶ πάντες ἀκροώμεθα. ταῖς τῆς σῆς ὑπερμάχου τε καὶ ἀπροσμάχου μητρὸς πρεσβείαις Χριστὲ ὁ θεός, τῶν περικειμένων καὶ ἡμᾶς ἀπάλλαξον συμφορῶν, καὶ ἐλέησον ἡμᾶς, ὡς μόνος φιλάνθρωπος.

P 241 Ex his ergo perspicuum relinquitur quale fuerit *τῆς ἀκαθίστου* festum, et cur hoc nomine appellatus *ἀκάθιστος ὕμνος*, quia *stando*, non sedendo canitur; *ἀκάθιστος ἑορτὴ* seu *ἡμέρα*, quia ab omnibus, nemine excepto et nemine otiante aut a divinis laudibus cessante, peragitur. exstat in bibliotheca Bavarica oratio hoc titulo: *λόγος ἀναγινωσκόμενος εἰς τὴν ἀκάθιστον. διήγησις ὠφέλιμος ἐκ παλαιᾶς ἱστορίας συλλεγεῖσα, καὶ ἀναμιμνήσκειν δηλοῦσα τοῦ παραδόξου γενομένου θαύματος, ἡνίκα Πέρσαι καὶ βάρβαροι τὴν βασιλίδα ταύτην πόλιν περιεκύκλωσαν, οἳ καὶ ἀπώλοντο θείας δίκης πειραθέντες. ἡ δὲ πόλις ἀσινὴς συντηρηθεῖσα πρεσβείας τῆς θεοτόκου ἐτησίως ἐκ τότε ᾄδει εὐχαριστήριον, ἀκάθιστον τὴν ἡμέραν κατονομάζουσα* *).

ἀκάθιστος εἴρηται διότι ὀρθοστάδην πᾶς ὁ λαὸς τὴν νύκτα ἐκείνην ὕμνους θεομήτορι μέλπει ait Callixtus in eius diei Synaxario. ipse hymnus est *ἀκάθιστος*, quod interstitium quietemque ad diluculum usque non reperiat et semper cantandus perseveret. e Triodii Synaxario historiam deprompsit Gretserus, concinniorem aliam e Regia bibliotheca nuperrime post historiam Monothelitarum laudatus Franciscus Combefis evulgavit et notas adiecit.

Duplicem hunc errorem *περὶ τοῦ μεγάλου κανόνος καὶ περὶ τῆς ἀκαθίστου* ipsemet Curopalata Calviniano scholiastae eximere poterat, si animum advertisset. ait enim Curopalata a prima ex quattuor vigiliis imaginem sanctissimae deiparae, quae *Hodegetria* appellatur, in palatio manere ad magnum usque diem dominicum paschatis. *huic imagini*, inquit Curopalata, *venienti obviam procedit imperator ad portam aulae palatii. secunda vero feria comitatur abeuntem ad excelsos usque gradus.* si a prima vigilia, quae est *τοῦ μεγάλου κανόνος*, manet imago illa in palatio usque ad secundam feriam paschatis, fieri non potest ut *ἡ τοῦ μεγάλου κανόνος ἀγρυπνία* vel iuncta vel proxima fuerit pentecostae: alioqui imago illa integro ferme anno in palatio mansisset, a pentecoste videlicet usque ad secundam feriam paschatis, cum tamen paucissimis hebdomadibus in eo relinqui soleret, et propterea singulis annis non aliter ac donum quoddam divinitus missum in aula exciperetur, perque paucos dies in eadem tutelae gratia commoraretur, nempe a quinta feria

*) v. Foggin. Append. corp. hist. Byzant. p. 78.

quintae hebdomadis quadragesimalis usque ad secundam feriam paschatis, quo die referebatur *πρὸς τὸν τῆς θεοτόκου ναὸν τὸν τῶν ὁδηγῶν κεκλημένον*, ut loquitur Zonaras in imperio Michaelis I Theophili, cui adiuncta erat *μονή* seu monasterium *τῶν ὁδηγῶν*, ut ex Nicephoro Gregora l. 2 constat: hinc ipsa imago *ὁδηγήτρια*, quasi *dux viae*, appellabatur. nec adducebatur ex templo Blachernio, ut putat scholiastes, sed ex templo et ex monasterio *τῶν ὁδηγῶν*, quod a templo Blachernio distinctum erat.

Sed probat id ex gradibus excelsis, de quibus Curopalata c. 12 et c. 15, *quasi illi fuerint in templo Blachernio.* at parum valet haec probatio: nam quocunque iret imperator, semper ad excelsos gradus usque deducebatur a Barangis, ut inquit Curopalata c. 15. opor- P 242
tet ergo hos excelsos gradus alibi fuisse quam in Blachernio templo vel in via ad solum Blachernium templum, quia imperator non ibat semper ad templum Blachernium, et Curopalata diserte distinguit hos gradus a templo Blachernio, cum dicat imperatorem equitantem semper deduci usque ad excelsos gradus, in festo autem occursus (seu, ut nos vocamus, purificationis d. virginis) etiam usque ad templum Blachernarum: nam ad hoc templum hoc die rei divinae gratia conferebat se imperator.

Magna contentione dimicant Iunius et Gretserus *περὶ τῶν Ὑψηλῶν*, *de gradibus excelsis CP*, ubinam reponendi? ille in Blachernio templo, hic in palatio sitos contendit. inter contendentes arbiter neutri litem integram adiudico, a vero siquidem *τῶν Ὑψηλῶν* sensu aberrat uterque. ecquis enim in hac voce gradus intelligendos putet, ac non potius excelsum ac fastigio sublime aedificium? at ne velut caecitans et ignarus iudex litem dirimam, aut potius andabatarum more cum utroque pugnem, dubio certus auctor lucem afferat Nicetas Isaacii Angeli l. 2: *δείκνυσι τὸ παράθυρον* (aliud exemplar legit *τὴν θυρίδα*) *ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν Βλαχερνῶν, εἰς τὰ λεγόμενα Ὑψηλά, δι' ἧς ὁρατὰ ἦν τὰ ἱππήλατα πεδία τὰ ἔξωθεν τῶν ἐπάλξεων ἐν τοῖς Φιλοπατίοις καθυπτιάζοντα.* observa *τὰ Ὑψηλά* altum Blachernii palatii aedificium, unde subiecta Philopatiensis planities detegatur, non gradus quantumvis excelsos indicare, nec in maiori palatio, quo soleret imperator morari, alios excelsiores gradus comminiscendos: eam ob rem, cum in exhibendis reddendisque honoris officiis longius semper in decessu deducatur vir honoratus quam in accessu eidem occurratur, par est ut si *τῆς ὁδηγητρίας* imagini *ἐν τῇ πύλῃ τοῦ παλατίου αὐλῆς* primum occurrit imperator, longius multo deducat abeuntem, non ad fictos usque gradus excelsos, sed *εἰς τὰ λεγόμενα Ὑψηλὰ ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν Βλαχερνῶν*, et quod ait hic auctor, *μέχρι καὶ τῶν Ὑψηλῶν*, longo viae tractu, cuius accessionem indicat particula *καί*, ad locum nempe *Ὑψηλά* vocatum, quem auctor ipse in Blachernio palatio vel ad illud iuxta reponit c. 15, p. 80 v. 19, ubi ait imperatorem ad Blachernarum templum, cui vicinum erat eiusdem nominis palatium, a Barangis deduci *μέχρι τῶν Ὑψηλῶν*, certe non ad excelsos gradus eius e quo fuerat egressus palatii, sed ad destinatum alterius, ad quod tendebat, locum.

Adde quod ipse imperator imaginem Hodegetriae secunda paschatis feria ad propria revertentem prosequi solebat usque ad excelsos gradus, imo et extra, ut dicit Curopalata c. 12 p. 72 v. 10. nec tamen ad templum Blachernium tunc ibat imperator. sed non est

opus pluribus. ipsemet Iunius se refellit, qui haec p. 326. τῆς ὁδηγητρίας, *id est ducis viae, statua fuit extra palatium Cpoli, in templo et monasterio nobili, quod templum Zonaras* ναὸν τῶν ὁδηγῶν, *in imperio Fl. Michaelis, Nicephorus Gregoras l.* 11 *monasterium Hodegetrium appellavit. his autem diebus in palatium inferebatur.* haec ille. at quid clarius quam templum Hodegetrium non fuisse templum Blacherniense? scribit Pachymeres lib. 7 imaginem deiparae per dies complures lacrimasse. quaenam haec imago? num Hodegetriae? num Nicopoeae? et apud eundem Pachymerem l. 11 imago τῆς φωταγωγοῦ, virginis *lucem adferentis, cuius sancto oleo* delibutus Michael Andronici imperatoris filius ex desperato morbo convaluit.

Tertia vigilia palatii est τοῦ εὐαγγελισμοῦ, annuntiationis b. virginis. Iunius *evangelicae annuntiationis.* satis evangelice: sed quid aliud a pseudoevangelico praedicante exspectes?

Quarta vigilia agebatur quinta feria maioris hebdomadae, ob parasceues appetentis solennia.

CAPUT VIII.

De magno sabbatho nihil est in Graeca inscriptione, cum tamen potissimum de officio magni sabbathi, hoc est vigiliae paschatis, in hoc capite agatur.

p. 72 v. 15. de parasceue tribus verbis res absolvitur. vide quae de hoc festo scripsimus tom. 1 de S. Cruce l. 1 c. 68 et l. 1 de Festis c. 23 et 24. homilias Graecorum in parasceuen invenies tom. 2 de Cruce.

ibid. αἱ ὧραι] de quibus consulendum Triodium.

ibid. τὴν λειτουργίαν] hora prima noctis dicendam. Triodium: ὀφείλει δὲ ἔχειν ἀκρίβειαν ὁ ἐκκλησιάρχης ἵνα, ὅταν ποιεῖ ἀπόλυσιν ἡ ἐκκλησία τῆς λειτουργίας, ὑπάρχῃ ὥρα δευτέρα τῆς λειτουργίας. vespertinae vero laudes, quibus ipsa coniungitur, decima diei hora incipiunt.

ib. v. 20. illa μετὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου ἀνάγνωσιν Iunius vertit: *post lectionem autem apostoli, id est, ad eum usque locum: surge, deus, qui iudicas terram.* vitiose prorsus, quasi illud *surge deus* ad apostoli lectionem pertineat, cum sit stichus, quem post lectionem apostoli ex epistola ad Romanos sumptum concinit psaltes: *exsurge deus iudicans terram, quia tu hereditabis in omnibus gentibus.* subiicit lector: *deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat* etc. succinit psaltes: *exsurge deus* etc. et hoc saepius, ut distincte habes in Triodio. ergo vel post lectionem apostoli vel post

subiunctos stichos, quorum principium est *exsurge deus*, spargunt lectores et pueri honorarii lauros: legendum enim est *πάττουσι* vel *πάσσουσι*, *ἀποπάττουσι* vel *ἀποπάσσουσι*. vide quae scripsimus de magno sabbatho l. 1 de festis c. 25.

ib. v. 21. *δάφνας*] arbitror in laetitiae pro dominica resurrectione argumentum, vel ad victoriae, si bella premerent, felix omen imperatori promendum.

p. 73 v. 4. *τράπεζα δὲ οὐδαμῶς*] eo quod in ipsa ecclesia sobria valde habeatur refectio. Triodium, ubi de monachis hodie loquitur: *μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν οὐκ ἐξερχόμεθα τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καθήμεθα ἐν τοῖς τόποις ἡμῶν, καὶ εἰσέρχεται ὁ κελλαρίτης, καὶ ἐπιδίδωσι τοῖς ἀδελφοῖς ἀνάκλασμα τοῦ ἄρτου, καὶ ἀνὰ ἓξ ἰσχάδων ἢ φοινίκων, καὶ ἀπὸ ἑνὸς κρασοβολίου οἶνον.*

CAPUT IX.

ib. v. 6. De festo paschae] ita titulus habet, cum etiam hoc capite de ritu feriae quintae *τῆς διακαινησίμου* deque festo pentecostes et de festo exaltationis s. crucis pertractetur. P 243

ib. v. 8. *ἐν τῇ τρίτῃ*] vulgo tamen et ubique circa matutinum crepusculum incipit hoc officium. Pentecostarium: *περὶ ὥραν ὄρθρου σημαίνει.*

ib. v. 12. *δίδωσι λαμπάδα*] ut archipresbyter in palatio, ita ubique superior hoc munere fungitur. Typus Pentecostarii: *ὁ δὲ ἡγούμενος διανέμει τὰ κηρία τοῖς ἀδελφοῖς.*

ibid. *ὑπηρέται ἄρχοντες*] lectores et canonarchas intellige, de quibus c. 6 et c. 8. *ὑπηρέται*, quia protopapae subditi, *ἄρχοντες*, quia palatini.

ib. v. 14. *τῶν τῆς ἐκκλησίας θυρῶν κεκλεισμένων*] consentit Pentecostarii typus: sacerdotem enim candidis vestibus ornatum cum fratribus cereos ardentes gestantibus sinistro latere egressum in narthece iubet consistere, ac ceroferariis accensa lumina deferentibus viamque sternentibus celebrem ingressum peragere. *ἐναπομείνας δέ*, inquit, *ἐντὸς τοῦ ναοῦ μόνος ὁ κανδηλάπτης ἅπτει τὰ κηρία πάντα καὶ τὰς κανδήλας. καὶ ποιήσας πυρεῖον ἓν τίθησι τοῦτο μέσον τοῦ ναοῦ, καὶ ἕτερον ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν. καὶ βαλὼν θυμίαμα εἰς αὐτά, βαλὼν δὲ καὶ εἰς τὸν θυμιατὸν θυμίαμα πολύ, ἀπαιωρεῖ τοῦτον ἐντὸς τοῦ βήματος.*

ib. v. 15. *εἶτα ἐκφωνεῖ*] ibidem: *ὁ δὲ ἱερεὺς μετὰ τὸ θυμιᾶσαι ἔξωθεν τοῦ νάρθηκος τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν κεκλεισμένων οὐσῶν, καὶ ποιεῖ σταυρὸν μετὰ τοῦ θυμιατοῦ, λέγων καὶ δόξα τῇ ἁγίᾳ etc.*

ib. v. 19. *Χριστὸς ἀνέστη*] integrum troparium est: *Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος.*

p. 73 v. 19. adeo frequens personat in ecclesiis hic modulus, ut germane paschalis, omnemque paschali spatio laudem deo reddendam, ut Latinis Alleluia, includere videatur. Gretserus integrum profert.

ib. v. 21. integer stichus est: *exsurgat deus, et dissipentur inimici eius, et fugiant qui oderunt eum, a facie eius;* cuius similes duo alii stichi subiunguntur.

p. 74 v. 1. *τοὺς λοιπούς*] sunt hi duo alii: *ὡς ἐκλείπει καπνός, καὶ τὰ ἑξῆς. οὕτως ἀπολοῦνται καὶ τὰ ἑξῆς.*

ibid. *τὰ εἰρηνικά*] conglobatae pro variis rebus preces a diacono pronuntiandae, quarum primae pacem exorantes *εἰρηνικῶν* reliquis nomen imponunt. *ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. ὁ χορός. κύριε ἐλέησον. διάκονος. ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. ὁ χορός. κύριε ἐλέησον. διάκονος. ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου τοῦ κυρίου. δεηθῶμεν. ὁ χορός. κύριε ἐλέησον. καὶ τὰ ἑξῆς.* vide Chrysostomi liturgiam.

ib. v. 3. integrum odarium est istud. *resurrectionis dies. exsultemus populi: ex morte enim ad vitam et ex terra ad caelum Christus deus nos transtulit, victoriae carmen concinentes.* vide ritualem librum qui Pentecostarium inscribitur.

ibid. *ἀναστάσεως ἡμέρα*] reliquum suggerit Pentecostarium: *λαμπρυνθῶμεν λαοί. πάσχα κυρίου, πάσχα· ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν ἐπινίκιον ᾄδοντας.*

ib. v. 6. observa etiam Graecis quibusdam usitatum fuisse morem illum quarundam in Germania ecclesiarum, ut versibus illis Davidicis, *attollite portas principes vestras* etc, aditum sibi patefieri cuperent.

ib. v. 10. *ἀσπάζεται τὸ εὐαγγέλιον*] evangelio primum, mox autem dati imperatori osculi consuetudinem referunt in monasteriis *καλόγηροι*, de quibus Pentecostarium: *ψάλλομεν τὸ Χριστὸς ἀνέστη πολλάκις, ἄχρις ἂν ἀσπάσωνται οἱ ἀδελφοὶ ἀλλήλους. ὁ δὲ ἀσπασμὸς γίνεται οὕτω. λαμβάνει ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, καὶ ἵσταται πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ ἁγίου βήματος. ὁ δὲ καθηγούμενος ἐλθών, καὶ ἀσπασάμενος τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ τὸν ἱερέα, λαμβάνει ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, καὶ ἵσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ ἱερέως. εἶτα οἱ ἀδελφοὶ πάντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν ἀσπάζονται πρῶτον τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, εἶτα τὸν ἱερέα καὶ τὸν καθηγούμενον, καὶ ἵστανται κἀκεῖνοι ἔνθα τύχωσιν, καὶ ἀσπάζονται ἀλλήλους.*

ib. v. 14. *τοῦ θρόνου*] saepe throni imperatorii mentio facta est: eius diagraphen pete ex Corippi l. 3 v. 191 — 219; qualis nimirum tempore Iustini Iunioris fuerit.

P 244 *ib.* v. 18. en morem osculandi pedem imperatoris. hic heterodoxis non movetur stomachus: at quam primum vel legunt vel audiunt pedem summi pontificis osculo coli, tum toti bilis sunt et nil nisi bilem biliosissimi homines vomunt. et tamen patienter admodum osculantur togam Turcici imperatoris, quod et a Gerlachio praedicante Lutherano factum est; et ne hoc nesciremus, Crusius l. 7 Turcograec. literis prodidit. nec gravarentur isti ad pedis sulta-

pici osculum se abiicere, si id consuetudo permitteret. Legatus quoque confoederatorum Ordinum Belgii, anno salutis 1612 Cpolim ad portam Ottomanicam missus et admissus, vestimentum imperatoris Turcici prompte et alacriter deosculatus est, et quidem flexis genibus, ut videre licet in Ecclesiasticopolitica Chronol. inserta tom. 8 eius operis, quod Chronicon Chronicorum inscribitur. si tale reverentiae genus pontifici Romano iste exhibuisset, inexpiabili scelere sese obstrictum credidisset. quid quod Batavi Calviniani pedibus suis oscula ferri haud aegre passi sunt? nam in navigatione Australi *Iacobi le Maire*, Leidae in Hollandia typis excusa anno redemptoris 1619, haec prodita sunt de Indis quibusdam: *qui intrabant navem nostram ex ipsis, in genua procidentes pedibus nostris oscula figebant.* paulo post, *ut primum navem conscenderat* (Indorum rex), *procidens in genua ac procumbens in faciem preces suas effudit. ductus ad inferiora navis, iterum procumbens adoravit* etc. *comites ipsius pedes nostros exosculabantur, acceptosque eos manibus suis capiti imponebant ad demissionem subiectionemque demonstrandam.* et quinam isti, quibus lubentibus tantus hic honos delatus? praedones et piratae ex Calvini officina, qui fortassis hostias quoque, si Indi eas obtulissent, haud repudiassent, ut factum a Paulo et Barnaba Act. 14, cum Lystrenses eis sacrificium ceu Iovi et Mercurio appararent. quibus clamoribus terram et aethera non complerent, si aut in libris legerent aut relatione aliorum acciperent pontificem Romanum non tantum permittere ut quis pedes eius osculetur, sed et tolerare ut quis pedes capiti in argumentum subiectionis imponat?

Lib. 1 histor. Cantacuzeni c. 16 osculatur iunior Andronicus senioris Andronici, avi sui, pedem; ubi additur: *more Romanis imperatoribus receptum erat, cum quispiam consanguineorum aut alioqui gratia apud eos florentium secundum adorationem pedem imperatoris osculo contigisset, ut imperator vicissim eius faciem deoscularetur. cum itaque tum nepos avi pedem osculatus fuisset, ille, ne inexpiabili odio flagrare crederetur si nec iis nepotem et imperatorem dignaretur quae privatis tribuerentur, faciem eius contra et ipse osculo libavit.* idem Andronicus iunior iterum avi pedem publice osculatus est 1 34; quod c. 50 tanquam expressum subiectionis indicium repetitur. 2 5 Persae Andronicum iuniorem imperatorem antequam appropinquaret, capitibus humi submissis adorabant. sed princeps Persarum ad eum pedibus accedens et adorabat et pedem illius osculabatur. 3 38 protostrator cum suis pedem Ioannis Cantacuzeni imperatoris osculatur. idem fit ab aliis c. 40. idem ab alio c. 42, et a Persis 4 10. 3 43 Triballi eiusdem Cantacuzeni genu osculantur. exempla osculi fixi oculis et faciei habes apud Cantacuz. 1 16, dexterae c. 34 et c. 41.

ibid. de imperatore minore maiorem salutante et eius pedem exosculante et ab eodem oris osculum reportante Gretserus hic egregie. at si alter alteri eques occurrat, quid tum? Cantacuzenus 1 35: ἔθος ἐπεκράτησεν ἀρχαῖον παρὰ τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσιν, ὅταν μέλλωσιν

ἀλλήλοις συντυγχάνειν, τοὺς μὲν ἑπομένους ἑκατέροις τῶν ἵππων καταβάντας ἕπεσθαι πεζῇ, αὐτοὺς δὲ συμμίξαντας ἐφίππους, τὸν μὲν νεώτερον κύψαντα τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως περιπτύσσεσθαι τὴν χεῖρα, τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πρότερον περιελόμενον πῖλον, ἀνακύψαντα δὲ ἐκεῖθεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸν τὸν πατέρα ἀντιφιλεῖν. solam manum senioris iunior osculabatur quondam: Basilius enim Macedo Michaele ad lectum deducto *τὴν χεῖρα φιλήσας ἐξῆλθεν.*

p. 75 v. 3. *οὔτε μὴν εἰς τὸν ἀσπασμόν*] ad Francos Venetosque urbe CP eiiciendos Michaeli Palaeologo copias auxiliares promiserant Genuenses: hinc communia pacis concordiaeque foedera. Veneti vero, ut qui cum Francis imperaverant, foedam cum Graecis concordiam et opprobrium subiectionemque redolens foedus inire detrectaverunt. vide Gregoram superius relatum, nec non Petrum Iustinianum Venetorum et Genuensium vario Marte inter se decertantium bella historiae Venetae l. 5 describentem, ac tandem ipsum Michaelem victoriis elatum, haud tamen insolescentem, Venetos, a quibus sibi cavendum rebatur, de pace firmanda exorantem.

ib. v. 15. *καπούτζια*] pilei genus ante pauca saecula in Europa usitatissimum. Latini *caputium*, Galli *chaperon*, Itali *capuzzo* dicebant. de quo consulendus Stephanus Paschasius disquisitionum Francicarum 8 18 et 45. *capitium* vocat Paulus Aemilius in Ioanne primo.

ib. v. 20. *τρεύαν*] Latinobarbare *treuga*. dicitur etiam *τρέβα*.

ib. v. 22. *μπαΐουλος*] ita legendum. inepte Iunius *λυπάϊλος*. falso citat Gregoram l. 4, quasi apud illum legatur *lypailus*, cum Graecus textus distincte habeat *μπαΐουλος*, et interpres *mbaiulus*, recte utique. frustra est Meursius qui corrigit *ἰλπαΐουλος*, unica litera transposita, quasi sit purus putus idiotismus Italicus. sed cum Codinus hactenus Italorum articulus non sit usus, credibile est eum neque hic usum fuisse; cumque a *β* vel *π* incipientibus recentiores Graeci literam *μ* praeponere soleant, ut ipsemet Meursius in
P 245 Glossario pluribus exemplis ostendit, rationi plane consonum est credere Codinum hic scripsisse *μπαΐουλος*, more aliorum ex recentiore Graecia scriptorum.

p. 76 v. 7. *ad Francos*] Franci in recentiorum Graecorum scriptis non solum Galli intelligendi sunt, inquit Iunius, sed Itali quoque et Siculi, eo quod olim Siciliae regnum et pars Italiae a Francis tenebatur.

ib. v. 8. *ἠρέμα ψαλλομένης*] ne cantus regiam adorationem interturbet, vel haec ecclesiae officio videatur coniuncta.

ib. v. 18. *οὗτός τε καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες*] celebri palmarum festo solet patriarcha cruces et cereos in populum distribuere, quasi *δεξιούμενος τοὺς τὸ παγκράτιον τῆς νηστείας νικήσαντας τιμίων καὶ ἁγίων σταυρῶν ἁγιάσμασι καὶ κηρίων φωτοβόλων χαρίσμασι. οὐδὲ γὰρ θέλει σκιαμαχεῖν τοὺς πιστοὺς κατ' ἐκείνους τοὺς νηπιόφρονας, ἀλλ' ὡς ἤδη τῆς δικαιοσύνης τὸν ἥλιον βλέποντας τὴν νέαν Σιὼν διὰ πώλου φωτίζοντα.* feria tertia sequenti, quae *τῶν κατηχήσεων*, catechumenis instruendis dicatur, minuta tura concurrenti populo dat in manus circa aurorae tempus, *ὁμιλῶν οἷον διὰ τούτων αὐτοῖς, καὶ ὑποτιθέμενος μὴ πανηγυρικῶς ἀλλ' ἀγωνιστικῶς τῶν ἐφεξῆς τριῶν ἡμερῶν τὸ στάδιον ἀναδέξασθαι. γρηγορήσωμεν τοίνυν καὶ ἐφεξῆς, καὶ τοῖς ἀγρυπνοῦσιν*

Ἰουδαίοις συναγρυπνήσαιμεν etc. feria quarta iterum incensa cereosque spargit, *ἵνα ὁ λαὸς τὰς χεῖρας πάλιν ἐπὶ τὸ τῆς νηστείας οὐριοδρομήσῃ πέλαγος, καὶ τὴν νύκτα τῶν ἁγίων παθῶν τοῦ Χριστοῦ λαμπάσι καταπυρσεύσῃ.* sancto die paschae persolutis matutinis precibus populum omnem ad sanctum osculum supra descriptum excipit, ac simul minuta aera, *τρικέφαλα* ob trium imperatorum simul regnantium effigiem iis impressam vocata, dividit: *κατὰ πατέρα φιλόστοργον νῦν πρώτως ἰδόντα παῖδας ἀμύμονας, ἀπὸ μακρᾶς καὶ κινδυνώδους ἀποδημίας. ἀβλαβῶς ἐνδημήσαντας, ἐν φιλήματι ἁγίῳ περιχαρῶς κατασπάζεται, καὶ ἀνοίξας τοὺς θησαυροὺς τῆς εὐλογίας αὐτοῦ δεξιοῦται αὐτοὺς νομίσμασιν ὀλίγοις μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, πολλοῖς δὲ κατὰ τὸ νοούμενον.* haec ex Balsamone Meditato de incensis quae a patriarcha dari solent etc. Iuris GR. l. 7. quibus, si coniectura placeat, lubens addiderim aulicos proceres ad regiam *παράστασιν* officiaque ecclesiastica iis diebus et iisdem horis ad palatium convenientes, nec dato ture vel osculo a patriarcha exceptos, eo iam accenso vespertinis in precibus honorari, ne vel pretii vel benedictionis sperata parte videantur excidisse.

ib. v. 20. recentiores Graeci adulatoriae artis non imperiti suo imperatori ferme omnia etiam episcopalia et sacerdotalia munia tribuerunt, inter caetera ingressum ad altare et ius sacram mensam ture vaporandi, condito etiam canone a Trullano synedrio, et est canon 69. *nulli omnium liceat, qui quidem sit in laicorum numero, intra sacrum altare ingredi, ab eo tamen nequaquam prohibita potestate et auctoritate imperatoris, quando quidem voluerit creatori dona offerre ex antiquissima traditione.* ubi Balsamon: *de imperatoribus dixerunt quidam verbis canonis insistentes, quod tunc non prohibebuntur intra templi adyta ingredi quando sunt deo munera oblaturi, non autem si solius adorationis gratia ipsum ingredi voluerint. sed mihi non ita videtur. orthodoxi enim imperatores, qui per S. trinitatis invocationem patriarchas provehunt et sunt Christi domini, sine ullo impedimento, quando voluerint, ad sacrum altare accedunt et suffiunt et cum cera characterem imprimunt, sicut et antistites. sed etiam populum ad eum instituendum docent; quod solis illius regionis antistitibus concessum est.* palpum ergo egregie obtrudit Balsamon imperatori; et habebat facti sui causas, quia ambiebat patriarchatum Cpolitanum, cuius obtinendi non apparebat melior ratio quam ut per assentationes sese in summa gratia apud imperatorem poneret. sed vulpes, tametsi vafra, ab aliis aeque vafris vulpibus delusa est. cuius ob desitas annuas rogas et pecuniarias largitiones audi quaeso lamentationem ex epistola de Incensis l. 7 Iuris GR. *celsissimam sacrorum imperatorum circumspectionem et patriarcharum amplitudinem inter alia reddebant olim augustiorem etiam annuae rogae ac baiorum largitiones. quippe sedebant annis singulis cuiusque temporis patriarchae ac imperatores, et per haec subditos ad benevolentiam invitabant. novit hoc patrum conscriptorum amplissimus ordo, ac fortassis etiam nonnulli qui hac aetate nostra vivunt. non enim ante tempora Euclidis prodita sunt gerris, nec somniantium vetularum fabellae sunt, sed usque ad imperium domini Constantini Ducae duravit augustus ille mos tam in ipsius dei quam imperatorum regia; et omnino bonum hoc ad nos quoque pro-*

pagatum fuit, a maioribus ad nepotes, a generatione ad generationem transiens. sin, quod equidem non arbitror, hoc etiam oblivionis gurges absorbuit, et gratiosa isthaec aqua Castaliae providentiam superioris memoriae principum non praedicat, saltem membranae librorum historicorum et ordinationum aulicarum monumenta Stentoris in morem haec proclamabunt. tu quoque, qui cuiusvis eruditi scripti acutissimus es interpres, etiam in hac non levis momenti quaestione compluribus eris superior, ac me senem dicendo iuvabis. quin etiam imperatoris domini Constantini Monomachi edicta sacratissima, quibus ordinata sunt officia praefecti iudiciorum et nomophylacis, et quae statuunt eos debere singulos in annos, praeter alia, consequi ratione rogae quemlibet auri talem ac talem quantitatem una cum consuetis baiis, non in caelo sunt nec trans mare, uti dicere quis debeat, quisnam haec adferet mihi? sed sunt in manu tua et in corde tuo et in ore tuo. atque omnino rei veritatem ex his mentis acumine colliges. cum autem imperatores et patriarchae magnificentiam, ceu dictum est, suam demonstrent per baia et rogas, sane par erat ut patriarchae, qui priscam hactenus consuetudinem conservant et aureos clericis nummos admetiuntur, etiam ipsis baia darent, quemadmodum indicatum est.

ib. v. 20. sugillantur hic a quibusdam recentiores Graeci tanquam adulatoriae artis non imperiti, qui imperatori ferme omnia etiam episcopalia et sacerdotalia munia tribuerunt, inter caetera ingressum ad altare et ius sacram mensam ture vaporandi, adderent etiam et conciones ad populum habendi. itane vero Theodosio principi alii ex Occidente vel Oriente pontifices adulabantur, qui ante severiorem Ambrosii correptionem ipsi praecessoribusque ad sanctum tribunal ingressum permiserant? itane Valentem religionis hostem palpavit Basilius, ubi lubens eum ἐντὸς τοῦ πετάσματος, ait Nazianzenus, excepit? nugantur certe qui recentioribus Graecis appingunt quod concilium Trullanum Can. 69 κατά τινα ἀρχαιοτάτην παράδοσιν testatur usitatum, ut *cum voluerit creatori munus offerre intra sacrum altare ingrediatur.* Chosroës Persarum rex, infidelis licet, filium tamen Sergii martyris beneficio se suscepisse arbitratus crucem auream in templi eius altari dedicavit. qui eius iussu deferebat, ait Simocatta l. 5, ὡς τὸ τέμενος ὁ ἀποσταλεὶς ἀφικνεῖται, τά τε δῶρα τὰ τοῦ βασιλέως ἅμα τοῖς γράμμασι ἐν τῇ ἱερᾷ περιέθετο τραπέζῃ. num potius mendacii convincendus erat Balsamon in eundem canonem nobis opponens: περὶ δέ γε τῶν Λατίνων μανθάνω ὅτι οὐ μόνον λαϊκοὶ ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες εἰς τὸ ἅγιον βῆμα εἰσέρχονται, καὶ κάθηνται ἱσταμένων πολλάκις καὶ τῶν ἱερουργούντων. tus quidem laici Latini non vaporant in altari: at cum lectorum choro datis etiam lectorum insignibus, de quibus c. 17, Graeci suum imperatorem aggregaverint, nullo irreligionis crimine accusandi, si, quod egit Salomon Paralip. 6, ut converteret faciem et benediceret universae multitudini Israel, Christianus princeps Christiano populo bene precari audeat. non arroganter itaque vel temere pontificum usurpata potestate *cera characterem imprimit* imperator Graecus (quis enim, qui Graecarum literarum sit elementis imbutus, τρικηρίῳ σφραγίζειν ita interpretatur?) sed *trifurco* sive *tricipiti cereo*, trinitatis, a qua benedictionis scaturiunt rivi, symbolo, ex dilectionis affectu, ecclesiasticae dignitatis consortio, et si velis, potestatis concessione, benedictionem, quam parentes filiis, impertiuntur populo. caeterum licet vulgatus Balsamonis textus non exhibeat unde, quod insuper obiicitur, desumatur, *quin etiam imperatores populum ad*

eum instituendum docent, quod solis illius regionis antistitibus concessum est, communis tamen ecclesiae sensus illis ab hoc caritatis officio, quod etiam pueris per ecclesias in laudem sanctorum declamantibus conceditur, noluit interdictum.

p. 77 v. 1. *thesaurum* *βεστιαρίου* voce nonnunquam intelligendum praesens locus ostendit, nec non c. 7 huius operis.

ibid. *κατὰ δωρεάν*] Romanus Argyrus octoginta libras auri, ait Cedrenus, ex aerario imperatorio quotannis pendi iussit. aliae viginti forsan deinceps additae.

ib. v. 2. *λίτρας*] auri libram Budaeus de asse l. 5 non minus aureis solatis centum aestimat, Lexicon Iuridicum septuaginta duobus, Paulus Diaconus decem: ubi namque Theophanes *ἑκατὸν νομίσματα*, ipse decem libras numerat. Blastares octo pretium eius censet c. 7 *τοῦ Τ στοιχείου*: *ἡ παρ' ἡμῶν νομιζομένη λίτρα νομίσματα ἔχει ὀκτώ.*

p. 77 v. 3. hebdomas *διακαινήσιμος* est tota hebdomas paschalis, quae festum paschae proxime sequitur et qua resurrectio domini solenni caeremonia celebratur. id ostendo primum testimonio Maximi Margunii episcopi Graeci, qui consultus quidnam hoc vocabulo significetur, respondit his verbis: *σημαίνεται παρ' ἡμῖν διὰ τούτου τοῦ ὀνόματος ὅλη ἡ πρώτη ἑβδομὰς τῆς ἀναστασίμου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἑορτῆς.* vide Catalog. bibliothecae August. ab Hoe- P 246
schelio editum. secundo idem probo ex Typico S. Sabae, ubi capiti 46 huiusmodi titulus praefigitur: *εἴδησις τοῦ τύπου τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα καὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς διακαινησίμου.* et in ipso capite singulas dies seu ferias paschalis illius hebdomadis enumerans, secundam feriam vocat *τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου*, tertiam *τὴν τρίτην τῆς διακαινησίμου*, et ita deinceps usque ad sabbatum *τῆς διακαινησίμου.* idem ex aliis Graecorum libris ritualibus liquet. Pollux in Chronico suo: *τρίτον νόμον ἔγραψεν, ἀπράκτους εἶναι τὰς δύο τῆς πασχαλίας ἑβδομάδας, μίαν μὲν πρό, μίαν δὲ μετά.* illa autem *μία μετά* est hebdomas *τῆς διακαινησίμου.*

Male ergo Calvinianus scholiastes Iunius in notis interpretatur *ἑβδομάδα διακαινησίμου hebdomadem rogationum.* male etiam rationem nominis reddens ait eam dici *διακενίσιμον*, *exinanitioni dicatam, quia per illud tempus exinaniunt sua corpora et macerant, oraturi deum pro commoditate anni.* primum non scribendum *διακενίσιμος* sed *διακαινήσιμος*, ut habent exemplaria Alexandri, rituales libri Graecorum et codex bibliothecae Augustanae ms, quo continentur evangelia diebus sacris praelegi solita, quorum initium *τῇ τρίτῃ τῆς διακαινησίμου.* quocirca hebdomas *τῆς διακαινησίμου* dicitur quasi *septimana renovationis*, *τοῦ διακαινισμοῦ*, cum Christo resurgente omnia renovata et instaurata fuerint. secundo tantum abest ut haec hebdomas ab exinanitione ieiunantiumque inedia nomen invenerit, ut tota illa hebdomade ieiunium solvere moris fuerit. testis Balsamon in can. 69 Apost. qui cum percensuisset dies quibus ieiunandum est, excipit quartos dies et parasceuas seu ferias sextas, quae sunt *ἀπὸ τῆς ἀποκρέου* seu *ἀπόκρεω*, ante carnispri-

vium, et quae sunt πρὸ τῆς τυροφάγου, et hebdomadem τῆς διακαινησίμου. *in iis enim solvimus*, inquit Balsamon, *quia ieiunant Armenii propter Ninivitas. in eo qui est ante carnisprivium, et in eo qui est ante* τυροφάγον, *haeretici tetraditae magnum ieiunium observant; hebdomas autem* τῆς διακαινησίμου *tanquam ipse magnus dominicus* (paschae) *dies reputatur.* idem docet Anastasius episcopus Caesareae Palaestinae tract. de *Artziburio*, ubi inter hebdomadas a ieiunio plane exceptas ponit τὴν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου. eandem hebdomadem inter exceptas numerat Nicolaus patriarcha Cpolitanus in versibus ad Anastasium montis Sinai antistitem.

Rogationes triduanae ante ascensionem domini Graecis ignotae sunt; nec ulla habent stata ieiunia inter pascha et pentecosten. νηστεία γὰρ οὐ γέγραπται, οὐδὲ γονυκλισία, inquit Nicolaus patriarcha de tempore inter pascha et pentecosten. vide Typicum Sabae c. 51. consentit cum his nostris Glossarium Graeco-barbarum, nisi quod scribi iubet διακαινίσιμος. sed rituales libri scripturam nostram plerumque praeferunt.

Dominica hanc hebdomadem subsequens, quae nobis est dominica in albis, Graecis est καινὴ ἢ νέα κυριακή, *nova dominica*, in quam exstat oratio S. Gregorii Nazianzeni, et est oratio 43. eiusdem mentio fit in canone 66 Trullano. vocatur etiam κυριακὴ τοῦ ἀντιπάσχα, quasi *dominica paschae opposita* seu *respondens*, et κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ seu ψηλάφησις τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου Θωμᾶ, quod eo die legatur evangelium de Thoma apostolo, manum suam in fixuram clavorum, Christi mandato, immittente.

ib. v. 5. τῆς ἐκκλησίας ἀρχόντων] ii sunt praecipui magnae ecclesiae officiales ac in dignitate constituti, quos etiam vulgo τοῦ πατριάρχου σύγκλητον *patriarchae senatum* dicunt.

ib. v. 12. εὐλογεῖ] orationem a patriarcha pronuntiari solitam reperies in Euchologicis nostris: ὁσάκις ἔλθῃ ὁ πατριάρχης εἰς τὸν βασιλέα, ἐξαιρέτως δὲ τῇ πέμπτῃ τῆς διακαινησίμου.

ib. v. 18. εὐχὴν ἐπειπών] oratio secundo a patriarcha fundenda eodem Euchologii loco reperitur ad calcem operis.

ib. v. 20. de festo pentecostes vide quae scripsimus l. 1 de festis c. 28. olim in festo pentecostes processio instituebatur ad templum S. Mocii martyris, cui ipse etiam imperator intererat. sed postea abrogata est ob causam quam memorant Graeci historici, et in his Glycas de Leone philosopho imperatore p. ed. Bonn. 554.
P 247 quare non mirum si Codinus die pentecostes eius nullam mentionem facit, quandoquidem iam pridem abrogata fuerat.

Proeleusin seu processionem imperatoris die pentecostes ad S. Sophiam admodum festive, quin et ridicule describit Luitprandus in sua ad Nicephorum Phocam legatione, p. 347 Bonn. sed Luitprandus fortassis sinistro suo affectui in Graecos, a quibus in hac secunda sua legatione non bene habitus fuerat, nimium indulsit. longe aliter Codinus cum in hoc libro, tum in Originibus Cpolita-

nis, ubi ista: *ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ τοῖς ἐπινικίοις καὶ παρόντων πρέσβεων ἐνεδύοντο χλαμύδας ποικίλας, ἀπὸ χρυσοῦ καὶ πορφύρας, ἢ ἄλλως πως πολυτελεῖς, ἐν δὲ ταῖς κοιναῖς συνόδοις ξηραμπελίνας τῷ χρώματι, ἃς ἐκάλουν Ἀτραβατικὰς ἀπὸ τοῦ χρώματος (τὸ γὰρ μέλαν ἄτρον καλοῦσιν) ἢ ὅτι μετὰ τραβείων ταύταις εἰώθασι χρῆσθαι, τραβεῖαι δὲ λέγονται αἱ πολυτελεῖς χλαμύδες.*

ibid. *ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἑορτῇ*] luctus et contritionis potius quam alacritatis spiritualis argumentum est apud Graecos festum pentecostes, maxime post meridiem, qua secundo, ut aiunt, vespertinae decantantur preces. tunc frequentes audiri gemitus, et ex peccatorum recordatione non adeo pectus pugnis quam caelum tundi suspiriis consuevit, ut si quid luxus in mores invexit paschalis solennitas vel eius decursu dissolutionis nonnihil secum attulit hominum in vitia prona libertas, totum id corrigat dolor spiritus sponte assumptus, et contractas sortes poenitentiae abstergant lamenta. eo fine sanctum de caelis spiritum cum lacrimis advocant, ex profundiore humilitate preces ingeminant, ac genuum inflexionibus, quibus iam desuetus erat populus sibi subiectus, eum iterato velut lugubri quadragesimae tempore affligere parat ecclesia. commune igitur cum aliis templum imperator ipse frequentat, ut poenitentiae cum aliis consors communes etiam aliis precum fructus referre mereatur.

p. 78 v. 1. *γίνεται μὲν τράπεζα*] nondum enim advenit luctus hora, nec dominica festivitas ieiunii molestiae potest admisceri.

ib. v. 2. *ἐν δὲ τῇ τοῦ ἑσπερινοῦ ὥρᾳ*] qua *σημαίνει ταχύτερον διὰ τὴν τῆς γονυκλισίας ἀκολουθίαν*, *fit signum solito citius propter (morosum) geniculationis officium.*

ib. v. 4. *τὰς τοῦ μεγάλου Βασιλείου*] habes illas orationes earumque legendarum ritum, nec non et totius huius officii expositionem ex ipso Basilio et Matthaeo Blastare in Euchologicis nostris; reliquum officium in Pentecostario reperies.

ib. v. 5. diaconicum non est *conclave diaconorum*, in quo illi congregati tractarint negotia muneris sui, sed est locus ubi ministri sacras vestes ad divina officia peragenda induunt, Germanice *die sacristey*, *sacrarium.*

ibid. a pompa luxuque cum abhorreat praesentis officii pentecostes humilitas, *elevatiora subsellia*, *πρόκυψιν*, thronum, sedem honoratam respuit imperator, et ad dextrum altaris latus, quo *διακονικόν*, *diaconis data* est *sedes*, humili corporis gestu in altari a sacerdote pronuntiatas Basilii vespertinas preces audit. de diaconico plura te doceat eruditus Allatius de recentiorum Graecorum templis opusculo: in Euchologio quoque nonnihil de eo delibavimus.

ib. v. 7. de festo exaltationis s. crucis etiam ex more Graecorum fuse scripsi tom. 1 de S. Cruce l. 1 c. 65 et 66 et l. 1 de festis c. 33. vide etiam Adamannum Scotum l. 1 de situ terrae sanctae; ubi de nundinis hoc festo Hierosolymis celebrari solitis mira leges.

ib. v. 8. *ἀναβάθρα*] elevandae in altum cruci ad eius exaltationem etiam corporeo gestu oculis demonstrandam praeparatur in medio triclinio *tabulatum*, *ἀναβάθρα*, de qua redibit sermo.

ib. v. 10. *τὴν τοῦ σταυροῦ ποιεῖ ὕψωσιν*] quo ritu peragatur, praecipit Menaeum 14 Septembris. *ἀλλάσσει ὁ ἱερεὺς πᾶσαν τὴν ἱερατικὴν*

στολήν, καὶ εἰσέρχεται μετὰ θυμιατοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ θυμιῶν τὸν τίμιον σταυρὸν σταυροειδῶς αἴρει αὐτὸν μετὰ δίσκου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ προπορευομένων δύο λαμπάδων φέρει αὐτὸν μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ, κἀκεῖσε ἵσταται. καὶ πληρουμένης τῆς δοξολογίας καὶ τοῦ τρισαγίου λέγει ὁ ἱερεὺς μεγαλοφώνως "σοφία, ὀρθοί." καὶ ἀρχόμεθα τοῦ τροπαρίου. "σῶσον κύριε τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος, καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ σταυροῦ σου πολίτευμα." καὶ οὕτως εἰσοδεύει μετὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ. καὶ ὄντος ηὐτρεπισμένου τετραποδίου τίθεται ὁ τίμιος σταυρὸς ἐπάνω, καὶ θυμιᾷ σταυροειδῶς ὁ ἱερεύς. εἶθ᾽ οὕτως βαλὼν μετανοίας (reverentias, inclinationes) τρεῖς, κἂν ὁποία ἐστὶν ἡμέρα, καὶ λαβὼν ἐπὶ χεῖρας τὸν τίμιον σταυρὸν γυμνῶν μετὰ βασιλικῶν κλάδων, ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ τετραποδίου, βλέπων κατὰ ἀνατολάς. καὶ λέγει εἰς ἐπήκοον πάντων "ἐλέησον ἡμᾶς ὁ θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου. δεόμεθά σου, ἐπάκουσον ἡμῶν καὶ ἐλέησον." καὶ ἀρχόμεθα τῆς πρώτης ἑκατοντάδος, τοῦ κύριε ἐλέησον. σφραγίζοντος δὲ τοῦ ἱερέως ἐν ταῖς ἐνάρξεσι μετὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ τρίς. εἶτα κλίνει τὴν κεφαλήν, ὅσον σπιθαμὴν ἀπέχειν τῆς γῆς, καὶ κατὰ μικρὸν ἀνίσταται μέχρι συμπληρώσεως τῆς ἑκατοντάδος. ἡνίκα δὲ φθάσῃ εἰς τὸ ἐνενηκοστὸν ἕβδομον κύριε ἐλέησον, ὑψοῖ τὴν φωνὴν ὁ ἐκκλησιάρχης, καὶ αἰσθόμενος ὁ ἱερεὺς τέλος λαμβάνειν τὴν ἑκατοντάδα σφραγίζει πάλιν τρίς. εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸ νότιον μέρος λέγει "ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν, κράτους, νίκης, διαμονῆς εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας αὐτῶν, καὶ τοῦ κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν ἐπιπλέον συνεργῆσαι, καὶ κατευοδῶσαι αὐτοὺς ἐν πᾶσι, καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον." καὶ ἀρχόμεθα τῆς δευτέρας ἑκατοντάδος, καὶ ποιεῖ ὁ ἱερεὺς τὴν δευτέραν ὕψωσιν, ὡς προγέγραπται. εἶθ᾽ οὕτω στραφεὶς ἐπὶ δυσμὰς λέγει "ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ, τοῦ πατρὸς ἡμῶν, τοῦ δεῖνος ἤγουν τοῦ προεστῶτος, καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφότητος." καὶ ἀρχόμεθα τῆς τρίτης ἑκατοντάδος. πληρουμένης δὲ αὐτῆς στρέφεται ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τὸ βόρειον μέρος, καὶ λέγει "ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ πάσης ψυχῆς Χριστιανῶν, ὑγείας καὶ σωτηρίας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν." καὶ γίνεται ἡ τετάρτη ὕψωσις. καὶ αὖθις στρέφεται κατὰ ἀνατολάς, καὶ λέγει "ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ πάντων τῶν διακονούντων καὶ διακονησάντων ἐν τῇ ἁγίᾳ μονῇ ταύτῃ ὑγείας, σωτηρίας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, εἴπωμεν." καὶ ἀρχόμεθα πέμπτης ἑκατοντάδος. μετὰ δὲ τὴν πέμπτην ὕψωσιν ψάλλομεν τὸ κοντάκιον "ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ." εἶθ᾽ οὕτω "τὸν σταυρόν σου προσκυνοῦμεν δέσποτα" τρίς. ψαλλόντων δὲ τῶν ἀδελφῶν ἀποτίθησιν ὁ ἱερεὺς τὸ τίμιον ξύλον ἐν τῷ τετραποδίῳ, καὶ ἄρχονται προσκυνεῖν ὅ τε ἱερεὺς καὶ ὁ προεστώς, βαλλοντες μετανοίας τρεῖς κατενώπιον τοῦ τιμίου σταυροῦ. εἶτα ἀσπάζονται αὐτόν, καὶ μετὰ τὸ ἀσπάσασθαι βάλλουσι μίαν μετάνοιαν, εἶθ᾽ οὕτως εἰς τοὺς χορούς, δεξιὰ καὶ ἀριστερά. εἶτα εἰσέρχονται οἱ ἀδελφοὶ δύο δύο κατὰ τάξιν, καὶ προσκυνοῦσιν καὶ ἀσπάζονται ὁμοίως. ψάλλομεν δὲ στιχηρὰ ἰδιόμελα, ἕως οὗ προσκυνήσωσιν οἱ ἀδελφοί, "δεῦτε πιστοί" καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ μετὰ τὸ προσκυνῆσαι πάντας λέγει ὁ ἱερεὺς σοφία. καὶ ἀπόλυσις. ἰστέον ὅτι ᾗ ἂν ἡμέρᾳ τύχῃ ἡ σεβάσμιος αὕτη ἑορτή, εἴτε κυριακῇ εἴτε σαββάτῳ, τυρὸν ἢ ᾠὸν ἢ ἰχθὺν οὐκ ἐσθίομεν, εἰ μὴ μόνον ἔλαιον καὶ οἶνον. ὅρα ὅτι ταύτην τοῦ σταυροῦ τὴν νηστείαν περιεκτικὴν ἔχει, καθὼς τινες παραδιδόασι, τὴν ποιότητα μὲν παραδηλᾶν τῶν βρωμάτων, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς ὥρας.

ib. v. 13. κατὰ τὰς τῶν μηνῶν ἑκάστων ἀρχάς] geminam aquam benedictam praedicant Graeci, maiorem et minorem, μεγάλον καὶ μικρὸν ἁγιασμόν. illa pervigilio, nec non ipso theophaniorum die in missa conficitur, haec

mensis cuiusque principio. illa Christi nomine, haec deiparae benedicitur. illa poenitentibus prohibita, comedentibus vel abominandis quibusque expiandis nec non daemonibus terrendis consecrata; haec privatis aliis usibus communibusque rebus sanctificandis dicata. utriusque benedicendae ritum et officium exhibet Graecorum Euchologium.

ib. v. 16. pro *quinto* Ianuarii legendum est *sexto:* eo enim die fiebat iste ἁγιασμός. nec huius emendationis alium do auctorem praeter ipsum Codinum, qui c. 8, ubi de festo epiphaniae agit, hagiasmum istum ipso die festo epiphaniae peragi diserte scribit; ut taceam libros rituales Graecorum.

ibid. ἐν τῇ ἕκτῃ] codices alii ἐν τῇ πέμπτῃ. nec hi vel illi aberrant: fit enim aqua benedicta tum pervigilii theophaniorum vespere, Ianuarii die 5, tum in theophaniorum missa, die 6; de quo disseruimus in Euchologicis.

ib. v. 19. ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγιασμοῦ prolixior est quam quae hic attexatur. post preces hoc pacto sanctificatur ex Euchologio. λαβὼν τὸν τίμιον σταυρὸν ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὰ ὕδατα ἐκ τρίτου, κατάγων καὶ ἀνάγων αὐτὸν ὄρθιον. εἶτα ἀσπάζεται ὁ ἱερεὺς τὸν τίμιον σταυρόν, ὡσαύτως καὶ πᾶς ὁ λαός. εἶθ' οὕτως ῥαντίζει πάντα τὸν λαὸν καὶ τὴν μονὴν μετὰ τοῦ ἁγιασμοῦ. ad Euchologium, benigne lector, permitte te remitti.

ib. v. 23. οἰνοχεῖον hic aliter accipiendum puto quam supra c. 7 p. 63 v. 8, ubi de panagia sermo erat. Iunius nimis fabriliter interpretatur σκεῦος *instrumentum* et κωθώνιον *poculum* et oenocheum *vinariam capedem.* quam venustum vero illud? *cum participat imperator consecrationem ex poculo.* libenter tamen scirem quo animo haec de s. cruce et alia plurima in hoc libro legisset vel vertisset Iunius, tum adeo a Calvinianis institutis abhorreant?

ibid. οἰνοχεῖον] eius germanam significantiam habes superius positam.

p. 79 v. 13. πάντων αὖθις βοώντων τὸ πολυχρόνιον] vix beneficium conferas Graecis quin tibi confestim ex animo rependant benedictionem. hinc usitatae voces illae: καὶ τοῦ χρόνου, *etiam anno sequenti idem mihi beneficium conferas.* ὁ θεὸς νὰ σοῦ τὸ πληρώσῃ, *idem tibi rependat deus.* ὁ θεὸς σοῦ συγχωρήσῃ, *in mercedem remittat tibi deus tua peccata.* τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ἄλλου χρόνου, *post primum et secundum annum idem mihi conferas* etc.

CAPUT X.

ib. v. 20. Primum Septembris diem merito recenset, a Septembri siquidem annum auspicatur Orientalis ecclesia. Gregorius cognomento Figulus Tauromitanus archiepiscopus indictionis sive anni principio, id est kalendis Septembris, orationem habet qua renovati praesenti die anni rationem profert: Ῥωμαίοις πάλαι μὲν ὁ Ἰανουάριος ἦν τοῦ ἔτους ἀρχή, ἀφ' οὗ δὲ ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ τὸν Ἀντώνιον ἐτροπώσατο κατὰ τὸν

Σεπτέμβριον μῆνα, περιφανῆ ποιῆσαι τὴν νίκην βουλόμενος μεταμείβει τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθος καὶ χαρίζεται τῷ μηνὶ τὰ πρεσβεῖα καθάπερ πρωτόλεια. eadem luce indictionem mutandi consuetudo: *ἡ μὲν οὖν*, scribit idem Gregorius, *παροῦσα ἡμέρα κατὰ μὲν τὸ ἱστορικῶς καὶ γενόμενον καὶ τελούμενον ἀρχὴ τῆς χρονικῆς ὑπάρχει ἀνακυκλήσεως, ἴνδικτα λεγομένη τῇ Ῥωμαίων φωνῇ· οὕτω γὰρ ἐκεῖνοι τὸν ὁρισμὸν ὀνομάζουσιν.* tum antiqua Hebraeorum religione in tubarum expiationis et scenopegiorum festis hoc mense celebratis laudata, subdit: *videte quaeso quanta haec, quae exigua videtur, celebritas mysteria continet; utque non sine divino consilio mensis ille September a Latinis sit dictus, non modo quia septimus est, sed etiam quia σεπτός, hoc est religiosus ac veneratione dignus est. illud vero praeterea considerandum, multorum celebritates sanctorum in eundem illum diem, qui initium ac coronidem anni comprehendit, incurrere, qui nobis ad hanc vitam cum virtute traducendam adiutores esse solent. omnium primo memoriam illius in synagoga Christi domini lectionis repetimus; tum sacrosanctam dei matris imaginem veneramur: sed et Iesu Nave et septem incruentorum in Epheso martyrum et sanctarum quadraginta virginum, et Callistae Evodis atque Hermogenis non minus fide quam natura germanorum anniversarium agimus diem. praeter quos Stylites ille Symeon velut clarissima fax ei celebritati praelucet ab his omnibus quaedam in hoc anni principium redundat;* unde et insolitam in eo Graecorum imperator ostentat religionem.

ib. v. 21. *μετὰ λιτανείας*] Suidas *λιτανεία λιτή, παράκλησις* vulgo *παρακάλεσις supplicatio inter ambulandum et procedendum facta, περίπατος processio.* primus processiones, ad quas tum patriarcha tum imperator convenirent, depingit Theophanes in Marciano: *ἐν ταῖς λιταῖς τοῦ Κάμπου πεζὸς ἐξῄει πολλὰ τοῖς δεομένοις εὖ ποιῶν. ὅθεν τοῦτον ὁρῶν ὁ πατριάρχης Ἀνατόλιος καὶ αὐτὸς οὐκ ἔτι φορείῳ φερόμενος κατὰ τὸ ἔθος ἐλιτάνευεν, ἀλλὰ πεζός.* idem: *ὁ δὲ Αἴλουρος συναγαγὼν ἀτάκτους Ἀλεξανδρεῖς ἐνδημοῦντας ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἐκ τοῦ παλατίου λιτανεύων ἦλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐποχούμενος ὄνῳ.* in Iustiniano: *γέγονε τὰ πρότερα ἐγκαίνια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ ἐξῆλθεν ἡ λιτὴ ἀπὸ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, καθημένου Μηνᾶ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ αὐτοῦ ὀχήματι, καὶ τοῦ βασιλέως συλλιτανεύοντος τῷ λαῷ.* in eodem: *ἦλθεν ὁ ἐπίσκοπος Μηνᾶς μετὰ τῶν ἁγίων λειψάνων καθήμενος ἐν ὀχήματι χρυσῷ βασιλικῷ διαλίθῳ.* et infra: *γεγόνασι τὰ ἐγκαίνια τῆς ἁγίας Εἰρήνης πέραν ἐν Συκαῖς* (nunc Galata), *καὶ ἐξῆλθον τὰ ἅγια λείψανα ἐκ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας μετὰ τῶν δύο πατριαρχῶν Μηνᾶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀπολλιναρίου τοῦ Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐκάθισαν ἀμφότεροι ἐν τῷ βασιλικῷ ὀχήματι, κατέχοντες ἐν τοῖς γόνασιν αὐτῶν τὰ ἅγια λείψανα.* Theophanes idem: *τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ γέγονεν ἐγκαίνια τῆς μεγαλης ἐκκλησίας τὸ δεύτερον, ἡ δὲ παννυχὶς τῶν αὐτῶν ἐγκαινίων γέγονεν εἰς τὸν ἅγιον Πλάτωνα. καὶ ἐξῆλθεν ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠ μετὰ τῆς λιτῆς, συμπαρόντος καὶ τοῦ βασιλέως, καθεζόμενος ἐν τῷ ὀχήματι καὶ φέρων ἀποστολικὸν σχῆμα καὶ κρατῶν τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον.* sacras imagines in processionibus ab antiquo delatas sileo. *προέρχεσθαι μετὰ σταυρικῶν σημείων καὶ σεπτῶν ἐκτύπων Χριστοῦ ἐν πανηγύρεσιν εἴθισται καὶ πομπαῖς*, ait Nicetas in Murzuphlo.

ibid. *τὸ πορφυροῦν κιόνιον*] de qua Nicephorus Callistus 8 32: *τὸν σεβάσμιον καὶ θεῖον σταυρὸν ἐπὶ πορφυρῷ Ῥωμαίῳ ἀνίστα κίονι ἐν τῷ Φιλαδελφίῳ οὑτωσί πως εἰρημένῳ.* de eadem Origines CP: *τὸν δὲ εἰς Φιλαδέλφιον ὄντα σταυρὸν ἀνέστησεν ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος ἐπὶ κίονος κεχρυσωμένον, διὰ λίθων καὶ ὑέλων, κατὰ τὸν σταυρὸν ἤτοι τύπον ὃν εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τοῦ κίονος ἐκείνου τοῦ πορφυροῦ, καὶ ἐποίησε στήλας τῶν υἱῶν αὐτοῦ*, quod ibi e via redeuntes

sese data salute fuerint amplexati, unde et *Φιλαδελφίου* nomen loco factum est, ad sinistram fori partem, ex iisdem CP Originibus: *ὅτι τὸ καλούμενον Φιλαδέλφιον οἱ υἱοί εἰσι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.*

p. 80 v. 1. *ἐφ' οὗ ὁ σταυρὸς ἵσταται*] Suidas v. *σταυρός*: *ἐπὶ τὸ βόρειον τοῦ φόρου μέρος ἵστατο, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσταντῖνος, χρυσέμπλαστος, ἐν τοῖς ἀκρωτηριακοῖς στρογγύλοις μήλοις, ἔνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθεωρῶντο χρυσέμβαφοι*, hoc est statuis deauratis donati.

ibid. *ὁ πάλαι φόρος*] Simocatta l. 1: *περίλαμπρος δ' οὗτος χῶρος τῆς πόλεως.* alias vulgo *πωλητήριον*, ubi res quaevis venum exponuntur.

ib. v. 2. *ἀπέρχεται ὁ βασιλεύς*] sive oraturus ad ecclesiam sive *συλλιτανεύων* procederet imperator, utrobique *προέλευσιν* habebat, eamque ipse imperatoriis insignibus, comitantibus aulicis propriis cuique officio vestibus ornatis, populo gratulante et obviam procedente agebat. imperatorem Nicephorum describit Luitprandus in legatione *ἐν προελεύσει* ad magnam ecclesiam profectum, imperatricem Irenem Cedrenus: *τῇ δευτέρᾳ τοῦ ἁγίου πάσχα ἀπελθοῦσα ἡ βασίλισσα ἐπὶ τῇ κατὰ τύπον γενομένῃ προελεύσει εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους· δείλης δὲ προῆλθεν ἐν ὀχήματι χρυσῷ ἐποχουμένη τέσσαρσιν ἵπποις, κρατουμένη ὑπὸ πατρικίων, ῥίψασα ὑπατείαν ἐν τῇ μέσῃ πολλήν.* Leo Grammaticus, vel quivis alius, in Leone Armenio: *καὶ προελθὼν ἐν τῇ Χριστοῦ γεννήσει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσῆλθεν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ. φθασάσης δὲ καὶ τῆς ἑορτῆς τῶν φώτων προῆλθεν ὁμοίως, καὶ εἰσελθὼν οὐ προσεκύνησεν.* Cedrenus in Leone Sapiente: *συνήθους δὲ προελεύσεως γενομένης κατὰ ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ἐν τῷ ναῷ.* Eustathius tandem ad Il. 1: *πομπή, θρίαμβος, ὃν προέλευσιν ἡ κοινὴ γλῶσσα καλεῖ.* an idem sit *προέλευσις* quod *πρόκενσος*, de quo Cedrenus in Iustino 2: *αὖθις βασιλέως ἐπὶ πρόκενσον.* non existimo: *προέλευσιν* enim non reperies nisi pietatis vel ob accepta beneficia tripudiantis vel ad depellenda mala deprecantis gratia susceptam, *πρόκενσον* vero nonnunquam ad solam pompam et fastum, imo quandoque ad luxum. Leo Grammaticus in Leone Sapiente: *Λέων πρόκενσον ἐποίησεν εἰς τὰ Δαμιανοῦ. συνόντος δὲ Ζαούτζα καὶ παραδυναστεύοντος καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ζωῆς ἅμα τῷ βασιλεῖ, Θεοφανὼ δὲ ἡ γαμετὴ αὐτοῦ οὐ παρῆν ἐκεῖσε, ἀλλ' ἐν Βλαχέρναις ἐν τῇ ἁγίᾳ σορῷ προσεκαρτέρει εὐχομένη.* sequitur: *δόξαντος οὖν τοῦ βασιλέως μεῖναι ἐκεῖσε.* certe in solita ecclesiae processione non fuisset moratus, nec secum pellicem duxisset, aut interim eius uxor in oratione diutius perseveraret. Fasti Siculi *ἐποίησεν Λέων πρόκεσσον* (lege *πρόκενσον* cum aliis) *μῆνας ἕξ.* processio ecclesiastico ritu peragenda tantum spatium non requirit. de *processu* principum et magistratuum cum dignitatum insignibus Pancirollus in notitiam Orientis c. 22.

p. 79 v. 20. tomo 3 de s. cruce l. 1 c. 26 descripsi nummum, in cuius altera parte visitur Ioannes Palaeologus imperator Cpolitanus ad columnam crucigeram venerabundus et supplicabundus, sine dubio ex hoc more calendarum Septembrium. vide l. c. de s. cruce. de columna porphyretica consule quae scripsimus tom. 1 de s. cruce l. 2 c. 45 ex Nicephoro et Codino in Originibus Cpolitanis. superest hoc itidem aevo haec columna porphyretica. *exstat e regione diversorii*, inquit Dousa in suo Cpolitano itinerario, vel potius in encomio Meletii cuiusdam patriarchae Graecanici, vel in satyra, qua Iesuitas insectatur, *in quo Caesareos oratores hospitari mos est, columna Constantini purpurea, in cuius summitate spondylus aedificatus est, in qua eiusmodi inscriptio apparet:*

τὸ θεῖον ἔργον ἐνθάδε φθαρὲν χρόνῳ,
νεοῖ Μανουὴλ εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ.

est hic Emmanuel antepenultimus ex imperatoribus Cpolitanis: nam post hunc secutus est Ioannes, qui concilio Florentino interfuit, post
P 248 istum Constantinus, sub quo Cpolis in Turcicam servitutem venit. huius porphyreticae columnae meminit etiam, eodem ferme quo Dousa modo, Salomou Swigerus, praedicans Noricus, l. 2 sui Hodoeporici c. 37.

Quid acciderit, quando Andronicus senior imperator Cp. cum clero et populo kalendis Septembris ad columnam porphyreticam supplicabat, docet nos Gregoras ad calcem libri 8, cuius verba reddo. *sub quartam eiusdem diei* (nimirum primi Septembris) *horam, sacris imaginibus veteri more una cum imperatore patriarcha et episcopis ad porphyreticam columnam congregatis, cui sacra crux insistit, cum sacri hymni canerentur, porcus alicunde elapsus subito in medium psallentium chorum insiliit, multo coeno inquinatus, et varie huc atque illuc vagatus vix tandem excessit. id prudentioribus confusionem quandam Christi ecclesiae et factionem significare visum.* qualis confusio et factio paulo post secuta est, capta ab Andronico Iuniore Cpoli.

p. 80 v. 2. *ἐκεῖσε τελουμένην ἀκολουθίαν*] partem eius habes in Euchologio nostro fol. 810 et in Menaeo 1 Septembris eius memoriam celebrante his verbis: *ἡ δὲ τοῦ ἐμπρησμοῦ μνήμη διὰ τὸ συμβῆναι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν γενέσθαι ἐμπρησμὸν μέγιστον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Λέοντος μεγάλου βασιλέως καὶ πυρποληθῆναι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πόλεως ἐπὶ ἡμέρας ἑπτά.* Cedrenus de illo incendio in Leone memorato.

ib. v. 5. celebrant Graeci hoc festum cum Latinis 8 Septembris. in monasterio Libis sepultus est Andronicus senior, olim imperator, sed biennium ante vitae finem monachus. *cadaver eius in Libis monasterium est perlatum, quod mater eius domina Theodora renovarat*, inquit Gregoras extremo l. 9 suae historiae. eadem ferme Cantacuzenus 1 40. observa Iunium mala fide *μονήν* vertere *aedem*, cum sit *monasterium: errat interpres*, hoc est Iunius, *qui aedem reddit*, inquit ipsemet Meursius.

ib. v. 6. monasterium a Theodora Michaelis Palaeologi uxore reparatum, ubi sibi sepulcrum instauravit filius Andronicus, et inferias novem diebus (numero mortuis dicato) persolvi mandavit. Gregoras ad l. 9 calcem: *τὸ ἐκείνου νεκρὸν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Λιβὸς ἐπικεκλημένην ἀπήνεγκαν, ἣν ἡ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα ἀνεκαίνισεν. ἔνθα δὴ καὶ τὸ πένθος, κατ' ἔθος, ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας τετέλεσται.* a Constantino Libe fuerat prius exstructum Leone Sapiente imperante. Grammaticus Leo: *Λέων ὁ βασιλεὺς παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Λιβὸς ἐν τῇ μονῇ τῇ αὐτοῦ τῇ οὔσῃ ἐν τῷ Μερδοσαγάρῃ τοῦ τὸ ποιῆσαι τὰ ἐγκαίνια καὶ ἀριστῆσαι προσεκλήθη.*

ib. v. 7. S. Demetrii martyris, cui cognomentum Myroblyta, festum celebrant Graeci 26 Octobris. hoc ergo die imperator ad monasterium in honorem S. Demetrii a Palaeologis aedificatum sese conferebat.

ib. v. 8. μονὴν τῶν Παλαιολόγων] a Palaeologis nomen sortitum monasterium opes proventus aedificia ornamenta quaevis, ab eis primum imperii sedem occupantibus debuit accepisse.

ib. v. 10. natalem S. Chrysostomi obeunt Graeci 13 Novembris.

ib. v. 15. verti, in praesentatione. sic enim res intelligitur. celebratur a Latinis pariter et Graecis 21 Novembris. monasterii τῆς περιβλέπτου meminit Gregoras l. 7 et Pachymeres l. 5. erat monasterium sanctissimae virginis Mariae, quam Graeci περίβλεπτον, hoc est *spectabilem* seu *admirandam*, vocant. in hoc festum partim exstant partim adhuc in bibliothecis latent multae Graecorum homiliae.

ib. v. 16. de hoc monasterio Cedrenus in Romano Argyro: ἀναιρεθεὶς ὁ Ῥωμανὸς βασιλεύς, θάπτεται ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ νεουργηθείσῃ τῆς περιβλέπτου μονῇ. scripserat superius: ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὸν οἶκον τοῦ Τριακονταφύλλου ἐξωνησάμενος εἰς μοναστήριον μετεσκεύασεν ἐπ' ὀνόματι τῆς δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου. quibus sumptibus et qua magnificentia exstructum Cedrenus prosequitur: ubi situm fuerit, docet Gregoras 7 18. a Nicephoro Botaniate reparatum Zonaras refert ad eius vitae calcem.

ib. v. 17. festum S. Basilii celebrant Graeci calendis Ianuarii hoc est ipso circumcisionis die.

ib. v. 19. festum occursus seu *purificationis* nobiscum celebrant Graeci 2 Februarii. Blachernense templum suburbanum erat ad littus maris, conditum a Pulcheria imperatrice. *opus enim eius est*, inquit Nicephorus 14 2, *sacrum dei genitricis templum*, *quod Blachernae dicitur*, *dignum illa ipsa verbi matre*, *quod inhabitaret domicilium. cuius divinum tumulum et sepulcrales fascias inventas cum veneratione maxima ibi reposuit.* (Cedrenum in Marciano confert Goar.) *magna religione templum id Byzantini colunt*, inquit idem Nicephorus 18 38: *dicitur namque et creditur vestes Mariae virginis et partem quandam admirandae illius zonae capitisque etiam amiculum in aurea urna ibi asservari.* de veste d. virginis reperta vide eundem Nicephor. 15 24.

ib. v. 22. μέχρι τῶν Ὑψηλῶν.] de palatii Blachernensis parte, cui nomen Ὑψηλά, dictum superius.

p. 81 v. 3. πέζευμα esse palatii locum quo imperator πεζεύει, manifestat cap. 5. idemque declarat nota ad p. 29 v. 8.

ib. v. 4. festum S. Georgii martyris celebrant Graeci 23 die Aprilis. Manganensis monasterii meminit Cantacuzenus l. 1 c. 50 et 59 et l. 4 c. 16 et 42 et 45. in quo aliquamdiu Cantacuzenus, deposito imperio, vitam monasticam egit. eiusdem aliquoties mentio fit in historia Nicephori Gregorae. in hac processione ad Mangana die S. Georgii Constantino Ducae imperatori insidiae structae sunt, quas tamen ipse feliciter evasit, ut scribit Ioannes Curopalata. monasterium Manganense exstruxit Monomachus imperator testibus Cedreno et Curopalata; ubi etiam sepultus est.

ib. v. 5. Cedrenus de Manganis loco: ἔργον Βασιλείου τοῦ βασιλέως καὶ ὁ λεγόμενος οἶκος τὰ Μάγγανα καὶ ὁ ἕτερος ὁ νέος καλούμενος. quas, ut subdit, eo proposito erexit, ne publicos reditus in usus privatos verteret. eam ob rem reditus eis ex agriculturae proventibus con-

stituit idoneos, unde imperatorio convivio pro se et iis qui toto anni decursu invitarentur, sufficientes et iuste parti sumptus suppeditarent. procul itaque erat a custodiendis bellicis instrumentis, ut Xylander et alii sunt opinati; nec *κουράτωρ τῶν μαγγάνων*, quem cum aliis in Isaacii Comneno Zonaras et Curopalates memorat, alius erat quam qui domus huiusce et redituum eius curam haberet. turrim sive propugnaculum ponit extra urbem in Manganorum planitie Cantacuzenus 3 72, eamque adeo munitam c. 80 et 87 affirmat ut urbem CP vel tueri vel oppugnare posset. monasterium illic loci construxit Monomachus Constantinus, legiturque apud Cedrenum *κείμενος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ νεουργηθείσῃ μονῇ τῶν Μαγγάνων* subditurque: *καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἀποθανὼν ἐν τοῖς Μαγγάνοις ταφῆς ἔτυχε τῆς τυχούσης.*

p. 81 v. 6. festum Constantini *et Helene* impp. celebrant Graeci 21 die Maii.

ibid. Constantinum non sanctum modo sed et *ἰσαπόστολον* Graeci praedicant ob propagatam et defensam eius studio fidem. templum SS. Apostolis in utraque Roma aedificasse cunctae loquuntur historiae, et in eorundem limine capsam porphyreticam Romanam eidem in sepulchrum concessam.

ib. v. 8. natalem *diem S. Ioannis baptistae* obeunt Graeci nobiscum 24 die Iunii. monasterii cui Petra nomen, meminit Cantacuz. 3 35.

ib. v. 9. Petra nomen monasterio. *μονὴ προσαγορευομένη Πέτρα*, scribit Cantacuzenus 3 35. aedes illa sacra Basilii Macedonis opus est, de quo Cedrenus: *καὶ τοὺς δύο τοῦ βαπτιστοῦ σηκοὺς ἔν τε τῇ Στροβήλῳ καὶ Μακεδονιαναῖς, τοῦ μὲν ἀνῳκοδόμησε τὸ πλεῖστον, τὸ δὲ ἐκ βάθρων ἀνήγειρεν.* Petram vero ad monasterium, cui nomen imposuit, sitam *στροβήλου* figuram referre vident qui etiam hodie CP oculis circumlustrant.

P 249 *ib.* v. 12. apud Graecos trigesimus dies Iunii omnibus simul apostolis dicatus est.

ibid. de Apostolorum festo solemnius CP celebrato haec Theophanes: *Φῆστος συγκλητικὸς Ῥώμης ἀποσταλεὶς πρὸς Ἀναστάσιον διά τινας χρείας πολιτικὰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου πανηγυρικώτερον ἐπιτελεῖσθαι ᾐτήσατο. ὃ καὶ κρατεῖ μέχρι καὶ νῦν.*

ib. v. 15. festum transfigurationis agunt Graeci 6 Augusti. in monasterio Pantocratoris sepultus est Manuel Comnenus imperator, ut scribit Nicetas ad calcem libri 7 de rebus Emmanuelis.

ib. v. 16. Irenem Andronici senioris uxorem in hoc monasterio sepultam narrat Gregoras 7 16. regnantibus in Oriente Francis *τὰ τῶν Λατίνων βασίλεια ἡ τοῦ παντοκράτορος ὑπῆρχε μονή*, scribit idem 4 4. regiam sepulturam dederat prius Manueli Comneno, ut auctor est Nicetas in eius vita. a Basilio Macedone primo constructum et annuo censu fuisse donatum auctor est Cedrenus: *ἀνήγειρε δὲ (ναὸν Βασίλειος) καὶ ἐκ καινῆς ἐν ταῖς βασιλείοις αὔλαις εἰς ὄνομα τοῦ δεσπότου σωτῆρος Χριστοῦ.* et infra: *καὶ ἄλλους δὲ πολλοὺς θείους ναοὺς ἐντὸς τοῦ παλατίου ἐδομήσατο εἰς ὄνομα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ.*

ib. v. 18. die 15 Augusti agunt Latini cum Graecis *assumptionem d. virginis.* Graeci, ut apparet ex Menaeis et Menologiis, vocant hoc festum *κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου.* et hoc titulo exstant patrum orationes in hoc festum, ut b. Dama-

sceni et Andreae Cretensis. mortuam ergo volunt 15 die Augusti; adduntque eodem die resurrexisse et animo simul et corpore in caelum assumptam esse. quare post supradictum de *dormitione* titulum subiungunt Menaea: *τῷ αὐτῷ μηνὶ πεντεκαιδεκάτῃ ἡ σεβασμία μετάστασις τῆς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.* eodem ergo die et obiit et ad caelos, reducta in corpus anima, abiit sanctissima deipara. quod etiam Latina ecclesia sentire videtur, quae die 15 Augusti *assumptionem* b. virginis solemni caeremonia celebrat, tametsi de *dormitione*, utrum eodem die an aliquo praecedente acciderit, nihil tradit. Latini quidam martyrologi, ut Ado et Usuardus, *dormitionem*, non *assumptionem* indigitant; cuius causa acriter in illos insurgit Baronius anno redemptoris 48, eosque provocat ad antiquissima Romani martyrologii vestigia, ubi non *dormitio* sed *assumptio* legatur. veniam det magnus Annalium conditor, si quid dixero pro supradictis martyrologis. Romanum martyrologium omnium aliorum vetustissimum, saepe a Baronio desideratum sed nuspiam repertum, nuper demum studio Heriberti Rosweydi nostri publicatum et Paulo V pontifici maximo inscriptum, hoc, inquam, martyrologium 15 die Augusti hanc inscriptionem praefert, S. Mariae *dormitio.* si ergo martyrologi illi primaevum hoc Romanae ecclesiae martyrologium secuti sunt, quid peccarunt? nec mirum, quia forsan illis *assumptio* deiparae cum corpore et anima tam liquida non fuit quam nobis est hodie, quia veritas paulatim magis atque magis eruitur et elucidatur, ita ut quod prioribus saeculis obscuriusculum habebatur, id posteris temporibus clara in luce reponatur. accedit quod Rabanus et Notkerus in suis martyrologiis appellatione hodie Latinis consueta utantur: apud utrumque enim leges *assumptio b. Mariae genitricis dei*, ut et apud Bedam. quare, ut in semitam revertamur, beatissimam virginem eodem die mortuam sepultam et a mortuis excitatam cum Graecorum Menaeis credimus, licet Damascenus resuscitationem tertio demum ab obitu die statuat in oratione de assumptione b. Mariae. tametsi probabilius isti quam alii apud Bedam, qui assumptionem deiparae ad 9 calendas Octobres, hoc est ad 24 diem Septembris, referunt, ita ut inter mortem eius 15 Augusti, quae fuit prima assumptio, nempe secundum animam, intercesserint quadraginta dies usque dum anima cum corpore rursus conglutinata resurrexit caelosque petivit. verum haec omni verisimilitudine carent, et adversantur tam Latinae quam Graecae ecclesiae; recteque notat Baronius in martyrologio Romano ad diem 15 Augusti illud de secunda assumptione esse assumendum non a Beda, sed a mala quapiam manu. nec consuetudo Germanorum tricesimum assumptae virginis celebrantium quidquam hanc persuasionem iuvat: non enim id faciunt quasi tricesimo demum die rediviva in caelos exaltata fuerit, sed totis illis triginta diebus assumptio in caelum statim a morte facta decantatur. Graeci non agunt

hunc tricesimum, ut patet ex Typico S. Sabae, ex Menaeo in Au-
P 250 gusto et Septembri. est devotio Germanica, et exstat in plerisque missalibus et breviariis, in Eystettensi, Ratisponensi, Salisburgensi, Frisingensi, Curiensi; multisque locis, summo mane per triginta illos dies canitur officium de b. virgine, *gaudeamus omnes etc*, frequenti populo accurrente. et hic Ingolstadii quotidie per triginta dies ex congregationis Academicae fundatione litaniae et aliae cantiones canuntur in templo d. virginis, idemque fit in Mauriciana parochia. et quamvis, ut aliqui obiiciunt, a Graecis etiam schismaticis ortum haberet, quod tamen secus est, non ideo improbanda esset haec consuetudo: nam et a schismaticis bonum aliquod institutum proficisci potest. est ergo a Germanis hic mos, qui defunctis tricesimum agere solent; et alicubi si quis honestior mortuus est, non tantum parentant illi tertio septimo et tricesimo die, sed quotidie habitu lugubri ad missam et ad vesperas eunt, et offerunt ad altare quidem pecuniam, ad cenotaphium vero (*auf der baar*) vinum, panes etc. Germani ergo venerationi divae virginis addictissimi etiam per tot dies parentare voluerunt divae virgini, non lugubriter ut mortuae, sed hilariter ut in caelos assumptae: hinc non audiuntur funebria cantica, sed omnia ad laetitiam comparata.

p. 81 v. 21. decollationi S. Ioannis baptistae sacer est dies 29 Augusti tam apud Graecos quam apud Latinos. in hoc festum variae exstant Graecorum patrum homiliae. non pauciores forte adhuc in bibliothecis cum tineis blattisque bellum gerunt.

p. 82 v. 1. secundo die Iulii agunt Graeci anniversariam memoriam depositae in templo Blachernensi *vestis* deiparae virginis sub Leone et Verina impp. vide Menaeum dicto die Iulii. at 31 die Augusti agunt iidem Graeci anniversariam memoriam *depositae zonae* deiparae virginis in templo Chalcopratiorum. vide Menaeum dicto die Augusti et Nicephor. 14 49. sed de quo festo accipiendum quod Codinus scribit? videtur de priore, quandoquidem *depositionem venerandae vestis* nominat; et imperator ad Blachernas hoc festo ibat, ubi *vestis* illa reposita. cur ergo Codinus id non recensuit suo loco, hoc est in Iulio? causam dicat qui notam habet: ego mihi ignotam fateor. nisi forte legendum hic τῆς τιμίας ζώνης. sed tunc obstat templum Blachernium, ad quod hoc die imperator cum suis palatinis itabat: at *zona* deiparae asservabatur in templo in Chalcoprateis condito, ut testatur Menaeum.

ibid. miratur nec immerito Gretserus, cur, cum memoria depositae in templo Blachernensi vestis deiparae virginis sub Leone et Verina impp. 2 Iulii celebretur, Augusti vero die 31 Graeci anniversariam depositae zonae eiusdem deiparae in templo Chalcopratiorum peragant, imperator celebrata Ioannis prodromi decollatione ad Blachernas adoratum ire scribatur, festo depositae vestis quod Iulii 2 praeteriit peragendo. vel si aliud retro dictam decollationem occurreret, aliud a deposita zona in Chalcopratiis colenda nusquam animo deberet obversari. *causam dicat*,

ait Gretserus, *qui notam habet.* profert eam, non inerudite, me quidem iudice, editis operibus iam clarus noster Franciscus Combefis notis in Encomium in depositionem zonae virginis deiparae propediem lucem aspecturum. mentio fit, ait, de Blachernarum templo, in quo etiam erat portio quaedam illius zonae, simul cum vestibus, ut Nicephorus 18 38 testatur. subdit. potuit, tametsi erat ea die praecipuus conventus in Chalcoprataeis, etiam in Blachernis esse, ubi nec sacra zona deesset, coniuncta illi vesti sacrae, coniunctamque proinde habens religionem ac laudem. in encomii illius, quod evulgat et elucubrat, prooemio allatae sententiae reperio argumentum his verbis: *ὥστε μὴ τῆς ζώνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῶν ἐπαίνων συνεφάψασθαι (χρὴ) καὶ γὰρ ἄλλως οὐδ᾽ ὁσίως ἀπ᾽ ἀλλήλων ταῦτα τῇ μνήμῃ διελεῖν, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀμφοῖν ἅμα χρῆσθαι πρὸς τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν ἡ πανάμωμος πιστεύεται, οὕτω δεῖν καὶ ἡμᾶς οὐκ ἴδια, κοινῇ δὲ τὸν πρέποντα τούτοις αἶνον ἐξυφάνασθαι.* alias congruas rationes ibidem deducit encomiastes.

Fascias sepulchrales b. virginis reposuit Pulcheria imperatrix in templo Blachernio, teste Nicephoro lib. 14 c. 2. fasciis infantiae, quibus Christus infans involutus est, honoravit et ornavit templum *τῶν ὁδηγῶν*, ut eodem loco idem Nicephorus scribit. Baronius tom. 1 anno Christi primo n. 8 dicit in honorem *fasciarum*, quibus infans involutus est, diem festum apud Graecos institutum esse 31 Augusti. Casaubonus, Baronii conducticius calumniator, dicit in ritualibus Graecorum libris nihil haberi de festo *fasciis* dicato, sed tantum zonae. ut id ita sit, diem tamen hunc *fasciis* quoque sacrum fuisse testantur duo auctores Graeci, Germanus et Euthymius, qui in Graecia vixerunt et orationibus encomiasticis, quae exstant apud Lippomannum et Surium, festum hoc illustrarunt. occinit criminator *non esse credendum Euthymio et Germano.* et nos Genevensi ex lustro vociferanti Casaubono credemus! cur ergo in ritualibus libris nulla mentio? opinor, quia sacrae *fasciae* festi sacrae *zonae* tantum appendix erant.

p. 82 v. 5. dominica orthodoxiae est prima dominica quadragesimae, ut manifestum est cum ex aliis Graecorum ritualibus libris, tum ex Typico S. Sabae c. 42, cuius titulus est *διάταξις τῆς πρώτης κυριακῆς τῶν ἁγίων νηστειῶν ἤτοι τῆς ὀρθοδοξίας.* prima verba capitis haec sunt *τῇ κυριακῇ τῆς ὀρθοδοξίας.* cau- P 251
sam appellationis huius ita breviter, et summa sequens vestigia, narrat Philotheus patriarcha Cpolitanus in Homilia prima quadragesimae dominica recitata: *τῇ κυριακῇ ταύτῃ καὶ πρώτῃ τῶν νηστειῶν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἑορτάζειν παρέλαβε τὴν ὀρθοδοξίαν ἤτοι τὴν ἀναστήλωσιν τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων, γενομένην παρὰ Μιχαὴλ βασιλέως καὶ Θεοδώρας τῆς τούτου μητρὸς τῆς μακαρίας βασιλίδος καὶ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. γέγονε δ᾽ οὕτως. Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου κατὰ παραχώρησιν θεοῦ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας κρατήσαντος ἡ τῆς εἰκονομαχίας ἦρξατο καὶ ἐπαρρησιάσατο αἵρεσις. ἐκείνου δὲ τὸ ζῆν κακῶς ἀπορρήξαντος ὁ ἐκείνου υἱὸς Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς αἱρέσεως διάδοχος γίνεται.*

κἀκείνου δὲ αἰσχρότερον τελευτήσαντος ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς ἐκείνου εἰς τὴν βασιλείαν καθίσταται. ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτος τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν, Εἰρήνη καὶ Κωνσταντῖνος τῆς ἀρχῆς κληρονόμοι γίνονται. οὗτοι δὲ ὑπὸ Ταρασίῳ τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ καθοδηγούμενοι τὴν ἑβδόμην σύνοδον συγκροτοῦσι, καὶ ἡ ἐκκλησία τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀπολαμβάνει καὶ τὸν ἑαυτῆς περιτίθεται κόσμον. τούτων δὲ τῶν τῇδε ἀποχωρησάντων, ὁ ἀπὸ γενικοῦ Νικηφόρος εἰς τὴν βασιλείαν ἀνάγεται, εἶτα Σταυράκιος ὁ υἱός, μεθ' ὃν Μιχαὴλ ὁ Ῥαγκαβὲ τὰς ἁγίας εἰκόνας σεβόμενοι. τὸν δὲ Ῥαγκαβὲ Μιχαὴλ ὁ θηριώδης Λέων ὁ Ἀρμένιος διαδέχεται, καὶ τὴν δευτέραν οὗτος εἰκονομαχίαν διεγείρει, καὶ πάλιν ἄκοσμος ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία γνωρίζεται. τοῦτον διαδέχεται ὁ ἐκ τοῦ Ἀμορίου Μιχαήλ, τὸν δὲ πάλιν Θεόφιλος ὁ υἱός, ἐπὶ τῇ κατὰ τῶν εἰκόνων μανίᾳ καὶ οὗτος τοὺς ἄλλους ὑπερβάλλων. τελευτήσαντος δὲ καὶ τοῦ Θεοφίλου πικρῶς καὶ βιαίως, ἡ ἐκείνου σύζυγος ἡ μακαρία βασιλὶς Θεοδώρα καὶ ὁ ταύτης εὐσεβέστατος υἱὸς Μιχαὴλ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς βασιλείας κληρονόμοι γίνονται, καὶ θύραν παρρησίας τοῖς ὀρθοδόξοις ἀνοίγουσιν· ὅθεν καὶ ἀνελθόντες τότε ἅπαντες οἱ τῆς ὀρθοδοξίας λογάδες ἀπό τε ἀρχιερέων ἱερέων καὶ μονοτρόπων περιφανῶν τὴν ὀρθοδοξίαν ἐκήρυξαν. καὶ ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία τὴν ἑαυτῆς εὐπρέπειαν ἠμφιάσατο, ταύτην τὴν ἡμέραν ἑορτάζοντες σήμερον. haec Philotheus. instituebatur eo die in memoriam orthodoxiae restitutae processio non sine crucibus et imaginibus. Typicum Sabae c. 42: *λιτανεύομεν κοινῶς μετὰ τῶν*
P 252 *ἁγίων τοῦ σταυροῦ ξύλων καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων.* legebatur eodem die decretum concilii secundi Nicaeni de imaginibus reparandis retinendis et honorandis. *ἀπερχόμεθα*, inquit Typicum, *ἐν τόπῳ ὡρισμένῳ ὅπου δεῖ ἀναγινώσκειν τὸ συνοδικόν.*

Ex his planum esse arbitror quam vere scripserit Calvinianus scholiastes Curopalatae: *dominicam orthodoxiae aut iunctam aut certe proximam fuisse pentecostae.* qui iuncta vel proxima, si fuit prima dominica quadragesimae? et ut maxime iuncta aut proxima fuisset pentecostae, non debebat tamen coniici in 21 diem Maii, tum quia nulla dominica stabilem et fixum locum habet inter dies mensis, tum quia pentecoste est festum mobile dependens a paschate. non ergo semper cadere potest dominica orthodoxiae in 21 diem Maii, cum ipsa pentecoste hunc diem vel antecedere vel subsequi possit.

ibid. ex Typico Sabae brevem tibi *ὀρθοδοξίας* ita dictae historiam descripsit Gretserus: ornatiorem aliam et copiosam magis tibi iamiam edet nuper memoratus Combefis ex mss Regiis, cui titulus *διήγησις διαλαμβάνουσα περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων, καὶ ὅπως καὶ δι' ἣν αἰτίαν παρέλαβε τὴν ὀρθοδοξίαν ἐτησίως τελεῖν τῇ πρώτῃ κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστειῶν ἡ ἁγία θεοῦ ἐκκλησία.* Vide Leonem Grammaticum, Cedrenum Zonaram et alios in Michaele et Theodora.

ib. v. 5. *τὸ συνοδικόν*] praefata *ὀρθοδοξίας* dominica elatis in sublime crucibus et venerandis imaginibus ad statutum locum processionem ecclesiasticam habet Orientalis ecclesia. ibidem patrum antiquorum haereses

olim scriptis doctrina voce laboribus insectantium habita solemni ritu memoria, recensitis etiam haeresibus ipsis ac perverso cuiusque dogmate publicato, cunctis ter ἀνάθεμα inclamant, et haereticorum omnium nomen exsecrantur: ita dicitur τὸ συνοδικὸν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑβδόμης συνόδου ἀναγινώσκεσθαι. videndum Triodium quo integrum reperitur.

ibid. ἵσταται] vide imperatorem ecclesiae decreta venerantem.

p. 82 v. 7. pridie palmarum agitur a Graecis anniversaria memoria *resuscitati Lazari:* eius in honorem templum exstruxit Leo Philosophus imperator teste Zonara, et in eo sacrum eius corpus ex Cypro translatum condidit.

ibid. δικαίου] beatos omnes in varias classes distribuunt Graeci. et certe nonnullis, ut Barnaba Luca Stephano, apostolorum collegio connumeratis, aliis etiam ἰσαποστόλων nomine honoratis, subiungunt ἱερομάρτυρας pontifices simul et martyres; mox μάρτυρας (intellige λιτοὺς nudos ac simplices) martyres; ὁμολογητάς confessores nonnulla tormenta vel exsilium pro Christi nomine passos; ὁσιομάρτυρας monachos simul et martyres; ὁσίους monachos; δικαίους iustos, quos confessores vulgo dicimus; παρθένους virgines; παρθενομάρτυρας virgines simul ac martyres; γυναικομάρτυρας feminas martyres etc.

ib. v. 8. ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ μονήν] cuius fundatorem Leonem Sapientem refert alius Leo Grammaticus in eius vita. ἔκτισεν ὁ Λέων εἰς τοὺς λεγομένους Τόπους τὸν ἅγιον Λάζαρον, κατασκευάσας μονὴν ἀνδρείαν εὐνούχων, ἔνθα καὶ τοῦ ἁγίου Λαζάρου σῶμα καὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς ἀνακομίσας ἀπέθετο, ποιήσας τὰ ἐγκαίνια καὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. ἀσχολουμένου δὲ τοῦ στόλου εἰς τὰ κτίσματα τῶν τοιούτων ἐκκλησιῶν παρελήφθη ἐν Σικελίᾳ τὸ Ταυρομένιν ὑπὸ τῶν Ἄφρων.

ib. v. 11. τὰς γινομένας ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἑορτάς] si S. Sophiae apostolorum Blachernarumque dempseris ecclesias, alias hic recensitas, ad quas ex devotione statutis diebus pergit imperator, monachis assignatas ac imperatorum magnificentia exstructas, sicut et e catholicis tres enumeratas, observabis.

ib. v. 13. πλάγιον] regium vexillum imperatore absente obliquum, praesente rectum tenetur.

ib. v. 16. ἅπτειν λαμπάδα ἐπὶ τοῦ διβελλίου] quid illud ritus, cereum vel lampadem in vexillo accendere? num recte arioler, amice lector, iudex esto. in aeneis figuris huic operi sparsim appositis (describunt illae Graecorum imperatorem Ioannem ultimum ad Florentinam synodum iter habentem) ad latus imperatoris sedentis in triremi vexillum, superius a me διβέλλιον nominatum c. 5 nota ad p. 39 v. 12, animadverto, ex cuius medio conto laternam sive phanale prorumpens non aliud quam ignem imperatoribus praelatum includere mihimet persuadeo. num modo ἅπτειν τὴν λαμπάδα ἐπάνω τοῦ διβελλίου meam admittat coniecturam, approba; vel tu quippiam aliud loco magis congruum edissere.

ib. v. 18. ridiculum est quod Iunius suspicatur, ὡραίας πύλας dictas quasi *horarias, quod in primo illo templorum aditu sit commodissima sciaterum et horologiorum sedes.* credam, ubi Iunius demonstraverit etiam in templo Hierosolymitano portam speciosam dictam esse quasi *horariam*, quod sciaterum et horologiorum sedes esset.

ibid. vestibulum monasticarum ecclesiarum subeuntibus occurrunt ὡραῖαι πύλαι, nonnunquam βασιλικαί nuncupatae. vestibulum illud πρό-

ναος auctori dicitur, qui vulgo *νάρθηξ*, estque ecclesiae portis adiuncta porticus exterior semper aperta et in ecclesiam advenientes primum excipiens, qualem observare te precor Parisiis ad valvas templorum S. Germani nomine structorum, ad S. Victoris et ad S. Genovefae. *πρόναον* hunc praetergressis occurrunt dictae maiores portae, *ὡραῖαι*, *speciosae*, vel ob pictas *ἐν προνάῳ* sacras imagines, vel quod *speciosam* Salomonii templi referant, vel denique verius quod ad eas monachi minores horas primam tertiam sextam nonam et matutinarum partem huic modulo praeviam *τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην ἄνοιξον ἡμῖν θεοτόκε* etc. concinant.

CAPUT XI.

p. 83 v. 9. *τέντα σκηνή, κόρτη, κατοῦνα, tentorium.*

ib. v. 19. *ἐξαπλῶσαι τὰ ἑαυτοῦ*] regium domesticique vexillum in aciem latum et e conflictu ad castra relatum 2 7 narrat Cantacuzenus.

p. 83 v. 20. inepte Iunius, *quando fossatum oportet pedem figere*, imo quando oportet fossatum migrare vel alio proficisci. nam *πεζεύειν* est hic *iter facere*, ut paulo post apertissime apparet, ubi dicit Codinus neminem *πεζεύειν*, hoc est iter inire, priusquam magnus domesticus unicuique flammulo suum locum assignarit. eundem errorem errat Iunius mox.

ib. v. 21. *κατουνοτόπιον castra, locus tentoriorum. κατοῦναι tentoria. κατουνεύειν castra ponere, tentoria figere*, vel etiam absolute *στρατοπεδεύειν*. Iunius hic in Arabem versus *catunas* ex Arabia advocat, consueta sibi in his rebus, nisi fallor, felicitate.

ibid. *κατουνοτόπιον* quod *ἄπληκτον* et proprie *φοσσάτον*. *ἄπληκτα*, quasi *τῆς πληγῆς ἔξω*, sunt *castra* sive *castrorum metationes*, et quod quidam *applicationes*: castra enim *applicare* et figere dicimus. quia vero vallo *fossaque* castra circumdata, hinc unus *τῶν ἀπλήκτων καὶ τοῦ φοσσάτου* sensus. castra deinde fossa munita *σκηνάς*, *κατούνας*, *τέντας* tentoria excipiunt, ac propterea *κατουνοτόπιον*, ad tentoria ponenda planities apta valloque munita, idem quod *ἄπληκτα* vel *φοσσάτον*. Nicetas Isaacii Angeli l. 1: *μέσον τοῦ κάμπου ἐποίει τὰ αὐτοῦ κατουνοτόπια, μήτε φύλακας ἔχων ἀκριβεῖς ἢ βίγλας, μήτε μὴν βάλλων χάρακα.* infra: *καὶ πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος κατοῦναν ἦλθον.* inferius iterum: *ἡρπάγησαν παρὰ τῶν βαρβάρων αἱ κατοῦναι πᾶσαι.* unus Leonis locus ex his plura, imo fere cuncta, connectit declaratque, Tacticorum const. 11 1: *δεῖ οὖν τὰ ἄπληκτα ἤτοι τὰ φοσσάτα (κυρίως γὰρ φοσσάτον τὸ ἄπληκτον τοῦ ὅλου στρατοῦ καλεῖται) ἀσφαλῶς σε ποιεῖν, καὶ εἰ μὲν ἐνδέχεται, εἰς ἀραιοτέρους τόπους κατασκηνοῦν τὰ στρατιωτικά, εἰ δὲ οὐ κατὰ πάντα, μὴ ἀμελῶς ἀλλὰ σφιγκτῶς καὶ ὀχυρῶς ἀπληκεύειν.* *κατούνας* porro quasi *καντούνας* sive *καντούνια* (quae *γωνίας*, *angulos*, tum Portio tum vulgari plebi sonant) puto dictas, quod ipsae *καντουνωταί* castraque *καντουνωτά*, *in quadrum* nimirum et *angulos aequales* dispositae, vel iterum quod ubique in castris ex tentoriorum a se invicem dissitorum ordine apparerent anguli. unde forsan viarum

compita Gallis *cantons*, vel certe ab his (quot enim et quanta ab iis ultimis imperii saeculis mutuati sunt Graeci) illorum *κατοῦναι*; et rursum ex vernaculo *cantonner*, quod est insessum locum tenere et eo se ut munitiore tueri, τὸ *κατουνοποιεῖν* in Graeciam detulerunt Franci. consule Leonem l. c. n. 17.

p. 84 v. 4. *τόπον* seriem et ordinem intellige.

ib. v. 5. *πρὸ τοῦ πεζεῦσαι τὸ φοσσάτον*] hoc fuit Leonis mandatum in Tact. const. 9 n. 61 et 62: *μή ποτε ἐγκρύπτωνται εἰς ὄλεθρόν τινα.* et infra: *καὶ ταῦτα προερευνᾶν δεῖ διά τε ψιλῶν στρατιωτῶν καὶ ὀλίγων καβαλλαρίων, ἅμα δὲ καὶ ἀποσοβεῖν τοὺς κεκρυμμένους ἐχθρούς, εἶθ' οὕτω παρέρχεσθαι τὴν παράταξιν.*

p. 84 v. 13. codex Lautherianus et alter Boicus *δειπνήσατε καὶ τραγήσατε τὰ ἄλογα.*

ib. v. 14. solos equites de nocte posuerunt in excubiis postremi Graeci. Leo Tact. const. n. 53: *ἐπὶ τῆς πεζικῆς ὁδοιπορίας εἰς μὲν ἐπιπέδους τόπους δέον σε καὶ ὄπισθεν αὐτῶν καὶ ἔμπροσθεν καβαλλαρίους καθιστᾶν εἰς βίγλας, καὶ ἐξωτέρω τῆς βίγλας μηδένα τῶν πεζῶν φαίνεσθαι.*

p. 85 v. 1. *τοῦ φοσσάτου ἀδνουμιαζομένου*] *lustrato recensitoque exercitu.* Theophanes in Iustiniano: *τοὺς στρατιώτας ὁ Γερμανὸς ἠρίθμει, καὶ τῶν γραμμάτων τὰ βιβλία, ἐν οἷς τῶν στρατιωτῶν τὰ ὀνόματα ἐνεγέγραπτο, ἀναλεξάμενος.* Nicetas Isaacii Angeli l. 3: *συλλογαὶ οὖν καὶ ἀπογραφαὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐγίνοντο στρατευμάτων, οὐκ ἀχρεῖον δὲ καὶ τὸ μισθοφορικὸν συνελέγετο.*

ib. v. 12. *ὁ μέγας δομέστικος ἐν ᾧ τόπῳ ὁ βασιλεύς*] hinc ei regii pene honores delati. Ioanni Axucho magno domestico sub Ioanne Comneno casu obviam sibi facto cuncti proceres et ex regia stirpe honoratissimi viri eum deferebant cultum ut ex equis descenderent et exhiberent reverentiam. Nicetas: *πᾶσαν ὑπερανέβη παραδυνάστευσιν μέγας τιμηθεὶς δομέστικος, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν ἐριτίμων κατὰ γένος βασίλειον ἀποβαίνειν τοῦ ἵππου καὶ τούτῳ ἀπονέμειν προσκύνησιν, κατὰ συγκυρίαν ὑπαντιάζοντας.* illi velut imperatori satellites assignati. Manuelis l. 1: *ὁ μέγας δομέστικος τοὺς ἰδίους μεταπέμπεται δορυφόρους, οὓς ἐπὶ καιρῷ μάχης εἶχε χρησίμους ἑαυτῷ καὶ ὁπλίταις ἀγαθοῖς ἐκέχρητο.* potestatem domestici quam amplam et imperatoriae proximam ipse domesticus Cantacuzenus l. 2 fuse describit.

ib. v. 14. de cursu et spoliis iam alibi egimus.

ib. v. 16. *λόγῳ*] *nomine*, *in partem*, *eius ratione* etc. respondet plurimum antiquo *ἕνεκα*. phrasis a recentioribus frequenter usitata, mutato pro locutionis corruptela *ῳ* in *ου*. sic *διὰ λόγου μου amore mei* vel *nomine meo*, *διὰ λόγου σου propter te* etc. dicunt. Theophanes: *λόγου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας in magnae ecclesiae partem.*

ibid. *κεφαλάδες* et *κεφαλάδαι* sunt ad verbum nostri *capitanei.*

ibid. *κεφαλάδας* hodierni vocant *capitaneos*; de qua voce docte Rigaltius v. *κεφαήλ*, quae idem quod alia corruptior *κεφαλάδας.*

ib. v. 18. *ῥογατόρων*] habuerunt Graeci, quorum morem imitantur Turcae, milites alios *τιμάρηδας* alios *ῥογάτορας*. primis in stipendium perpetuum assignabantur agri, qui vulgo *τιμάρια*, velut laboris *τιμάς* compensationes: Cantacuzenus 1 33: *τοῦ μέντοι μισθοφορικοῦ τῆς στρατιᾶς τὸν μισθὸν αὐξήσας παρέσχον καὶ γῆς ἑκάστῳ πλέθρα χρυσίων δέκα.* secundis *ῥόγαι* pecuniae numeratae, de quibus alibi. rogas

semel in anno, vere nimirum, in proceres et in milites divisas scribit Balsamon Meditato de incensis etc. concinne describit Luitprandus in Legatione, et ab antiquo ita distributas confirmat Simocatta 3 4: *ἐπιγινομένου δ' ἦρος καὶ προσηνῆ καὶ ἐπίχαριν ὄψιν παρεχομένου τῇ γῇ, ἡ κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῦ χρυσοῦ διανομὴ τῷ μαχίμῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξεπέμπετο.* hieme tamen stipendia eisdem soluta mon[illegible] idem auctor l. 2: *χειμῶνος γὰρ ἤδη που ἐνεδήμει καιρός, καὶ ἡ ἐγκύκλιος τῶν χρημάτων ἐπίδοσις τῷ Ῥωμαϊκῷ ἔκειτο συντάγματι.*

p. 85 v. 19. Iunius, hic ut alibi semper, *ἅρματα* putat esse *currus*, cum sint *arma* a Latino vocabulo desumpta.

ib. v. 23. *τί γενέσθαι.* videtur addendum *δεῖ.*

CAPUT XII.

p. 86 v. 2. *Περὶ στεφηφορίας βασιλέως*] Imperatores renuntiati, qui vel subditorum electione vel sanguinis iure vel vi tyrannide arrepta ad regendum imperium promoti: coronati deinde, qui insignibus imperii, corona sceptro chlamyde, ornati et unctione delibuti. de tradendis insignibus hisce, tacita qualibet alia promotione, totus est praesens typus.

ib. v. 3. *κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἑσπέραν*] imperii successores, vel ad illud populi militumve electione obtinendum vocatos, palatium ceu propriam sedem possidere certum: ascitos ad imperium a principe seniore illud statim incolere datum. vespere igitur coronationi praevio ad illud se conferunt, ut comite, imo duce seniore ad ecclesiam postera luce pergant. vide Michaelem Theophili F. apud Leonem Grammaticum quippiam huiusmodi iam suo tempore observantem: *ὀψὲ δὲ σαββάτου τῆς πεντηκοστῆς ἐμήνυσε Φωτίῳ τῷ πατριάρχῃ ὁ βασιλεὺς διὰ Ῥανδακίου πρωτοβεστιαρίου τὴν ἀναγόρευσιν τῆς βασιλείας ποιῆσαι Βασιλείου. καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθον δύο σελλία. οἱ δὲ λαοὶ ἐταράχθησαν πῶς ἑνὸς βασιλέως ὄντος δύο σελλία ἐξῆλθον.* observa rursus ab adulatoribus et perduellibus promotum ad invadenda sceptra primum huius nominis Andronicum primo die potestatis insignibus tumultuario arreptis ornari, *τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*, ac inferius, *τὰ ἱερὰ ἐσαφίκετο μέλαθρα στεφθησόμενος*, ac postremo ad ipsam magnam ecclesiam sive ad sacra penetralia coronandum tendere, ritum iam receptum ita referente Niceta in Alexio 2.

ib. v. 6. *συναθροίζονται*] non curiosius circumspiciendae, quin potius coronationis approbandae fine ex cunctis ordinibus praecipui simul conveniunt. Tiberius apud Simocattam Mauricium denuntiaturus imperatorem: *τὸν τῆς ἱεραρχικῆς προεστῶτα καθέδρας συγκαλεσάμενος, τόν τε τῶν ἱερῶν ἀξιωμάτων συναθροισάμενος σύλλογον, τούς τε δορυφόρους καὶ φύλακας καὶ πάντας τοὺς ἐς βασιλέως τιμὴν συντεταγμένους, ναὶ μὴν καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους τοῦ δήμου.* Ioannes etiam nominis istius secundus apud Nicetam *ἐκκλησιάζει τὸ συγγενὲς καὶ φίλιον καὶ ὁπόσον ἐν ὑπεροχαῖς τε καὶ ἀξιώμασιν ἦν*, ut filio Manueli natu minori, reiecto priore, moriturus imperium relinquat.

ib. v. 6. *ἀξιώματα ἔχειν* vel *ἐν ἀξιώματι εἶναι* vel esse *ἀξιωματικόν* solis despotae Caesari et sebastocratori competit.

ib. v. 7. *τὸ φοσσάτον* non pro *castris*, sed pro ipsis *militibus* accipitur.

ib. v. 10. *εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν*] imperii coronam primos principes Christianos in ecclesia non suscepisse apud me est indubium. at quamvis de Marciano, qui Anatolii patriarchae ope declaratus est imperator a Pulcheria, nonnulla sit suspicio, quem Theophanes *θείᾳ ψήφῳ αὐτοκράτορα ἀναδειχθέντα* scribit, en tamen ut Leo iunior senioris nepos patrem Zenonem propria manu diademate ornat, *ἐν τῷ καθίσματι τοῦ ἱπποδρομίου*, ait idem Theophanes. Anastasius ibidem coronatus. Iustinus in palatio, Iustinianus ibidem. Mauricius quoque praesente quidem patriarcha senatuque imperator salutatus est, verum in palatii tribunali, ad Tiberii iamiam morituri lectum, in quem locum ipse *φοράδην ἐξεκομίσθη* scribit Simocatta 1 1. Copronymus denique in novemdecim accubitorum tribunali regia corona fuit redimitus, ut ex Theophane inferius referemus. Phocas omnium primus *περιβάλλεται τὸν βασίλειον στέφανον ἐν τῷ νεῷ τοῦ προφήτου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου*, quo forsan tyrannidem pietate coloraret et loco sacro sacrilegium tegeret. Heraclius deinde *ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἐν τῷ παλατίῳ ἐστέφθη*, in ecclesia reliqui.

ibid. nota professionem fidei, et iuramentum, quo se obliga- P 253
bat tam imperator quam futurus imperator.

ibid. fidei, quam mente teneret, publicum testimonium in ecclesiae conventu primus inter imperatores dedit Anastasius. historiam refert hoc pacto Theophanes: *βασιλεύσας ὁ Ἀναστάσιος ἔγγραφον ἀπητήθη ὁμολογίαν πρὸς Εὐφήμιον πατριάρχον, πρὸς τὸ μὴ σαλεῦσαί τι τῆς ἐκκλησίας καὶ πίστεως. βιαζομένης δὲ αὐτὸν τῆς βασιλίδος Ἀριάδνης καὶ τῆς συγκλήτου, ἔλαβεν αὐτοῦ τὸ ἰδιόχειρον, ὡς ἀποδέχεται εἰς ὅρον πίστεως τὰ δόγματα τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου. καὶ οὕτω στεφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ Ἀριάδνην ἄγεται εἰς γάμον.* scriptam sponsionem illam penes se custodiebat patriarcha: *τῷ γὰρ δευτέρῳ ἔτει αὐτοῦ*, ait Cedrenus, *μετὰ βίας τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ παρὰ Εὐθυμίου ἔλαβε.* parem fidei professionem emisit Phocas, eodem Theophane teste: *πάντων ἐν τῷ Ἑβδόμῳ* (loco CP septem lapidibus dissito) *ἀφικομένων Κυριακὸς ὁ πατριάρχης ἀπῄτησε τὸν τύραννον ὁμολογίαν περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τοῦ ἀτάραχον φυλάξαι τὴν ἐκκλησίαν.* tertium exhibuisse Leonem Isaurum reperio apud scriptorem eundem. *Λέων οὖν εἰσῆλθεν εἰς τὸ παλάτιον, καὶ παραλαβὼν πάντα, ποιήσας προέλευσιν, εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸν ἄμβωνα ἐστέφθη ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ τηνικαῦτα πατριάρχου ὄντος, πρότερον ποιήσας ἰδιόχειρον μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ μηδέποτε κατὰ τῆς ἐκκλησίας γενέσθαι ἢ σαλεῦσαί τι τῶν καλῶς εἰς αὐτὴν ὁρισθέντων ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἱερῶν δογμάτων.* hac se cautela, dato nempe iuramento fideique testimonio, adversus imperatores pravi sensus suspicione notatos munierunt primitus patriarchae, unde sensim invaluit mos ut orthodoxi quoque fidem erga deum et in populum clementiam interposito sacramento devincire non abnuerent. de Michaele Rangabe post Isaurum quarto imperatore scribit Zonaras: *ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου τεταινίωτο βασιλικῷ διαδήματι, ἀπαιτηθεὶς παρ' αὐτοῦ ἔγγραφον ἐπαγγελίαν τοῦ μή τι παρακινῆσαι τῶν τῆς ἐκκλησίας θεσμῶν μηδ' αἵμασι χρανθῆναι Χριστιανῶν.* Leo Armenius *στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου ἐβεβαίωσεν αὐτὸν ἐγγράφως περὶ τῆς ἑαυτοῦ ὀρθοδοξίας.* deo nepotique fidem servaturum, diris interpositis, promisisse Andronicum testis est Nicetas in Alexio Manuelis F. praestitit idem tertius Andronicus iunior dictus, ex Gregorae 4 15: *εἶτα αὐτὸς μὲν Ἀνδρόνικος ὄμνυσι τῷ πατρὶ πρῶτον μὲν σέβειν τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὀρθῶς καὶ τὰ ταύτης προνόμια περιέπειν καθ' ἅπαντα τρόπον καὶ*

ἀλώβητα συντηρεῖν. reciprocum fidei erga regiam maiestatem a clero senatu et populo postremi imperatores exegerunt. subdit eodem loco Gregoras: *καὶ ἐπὶ τούτοις ἅπαν τὸ Ῥωμαίων ὤμνυε γένος τῷ νέῳ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τὰ εἰθισμένα τοῖς βασιλεῦσιν. ὅ γε μὴν πατριάρχης καὶ πᾶν τὸ τῆς ἐκκλησίας ἄθροισμα γράμμασι τοὺς ἑαυτῶν ἐγχαράξαντες ὅρκους τοῖς ἱεροῖς ἐντεθείκασι κώδιξιν, ἀνεπιβούλευτον αὐτῷ διατηρήσειν τὴν βασιλείαν ὁμολογοῦντες αὐτοί τε καὶ οἱ ἐφεξῆς τὰ τῆς ἐκκλησίας διαδεχόμενοι.* antiquum morem a Graecis receptum, ut imperatore e vivis sublato cuncti provinciarum praefecti magistratu censerentur exauctorati, donec publicis habitis comitiis imperii successori fidelitatis sacramentum dicerent, deinde quos ille delegisset provincias reciperent, narrat Cantacuzenus 1 2: pluraque subiungit ad consuetudinem iuris iurandi a subditis imperatori praestandi spectantia. ad horrendum penitus frequenterque confirmatum, quod impellente Leone Copronymi, filios eius in fidem suam recipiens, populus emisit, calamum verto. *κινηθέντες οἱ τῶν θεμάτων ἄρχοντες*, ait Theophanes, *εἰσῆλθον πάντες σὺν τῷ πλήθει τοῦ λαοῦ αἰτούμενοι τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς βασιλέα. ὁ δὲ, ὡς ἔθος βασιλεῦσιν, ἀντεδήλου αὐτοῖς ὅτι ὁ υἱός μου ὁ μονογενής μου ἐστίν, φοβοῦμαι τοῦτο ποιῆσαι, μή πως συμβῇ μοι τὸ ἀνθρώπινον, καὶ νηπίου αὐτοῦ ὄντος θανατώσητε αὐτὸν καὶ ἄλλον προβάλησθε. οἱ δὲ μεθ' ὅρκων πληροφορεῖν αὐτὸν μὴ βασιλευθῆναι ἐκτὸς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰ καὶ* (lego *μὴ*) *θανεῖν αὐτῷ* (lego *αὐτὸν*) *θελήσῃ ὁ θεός. τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς κυριακῆς τῶν βαΐων ἕως τῆς μεγάλης πέμπτης τοῦ λαοῦ ἐνοχλεῖτο. καὶ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ σωρευόμενοι καὶ αἰτούμενοι, τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ ἐκέλευσεν ὀμόσαι αὐτούς. καὶ ὤμοσε πᾶς ὁ λαὸς εἰς τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, οἵ τε τῶν θεμάτων καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ἔσω ταγμάτων καὶ τῶν πολιτῶν πάντων καὶ ἐργαστηριακῶν, τοῦ μὴ δέξασαι βασιλέα ἐκτὸς Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ. καὶ ἐποίησαν ἔγγραφα, καθὼς ὤμοσαν, ἰδιόχειρα αὐτῶν. καὶ τῇ ἐπαύριον, ἥτις ἦν τὸ ἅγιον σάββατον, ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ τριβουνάλιον τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, καὶ προεβάλετο νωβελίσσιμον Εὐδόκιμον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· τὸν γὰρ Ἄνθιμον ζῶν ὁ πατὴρ προεβάλετο. καὶ προῆλθεν ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς δύο Καίσαρσι καὶ νωβελισσίμοις καὶ τῷ νέῳ Κωνσταντίνῳ εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν. καὶ ὑπαλλάξας τὴν ἐνδυτήν, ὡς ἔθος ἐστὶν τοῖς βασιλεῦσιν, ἀνῆλθεν ἐν τῷ ἄμβωνι σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ τῷ πατριάρχῃ, καὶ εἰσελθὼν πᾶς ὁ λαὸς ἀπέθεντο τὰ ἔγγραφα αὐτῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ. ὁ δὲ βασιλεὺς διελάλησεν οὕτως. ἰδοὺ ἀδελφοί, τὴν αἴτησιν ὑμῶν πληρῶ, καὶ δωροῦμαι ὑμῖν τὸν υἱόν μου εἰς βασιλέα· ἰδοὺ ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν παραλαμβάνετε. οἱ δὲ μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐβόησαν, λέγοντες ἀντιφώνησον, υἱὲ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐκ τῆς χειρός σου παραλαμβάνομεν τὸν κῦριν Κωνσταντῖνον βασιλέα, καὶ φυλάττειν αὐτὸν καὶ ὑπεραποθνήσκειν αὐτοῦ.* iuramentum huiusmodi Manuelis Comneni imperatoris declarati signum brevius describit Nicetas: *ἐφεξῆς δὲ τῶν θείων προτεθέντων λογίων ἐπ' αὐτῶν ἐμπεδοῦνται τῷ Μανουὴλ τὰ τῆς εὐνοίας καὶ πίστεως πρὸς παντός.* iuramenti formulae partem recenset in Alexio 2: *καὶ εἴ τι δὲ ἴδω ἢ νοήσω ἢ ἀκοῇ παραλήψομαι εἰς ἀτιμίαν ὑμῶν καὶ λύμην τοῦ ὑμετέρου φερόμενον στέμματος, καὶ ὑμῖν τὴν περὶ τούτου διδοὺς ἐσοίμην εἴδησιν, καὶ αὐτὸς δέ, ὡς ἐξόν μοι, τοῦτο κωλύω.* violatam sacramenti religionem CP exprobrat Andronici l. 2: *οἳ φρικώδεσιν ὅρκοις τὴν ἐς αὐτὸν ἐνεπέδωσαν πίστιν καὶ εὔνοιαν, ἀλόγῳ δὲ θυμῷ καὶ παραλογωτέρῳ νοῒ φερόμενοι οὐδέν τι τῶν κακῶν ἐνέλιπον ὃ μὴ εἰς Ἀνδρόνικον εἰργάσαντο.* his, si lubet, adde Gregorae scripta 8 7 et Cantacuzeni locum citatum. porro tam fidei professionem quam sponsionem adiunctam in supremi logothetae manibus emissam fuisse doceor a Niceta Manuelis l. 3 referente Ioannem

Pozenum ex eo imperatorem irreverentius egisse, quod Theodoro Styppiotae caniclei contulisset officium, ac eo praesente iuramentum pro imperio consequendo de more nuncupasset. verba eius sunt: *οὐκοῦν κατὰ καρδίας ἑτέραν ἀνταίαν πληγὴν εἰληφὼς ὁ δηλωθεὶς λογοθέτης ἐκ τοῦ τῷ Στυπειώτῃ δοθῆναι δοχεῖον ἐρυθροδάνου διάλιθον χρύσεον, καὶ τοῖς ὅρκοις τοῦτον ἐπιστατῆσαι κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις μέγαν νεών, οἳ τὴν τοῦ κράτους διαδοχὴν ἐνεπέδουν Ἀλεξίῳ καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Μαρίᾳ, ἃ τῷ λογοθετικῷ δήπουθεν ὀφφικίῳ ἦσαν ἁρμόδια.*

p. 86 v. 12. *ὁ δεῖνα*] verbis istis cinnabari pictis eiusdem coloris tres cruces praemittebantur, de quibus Theophanes in Isauro Leone: *ἐπιλαθόμενος τὸ ἰδιόχειρον ὃ ἐποίησεν, καὶ τὸν σταυρὸν ὃν ἔπηξεν, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ.* et infra: *καταπατήσας τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν καὶ ἀθετήσας τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἣν ἐποίησεν.* idem: *Λέων παρεσκεύασεν ἄλλους πῆξαι σταυροὺς κατὰ τὴν ἀλήθειαν.* iterum: *αὐτὸς εὐλαβηθεὶς πῆξαι σταυρὸν διὰ τὸ πρότερον καθυπογράψαι ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν.* at non huius modo iusiurandi, sed et cuiusvis, crux appicta fuit indicium et confirmatio. Leo Grammaticus in Michaele Theophili F: *γενομένης δὲ τῆς προελεύσεως εἰς τὰ χαλκοπράτεια τοῦ εὐαγγελισμοῦ, καὶ τῆς εἰσόδου γενομένης, καὶ τοῦ εὐαγγελίου τελεσθέντος, ἀνῆλθεν ὅ τε πατριάρχης Φώτιος καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τῷ Καίσαρι καὶ Βασιλείῳ παρακοιμωμένῳ ἐν τοῖς κατηχουμένοις* (porticibus circumquaque in ecclesiam prospectantibus), *τοῦ πατριάρχου ἐπὶ χεῖρας ἔχοντος τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ βάψαντες ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ Βασίλειος τοὺς τιμίους ὑπέγραψαν σταυρούς, ὅρκῳ βεβαιοῦντες τὸν Καίσαρα ἀφόβως συνεξελθεῖν μετ' αὐτῶν ἐν τῷ ταξιδίῳ.* qui iuramentum cruce firmatum violabat, tetra *σταυροπάτου* inurebatur nota, de qua nos quaedam in Cedrenum. in *σταυροπάτας*, huiusmodi foederum videlicet et iusiurandi interposita cruce violatores, divinum numen provocaturos se putabant iniuriam passi, cum tabulis cruce firmatis ac irritam pacem promittentibus, de conto suspensis, in foedifragos ducto exercitu procedebant. Andronicus iunior, scriptore Cantacuzeno 2 3, hocce facturum perfido Moesorum principi minatur: *ἐὰν δὲ μὴ ἀποδιδῷ τὸ πόλισμα, τὸν σταυρόν, ὃν πρότερον πέπομφε πρὸς αὐτόν, ἐπὶ τῆς σημαίας ἀναθεὶς ἐλεύσεται ἐπ' αὐτόν.* et infra: *σοῦ δὲ οὐδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρινομένου, τῇ τοῦ σταυροῦ δυνάμει θαρρῶν, ὃν αὐτὸς ἐγγυητὴν ἐμοὶ παρέσχου τοῦ μηδέποτε παρασπονδῆσαι, βαδιοῦμαι ἐπὶ σέ.* hoc idem Saraceni prius egerant Iustiniano Rhinotmeto fidem violatam exprobrantes: *καὶ μαρτυρούμενοι καὶ τὸν θεὸν ἐκδικητὴν τούτων προκαλούμενοι, τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον χάρτην ἐπὶ φλαμουλίου κρεμάσαντες καὶ προάγοντες κατὰ τῶν Ῥωμαίων ὥρμησαν.* ita Cedrenus.

ib. v. 13. *οἰκείᾳ χειρὶ προέταξα. οὕτω μὲν ὁ στεφόμενος* (sic enim habet alter codex Boicus et Lautherianus) *τῆς ἑαυτοῦ προτάσσων ὁμολογίας γράφει.* Iunius: *propria manu praefinivi. sic inscribit qui coronatus est, praefiniens confessionem suam.* inepte: quid enim vult sibi hoc *praefinivi et praefiniens?* verte: *haec propria manu praescripsi*, seu *confessioni fidei meae praemisi.* ad hunc modum is qui coronatus (vel potius *coronandus*) est, propriam suam confessionem praescriptione et praenotatione nominis et dignitatis suae insignit. haec enim praescribebant: *ὁ δεῖνα ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ οἰκείᾳ χειρὶ προέταξα.* et huic *προταγῇ* respondet *ὑποταγή*, *subscriptio*, de qua Curopal. p. 87 v. 17: *ὁ δὲ προτάσσων τοῦτο αὐτὸ πάλιν καὶ μετὰ τὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν ὑπο-*

τάσσων γράφει, ἤγουν τὸ ὁ δεῖνα ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ἢ βασιλεὺς Ῥωμαίων, οἰκείᾳ χειρὶ ὑποτάξας. ergo et προτάσσειν et ὑποτάσσειν est *praescribere* et *subscribere;* in quorum notione pervidenda et explicanda plane caecutivit Iunius.

p. 86 v. 14. ἂν δὲ υἱὸς αὐτῷ ᾖ, εἰ μὲν ἐκδίδωσιν ὁ πατήρ, γράφει καὶ αὐτός, προτάσσων οὕτως. omitto hic etiam verbum προτάσσων male redditum. priora sic vertit Iunius: *quodsi filius est ipsi, siquidem attribuit pater.* perperam. legendum ex cod. Bav. et Lauth. ἐνδίδωσιν: *si pater concedat, si permittat.*

ib. v. 15. Gregoras 4 15: ἐπέτρεψε δ' αὐτῷ (Ἀνδρονίκῳ) ὁ πατὴρ καὶ δι' ἐρυθρῶν ὑπογράφειν γραμμάτων προστάγματα, οὐ μέντοι μῆνα καὶ ἴνδικτον, ἀλλὰ Ἀνδρόνικος Χριστοῦ χάριτι βασιλεὺς Ῥωμαίων.

p. 87 v. 9. Iunius inscite *promitto me abstenturum ab invidia.* imo *a caedibus*, quia legendum φόνων, non φθόνων. qualis promissio ab imperatore, si promittat se velle abstinere ab invidia, cum vix habeat cui ipse invideat, ipse communi omnium invidiae expositus? nec recte vertit ἀκρωτηριασμοὺς concussiones: mutilationes debebas, Iuni. quia enim Graeci imperatores ad caedes et mutilationes valde prompti erant, ut ex tota historia Byzantina liquet, iure ab illis, quos corona exspectabat, exigebatur ut hac in re modum tenerent et nihil praeter fas agerent.

ib. v. 16. εἰς τὰς τόσας] quid hoc sibi velit, fateor me non assequi; nam quod Iunius vertit, *ad tantas* N, id mihi non satisfacit.

ibid. quid hoc sibi velit, fateor me non assequi, scribit Gretserus. nil mirum: corruptus enim et vulgaris est loquendi modus, quo quotum mensis diem annotant Graeci. ex vulgari grammatica percipio eos dies mensis numeraturos non adiectivis numeralibus sed substantivis uti: non enim dicunt secundo, decimo, vigesimo die, verum ad duos, ad decem, ad viginti dies mensis. simul etiam praepositionis εἰς accusativo iunctae, quam ἐν dativo, frequentior est apud eos usus. vides itaque εἰς τὰς τόσας τοῦ μηνός, ad verbum *ad tot mensis dies*, scribi vice *tali die mensis*. subiungitur ἐν ἡμέρᾳ: tu supple τῆς ἑβδομάδος πρώτῃ, δευτέρᾳ, τρίτῃ.

ib. v. 22. συνόδῳ] non unius provinciae collectos episcopos omnes, vel ex provinciis omnibus patriarchae subiectis praesules aliquot, de moribus vel ecclesiae fide disquisituros, σύνοδον hic vocari existimes, sed vel clerum CP, vel cum eo praesules qui forte CP versantur. vide Iuris GR l. 3 et 4 continere συνοδικὰς ἀποφάσεις, hoc est ἀρχιερατικὰς διατάξεις, *pontificias constitutiones* privatim a patriarchis editas, cui privati tantum paucique episcopi consilium dedisse memorantur. hinc ἐνδημοῦσα ἱερὰ σύνοδος *peregrinans et incerta synodus*, et τῆς ἐνδημούσης τηνικαῦτα συναθροισθείσης συνόδου συνέδριον, *occurrentis et ad urbem* (forte fortuito) *synodi concilium*, eiusdem operis p. 271.

p. 88 v. 2. Thomaites] magnum sacri palatii triclinium, ut a Zonara in imperio Irenes nominatur, quod sub eadem imperatrice conflagravit; unaque cremata esse feruntur eo in loco commentaria

quaedam in sacras literas S. Ioannis Chrysostomi, ut scribit Zonaras.

ibid. augustior et amplior patriarchii aula *Θωμαΐτης* est. Cedrenus in Irene: *ὁ τρίκλινος τοῦ πατριαρχείου ὁ λεγόμενος Θωμαΐτης.* magnum S. Sophiae atrium respicit. memorat illud Augusteoni adiunctum Nicetas in Alexio Manuelis F.

ibid. *Augusteonem*] in originibus Cp. et in Suida v. *Augusteo* haec de Augusteone leguntur. *quinta die mensis Octobris praefecti regionum urbis in Augusteone, videlicet foro dulciario, choreas ducebant in honorem sui imperatoris. istum igitur locum vulgus Augusteonem nominat, in quo etiam magni Constantini et matris eius columnae positae sunt. ideo et locum Augusteonem nominavit, qui antea gustium, hoc est forum cupedinarium, dicebatur.* de Augusteone multa Nicetas Choniates in Alexio Manuelis Comneni filio.

ibid. Suidae interpres, non ille vulgatus sed ignotus, a Gretsero relatus, caece penitus et ignare *τὸν Αὐγουστεῶνα* et *τὸ Αὐγουστεῖον* confundit. de secundo scripsit Suidas, de primo noster auctor. *Αὐγουστεῖον* ludi sunt in honorem Augusti Romae celebrati, Latinis *Augustalia:* ita scribit vulgatus interpres; idemque refert Dempsterus in Romanis Antiquitatibus. *Αὐγουστεών* locus est CP, S. nimirum Sophiae atrium sub Thomaïte. *ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ναοῦ, ἤγουν ἐν ᾧ εἴρηται Αὐγουστεῶνι,* iamiam explicabit auctor ipse. unde et *τὴν τοῦ Αὐγουστεῶνος αὐλαίαν* vocat Nicetas in Alexio secundo. adverte repertum quoque CP *Αὐγουστίωνα,* columnam nimirum aeream, cui Iustiniani statuam superpositam narrat Cedrenus in eius vita: *ἐπληρώθη δὲ καὶ ὁ χαλκοῦς κίων ὁ μέγας, ὁ Αὐγουστίων.* et inferius: *οὗτος δέ ἐστιν ὁ κίων ὁ λεγόμενος Αὐγουστίων.* quae de Augusteone gustu et foro cupedinario in Graeco Suidae textu non exstantibus refert citatus interpres apud Gretserum, somniantium cibi sunt, insulsi, insipidi, vani. est et triclinium *τοῦ Αὐγουστέως*, de quo Theophanes in Copronymo: *ἐστέφθη ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως ἡ βασίλισσα Εἰρήνη.* idemque est quod dicitur *χρυσοῦν τρικλίνιον*, a Iustiniano 2 exstructum; de quo alibi.

ib. v. 10. epicombia] Iunius ait *ἐπικόμβια* fuisse *missilia*, sic dicta quod essent *κόμβοι ἐπάνω αὐτῶν*, *quod nodi supra ea essent, quibus erant nummi propterea circumdati, ne iactu populum, in quem mittebantur, offenderent.* sed sine dubio melius scivit Curopalata quid essent *ἐπικόμβια*, quam Iunius. ita ergo ille: *τμήματα ἐκ πανίων κόπτοντες*, *particulas ex pannis resecantes, et in qualibet particula panni tria aurea numismata et totidem argentea et tres obolos colligantes, proiiciunt in multitudinem. ῥίπτουσι δὲ τοιούτους ἀποδέσμους. proiiciunt vero huiusmodi fasciculos*, et ut sic dicam, *ligaturas*; Latine *missilia* dici possunt. et hi *fasciculi* vocantur *ἐπικόμβια* a nodo quo colligantur, seu quod *κόμβοις*, hoc est nodis, constringantur. de iisdem *ἐπικομβίοις* p. 97 v. 2. de verbo *ἐπικομβόω*, P 254
num Graecum sit an barbarum, disputat Photius in 2 epist. ex iis quae nuper in lucem prodierunt. de iisdem *ἐπικομβίοις* eadem fere Ioannes Cantacuzenus l. 1 de bellis inter Andronicos avum et nepotem; nisi quod ea spargi dicit, postquam imperator iam inunctus et inauguratus ex templo egreditur (t. 1 p. 203 Bonn.). rursus de iis-

dem ἐπικομβίοις eodem coronationis die spargi solitis haec eodem libro Cantacuzenus: ὑπὸ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ δήμου συνηθροισμένου παντὸς παρὰ τοῦ αὐτοῦ συγκλητικοῦ τῶν προτέρων ἴσοι ἢ καὶ πλείονες ῥίπτονται ἀπόδεσμοι. Curopalata p. 98 v. 2 in posterum diem id reiicit; quo die id etiam fieri solitum Cantacuzenus scribit l. 1 c. 41. similia fere Curopalata noster c. 17. de hoc more accipiendus quoque est Pachymeres l. 9 suae historiae, ubi scribens de coronatione Michaelis Palaeologi filii Andronici senioris, ῥιπτοῦνται, inquit, οἱ συνήθεις ἀπόδεσμοι. et frustra est bene de Graecis meritus interpres, qui *fasciculos odoratorum florum spargi solitos* coniicit.

ibid. haec ἐπικόμβια, regia donaria coronae susceptae gratia sparsa, reperies apud antiquos ὑπατείας voce significata. dicto suggerit argumentum Cedrenus in Iustiniano: βασιλεύει ἐτῶν μέ, καὶ μονοκρατήσας δέδωκεν ὑπατείαν ὅσην οὐδεὶς βασιλέων δέδωκε. Theophanes in Tiberio ἔρριψεν ὑπατείαν πολλήν. in Copronymo: προῆλθον βασιλεῖς ῥίπτοντες ὑπατείαν τριμίσεια καὶ σιμίσεια καὶ νομίσματα καινούργια ἕως τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Simocatta 8 10 de Phoca in Hebdomo recens coronato: τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπιβατήρια τῶν σκήπτρων τοῖς στρατεύμασι δῶρα παρείχετο. Leo Grammaticus vel alius quivis in Armenio Leone: Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔστεψεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεοφύλακτον, εἰς τάς τε ἑορτὰς προελθούσης καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Προκοπίας μετὰ δόξης πολλῆς, καὶ παρασταθείσης ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἰδούσης στέψιμον τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, καὶ ποιησάσης χαρὰν μεγάλην, καὶ διανειμάσης χρήματα πολλά· αὕτη γὰρ ἦν διατιθοῦσα πάντα τὰ τῆς βασιλείας. a consularibus congiariis muneribus donativis haec imperatorum ὑπατείας nomen retinuisse indubium est. quanto fastu, acclamationibus, munificentia, donativis κοινωνὸν τῶν ἑαυτοῦ θησαυρῶν τὸ ὑπήκοον ποιήσας Mauricius inierit, verbis pompam aequantibus recenset Simocatta 1 12.

ib. v. 14 ἐπὶ σκουταρίου καθεσθεὶς] sedentes in clypeo per castra circumferre recens proclamatos imperatores consueverunt antiqui Romani. Zonaras in Iustiniano: Ὑπάτιον ἐπὶ ἀσπίδος μετάρσιον ἄραντες ἀναγορεύουσι βασιλέα. Theophanes in Mauricio: τὸν Γερμανὸν ἄκοντα στρατηγὸν ἀνηγόρευσαν ἐπὶ ἀσπίδος ὑψώσαντες. ibidem: τὰ πλήθη συναθροισθέντα προβάλλονται ἔξαρχον Φωκᾶν τὸν κένταρχον, καὶ ἐπὶ ἀσπίδα τοῦτον ὑψώσαντες εὐφήμησαν ἔξαρχον. eadem pene verba scribit Simocatta 8 7, ἑκατόνταρχον tamen correctius vocat quem Theophanes κένταρχον. Gregoras 3 1: ἀνηγορεύετο δ' ὕστερον παρ' ἑκόντων τῶν ὑπηκόων ἁπάντων, καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος. Lib. 4 s. 1: ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ἐνταῦθα περὶ τὴν Μαγνησίαν καθίσαντες Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἀναγορεύουσι βασιλέα οἱ δόξῃ καὶ γένει προύχοντες. Goar. Corippum de Iustino Minore 2 137 confert Gretserus.

P 255 Porro haec quae in seqq. continentur, videtur Codinus ex Cantacuzeno descripsisse: eadem enim prope verbatim scribit Cantacuzenus 1 41. posterior autem Cantacuzeno Codinus fuit, cum Cantacuzeni aliquoties mentionem faciat, non ut coaetanei sed ut tempore prioris; notatque Pontanus noster in notis ad c. 41 l. 1 historiae Cantacuzeni Codinum vixisse sub Manuele Andronici iunioris nepote, qui antepenultimus imperator ex Cpolitanis fuit, Turcis

postea imperium invadentibus atque occupantibus. quidquid sit, clarum est, Codinum non diu ante Cpolitanum exitium vixisse.

ib. v. 18. *οἱ ἐν ἀξιώμασιν ὑπερέχοντες*] confirmavit id iam relatus Gregoras. addit Simeon Thessalonicensis: *ἀνυψοῦσιν αὐτὸν ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀσπίδος ἐνώπιον τοῦ λαοῦ· ὃ καὶ στρατηγίαν δηλοῖ καὶ βασιλείαν. καὶ ὑπὸ ἀξιωματικῶν αἴρεται ὡς ἀρχὴ αὐτῶν καὶ κορυφή, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ τοῦ δήμου προσκυνεῖται ὡς δεσπότης αὐτῶν γεγονώς.*

p. 89 v. 1. *ἐπευφημίσαντος δὲ τοῦ λαοῦ καὶ φοσσάτου*] faustis acclamationibus felicibusque votis recens promotum principem prosecutos milites et populum nullus ignorat: occurrunt tamen haec loca adeo frequentatae consuetudini manifestius attestantia. Leonis Grammatici de Leone Armenio: *ἐποίησεν αὐτοὺς εὐφημῆσαι Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον, βουλόμενος ζῆσαι ἔτη πολλά.* eiusdem in Michaele Theophili F: *θέλω Βασίλειον ὑπὸ πάντων εὐφημεῖσθαι ὡς βασιλέα.* Annae Comnenae de patre imperatore renuntiato loquentis: *νῦν βασιλεὺς ἀναγορεύεται· τοὺς ὁπλοφόρους ὁρᾶτε, τῆς εὐφημίας ἀκούετε.* et infra: *τὴν εὐφημίαν λαμπρὰν ἀκούοντες* et alia quae subdit. Zonarae de Ioanne Alexii filio: *στέλλει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τεθνάναι λέγων τὸν αὐτοκράτορα καὶ ζητῶν αὐτὸς εὐφημισθῆναι ὡς αὐτοκράτωρ.* Nicetae de Manuele Ioannis F. scribentis: *ἕκαστος τῶν μεγιστάνων μετὰ τῆς οἰκείας τάξεως διακριδὸν ἐφιστάμενος καὶ διατρανῶν τὴν εὐφημίαν τῷ νέῳ ἄνακτι.* eiusdem denique in Alexio Manuelis F: *ἀμέλει καὶ τῆς εὐφημίας κατάρχονται, καὶ οὑτωσὶ διατιθέασι τὴν ἀνάρρησιν, Ἀλεξίου καὶ Ἀνδρονίκου μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων Ῥωμαίων τῶν Κομνηνῶν πολλὰ τὰ ἔτη. πλατέσι καὶ ἀνεῳγόσιν ᾄδοντες στόμασι, καὶ μικροῦ διαρρηγνύμενοι ταῖς φωναῖς.*

ib. v. 6. *σάκκον*] superius exposuimus c. 3 ad p. 13 v. 9.

ib. v. 10. *ἀναβάθρα*] tabulatum eiusmodi excelsius *ἀποβάθραν* appellasse Cedrenum miror. loca sunt in Romano Lecapeno. *ὁ Ῥωμανὸς κατεσκεύασεν ἐν τῇ θαλάσσῃ ὀχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρη διεκπλέουσαν ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι, περιφράξας αὐτὴν πάντοθεν διατειχίσμασι. μέσον δὲ τρίγγιον γενέσθαι προσέταξεν, ἔνθα ἀλλήλοις ἔμελλον ὁμιλεῖν.* infra: *πρῶτος οὖν ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὴν εἰρημένην ἀποβάθραν καταλαβὼν τὸν Συμεὼν ἐξεδέχετο.* rursus: *τρίτην δὲ μετὰ τὸν γάμον ἑστίασιν ἐν τῇ τῶν Πηγῶν ἀποβάθρᾳ ποιήσας ὁ βασιλεύς, παρ' αὐτῇ τῇ ἀποβάθρᾳ τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος ἱσταμένου, συνεστιάθη τῷ Πέτρῳ.* in simili tabulato Manuel huius nominis ultimus Turcarum principem convivio excepit apud Phranzae interpretem Pontanum.

ib. v. 23. *ἐπὶ τὸν ἄμβωνα in suggestum.* *ἄμβων* ab *ἀναβαίνω*, quod est ascendo, nomen traxisse putatur, tametsi Walafridus Strabo de rebus Ecclesiast. c. 6 ambonem ab *ambiendo* derivat, quod intrantem ambiat et cingat. ambonem porro magnae ecclesiae magnum fuisse oportet, quippe qui, ut hic refertur, uno et eodem tempore patriarcham et ministros imperatoresque ceperit, et in quo ritus inaugurationis coronationisque peragi potuerit. propterea nullus animo aliquid nostris suggestis simile concipiat: potius concipiat quam Germani vocant *die porkirchen*, id est templi partes editas, quales columnis suffultae aut parietibus affixae vel in adytorum vestibulo in altum exstructae hominibus recipiendis in templis visuntur.

habebat autem ambon duos ascensus, ut p. 91 v. 9 ex Codino discimus. nec Onuphrius in libello quo obscuras quasdam voces ecclesiasticas explicat, v. *Ambo*, oblitus est monere de duplici ascensu in ambonem. in quibusdam ecclesiis duo graduum ordines cernuntur, *unus a sinistris, quo fit ascensus versus Orientem, alter a dextris Occidentem spectans, quo fit descensus.*

ibid. de ambone quaedam in Euchologicis, plura doctissimus Allatius de Graecorum templis. qua mole vel figura fuerit exstructus S. Sophiae, anonyma descriptio in Regiis mss edisserit; quam pretiosa materia et qualibus expensis perfectus, Origines CP paucis comprehendunt: *ἐποίησεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν ἄμβωνα καὶ τὸν σωλέαν χρυσᾶ, σαρδόνυχας καὶ σαπφείρους λίθους διὰ μαργάρων καὶ χρυσίου χυμευτοῦ.* et inferius: *εἰς τὸν ἄμβωνα καὶ τὸν σωλέαν ἐγένετο ἔξοδος χρόνου πάκτου τῆς Αἰγύπτου κεντηνάρια τριακόσια ἑξήκοντα πέντε, καθὼς ἐτυπώθησαν παρὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.* ut vox *πάκτον* non *pactum* modo sed et tributum *ex pacto* solvendum atque *pensum* omne significet, notis in Cedrenum posterioribus demonstravimus.

p. 90 v. 5. *τὰς ἐπὶ χρίσεις βασιλέων συντεθειμένας εὐχάς*] orationes illas ex mss patriarchicis Euchologiis Bessarionis et alterius patris Graeci, concilii Florentini assessoris, erutas ad commune Euchologium adiecimus, et hoc anno publico dedimus.

ib. v. 10. *χρίει*] coronatos saepius, unctos nunquam legimus antiquos Graecorum imperatores. Carolum nomine gestisque magnum a Leone Romano pontifice primum refert unctum Cedrenus, e suis Graecis nullum. *ὁ Λέων τὸν Κάρουλον ἀμειβόμενος ἔστεψεν αὐτὸν εἰς βασιλέα Ῥωμαίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου, χρίσας ἐλαίῳ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἕως ποδῶν, καὶ περιβαλὼν βασιλικὴν ἐσθῆτα καὶ στέφος.* sed nec ipse Euchologii textus, aliis minutim recensitis, unctionem praecipit, solis his verbis orat. 1, *χρῖσαι καταξίωσον τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως*, eam connotare contentum. forsan quia ritus a Latinis mutuatus et ob pietatem usurpatus, silentio tamen fuit in Euchologicis tectus. solus hic noster auctor, ac ante saecula quattuor Simeon Thessalonicensis, apertius unctionem memoravere. huius sunt verba: *τῷ μὲν μύρῳ σφραγίζων αὐτὸν τῇ σημειώσει καὶ χρίσει τοῦ ὄντος παντάνακτος καὶ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ αὐτὸν καθίστησιν ἐπὶ γῆς.*

ibid. *σταυροειδῶς*] Thessalonicensis: *μετὰ τὴν πρώτην εὐχὴν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ σταυροειδῶς ἐκχέει τὸ μύρον, δεικνὺς ὡς ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἔχρισε.*

ib. v. 13. *ἅγιος*] idem: *τὸ ἅγιος ἀνακράζει, δεικνὺς ὅτι ἐκ του ἁγίου καθαγιάζεται, καὶ καθιεροῦσθαι βασιλεὺς τῶν ἡγιασμένων ἐστὶν ἀπὸ Χριστοῦ.*

ib. v. 15. *εἰ καί τινες λέγουσι*] merito asserunt, Codine. nam et imperialem coronam, ut patriarchae votis coronando redderetur felicior, in altari video repositam apud Leonem Grammaticum in Michaele Theophili, cuius textum reddo hic puriorem. *καὶ δεδωκὼς ὁ βασιλεὺς Φωτίῳ πατριάρχῃ τὸ στέμμα, ἄρας ἐκ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, ὡς εἰσαγαγεῖν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, ὡς ἐποίησεν εὐχὴν ἐπ᾽ αὐτῷ, καὶ οἱ πραιπόσιτοι ἐνέγκαντες τὸ διβιτίσιον καὶ τζαγγία ἐνέδυσαν Βασίλειον, ὅστις βαλὼν τὴν χλαμύδα ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως. καὶ ἐξῆλθεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἦρεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπέδωκεν αὐτὸ τῷ βασιλεῖ. καὶ τῶν σκήπτρων πεσόντων, ὡς ἔθος, ἔστεψεν ὁ Μιχαὴλ τὸν Βασίλειον· καὶ εὐφήμησαν πάντες "Μιχαὴλ καὶ Βασιλείῳ πολλὰ τὰ ἔτη."*

ib. v. 20. *αὐτός τε καὶ ὁ πατριάρχης*] nunc ope ab utroque collata, nonnunquam a seniore imperatore collegam asciscente, a solo patriarcha nonnunquam regium stemma coronati capiti imponebatur. patriarcham porro vel episcopos alios promovendis imperatoribus vel manum adhibuisse vel ora in preces reserasse ante Marcianum non legimus. casta illius uxor Pulcheria *μεταστέλλεται* (omnium prima) *τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύγκλητον, καὶ ἀναγορεύει Μαρκιανὸν βασιλέα.* ex quo Marcianus iste primus omnium ecclesiae suffragio promotus, *θείᾳ ψήφῳ αὐτοκράτωρ ἀναδειχθείς*, asseritur a Theophane. exin, ait idem, *Λέων ἐβασίλευσεν Θρᾲξ τῷ γένει, τριβοῦνος τὴν ἀξίαν, στεφθεὶς ὑπὸ Ἀνατολίου τοῦ πατριάρχου.* infra: *Λέων τὸν Λέοντα τὸν Ζήνωνος υἱὸν καὶ Ἀριάδνης τῆς ἰδίας θυγατρός, τὸν ἑαυτοῦ ἔγγονα, στέψας βασιλέα ἀνηγόρευσεν. Λέοντα τὸν Ζήνωνος υἱὸν καὶ Ἀριάδνης, νήπιον ἔτι ὄντα, βασιλέα προχειροτονήσας ὁ Λέων μηνὶ Ἰανουαρίῳ, καὶ Φεβρουαρίῳ μηνὶ ἔστεψε Ζήνωνα τὸν ἴδιον πατέρα ἐν τῷ καθίσματι τοῦ ἱπποδρομίου*, loco ab ecclesia vel patriarcha longe alieno. Anastasium successorem coronat Euphemius accepto fidei syngrapho: *στέφει αὐτόν*, inquit Zonaras. *ἐστέφθη δέ*, explicat Theophanes, *πέμπτῃ τῇ μεγάλῃ τοῦ πάσχα ἐν τῷ καθίσματι τοῦ ἱπποδρομίου.* Iustino, exacto pene imperio, Ioannes pontifex Romanus Cpolim profectus coronam imponit, ex Anastasio. Iustinus idem, ex Zonara, *μεταπέμπεται τοὺς ἐν τέλει καὶ βασιλέα τὸν ἀδελφιδοῦν Ἰουστινιανὸν ἀναδείκνυσιν, αὐτὸς τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ περιθεὶς τὸ διάδημα.* huius etiam nepos alter Iustinus *ἐστέφθη ὑπὸ Ἰωάννου πατριάρχου*, ait Cedrenus; cui gener Tiberius, Theophane teste, *ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Εὐτυχίου πατριάρχου.* qui sequitur Tiberii gener Mauricius coram patriarcha senatuque iussu soceri designatus imperator *τῆς τῶν κοινῶν*, verba sunt Zonarae, *διοικήσεως εἴχετο στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου.* Phocas, in S. Ioannis aede in Hebdomo coronatus, nonnisi a Cyriaco patriarcha illuc occurrente ac fidei professionem exquirente regni coronam videtur adeptus. Heraclius sublato tyranno Phoca *εἰς τὰ βασίλεια ἐστέφθη ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου, ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἐν τῷ παλατίῳ*, scribit Theophanes. Heraclius filios duos, Heraclium et Constantinum, *ἄμφω τὼ παῖδε τῷ βασιλικῷ διαδήματι τεταινίωκε*, ut ait Zonaras: solus vero Constantinus successit. Constans avo patre et patruo mortuis in regnum assumptus, de quo tacent historici, nonnisi a patriarcha potuit regia donari taenia. filius Constantinus cognomento Pogonatus *τῷ τῆς βασιλείας κεκόσμητο διαδήματι στεφθεὶς παρὰ τοῦ πατρός.* de Iustiniani Rinotmeti coronatione nullus apud historicos sermo: ipse tamen, scribit idem Zonaras, *Θεοδώραν καὶ τὸ παιδίον τῷ τῆς βασιλείας ἀξιώσας ὀνόματι ἄμφω ἔστεψε.* qui sublato Iustiniano et Philippico tyrannidem arripuit, Artemius Anastasius *τῇ κυριακῇ τῆς πεντηκοστῆς, συναχθέντος τοῦ λαοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἐστέφθη ὑπὸ Ἰωάννου πατριάρχου*, ut testatur Cedrenus. Theodosio successore, de cuius consecratione nulla memoria, ad clericalem vitam relegato, Leo Isaurus nonnisi patriarchae manu diadema potuit accipere. de filio Copronymo haec Theophanes: *τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα ἐστέφθη Κωνσταντῖνος ὑπὸ Λέοντος τοῦ πατρὸς ἐν τῷ τριβουναλίῳ τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, τοῦ μακαρίου Γερμανοῦ τοῦ πατριάρχου τὰς πρὸς συνήθειαν εὐχὰς ποιοῦντος.* Copronymus pariter filium Leonem, eodem Theophane scriptore, ceu imperatorem diademate ornavit, verum Anastasii falsi patriarchae et eiusdem haereseos consortis opera: *ἔστεψεν Κωνσταντῖνος ὁ δυσσεβὴς Λέοντα τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν εἰς βασιλέα δι' Ἀναστασίου τοῦ ψευδωνύμου πατριάρχου καὶ συμφρονος αὐτοῦ.* qui deinde sceptrum invasit Nicephorus, *προῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ*, ait Cedrenus, *ἐπὶ τὸ στεφθῆναι, Ταρασίου ἔτι τὸν θρόνον κατέχοντος*, qui ob coronam tyranno impositam diris exsecrationibus, ut Theophanes testatur, a populo fuit impetitus.

narrat idem Michaelem curopalatam Nicephori generum ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου στεφθῆναι. Michael imperator factus τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔστεψεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεοφύλακτον, ait qui putatur Leo Grammaticus in Regiis mss. qui deinde in aliis certus est, de Armenio Leone scribit: Λέων ὁ Ἀρμένιος ὁ παραβάτης ἐβασίλευσεν ἔτη ἑπτὰ μῆνας πέντε στεφθεὶς ὑπὸ Νικηφόρου πατριάρχου. Michael Balbus occiso Leone πρὸς τὸν μέγαν τῆς ἁγίας Σοφίας ναὸν προελήλυθεν, inquit Cedrenus, χειρὶ τοῦ πατριάρχου στεφθῆναι βουλόμενος. ἦν δὲ αὐτῷ παῖς ἐξ Εὐφροσύνης, testatur Grammaticus, ὀνόματι Θεόφιλος, ὃν καὶ ἔστεψεν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ. Michael filius (cuius manu fuerit ipse coronatus historiae non produnt) Basilium accubitorem adeo solemni ritu coronavit in S. Sophiae ambone ut mirus aeque ac insuetus videatur: de illo nonnihil superiore nota. Leonem F. data corona non evexit ad imperium Basilius: τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς στέφει Λέων ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον δι' Εὐθυμίου πατριάρχου. coronam Alexandri cum nepote Constantino solo anno regnantis tacent historiae. Romanus Lecapenus Constantini huius socer τῷ τῆς βασιλείας στέφεται διαδήματι παρὰ Κωνσταντίνου βασιλέως καὶ Νικολάου πατριάρχου. Christophorus Romani F στέφεται παρὰ Κωνσταντίνου βασιλέως. Romanus iterum ἔστεψεν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, Στέφανόν τε καὶ Κωνσταντῖνον. Romano filio Constantinus Leonis Sapientis F περιτίθησι διάδημα, scriptore Cedreno, τελέσαντος δὴ τὰς εὐχὰς Θεοφυλάκτου τοῦ πατριάρχου. Romanus στέφει τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βασίλειον βασιλέα διὰ χειρῶν Πολυεύκτου τοῦ πατριάρχου. hic Polyeuctus Nicephorum invadentem tyrannidem στέφει ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. hucusque aequa labori cura de imperatoribus vel patriarchis in unum coniuncta, vel separatim, opera posita, aliorum principum capita coronis impositis ornantibus. caeteros recensendi animum ipsi historici, ob coronationes nonnullorum sequentium, Ioannis Zemiscis, Constantini Porphyrogeniti, Romani Argyri, utriusque Michaelis Paphlagonis et Calaphatae etc. ab ipsis silentio praetermissas, ademerunt.

p. 90 v. 21. ἄξιος] quia prius ἅγιος denuntiatus.

ib. v. 22. μόνος ὁ πατριάρχης] adeo solus imperatores coronat patriarcha ut ab episcopo λιτῷ et simplici nollent illi coronam accipere. videbis quidem Manuelem Comnenum eius vitae l. 1 θῦσαι τὰ ἀναγορευτήρια θεῷ καὶ ἐπιβατήρια. at quia sceptrum patriarcha defuncto obtigerat, σκέπτεται, ait Nicetas, περὶ τοῦ ταινιώσοντος αὐτὸν ἐπὶ νεῷ κυρίου τῷ αὐτοκρατορικῷ στεφανώματι. vide quae diffusius de suscepta corona adiunguntur. detulit hoc obsequium Theodora Comneno Bulgariae archiepiscopus, verum ceu patriarcham se gerens et nulli patriarchae inferiorem se iactans: ὁ δὲ Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος τὸ βασιλικὸν περιτίθησι σχῆμα καὶ διάδημα, ὡς ἔφασκεν, αὐτόνομος ὢν καὶ μηδενὶ εὐθύνας ὀφείλων διδόναι, καὶ διὰ τοῦτο ἔχειν ἐξουσίαν βασιλέα στέφειν. haec logotheta. Cantacuzenus de se narrat 3 27 absente patriarcha Thessalonicae, ubi sumebat imperatoris insignia, τὸν βασιλικὸν πῖλον, πρὸ τῆς ἀχράντου καὶ θεομήτορος τῆς εἰκόνος κείμενον ἐπ' ἐδάφους, αὐτοχειρίᾳ λαβόντα αὐτὸν ἐπιθεῖναι τῇ κεφαλῇ.

p. 91 v. 6. Iunius etiam σωλεῖαν et σωλέαν adducit, nescio num ex mss codicibus; et interpretatur *soleum*. rectius *soleam*, cum rectus sit ὁ σωλέας, primae declinationis, sive a sole hoc nomen derivatum sit (erat enim locus qui dicebatur *soleas* ad orientem solem, contiguus βήματι seu tabernaculo; ut liquet ex Curopalata c. 17 p. 94 v. 9: μόνος δὲ ὁ βασιλεὺς διερχόμενος τὸν σωλέαν εὑρίσκει τὸν πατριάρχην

ἱστάμενον εἰς τὰ ἅγια θυρία. Cantacnzenus: αὐτὸς δὲ μόνος εἰσερχόμενος τὸν σωλέαν τὸν πατριάρχην ἐπὶ ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσιν ἑστηκότα εὑρίσκει) sive quis σωλέαν a *solo* seu *pavimento* potius deducere velit, nomine τοῦ σωλέου a *solo* ad totum illum locum, quem nos in nostris templis chorum vocamus, translato, quod mihi minus fit probabile. erat autem locus iste, ut et ὁ ἄμβων, caeteris templi partibus longe ornatior. quare in Originibus Cpolitanis refertur σωλέαν a Iustiniano conditum, cum casu trullae seu fornicis comminutus esset, non potuisse a Iustino successore Iustiniani in pristinum splendorem et nitorem restitui. τὸν δὲ ἄμβωνα καὶ τὸν σωλέαν μὴ δυνάμενος ποιῆσαι καθὼς ἦσαν πρότερον, ἐποίησεν, ὡς ὁρᾶται νῦν, ἀργυρένδυτον. Meursio *soleas* est *solium* seu *thronus*. sed aliquid aliud fuisse satis aperte indicat Curopalata: nam διέρχεσθαι et εἰσέρχεσθαι εἰς τὸν σωλέαν, qua phrasi utitur Cantacuzenus, aliud quiddam innuunt quam thronum seu solium.

ibid. σωλέας gradus vel locus excelsior. quasi *solium* dictus, ad sacras βήματος fores ponitur, ex quo Christus pro Christiana communione in populum distribuitur. fores βήματος sacrae sunt, ut sacrorum donorum, evangelii ac ipsius Christi sub sacramento transitu consecratae; βασιλικαί nonnunquam dicuntur quod Christo regi ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος *e sacro tribunali* εἰς τὸν σωλέαν ad aliud *solium* delato viam concedant. et regione est ambo, ad quem gradibus tum ex Orientis tum ex Occidentis parte datur ascensus duplex: hic ἁγίας θύρας, alius ὡραίας πύλας, *speciosas portas*, retro ambonem positas ac inter vestibulum et ναόν ipsum positas, respicit. de speciosis portis superius. de his cunctis eruditissimus Allatius luculentas dissertationes edidit: nos pro captu quaedam in Euchologicis tradidimus.

ib. p. 11. στεφθῆναι καὶ αὐτήν] Gregoras 7 8: βασιλικοῖς παρασήμοις οἱ Ῥωμαίων θεσμοὶ τὰς βασιλίδας ᾔρηνται κοσμεῖν.

ib. v. 15. βάϊον] nec ramum nec palmam refert hic dictio βάϊον, sed *sceptrum*, non laeve quidem et omni ex parte aequale, sed nodis globisque productioribus interstinctum, rotundum, quasi torno factum, in cuius suprema parte nodus est maior sive flosculus gemmis circumquaque per fila germinantibus emicans. rotundum esse, non ad palmaris rami modum latum, demonstrat vox κυκλόθεν hic posita, qua gemmas per gyrum affixas ostentare declaratur. reliqua, ni fuerim prior deceptus, in effigie Helenes Manuelis coniugis, in Imperatorio prius, nunc Regio S. Dionysii operum ms in Regia eiusdem nominis abbatia reperiendo, visus comprobabit.

ib. v. 22. ὑπὸ εὐνούχων] a praeposito ipso, id est ab eunuchorum principe, deducendam iubet typus Euchologicus: εἰσάγεται ἡ βασίλισσα παρὰ τοῦ πραιποσίτου. Simocatta 4 15: εὐνοῦχος εἰς τὴν βασιλικὴν δορυφορίαν συντεταγμένος κορυφαιότατος, ὃν Πραιπόσιτον εἴθιστο Ῥωμαίους ἀποκαλεῖν.

p. 92 v. 1. σωλέαν prius, σωλεῖον hic scribit: alii σολείαν, σολέαν etc.

ib. v. 4. ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ] haud patriarcha verum imperator imperatricem coronat. Iustinus I Λουπικίαν ἔστεψεν Αὐγοῦσταν. Iustinus II εἶχε γυναῖκα Σοφίαν ὀνόματι, ἥντινα ἔστεψεν Αὐγοῦσταν. Tiberius ἔστεψεν Ἀναστασίαν. Phocas Λεοντίαν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔστεψεν Αὐγοῦσταν. ita Theophanes. non infitior imperatricibus patriarchas imposuisse coronam, ita monitus a Theophane: ἐστέφθη ἡ Ἐπι-

φάνεια ἡ θυγάτηρ Ἡρακλείου ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου Αὔγουστα. ὁ Ἡράκλειος ἔγημεν Μαρτῖναν καὶ ἀνηγόρευσεν αὐτὴν Αὐγοῦσταν, στεφθεῖσαν ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου. Augustae porro non usquequaque coronam in ecclesia suscipiebant coniugum vel patriarcharum opera, *ἐστέφθη* siquidem *Προκοπία Αὐγοῦστα ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως.* ibidem Maria Leonis Isauri coniux pari honore insignitur, ex Theophane, a quo haec cuncta. caeterum Zenobia Basilisci uxor prima *στεφθεῖσα Αὐγοῦστα* apud Cedrenum occurrit in Zenone. Augustae nomine coniugem honestasse Domitianum principem, senatum eundem honorem Adriani coniugi detulisse, apud Georgium Syncellum lego.

ibid. οὐχ ὅμοιον τῷ τοῦ βασιλέως] imo adversa pene forma compactum. non enim globosum et tectum, sed planum et apertum, ac latius nonnihil superne imperatricis stemma in Regio ms Sandionysiaci depictum est, eoque memorata Helene, coloribus delineata, velut Cybelé turrita corona redimitur. *τυμπάνιον*, reor, a forma quam refert, vocat Nicetas Alexii tertii l. 1: *προεκάθητο λαμπρῶς διεσκευασμένη, λίθοις τε καὶ μαργάροις διαφανέσι τὸ τυμπάνιον ἀναδέουσα, καὶ τὸν τράχηλον ὁρμίσκοις πολυτίμοις διαλαμβάνουσα.*

p. 92 v. 9. *ὁμολογοῦσα διὰ τῆς προσκυνήσεως*] ita Mauricius a Tiberio coram patriarcha et senatu coronatus confestim ad pedes eius procidit et eos exosculatur, apud Simocattam. Basilius quoque Michaelis manu iamiam imperii coronam susceptarus *βαλὼν τὴν χλαμύδα ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως* ut refert Leo Grammaticus.

ib. v. 15. *εἰ δὲ συμβῇ*] si contigerit imperatorem antea esse coronatum, coronatur imperatrix a proprio marito et imperatore; eodem modo tunc quando illa in uxorem ducta nuptiarum solennia celebrat. at si eo quo diximus pacto eveniat, tunc, postquam imperator novus suam coniugem et imperatricem coronavit, illa vero, ut dictum est, honorem et reverentiam habuit, ascendunt simul in anabathram seu tabulatum, rursusque consident in suo throno. et haec interpretatio confirmatur ex l. 1 Ioannis Cantacuzeni, in quo hanc imperatoris inaugurandi et imperatricis coronandae caeremo-
P 256 niam iisdem ferme verbis quibus Curopalata describit: ait enim: *εἰ δὲ συμβῇ προεστεμμένον εἶναι τὸν βασιλέα ἐπὶ τῆς τῶν γάμων τελετῆς, ὁ βασιλεὺς τὴν ἰδίαν ὡσαύτως στέφει γυναῖκα, αὖθις δὲ ἀμφότεροι ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν* etc. nec illud omittendum, ubi Curopalata habet *σάκκον*, ibi apud Cantacuzenum legi *πορφύραν*, ut c. 17 *ἐνδύεται ἐπάνω τοῦ σάκκου*, Cantacuzenus: *περιβάλλεται μανδύαν χρυσοῦν ἐπὶ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύραν.*

p. 93 v. 7. *ψάλλουσιν ᾄσματά τινα*] Theophylacto Michaelis Curopalatis filio coronato coram parentibus *οἱ δῆμοι*, scribit Leo nuper relatus vel alius quivis, *ἐμέλισαν ποιήματα καθ᾽ ἕκαστον ἦχον πρὸς εὐφημίαν αὐτῶν, πᾶσαν ἡδονὴν κολακείας παρέχοντα.*

ib. v. 10. metaxa] Suidas: *σηρικὴ ἡ μέταξά ἐστιν, ἐξ ἧς εἰώθεισαν τὴν ἐσθῆτα ἐργάζεσθαι, ἣν πάλαι μὲν Ἕλληνες Μηδικὴν ἐκάλουν, τὸ δὲ νῦν σηρικὴν ὀνομάζουσι.* hinc *metaxaricus* negotiator metaxae. scribit Nicephorus 17 32 metaxam demum sub Iustiniano imperatore Cpolim allatam esse. hnc adde *ἐξάμιτον* vel *ζάμιτον*, *sammet.* etiam Latini usurparunt. in Chronico Sclavorum

c. 5: *regina donavit duci samittos plurimos, ita ut omnes milites suos vestiret samittis.* vide Glossarium Graeco-barbarum. Tyrius 13 27: *exameto coopertum altissimo.*

p. 93 v. 14. ὁ λόγος ζητεῖται] audebo dubius, si non certus, rationem proferre. forte ut quondam principibus triumphum agentibus (quod erga Heraclium factitatum narrat Theophanes) populus βαστάζων κλάδους ἐλαιῶν καὶ λαμπάδας, εὐφημῶν ἐξήρχετο εἰς ὑπάντησιν, ita demum sericis illis panniculis elatis in sublime morem antiquum novus iste referre videretur. nec abs re dici potest cantorum domesticorum et lectorum choros visis in atrio militibus per cohortes divisis sua signa praeferentibus (ἕκαστος γὰρ τῶν μεγιστάνων μετὰ τῆς οἰκείας τάξεως διακριδὸν ἐφιστάμενος, ut alibi ex Niceta in Ioanne rettulimus) ipsos quoque tres memoratas hastas, pro ternis protopsaltarum domesticorum et lectorum turmis, ex utraque τῶν κραχτῶν acie, ut ad singulas velut ad proprium signum se singuli reciperent, vel certe ad solam ostentationem, promere voluisse. candidum vero rubrumque colores ecclesiam velut ad se spectantes sibi vindicasse diximus in superioribus.

ib. v. 15. codex Lauth. pro σεμνοῦ ὕμνου. recte: *cum hymnus inchoatur*, videlicet a cantoribus, qui decantari solet in magno ingressu, hoc est in supplicatione seu solenni processione, in qua, lecto iam evangelio, circumfertur per templum materia futuri sacrificii, ducto initio a prothesi, ad altare, in quo sacrificium immolabatur. de qua processione legatur Cabasila in Exposit. Missae c. 24.

ibid. duplex εἴσοδος *introitus* in liturgia, parvus et magnus. primus inducendo ad altare evangeliorum, ante lectionem eorum, libro, secundus deportandis ad idem altare sacris donis, pane nimirum et vino, destinatus est; fitque ea missae parte, quae nobis evangelio lecto dicitur *offertorium.*

ibid. ὕμνον] hymnus ille Cherubicus est, *offertorium* rursus Latinis vocandum, quod dum oblatae deferuntur ad altare, cantetur, de quo Allatius, Arcudius, liturgia Chrysostomi et Euchologium.

ib. v. 18. πρόθεσιν] altare Graecorum, ἅγιον βῆμα vulgo dictum, a reliquo templo separant κίγκλιδες *cancelli* vel etiam solida tabulata, prout in ecclesiis nostris alia septa sacrorum virorum chorum a populo dividunt augustiora septa. in transverso illo tabulato tres portae sunt, media maior, aliae a lateribus minores. mediam ἅγια θύρια dicunt Graeci, ἁγίας πύλας, ἁγίας θύρας etc. e lateralibus dexteram, ubi διακονικόν est, νότιον μέρος, sinistram βόρειον μέρος, nec non πρόθεσιν vocant. πρόθεσις demum mensa est ubi sacra dona in missa consecranda προτίθενται *primo proponuntur*, et ante missae principium a sacerdote et diacono praeparata ad offertorium usque reponuntur. hinc ei quoque προθέσεως nomen.

ibid. τὰ ἅγια] intellige δῶρα, panem et vinum.

ib. v. 19. μανδύας *regium pallium* est, et si mavis *chlamys;* nisi quod chlamys brevior, et humero dextro fibula vel nodo necteretur, mandyas longior, ad pectus collique radicem anteriorem. totus Phrygionis opera ramis circulisque aureis, in quibus aquilae bicipites eodem auro extuberantes, depictus est.

ib. v. 20. τὸν σταυρόν] virgam nimirum auream, in cuius summitate crux aurea gemmis ornata, vulgo δικανίκιον; de quo superius.

ib. v. 22. νάρθηκα] *ferulam*, virgam leviorem, quam memorat Simeon Thessalonicensis c. 6 nota 44 relatus.

p. 93 v. 22. τάξιν ἐκκλησιαστικήν, ἣν καλοῦσι τοῦ δέ ποτε. *ordinem ecclesiasticum, quem ipsius vocant.* perperam, sed correxit Iunius errorem ex alio codice. legendum enim τοῦ δεποτάτου, ut habet Ioannes Cantacuzenus in sua historia l. 1 de bellis inter Andronicum avum et nepotem; ubi ritum inaugurandi imperatoris describit. cod. Bavar. δεσποτάτου, recte, si unicum sigma demas. sensus est: imperator tenet tunc (nimirum in illa processione) locum *deputati.* numeratur autem officium deputati a curopalata inter officia magnae ecclesiae in catalogo officialium eiusdem aulae, c. 1.

ibid. simulatque summum imperium quivis accipiebat imperator, ait Zosimus, amictus ei sacerdotalis a pontificibus offerebatur, et continuo pontificis maximi titulum usurpabat; tantaque erat inter imperatoriam et pontificiam dignitatem connexio ut sine hac illa consistere nequiret, ac in eum subditi conspirare impellerentur audacius, quem patria religione consecratum non contemplarentur; quem vero illa sublatum suspicerent, tanta simul auctoritate pollentem venerabantur ut eo quosvis magistratus assererent inferiores, et ex eius nutu voluntateque res publicae privatae, belli pacis, externae domesticae cunctae penderent; quae causa fuit ut inter Christianos imperatores primi, Constantinus Constantius Valentinianus Valens et alii ad Gratianum usque, pontificis maximi titulum stolamque non fuerint aversati. hinc illud Ambrosii de Christianis principibus etiam intra Christianae religionis terminos ambitione motis dictum: *vulgo dici quod imperatores sacerdotium magis optaverint quam imperium sacerdotes.* ubi tamen aucta religio umbratiles etiam superstitionis titulos eliminavit e palatio, ac sincera mentis deiectio falsas aut vanas repudiavit appellationes, inter ultimos ecclesiae ministros locum reperire ac eorum munus quodpiam in ecclesia obire fuit illis in pretio; unde ortum puto ut antiquas chlamydes posteriores imperii successores in mandyas, lectorum pallia, converterent, deputatorum in ecclesia gererent officium, et viam in solenni sacrorum donorum ad altare deportatione clericis et sacerdotibus sternerent; ac demum ecclesia religiosam huiusmodi demissionem compensatura, tus nonnunquam in altaribus accendendi, trisulco cereo benedictionem subditis impertiendi sacrosque sermones ad proceres et populum habendi contulerit eam potestatem, quam ab iniustae vel sacrilegae usurpationis crimine reor vindicatam nota in huiusce auctoris nostri caput 14 ad p. 76 v. 20. quam si quis condemnandam pervicacius expetat, reos simul agat necesse est Christianissimos reges in primores canonicos a pluribus ecclesiasticis collegiis allectos, eosdemque ac supremos alios saeculi principes, qui munium aliquid ecclesiasticorum praesumant ac in privilegiorum partem rem deputent.

p. 94 v. 1. προηγεῖται τῆς εἰσόδου πάσης] *praecedit per ingressum totum.* inscite. potius *praecedit totam supplicationem, primus est in processione.* Cantacuzenus ἡγεῖται.

ib. v. 6. forsan pro ἄλλα legendum ἔπιπλα. sic enim Cantacuzenus: ἔπιπλά τε καὶ σκεύη τῶν ἱερῶν καὶ αὐτὰ ἁγιώτατα ἐπιφερόμενοι.

ibid. σκεύη δέ τε ἄλλα] in liturgiae ingressu maiore, sacro procedendi ritu, lectores subdiaconi diaconi et sacerdotes ordine progrediuntur: pontifex si celebret, nusquam. sed redeuntes in sacris valvis excipit. lectores et illis permixti deputati et subdiaconi cereos accensos praeferunt vel flabella, diaconi turibula, penultimus tamen pontificis pallium

decenter complicatum, postremus, qui prior dignitate, panem sacrum disco superpositum ac velatum capiti superimpositum, gestant. primus sacerdotum calicem vino mixtum, alii sacram lanceam, sacram spongiam, stellam, calices vacuos vel pro populi sacris participantis necessitate plenos deferunt. haecque sunt sacra vasa, quae hic tenere leguntur. tractat abunde de istis Euchologium ac Simeonis Thessalonicensis opere de templo et missa nuper a nobis edito.

ib. v. 7. περιελθόντες] a prothesi, de qua supra, ad ecclesiae portam exteriorem, et ab ea ad medias sacrasque altaris fores procedunt.

ib. v. 10. τὸν πατριάρχην ἱστάμενον] dona sacra missamque secum celebrantes, sacerdotes videlicet et ministros, excepturum.

ib. v. 17. οὐδὲ πρωτοψάλτην] recensetur tamen inter ecclesiasticos officiales c. 1.

p. 96 v. 13. ὥσπερ καὶ οἱ ἱερεῖς] hoc est, ambas species panis et vini separatim accipit, sacerdotum more, relicta plebe panem vino intinctum, sacerdotis manu, in cochleari λαβὺς vocato, in communionem sumente.

ib. v. 17. de antidoro iam supra ad p. 48 v. 20. eleganter describitur a Simeone Thessalonicensi in libello de templo. *posthaec sacris a prothesi ablatis, diacono quidem disco super caput, sacerdotibus autem manibus calices tenentibus, ipse gratiis actis et manibus lotis egreditur, quodque vocatur ἀντίδωρον in populum distribuit. quoniam enim episcopus Christum, ut docuimus, exprimit, ipsum et sacrificavit et participavit et sacratis viris impertivit. sanctificationem autem participare opus est populum, quanta quidem a precibus et tremendo sacrificio intellectuali modo fidelibus communicata est. et quoniam per vestes quasdam, ut quae corpus contexerint, sanctificationem accipere oportet, per ἀντίδωρον id fit. est autem sanctificatus panis in prothesi repositus, ex quo medium exsectum ad sacrificium offertur. hic postea ut lanceola signatus, et divinis verbis super se factis, loco donorum tremendorum, videlicet iis qui non communicarunt, dispertitur. quod episcopus ubi fecit et populo bene precatus est, finem missae imponit.*

ibid. *ἀντίδωρον panis benedictus, ἀντὶ τῶν ἁγίων δώρων*, communionis vice in ecclesia sumptus, de quo Balsamon in can. 2 Antiochenum: ἐπενοήθη, ὡς ἔοικεν, ἡ τοῦ ἀντιδώρου διάδοσις ὥστε πᾶσαν ἀνάγκην ἔχειν καὶ αὐτοὺς τοὺς μὴ δυναμένους μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων προσκαρτερεῖν μέχρι τέλους τῆς θείας ἱεροτελεστίας καὶ ἐκ χειρὸς ἱερατικῆς λαμβάνειν αὐτὸ εἰς ἁγιασμόν. en cur ἁγίασμα vocet auctor, quod nimirum sumentibus sanctificationem operetur, quia prius sanctificationem accepit, quod ex eius mole oblata fuerit excerpta, quod sacras res attigerit ac precibus liturgicis semper adfuerit praesens. ritus quo distribuitur exhibetur in Euchologicis.

ib. v. 19. catechumena] scribitur etiam κατηχουμενεῖα, locus in quo catechumeni rei divinae operam dabant. amplum ac spatiosum fuisse oportet.

ibid. nusquam pro catechumenorum mansionibus hic sumenda, sed pro locis verbo dei officiisque ecclesiasticis audiendis ad templorum muros exstructis. tales hodie videmus vel ad templorum naves, ut vocant, superne ac introrsum, vel foris prominentes porticus, in sublime erectas,

ex quibus in omne templi subiectum spatium prospectus habetur. inde viros uxoribus cohabitantes depelli iubet canon 93 Trullanus: *ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις οἴκοις κατηχουμένων ἐξωθεῖσθαι προστάσσομεν.* ne vero cum interprete Latino vel aliis loca catechumenis addicta intelligas, abunde docet in eundem canonem Scholiasta Balsamon. ac si sensus allati validius expetas argumentum, accipe. catechumenis sacris mysteriis adstare quondam nefas: en autem ut *ἐκ τῶν κατηχουμένων* ex his sublimioribus in ecclesiam prospectantibus ambulacris vel aedibus quaedam cum aliis mulier, sacris a Basilio factis, ut Amphilochius in eius vita auctor est, aderat, et diaconum Basilio ministrantem mutuis oculorum nutibus ad lasciviam provocabat. non erat itaque catechumenis sed fidelibus, maxime mulieribus, assignatus in ecclesia locus, quo, ut in mulierum capitibus propter angelos vela poni iubet apostolus, ita propter easdem inde prospectantes vela deinceps suspendi praecepit Basilius: *βῆλά τε παραχρῆμα ἐκέλευσε κρεμασθῆναι ἐν τοῖς κατηχουμένοις.* an alia fuerint *κατηχουμενεῖα*, catechumenorum ab his de quibus sermo propriae diversaeque sedes, quidam inquirunt. non abnuo. haec quae adhuc in templo S. Sophiae supersunt, fidelibus, cum sacris interessent, fuisse communia contendo; similiaque nonnullis in ecclesiis mulieribus etiam hodie preces in ecclesia facturis Graecia concedit.

p. 97 v. 1. *δεσποίνης*] imperatorum et despotarum coniugum appellatio est *δέσποινα*. de Monomachi pellice ad summum honoris gradum ab amante provecta scribit Zonaras: *ἐτετίμητο δὲ ἡ γυνὴ σεβαστῇ, αὐτῇ πρώτῃ τῆς πρῴην βασιλίσσης ἀπονεμηθείσης καὶ ἀξίας καὶ κλήσεως, καὶ ὠνομάζετο δέσποινα. δεσποίνης* iterum insignia a Ioannis pellice, more reclamante, usurpata sugillat logotheta: *ἐρώτων δὲ θήλεων ἡττᾶτο, μάλιστα δὲ τῆς ἐξ Ἰταλίας Μαρκεσίνης, ὡς καὶ πέδιλα ὑποδεδέχθαι κοκκοβαφῆ καὶ ἐφεστρίδας καὶ χαλινά, ἕπεσθαί τε πλείονας ἢ τῇ δεσποίνῃ.* consule Nicetam Manuelis Comneni l. 1.

ib. v. 7. *ἀπέρχονται εἰς τὸ παλάτιον*] ducto nimirum triumpho, nulliusque pompae praetermisso apparatu, qualem describit Simocatta 8 10, Nicetas in Man. Comn. l. 3 et 5. triumphalis ingressus et processus coniugi Leontiae a Phoca delatos honores describit citatus Simocatta: *ὑπῆν δὲ τῷ τυράννῳ γύναιον, Λεοντία ὄνομα αὐτῷ· ταύτῃ στέφανον βασίλειον περιτίθησιν. ἐπεὶ δὲ καὶ πομπαῖς εἴθισται τοῖς αὐτοκράτορσι τὰς ὁμοζύγους ἀναγορεύειν, ἐπιφανῶς τιμήσας τὸ ἔθος ὁ τύραννος τὴν Λεοντίαν βασίλισσαν ἠξίου θριαμβεύειν.* Irenes Leonis viduae triumphum splendidissimum commendat Cedrenus in filii Constantini vita.

ib. v. 8. *πάντες πεζῇ*] Cantacuzenum tamen imperatorem recenter coronatum equites omnes secuti sunt, l. 3 27: *μετὰ δὲ τὴν εὐφημίαν ἔφιππος γενόμενος ὁ βασιλεύς, καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἑπομένων ἐφ' ἵπποις, ὅσοι ἦσαν.*

ib. v. 12. pro *σχαιώματα* lego *χαιώματα*. et *τούβια* seu *τουβία* omnino retinenda sunt, nec mutanda in *τουφία*. inepte Iunius *parvos tubos* seu *tubulos* interpretatur. idem circa *χαιώματα* iterum arabizat.

p. 98. v. 5. imago S. Georgii in palatio erat circa sacellum
P 257 virginis Nicopoeae, ut ex supra dictis constat, c. 11, et hoc libro c. 6.

ibid. Cantacuzenus Thessalonicae, ut modo relatum est, cum suis *πρὸς τὸν ναὸν τοῦ μεγαλομάρτυρος ἐγένετο Γεωργίου τοῦ Παλαιοκαστρίτου προσαγορευομένου, καὶ τὴν προσκύνησιν ἀπεδίδου,* ut felici-

bus eius auspiciis coronam sumpsisse videretur. subditur, quod hic tacuit Codinus, imperatorem officia dignitatesque coronationis ritu peracto contulisse: *καί τισι τοῖς ἐκ τῆς Λατινικῆς στρατιᾶς τὴν καβαλαρίων παρεῖχε τιμήν, πάντα ἐπ' αὐτοῖς τὰ εἰθισμένα πράττων.* idem praestitit accepta corona Ioannes Andronici filius: *ἐν τῇ ἑορτῇ δὲ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου πλὴν ὀλίγων ἀξιωμάτων πάντες ἔτυχον, ὡς ἂν ἕκαστος παρὰ βασιλίδος καὶ πατριάρχου καὶ τῆς βουλῆς ἄξιος ἐκρίθη.* subiungit dignitates quae cuique collatae: at illae nihil ad rem. ita l. eiusdem c. 36.

ib. v. 7. *κεχυμένα*] non fusilia, sed *absque numero sparsa et coacervatim effusa.*

ib. v. 9. *ἀρχοντόπουλα*] *procerum filios* seu *iuvenes proceres*, et cum Cantacuzeno *ἐπ' εὐγενείᾳ λαμπρυνομένους νέους* hic interpretor, prout Cedrenus *κομητόπουλα* *iuvenes comites* scripsit in Constantini Romani Lecapeni genero. *ἀρχοντοπούλους* cohortem ita dictam in Alexii exercitu fuisse docet Anna filia l. 7. at hi *ἀρχοντόπουλοι* nomine, non forsan *ἀρχοντόπουλα* sanguinis nobilitate. *ἐκλεξάμενος λογάδας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχοντοπούλους λεγομένους.* et infra: *πίπτουσι τῶν ἀρχοντοπούλων ὡσεὶ τριακόσιοι.*

ib. v. 22. *ἐκ γένους τις τοῦ βασιλέως*] Cantacuzenus mensae suae ministros fecit esse uxoris fratres l. 3 c. 27: *ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὰ βασίλεια ἐπανελθὼν ἅμα βασιλίδι τῇ γαμετῇ λαμπρῶς εἱστιᾶτο, πάντων παρισταμένων κατὰ τὰ νενομισμένα βασιλεῦσιν. ὑπηρετοῦντο δὲ αὐτοῖς πρὸς τὴν ἑστίασιν οἵ τε τῆς βασιλίδος ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ καὶ ὁ τοῦ βασιλέως ἀνεψιὸς ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης.*

p. 99 v. 4. omnino legendum *ἐν τῇ εὐωχήσει*, non *ἐν τῇ εὐλογήσει*, quia *εὐλόγησις* nihil penitus ad rem facit, at multum *εὐώχησις*. dicit enim imperatorem inter epulandum ferre coronam suam, si prius coronatus fuerit, et sedere in loco eminentiore, hoc est in anabathra seu tabulato editiore, prout die coronationis sedere consuevit. Iunius prorsus flagitiose: *sciendum ferre imperatorem coronam suam in benedictione, si proposita est; sic autem sedere in anabathra, ut ante dictum est in coronatione.* perperam plane.

ib. v. 15. *ῥομφαῖαι*] haec circa imperatorem ad honoris insigne etiam in acie delatae. vidit eas Alexius in adverso Bryennii exercitu erectas, mox eversis et capto imperatoris equo quem comitabantur, praeconis voce tyrannum et hostem interiisse proclamat. Anna l. 10: *ὁρᾷ ὁ πατὴρ τὸν ἱπποκόμον τοῦ Βρυεννίου ἵππον ἐπισυρόμενον τῇ τε ἁλουργῷ ἐφεστρίδι κεκοσμημένον καὶ κατάχρυσα τὰ φάλαρα ἔχοντα, καὶ δὴ καὶ τοὺς κατέχοντας τὰς ἐξ ἔθους τοῖς βασιλεῦσι παραπεμπομένας ῥομφαίας ἐκεῖθεν αὐτῷ παραθέοντας.* et infra: *καταβάλλει μὲν τὸν ἱπποκόμον, συναφαιρεῖται δὲ καὶ τὰς ῥομφαίας, καὶ λάθρᾳ ὑπέξεισι τοῦ στρατεύματος. ἐν τῷ ἀκινδύνῳ δὲ καταστὰς τόν τε χρυσοφάλαρον ἐκεῖνον ἵππον ἐξέπεμψε καὶ τὰς παρ' ἑκάτερα τοῦ βασιλικοῦ σώματος στρεφομένας ῥομφαίας.*

Porro imperatores in sua inauguratione etiam alios, si occasio offerretur, dignitatibus honestabant novisque titulis condecorabant: nam cum Ioannes Andronici Iunioris filius coronaretur, *omnes ferme proceres, ut quemque imperatrix patriarcha et concilium esse dignum iudicarat, dignitates adepti sunt. et Isacius quidem Asanes panhypersebastus declaratus est, Apocaucus magnus dux, Chunnus magnus stra-*

topedarcha. Andronicus Palaeologus Apocauci gener etiam ipse magnus stratopedarcha designatur, Gabalas protosebastus, et ita alii omnes, eorum suffragiis de quibus supra diximus. patriarcha quia gradum permutare non poterat, habitu se augustiorem fecit, et in subscriptionibus colore caeruleo est usus; flammeumque seu tegmen capitis, quod antea patriarchas, si de monachis non essent, album ferre mos erat, ipse auro illustravit, servatoris nostri et illibatae eius genitricis deiparae ac Ioannis baptistae depictis in eo iconibus. Cantacuzenus 3 36. ita ad ambitionem tegendam argumenta pietatis imagines assumi debuerunt.

Ambitiosior adhuc Bulgariae archiepiscopus, qui teste Georgio Logotheta in Chronico τὸ βασιλικὸν περιτίθησι σχῆμα καὶ διάδημα, ὡς ἔφασκεν αὐτόνομος ὢν καὶ μηδενὶ εὐθύνας ὀφείλων διδόναι, καὶ διὰ τοῦτο ἔχειν ἐξουσίαν βασιλέα στέφειν. vide novellam 131 Iustiniani imperatoris.

Cum Ioannes Cantacuzenus Didymotichi imperator initiaretur, ipsemet primo *vestem imperatoriam induit, deinde in conspectu omnium pedes crepidis purpureis exornat; quarum dexteram ei sanguine proximi, sinistram ex conducticiis Latinis nobilitate et splendore generis primi inducunt. imperialem autem tiaram ante immaculatae virginis dei matris imaginem humi positam manu sua tollens ipse capiti suo imponit.* Cantacuz. 3 27. ubi observa morem ponendi humi coronam, ut insinuetur humilitas, et ante imaginem b. virginis, ut ostendatur imperatoris in sanctos pietas.

Iterum coronatus est idem Cantacuzenus Adrianopoli, prout ipsemet his verbis exponit 3 92: *iam vero placuit etiam imperatorum more coronari, quandoquidem et patriarcha Hierosolymorum et episcopi complures coram adessent. cumque mandasset artificibus ut coronam et aliis ut alia ad eam celebritatem caeremoniamque accommodata conficerent, paratis omnibus a Lazaro patriarcha Hierosolymitano, mense Maio, quando Constantini magni et Helenae matris eius, apostolis comparandorum, memoria colitur, corona induitur. coronat autem et ipse, ut mos tenebat, Irenen coniugem suam; omniaque solitis ritibus, quam maxime fieri potuit, peracta sunt. nam et argentea atque aurea numismata spargebantur, convivia poculorumque invitationes ad dies plurimos frequentabantur.* tertio demum coronatus est Cpoli in Blachernis deiparae virginis templo, prout ipse fuse exponit 4 4.

Ad finem huius capitis de coronatione imperatoris accipe ex Petro Damiano l. 1 ep. 17 hunc morem in coronatione observari consuetum, quem a Codino omissum mirarer, nisi scirem ei non fuisse propositum omnia in literas referre. ita ergo Damianus: *apud*
P 258 *Graecos haec teneri consuetudo perhibetur, ut cum imperator quis in dignitate creatur, mox ut imperialibus fuerit infulis redimitus, coronae simul ac sceptri gloria decoratus, cum denique procerum vallatur obsequiis, cum excipitur modulantibus psallentium choris, quidam sibi praesto fit obvius, qui videlicet una manu vasculum plenum mortuorum*

ossibus ac pulveribus offerat, in alia vero stuppam lini subtiliter pexam ac pilis pensilibus molliter demolitam, cui protinus ignis adhibetur, et repente in ictu oculi flamma subito vorante consumitur, ut in altero debeat considerare quod est, in altero valeat videre quod habet, in cineribus siquidem se cinerem recognoscit; in stuppa iam colligit in die iudicii quam subito mundus ardebit; quatenus, dum se simulac sua tam vana, tam flocci pendenda considerat, de imperialis culminis ascenso fastigio nullatenus insolescat; et dum possessor atque possessio subiacere communi omnium casui non ambigitur, iam quasi de singulari dignitatis apice, qui ad summa provectus est, non infletur. pulchrum ergo mundanae condicionis ordinem homo consideret, et dum suis usibus omnia cernit attribui, non sibi sed suo referat gratias conditori; lenocinantem mundi gloriam sub iudicii sui calcibus deprimat, virorem carnis aridum iam pulverem credat, diem suae vocationis tanquam speculum suis obtutibus anteponat, districtum ultimae discussionis iudicium contremiscat, quatenus, dum nunc creatoris sui legibus subditur, qui inter creaturas, quae terrenae sunt, videtur insignis, in caelesti quoque gloria veraciter sit sublimis. et huc tendebat quoque *acacia*, quam imperator altera manu ferre solebat, de qua iam saepius dictum. est autem akacia ad verbum *innocentia* et Acacius *Innocentius*, ut suo loco notavimus.

CAPUT XIII.

p. 100 v. 1. τὰ οἰκεῖα] dignoscuntur c. 4 huius operis.

ib. v. 4. διβολέα πέδιλα *duplicis coloris calceamenta.* vel hinc apparet vocabulum διβολέα spectare ad duplicem colorem. (haec c. 3. GOAR.) ex voce πέδιλα natum est πεδούλιον, et Latinis quoque *pedulis.* interpres Iuvenalis Sat 1: *pedules novos in braccis, quos pedornes dicunt.*

ib. v. 8. ὑπόψηφον] proprie qui ad aliquod munus *electus* est et *deputatus*, nondum tamen impositum habet vel a superiore commissum. sic electus ad episcopatum, nondum tamen ordinatus, ὑπόψηφος est. Euchologium: προσφέρεται ὁ ὑποψήφιος (ita legit) ὑπὸ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ, ut consecretur.

ib. v. 15. ἀσπάζεται πόδα] vide dicta in nota ad. p. 92 v. 9.

ib. v. 17. καμάρας μικρὰς τέσσαρας] despotae corona solus circulus est frontem ambiens, quem gemini hemicycli superne in crucem acti exornant. radix unius in fronte est et in occipite, supra utramque aurem alterius: ita quattuor fornices exsurgunt: καμάρα enim hemicycli pars est media. imperii Francorum successor delphinus coronam gestat duobus istiusmodi hemicyclis in crucem transversis insignem et καμάρας μικρὰς τέσσαρας ἔχουσαν. consule Marcum Vulsonium in scientia Heroïca.

ib. v. 19. *ἔμπροσθεν μόνον*] hemicycli nimirum partem mediam circulo in fronte prominentem.

ib. v. 20. stemmatogyrium, a stemmate scilicet et gyris, quibus constabat. Iunius *gyratam coronam vocat.*

ibid. coronariae cuiusvis machinae circulus planus solet esse basis, quae *κύκλος* vel *γῦρος* nuncupanda. circulus ille eodem opere conflatus, parque conspiciendo in imperatoris praeclariori stemmate, *στεμματογύριον* est, quasi nudus, solo semifornice adiuncto, stemmatis circulus: *στέμμα* vero praecipuum est imperatoris insigne. infera eius ora *στεμματογυρίῳ* vallatur. parte fronti superposita germinant semicirculi duo, in ima quam in supera parte, qua declinant ad latus, coniunctiores. *στεμματογύριον* neque ac prominentes semicirculi ex metallo fabrilique opere videntur confecti; velantque pileum, at non supra aures, vel spatio quo dissident ab invicem, ubi pileus, sicut et ipsi cum circulo inferiore, lapillis gemmisque coruscat. paene me fugerat explicanda pilei forma rotunda, verum ad latera nonnihil latior, ob conspectum lapidem in eius vertice insignem adeo ut verticis decus omne quantumvis exiguum ab illo moderni Graeci *στέμμα* denominent, quasi fuerit *στέμματος* ipsius *στέμμα*. percipe ex istis logothetae verba: *τὰ μὲν ἐρυθρὰ πέδιλα ἀπεβάλετο καὶ τὴν περιμάργαρον πυραμίδα, εἰς ἣν καὶ λίθος ὑπερκάθηται κόκκινος, ἃ βασιλικὰ σύμβολα.* Cantacuzeni quoque 1 3: *εἰσιὼν τοῦ οἰκίσκου τὴν θύραν ἐκ μαρμάρων οὖσαν τὴν φλιὰν ἡρμοσμένην συμβέβηκε τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λίθον τῷ μαρμάρῳ προσαρραχθῆναι.*

p. 101 v. 7. *τὰ γὰρ παλαιὰ ζητεῖται*] nec immerito: vix enim sub favillis exiguus ardebat primaevi decoris igniculus, despotaque Sebastocratori et utroque Caesari praelato, nonnisi nominis et insignium erat huic postremo dignitas. insignia vero haec ultimis temporibus adeo rara supererant ut vere apud Nicetam Isaacii Angeli l. 2 Conradus Caesar exprobret, *εἰς μόνον τὸ μὴ τοῖς πόλλοις ὁμόχρωμον ὑπόδημα τοῦ ποδὸς τὸ τῶν Καισάρων παράσημον καταλῆξαι.* vetustiora Caesarum insignia legimus apud Theophanem: *τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Χριστοφόρον καὶ Νικηφόρον προεβάλετο Καίσαρας, τοῦ πατριάρχου ποιήσαντος εὐχήν, καὶ τοῦ βασιλέως ἐπιθέντος αὐτοῖς τάς τε χλαίνας καὶ τὰ Καισαρίκια περικεφάλαια. ὡσαύτως καὶ Νικήταν τὸν ἔσχατον ἀδελφὸν αὐτῶν ποιήσας νωβελίσσιμον, ἐπέθηκεν αὐτῷ χλαῖναν χρυσῆν καὶ τὸν στέφανον. καὶ οὕτω προῆλθον ῥίπτοντες βασιλεῖς ὑπατείαν, τριμείσια καὶ σιμείσια καὶ νομίσματα καινούργια, ἕως τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.* Nobilissimi, de quo locutus est Theophanes, antiquata iam erat Codini tempore memoria. ad Caesarem redeat sermo, quem imperatori assedisse refert Theophanes: *Βασιλίσκον τὸν Ἀρματίου υἱὸν προβάλλεται ὁ Ζήνων Καίσαρα· καὶ συνεκάθισεν αὐτῷ ἐν τῷ σένσῳ, καὶ ἐτίμα τοὺς ἡνιόχους σὺν τῷ βασιλεῖ*, eo quod in Circo perageretur eius promotio, *ἐν τῷ σήνσῳ*, *in sessione*, alibi *κάθισμα τοῦ ἱπποδρομίου* vocato c. 17 nota ad p. 90 v. 20. Bardam Caesarem creatum nummos in populum sparsisse scribit Leo Grammaticus in Michaele Theophili: *προβάλλεται Μιχαὴλ Βάρδαν θεῖον αὐτοῦ Καίσαρα, ὃς ἐπὶ ἅρματος ἐποχηθεὶς ἔδωκεν ὑπατείαν τῇ μέσῃ.* scribitur idem *συγκαθεσθεὶς τῷ βασιλεῖ*, ac pertransiens a caeteris assurgentibus praecipuo honore cultus. *Βάρδα δὲ τοῦ Καίσαρος ἐν τῇ προελεύσει διερχομένου μετὰ σκαραμαγγίου ὀξέως, εἰς τὸ ὡρολόγιον καθεζόμενος Δαμιανὸς οὐκ ἐπηγέρθη τιμῆσαι αὐτόν· τοῦτον ἰδὼν ὁ Καῖσαρ ἐθυμώθη λίαν.*

ib. v. 8. de Manuele et Ioanne uxoris suae fratribus ipsemet Cantacuzenus 4 5. ibidem de filiis suis idem. Manuel Asanes aliquoties etiam a Cantacuzeno appellatur despota.

ib. v. 10. *διὰ λίθων ἠερανέων*] quia color ille *ἠεράνεος* subviridis, de quo c. 3, Caesaris est insigne, *περιβάλον*, dicebant illi Bardae Caesari apud Leonem citatum, *τὸν χρυσοπέρσικόν σου χιτωνίσκον*. *ὀξὺν* modo dixit: at ille color *ἠεράνεος* inter caeruleum et viridem medius est. Nicetas *γεράνοεν* scribit Isaaci Angeli l. 1: *ἡρπάγησαν παρὰ τῶν βαρβάρων αἱ κατοῦναι πᾶσαι καὶ τὰ χρυσοῦφῆ ῥοῦχα τοῦ Καίσαρος, τὰ μετὰ τῶν γερανέων χρωμάτων σεσημειωμένα.*

ib. v. 12. *εἰς τοὺς αὐτῶν οἴκους*] miror ad proprias domos, non ad ecclesiam, preces pro imposita dignitate, quo fausta reipublicae felixque evaderet, suscepturos Caesarem et sebastocratora deductos auctorem scripsisse. tanta namque religione imposita sibi munia subibant aulici CP, ut illa nonnisi praevia episcopi vel patriarchae benedictione auspicarentur. hinc euchologicae orationes *ἐπὶ προχειρίσει Καίσαρος, νωβελισσίμου, κουροπαλάτου*, ac *ἐπὶ προαγωγῇ ἀρχόντων ἤτοι πατρικίων*, alia. hinc iterum videas apud Cedrenum in Constantino Leonis F patricii dignitate provectum quendam confestim *κατελθόντα, ὡς ἔθος, λαβεῖν εὐχήν*. sed et superiores magistratus aliis subditis nullam conferebant potestatem quin eam cruce facta committerent. inde *τοῦ σφραγίζω* verbi novam percipies significantiam, qua tibi saecularis magistratus cruce facta designatur institutio. Blastares *τοῦ στοιχείου Κ* c. 32: *τοὺς συνηγόρους φησὶν ἡ πς΄ νεαρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοὺς ἐν πολιτικοῖς τεταγμένους δικαστηρίοις καὶ ὑπὸ πριμμικηρίοις ὄντας καὶ ὑπὸ κοσμικῶν ἀρχόντων σφραγιζομένους*. eadem quoque voce monasterii praefecti denotat institutionem Germani patriarchae decretum Iuris GR l. 3 p. 234: *τοὺς ἡγουμένους δὲ οὓς ὁ μητροπολίτης προεχειρίσατο εἰς τὰ μοναστήρια, ἔξεσταί σοι παραστεῖλαι, καὶ ἀνθετέρους σφραγίσαι, εἰ μή πως ἀρεστοί σοι δοκῶσιν οἱ προεσφραγισμένοι. ἡγουμένου σφραγῖδα* legis p. sqq. tum sparsim in eodem opere.

CAPUT XIV.

ib. v. 16. Titulus Iunii est *περὶ χειροτονίας*. est autem *chirotoniae* vocabulum, ut et *τὸ χειροτονεῖν* et *χειροτονεῖσθαι*, homonymum, significans interdum ipsam designationem electionem et renuntiationem, aliquando consecrationem ordinationem initiationem et sacram inaugurationem. quare videndum quem sensum hoc vel illo loco dictiones istae ferant. errat ergo Iunius, cum ista verba Codini c. 20, *χειροτονεῖται δὲ ὁ πατριάρχης ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείας*, sic reddit: *designatur vero patriarcha a metropolitano Heracleae.* imo *consecratur, ordinatur*, et ut sic dicam, *inauguratur:* nam designatio seu electio patriarchae Cpolitani non erat episcopi Heracleensis. aut si et huius, nonnisi ut partis unius, quandoquidem ad patriarchae electionem plures conveniebant, ut docet nos hic Codinus. ab Heracleensi episcopo patriarcham consecrari consuevisse testis est etiam Zonaras in imperio Constantini filii Leonis fol. 156, qui Heracleensis cum imperatorem offendisset, Polyeuctum patriarcham

consecravit episcopus Caesariensis. ὃς παρὰ τοῦ Καισαρείας κεχειροτόνητο. ubi male interpres Wolfius: *a Caesariensi episcopo electus.* non *electus* sed *consecratus est:* iam antea enim fuerat electus, καὶ προεχειρίσθη πατριάρχης Πολύευκτος μοναχός. male etiam Crusius in historia patriarchica Malaxi l. 2 Turcograeciae p. 131: ἐχειροτόνησεν αὐτὸν ὁ Ἡρακλείας πατριάρχην. *declaravit ipsum Heracleensis patriarcham.* imo *consecravit, ordinavit, initiavit.* pulchre Zonaras ad can. 1 Apost.: νῦν μὲν χειροτονία καλεῖται ἡ τῆς καθιερώσεως τοῦ ἱερᾶσθαι λαχόντος τελεσιουργία τῶν εὐχῶν καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπίκλησις ἀπὸ τοῦ τὸν ἀρχιερέα τείνειν τὴν χεῖρα εὐλογοῦντα τὸν χειροτονούμενον· πάλαι δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ψῆφος χειροτονία ὠνόμαστο.

Errat iterum Iunius cum verba ista, ἐν δὲ τῷ τῆς αὐτοῦ χειροτονίας καιρῷ ἔρχεται μὲν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, more Calviniano detorquet in solam (veluti ministri alicuius) designationem, ita vertens: *quo autem eligendus est tempore.* minime vero, sed quo tempore *ordinandus et consecrandus* est patriarcha; seu *tempore ordinationis et consecrationis appetente, venit imperator ad sanctam Sophiam.*

p. 102 v. 4. Cantacuzenus 4 37: *divina S. spiritus gratia invocata, tres in patriarcham eligunt, Philotheum Heracleae, Macarium Philadelphiae episcopos, et privatum adhuc Nicolaum Cabasilam; electorumque nomina imperatori scripta mittunt, qui Philotheum maluit; et is non diu post, legitimis omnibus servatis, patriarcha consecratus ecclesiam aliquamdiu administravit.* olim imperator arbitratu suo, solus, sine episcoporum suffragiis, patriarcham designabat; quod contra canones factum esse fatetur Cantacuzenus 4 37, ubi episcopis potestatem facit ut more veteri tres nominent, ex quibus ipse postea eum qui magis arriserit caeteris praeferat.

Postquam Graeci a communione sedis apostolicae seiuncti omnem potestatem, etiam ecclesiasticam, in suos imperatores transtulerunt, non defuerunt certe imperatores partibus sibi delatis, sed qua potestate patriarchas ponebant, eadem eosdem iterum deponebant, et si liberet, depositos reponebant. omnia historicorum volumina plena sunt exempiis, praecipue Cedreni Zonarae Glycae Constantini Manassae, Nicephori Gregorae, Cantacuzeni; Turcasque suos successores ipsis factis suis edocuerunt quomodo ipsi itidem cum patriarchis agere deberent. certe Mahometes sultanus, qui Cpolim sub suum iugum misit, vix alio ritu Gennadium Scholarium creavit quam hic a Codino describatur: *nam suis manibus* δεκανίκιον *seu* δικανίκιον, *pastorale pedum, magni pretii dedit, baculum nempe argenteum inauratum, artificiose factum. dedit et equum bonum et certam aureorum summam, his verbis additis: quod faustum ac felix sit, esto patriarcha; et utere nostra amicitia in quibus rebus voles, habens omnia iura privilegiaque, sicuti superiores ante te patriarchae habuerunt. habe quoque templum sanctorum apostolorum*

domicilii loco. ita id tunc accepit, et patriarchicam ibi sedem collocavit, ut est in historia politica l. 1 Turcograec. p. 15. verum haec benevolentia sultanorum in patriarchas non diu duravit. nam sub isto ipso Mahomete patriarchae novem exstiterunt, et praeter Gennadium, qui sponte cessit, vix ullus fuit quem calumniatores de solio non deiecerint vel deiiciendum per Bassas Turcicos curarint, introducto etiam duorum milium florenorum *bescesio*, quod patriarcha recens electus pendebat, et annuo tributo totidem milium, cui *charatzio* nomen erat. P 260

Postea etiam usque ad haec nostra tempora vix unquam pax schismaticis cum schismatico patriarcha fuit. semper suppullularunt aemulationes invidiae et occultae machinae ad huius vel illius exitium; ut mihi videatur non sine consilio divino edita esse in Turcograecia historia politica et ecclesiastica seu patriarchica rerum Cpolitanarum, ex qua perspicue elucet schismaticos non modo cum supremo catholicae ecclesiae capite per caritatem coniunctos non esse, quod per se liquet, sed nec inter se, cum sub gravissima infidelium servitute mutuo sese miris cuniculis infestent, et modo hunc modo illum in patriarchalem thronum Turcarum ope sublevent. valet nimirum hic illud: qui pote, plus urget.

Phranzes Chronici 3 19 ferme accuratius morem declarandi patriarcham ab imperatore describit quam Codinus.

p. 102 v. 7. *ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τούτων*] ad trium electorum tertium in patriarcham nominandum non ita coartata imperatoris libertas, quin omissis episcoporum suffragiis eum quem vellet, consuetudine permittente, designare potuerit. Blastares *τοῦ Κ στοιχείου* c. 32: *τῶν γὰρ κανόνων τῶν τὰς ἐπισκόπων ψήφους τοῖς ἐπισκόποις τοῖς ἐπαρχίας ἀνατιθέντων, ἄρχοντι δὲ μηδενὶ τούτων ἐξεῖναι κοινωνεῖν κελευόντων, οἱ βασιλεῖς καὶ τῆς ψήφου τῶν ἐπισκόπων χωρὶς καὶ πατριάρχας καὶ ἐπισκόπους προβάλλονται. διὰ γοῦν τοῦτο, ὡς ἔοικε, ἐπὶ τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ τοῦ Δοῦκα ὁ μητροπολίτης ἐκεῖνος Σίδης τὰ τῆς βασιλείας ᾠκονόμει καὶ ὁ Νεοκαισαρείας τὰ τῆς πόλεως ἀνεγράψατο, καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν ὁ Κυζίκου Νίφων τήν τε ἀπογραφὴν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου ἁπάσας ἐνέργησε δουλείας.* sane operas episcoporum aeque ac electionem imperatoris dispositioni subiectas adulante supra modum calamo scribit Blastares. de CP patriarcharum electione et inauguratione docte praeclareque illustrissimus episcopus Vabrensis eo praesule digno *Ἀρχιερατικῷ*. de trium electione facienda accuratiorem habet narrationem p. 481 et sqq.

ib. v. 15. *μήνυμα* nonnunquam *vadimodium* dictum, aliquando principis *mandatum* sive *rescriptum*, hic eiusdem *codicillos*, *breve*, nobis *brevet*, *πιττάκιον* proprie vel *ψήφισμα* significat. datis enim regiis diplomatibus collatas dignitates firmabant imperatores. Anna Alexiados 2: *ἐδεδίει γὰρ μὴ τοῦ χρυσοβούλλου τάχιον ἢ προσήκῃ καταπεμφθέντος αὐτῷ, ὃ τὴν τοῦ Καίσαρος ἀξίαν τούτῳ ἐχαρίζετο* etc.

p. 103 v. 2. *θρόνου ἠερανέον*] honor et color qualis Caesari patriarchae tribuitur; ac eam forsan ob rem eius proclamationi se Caesar subtrahit. vide dicenda ad v. 15 et sqq.

ib. v. 6. *ἀνίστανται ἀμφότεροι*] mutuo nec non aequali honore se colunt imperator et patriarcha; dumque sibi invicem assurgunt, pari sese

excellere dignitate profitentur. Cantacuzenus 1 5: *οὐκ ἔθος βασιλεῦσιν ἐξανίστασθαι ἰδιώταις.*

ib. v. 8. *ἀπὸ τῶν ἀξιωμάτων τις*] aliud in aula CP dignitas, aliud officium. dignitatem voco, qua obtenta solus honor acquiritur, officium, quod ministeriis in principis vel publici bonum impenditur. quid praestitit imperio sebastocrator panhybersebastus Sebastus et tot alii, de quibus auctor saepius *οὐκ ἐνεργεῖται* vel *ἀνεπίγνωστον* scripsit, nisi ut delatos honores admitterent, rogis acceptis corroderent aerarium, vani nominis appellatione gauderent? hos proprie *ἀξιώματα* et *ἀξιωματικοὺς* dictos reperies, alios *ὀφφικιάλιδας* vel *ἄρχοντας*. Zonaras in Basilio et Constantino: *παρεχωρήθησαν ἔχειν ὃ ἂν ἕκαστος ἐξ ἐκείνου τυραννοῦντος εἰλήφει, εἴτε ἐν ἀξίαις ἦν εἴτε ἐν ἀρχαῖς εἴτε μέντοι ἐν κτήσεσι.* annua stipendia sive pensiones viris in dignitate constitutis colligo ex Comnenae l. 3 loco subobscuro, quo Germanorum imperatori ab Alexio promittuntur pacti iam inter eos acti ratione *ῥόγαι τῶν δοθέντων εἴκοσι ἀξιωμάτων* *virorum viginti dignitatibus praecellentium stipendia.*

ib. v. 15. *τοῦ πατριάρχου δικανικίου*] nusquam *sceptra*, sed *pastorales baculos* sive *peda* gerunt ecclesiae pastores. *δικανίκια* vocant Graeci, eo quod et ipsi iustitiam in subditos exercent. *πατερίσσαν* benignius vocant hodierni. doctius *ἀρχιερατικὴν ῥάβδον* posuit Euchologium: *εἶτα δίδωσιν αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς ἀρχιερατικὴν ῥάβδον, λέγων οὕτω πρὸς αὐτόν· λάβε τὴν ῥάβδον, ἵνα ποιμαίνῃς τὸ ἔμπροσθέν σου ποιμνίον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς μὲν εὐπειθέσιν, ἔστω αὐτοῖς ὑπό σου βακτηρία καὶ ὑποστηριγμός, τοῖς δὲ ἀπειθοῦσιν καὶ εὐτραπήλοις χρῆσον αὐτῇ ῥάβδῳ ἐπιστυπτικῇ, ῥάβδῳ παιδεύσεως.*

ib. v. 21. *πολυχρονίζουσι*] ex hac consuetudine, ut recens instituto patriarchae *πολυχρόνιον* occinatur, de Copronymo narrat Theophanes: *ἀνῆλθεν Κωνσταντῖνος ἐν τῷ ἄμβωνι, κρατῶν Κωνσταντῖνον μοναχὸν ἐπίσκοπον γενόμενον τοῦ Συλαίου, καὶ ἐπευξάμενος ἔφη μεγάλῃ τῇ φωνῇ "Κωνσταντίνῳ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ πολλὰ τὰ ἔτη."*

p. 104 v. 5. *ἀπέρχεται ἱππότης*] restituto in thronum, aeque ac primum instituto, Isaiae patriarchae parem honorem exhibuit iunior Andronicus, teste Cantacuzeno l. 1 c. ult.: *καὶ πατριάρχῃ Ἡσαΐᾳ δι᾽ αὐτὸν ἐγκεκλεισμένῳ, ὅσον τε ὁ καιρὸς ἐδίδου εὐχαριστήσας, καὶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἐφ᾽ ἵππον βασιλικῶς κεκοσμημένον ἀγαγών, ἐπανῆκεν αὖθις εἰς τὰ βασίλεια.* Gennadium patriarcham recenter consecratum Mohametus nomine secundus, primus Cpolis sibi subiectae infidelis tyrannus, *μετακαλεσάμενος ἔνδον τῶν βασιλείων αὐτοῦ ἰδίαις χερσὶ δέδωκεν αὐτῷ δεκανίκιον* (ita corruptius profertur) *πολλοῦ ἄξιον, ἤτοι ῥάβδον ἀργυρᾶν, περικεχρυσωμένην, ὡραίαν, καὶ ἵππον ἀγαθόν, καὶ μέρος χρυσίνων* ex Chronico Cp.

p. 104 v. 19. Iunius haec non vertit, sed penitus evertit. *sciendum est quod alii sacerdotes summi electionem facientes obsignant bis. patriarcha designatur solum, quia ab imperatore facta designatio pro minore sigillo ducitur.* corrige. *sciendum est autem alios sacerdotes summos* (hoc est episcopos, archiepiscopos etc.) *eligi per duplex sigillum;* hoc est *per duplicia suffragia seu vota obsignata, seu per duplex scrutinium. τὴν μὲν πρώτην σφραγῖδα καλοῦσι μικράν. primum sigillum vocant minus.* primum sigillum, hoc est, ut iam plerique vocant, primum *scrutinium*, vocant minus. at vero patriarcham (Cpolitanum) per unum duntaxat sigillum, hoc est uno scrutinio, eligunt, eo quod *πρόβλησις* seu renuntiatio ab imperatore facta suppleat

vicem minoris sigilli. quod ait Iunius, primum illud sigillum seu scrutinium vocari *nominationem* vel *praesentationem*, secundum vero *collationem* sive *collaturam*, id minime dixisset, si ex iure didicisset quidnam ius nominandi, quid ius praesentandi et quid ius conferendi esset. nec hoc omittendum, in Turcograecia τὴν πρώτην P 261 καὶ δευτέραν σφραγῖδα vocari τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον μήνυμα, p. 108.

p. 104 v. 20. electionem deputationemque ad officium quodpiam, ut et germanam in illud institutionem, vocant ecclesiastici σφραγῖδα, ceu crucis signo vel fieri solitam vel firmatam. illa πρώτη καὶ μικρὰ σφραγίς, haec δευτέρα καὶ μεγάλη. quia vero non cruce signat imperator patriarcham, minor siquidem a maiori benedicitur, eius electio virtute par est πρώτῃ σφραγῖδι, nomen nihilominus non adipiscitur.

p. 105 v. 4. eodem modo quo patriarcha Cpolitanus tresque caeteri patriarchae, eligebatur archiepiscopus Achridis; quae quia patria Iustiniani imperatoris erat, ab eodem prima Iustiniana vocata est, magnis aucta privilegiis, qua ecclesiasticis qua politicis; quam ad archiepiscopatum evexit, eique subiecit omnes provinciales episcopos dioeceseos, Daciae et Mysiae secundae, Dardaniae, Praevalitanae et secundae Macedoniae. Gregoras l. 2: *olim Iustinianus imperator eam provinciam ex qua oriundus erat cum aliis multis rebus ornarat, tum primam Iustinianam appellaverat, atque etiam perpetua libertate donarat, eo tamen excepto, ne eius archiepiscopi Romanorum imperatores inungerent; quae praerogativa legibus aliis est concessa etc. regia sedes eorum* (Bulgarorum) *deinceps urbs ea esse coepit quam Iustinianus imperator archiepiscopatus honore primaeque, ut diximus, Iustinianae nomine ornavit. post appellatione gentis illius vulgata locus ipse Bulgaria dictus est, et Bulgariae metropolis prima Iustiniana.* vide Novellam 11 Iustiniani et ad eam scholia Cuiacii, et Novellam 131. alia Iustiniana nomine secunda fuit in Cypro insula, patria Theodorae uxoris, ut est apud Nicephorum 17 28 et 16 37, quanquam Procopius l. 4 de aedificiis Iustiniani affirmat Ulpianum, Dardaniae oppidum, secundam Iustinianam appellatum esse. tertia Iustiniana non est Chalcedon, ut inepte vertit Iunius, sed Carthago in Africa: neque enim Καρχηδών, ut in sua quoque editione habet Iunius, est Chalcedon, sed Carthago; quae Iustiniana dicta, quod Iustinianus imperator Carthaginem una cum Africa, pulsis Vandalis, Romano imperio restituerit. vide Novellam 131. alia Iustiniana nova exstat in Notitia Not. 8, et alia Notit. 28, ut notat Cuiacius ad Nov. 11.

ib. v. 10. formula huius precationis inserta est l. 6 Iuris GR p. 441.

ib. v. 13. ἀρχιμανδρῖται] non amplius *specum* sed ovium caprarumve *gregem* Graeci vocant μάνδραν; quae vox ad homines sociam ad invicem et pacatam vitam agentes translata aliam confestim producit, ἀρχιμανδρίτην nimirum, qui huiusmodi quietam solitariam ac sociam vitam in montibus et specubus terrae agentibus ducem se praebet ac rectorem. quo per-

specto non exigua oritur difficultas, quotorum vel qualium sit dux ac rector archimandrites, an plurium vel paucorum monachorum (hi enim sunt, qui testante Basilio ἐν ὄρεσι καὶ ὀπαῖς τῆς γῆς habitant), an unius abbas vel multorum monasteriorum sit gubernator supremus, velut is qui nobis provincialis dicitur aut generalis. quam partem tenueris, nullum incurres deceptionis periculum: unius enim quandoque superiorem, plurium etiam nonnunquam significat monasteriorum praesidem. primi sensus allati argumentum est Eutychetis appellatio, quae in concilio Chalcedonensi et apud Theophanem archimandritae est, apud Theodorum presbyterum de Incarn. domini τοῦ ἡγουμένου: ὁ Εὐτυχὴς ὃς ἦν ἡγούμενος μοναστηρίου ἑνός, inquit. idem est igitur ἀρχιμανδρίτης qui ἡγούμενος, *unius solius monasterii abbas, pater, superior ac Rector.* secundo tamen sensui non deest multiplex probatio, prima, quod privati monasterii superior non patiatur ob humilem nimis statum se ἀρχιμανδρίτην vocari; secunda, quod eam tantum sustineant appellationem qui plura regunt iure supremo monasteria, vel qui saltem maiori praesunt monasterio cui plura subiiciuntur μετόχεια, velut antiquis nostris abbatiis minores prioratus; tertia, quod in textu quem elucubramus interposita inter ἀρχιμανδρίτας et καθηγουμένους πρωτοσυγκέλλων dignitate ab invicem longissime differre commonstrantur, imo particula exaggerans ἀλλά res omnino diversas indicare declarat. transit in auctoris nostri mentem illustrissimi praesulis Vabrensis opus vere pontificium eo loci quo τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τοῦ ἐξάρχου καὶ τοῦ ἡγουμένου πρόβλησιν dat spectandam, certe non ut unius sed ut plurium, quorum ut una non est appellatio, ita nec unum officium fuisse temere putandum est. caeterum quem Cantacuzenus 1 32 et 33 τὸν τοῦ ἁγίου ὄρους πρῶτον *sacri montis*, ubi plura monasteria visuntur et ad quatuor milia monachorum degunt, *praefectum* vocat, alium esse non reor ab eo, de quo sermo, archimandrite.

ib. v. 13. memorat hic Curopalata *protosyncellos.* Iunius legit *protosyngelos. vox composita*, inquit, *ex* πρῶτος et σύγγελος, *quod nomen est per syncopen dictum pro* συνάγγελος, *id est, ut hodie magis receptum est, coenobita. sed in eis coenobiis archimandritae sunt abbates seu patres, protosyngeli vero senes quique.* si *protosyncellus* idem est quod coenobita, tunc omnis monachus cum aliis in monasterio
P 262 degens erit protosyncellus, quia omnis talis monachus est coenobita. at hoc inauditum est. deinde si protosyncelli sunt senes quique in suo ordine, ad quid opus habent propria ordinatione et chirotonia, ut archimandritae? nam ut quis sit senex aut senior in suo ordine, id non largitur electio et consecratio sed tempus et aetas.

Quis igitur *protosyncellus* et simplex *syncellus*? olim syncellus appellabatur is qui mortuo patriarchae successurus erat. testes Zonaras et Cedrenus in imperio Constantini Monomachi, quorum ille explicans quisnam apud Saracenos diceretur seriphus seu seriphes, ita scribit: οὗτος δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὅπερ παρ' ἡμῖν πάλαι ἦν ὁ λεγόμενος σύγκελλος. ὡς γὰρ ὁ σύγκελλος τοῦ πατριάρχου θανόντος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον ἀντικαθίστατο, οὕτω καὶ ὁ σερίφης τοῦ Χαλιφᾶ φθαρέντος τὸν τελευτήσαντα διαδέχεται. eadem Cedrenus. ubi notanda vox πάλαι, qua significant olim quidem hac notione nomen hoc usitatum fuisse, postea desiisse. sic Anastasius Germani patriarchae syncellus fuit, Cedren. in imp. Leonis Iconomachi p. 456. syncellus item fuit Stephanus frater Leonis impera-

toris, Cedren. p. 594, in locum Photii substitutus. syncellus quoque designatus est Theophylactus Romani Lacapeni filius a Nicolao patriarcha, etsi ei non successit, sed Stephanus Amaseae metropolita, Cedr. in imp. Rom. Lac. p. 624. de Ioanne syncello lege Zonaram in imperio Theophili, ut et de Michaele syncello Cedrenum. idem Cedrenus mentionem facit protosyncelli in imperio Michaelis Stratiotici, satisque indicat eam de qua ibi loquitur dignitatem fuisse politicam, non ecclesiasticam, cum dicat penes illum fuisse reipublicae administrandae curam. *τῷ πρωτοσυγκέλλῳ Λέοντι*, inquit, *προσελθόντες τὰ κοινὰ διοικοῦντι τῷ τότε.*

Est autem syncellus quasi eiusdem cellae consors, et protosyncellus primus inter cellae consortes. res tandem in dignitatis nomen abiit, ut qui nec *σύγκαπνοι* nec *σύγκελλοι* essent, tales tamen appellarentur. sicut hodie multi habent eum titulum ut vocentur S. D. N. *domestici*, ita et syncelli patriarcharum tandem evaserunt illi qui forte nunquam in patriarchio habitaverant. huic postea dignitati agnatum est *πρῶτος, πρωτοσύγκελλος*, ex solita nimirum ambitione qua simplicia vocabula *τοῦ πρώτου* convestire solent. invenerant olim Graeci titulum *nobilissimi.* res hic non stetit, ambitio *πρωτονωβελίσσιμος* esse voluit. nec hic, quamvis in longo nomine, finis: ut placet tibi ille in Iure Graeco-Romano l. 4 *Νικήτας πρωτονωβελισσιμοϋπέρτατος*? quale monstrum tituli! erant Graecis *πρόεδροι*: titulus iste augendus fuit praescripto vocabulo *πρώτου, πρωτοπρόεδροι*, quod in Iure Graeco-Romano passim obvium est. etsi autem scriptura illa *σύγγελος* et *πρωτοσύγγελος* apud nonnullos scriptores reperiatur, non dubito tamen vitiosam esse, germanamque illam *σύγκελλος* et *πρωτοσύγκελλος*, quia clarum est a *concella*, hoc est ab eadem *cella*, nomen descendere. hinc Wilhelmus Tyrius 14 12 *concellos* nominat. Ennodius l. 1 epist. 5 vocat *cellulanos*, et quod Graecum magis exprimit, *concellaneos.* Heraclius imperator, ut est in quadam eius constitutione, quae exstat l. 2 Iuris Graeco-Romani, numerum *syncellorum* ad duos redegit. mirum vero Codinum *syncelli* seu *syncellorum* mentionem nullam fecisse, dum catalogum officialium magnae ecclesiae texeret, nisi quis dicat syncellorum appellationem non officii sed dignitatis fuisse.

ibid. qui primus omnium *σύγκελλος* ac ideo temporis ordine *πρωτοσύγκελλος* legitur, fuit Anastasius ille presbyter, cui referente Theophane, quam conceperat de fide perversam sententiam, publice pronuntiandam in ecclesiae conventu dedit Nestorius: *ὁμιλίαν περὶ πίστεως ἐκδέδωκεν τῷ ἑαυτοῦ συγκέλλῳ.* hic autem cum sublato e vivis Nestorio patriarchae dignitatem non exceperit, nihil aliud eo vivente adeptus quam ut esset convictus eius particeps, domus cellaeque consors, animae rebus in dubiis director, in arduis consiliarius, in secretis conscius, ac indivisus in prosperis et adversis socius. hoc primum primi qui legitur syncelli munus; haec ut vera nominis expositio, ita pariter officii finis et cognitio sincerior. Euagrius de ipso syncello 6 2: *τοῦ Νεστορίου διάπυρος ἐραστής, ὃς καὶ συνέκδημός οἱ γέγονεν πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἀπαίροντι.* Socrates 7 32: *συνῆν αὐτῷ Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, ἅμα αὐτῷ ἐκ τῆς Ἀντιοχείας*

σταλείς. τοῦτον διὰ τιμῆς εἶχε πολλῆς, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι συμβούλῳ ἐχρῆτο. presbytero deinceps huiusmodi in cibi cellae secretorum, vitae denique omnis societatem adscito, procedentibus annis factum est ut qui in ecclesiae coetu amicos, in palatio quoque notos allegerat, nullo, si quae forent, eius merita virtutesque ignorante, defuncto patriarcha in eius locum successor eligeretur; quique nomine syncelli vel dignitate penes patriarcham adhuc in vivis agentem, ceu eius sincerior *concellaneus*, insignis vixerat, idem post letum, ut in ecclesia thronum, ita κελλίον ipsum et secretius patriarchii penetrale occuparet. videtur mos huiusmodi circa Leonis Isauri tempora invaluisse, de quo Cedrenus: εὗρεν οὖν ἐν τούτῳ σύμμαχον Ἀναστάσιον σύγκελλον τοῦ ἁγίου (Γερμανοῦ) συνταξάμενος αὐτῷ τοῦ θρόνου διάδοχον γενέσθαι. invaluisse dixi, non primo morem institutum: iam enim sub Anastasio seniore Τιμοθέου ἀποθανόντος, scribit Theophanes, Ἰωάννην τὸν Καππαδόκην πρεσβύτερον καὶ σύγκελλον Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον προεχειρίσαντο. et sub Iustino pariter seniore Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τελευτήσαντος Ἐπιφάνιος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ σύγκελλος ἐχειροτονήθη. maiora semper incrementa more capiente, Stephanus Leonis sapientis frater, quem Basilius pater clero CP sociarat educandumque ac syncelli dignitate ornandum Photio dederat, ait Leo Grammaticus, eodem Photio secundo submoto confestim in eius locum suffectus est patriarcha. Cedrenus vitae Leonis initio: προσέταξεν ὁ Λέων τοῦ θρόνου Φώτιον καταγαγεῖν, κατὰ πόδας δὲ Στέφανον σύγκελλον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν ὁ βασιλεὺς πατριάρχην προβάλλεται. et in eodem Leone: χειροτονεῖται πατριάρχης ὁ σύγκελλος Εὐθύμιος. consuetudinem hanc quasi legem habitam narrat Cedrenus idem in Monomacho: ἐκείνου γὰρ (πατριάρχου) ἀποθανόντος ὁ σύγκελλος εὐθὺς εἰς τὸν τούτου θρόνον ἐγκαθίδρυται. πάλαι dixerat nonnihil superius: Monomachi enim aetate consuetudo vel lex quaecunque de syncellis ad patriarchatum subvehendis exstincta erat et penitus abrogata. eo tamen ac sequentibus temporibus non unus modo sed et plures syncelli; ac tandem inter eos primas tenens protosyncellus, cuius nomen deinde plures ambierunt. verum integram syncellorum cohortem aliquando miratus, ac de iis cum Graecis ipsis collocutus, percepi ex ea quae semper inter eos viguit dignitatum ambitione vel titulorum cupiditate profluxisse, ut qui patriarchatum expeterent vel syncellos in munere vellent aemulari, nomen primum aucuparentur. pristini vero temporis syncellus, patriarchae licet successor designatus, quo desiderii successionis a se amoveret suspicionem, ubi patriarchae consacrificabat, populum ad preces pro eo et eius salute nec non ei vita longaeva obtinenda fundendas hortabatur; quod cum facerent pariter per CP ecclesias alii presbyteri, exin quasi syncelli nomen promeriti, ea se dignitate promovendos curarunt; ac ut viget et aliis praeferri quaerit honoris cupiditas, qui magna in ecclesia syncellus preces huiusmodi denuntiaret faciendas, portosyncellus, ut reliquis anteponendus ac dignior, est appellatus; ac ubi sacerdotes vel metropolitae patriarchae concelebrantes id muneris fuerunt executi, syncellorum quoque ac protosyncellorum honorem sibi arrogarunt. audi Cedrenum in Romano Argyro: ἐτίμησε δὲ συγκέλλους μητροπολίτας τρεῖς. plures itaque syncelli, adeo sublimis etiam honoris cupidine moti ut in consessu a sacerdotibus in missa habendo metropolitis se praeferri contenderent. idem Cedrenus inferius: ἐγένετο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς ταραχὴ διὰ τὴν καθέδραν ἐν τῇ λειτουργίᾳ, μὴ καταδεξαμένων τῶν μητροπολιτῶν προκαθίσαι αὐτῶν τοὺς συγκέλλους ἐν τῷ συνθρόνῳ. ipsi nihilominus metropolitae aliquando syncelli, ut praemisi. Cedrenus idem in Basilio et Constantino Romani FF: ὁ σύγκελλος Στέφανος καὶ τῆς Νικομηδείας πρόεδρος. pene praeterieram non syncellum modo, qui patriarchae *concellaneus* ac eius πνευματικός foret, sed et qui imperatori praestaret idem officium, eo nomine

vocatum, quod maxime semper eum comitaretur, ac in palatio ad eius *cellam* (*κελλίον* enim etiam imperatoris secretius penetrale dictum superius) *concellaneus σύγκελλος*, ac prae aliis dignus *μέγας πρωτοσύγκελλος* habitaret. *aderant ei* (si Phranzae interpreti fides habenda) *sacerdotes sui* (palatini nimirum) *et spiritualis pater Gregorius magnus protosyngelus.* de Ioanne imperatore loquitur ad concilium Florentinum viam capessente. scribit porro protosyngelum, prout alii Graece *σύγγελον*, ob eandem cum *σύγκελον* pronuntiationem et ignoratam *συγκέλλου* propriae vocis significantiam et originem.

p. 105 v. 14. *καθηγούμενοι*] quos *ἡγουμένους* quoque dicimus: *προηγουμένους* autem, *qui* hos in officio *praecesserunt*, et superiorum munere, quo se abdicarunt, sunt functi.

ibid. τὴν σφραγῖδα] *πρόβλησιν*, *προχείρισιν*, *promotionem* intellige, quae facto crucis signo compleretur. requires in Euchologicis; et consules postremam superioris capitis notam.

ib. v. 17. *καὶ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς εἰς προσκύνησιν τοῦ βασιλέως, ὡς εἴρηται, ἐρχόμενοι μετὰ τῶν ἐχόντων μανδύον αὐτῶν ποταμούς*] Iunius p. 212 editionis suae, 1 c. 20 n. 16: *summi autem sacerdotes ad salutandum imperatorem, ut diximus, venientes cum aliis mandyum suum habentibus.* perperam. lege ex codice Lauther. *μετὰ τῶν ἐχόντων μανδύων αὐτῶν ποταμούς. cum mandyis suis habentibus* P 263
fluvios, hoc est *cum mandyis undulatis.* in scripto Graecob. l. 2 Turcogr. p. 108: *καὶ μανδῆ μὲ τοὺς ποταμούς. μανδεῖον*, inquit ille Graecus in Turcogr. p. 189, *λέγουσιν ὃ φέρει ἐπάνω ὁ πατριάρχης μετὰ ποταμῶν, διὰ τὸ διδακτικὸν ὀφείλειν.* dicitur ergo *μανδύας*, *μανδεῖον*, *μανδῆ* et *μαντίον*, a quo in Turcogr. p. 189 numero multitudinis *τὰ μαντία. οἱ ἀρχιερεῖς βαστοῦν εἰς τὰ μαντία τοὺς ποταμοὺς κοκκίνους καὶ ἄσπρους. pontifices gestant in palliis fluvios* (limbos) *coccineos et albos.* Germanice *mantel*, a Latino *mantelo.* est autem *μανδύας* forma similis ei vesti sacrae quam vulgo vocamus *ein rauchmantel;* et qua ipse imperator Romanus adhuc in inauguratione insigniri et pingi solet quoque cum electoribus. Simeon magister officiorum in Pandecte Histor. Turcicae c. 199 *δικητήσιον* vocat; quod Graeci rogati ab auctore Pandectae interpretabantur *ἐπιμάνδυον*, quasi dicas *supramantellum.* forte *δικητήσιον παρὰ τὴν δίκην* derivatur, ut et *δικανίκιον*, quod imperii et potestatis insigne sit. eratque vestis haec tam imperatoribus quam patriarchis aliisque pontificibus communis, ut ex Curopalata et Turcograecia constat; nec satis apte vertitur *paludamentum*, ut agnoscit etiam Leunclavius, cum vox haec militarem vestem significet, *μανδύας* autem etiam extra castra gestari consueverit; nec ab imperatore tantum sed et ab ecclesiae praesulibus, quibus *paludamentum* apte nemo tribuerit. et haec accommodari possunt ad varia loca Codini in quibus *mandyae* mentionem facit. quod Iunius mandyae originem ex Persica lingua deducit p. 336, id facit, opinor, ut Persicae linguae non ignarum sciamus. longe facilius a Latino *mantello* aut Germanico *mantel* deduxisset. nec assentior Meursio, qui ita legit, *ἐρχόμενοι μετὰ τῶν ἐχόντων μανδύον μὲ ποταμούς*, nam sensus esset: *episcopi veniunt*

ad venerationem imperatoris cum illis qui habent mandyum cum fluviis sive *undulatum*, cum ipsimet induti mandyis undulatis veniant ad cultum imperatori deferendum. nec barbarico illo hellenismo *μέ* pro *μετά* Curopalatam usum esse verisimile fit, praesertim hoc solo et unico loco. potius hoc nupero alicui Malaxo competat, qui in patriarchica sua historiae Turcograeciae inserta *ἐχάρισε καππάσιον ἐνδύμιον μὲ τὸν καμουχᾶν, καὶ μανδῆ μὲ τοὺς ποταμούς, καὶ ἄλογον ἄσπρον.*

ib. v. 18. superius pontificum indumentum extra missarum solemnia est mandyas, pallio quam similis, ad fauces fibula nexus, sinibus et rugis amplissimus et omnino insignis. ad eius latera circa ventrem affixae sunt taeniolae albi rubrique coloris ternae, quibus undequaque variatur et adornatur. taeniolae illae sunt *ποταμοί*, de quibus in praesenti, eamque gratiam et scientiam designant quam intellexit Christus ipse dominus, dicens "flumina de ventre eius fluent" etc. ac propterea circa ventrem appictae. superius ad collum et angulos inferiores sunt *πόματα*, quattuor nimirum additi panniculi quadri, de quibus singulis Symeon Thessal. episcopus: *τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς διδάσκει μανδύας, ποταμοὺς μὲν ἔχων διὰ τὰ προειρημένα, πόματα δὲ εἰς τύπον παλαιᾶς τε καὶ καινῆς χάριτος, ἃ ὑπεράνω κεῖνται τῶν ποταμῶν.*

CAPUT XV.

p. 106 v. 2. Alius titulus habet *περὶ πατρὸς βασιλέως ἀποθανόντος*. sed melior est inscriptio quam capiti huic praefiximus. citat hoc Codini caput Casaubonus Exercit. 56 contra Baronium. et heu! quid laboris non exantlat, quid sudoris non profundit, quos lecythos suorum collectaneorum non effundit, ut doceat nos aliud esse *λαμπροφορεῖν*, aliud *λευκοφορεῖν* seu *λευχειμονεῖν*, aliud colorem *λαμπρόν*, aliud colorem *λευκόν*, interdum tamen *λαμπρὸν καὶ λευκὸν* pro eodem accipi, proprie distingui. *apud Codinum*, inquit, *vestes albae, luctus indices, vocantur λευκαί; iisdem opponuntur λαμπραί, id est omnes nitidiores; puta candidae a fullone recentes, quales fuerunt olim candidatorum, quas Plutarchus et alii Graeci λαμπράς vertunt, aut purpureae, vel alius cuiusvis coloris, praesertim intensioris. non enim sola candida dicuntur λαμπρά, sed quaecunque valde nitent, cuiusmodi erant cum primis illae chlamydes veri luminis, de quibus ad Trebellium Pollionem diximus.* quam abscondita nobis pandit operosus iste exercitator! quasi non omnia haec ex ipso Codino satis superque perspecta sint, praesertim adiunctis iis quae c. 11 idem Codinus tradit.

P 264 *ib.* v 7. Lucae 23 indutus est Christus ab Herode, irrisus causa,

ἐσθῆτα λαμπράν. Beza vertit *splendidam*, interpres noster *albam.* approbat hoc Casaubonus, quia *λαμπρόν* et *λευκόν* saepe eodem significatu usurpantur. illud critica ferula sic castigat: magis ex usu Latine loquentium dixissent *candidam.* mirum Bezam hoc loco non fuisse memorem suae *candidae*, a fullone candentis, cuius iterum oblitus est Iacobi c. 2, dum *ἐσθῆτα τὴν λαμπράν* denuo *splendidam vestem* interpretatur. bonam tamen operam, sed nimis seram navat nobis asceta iste, dum nos docet quid sit *μαργέλλιον*, sed per negationem: ait enim imperatorem citrina vestimenta assumere, *sed sine limbis et pretiosis praetexturis: hoc margellium significat, non margaritas.* audis, Iuni, quid te olim Genevae incolam doceat eiusdem scholae quondam et urbis insessor Casaubonus? mitte ergo tandem tuas margaritas. vocavi *operam seram* respectu nostri, quia iam pridem ex Balsamone et aliis didicimus quid sint *margellia.*

p. 106 v. 14. *τεσσαράκοντα*] defunctorum recolendae memoriae sacri sunt dies tertius, nonus, quadragesimus, et annuus a morte. *τοῖς τεθνεῶσιν ἀποτελεῖται*, inquit Nicephorus Callistus, *τὰ τρίτα, τὰ ἔννατα καὶ τὰ τεσσαρακοστά.* rationes subdit: tertio die faciei, qua dignoscitur homo, discrimen deperditur; nono corpus tabescit, solo corde adhuc incorrupto manente; quadragesimo tandem etiam cor cum reliqua corporis mole tabo corruptionique ex integro cedit. aptius alii *τὰ τρίτα* apud Graecos resurrectionem Christi post triduanam sepulturam, *τὰ ἔννατα* novem angelorum choros, quibus mortuos aggregari precantur, *τὰ τεσσαρακοστά* luctum Israelitici populi in Moysis morte ad quadragesimum usque diem productum, quo defunctis lacrimas precesque parentare possumus, affirmant designare. huius mentis est Neophytus Rhodius in sua Synopsi vernacula, Clementem in Constit. Apost. l. 8 c. 49 secutus.

p. 107 v. 1. *τῶν νενομισμένων ἐννάδων*] de quibus superiore nota. sacros in feriis agendis novem dies refert Blastares, *τοῦ Δ στοιχείου* c. 8, adeo ut Alexius imperator edita Novella sanxerit nemini licere demortui parentes vel uxorem vel heredes vel fideiussores ante novem dierum luctui dicandorum praefinitum tempus accusare, causam in eos intentare vel in iudicium trahere: *θεσπίζομεν μηδενὶ ἐξεῖναι τοῦ τελευτήσαντος τοὺς γονεῖς ἢ τὴν γυναῖκα ἢ τοὺς κληρονόμους ἢ τοὺς ἐγγυητὰς πρὸ τῆς τῶν ἐννέα ἡμερῶν προθεσμίας τοῦ πένθους αἰτιᾶσθαι ἢ παρενοχλεῖν ἢ εἰς δικαστήριον ἕλκειν.*

ib. v. 4. caeterum, quod Codinus ad calcem capitis scribit, nefas esse ut quis vestes nigras in palatio portet, id intelligendum est extra casum quo ipse imperator luget: tunc enim omnes *μελανειμονοῦσιν*, ut paulo antea Codinus dicebat.

CAPUT XVI.

ib. v. 13. *πεζεύειν*] *ex equo vel curru desilire et pedes incedere.*

ibid. ad fontem] *πηγή* seu *πηγαί* templum celeberrimum Cpoli extra moenia, cuius summus amator admirator et encomiastes

fuit Nicephorus Callistus, ut constat ex l. 15 historiae ecclesiasticae c. 25 et 26; qui de miraculis ad fontem editis integrum se commentarium scripsisse dicit. exstat Viennae in Caesarea bibliotheca fortassis unicum totius Europae exemplar; cui nisi cito succurratur (vidi enim et percurri allatum Monachium et huc Ingolstadium), penitus a blattis tineisque corrodetur; et iam nunc aliquot locis ab aquis pessime acceptum est, ita ut multa legi nequeant, praesertim sub finem.

Ad hoc templum divertit quoque Helena Cantacuzeni filia, nuptura Ioanni Palaeologo. rem narrat ipse Cantacuzenus 4 1.

ibid. urbis CP situs triangularis est; eiusque latera duo alluuntur mari, tertium continenti obtenditur. ad eam itaque adveniens itinere terrestri imperatrix ad Pegem ecclesiam celeberrimam et regium simul palatium, qua continentem respicit urbs, desilit: sin mari appellat, circa Blachernas loco portus commodissimo, ubi aliud Blachernense dictum palatium, terram salutat. ecclesiae porro Πηγῆς nomen est a *fonte* non minus continuo miraculorum profluvio quam perennibus aquis exuberante. ad salutares eius aquas si a Marciano, qui postmodum Romanum imperium obtinuit, deferretur, lumen oculorum recuperaturum caecus per divinam visionem est monitus. tulit εἰς τὴν Πηγὴν Marcianus caecum, caecus visum ex aquis rettulit. inde, ait Menaeum Graecorum, miraculorum τῆς Πηγῆς origo et celeberrimum loco nomen factum: ἐν τῷ τεμένει ἡ Πηγή ἐστιν ἀφθόνων ἰαμάτων, in templo ipso non adeo fons quam miraculorum ubertim decurrentium latex emergit, ait Cantacuzenus. Iustinianus fonti templum superstruxit: τὴν θεοτόκον Πηγὴν Ἰουστινιανὸς ἔκτισε, scribunt Origines CP. exstat adhuc locus, Christianis Turcisque venerandus, quodque superest templum nulla ruina foedatum, antiquitate non modice venerandum, ob pretium omne superantes aquas, a plebe Χρυσοπηγῆς accepit appellationem.

p. 107 v. 14. de templo Blachernarum suo loco diximus. erat et ipsum extra urbem ad littus maris, de quo multa Nicephorus loco citato. principio templa solummodo erant; successu temporis accesserunt splendidissima palatia. quomodo excepta fuerit ab Andronico iuniore sponso Anna Sabauda, leges apud Cantacuz. 1 42.

p. 108 v. 1. περὶ τὴν ἀκρόπολιν] ad urbis eum angulum qui Chrysopolim oppidum Asiaticum ex adverso respicit, ubi hodie principis Turcarum regia. vulgus κέρας, *cornu* vocat.

ib. v. 5. ἀρχοντιαστῶν] legendum omnino ἀρχοντισσῶν: ἀρχοντιαστάς enim nec usus nec lexica nec auctoritas docet. est autem ἀρχόντισσα *domina, femina nobilis.* Simon Portius ἀρχόντισσα, δέσποινα, δεσπότις, κυρία. inter praecipuas huiusmodi ἀρχοντίσσας Cedrenus habet ζωστάς, quae patriciorum cingulo et honoris insigni uterentur.

ibid. ὑποδοῦσιν αὐτὴν τὰ ἐρυθρά] non minus capiti corona quam rubra calceamenta fuerunt pedibus imperatorum insignia. Logotheta de Ioanne abdicante se imperio: καὶ τὰ μὲν ἐρυθρὰ πέδιλα ἀπεβάλετο καὶ τὴν περιμάργαρον πυραμίδα, εἰς ἣν καὶ λίθος ὑπερκάθηται κόκκινος, ἃ βασιλικὰ σύμβολα. a regibus Albae tum ad se deduxit, tum ad posteros imperatores Romanos calceorum hunc colorem transmisit Iulius Caesar. Dio l. 43: τῇ ὑποδέσει τῇ ὑψηλῇ καὶ ἐρυθροχρόῳ κατὰ τοὺς βασιλέας τοὺς ἐν Ἄλβῃ ποτὲ γενομένους, ὡς καὶ προσήκων σφισὶ διὰ τὸν Ἴουλον, ἐχρῆτο. Ammianus pedum tegmina purpurea vocat, quae a comite

largitionum servabantur. hinc repetita toties in Graecorum historiis φοινικᾶ πέδιλα, πέδιλον ἐρυθρόν, κοκκοβαφὲς καὶ φοινικοβαφές, ἐρυθροβαφὲς πέδιλον, ἐρυθρὰ ὑποδήματα. ex pluribus unum aut alterum exemplum depromo. Botoniates apud Annam Comnenam exuens se imperio, at non eius insignibus, μόνον ἔσομαι ψιλοῦ τοῦ τῆς βασιλείας μετέχων ὀνόματος καὶ τῆς εὐφημίας καὶ τῶν ἐρυθρῶν πεδίλων. de Alexio scribit Gregoras, qui filiae ἐρυθροῖς ὑποδεδέσθαι κρηπῖσι προστετάχει, ἵν' αὐτή τε καὶ ὁ ταύτῃ συζευχθησόμενος τῆς βασιλείας διάδοχος γένηται. ut imperatrici nobiles feminae rubra calceamenta induebant, sic nonnisi proceres viri pedibus imperatoris illa consueverant immittere. Cantacuzenus qui fuerint designat 3 27: ὁ νέος δὲ βασιλεὺς πρότερον ἐσθῆτα βασιλικὴν ἐνδύς, ἔπειτα ὑπ' ὄψεσι ταῖς ἁπάντων ταῖς ἐρυθραῖς κρηπῖσι τοὺς πόδας κατεκόσμει, τὸν ἕτερον μὲν ὑπὸ τῶν ἄγχιστα καθ' αἷμα προσηκόντων ὑποδούμενος, τὸν δὲ λοιπὸν ὑπὸ τῶν τὰ πρῶτα φερομένων ἐπ' εὐγενείᾳ καὶ λαμπρότητι μισθοφόρων Λατίνων. alta fuisse haec calceamenta Dio monstravit, vocans ea ὑπόδεσιν ὑψηλήν. ad genu pertinuisse testatur Procopius l. 3 de Aedif. Iust. ὑποδήματα μέχρι εἰς γόνυ φοινικοῦ χρώματος, ὃ δεῖ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι. τζάγγας ideo vel τζάγγια barbaro nomine dicta existimo: de illis actum superius.

ib. v. 10. ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ] finem hic scriptis imponit e Regiis ms. alterum, et vocem τέλος addit; ut quod sequitur alieni auctoris opus esse coniiciamus.

ib. v. 11. assumentum illud, ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο etc. vere assumentum esse neque huc pertinere, clarius est quam ut multis ostendi debeat. quia tamen Iunius repperit in quodam exemplari sibi a Frehero subministrato, et quia alter Boicus codex eodem additamento caeteris auctior est, relinquamus sane hoc loco, neque dum alium quaerimus et assignamus, forte incommodiorem attribuamus. illud certum esto, hic omnino tanquam peregrinum atque exoticum habitare. codex tamen Boicus pro παρδόβαλλοι exhibet παρδοβάγιλοι.

ibid. παρδόβαλλοι] alia lectio παρδοβάγιλοι, *qui pardos curant:* feras enim ad ostentationem vel delectationem principes enutriunt. βαΐουλον superius *procuratorem*, *baiulum* referre diximus: βαϊούλου vice nonnunquam βλάγγυον apud Theophanem vel etiam βάγιλον lego. Regium hic habet παρδοβάγιλον; qua de causa *pardorum curatorem* expono.

ib. v. 13. Turcarum sultano etiam hodie κρυοτήρια potui refrigerando in pretio esse, memini me legere alicubi in observationibus Bellonii.

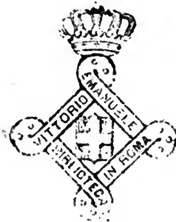
ibid. παρσινόχοοι] Regium correcte παροινόχοοι, qui pincernis administrant, et aquas vel puriores vel salubriores aut certe nives aut glaciem vino refrigerando equis aliunde vehunt.

CAPUT XVII.

Nicephorus Gregoras sua in historia parum amico animo fuit in Andronicum iuniorem imperatorem et in Ioannem Cantacuzenum magnum domesticum; de qua Gregorae iniquitate exstat publica querimonia Cantacuzeni l. 4 c. 24 et 25. nec mirum, quia sequebatur partes Andronici senioris, cui addictissimus erat utpote plurimis beneficiis ab illo affectus et magnis honoribus cumulatus. quocirca calamum continere non potuit, quo minus aliquando Andronicum iuniorem et Cantacuzenum mordaciter perstringeret et calumnias in chartas effunderet; in quorum numerum si referas geminas illas de Andronico iuniore narrationes, quibus suam historiam claudit, absque iniuria Gregorae, nisi fallor, id fiet.

GRETSERI INDEX GRAECUS.

GRETSERI INDEX LATINUS.

VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA IN ROMA

LIPSIAE,
EX OFFICINA B. G. TEUBNERI.

